

TESI DOCTORAL

**FACTORS SOCIODEMOGRÀFICS DE LA
DISTRIBUCIÓ ESPACIAL DE LA POBLACIÓ
DE NACIONALITAT ESTRANGERA A
BARCELONA**

JORDI BAYONA I CARRASCO

Director

DR. ANDREU DOMINGO I VALLS

Programa de Doctorat en Demografia

Departament de Geografia, Facultat de Lletres, Universitat Autònoma de Barcelona

Centre d'Estudis Demogràfics

Abril de 2006

Agraïments

Abans de donar pas al text de la Tesi Doctoral, és el moment d'agrair el suport de tots aquells que amb la seva intervenció han fet possible, d'una manera o altra, directa o indirectament, que aquesta s'hagi acabat realitzant. És el moment també de recordar quins passos han fet possible l'itinerari que m'ha portat a realitzar el treball que es presenta a continuació.

Aquesta investigació es presenta dins del marc del Doctorat en Demografia, organitzat conjuntament pel Centre d'Estudis Demogràfics i el Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona, institucions a qui abans de tot haig d'agrair el fet que m'hagin acollit durant aquests darrers anys. Aquest agraïment l'haig de personalitzar especialment en la Dra. Anna Cabré, qui amb el seu suport i entusiasme ha estat decisiva tant en la meva incorporació a l'estudi de la demografia, com en la idea inicial que va començar, farà ja gairebé cinc anys, a bastir progressivament aquesta recerca.

El meu descobriment de la Demografia s'havia realitzat anys enrere, estudiant Geografia a la Universitat de Barcelona i en les classes de Demografia impartides per la Dra. Isabel Pujades. Són aquelles classes les que més tard varen fer que m'interessés pel programa de postgrau *Mètodes i Tècniques per a l'estudi de la població*, que es realitzava des del Centre d'Estudis Demogràfics. En els meus inicis en el Centre d'Estudis Demogràfics, haig d'agrair el suport i dedicació de l'Àngels Torrents, de qui en guardo un gran record, i del Dr. Carles Simó. Va ser uns anys més tard quan vaig incorporar-me en l'equip dirigit pel Dr. Andreu Domingo, orientant la meva investigació a l'estudi de les migracions internacionals. El bagatge de tots aquests anys s'han reflectit d'una manera o altre en la Tesi Doctoral, on haig d'agrair especialment la intervenció del seu director, el mateix Dr. Andreu Domingo, a qui es deu en bona part que aquesta hagi arribat a bon port.

El tema d'estudi d'aquesta tesi es va començar a perfilar partint de dues col·laboracions amb el Patronat Municipal de l'Habitatge, a qui agraeixo la seva confiança successiva, i dirigides pel Dr. Andreu Domingo, que s'han configurat com els estadis inicials d'aquest treball. A partir d'aquelles primeres aproximacions, m'he anat fent meu el tema que es presentarà a continuació.

Haig d'agrair també en aquests dos darrers anys el suport del Programa de Doctorat de Demografia i del Departament de Geografia, que mitjançant una beca ADQUA del Departament d'Universitats m'han possibilitat la plena dedicació a aquesta recerca.

Són diversos els companys del Centre d'Estudis Demogràfics amb qui m'he recolzat en un moment o altre en aquests anys. Entre altres, destaco al Dr. Albert Esteve, qui m'ha ajudat a endinsar-me en els secrets de l'estadística espacial, al Dr. Marc Ajenjo, que ha possibilitat que treballés amb tècniques d'anàlisi multivariant, o al Joan Garcia i la Tere Menacho, que a part de resoldre'm els problemes informàtics m'han ajudat en el tractament de les dades. També a la Clara Cortina, companya de despatx i amb qui reiteradament he anat consultant els meus dubtes, que és qui coneix més bé com ha anat progressant aquest treball. A l'ajuda de la Candi en la consulta de material bibliogràfic, a la Inès Brancós o al Toni López amb els qui he col·laborat en més d'una ocasió, o al Dr. Joaquín Recaño i Dr. Juan Antonio Módenes, amb qui he compartit interessos de recerca i m'han orientat en més d'una ocasió. Faig extensiu aquests agraïments a tots aquells amb qui en un moment o altre, compartint despatx o altres espais o moments en el Centre d'Estudis Demogràfics, han col·laborat, amb part del seu temps, en possibilitar la realització d'aquesta investigació.

I finalment, a la meva família i a la meva companya, la Raquel, per donar-me el seu suport durant el temps en que he estat realitzant aquest treball.

ÍNDIX

Introducció	1
Les hipòtesis de recerca.....	8
L'estructura del treball.....	9
PRIMERA PART. L'ESTUDI DE LA IMMIGRACIÓ EN ÀMBITS URBANS: MARC TEÒRIC I FONTS ESTADÍSTIQUES	13
Capítol 1.- Marc teòric, ciutat i immigració internacional	15
1.1.- L'estat de la qüestió a l'Europa del segle XX i principis del XXI.....	17
1.1.1.- La periodització de la immigració en el context europeu	19
1.1.2.- La immigració estrangera en el context urbà.....	28
1.2.- La diferenciació social de l'espai urbà: el concepte de segregació.....	33
1.2.1.- Els primers estudis referits a la segregació residencial: el context de l'escola de Chicago.....	38
1.2.2.- Aproximacions des de l'òptica de les preferències i les percepcions	47
1.2.3.- Altres aproximacions existents sobre la segregació.....	50
1.3.- La interrelació entre la segregació residencial i el procés d'integració dels immigrants.....	52
1.4.- La segregació espacial: principals causes i conseqüències.....	61
1.4.1.- La segregació des d'un punt de vista macroeconòmic	69
1.4.2.- Aspectes positius i negatius que s'atribueixen a la segregació residencial.....	74
1.5.- Les formes territorials de la concentració: de l'enclau ètnic al gueto	79
1.5.1.- El debat entorn del concepte de Gueto	81
1.6.- La segregació residencial a Europa versus el cas nord-americà.....	87
1.7.- El paper de l'habitatge en la distribució de la població de nacionalitat estrangera	91
1.7.1.- Els conceptes de <i>filtering</i> i <i>gentrificació</i> en relació a la població estrangera.....	102
1.7.2.-El paper de les estratègies residencials.....	104
Capítol 2.- Fonts Estadístiques i Metodologia	107
2.1.- Les Fonts Estadístiques	110
2.1.1.- Els moviments migratoris: les Estadístiques de Variacions Residencials, 1988-2004.....	111

2.1.2.- Les estadístiques d'estoc: els Permisos de Residència, els Censos i Padrons	116
2.1.3.- El Cens d'Habitatges de 1991 i de 2001.....	125
2.1.4.- Noves estadístiques d'estoc: el Padró continu de població.....	126
2.1.5.- Altres fonts estadístiques emprades	129
2.2.- L'espai: Les unitats d'anàlisi inframunicipal	132
2.3.- Metodologia.....	139
2.3.1.- La població objecte d'estudi: migrants, estrangers, ètnies?.....	139
2.3.2.- Mesures de la segregació espacial	141
2.3.3.- L'estadística espacial.....	150
2.3.4.- Les estandarditzacions i la regressió logística.....	153

SEGONA PART. L'EVOLUCIÓ I LA DISTRIBUCIÓ ESPACIAL DE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA..... 157

Capítol 3.- Migracions i població de nacionalitat estrangera a Barcelona, 1991-2005 159

3.1.- La dinàmica demogràfica de la ciutat	161
3.1.1.- El creixement demogràfic des de 1960: de l'augment excepcional a l'estancament.	162
3.1.2.- El paper de les migracions en l'evolució de la població a Barcelona ciutat.....	180
3.1.3.- L'acceleració de la immigració internacional a partir dels noranta.....	185
3.2.- La població de nacionalitat estrangera resident a Barcelona en el context català, espanyol i europeu.	189
3.2.1.- El context català: Barcelona, porta d'entrada a Catalunya?	189
3.2.2.- El context espanyol: Barcelona després de dos regularitzacions extraordinàries	201
3.2.3.- Barcelona en la divisió Nord/Sud a la Unió Europea.....	207
3.3.- Característiques, estructura per sexe, edat i nacionalitat de la població de nacionalitat estrangera	212
3.3.1.- L'any 1991: la situació anterior al creixement de la població de nacionalitat estrangera.....	213
3.3.2.- La població de nacionalitat estrangera en l'estadística de població annexa al Padró de 1996.....	217
3.3.3.- El retrat del Cens de 2001.....	228
3.3.4.- La població de nacionalitat estrangera a partir de l'explotació dels padrons continus municipals.....	242

Capítol 4.- L'evolució de la població de nacionalitat estrangera en els barris de la ciutat	249
4.1.- L'evolució demogràfica de la ciutat a escala inframunicipal.....	254
4.1.1.- Les principals característiques demogràfiques	258
4.1.2.- Apunts sobre la mobilitat interna	265
4.2.- La població de nacionalitat estrangera: de la polarització espacial a la difusió en els barris de la ciutat.....	268
4.2.1.- El conjunt de la població de nacionalitat estrangera.....	269
4.2.2.- Els agregats continentals i les principals nacionalitats	282
4.3.- Indicadors de la distribució territorial: segregació i concentració de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona.....	308
4.4.- Pautes de distribució espacial de la població estrangera a nivell de secció censal	323

TERCERA PART. LES CARACTERÍSTIQUES SOCIODEMOGRÀFIQUES I LA DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ **339**

Capítol 5.- Característiques sociodemogràfiques de la població de Barcelona segons la nacionalitat..... **341**

5.1.- El nivell d'instrucció	345
5.2.- La relació amb l'activitat econòmica.....	353
5.3.- L'estructura de la llar entre la població de nacionalitat estrangera a Barcelona	372
5.3.1.- Les llars a la ciutat de Barcelona: evolució i composició.	375
5.3.2.- La població segons el tipus de llar on resideix.	382
5.4.- El parc d'habitatges de la ciutat de Barcelona: mirall d'una estructura urbana saturada.....	392
5.4.1.- Les característiques dels habitatges on resideix població de nacionalitat estrangera.....	399

Capítol 6.- Característiques sociodemogràfiques i de l'habitatge en els barris barcelonins. **409**

6.1.- El nivell d'instrucció als barris.....	414
6.2.- L'activitat: la proporció d'aturats i la categoria socioprofessional com a indicadors de diferències territorials	420
6.3.- L'estructura de la llar als districtes i barris barcelonins	427
6.4.- Les característiques de l'habitatge als barris del municipi.....	439

6.5.- L'estructura socioeconòmica dels barris barcelonins	449
6.6.- Característiques de la població de nacionalitat estrangera en la concentració.....	453
QUARTA PART. CONCLUSIONS.....	479
Capítol 7.- Conclusions: sobre els determinants sociodemogràfics de la distribució territorial de la població estrangera a la ciutat de Barcelona.....	481
7.1.- L'impacte de les migracions	485
7.1.1.- L'impacte de la immigració en l'estructura i la dinàmica demogràfica de la ciutat.....	485
7.1.2.- La repercussió de l'increment de la població estrangera en la seva distribució i característiques	487
7.1.3.- Les pautes territorials de segregació i concentració de les nacionalitats.....	492
7.1.4.- L'impacte sobre el conjunt territorial de Barcelona i en la distribució de la seva població.....	495
7.1.5.- La repercussió sobre el mercat de l'habitatge.....	497
7.2.- Factors sociodemogràfics determinants de la distribució.....	501
7.2.1.- Els factors territorials.....	501
7.2.2.- Els factors estrictament demogràfics.....	501
7.2.3.- Les característiques socials de la població estrangera.....	502
7.2.4.- les característiques del mercat immobiliari i de l'habitatge de la ciutat	503
7.3.- Una segregació fragmentada?	504
BIBLIOGRAFIA.....	507
Índex de taules i figures.....	529

INTRODUCCIÓ

En aquests darrers anys, el creixement de la població de nacionalitat estrangera produït en el conjunt d'Espanya i Catalunya es pot considerar, sens cap mena de dubte, com a espectacular, assolint xifres inimaginables tan sols uns anys enrere. Aquest increment, que comporta ultrapassar els quatre milions de residents estrangers a Espanya, i gairebé els vuit-cents mil a Catalunya, entre d'altres múltiples característiques, ha estat acompanyat d'una implantació en el territori desigual. D'aquesta manera, una de les àrees on aquest procés s'ha donat amb major intensitat, conjuntament amb les zones d'agricultura intensiva i el litoral turístic, ha estat en les grans ciutats. Aquest és el cas de l'àmbit central d'aquest treball, la ciutat de Barcelona, que en pràcticament un decenni ha multiplicat per deu el nombre d'estrangers enregistrats, superant les dues-centes seixanta mil persones amb nacionalitat estrangera a inicis de l'any 2006 i el 15% del total de residents de la ciutat, amb un percentatge avui en dia equiparable al d'altres grans urbs europees amb un historial migratori internacional més prolongat en el temps. De fet, l'acceleració dels fluxos migratoris ha estat un procés que s'ha produït en el conjunt d'Europa d'ençà la dècada dels noranta, coincidint amb la consolidació del procés de globalització, però que en els països del sud d'Europa s'ha donat amb especial intensitat, i alhora amb la gran rellevància que comporta la velocitat amb que s'ha desenvolupat, en un context on l'impacte de la immigració era sensiblement reduïda fins fa pocs anys.

Al contrari que en altres zones d'Espanya, un procés migratori d'aquesta intensitat no representa, en sentit estricte, una novetat per la ciutat de Barcelona. Únicament centrant-nos en el segle XX, les dècades dels anys vint i trenta primer, o la dels seixanta més endavant, han incorporat al municipi grans contingents de població, que com a hores d'ara està succeint, esdevenen el principal element de la dinàmica demogràfica del municipi. Si llavors les províncies més properes primer, i la resta d'Espanya però sobretot les províncies del Sud més tard, esdevenen les àrees d'origen dels migrants, en l'actualitat la immigració internacional incorpora un ampli ventall d'origens, podent-se caracteritzar la població de nacionalitat estrangera resident per la seva heterogeneïtat. En aquest sentit, els nous fluxos migratoris representen una represa i internacionalització de la dinàmica demogràfica secular de la ciutat. De totes maneres, si en èpoques precedents el creixement migratori ha acabat comportant un intens creixement urbanístic, en l'actualitat la saturació urbanística de Barcelona ha de produir, necessàriament, noves formes d'inserció.

En el moment de redactar aquest treball, l'arribada recent al país de la majoria d'immigrants ha de determinar les seves pautes d'assentament. Aquest fet, confereix a la població de nacionalitat estrangera una estructura per sexe i edats peculiar, amb una concentració en les edats joves que protagonitzen el procés migratori, amb forts desequilibris entre sexes per

nacionalitat, en funció del predomini d'un o altre sexe en les etapes inicials de la migració. A més, al mateix temps coincideixen tant migrants que provenen de països europeus comunitaris, joves i amb un nivell d'estudis elevats, lligats a la internacionalització de la ciutat, com immigrants econòmics que mostren una àmplia gamma de perfils sociodemogràfics, estrictament joves i amb nivells d'estudis dispars. L'any 2006, com exemple d'aquesta diversificació, gairebé quaranta nacionalitats superen el miler de residents a la ciutat.

Un dels aspectes que pren major notorietat en aquesta inserció és el seu assentament territorial en uns indrets o altres del municipi, ja que la pròpia dimensió de la ciutat i dels fluxos rebuts permeten l'existència d'amplis estocs de població de nacionalitat estrangera. Així, si les proporcions de població de nacionalitat estrangera a nivell municipal es donen sobretot en municipis petits, normalment costaners i amb una àmplia activitat turística, les grans ciutats, com és el cas de Barcelona, no experimenten en el seu conjunt les proporcions d'estrangers més elevades. La diversificació interna dels barris del municipi, resultat d'anys d'evolució i de l'estratificació territorial i social, en canvi, sí que permeten l'existència de grans disparitats dins del propi àmbit urbà, Barcelona, per exemple amb dades del Cens de 2001, mostrava barris amb proporcions d'estrangers elevades, a nivells similars als municipis alacantins que se situaven com a capdavanters a Espanya en la proporció d'estrangers; al mateix temps, en altres zones del municipi la immigració es mantenia en xifres força baixes i significativament inferiors a la mitjana catalana. Aquesta desigual distribució, que al cap i a la fi denota les diferències internes dins de la ciutat, possibilita l'existència d'indrets amb una alta concentració de població estrangera, i que actualment en alguns barris s'apropen ja a la meitat dels seus residents. Tant la concentració per si mateixa, com la seva visibilització, han despertat una àmplia discussió entorn del procés d'inserció territorial de la immigració internacional. Tot i que la seva presència en el territori sigui el fet més visible, aquest debat se centrarà sobretot al voltant del procés d'integració de la immigració en la societat. L'espai, des d'alguns punts de vista, ha esdevingut un element visible i mesurable d'aquest procés, deixant entendre que les diferències espacials poden estar traduïnt, al mateix temps, diferències socials.

Si en els països del sud d'Europa la immigració internacional ha representat tota una novetat en la seva evolució demogràfica, existeixen forces referents internacionals que poden acotar aquest debat. Des de principis del segle passat en l'entorn nord-americà, i des de meitats dels anys seixanta en el context europeu més proper, la distribució espacial de la immigració dins de la ciutat ha estat tractada des de múltiples punts de vista, i usualment des de la perspectiva de l'estudi de la segregació residencial. Tant la segregació com la concentració de la població de nacionalitat estrangera han estat avaluades en funció de les

possibles avantatges i inconvenients que comporten, i de com aquest fet pot actuar en la incorporació de l'immigrant a la societat. La por de creació de guetos, com a plasmació de la concentració i segregació en el territori i també com a reflex espacial de la no integració en la societat de recepció, centra reiteradament les anàlisis sobre la distribució territorial en la ciutat.

De totes maneres, l'arribada i inserció de la població estrangera a Barcelona es produeix en un context força diferent del nord-americà o del de les ciutats europees, tant temporal, com en relació a les característiques dels migrants o de la ciutat d'acollida. En ambdós casos, anys després de conèixer les primeres arribades d'immigrants, la dimensió territorial de l'assentament segueix essent un dels aspectes claus, i molts cops no resolts, en la integració. El risc d'exclusió social, amb la creació de guetos i la impossibilitat de mobilitat social ascendent, a més de prosseguir com a problema latent en aquestes societats es comença a plantejar reiteradament en el cas més proper de Barcelona.

Tots aquests fets, lligats estretament al creixement dels estocs de residents estrangers presents, seran concretament l'interès central d'aquest treball, amb la intenció no tan sols de conèixer i resseguir les pautes territorials d'assentament coincidint amb un moment inicial de la seva arribada, sinó també de voler aportar elements interpretatius per valorar i explicar les variables, en aquest cas sociodemogràfiques, que intervenen en aquest procés. La descripció detallada del fenomen migratori i de la seva evolució des de l'any 1991 fins les darreres dades disponibles, que es corresponen a inicis de 2005, els possibles escenaris de concentració o segregació de la població de nacionalitat estrangera, i la recerca d'interpretacions explicatives volen esdevenir els trets principals d'aquest treball, considerant que la inserció de la població de nacionalitat estrangera està estretament relacionada tant amb les característiques sociodemogràfiques dels migrants com a les mateixes característiques per la resta de residents a la ciutat. De fet, els estudis sobre la implantació de la població estrangera en ciutats europees arriben a la conclusió que la ciutat d'acollida és l'element més important en aquest procés i que ens diferencia la diversitat observada. L'increment extraordinari de la població de nacionalitat estrangera present al municipi justifica plenament l'interès d'aquesta recerca.

Una de les limitacions importants però alhora necessàries per acotar el treball ha estat la delimitació de l'àmbit d'estudi: la pròpia ciutat de Barcelona. Som plenament conscients de la dificultat de restringir la inserció de la immigració en el territori, en quant aquesta se situa per sobre dels límits municipals, especialment en una ciutat on les fronteres amb els municipis veïns són, molts cops, difuses per no dir que inexistents. La pretensió d'abordar la distribució territorial amb la unitat estadística més petita que ens ha estat possible, és a

dir, la secció censal, ha fet que el guany generat per aquest fet hagi alhora limitat l'estudi al propi municipi.

A més, defensem la pertinença de l'anàlisi a nivell municipal al coincidir el període estudiat amb un instant d'acceleració dels fluxos migratoris i majoritàriament amb un primer moment d'instal·lació a la ciutat, especialment tenint en compte el paper de porta d'entrada a Catalunya que exerceix la ciutat per la majoria de nacionalitats, paper encara més evident en relació a la seva Àrea Metropolitana. El Cens de població i habitatges de 2001, a més a més, ens informa d'aquest estadi inicial, on la proporció de residents estrangers a Barcelona ciutat en relació als seus municipis veïns és major de la que l'hi correspondria segons la seva població. Serà més endavant, i com les Estadístiques de Variacions Residencials ens informen pels últims anys 2003 i 2004, on la mobilitat generada a Barcelona per la població estrangera creix significativament, com a prova de l'inici d'un ampli procés de difusió territorial.

De manera similar a fluxos migratoris passats, la immigració internacional ha tingut en Ciutat Vella un espai inicial d'inserció a Barcelona, rememorant el paper de porta d'entrada que ja havia exercit en altres ocasions. Els canvis territorials des de 1991 ençà que han acompanyat el creixement ens indiquen, per sobre de tot, l'extensió de la immigració internacional en el conjunt del municipi. Si a 1991, la presència de població de nacionalitat estrangera en els barris ens dibuixa una situació caracteritzada per la polarització, tant en la distribució com en les característiques sociodemogràfiques i de les nacionalitats en els barris, l'extensió ha estat la constant amb el pas dels anys. D'aquesta manera, nous espais incorporen altes proporcions d'immigrants. Barris construïts en la dècada dels seixanta i setanta coincidint amb l'assentament d'antics corrents migratoris prenen el relleu en l'arribada de nous immigrants, reincidint en l'acomodament de nous fluxos migratoris, on la jerarquia dels barris en funció de la seva situació socioeconòmica, i la qualitat dels seus habitatges, esdevenen en aquest segon moment les variables que expliquen de millor manera les noves incorporacions. Alhora, la ciutat també perd pes dins del seu entorn més proper en la distribució dels migrants, amb un procés de difusió de la immigració de la ciutat central cap als municipis veïns.

Amb la finalitat d'apropar-nos a la inserció territorial de la immigració a Barcelona, s'han utilitzat les dades provinents de diverses fonts estadístiques. El registre de les migracions, i de la població de nacionalitat estrangera resident, pateix reiteradament de diferents mancances, obrint de vegades un seriós dubte sobre la seva correcció, tot i això, esdevenen en aquests instants les millors eines disponibles. L'any 1991, i mitjançant el Cens de població de 1991, s'ha triat com a punt de partida del treball, coincidint amb l'inici d'una dècada on l'acceleració i creixement dels fluxos marcaran l'evolució de la població de

nacionalitat estrangera. L'estadística annexa al Padró de població de 1996, i el Cens de novembre de 2001 apareixeran com les dades claus que ens possibiliten resseguir aquesta evolució, fent especial atenció al Cens de 2001, darrera font que ens permet conèixer les característiques sociodemogràfiques tant de la població estrangera com del total de residents del municipi, alhora que ens aporta les característiques dels habitatges on viuen. En darrer lloc, el padró continu representa una actualització de les xifres bàsiques pràcticament immillorable, i serà treballat de l'any 2001 en endavant, tot i que es redueixi a poques variables: sexe, edat, nacionalitat, lloc d'origen i distribució territorial. L'òptica d'anàlisi serà la transversal, coincidint amb els diferents talls temporals de que es disposa.

L'any 2001 serà, per tant, i amb dades del Cens de població, la base principal d'aquest treball. La xifra de noranta-cinc mil estrangers censats en aquell recompte es trobarà lluny dels més de dos-cents cinquanta mil residents actuals, alhora que vist el creixement dels fluxos, serà una població caracteritzada en gran part per la recent arribada a la ciutat, i en forces ocasions amb situacions que, per sobre d'altres fenòmens, ens traduiran la seva situació de transitorietat.

A l'hora de tractar les dades estadístiques, la generalització que comporta utilitzar l'agregat de població de nacionalitat estrangera acostuma a amagar situacions diverses i fins i tot contraposades, degut a l'àmplia heterogeneïtat en la seva composició. Tot i que les dades pel conjunt d'estrangers acostumin a presentar-se en primer lloc, quan les dades disponibles ho han permès s'ha calculat i analitzat els resultats per la desagregació per orígens continentals i més endavant, per les principals nacionalitats, mantenint sempre que ha estat possible els mateixos criteris de subdivisió.

Amb aquesta situació, la preocupació en relació a l'increment de la població de nacionalitat estrangera es multiplica en forma d'interrogants més o menys difícils de contestar: pot Barcelona absorbir un nombre d'estrangers de les magnituds registrades darrerament? Què significa en termes demogràfics l'arribada d'aquests contingents? Com es distribueixen dins el municipi? La distribució espacial de la població estrangera està augmentant els desequilibris existents, els fa minvar o en crea de nous? La immigració estrangera està tenint el mateix impacte a tots els barris de Barcelona? Es comporten de la mateixa manera les diferents nacionalitats que resideixen al municipi de Barcelona? Hi ha perill de que s'estiguin formant guetos a la ciutat? Què determina la presència d'una nacionalitat en el territori? Quina relació té el creixement de població estrangera amb l'habitatge? Tot i que la voluntat d'aquesta tesi doctoral no és contestar totes i cadascuna d'aquestes preguntes, sí que s'ha de considerar que estan a la base de la formulació de les hipòtesis de partida.

Les hipòtesis de recerca

Els antecedents de la tesi s'han d'anar a buscar en les reflexions suscitades a partir de dos informes realitzats pel Centre d'Estudis Demogràfics per encàrrec del Patronat Municipal de l'Habitatge de l'Ajuntament de Barcelona, sota la direcció del Dr. Andreu Domingo i Valls, en els que vaig participar com ajudant de recerca. En el primer treball, titulat "*Habitatge i població de nacionalitat estrangera a la ciutat de Barcelona*", i realitzat durant l'any 2001, s'havia analitzat el creixement de la immigració en uns estadis inicials de la seva implantació a Barcelona, alhora que s'havia especulat en la seva possible relació amb l'habitatge, en un moment on encara es desconeixien les dades del Cens de 2001 (i per tant les referències a l'habitatge ens portaven necessàriament a 1991), i la població estrangera mostrava pautes residencials força més concentrades que en l'actualitat. Un segon treball, en aquest cas anomenat "*Evolució de la distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera al municipi de Barcelona, 1991-2002*", i efectuat en els primers mesos de l'any 2003, afrontava la distribució en el municipi de la població de nacionalitat estrangera, centrant-nos en la segregació i concentració d'aquesta població, i la relació entre les característiques sociodemogràfiques dels estrangers i del conjunt de població. En aquells moments, però, també es desconeixien les dades de 2001, sobretot les inframunicipals que ens informen de l'assentament, i l'Estadística de població annexa al Padró de 1996 ens aportava tan sols les línies argumentals centrals per tal d'interpretar la inserció.

Les hipòtesis o idees en que es basarà la present tesi doctoral s'han de considerar d'alguna manera fruits directes o indirectes d'aquests dos darrers treballs de recerca aplicada. La tesi, com a treball de recerca bàsic, es l'espai on exploraré alguns dels temes que aleshores ens varen sorgir com a més rellevants. Des de la seva elaboració, a més del constant creixement dels fluxos i de la diversificació de les situacions identificades, han aparegut noves dades estadístiques que ens han de possibilitar l'aprofundiment de l'anàlisi, entre elles les referides al Cens de 2001, o bé les dels padrons continus des de 2003. Amb aquest bagatge precedent, s'han definit una sèrie d'hipòtesis de partida, enfocades a l'impacte dels fluxos migratoris i en especial a la presència de població de nacionalitat estrangera a la ciutat de Barcelona, en cinc àmbits diferenciats: 1) En l'impacte en la dinàmica i l'evolució demogràfica de la ciutat; 2) En la repercussió de l'increment d'efectius sobre la distribució espacial dels propis immigrants; 3) Sobre l'existència de pautes territorials de concentració i segregació; 4) En l'impacte sobre el conjunt territorial de Barcelona i concretament en la distribució espacial de la seva població; i 5) En la repercussió sobre el mercat de l'habitatge.

Les cinc hipòtesis de treball o idees que guien la tesis, amb l'objectiu principal de determinar quins són els factors sociodemogràfics de la distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat, són les següents:

- 1) En termes estrictament demogràfics l'arribada de població estrangera representa una revifalla significativa de la dinàmica demogràfica (nupcialitat, fecunditat i migracions), i un canvi substancial en el volum i estructura de la població de la ciutat (creixement i rejuveniment). Aquest canvis però, tenen un límit: no superaran els nivells dels anys vuitanta, com a mínim durant els propers anys.
- 2) L'estratificació sociodemogràfica preexistent de la població de Barcelona és la que explica i explicarà la distribució espacial del conjunt de població estrangera. Poblacions amb unes mateixes característiques socioeconòmiques tendeixen a residir en territoris similars, en la distribució de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat, la nacionalitat s'ha de considerar un més, i no el més important, dels factors sociodemogràfics que explicaran les seves pautes residencials.
- 3) En les pautes residencials més concentrades i segregades per les nacionalitats, existiran altres motius d'inserció que no podran ésser explicats a partir de les variables sociodemogràfiques. Factors interns de cohesió, o externs de discriminació es poden apuntar per explicar pautes específiques d'inserció.
- 4) La immigració internacional per ella mateixa no es un factor d'increment de les desigualtats a la ciutat: en la distribució territorial de la població de Barcelona, la irrupció dels fluxos migratoris internacionals i el creixement de la població de nacionalitat estrangera no incrementa ni incrementarà les desigualtats preexistents en termes generals, però sí que les consolidarà i les farà més visibles.
- 5) Les condicions de l'habitatge són un marcador de l'assentament de la immigració. Un primer moment del procés migratori s'acompanyarà tant de pitjors condicions d'habitabilitat com d'estratègies complexes en la composició de la llar en l'accés a l'habitatge. Una millora en les seves condicions pot comportar una mobilitat residencial que repercuteixi en les pautes de concentració.

L'estructura del treball

Per abordar l'estudi de tots aquest fenòmens, s'ha dividit la tesi doctoral en tres grans blocs o apartats, amb dos capítols cadascun d'ells. El bloc inicial, *Introducció i marc teòric* està enfocat a la presentació del tema d'estudi, els principals conceptes emprats, el debat suscitat en la

bibliografia científica i les eines estadístiques i metodològiques utilitzades. Així, un primer capítol, *Marc teòric, ciutat i immigració internacional*, conté el marc d'estudi i el marc teòric de la recerca. Amb la intenció de realitzar una àmplia contextualització, en primer lloc se situa el moment actual en que es troba la immigració internacional a Barcelona dins de l'evolució dels fluxos migratoris a Europa, per posteriorment centrar-nos en tot el marc teòric desenvolupat al voltant del concepte de segregació residencial. Els avantatges i desavantatges que incorpora la segregació, tant pel propi grup segregat com pel conjunt de la societat, la seva relació amb el procés d'integració, les formes territorials de la concentració i les seves implicacions, i en darrer lloc el paper que desenvolupa el parc d'habitatges en la inserció de la població estrangera, seran els aspectes centrals d'aquesta anàlisi. Un segon capítol, *Fonts Estadístiques i Metodologia*, es troba adreçat a descriure i explicar les fonts estadístiques bàsicament utilitzades i la metodologia emprada. La diversitat de fonts que ens obliga una evolució temporal i les característiques de cada una d'elles, a més a més dels canvis en els criteris legislatius, provoquen que l'evolució de la població estrangera acabi reflectint en certa mesura la disponibilitat de fonts i l'evolució legislativa. Serà també en aquest apartat que s'introduirà les peculiaritats que comporta l'anàlisi inframunicipal.

Un segon bloc, *L'evolució i la distribució espacial de la població estrangera*, es troba centrat en l'evolució de la població de nacionalitat estrangera en el municipi i en la seva distribució territorial. Primer, i en el que és el tercer capítol del treball, *Migracions i població de nacionalitat estrangera a Barcelona, 1991-2005*, s'analitza la dinàmica demogràfica del municipi des de mitjats del segle XX i s'aporta la posició de la població de nacionalitat estrangera en aquesta i els canvis que comporta. Al mateix temps, i utilitzant els varis talls transversals de que es disposa, i des de 1991, es descriu l'evolució de la població de nacionalitat estrangera al municipi, centrant l'atenció en la composició per nacionalitats i l'estructura per sexe i edat d'aquests grups de població. D'aquesta manera, a part del Cens de 1991 s'utilitza el Padró de Població de 1996, el Cens de 2001, i els diferents padrons continus que a partir d'aquesta data han anat apareixent de manera anual. El padró continu d'1 de gener de 2005 és l'última data analitzada, en la major part de variables encara amb dades provisionals. Serà en el quart capítol, *L'evolució de la població de nacionalitat estrangera en els barris de la ciutat*, quan s'entrarà a analitzar el municipi a escala inframunicipal. Inicialment es presentaran les principals variables demogràfiques del conjunt de la població, per posteriorment descriure l'evolució de la població de nacionalitat estrangera en els districtes i barris del municipi en els diversos talls temporals utilitzats, per en darrer lloc apropar-nos al màxim detall territorial alhora que s'introdueixen varis indicadors estadístics que ens resumeixen els patrons de localització de la població de nacionalitat estrangera en la ciutat.

El tercer bloc introdueix les característiques sociodemogràfiques de la població de nacionalitat estrangera, comparant-les amb les del conjunt de residents de la ciutat. En el capítol cinquè, *Característiques sociodemogràfiques de la població a Barcelona segons la nacionalitat*, s'analitza la relació amb l'activitat econòmica, el nivell d'instrucció assolit, les característiques de les llars i dels habitatges entre la població de nacionalitat estrangera i el total de residents, introduint la desagregació continental i les principals nacionalitats en nombres d'efectius a la ciutat. Un sisè capítol, *Característiques sociodemogràfiques i de l'habitatge en els barris barcelonins*, aprofundeix en aquestes mateixes variables a nivell inframunicipal, al mateix temps que s'intenta establir quina és la intervenció d'aquestes en la distribució territorial de la població de nacionalitat estrangera, i concretament sobre la concentració. A més a més de completar la radiografia del Cens de 2001, aquesta anàlisi ens ha de permetre conèixer els diferents models d'assentament i aportar hipòtesis en la inserció futura.

PRIMERA PART. L'ESTUDI DE LA
IMMIGRACIÓ EN ÀMBITS URBANS: MARC
TEÒRIC I FONTS ESTADÍSTIQUES

**CAPÍTOL 1.- MARC TEÒRIC, CIUTAT I
IMMIGRACIÓ INTERNACIONAL**

1.1.- L'ESTAT DE LA QÜESTIÓ A L'EUROPA DEL SEGLE XX I PRINCIPIS DEL XXI

La immigració internacional pot ser considerada, entenent-la com a fenomen demogràfic d'àmplia repercussió, com a relativament recent en el nostre context més proper, a l'igual que succeeix en altres països del sud d'Europa i sempre i quan sigui observada des de la perspectiva de país receptor dels fluxos migratoris. Sota aquest punt de vista, aquesta es trobaria, a grans trets, cenyida temporalment en el període comprès entre principis de la dècada dels vuitanta fins l'actualitat, tot i que coneixent una important acceleració des de meitats dels noranta en endavant. Contràriament a la resta d'Estats del centre i nord d'Europa, en la segona meitat del segle XX els països del sud d'Europa han estat tradicionalment països d'emigració, i no ha estat fins als darrers anys on s'ha capgirat aquesta tendència, coincidint, a més a més, amb altres importants canvis i transformacions socials i demogràfiques, que es podrien incloure sota el que s'anomena com a Segona Transició Demogràfica (van de Kaa, 1987) i on la immigració es constitueix com a fenomen determinant en el creixement de la població.

Generalment, en el context dels països europeus, la inserció dels fluxos migratoris s'ha produït amb dues característiques contrastades com són, d'una banda, l'existència de calendaris diferenciats i, en segon lloc, una distribució en el territori desigual. En la primera premissa, tant hagin participat en la recepció dels primers fluxos de la postguerra com s'hagin incorporat a aquesta dinàmica en el darrer quart del segle XX, l'arribada dels fluxos en els diferents Estats europeus es troba perioditzada en funció dels orígens migratoris i de certes característiques intrínseques al país receptor com poden ser la legislació d'estrangeria o la situació conjuntural del mercat laboral. De totes maneres, habitualment es coincideix en el fet que des de 1950 ençà es poden enumerar quatre períodes que responen a situacions força diferenciades:

- 1) El primer des de l'inici dels fluxos fins a meitats dels setanta (que es podria acotar en el període 1950-1973), caracteritzat per l'arribada dels primers immigrants incentivats des dels països receptors;
- 2) La dècada dels setanta (des de 1973 a 1982), de tancament de fronteres i de canvis en la percepció del fenomen migratori;
- 3) La dècada dels vuitanta (entre 1983 i 1992), d'alentiment dels fluxos i de primera immigració en els països del Sud;

- 4) La dècada dels noranta (1993 en endavant), caracteritzada per l'acceleració d'aquests i per una nova composició tant dels fluxos com de la demanda laboral.

En la segona premissa anterior, tant a nivell europeu com actualment succeeix en el context espanyol i català, la distribució en el territori de la població de nacionalitat estrangera respon a una situació caracteritzada per una forta heterogeneïtat, d'on sobresurt una especial visibilització de la immigració en el context urbà, i en concret en les grans ciutats. Aquesta visibilització urbana es deriva d'una constant concentració de la immigració en els grans centres urbans de la majoria de països europeus i per gairebé totes les nacionalitats. Dins d'aquest mateix context urbà, es tornen a constatar noves diferències espacials, en aquesta ocasió sobretot a partir del fet residencial, amb una evident segmentació de la població de nacionalitat estrangera en funció dels barris en què resideixen. En alguns casos, els immigrants s'instal·len en el centre urbà, molts cops degradats i coincidint amb moviments de sortida de la població "autòctona" cap a les àrees suburbanes, en d'altres, es localitzen en les perifèries de les grans ciutats, per en alguns casos no mostrar pautes representatives d'inserció. La nacionalitat esdevé un factor de diferenciació important en la inserció urbana, tot i que la comparació entre diversos països i ciutats indica un major pes en la distribució final de les característiques lligades al país d'arribada, per sobre de l'origen nacional (Musterd i altres, 1998). L'estructura urbana de la ciutat, el seu historial evolutiu que es correlaciona directament amb les condicions físiques de l'habitatge, les característiques econòmiques i socials del moment d'inserció o dels propis migrants, entre un llarg seguit de motius, es troben al darrera d'aquestes pautes de localització.

La relació que s'estableix entre ciutat i immigració obre, en el sud del continent europeu, noves situacions desconegudes fins ara en aquests països. L'especificitat que pot comportar un fenomen migratori es veu reforçada per l'alteritat associada a l'arribada de població de països llunyans, amb una visibilitat urbana creixent i produïda en intervals temporals força curts. La comparació amb els intensos fluxos migratoris interiors que coneixen aquests mateixos països a meitats del segle XX no és possible, ja que la immigració internacional es caracteritza d'una banda per una forta heterogeneïtat d'orígens i projectes migratoris, on s'haurien d'afegir les connotacions que comporta la reglamentació sobre estrangeria, i en tercer lloc, l'arribada en un context que varia ostensiblement del conegut anys enrere. En el cas concret de les grans àrees urbanes, si la immigració interior s'inseria en unes ciutats caracteritzades tant per un fort creixement econòmic com urbà, els darrers fluxos arribats s'enfronten a una situació econòmica menys estable, caracteritzada per la segmentació del mercat laboral, la terciarització i l'augment de la precarietat, en un àmbit urbà que tot i

mantenir la seva capacitat d'atracció de població està lluny de la fase de creixement urbanística coneguda en els anys seixanta i principis dels setanta.

En segon lloc, cal també apuntar que la situació dels països del centre i nord d'Europa durant els anys cinquanta i seixanta, període d'alta intensitat migratòria, no és tampoc comparable a la dels països del sud dels anys noranta i principis del segle XXI. En el primer cas, els fluxos migratoris són percebuts com a temporals i es troben lligats a un període de fort desenvolupament econòmic, fomentant des de l'administració pública estatal la seva arribada. En els països del Sud, la immigració internacional es troba, en canvi, amb una conjuntura caracteritzada pel tancament de fronteres en el context europeu, i a més a més coincideix, des d'una perspectiva europea comparada, amb països amb altes proporcions d'aturats.

La crisi econòmica dels anys setanta marcarà un punt d'inflexió en la valoració a Europa del fenomen migratori. Al mateix temps, l'assentament de llarga durada de la població estrangera inicia el debat sobre la seva integració, més enllà de consideracions purament laborals o salarials, debat en el qual les condicions d'habitabilitat i la concentració residencial centren part de l'atenció.

Amb els canvis introduïts en els darrers temps, en els països del Sud d'Europa, i amb certs anys de retard en relació als països del centre i nord del continent, també apareix el debat sobre la integració dels immigrants i sobre el seu assentament urbà. La novetat dels fluxos juntament amb la manca de dades disponibles fa que, ara per ara, els estudis que tractin les condicions d'habitatge o la localització residencial de la població de nacionalitat estrangera encara siguin escassos, tot i que des dels mitjans de comunicació sigui aquest, molts cops, un tema recurrent.

1.1.1.- La periodització de la immigració en el context europeu

L'inici dels fluxos d'immigrants

La constitució del Centre i Nord d'Europa com a regió eminentment receptora d'immigració s'havia produït a inicis de la segona meitat del segle XX, amb el canvi de signe del saldo migratori en una regió que, fins aquesta data, s'havia sobretot caracteritzat per ser netament emigratòria. Històricament, els fluxos de població s'originaven en el continent europeu en direcció a les noves colònies, i en especial, a finals del segle XIX cap als Estats Units. Es calcula que entre la segona meitat del segle XIX i el primer terç del XX, aproximadament entre 50 i 60 milions d'uropeus travessen l'Atlàntic en direcció cap als Estats Units i altres països del continent americà. L'any 1950, que es podria fixar

aproximadament en l'inici del creixement dels corrents migratoris internacionals posteriors a la segona guerra mundial, la població de nacionalitat estrangera present a Europa representava un escàs 1,5% de la població total (Cabré i Domingo, 2002).

El canvi de tendència a Europa, del qual no participen en un principi els països del Sud, es produeix de forma paral·lela a les importants transformacions demogràfiques, econòmiques i polítiques que coneix l'Europa de la postguerra, en un període caracteritzat també per un fort procés d'industrialització i una important tasca de reconstrucció postbèlica. D'aquesta situació en sorgeix una gran demanda de treballadors en el sector industrial i en la construcció, demanda que es cobrirà en part amb la importació de treballadors estrangers, caracteritzats per la seva baixa qualificació laboral (Glebe, 1997). La manca de treballadors en l'Europa dels cinquanta ha estat, en alguns casos, atribuïda a un doble efecte de la baixa natalitat anterior i del llarg nombre de morts registrats en el període de guerra (Golini, 2000). La immigració, per tant, actuarà bàsicament com a instrument per cobrir el dèficit de treballadors davant la nova expansió laboral.

Els diferents Estats centreeuropeus, mitjançant polítiques favorables d'immigració, juguen un paper important incentivant i dirigint aquests primers moviments, arribant en alguns casos a signar convenis amb els països emissors i regulant les entrades d'immigrants en funció de la demanda del mercat laboral (Friedrichs, 1998). Així, en el cas alemany, se signen convenis successivament amb Itàlia (1955), Espanya i Grècia (1960), Turquia (1963) i posteriorment amb Portugal, l'ex-Iugoslàvia i el Marroc, en un intent de controlar rígidament els fluxos migratoris (Centro Italiano de Formazione Europea, 2000). Entre els països que participen activament d'aquests moviments podem anomenar, entre d'altres, Anglaterra, l'Alemanya Occidental, França, Bèlgica, Suècia, Suïssa i els Països Baixos, tot i que amb diferències força contrastades, tant en la periodització dels fluxos o el seu origen (la zona d'origen dels migrants depèn sobretot de l'àrea d'influència dels diversos països), com en les mesures aplicades en la seva regulació (i en el seu èxit posterior). Cal en aquest punt obrir un parèntesis per introduir la dificultat que comporta la comparació de la població de nacionalitat estrangera entre països, ja que la categorització de "l'estranger" no correspon a una definició estadística sinó jurídica, basada en les diferents lleis estatals, d'on la pertinença o la desaparició d'aquesta categoria s'ha de relacionar amb la legislació vigent sobre l'adquisició de la nacionalitat, construïda en molts casos a partir de criteris històrics, tradicionals o bé culturals de cada Estat.

Aquests primers moviments migratoris es produeixen simultàniament amb un segon focus d'arribada de població a Europa, com és el procés de descolonització. Si la reorganització postbèlica europea ja havia originat intensos fluxos de població dins del propi continent, aquest nou fenomen, lligat a la nova regularització política a escala mundial, obrirà una

nova via d'entrada a Europa de població originària d'altres continents. La màxima incidència d'aquests moviments pot ser establerta en el període posterior a la segona guerra mundial, allargant-se fins a finals dels anys setanta. Aquesta segona via d'entrada aportarà un nombre important de població als països europeus, tot i que en certs casos ja amb la nacionalitat del país receptor, i amb coneixements previs tant de l'idioma com dels valors culturals imperants. De les ex-colònies provenen tant personal administratiu i militar, com mà d'obra treballadora i les seves famílies. Prova d'aquesta importància quantitativa pot ser el poc més d'un milió de persones emigrades des d'Algèria cap a França entre 1962 i 1963 després del tractat d'Evian (Münz, 1995), o bé el fet que entre els anys 1970 i 1982 l'aportació de població estrangera relacionada amb la política exterior dels diferents països europeus es xifri en aproximadament un milió i mig de persones (Findlay i White, 1986). Són nombrosos els exemples, derivats de la política colonialista del segle XIX i principis del XX de la major part de països europeus, abandonada després del conflicte mundial, i que portarà als Països Baixos a surinamesos i antillans, a Portugal originaris del Cap Verd o d'Angola, a Anglaterra residents en la Commonwealth, o els mateixos algerians a França, per recollir alguns dels casos més destacats.

Tant la importació de mà d'obra com l'entrada de població de les ex-colònies s'observa essencialment des d'un punt de vista econòmic. Amb disparitats entre els diversos països, però, d'aquests dos processos en sorgeix un perfil d'immigrant que respon sobretot a la idea del treballador convidat, el que popularment s'anomenarà com a "*guest-worker*" o "*Gastarbeiter*", amb una estructura per sexe i edat força jove i masculinitzada, amb altes taxes d'activitat laboral, i del qual majoritàriament s'espera, des del país d'acollida, el seu pròxim retorn al país d'origen després d'un període d'activitat laboral.

Dins d'aquest context, els països del sud d'Europa desenvolupen el paper de països emissors de població, de països emigratoris. Itàlia a partir dels anys cinquanta, Grècia, Espanya, l'antiga Iugoslàvia o bé Portugal en els seixanta, es configuren com els principals pols de sortida de població, secundats posteriorment per Turquia en els anys setanta. S'estima que aquests orígens, conjuntament amb Finlàndia, aporten als països del centre i nord del continent aproximadament a principis dels anys 70 al voltant de mig milió d'immigrants anuals (Findlay i White, 1986). Irlanda serà l'altre país caracteritzat per l'emigració, sobretot cap a la propera Anglaterra. Més endavant s'anirà produint progressivament una substitució d'orígens, prenent força pes a nivell europeu els països del nord d'Àfrica, i en especial en aquells països on s'havien mantingut lligams colonials, sigui aquest el cas dels algerians, marroquins o tunisencs a França. El cas anglès és més particular, ja que els principals fluxos migratoris, a part d'Irlanda, provenen com ja s'ha avançat, dels països de la Commonwealth.

Els canvis de la dècada dels setanta

Aquesta dinàmica migratòria es pot donar per acabada amb la crisi econòmica de mitjans dels anys setanta (la coneguda popularment com a crisi del petroli), amb canvis estructurals d'abast europeu. Les taxes d'atur creixen a tot el continent, i per tant ja no és necessari importar nous treballadors, al mateix temps que entren en el mercat laboral les generacions plenes nascudes després del període bèl·lic (Jennissen i alt, 2001). Quantitativament, a principis de la crisi econòmica dels setanta, la població de nacionalitat estrangera present a l'Europa Central es pot comptabilitzar en aproximadament 11 milions de residents estrangers, que representen gairebé el 5% de la població (Massey, 1985), originats en intensos moviments d'anada i tornada.

Les majors repercussions d'aquesta crisi econòmica recauen sobretot en el sector industrial, principal receptor aleshores de la mà d'obra immigrada. Al mateix temps, aquesta coincideix amb la menor necessitat de treballadors que s'origina per la finalització de les obres de reconstrucció postbèl·liques (Sassen, 1999). Davant de les noves perspectives, la política d'immigració dona un gir radical: s'acaba amb la immigració regulada, es finança el retorn i es permet la reunificació familiar, tot i que amb evolucions diferenciades en funció del marc legislatiu existent en els diversos països europeus. Igualment, les entrades originades en les antigues colònies es veuen també regulades, augmentant-ne el control i revisant els convenis preestablerts. Aquest fet, però, depèn substancialment de la política exterior de cada país, essent la dècada dels setanta en els casos dels Països Baixos i de Portugal anys de gran intensitat migratòria per aquest motiu.

Tot i això, en general es pot afirmar que a mitjans anys setanta es donen per acabades les polítiques de captació de treballadors estrangers, amb la justificació oficial d'evitar-ne les altes taxes d'atur que es comencen a produir entre aquestes poblacions. Simultàniament, s'intenta incentivar des dels països receptors el seu retorn, alhora que existeix un primer intent d'endegar mesures encaminades cap a facilitar la integració, fet que fins aleshores no es tenia en compte, i en darrer terme, s'endureix la legislació d'estrangeria per evitar nous fluxos migratoris laborals no desitjats. Aquests canvis, conjuntament amb l'inici del procés de terciarització i de desconcentració industrial, estimulen el retorn en bona part dels originaris del sud d'Europa (on les condicions socials, econòmiques i polítiques han variat i faciliten aquest retorn), i en canvi provoquen l'assentament dels treballadors que provenien d'altres països (on no es donen les mateixes condicions socials i econòmiques, i en certs casos, polítiques), en especial els del Nord d'Àfrica i Turquia. Tot i les mesures restrictives, els fluxos no s'acaben d'aturar, creixent el nombre d'immigrants en situació irregular.

Per tant, el tancament de fronteres duu associat un fenomen menys esperat, la consolidació de la immigració de llarga durada enfront dels moviments laborals temporals o pendulars, a causa tant de la dificultat d'entrada als països receptors com de la circulació entre país d'origen i de destí, que evita moviments estacionals i de curta durada. Ara bé, tot i el tancament de fronteres, tant sols en dos països decreix el nombre d'estrangers, a Suïssa i Suècia, però en xifres relativament baixes i pràcticament insignificants.

Amb el canvi conceptual envers la població immigrada, i en vistes a garantir la plena integració a la societat d'arribada, es comencen a establir processos de reagrupació familiar, afavorits en part per les modificacions legislatives favorables (van Kempen i Özüekren, 1996). Aquesta nova situació provoca el consegüent canvi de l'estructura demogràfica de la població immigrada. Així, lluny de disminuir, la presència de població de nacionalitat estrangera a Europa augmenta, especialment entre les dones i els no treballadors (Findlay i White, 1986). És en aquest punt quan la població estrangera a Europa comença a ser vista des d'una altra perspectiva, ja que fins aquell moment era observada com a població no permanent i lligada al fort desenvolupament econòmic. La força de treball temporal es converteix aleshores en definitiva, i el creixement de la població estrangera ja no depèn únicament dels fluxos migratoris: la reunificació familiar provoca un creixement autònom.

La dècada dels vuitanta: l'alentiment dels fluxos migratoris

La dècada dels vuitanta, en canvi, pot ser considerada com a període de contenció dels moviments migratoris, tot i que és en aquesta mateixa dècada quan els països del sud d'Europa comencen a incorporar-se a la dinàmica immigratòria (veure per exemple Muñoz-Pérez i Izquierdo, 1989; pel cas d'Espanya). En el centre del continent, en canvi, decreix el nombre d'entrades originades en el reagrupament familiar, i la major part de fluxos són anotats en la categoria de demandants d'asil, segment en el qual també es realitza modificacions en la legislació per fer-ne més difícil l'entrada, fet que provoca un dràstic descens del nombre de permisos concedits per aquest motiu. A partir de la segona meitat dels anys vuitanta, però, i coincidint amb la recuperació econòmica, retornen els fluxos migratoris cap a Europa, en una situació on, en relació a moments anteriors, varia enormement la legislació al respecte, força més restrictiva. És a mitjans anys vuitanta quan es comença a produir un fet que marcarà el desenvolupament de la dècada i de la gestió dels fluxos migratoris posteriors, com és l'inici de l'establiment d'acords en el marc de l'actual Unió Europea destinats a regular la mobilitat, tant interna com externa, entre els països membres. A partir dels acords de Schengen de l'any 1985, als que s'hi afegeixen progressivament la major part de països de la Unió i les noves incorporacions a aquesta, es comença a gestar un espai europeu de lliure circulació interior que ha comportat, al mateix

temps, un reforçament i control de les fronteres exteriors, i la recerca progressiva d'una política comuna en relació al fenomen migratori. A partir d'aquesta data, per tant, anirà canviant poc a poc el quadre polític de les polítiques migratòries, passant de ser considerades únicament des d'una visió estatal a desenvolupar-se en l'àmbit europeu.

L'acceleració dels fluxos a partir dels noranta

És però durant els anys noranta quan es produeix a Europa el major increment dels fluxos migratoris, caracteritzats en relació a episodis anteriors, per tres premisses (Salt i altres, 2000), que en el cas espanyol es produeixen fins i tot de forma més accentuada (Domingo, en premsa):

- 1) La pròpia acceleració dels fluxos,
- 2) La seva feminització, i
- 3) L'increment de la clandestinitat.

Són moviments on la indústria ja no és el principal sector receptor de la mà d'obra, sinó que la població immigrada s'insereix cada cop més en el sector terciari, i on l'origen i composició dels fluxos és cada cop més divers. La població estrangera que arriba a Europa és força més heterogènia que la de dècades anteriors, entre els que cal destacar un nombre important de refugiats i de demandants d'asil, a més d'una major dispersió de les nacionalitats, motivada per l'aparició de nous països d'origen, com seria el cas dels països de l'Est Europeu (sobretot després de 1989, amb la simbòlica caiguda del mur de Berlín), i un pes major de les dones, lligat en alguns casos a demandes específiques del sector serveis. El conflicte dels Balcans esdevé, també, un pol important de sortida de refugiats, amb força repercussió sobretot en els països més propers. Un altre flux destacat produït en els anys noranta, tot i que no pot ser considerat estrictament com d'immigració estrangera, és el que rep Alemanya per part dels anomenats "*Aussiedler*", població d'origen germànic que retorna a Alemanya provinent dels països de l'Est i que obtenen la nacionalitat alemanya, tot i que amb un tractament social i legislatiu a mig camí entre els residents estrangers i els propis alemanys.

L'acceleració dels fluxos migratoris sumada al paper preferencial que adquireix la immigració en el creixement demogràfic dels països europeus, produeix que la dècada dels noranta es trobi sobretot marcada per la pressa de consciència de les migracions com assumpte prioritari en l'agenda política de la Unió Europea (Cabrè i Domingo, 2002), que es veurà reflectida en un increment dels tractats dirigits a la regulació dels fluxos migratoris i a la gestió conjunta de la immigració en els països de la Unió, accelerant els passos iniciats en la dècada anterior.

Els països del sud d'Europa: de la emigració a la immigració.

És també en aquests darrers anys quan els països del sud d'Europa comencen a rebre fluxos migratoris importants. En un context on els països centreeuropeus construeixen traves a la immigració, els països del sud funcionen com a port d'entrada a la Unió Europea, o en alguns casos, com a possible país de transició (Anthias i Lazaridis, 1999; Golini, 2000). La novetat dels fluxos en països com Itàlia, Espanya o Grècia coincideix amb una manca de polítiques clares al respecte, ja que els governs dels països del sud d'Europa no es trobaven en general preparats per la nova situació. En el cas espanyol, per exemple, la primera llei d'Estrangeria, la *Ley Orgánica 7/85*, no arriba fins l'any 1985, motivada sobretot per l'inici dels fluxos migratoris però especialment per la propera entrada a la Comunitat Europea a principis de 1986. Així, amb cronologies lleugerament diferenciades, aquests països en els anys vuitanta comencen a ser vistos com a països d'immigració. Davant el tancament de fronteres del centre i nord d'Europa, els països del sud poden ser percebuts com a “*new European eldorado*” (King, Fielding i Black, 1997), per una major facilitat en l'entrada al país i en l'accés al mercat laboral. Aquest mateix fet es repetirà més endavant, a finals de la dècada dels noranta i principis del segle XXI en els països de l'Est, sobretot en aquells que es trobaven immersos en el procés d'entrada a la Unió Europea efectuat a inicis de 2004. En aquest cas, i al contrari dels països del sud d'Europa, aquesta immigració estrangera coincideix temporalment amb moviments migratoris originats en el país de recepció.

En relació als països del centre i nord d'Europa, les economies dels països considerats del sud presenten diverses especificitats, que no es troben en la resta del continent, que també condicionen l'arribada dels fluxos migratoris. Anthias i Lazaridis (1999), citen quatre característiques específiques:

- 1) Una demanda de força de treball flexible des de l'agricultura;
- 2) Una demanda de treballadors associats al desenvolupament turístic;
- 3) Una demanda en el sector de la construcció, destinada sobretot a homes; i
- 4) Una demanda, en aquest cas femenina, del sector de serveis domèstics.

A més, la importància que tenen les feines integrades dins de l'economia informal pot afavorir la demanda de treballadors estrangers, que es concentra en feines precàries i mal pagades, no atractives pels treballadors nacionals. King, Fielding i Black (1997) afegeixen a aquestes quatre característiques un alt grau d'autoocupació i una forta demanda en el sector serveis, especialment en aquells amb menor qualificació professional, com a sectors on s'inscriu la població de nacionalitat estrangera als països sudeuropeus.

Per aquests mateixos autors, el canvi d'un model emigratori a un d'immigratori s'ha produït en base a factors interns de l'estructura econòmica d'aquests països, que resumint es recolzarien en tres característiques internes que altra vegada no poden ser aplicables a la resta del continent:

- 1) La coexistència de models productius d'alta i baixa productivitat;
- 2) El ràpid traspàs de treballadors nacionals d'un model productiu a l'altre, sobretot a través de la immigració interna en els anys cinquanta, seixanta i setanta; i
- 3) L'aturada del despoblament rural en els anys setanta.

Resumint, la consideració dels països del sud d'Europa com a espai d'anàlisi homogeni en front de l'arribada dels nous fluxos migratoris se sustenta en varis factors, entre els que s'anomenen de manera destacada a tres d'ells, com són l'existència d'un dèbil i alhora familiar Estat del Benestar; els importants canvis en una estructura ocupacional on el treball informal mal remunerat encara ocupa una posició força important; i una estructura familiar lligada a fortes transformacions en la seva concepció on hi destaca les conseqüències aportades per l'increment de l'ocupació femenina (veure per exemple a Ribas-Mateos, 2004, Anthias i Lazaridis, 1999; o King, Fielding i Black, 1997).

En els casos de Portugal, Grècia i Espanya s'hi hauria d'afegir un quart factor com és el polític, per la desaparició de les dictadures preexistents, situació que al mateix temps ha facilitat el retorn de la població d'aquests orígens emigrada a la resta d'Europa en els anys seixanta i setanta.

Una darrera característica a esmentar d'aquests fluxos és la situació econòmica dels països receptors. Si des dels anys cinquanta fins a meitats dels setanta l'arribada de població estrangera es produïa al mateix temps que una forta demanda per part del mercat laboral, els darrers fluxos són arribats coincidint amb una situació econòmica on a nivell europeu les taxes d'atur es troben en valors força alts en relació als usualment coneguts. Així, per exemple, trobàvem uns 20 milions d'aturats a nivell europeu l'any 1997 (Musterd i alt. 1998). És també en els països del sud, nous receptors de la immigració, on aquestes taxes assoleixen els valors generalment més elevats. De totes maneres, la segmentació del mercat laboral conjuntament amb la millor preparació de les generacions joves, fa que part dels treballadors estrangers s'insereixin en un segment laboral que rebutja la resta de població a partir dels seus baixos sous i del seu poc prestigi social, explicant-se d'aquesta manera la coexistència al mateix temps d'una demanda laboral adreçada a la població immigrant i d'alts nivells d'atur, sobretot entre els joves, a més a més de l'existència de desajustos o ineficiències en els mercats laborals que faciliten en darrer terme la possibilitat d'entrada de

població estrangera. La raó de l'existència d'aquests fluxos cal anar-la a buscar en les evidents diferències econòmiques entre països d'origen i països de destinació, més enllà de possibles efectes d'una estructura demogràfica determinada en el país d'origen (el que popularment s'anomena com a pressió migratòria) o de les necessitats particulars dels països de destinació (sigui aquest el cas de salvaguardar el funcionament del sistema de pensions).

El creixement immigratori en el cas espanyol

En el cas estrictament espanyol, és a meitats dels anys vuitanta quan la immigració comença a créixer, tot i que no serà fins l'últim quinquenni del segle XX quan aquesta s'incrementarà de forma notable, acostant-se de forma ràpida als valors coneguts pels països centreuropeus, tant per una acceleració dels fluxos com per la visibilització de població ja resident que aflora en les estadístiques gràcies als diversos processos de regularització i a les noves eines de gestió estadística del procés migratori (Domingo, en premsa).

De totes maneres, d'aquesta diferent evolució dels fluxos migratoris es desprèn que la població estrangera present als països del sud d'Europa presentarà característiques divergents en comparació als països centreuropeus, tant demogràfiques, amb una estructura d'edats força jove i amb grans desigualtats entre sexes en funció de l'estratègia migratòria adoptada per cada nacionalitat (Domingo, Brancós i Bayona, 2002), producte de l'arribada recent de la major part de fluxos i per tant amb una estructura demogràfica que reflecteix majoritàriament població que es troba en un primer estadi del seu projecte migratori, com per nacionalitats, ja que els fluxos dels anys noranta presenten major heterogeneïtat per nacionalitats que en anys anteriors, conseqüència directa del procés globalitzador i característica comú en els països amb fluxos migratoris més recents (Arango, 2002). En el cas espanyol, però també aplicable a altres països del sud, s'ha de considerar l'impacte específic dins de la població de nacionalitat estrangera del conjunt d'immigrants procedents d'altres països de la Unió Europea, que gaudeixen d'un estatus privilegiat en relació a altres estrangers. A més de treballadors altament qualificats, en aquests contingents es pot trobar un nombre important de jubilats, retirats que gaudeixen de les condicions de vida dels països del sud d'Europa tot o bona part de l'any (que en alguns casos es podrien, de fet, equiparar a turistes de llarga durada), i que residencialment poden presentar nivells de concentració espacial força majors que en altres nacionalitats originàries de països en via de desenvolupament (veure, per exemple, Salvà, 2002, per les Illes Balears). Un darrer factor diferenciador que es podria afegir entre aquests països es pot buscar en raons històriques o colonials, que actuen diferenciant la possibilitat de migrar des de certs orígens, sigui aquest

el cas dels llatinoamericans, filipins o marroquins per Espanya, en els dos primers casos amb una legislació referent a l'entrada i als processos de nacionalització força favorable.

És també en aquests darrers anys quan també a Espanya es poden constatar els canvis que es poden incloure sota el nom de Segona Transició Demogràfica, canvis que en el continent europeu es produeixen des de la dècada dels setanta, i que consisteixen en una redefinició de la construcció social de les edats, originada en una baixa natalitat, un allargament de l'esperança de vida i el consegüent envelliment de la població, i un nou rol en la relació entre sexes, que comporta canvis estructurals en la composició familiar. En aquest escenari, la immigració desenvolupa un paper clau en el creixement de la població, essent un element central en el que es podria anomenar com a Sistema Complex de Reproducció (Cabré, Domingo i Menacho, 2002).

La immigració internacional que s'insereix a Barcelona, s'ha de situar en aquest context. Amb una forta acceleració dels fluxos migratoris especialment en els darrers anys, però amb un historial que es remunta uns quinquennis enrera, la població estrangera a Barcelona encara pot ser considerada a partir de la relativa novetat de la seva arribada, en la major part dels casos. La inserció a la ciutat estarà per tant condicionada sobretot per aquest motiu, amb una possible major representació de situacions caracteritzades per la transitorietat, davant de projectes migratoris més estables que es desenvolupen amb el pas dels anys.

1.1.2.- La immigració estrangera en el context urbà

Dins d'aquest marc, les ciutats desenvolupen un paper important com a principals centres receptors de la immigració estrangera. Històricament, la població de les grans ciutats europees ha comptat tant en el seu creixement com en el seu manteniment demogràfic amb l'aportació migratòria com a fet cabdal: amb una natalitat similar a la de zones rurals, l'existència d'una sobremortalitat originada en les males condicions higièniques i en la proliferació de grans epidèmies ha fet necessària l'aportació migratòria per mantenir-ne la seva evolució quantitativa (Breschi i Fornasin, 2000). La immigració internacional enllaça, en el context urbà, amb un flux migratori amb força antiguitat i nombrosos exemples al llarg del temps. Barcelona, amb un passat migratori que ha actuat com a fil conductor del seu creixement, no en serà pas una excepció, i en constituirà un exemple destacat.

Una de les característiques de la localització de la població de nacionalitat estrangera en el continent europeu és que, en general, es constata que aquesta no es troba repartida de forma homogènia en el territori, sinó que mostra una evident concentració en les grans ciutats i àrees urbanes (Priemus, 1996, o Bolt et al., 2002, pel cas d'Holanda; Guillon, 1990,

o Tapinos, 1993, per París i França; Casacchia i Natale, 2002, per Itàlia; Peach, 1975 per Gran Bretanya, entre d'altres nombrosos exemples). Aquesta concentració es visibilitza especialment en alguns barris de les grans urbs europees, en força ocasions degradats, tant es trobin situats en el centre històric de la ciutat o bé en la seva perifèria. El cas espanyol segueix la mateixa pauta, així, a principis de 2004 gairebé el 20% de la població estrangera del país es concentra en dos ciutats, Barcelona i Madrid, quan el seu pes entre el conjunt d'habitants no supera l'11%.

En aquests darrers anys, a més, la immigració que arriba a les ciutats, on el component internacional hi té un pes força representatiu, contrasta amb la dinàmica urbana preexistent en quant coincideix temporalment amb processos de pèrdua de població urbana, amb fenòmens de difusió d'origen en la ciutat central i amb destinació cap a les àrees metropolitanes properes, que comporten una difusió del fet urbà al conjunt del territori. Des d'aquesta perspectiva no es pot entendre l'arribada i la inserció dels moviments migratoris internacionals sinó és en l'actual procés de difusió de la urbanització sobre el conjunt del territori. Aquest procés, en el cas de Barcelona, és lluny de ser vist com a moviment de desurbanització, i significa en canvi una intensificació de la urbanització del territori metropolità (Pujadas, 2005).

Un element cabdal i alhora singular en aquest procés a Barcelona és la saturació experimentada per la ciutat des d'inicis dels anys vuitanta. De fet, Barcelona, amb els seus aproximadament 100 km² és una de les ciutats centrals europees més petites entre les grans ciutats i aglomeracions europees, i representa únicament el 3% del territori metropolità, tot i que hi resideix una tercera part de la població de la regió. En l'actualitat el terme municipal no es trobaria en condicions de produir el nombre necessari d'habitatges per atendre la forta dinàmica interna, ni podria competir en preus o en segons quines tipologies d'habitatge amb la seva perifèria (Esteban, 1998). Aquesta dinàmica negativa, tanmateix, es veu modificada amb l'arribada de la població estrangera. Així, Barcelona, en el darrer interval intercensal, frena el seu decreixement gràcies a l'arribada de la immigració internacional. Aquesta situació, que en el cas de la ciutat de Madrid ha representat fins i tot guanys de població, i que segons els padrons continus, amb major grau d'actualització, també succeeix clarament a Barcelona, fa pensar a alguns autors que s'ha entrat en un nou cicle urbà, anomenat de recentralització (Nel-lo, 2004), on la immigració n'és la principal causant. De totes maneres, la baixa ocupació dels habitatges i l'elevada edat de molts dels seus ocupants fa intuir que aquest procés pugui estendre's a la resta de població, repetint així la dinàmica experimentada per altres grans ciutats europees a finals del segle XX.

A més a més de la presència en les grans àrees urbanes, sobretot a Barcelona i Madrid, en el cas espanyol, la immigració es troba concentrada en les àrees d'agricultura intensiva, en les

de forta activitat industrial, i en el litoral turístic, sobretot mediterrani (veure Pumares, 2003, per la distribució de la població estrangera a Espanya). Així, en les grans ciutats d'aquestes zones com Madrid, Barcelona, València o Palma de Mallorca, la presència de població estrangera és força superior a la mitjana estatal (Domingo i Bayona, 2003), evidenciant també una distribució intraurbana heterogènia.

Per intentar explicar aquesta sobrerepresentació urbana es poden aportar diverses interpretacions, que oscil·len des de les millors perspectives per la supervivència degut a una major existència de l'economia informal (Musterd et al. 1998), a una més gran possibilitat de reagrupament comunitari, a la demanda del sector serveis que és en les grans ciutats on adquireix major representació, o bé fins i tot a la proximitat als centres burocràtics que gestionen la residència legal dels estrangers. A part d'aquests fets que poden incentivar l'assentament urbà, la pèrdua de pes del sector industrial enfront del sector serveis dels darrers anys, en alguns casos ha provocat la recol·locació de la població estrangera preexistent a Europa (Rhein, 1998, pel cas de Paris), amb el resultat d'una creixent presència d'aquests en les grans ciutats. Paral·lelament, però, aquestes mateixes grans ciutats esdevenen un lloc de pas, de primera entrada dels immigrants en el país de destinació (i que per tant pot suposar una major immigració en moments com l'actual), actuant les grans ciutats com a referents mundials en un context cada cop més globalitzat.

L'espai físic on aquesta població immigrada s'insereix en la ciutat esdevé una de les plasmacions del procés d'assentament, considerat com a procés d'apropiació d'espais socials, però no l'única (veure Pascual i Cardelús, 1998). En aquest sentit, l'estructura del parc d'habitatges de la ciutat es constitueix com un factor explicatiu primordial, així com també, i de forma gairebé simultània, la dinàmica del mercat immobiliari. El moment d'arribada de l'immigrant a la ciutat és una de les variables més sensibles que afectaran la seva distribució, en funció de les oportunitats existents, i les limitacions amb que compta una població, recentment arribada, normalment amb possibilitats econòmiques menors que el conjunt de la població, i amb un desconeixement previ de la ciutat i del funcionament del mercat de l'habitatge. En aquest punt, cal considerar que l'estructura residencial dels països del sud i centre-nord del continent difereixen ostensiblement, sobretot a partir de dos fets: la proporció d'habitatge en propietat, i el pes del sector d'habitatge social. En el cas espanyol, a l'igual que en altres països sudeuropeus, la propietat assoleix valors força alts, al mateix temps que la intervenció estatal o municipal en el parc d'habitatges és escassa. Així, el parc d'habitatges espanyol és el que presenta a finals del segle XX la proporció d'habitatge social inferior (no arriba al 2%), davant del 18% al conjunt d'Europa, que arriba al màxim del 35% en el cas holandès. Al mateix temps, les dades sobre propietat assoleixen a Espanya el valor més elevat entre els països de la Unió Europea, essent per l'any 1999

aquest percentatge del 86%, força per sobre del 61% de la UE (Trilla, 2001), percentatge que segueix una evolució ascendent en el temps, tot i que es mou en valors sensiblement inferiors en les grans ciutats, com és el cas de Barcelona.

Si en un primer moment d'inserció de la població de nacionalitat estrangera la tinença predominant pot ser la de lloguer, la localització d'aquest sector del parc d'habitatges en la ciutat pot desenvolupar un paper destacable a l'hora d'explicar les pautes de localització establertes, tenint en compte que el pes de l'habitatge social és pràcticament menyspreable en el context espanyol, i que l'oferta d'habitatge de lloguer es troba força concentrada, sobretot en funció de l'antiguitat i les característiques de l'edifici. De la distribució desigual de la població de nacionalitat estrangera dins de la ciutat en sorgirà el concepte de la segregació residencial, que abordarem detingudament més endavant.

Darrerament, i centrant-nos en una visió més global del fenomen urbà, existeix un cert consens al voltant de que l'estructura espacial interna de la ciutat ha patit importants transformacions des de la dècada dels setanta ençà, canvis que han d'afectar de forma important els seus habitants i la seva relació amb l'espai. Les principals causes que s'apunten en aquestes variacions són, entre d'altres, el procés de globalització, els canvis en el model productiu, el declivi de l'Estat del Benestar, noves diferències en les relacions de poder, o bé el fort desenvolupament tecnològic. Aquests canvis, tot i no provocar un nou ordre espacial de les ciutats si que comporten un increment de les divisions internes i de les desigualtats (Marcuse i Van Kempen, 2000). Així, es pronostica un increment de les divisions existents i de la desigualtat urbana, amb l'aparició de barris fortament diferenciats per la seva composició social i amb, cada cop més, majors distàncies i barreres entre ells. Aquesta polarització també es veu reflectida en la demanda laboral adreçada als treballadors immigrants, que alhora s'insereixen en els sectors més desenvolupats i qualificats (normalment aquells provinents de països desenvolupats), i en els sectors d'activitat més precaris i mal pagats.

En aquestes transformacions, la població de nacionalitat estrangera és vista, sobretot des de l'administració pública, amb preocupació, amb la por que un possible aïllament territorial dificulti la seva plena integració en la societat receptora. Els canvis econòmics dels darrers anys, amb un fort impacte de caire negatiu en la inversió social, en el que es tendeix a anomenar com a desmantellament de l'Estat del Benestar, provoca conjuntament amb la introducció cada cop més evident de models culturals nord-americans, que la imatge de desestructuració, violència i manca de perspectives que ens aporta la visió repetidament estudiada del conegut gueto afroamericà de les ciutats estadounidenques contínuament aparegui com a teló de fons al parlar de la població immigrada en les ciutats europees, situació que esdevé inacceptable en el context europeu (Musterd, 2003).

En els països del sud d'Europa, i més concretament en el cas d'Espanya i Catalunya, l'arribada de població estrangera i la seva visibilització, sobretot urbana, és vista com a fenomen nou i emergent. La diferenciació en l'espai, i especialment la concentració de la immigració en barris degradats és, de la mateixa manera, objecte de preocupació. Així, pels països del sud d'Europa s'afirma que la segregació residencial basada en criteris ètnics és un nou factor introduït en la dinàmica d'aquestes ciutats inexistents fins fa pocs anys (Malheiros, 2002). Tot i aquesta darrera afirmació, trobem que numèricament, els estudis que contempen la distribució espacial de la població immigrada en les ciutats del sud d'Europa són encara poc nombrosos. Així, es poden citar els treballs de Malheiros sobre Lisboa (2000), de Iosifides i Russell (1999) en el cas d'Atenes, o de Casacchia i Natale (2002) en el de Roma. En tots els casos, tot i constatar primeres concentracions d'immigrants, els valors assolits encara disten dels coneguts en altres ciutats europees.

Si des del centre d'Europa, amb llarg historial migratori, es tendeix a afirmar que el menor grau de diferenciació interna dels immigrants en les ciutats en comparació als Estats Units és determinat, en bona part, per l'existència d'un fort Estat del Benestar, que implica uns nivells de redistribució importants i alhora compta amb un estoc d'habitatge social força significatiu (Musterd et al., projecte *Urbex1*, 1999), la inexistència d'un model similar als països sudeuropeus, on a més a més l'accés a l'habitatge és sobretot en règim de tinença en propietat, portaria a esperar, des d'aquesta perspectiva, uns alts nivells de diferenciació interna dels immigrants residents en aquestes ciutats.

1.2.- LA DIFERENCIACIÓ SOCIAL DE L'ESPAI URBÀ: EL CONCEPTE DE SEGREGACIÓ

Introducció

L'espai residencial urbà pot ser caracteritzat o definit a partir de la seva heterogeneïtat, producte directe de l'evolució històrica de la ciutat, que com a resultat produeix un mosaic de formes i tipologies de l'habitatge - amb clares diferenciacions pel que fa a la superfície, la tinença, l'any de construcció o la qualitat d'edificació - i de l'entramat urbà. Quan aquesta diferenciació es combina amb les desigualtats socials sota la influència d'una economia de mercat lliure, el resultat és una segmentació de l'espai en funció de la població que hi resideix, atenent a característiques com la posició socioeconòmica, el cicle de vida, o la nacionalitat, entre d'altres possibles variables.

Aquest és l'enunciat que es troba en la base dels estudis sobre la segregació residencial, també en alguns casos anomenats com a diferenciació social de l'espai habitat, que en definitiva són els que majoritàriament enfoquen la distribució de la població de nacionalitat estrangera resident en les grans ciutats. Aquests treballs tenen com a principal intenció estudiar els processos de segmentació espacial de subgrups de la població urbana al mateix temps que quantificar-ne els seus efectes i la seva evolució en el temps, deixant entendre, en moltes ocasions, que la distància espacial pot esdevenir una de les manifestacions mesurables de les diferències socials.

Històricament, la segregació residencial de diferents grups de població en les societats preindustrials és un fet contrastat i evident, del que se'n podrien trobar nombrosos exemples (veure van Kempen, 1998; van Amersfoort, 1987; o Harvey, 1989, entre d'altres). Tot i això, no és fins a inicis del segle XX quan apareixen els primers estudis enfocats estrictament a aquesta diferenciació, en la major part dels casos amb les comunitats d'immigrants com a objectiu d'estudi, o també, i sobretot als Estats Units, al que consideren com a minories ètniques, i en especial, la situació dels afroamericans.

D'aquesta manera, des d'aproximadament els principis del segle XX, i a partir dels estudis de l'anomenada "ecologia humana" duts a terme des del departament de sociologia de la Universitat de Chicago, el tema de la segregació ha estat tractat a bastament en la literatura científica, en particular als Estats Units, i arribant amb posterioritat al context europeu. En aquests primers treballs, com veurem més endavant, i dins del marc ja assenyalat de l'escola d'ecologia humana de Chicago, la idea que es troba al darrera del concepte de segregació espacial defensa que existeix una correlació directa i positiva entre la distància social i la distància espacial, associació que al llarg del temps s'ha anat matisant. Segons l'ecologia

humana, la ciutat es desenvolupa a través de la competició per l'espai, donant lloc a zones naturals diferenciades cada una de les quals allotjaria a diferents famílies en funció dels seus recursos i possibilitats.

Després d'aquestes primeres aproximacions, el desenvolupament teòric entorn de la segregació espacial de la població prossegueix. A partir de la dècada dels cinquanta trobem les anomenades com a *social areas analysis*, *spatial analysis* i *factorial ecology*. De les seves aplicacions a la ciutat en sorgeixen patrons zonals de diferenciació de llur estructura urbana, en funció bàsicament de característiques socioeconòmiques, familiars i ètniques de la població resident en cada àrea, sota una perspectiva bàsicament quantitativa.

Totes aquestes primeres aproximacions es troben basades en gran mesura en interpretacions econòmiques dels comportaments individuals. Aquestes, són posteriorment rebutjades i suplantades per l'anomenat *behavioural approach*, que apareix a mitjans dels anys seixanta com a reacció a les teories prèvies. La seva aportació més destacada és que introdueix en l'explicació de la segregació residencial les preferències i les percepcions dels individus, que intervenen com a principals inductors de la diferenciació espacial. Una altre aproximació posterior i directament derivada d'aquesta darrera serà la coneguda com a *ethnic-cultural approach*, on aquest cop l'atenció se centra en els motius ètnics o bé de caire cultural que intervenen en les preferències residencials.

La segregació residencial també ha estat analitzada des d'altres perspectives, com poden haver estat, per exemple, les marxistes, on la segregació residencial és explicada a través d'interaccions a nivell nacional o internacional i és observada bàsicament des d'un punt de vista de diferències de classe social i de nivell d'ingressos; o les que més tard basen la seva aproximació en les restriccions i discriminacions de que és objecte la població a l'hora de triar la seva localització en l'espai, en certa manera l'aproximació complementària a la de les preferències abans esmentada.

Tal i com es pot observar, la segregació o diferenciació en l'espai de subgrups de població ha estat tractada des de múltiples aproximacions i punts de vista, amb arguments que com afirmen Bolt i van Kempen (1997), d'una manera o altra majoritàriament poden ser encara rellevants i complementaris a l'hora de buscar una explicació completa al procés residencial, caracteritzat per la seva complexitat. No és estrany, per tant, trobar estudis que combinen alhora diferents aportacions teòriques i metodològiques.

Darrerament, un dels temes que també ha estat observat com a central en l'estudi de la segregació o concentració de la població estrangera en el context urbà és el de l'habitatge, que en molts casos esdevé el principal factor explicatiu d'aquest procés. Des d'aquest punt de vista, l'habitatge, i en concret l'accés a aquest en el context del mercat residencial, és vist

des d'una òptica generadora de diferències espacials a la ciutat, especialment si la intervenció de les administracions públiques en aquest camp és reduït. Paral·lelament, l'habitatge també serà analitzat com a element indicador de les condicions de vida que gaudeix la població de nacionalitat estrangera.

Tot i que es poden tenir en compte varies subcategories de població, la recerca sobre segregació espacial s'ha enfocat especialment en la població immigrada o de nacionalitat estrangera, i també, sobretot als Estats Units però igualment en alguns països europeus, en les minories ètniques. No és aconsellable, per tant, deslligar l'evolució de la recerca centrada en la segregació espacial de la població immigrada de la recerca sobre aspectes relacionats amb minories ètniques, ja que presenten un desenvolupament paral·lel, i en el cas europeu, un cert seguiment conceptual i metodològic en relació als treballs i la situació dels Estats Units. De totes maneres, en el context europeu l'objecte d'estudi varia enormement entre països, en funció de les diferents definicions existents sobre el concepte d'estranger, lligat com s'ha comentat a consideracions històriques i legislatives, prenent a més a més en moltes ocasions l'anàlisi un enfocament o perspectiva ètnica.

Més endavant, el concepte de segregació s'ha anat aplicant en altres àmbits diferents al residencial, essent notables els treballs referits al món escolar o bé a les diferències ocupacionals i de nivells d'ingressos, per en darrer terme, focalitzar bona part dels estudis en la interacció entre separació espacial i marginalització social. En aquest últim cas, la segregació pot ser vista com a element perpetuador de la marginalització, de la mateixa manera que aquesta pot induir a la segregació, i entenent la segregació residencial com una de les manifestacions de la segregació social.

Sobre el concepte de segregació

Què s'entén per segregació? En els estudis on s'utilitza aquesta denominació en el fons s'està tractant la diferenciació espacial de grups o categories de població en un territori determinat, encara que usualment el debat conceptual no aprofundeixi en el significat estricte del mot, mentre que la seva mesura o bé els mètodes d'anàlisi concentrin bona part del desenvolupament teòric. La noció de segregació implica per tant la distribució desigual de diferents grups de població en l'espai urbà. És, d'aquesta manera, un concepte sobretot de marcat caràcter espacial, tot i que generalment porta implícit en el seu ús (però no en la seva definició) una forta correlació entre la diferenciació en l'espai i la diferenciació social.

White (1983), defineix la segregació a partir de dues òptiques, la sociològica i la geogràfica. En el sentit sociològic del terme, la segregació es refereix a l'absència d'interacció entre grups socials. En el sentit geogràfic, la segregació indica la desigual distribució dels grups socials en un espai físic determinat. Un o altre tipus de segregació no tenen perquè implicar

la presència de l'altre, tot i que probablement es puguin trobar relacionats. Brun (1994), aporta la definició que s'utilitza habitualment al parlar de segregació, on preval el sentit geogràfic del terme, i que ell mateix descriu com a empírica i descriptiva:

“La distinction spatiale entre les aires de résidence de groupes de population vivant dans une même agglomération” (Brun, 1994, pàg. 22)

Al mateix temps, el lligam entre distinció espacial i social es reforça en la majoria d'anàlisis, des d'aquestes perspectives la segregació esdevé un dels factors que poden contribuir a la perpetuació de l'estratificació social existent, evitant d'aquesta forma la completa participació social, i dificultant les possibilitats de mobilitat social. Per certs autors, com Van Kempen i Özüekren (1998), al darrera dels estudis sobre la segregació espacial de la població immigrada duts a terme en els darrers anys en el context europeu existeix la preocupació latent dins de la societat receptora entorn de com els nousvinguts poden integrar-s'hi, al mateix temps que s'està apuntant, però de forma indirecta, que l'existència de concentració i segregació residencial poden estar restant oportunitats en l'evolució d'aquest procés. Pels mateixos autors, la definició de la segregació espacial d'un grup de població passaria estrictament per la diferenciació en l'espai i dins de les àrees urbanes del grup en relació al total de la població. Així, segons aquest punt de vista, si un grup es troba distribuït de manera similar a com es distribueix el total de població no es pot parlar de segregació. Per tant, la segregació espacial existeix i es relaciona directament amb la sobre-representació o la sots-representació d'un grup en àrees determinades (Van Kempen i Özüekren, 1998). D'aquesta interpretació en sorgeix que qualsevol desviació en relació a la distribució del total de població implica una situació caracteritzada per la segregació (Boal, 1976). Aquestes definicions dependran, òbviament, de l'escala de l'àrea d'estudi seleccionada: l'existència o no de segregació a un nivell de desagregació estadística determinada no implica necessàriament el mateix fet en una desagregació diferent.

Per definició la segregació espacial implica també concentració espacial. És a dir, si una àrea la definim com de concentració de població d'un grup determinat, pel fet que la seva presència és major que en d'altres zones del municipi o de l'àrea en qüestió, al mateix temps s'està afirmant la desigual distribució espacial d'aquest, i per tant la segregació.

Un altre punt de vista sobre el concepte de segregació és l'aportada per Wieviorka (1992), qui defineix la segregació com un dels dos mecanismes, conjuntament amb la discriminació, que actuen en el racisme. L'efecte de la segregació és que:

“Mantiene al grupo racializado a distancia y le reserva espacios propios, que unicamente puede abandonar en determinadas ocasiones, más o menos restrictivas” (pàg. 129)

En aquest cas, per tant, la segregació porta lligat un concepte espacial que la visibilitza, en contraposició a la discriminació, que seria el tracte diferenciat que es dona a l'immigrant en diversos àmbits de la vida social. La segregació resultaria de l'efecte de la discriminació en altres àmbits, principalment el residencial, però també en l'econòmic-laboral.

Per d'altres autors, i seguint una lògica similar, a més a més de la distinció espacial existent és necessari per poder emprar correctament el terme de segregació el fet que la població hagi estat més o menys assignada a la concentració existent, sota l'aparició de pràctiques o lògiques d'exclusió o relegació en l'espai (Grafmeyer, 1994). Des d'aquesta perspectiva, la segregació espacial agafaria un component social, i s'aplicaria el terme majoritàriament a aquelles poblacions més pobres, mentre que la diferenciació espacial portada a terme per classes socials més elevades no seria qualificada emprant els mateixos mots.

El marc conceptual que guia els estudis sobre la segregació espacial es basa sobretot en la idea de que l'heterogeneïtat social es veu, d'una forma o altre, reflectida en l'espai, és a dir, que l'espai es pot constituir com a mirall revelador de les diferències socials. A més a més, caldria afegir que en podrà ser un factor mesurable, i se'n podrà avaluar la seva evolució al llarg del temps. La quantificació de la segregació esdevé un camp d'anàlisi extens, amb la dificultat de comparació de les xifres obtingudes entre ciutats, causada per les diferents delimitacions tant de l'estructura infraurbana com la dels propis grups analitzats.

L'espai, com a construcció social, ens tradueix les diferències socials, en quant tant el mateix habitatge i les seves característiques com la localització d'aquest són reflex de la jerarquia dels barris en una ciutat. Desigualtat social i valor desigual de l'espai fonamenten la segregació social en les ciutats (veure Ocaña, 2005).

El propi concepte de segregació, però, suscita nombroses reserves, entre les quals J. Brun (1994) apunta la poca consistència i rigorositat del mateix, insistint en què, d'una banda, és un mot generalment acompanyat de consonàncies negatives (idea on també insisteix Peach, 1996c), amb un significat que implica la noció de discriminació, i que pot portar fàcilment a associar la creació d'hàbitat fortament diferenciat per les seves característiques poblacionals amb un altre tipus de fenomen com és la marginalització social; i en segon lloc, al fet que la utilització del concepte de segregació per definir la multiplicitat de formes de diferenciació social pot fer pensar en un mateix sistema causal inequívoc. Així, el terme s'utilitzaria indistintament amb significats diferents: en descriure tant situacions estàtiques com processos dinàmics; d'ésser un terme descriptiu a passar a ser explicatiu; i de significar un indicador a passar a ser la causa de diversos aspectes d'injustícia social. En conseqüència, i segons el mateix autor, el concepte de segregació s'aplicaria tan sols en aquelles societats on

el principi de desigualtat social és admès de forma general i és legitimat per la major part de la seva població.

En el nostre cas, el concepte segregació serà utilitzat amb un significat neutre, sense pressuposar d'inici cap avantatge o desavantatge previ a la situació, i per tant deslligat de la visió determinista i negativa amb que alguns cops s'empra el mot. La seva utilització, bàsicament des d'una perspectiva geogràfica, per tant, podrà ser vista com a sinònim d'altres termes utilitzats per descriure la diferenciació espacial, com podria ser el cas de segmentació de l'espai habitat.

1.2.1.- Els primers estudis referits a la segregació residencial: el context de l'escola de Chicago

La segregació residencial és estudiada per primer cop, com ja s'ha senyalat anteriorment, des de l'ecologia humana, també anomenada ecologia urbana, que presenta els seus orígens en les investigacions de Robert E. Park, Ernest W. Burgess i Louis Wirth realitzades des del Departament de Sociologia de la Universitat de Chicago, a partir dels anys vint del passat segle. Aquests inicis marcaran fortament el concepte de segregació i el seu posterior desenvolupament teòric.

L'ecologia humana és un intent de caracteritzar l'evolució de la societat en el context de la ciutat americana de principis del segle XX, entenent els mecanismes que regulen la configuració espacial i el creixement de les ciutats com a anàlegs als desenvolupats des del medi natural. Podríem definir l'ecologia humana com a:

“Coneixement de caràcter científic capaç d'establir les lleis i regularitats de la distribució de la població i de les seves activitats en el territori, i per tant, de la relació home-medi?” (E. Martínez, 1999),

o segons Hawley (1950, citat per Grafmeyer, 1998), com a:

“L'étude morphologique de la vie collective dans ses aspects statiques et dynamiques”.

Aleshores, la utilització del terme ecologia era relativament nou, ja que no apareix citat per primer cop fins l'any 1866 per part del biòleg i zoòleg alemany Ernst Haeckel, qui crida l'atenció en el fet que l'estructura i el comportament dels organismes vius són afectats de forma significativa tant pel fet de viure conjuntament amb d'altres organismes i espècies com per l'habitat on es troben. Uns anys més tard, l'ecologia humana agafarà prestat el terme, i també part del discurs conceptual i metodològic d'aquesta darrera ciència, basant-se en que l'home, com tot ésser viu, es troba també afectat en el seu comportament tant per la seva agregació física com per l'hàbitat en què resideix (Wirth, 1945). El terme

ecologia aplicat a les ciències socials no apareix citat per primera vegada fins l'any 1921 en *An introduction to the Science of Sociology*, de R.E. Park i E.W. Burgess. Encara que es poden trobar diferents estudis pioners que es podrien classificar com estudis d'ecologia humana, aquests apareixen com a textos aïllats i no acaben en el desenvolupament d'una escola de pensament continuat. L'escola de sociologia de Chicago, per tant, aporta com a principal element diferenciador en relació a altres propostes preexistents l'elaboració del fonament teòric i d'un marc conceptual (Theodorson, 1974).

Tot i que es reconeix una major complexitat a les relacions humanes en comparació al món biòtic, s'afirma que existeixen similituds extraordinàries entre el funcionament de la societat humana i el de les comunitats de plantes i d'animals (Park, 1936), en un intent d'explicar el fet social des d'una concepció evidentment naturalista. D'aquí es desprèn, per tant, que la ciutat, en el seu aspecte funcional, sigui contemplada com a un organisme. Apareixen així conceptes manlevats de l'ecologia, com seran els de competència, equilibri, domini o bé successió, i que s'aplicaran a l'estudi de la societat, amb la ciutat de Chicago com a punt de referència.

L'ecologia humana es caracteritza també per combinar la teoria amb la investigació experimental. Així, Chicago serà definit com un "*laboratori de fenòmens socials*", coincidint amb una època de ràpid creixement de la ciutat, i a on, el fet migratori, esdevé el principal element inductor d'aquest desenvolupament. Segons Wirth (1945) se situarien com a precedents de l'ecologia humana els estudis de Malthus i les teories de l'evolució de Darwin. L'ecologia humana tenia com a punt de referència el concepte darwinista de la lluita per l'existència, i es trobava fortament influenciada per la sociologia formalista de l'alemany Simmel, que aporta com a element innovador en aquest camp el paper civilitzador de la ciutat i la seva rellevància i significació en la història. Encara que aparentment no s'indiqui, segons Martínez (1999) l'ecologia humana guarda una estreta relació amb punts de vista econòmics de la societat, tot i que els conceptes remetin a la biologia, el funcionament es refereix sempre a termes econòmics i a les lleis de mercat.

L'interès des del punt de vista d'aquests estudis es basa en conèixer els models d'ocupació de l'espai urbà, intentant en aquest procés extreure'n unes possibles lleis sobre el desenvolupament de la ciutat. Des de la perspectiva de l'ecologia humana, la societat és entesa des del punt de vista de comunitat, delimitada per Park (1936) a partir de tres premisses:

- 1) Una població organitzada territorialment;
- 2) Més o menys lligada a l'espai que ocupa; i
- 3) Amb unitats individuals però que viuen en relació de mútua interdependència.

La lluita per l'espai, anomenada com a competència, serà el principi actiu que es desenvolupa dins de la societat, regulant i ordenant-hi la vida, de similar forma al que s'observa en el món animal, tot i que de manera més complexa i sota la forma coneguda de conflicte social. Així, i en un context caracteritzat per les condicions de mercat lliure existents aleshores a Chicago, certes parts de la ciutat són ocupades per la funció que pot maximitzar-ne el seu ús, amb el resultat de la creació de les anomenades "àrees naturals", que es distingeixen per ser homogènies des d'un punt de vista funcional, social o ètnic. Cada una d'aquestes àrees adquireix una individualitat física que és visible en els valors del sòl i en els preus de l'habitatge. Aquest model s'aplica a qualsevol ciutat americana, que tendeix a reproduir totes les àrees característiques d'una ciutat, i aquestes àrees al mateix temps a transformar-se en àrees culturals diferenciades, ja que la població s'inclina a segregarse sobre les àrees naturals de la ciutat en funció de les seves característiques socioeconòmiques. En conseqüència, cada àrea en que resulta subdividida la ciutat es trobarà habitada per famílies amb característiques similars, distingint-se pels seus recursos econòmics i d'altres particularitats (com podria ser l'any d'arribada, l'edat, la tipologia familiar o la nacionalitat).

A partir de la competència la comunitat manté la seva integritat i identitat com a unitat individual, preservant l'equilibri. La competència entre els individus i comunitats per una localització favorable en la ciutat es desenvolupa essencialment sota els mecanismes de mercat, i són al mateix temps origen de segregació.

Un dels estudis paradigmàtics de l'ecologia humana és el de Burgess (1925) sobre el creixement de la ciutat, que expressa com operen els processos ecològics en la comunitat urbana. D'aquí en sorgeix un dels primers models d'organització de la ciutat moderna, model conegut com a teoria concèntrica o d'àrees concèntriques, i que dona com a resultat la zonificació de la ciutat en àrees o cercles concèntrics, és a dir, diferents zones successives de l'extensió urbana amb àrees diferenciades en els processos d'expansió, com a resultat de la competència per l'espai. La tendència de cada zona serà la d'estendre's sobre la zona immediata, a partir d'un punt central, el centre comercial i de negocis de la ciutat, el que donarà lloc al concepte de successió. El model resultant ofereix una descripció del desenvolupament urbà de la ciutat als anys vint, basant-se en el cas de Chicago, i sota unes condicions especials de fort creixement d'origen migratori. Es tracta, d'altra banda, d'un model "ideal" i construït en base a una força de creixement centrífuga d'expansió radial, amb origen en el centre de la ciutat i sense l'existència d'obstacles a aquest desenvolupament (com seria el cas de barreres topogràfiques). Dins la zonificació resultant apareixen cinc grans àrees delimitades:

- 1) El centre urbà o centre de negocis, anomenat abreviadament CBD (*Central Business District*), on s'hi concentra la vida cultural, econòmica i política de la ciutat, i receptor a més a més d'una gran mobilitat diària per motius laborals;
- 2) Una zona de transició, encerclant el centre urbà, i conformada pels sectors més degradats de la ciutat, amb els habitatges més antics, i sota la pressió creixent de l'expansió de l'àrea central. Aquesta zona serà el lloc d'acollida i atracció dels immigrants arribats a la ciutat, amb la creació de les anomenades àrees naturals, com són per exemple els barris xinesos i els guetos, a més de la presència dels grups socials més inestables;
- 3) Una zona de residència dels obrers industrials o del comerç, punt també de segona instal·lació dels immigrants ja assentats al municipi;
- 4) Les àrees residencials burgeses; i finalment
- 5) Les àrees suburbanes o de desplaçaments pendulars, on resideixen aquells que es desplacen diàriament a la ciutat per motius laborals.

En el model resultant, els grups d'immigrants s'assenten, en un primer moment, en les àrees o zones de transició que encerclen el districte central de negocis. Són zones on hi conviu el deteriorament i la renovació, sota les lleis del mercat i dins d'una economia liberal. La mobilitat i els canvis residencials dominen en aquestes àrees.

La població, segons Burgess, es distribueix seguint un reagrupament de caràcter natural, sobre una base econòmica i cultural que dóna forma i caràcter a la ciutat, i lligades estretament als conceptes de competència i dominació. Aquesta reagrupació natural es recolzarà bàsicament en dos factors, la divisió del treball a la ciutat i la segregació entre grups de població diferenciats. Aquesta darrera premissa ofereix al grup i als individus que el conformen, "*un lloc, un rol en l'organització de la vida urbana*". La visió sobre la segregació és, des d'aquesta perspectiva, la d'un fenomen natural i en certa manera positiu. Tot i això, en aquest instant ja s'apunta que la segregació pot limitar alguns aspectes del desenvolupament dels individus, al mateix temps que reforçarà o donarà via lliure a d'altres.

Una de les diferents àrees naturals definides per Burgess i que es troba en la zona de transició és el Gueto, que a l'igual que els anomenats *Little Sicilies*, *Chinatown*s, *Greektowns*, *Little Polands*, entre d'altres, afirma que es poden trobar en totes les metròpolis americanes del moment. L. Wirth (1927), en l'estudi "*The Ghetto*", considera aquest com el resultat d'una adaptació gradual a un hàbitat i una cultura estranyes, com la forma defensiva per la qual una comunitat conserva la seva integritat i continuïtat, en definitiva, contempla el gueto com a fenomen de naturalesa intrínseca a la comunitat implicada, en aquest cas la

comunitat jueva, sense tenir en compte possibles efectes coercitius. Considera que el cas jueu és un exemple d'una situació de prolongada isolació i, el gueto, com el resultat o *modus vivendi* que apareix entre dos grups en conflicte.

Poc a poc, el concepte de gueto superarà l'exclusivitat de la població jueva, i s'anirà aplicant a altres comunitats ètniques o immigrants, ja que segons el mateix autor, cal comprendre els mecanismes que operen en el gueto jueu per analitzar el comportament espacial de les comunitats immigrades, traspasant així el concepte de gueto d'un ús particular, els jueus, a un de més extens i general, les comunitats d'immigrants, a partir de la seva plasmació en l'espai. Paral·lelament, el moviment de suburbanització de les classes mitjanes, de nova aparició i que a causa de les millores en els transports poden deslocalitzar la seva residència dels factors productius i s'assenten a la perifèria de la ciutat, en el que són els creixents suburbis, deixen espai vacant al voltant del centre de la ciutat, fet que facilitarà l'ocupació d'aquest territori per part dels darrers immigrants arribats. Aquesta mateixa argumentació serà aplicada, anys més tard, per explicar les zones de primera implantació dels immigrants en forces ciutats europees.

Per altres autors posteriors que es poden seguir englobant en el pensament de l'escola de Chicago, la zonificació de la ciutat crea sectors específics (Hoyt) o bé múltiples nuclis (Harris i Ullman). La teoria dels sectors específics, promulgada per H. Hoyt l'any 1939 després de l'anàlisi de l'estructura residencial interna de 142 ciutats americanes, es basa en què els contrastos en la utilització del sòl originats prop del centre urbà es perpetuen en el creixement de la ciutat, amb el resultat de la zonificació d'aquesta en diferents àrees o sectors. En la teoria dels nuclis múltiples, elaborada per C.D. Harris i E. Ullman l'any 1945, les ciutats presenten una estructura essencialment "cel·lular", en la qual els diferents tipus d'utilització del sòl s'han desenvolupat al voltant de certs punts de creixement o nuclis situats a l'interior de l'àrea urbana, és a dir, no es creix al voltant d'un únic CBD, sinó per la progressiva integració d'un nombre de nuclis diferenciats. En tot cas, el resultat final d'ambdues formulacions és, altra vegada, que l'estructura que en sorgeix proveeix d'habitatge a la població en funció de diferents categories d'ingressos i característiques socials.

Un altre dels aspectes clau per entendre el model de ciutat analitzat des de la perspectiva de l'escola de Chicago és el del binomi organització/desorganització social. Segons aquests autors, el creixement accelerat de la ciutat degut especialment a l'aportació migratòria portarà intrínsecament associada l'aparició de desorganització social. L'ecologia humana, com a primera perspectiva sociològica que feia de la ciutat el seu objecte d'estudi i el seu principal nucli d'interès, vol explicar la desorganització social de la ciutat i el nou ordre

moral que hi sorgeix, fruit dels nous i diferents patrons d'interacció social, de comportaments i d'organització comunitària.

Les primeres referències a la segregació

Segons Rhein (1994), el primer treball on la segregació espacial es constitueix com a principal objecte d'estudi és el de Burgess l'any 1928, anomenat "*Residential Segregation in American Cities*". No serà però fins als anys quaranta quan apareixeran els primers indicadors quantitius per mesurar la segregació espacial, coincidint amb una presència significativa d'investigadors sorgits i formats en aquest cercle en l'administració pública, amb el desig de poder quantificar l'evolució de la segregació amb la finalitat de poder-hi aplicar polítiques urbanes i mesurar-ne els seus efectes. En certa manera, la teoria i la realitat se superposen, ja que la primera actua encaminant l'evolució resultant de la ciutat a partir de les polítiques públiques.

La dimensió de la ciutat en nombre d'habitants és un altre dels factors que s'apunta que intervenen en la segregació espacial. La hipòtesis de Wirth (1938) és que a major nombre de població d'una ciutat, major és el potencial de diferenciació entre els seus habitants, i per tant major la possibilitat de segregació espacial. De la mateixa manera, s'indica que les grans ciutats atrauen un major nombre d'immigrants i de minories ètniques que les ciutats menors. Aquesta doble diferenciació comportarà un creixement de la segregació espacial, tant sigui producte de característiques ètniques com socioeconòmiques.

Aquests primers estudis que contempen la segregació espacial dels grups ètnics a la ciutat se centren en la visió general de l'existència d'una relació directa entre l'assimilació i el patró de dispersió espacial. Existeix per tant un marcat lligam entre aspectes espacials i aspectes socials. Així s'afirma que "*des d'un punt de vista ecològic, existeix una estreta correlació entre el grau de segregació espacial amb l'assimilació*" (Duncan i Lieberman, 1959). Les dues hipòtesis principals d'aquesta afirmació són:

- 1) El grau de segregació espacial està inversament relacionat amb l'estatus socioeconòmic i el grau d'assimilació, i directament relacionat amb la distància social existent en relació al total de la població; i
- 2) Existeix una correlació positiva entre el grau d'assimilació i el temps de residència o estada del grup immigrant al municipi (Duncan i Lieberman, 1959).

Amb el pas del temps, els grups ètnics tendeixen a la dispersió residencial, en un moviment de successió (Ford, 1950), dinàmica que es donaria de forma continuada i ordenada, amb una substitució d'antics grups d'immigrants per nous grups arribats amb posterioritat. Així, els immigrants tendrien en un primer moment del procés migratori a instal·lar-se en àrees

properes al centre de la ciutat, en les anomenades per Burgess com a zones de transició, i a mesura que passa el temps, conjuntament amb un itinerari marcat per l'assimilació i una mobilitat social ascendent, a dispersar-se cap a la perifèria, de manera que no apareixen ja centralitzats en relació al total de població del municipi. La successió és vista com a fenomen regular, i tot i les diferències existents en els patrons de distribució espacial dels diferents grups d'immigrants, s'afirma que els models de canvi es donen en tots els casos amb gran similitud. Així, segons Cressey (1938), qui descriu acuradament l'evolució d'aquest procés, es compona d'un cicle de quatre estats:

- 1) La invasió, que és començada per part d'individus aïllats, i es troba lligada a una millora de les condicions de vida, que amb el pas dels anys, i el reforçament del procés d'assimilació, es plasma sobre el territori mitjançant un canvi de residència. Aquest canvi serà seguit progressivament per bona part de la comunitat ètnica, que participa també d'aquesta millora de les seves condicions socials i econòmiques.
- 2) El conflicte, segon moment del cicle, es trobarà associat a la invasió, variant en intensitat en funció de les diferències culturals i dels prejudicis existents entre els grups en contacte.
- 3) Posteriorment, es produeix la recessió, caracteritzada per la sortida de l'antiga població resident al barri, provocada per un canvi en les condicions de vida o en les característiques socials del barri, tot i que aquest darrer procés pot precedir el d'invasió i ser-ne el causant, com a conseqüència de l'existència d'un espai "buit" en la ciutat. En aquest darrer cas, el conflicte pràcticament no existirà.
- 4) Finalment, i com a darrera etapa del cicle, es produeix una reorganització de la vida social de la comunitat d'immigrants "invasora", tot i que aquesta organització social es mostra amb menys força que en la zona de residència anterior, possibilitant d'aquesta manera un control social menor i un major grau d'adopció de les pautes de vida americanes com a pròpies.

Amb els quatre passos complets finalitza el cicle de successió, tot i que amb el temps els "invasors" esdevenen poc a poc vells residents, podent-se tornar a repetir altre cop el procés. Aquesta interpretació aportada des de l'ecologia humana es troba a la base del que s'anomenarà posteriorment per part d'alguns autors com el "*mite de la fugida autòctona*" (Aramburu, 2001), on la sortida de població d'un barri determinat s'acostuma a lligar amb l'arribada dels immigrants, deixant de banda les possibles condicions del barri o el fet que

aquest desplaçament s'hagi iniciat abans de l'arribada dels nouvinguts, possibilitat que d'altra banda ja es trobava apuntada per Cressey.

Així, i des del punt de vista de l'ecologia humana, la segregació residencial seria un estat transitori dels diversos grups d'immigrants arribats a la ciutat, i que tendeix a dissipar-se amb el pas del temps i amb una mobilitat social ascendent, en funció del nivell d'integració a la societat americana. Les zones amb altes presències d'immigrants esdevenen zones transitòries, és a dir, zones que seguint una evolució normal tendiran a desaparèixer. La ciutat es troba, per tant, sota un equilibri "natural", desenvolupant-se una sèrie de fenòmens que són vistos com inevitables.

Aquesta visió determinista i etnocèntrica és posteriorment rebutjada (Massey, 1985; Van Kempen i Özüekren, 1998), argumentant que no es tenen en compte com a factors explicatius ni les oportunitats o preferències dels individus, ni tampoc els factors polítics o institucionals. En tot cas, s'apunta que el model de l'ecologia humana està estretament lligat a la ciutat de Chicago i a un moment temporal concret del seu creixement. Cal també apuntar, en aquest sentit, que el model establert des de l'escola de Chicago es troba fortament relacionat amb el model econòmic del període, és a dir, amb el desenvolupament industrial, pressuposant per tant un tipus d'organització econòmica específica (Massey, 1985), i que l'estructura de la ciutat resultant dels seus estudis es troba sota l'impacte d'un fort determinisme econòmic. L'econòmic, és per tant bàsicament l'únic factor que intervé en el procés de segregació segons el punt de vista de l'ecologia humana, en relació a un desenvolupament lineal en funció del temps d'arribada i la seva integració a la societat.

Tot i aquestes crítiques, s'ha de considerar els estudis de l'escola de Chicago com els predecessors de la majoria de treballs sobre la distribució de la població en la ciutat, esdevenint els seus textos com a clàssics, i estimulants bona part de la recerca posterior. Malgrat que els seus estudis són bàsicament descriptius, una proporció important de les seves idees són encara vigents en les anàlisis que s'han anat realitzant més endavant. Conceptes com els de successió o d'invasió són un clar exemple d'aquesta permanència (veure Bonvalet i altres, 1995).

És però cap a meitats dels anys trenta i durant la dècada dels quaranta quan les investigacions sobre la segregació residencial menades des de Chicago s'adonen que en el cas de la minoria negra les pautes descrites pel conjunt d'immigrants no funcionen al mateix ritme. En aquest cas particular, el de la segregació basada en motius purament racials, el resultat final no acaba conduint ni a la participació social ni a l'assimilació. En canvi, l'aïllament residencial en els guetos urbans és el camí seguit en aquest

desenvolupament (veure Duncan, en el seu estudi de l'any 1957 *The Negro Population of Chicago*).

L'evolució dels plantejaments de l'ecologia humana

Amb posterioritat a l'ecologia humana o urbana, apareix un nou enfocament dels estudis urbans, sota el nom de *Social Areas*. Els estudis de Shevky i Bell, l'any 1955, en són un clar exponent. Des d'aquesta nova perspectiva, la ciutat és observada com a producte de la complexitat de la societat moderna, on les formes socials de la vida urbana han de ser enteses en el context del caràcter canviant de la societat, i al seu torn, reflectides espacialment en la ciutat. Aquest caràcter, pot ésser sintetitzat a partir de tres expressions o processos clau:

- 1) Les variacions en l'estatus econòmic o el rang social, amb una tendència cap a una societat més estratificada en termes d'especialització laboral i de prestigi social, i que s'avaluarà estadísticament amb dades d'ocupació i educació;
- 2) Canvis importants en les formes d'urbanització i en les tipologies familiars, especialment a partir de la creixent incorporació de la dona al mercat laboral, d'on en sorgirà una major diferenciació en quant al tipus familiar, quantificat a partir de variables com l'activitat de la dona, la fecunditat o l'existència de famílies composades tan sols pels membres de la parella; i
- 3) Noves formes en la segregació o d'estatus ètnic, segons la qual la població urbana tendeix a separar-se en diferents grups basats primàriament en l'ètnicitat, i es calcularà a partir del percentatge que un grup ètnic determinat representa en el total d'una població.

Després de la valorització de les dues primeres variables, i de la seva combinació, apareixen setze possibilitats d'àrees diferenciades, que afegint la integració del tercer factor, segons si presenten una proporció superior o inferior de població de grups ètnics en relació a la mitjana de la ciutat, es definiran fins a un total de trenta-dues àrees possibles, que serviran com a base de l'estudi de les característiques de la població de la ciutat. L'ètnicitat, per tant, esdevé un dels tres pilars a partir dels quals diferenciar les àrees urbanes.

Uns anys més tard apareix un nou enfocament metodològic, l'anomenada ecologia factorial. De forma similar, i a partir de la utilització de diverses variables estadístiques, es construeixen diferents àrees socials de la ciutat, en aquest cas utilitzant però tècniques d'anàlisi estadístiques multivariants i d'anàlisi factorial. En ambdós casos la idea que preval és que, altre cop, el desenvolupament social i econòmic té la seva plasmació en l'espai, és a dir, la diferenciació social i residencial són funció directa del desenvolupament de la societat

a mesura que es creix econòmicament, amb el resultat d'una major heterogeneïtat social de la població en relació al seu estatus socioeconòmic, a l'estructura familiar, i la composició ètnica.

1.2.2.- Aproximacions des de l'òptica de les preferències i les percepcions

No és fins aproximadament els anys seixanta que l'òptica d'anàlisi dominant en els estudis de la diferenciació social de l'espai dona un gir important, amb l'aparició del que s'ha tendit a anomenar com a *behavioural approach*. Segons aquesta línia d'estudis, l'atenció científica s'ha d'apuntar cap a les preferències i les percepcions dels individus, que esdevenen els principals factors inductors que influenciaran la seva localització en l'espai urbà. Una segona aproximació que es pot enquadrar dins d'aquesta mateixa òptica d'anàlisi és l'anomenada com a *ethnic-cultural approach*, on l'origen fonamental de les preferències s'han de buscar en components ètnics, culturals o religiosos inherents al propi individu. En aquest darrer cas s'emfatitza la distància o les diferències culturals entre els immigrants i la resta de població, essent la segregació residencial molts cops atribuïda a possibles variacions culturals que afectarien els comportaments i les preferències individuals.

Les preferències a l'hora de triar la localització en l'espai dirigeixen tot un seguit d'interpretacions sobre la segregació residencial. La hipòtesis de la preferència com a principal factor explicatiu de la segregació residencial argumenta, en alguns casos extrems, que la segregació és el resultat directe únicament de l'opció dels individus i en cap cas de la discriminació social.

Des d'una concepció econòmica, Schelling (1978) construeix un model a partir del qual, una simple acció individual, basada en preferències o percepcions personals, acaba desencadenat la segregació residencial. Analitzant la segregació residencial per motius racials existent als Estats Units, i deixant de banda possibles interferències aportades en funció de la classe social, del nivell d'ingressos i del funcionament del mercat de l'habitatge, indica que el principal factor inductor de la segregació final és originat en accions individuals. És un model a microescala que vol explicar comportaments agregats o a nivell macro. Parteix de la base de que cada individu posseeix un límit propi (un cert "llindar de tolerància" individual) en les preferències racials dels seus veïns immediats. Si se supera aquest límit, es desencadenarà un canvi residencial cap a una àrea que s'adapti més bé a les seves preferències. Tot i que no existeix una opció clara i general per viure separat, indica que existeix com a mínim la preferència per viure en un entorn més o menys constituït per població del mateix grup racial. Així, i partint d'uns "llindars de tolerància" que valora com elevats (considerant fins a un 30 o 40% dels veïns immediats com a pertanyents a un altre

grup ètnic del propi), s'acaba creant una segregació espacial de la població. Per tant, un únic canvi residencial d'una família o individu portaria a alterar la composició residencial de la zona o barri, podent-se produir canvis de residència en cadena, originats en un únic moviment individual. D'aquesta manera, els comportaments agregats, i entre ells la segregació espacial de grups de població, sorgirien de forma gairebé espontània com a conseqüència de comportaments individuals, basats en percepcions i preferències de l'individu.

Més endavant, es torna a argumentar que si no existís cap tipus de discriminació, les diferències seguirien mantenint-se, ja que són altre cop les preferències residencials les que provoquen la diferenciació en l'espai (Farley et al. 1997). En canvi, no es té en compte les limitacions que aquests mateixos individus es troben a l'hora de triar la seva localització en l'espai, fet que ha estat a bastament criticat a l'hora d'avaluar aquest corrent de pensament científic.

Un altre exemple d'aquests treballs és el de W.A.V Clark (1986), que també apunta com un dels factors que cal tenir en compte a l'hora d'establir els patrons de separació o segregació espacial d'un grup ètnic o racial a les preferències personals. Així, en un estudi que contempla quatre grups ètnics a Los Àngeles en relació a les seves preferències sobre la composició ètnica dels barris a l'hora d'escollir una nova residència sosté que el desig a viure en un barri amb prevalença del propi grup és fort en tots els grups analitzats, al mateix temps que el fet d'evitar altres grups ètnics és pràcticament present en tots els casos. Així, de la combinació entre la doble preferència pel propi grup i per desplaçaments locals a curta distància, se'n deriva el manteniment dels patrons de separació espacial existents als Estats Units i la dificultat d'aquests per esvaïr-se. Si segons aquest autor les preferències són prioritàries, en canvi, Farley i Frey (1994) diferencien entre actituds i comportaments, evidenciant una notable disparitat entre ambdues variables. Tot i que les actituds poden canviar i evolucionar cap a plantejaments menys segregacionistes, les evidències dels estudis sobre segregació espacial mostren que els comportaments són força més restrictius. La por a esdevenir una minoria dins del barri és un dels principals elements que dificulta els processos desagregatius.

Un dels nous conceptes que sorgeixen sota aquest mateix paraigües teòric és, entre d'altres, el de *place utility* (Wolpert, 1965), que pot ser contemplat com el grau de satisfacció o d'insatisfacció de l'individu amb el lloc on actualment es troba residint, en funció del conjunt d'utilitats que aquesta pot arribar a satisfer en la seva localització. D'aquesta apreciació, i relacionant-la amb les seves aspiracions individuals, se'n desprèn la decisió de migrar. Per tant, sota aquest punt de vista, la pròpia percepció de la situació actual és el motiu principal, per sobre d'explicacions econòmiques, en l'origen de la migració. Aquest

fet, aplicat en principi al propi fet migratori, és també posteriorment utilitzat en la mobilitat residencial dins de la ciutat, tant sigui en relació amb les característiques de l'habitatge com del barri en qüestió.

Tot aquest seguit d'interpretacions es recolzen sobre la importància de les decisions individuals a l'hora d'escollir la localització residencial dins de la ciutat. Segons aquests autors, les diferències econòmiques, de prestigi social o de nivell educatiu per si soles no expliquen els nivells de segregació observats (Farley i alt. 1997). Així, la segregació econòmica no pot ser la responsable dels nivells de segregació residencial existents, ja que en molts casos es troba major heterogeneïtat econòmica que el que faria preveure els nivells de segregació; o que les mateixes diferències econòmiques que existeixen per exemple entre "blancs" i "negres" als Estats Units són també menors que els nivells de segregació residencial trobats.

Per un altre autor, Robinson (1984), la segregació residencial (i també la segregació en l'activitat econòmica), és producte de dos grups majoritaris de forces. D'una banda, forces negatives, que responen a pressions externes a que es veu sotmès el grup minoritari per part del conjunt de la societat. De l'altre, forces positives d'associació, que tenen el seu origen en el propi interior del grup minoritari. Aquests factors es poden desglossar en quatre:

- 1) En primer lloc, existeixen les motivacions que s'amaguen al darrere de la immigració i les expectatives creades abans de la seva arribada. En aquest punt es destaca l'anomenat "mite del retorn", segons el qual l'existència d'aquesta opció emfatitza la temporalitat de la població immigrant, en la mesura que mantenen forts lligams amb el país d'origen amb la intenció de possibilitar un retorn que comporti poques dificultats, assegurant la ràpida reabsorció a la societat originària. Aquest fet estarà també fortament lligat amb l'existència d'enviaments periòdics de capital acumulat cap als països d'origen. L'existència en el país d'acollida es trobarà marcada per l'assenyalada temporalitat, i orientada envers a l'acumulació de recursos per un eventual retorn en el futur;
- 2) Com a segon factor considera la localització residencial. La concentració en àrees on resideix població del mateix origen (a partir de característiques ètniques o lingüístiques) és una de les preferències principals. Així, canvis en l'estructura demogràfica (provocats pel reagrupament familiar) no comporten canvis en la localització residencial. Per tant, i des d'aquest punt de vista, indica que *"the pattern of residence consequently mirrors that of preference"*;

- 3) En tercer lloc trobem els factors relacionats amb el lloc de treball. Aquí es contempla la immigració com a població de reemplaçament. Els immigrants són atrets en dos tipus d'àrees, d'una banda aquelles econòmicament en declivi, i amb pèrdua de població, i al contrari, en aquelles on l'expansió econòmica és tan ràpida que supera el creixement de la població del país. En la primera, es produirà una concentració en els sectors econòmics menys competitius i decadents, fet que augmentarà la vulnerabilitat econòmica dels immigrants. La presència en aquests sectors es veurà a més condicionada per la necessitat imposada pels mateixos immigrants de conservar la feina alhora que envien recursos cap al país d'origen, en el que considera com a "*self-imposed constraints concerning the need to maximise earnings*", i també per les pròpies limitacions prèvies en quant a la qualificació i experiència laboral; i
- 4) Finalment, el quart factor és l'escolar. La concentració residencial es veu agreujada en l'àmbit escolar, tant per una major proporció d'estrangers entre els escolars (per una major natalitat i per una estructura demogràfica envellida en alguns dels barris amb majors concentracions d'estrangers), com per escollir els propis pares escoles amb la mateixa presència del grup ètnic o lingüístic, enquadrat dins de la idea de facilitar el retorn. Aquest fet provocarà menors competències idiomàtiques en relació a la llengua del país que si es trobessin en condicions d'un major contacte amb els nens del país.

1.2.3.- Altres aproximacions existents sobre la segregació

Un darrer enfocament de la segregació espacial és l'aportat des d'una perspectiva marxista. Des d'aquest punt de vista, la segregació residencial, expressada gairebé sempre en termes de diferenciació residencial de l'espai habitat, és producte directe de la lluita entre classes, cercant els arguments interpretatius directament en les estructures socials. D. Harvey (1989) apunta quatre hipòtesis explicatives de la diferenciació residencial des d'aquesta òptica:

- 1) La diferenciació residencial ha de ser interpretada en termes de reproducció de les relacions socials en el context de la societat capitalista;
- 2) Les àrees residencials (barris o comunitats, per exemple) proveeixen d'un medi social on es desenvolupen les relacions quotidianes, que forneixen l'individu de bona part dels seus valors, hàbits de consum, capacitats i estats de consciència;
- 3) La fragmentació de la població en vàries comunitats diferenciades serveix per fragmentar la consciència de classe, i d'aquesta forma dificultar la

transformació d'una societat capitalista a una de socialista a través de la lluita de classes; i

- 4) Els patrons de diferenciació residencial reflecteixen i incorporen bona part de les contradiccions de la societat capitalista, producte de la inestabilitat i de les contradiccions internes d'aquesta.

Sota aquestes hipòtesis, la segregació residencial desenvolupa un paper important en la perpetuació i la reproducció de les relacions socials existents dins de la societat. Es refusen, per tant, les explicacions anteriors, tant des d'una òptica econòmica, com en les basades en els comportaments dels individus. La segregació residencial esdevindria així el resultat de la interacció entre l'estructura social i la segmentació del mercat residencial.

Des d'aquesta mateixa perspectiva, les preferències de l'individu (i també el seu sistema de valors) són reduïdes a forces exteriors a aquest. La segregació de l'espai aguditza les diferències preexistents i dificulta les possibilitats de mobilitat social. Aquest darrer fet és producte del medi social on es localitza l'individu. El medi social és el resultat de la fragmentació de l'hàbitat, i té una importància fonamental ja que és el lloc principal de socialització de l'individu. Aquest es caracteritza a més a més per una forta perdurabilitat de les seves característiques al llarg del temps. Així, la segregació espacial contemporània és el resultat d'un llarg procés històric de transformació i fragmentació tant de la classe social treballadora com del seu hàbitat, en un procés que evoluciona cap a una situació caracteritzada pel reemplaçament de la consciència de classe per una de comunitat.

El cas dels immigrants és també tractat des d'una òptica de classe i a partir d'una explicació històrica. La segmentació del mercat laboral en el moment d'arribada dels grups d'immigrants es reproduïx en la seva residència final, seguint l'esquema que la segmentació residencial mostra o reflecteix la diferenciació social. La forta estabilitat al llarg del temps explica la situació actual. Així, per exemple, en aquest cas el gueto s'identificarà com el resultat de la repressió neocolonial, l'esclavisme i el racisme.

1.3.- LA INTERELACIÓ ENTRE LA SEGREGACIÓ RESIDENCIAL I EL PROCÉS D'INTEGRACIÓ DELS IMMIGRANTS

Ja des dels que es poden considerar com a primers treballs que plantegen l'estudi de la distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera dins del context urbà, la interrelació entre les pautes residencials, i en especial quan existeixen signes evidents de segregació o concentració en l'espai, i el model d'inserció en la societat d'arribada, ha estat un dels punts destacats en el seu desenvolupament teòric.

Inicialment, si ens remuntem als postulats de l'ecologia humana, la segregació és observada com estadi previ i inevitable en el posterior camí que condueix, progressivament i amb el pas del temps, cap a l'assimilació final en el conjunt de la societat. Més endavant, abandonada en part aquesta primera idea, en canvi, s'acostuma a assumir en bona part dels casos un fort lligam de caire negatiu entre la segregació existent i la possibilitat d'integració o bé d'assimilació en la societat receptora, fins al punt que la segregació pot ser entesa com a factor que retarda el procés d'inserció en la societat, apareixent sempre el recel de la possibilitat d'aparició de fenòmens d'exclusió social.

De fet, l'ajust de convivència entre població autòctona i població immigrant és el que s'ha anomenat normalment com a integració. Trobem diverses definicions d'integració, entre les que es pot destacar aquestes dues:

“La incorporación de los inmigrantes a una sociedad que tenga como resultado una estratificación social no basada en el origen, raza, etnia o religión de las poblaciones integrantes, culminando el proceso con un sentimiento de pertinencia a la comunidad de que se trate. Es decir, se hablará de integración cuando los grupos de inmigrantes se incorporen a la estructura de la sociedad de acogida de forma igualitaria a la población autóctona, y ambos desarrollen sentimientos de solidaridad suficientes como para reconocerse y ser reconocidos como miembros de la sociedad en la que conviven” (Blanco, 2005).

o bé,

“La progresiva equiparación de los inmigrantes y refugiados con el resto de la población en derechos y deberes, así como su acceso a bienes, servicios y cauces de participación ciudadana en condiciones de igualdad de oportunidades y de trato” (CESE, 2002).

La integració es defineix en la doble vessant de procés i d'estat final. Com a procés, la integració comprèn tant l'individu que busca inserir-se com la societat que en facilita aquesta evolució. És per tant un moviment dual que es troba condicionat en funció de factors interns (la voluntat d'integrar-se) i externs al propi grup immigrant (la societat que

facilita o dificulta la integració), o bé al mateix individu. El paper de la societat, molts cops deixat en un segon pla, és cabdal, tant en el seu comportament envers la població immigrada com, sobretot, a partir de la pròpia legislació. Com exemple del primer cas es destaca recurrentment el fenomen de la discriminació, sobretot quan s'estudia la relació entre immigració i habitatge. Dos clars exemples del segon fet serien l'accés a la nacionalitat o bé la possibilitat de regularitzar la situació il·legal. Així, marcs legislatius on la nacionalitat s'adquireixi per l'anomenat *ius sanguinis*, com és el cas d'Alemanya, poden retardar el procés d'integració en el moment que aquests perpetuen la dificultat d'accés a la nacionalitat i per tant les diferències. Un segon cas a tenir en compte serà el dels anomenats "sense papers", on la manca de document acreditatiu d'estada legal al país pot fer subsistir l'estat de precarietat i dificultar la integració.

El concepte d'assimilació, utilitzat a bastament en els primers estudis sobre la segregació residencial, respon a una de les diverses interpretacions existents de la integració, i és un dels tres models teòrics bàsics que segons C. Blanco (2000) apareixen entorn de la integració:

- 1) L'assimilació, que a grans trets consisteix en una adequació de l'immigrant a la societat receptora;
- 2) El *melting pot*, segons la qual el procés d'integració finalitza amb la creació d'una nova societat com a resultat de la fusió dels elements culturals i racials que hi intervenen; i
- 3) El pluralisme cultural, que consisteix en l'adhesió de tothom, autòctons i estrangers, a uns principis mínims de convivència, sense perdre ni uns ni altres els seus trets distintius, i que es dividiria en dues interpretacions, el multiculturalisme i l'interculturalisme.

En els estudis sobre la segregació residencial l'ús del concepte d'assimilació ha estat constant. De fet, aquesta és la visió que domina en els primers estudis realitzats des de l'escola de Chicago, i que marquen en certa forma el desenvolupament posterior de la disciplina. Així, per assimilació s'entén l'adopció unilateral del sistema de valors del conjunt de la societat per part d'un grup minoritari, arribant al final a desaparèixer totes les diferències prèviament existents entre ambdós grups. En l'assimilació s'espera per tant que l'individu renunciï a les pròpies característiques lingüístiques, socials i culturals, a favor de la seva completa inserció en la societat d'acollida (Golini et al. 2001). L'assimilació, segons Boal (1976), estaria recolzada en dos processos simultanis, en primer lloc, el que anomena com a "*behavioural assimilation*", que entén com a procés on:

“The members of a group acquire the memories, sentiments and attitudes of other groups and, by sharing their experience and history, are incorporated with them in a common cultural life”,

i en segon lloc, la *“Structural assimilation”*, que es referiria a:

“The distribution of migrant ethnics through the groups and social systems of the society, including its system of occupational stratification”.

Serien dos processos diversos que no tindrien perquè produir-se de forma paral·lela. Alguns autors, fins i tot, defensen que l’anomenada com a *“behavioural assimilation”* es produiria en primer lloc (Boal, 1976). És a més a més un procés unilateral, ja que el fet d’assimilar-se recau únicament en el propi immigrant.

Segons Duncan i Lieberman (1959), el procés pel qual els immigrants s’ajusten al país de destinació inclou quatre variables o categories:

- 1) La naturalització, procés pel qual s’adopta la ciutadania o nacionalitat;
- 2) La *absorption*, que seria entesa com l’entrada en l’activitat econòmica productiva;
- 3) L’assimilació, entesa com a integració en l’estructura social més o menys en termes d’igualtat socioeconòmica; i
- 4) I l’aculturació, o el que seria l’adopció dels costums locals i la pèrdua, al mateix temps, de les característiques que identifiquen els immigrants com a grup ètnic diferenciat.

Segons els mateixos autors, i referint-se a un estudi de la ciutat de Chicago, es desprèn que *“ethnic residential segregation is inversely related to assimilation”*, amb els mateixos plantejaments de l’escola de Chicago havia ja anunciat trenta anys enrera. Segons Lieberman (1961), aquest procés d’assimilació es pot donar per finalitzat quan ja no és possible preveure característiques d’un individu o d’un grup en funció del seu origen ètnic, com si es tractés d’un membre més del total de població.

Una de les anàlisis sociològiques més influents sobre l’assimilació és la desenvolupada per Gordon (1964, citat per Peach, 1997), pel qual l’assimilació és un fenomen constituït per set etapes. No tots els grups superarien tots els estatges, segons Gordon, uns per no voler perdre el seu caràcter (en referència als jueus), i altres perquè el racisme no els deixa superar-lo (en aquest cas els afroamericans). Per l’autor, la superació de diferents estatges de forma diferenciada portaria a parlar de dos models d’inserció, el model anomenat com a pluralístic (o multiculturalista), i l’assimilacionista. S’entén ja, a meitats dels seixanta, que

L'assimilació no és l'únic model d'integració a la societat, trencant amb la pauta inicial plantejada des de l'ecologia humana.

Més recentment, Peach (2001) retorna amb la crítica del model clàssic americà pel qual es correlaciona de forma directa la segregació en l'espai amb el procés d'assimilació. Aquesta crítica no es troba directament dirigida a la relació exposada entre segregació i assimilació, que jutjaria com a correcta, sinó al fet de considerar l'assimilació com a única opció vàlida d'incorporació a la societat. L'assimilació, en el sentit americà del terme, equivaldria a la desaparició de les diferències i a la integració en l'estructura dominant de la societat, entesos com la dissipació de les marques distintives, tant socials com econòmiques que els diferenciaven (Peach, 1997), i per tant també territorials. Aquest procés s'esdevindria mitjançant el que anomena com a "*the Three-generational Model*" (Peach, 1996b i 1996c), amb una primera generació socialment no assimilada, una segona generació assimilada en part, i una tercera generació totalment assimilada, amb un fort lligam entre el procés d'assimilació i el de dispersió en l'espai, que seguiria la mateixa seqüenciació generacional. En aquesta concepció, el temps desenvolupa un paper essencial (i sobretot les generacions), ja que serà amb el pas d'aquest que els immigrants adoptaran els patrons de comportament de la societat d'arribada, i escalaran posicions en l'estratificació social. Tot i això, no tindrà perquè ser un procés inevitable ni produir-se al mateix ritme en tots els grups immigrants. La segregació espacial inicial serà observada amb tota normalitat com a primer pas d'aquest procés. Aquest model considera, per tant, que la distància espacial entre els immigrants i la resta de la societat reflecteix la distància social entre ambdós grups de població. A partir d'aquestes tesis, són freqüents els estudis que cerquen verificar aquesta pauta analitzant les característiques socioeconòmiques i espacials dels descendents dels antics immigrants als Estats Units (per exemple, Borjas, 2001).

Dins la sociologia americana, a més a més de la teoria que es pot considerar com a tradicional de l'assimilació espacial, es distingeixen dues teories més que es refereixen al model d'assimilació, les anomenades com a *Primacy of Race* i la d'*Ethnic Identity* (Freeman, 2002). Aquestes sorgeixen al constatar com la teoria clàssica no acaba de funcionar en tots els grups d'immigrants ni en els afroamericans. Segons l'anomenada teoria de la *primacy of race*, el factor clau que explicaria l'assimilació en l'àmbit de la societat americana seria el que defineix com a "raça". Aquesta explicaria els alts índexs de segregació de la població negra als Estats Units, segregació on el factor "racial" pesaria força més que les variables socials i econòmiques. En la segona teoria, el factor predominant seria l'etnicitat, on les diferències culturals tindrien major pes que les "racials".

La segona teoria bàsica al parlar d'integració, el *melting pot*, es troba menys utilitzada en els estudis de segregació residencial. Segons aquesta visió, el resultat del procés d'integració és

la creació d'una nova societat diferent a la de partida que fusiona els elements culturals i racials propis dels grups que hi intervenen. És una teoria desenvolupada bàsicament en el context americà, tot i que l'ideal del *melting pot*, del mestissatge entre cultures previst, no s'arriba mai a produir.

En tercer lloc, trobem la teoria anomenada com a Pluralisme cultural, segons la qual es mantenen les diferències identitàries, convivint al mateix temps integració econòmica i distància social, que s'identificaria com a variant de la definició d'integració abans exposada. Es creu, llavors, que l'heterogeneïtat cultural és beneficiosa per la societat, tot i que per mantenir una certa cohesió social són necessàries unes mínimes normes de convivència. D'aquí en sorgeixen dues corrents, en el multiculturalisme dominarien les polítiques encaminades a reforçar o mantenir les diferències, mentre que en l'interculturalisme es posaria l'accent a reforçar els elements comuns i d'unió.

Així, si en l'assimilació s'esperava, a llarg termini, que s'anul·lés qualsevol diferència entre els grups en contacte, segons el pluralisme, en canvi, aquestes es poden seguir mantenint en certs camps com són el cultural, l'idiomàtic o bé el religiós, alhora que aquestes diferències desapareixen en el camp estructural, és a dir, en l'accés al mercat laboral o en l'accés a drets i deures, serveis i bens, que es produeix amb condicions d'igualtat amb la resta de la societat.

Segons Peach, cada model d'adaptació a la societat es traduirà en l'espai de forma diferenciada. Així, si en el primer model, l'assimilació, aquesta anirà lligada a la difusió en l'espai, en el cas del pluralisme aquesta dispersió no és necessària, i els alts graus de diferenciació en l'espai, de segregació residencial, en conseqüència es poden mantenir. D'aquesta nova formulació es desprèn que l'anàlisi de la segregació no té perquè relacionar-se amb la integració social, contradient molts cops les polítiques públiques, i que la integració pot ser plenament assolida tot i mantenir-se diferències espacials.

Les nombroses formes que poden adoptar les relacions interètniques en la ciutat són ampliades per F. Boal (1999), partint d'un espectre de situacions més ampli i de l'anàlisi de la situació de les ciutats irlandeses i sud-africanes, com a punts de referència més enllà dels Estats Units i dels immigrants a les ciutats europees, i resumides en cinc grans grups, que denomina com a escenaris, en cada situació amb la seva plasmació territorial en l'estructura urbana:

- 1) L'assimilació, entesa com a situació per la qual les diferències entre grups tendeixen a desaparèixer, reduint-se les distàncies socials i espacials fins al punt que es dissolen les fronteres. Dos aspectes són crucials, d'una banda el cultural, on grups prèviament amb diferències culturals esdevenen a

partir d'un punt grups sense diferències; i l'estructural, on es borra tota diferència en àmbits com el familiar, el laboral o bé l'accés a les institucions i als organismes de poder. En aquest cas no existiria segregació residencial, tot i que històricament pugui haver existit o que encara en quedin algunes traces residuals.

- 2) El pluralisme, que també anomena com a multiculturalisme, i entès com a un seguit de processos i condicions que mantenen la diversitat entre grups i per tant, en certa manera el manteniment de les fronteres, al mateix temps que es produeix una integració social considerable. Cada grup participa col·lectivament en una sèrie d'esferes, i conjuntament es construeix un societat plural. Territorialment existeix segregació residencial, tot i que el nivell assolit es podria considerar com a força baix.
- 3) La segmentació, vista com una tendència cap a la separació, amb estructures paral·leles ben desenvolupades entre comunitats. La segregació residencial seria entre moderada i alta.
- 4) La polarització, quan es troba amb una ciutat caracteritzada pel trencament entre les línies ètnico-nacionals. La segregació seria total, amb duplicitat de funcions entre àrees.
- 5) Finalment, el que anomena com a "*Cleansing*", on no existeixen diferències en l'àrea urbana pel fet que un dels grups en conflicte ha estat expulsat o "elegit" de sortir-ne. Per tant, no existiria segregació residencial, tot i que certes àrees de la ciutat es podrien trobar subocupades.

Aquests possibles escenaris d'inserció tenen sempre la seva plasmació espacial, i són considerats sota el punt de vista que tota situació és dinàmica i pot variar en el temps, o bé, al mateix temps, restar invariable. Cada escenari proposat incrementa progressivament el grau de divisió existent entre comunitats. Aquest seria un model ideal pensat en una situació on existeixin dos grups en conflicte, podent esdevenir més complex en la situació on existeixin més de dos grups compartint la ciutat. El lligam entre model d'inserció i les pautes de distribució espacial, des d'aquestes perspectives, queda altra vegada reforçat.

Si el procés d'integració el podem entendre com l'apropiació d'espais socials ascendents (veure Domingo, 1996), és necessari llavors tenir en compte específicament els diferents espais socials on aquest procés, o la seva absència (el que seria l'exclusió), es poden materialitzar, en àmbits com el familiar, el veïnatge, l'escolar, o el laboral, que se'ns mostren com els espais privilegiats de trobada, encara que la possibilitat de conflicte hi és present, i on les característiques sociodemogràfiques dels individus i els seus comportaments són

determinants. Des de la demografia, diversos indicadors indirectes s'han utilitzat per intentar valorar el procés d'integració d'un grup determinat, o del ritme d'integració d'aquest mateix grup (Coleman, 1993): la convergència de l'índex sintètic de fecunditat, la de l'edat a la maternitat, la del nombre de fills nascuts fora del matrimoni, la de la proporció de cohabitants, del nombre de matrimonis "mixtos" o de l'índex sintètic de nupcialitat i de la diferència d'edat entre els membres de la parella. Es pot afirmar el mateix dels indicadors que ens informen de la distribució espacial de la població, força vegades en relació amb les característiques de l'habitatge, les estructures familiars, o certes característiques sociodemogràfiques elementals de la població que resideix en un territori determinat (veure, per exemple, el projecte URBEX de la comissió Europea).

Des d'aquestes perspectives, el càlcul de la segregació residencial i de la seva evolució numèrica poden ser malentesos assimilant-los a indicadors que ens poden acabar informant de la inserció o no d'un grup determinat en el context de la societat. La segregació esdevé llavors indicador d'integració, i com a tal, les polítiques públiques en relació als grups d'immigrants s'enfocaran a la prevenció de la separació espacial, o bé intentaran la seva disminució. La quantificació de la segregació espacial esdevindrà un fet d'importància cabdal en aquest plantejament, i s'encetaran noves polítiques desagregatives i de redistribució de la població, com a polítiques bàsiques per prevenir l'aïllament i fomentar la possibilitat d'integració. Així, s'apunta que des de les administracions públiques europees existeix la convicció de l'existència d'una relació negativa entre segregació i integració (Musterd, 2003), tot i els baixos nivells de segregació en general observats a les ciutats europees, i del fet que no aparegui cap evidència empírica de l'existència d'aquesta relació.

A partir dels anys quaranta del segle passat, en el que són els primers estudis enfocats a la distribució espacial de la població immigrada, el càlcul de la segregació residencial s'utilitza per mesurar el grau d'integració, considerant que a major segregació existeix una menor integració, i a la inversa. El recorregut ideal d'un grup immigrant passaria, per tant, per un procés pel qual s'esperaria, com a fet natural, uns alts valors inicials de segregació i, a mesura que passa el temps, un decreixement dels valors mesurats en funció del seu grau d'integració. Aquest decreixement obtingut es trobarà associat, segons els primers estudis de l'escola de Chicago, al model de mobilitat territorial centre-perifèria i als processos de successió. En les teories clàssiques, per tant, el procés d'integració (en molts casos entenent aquesta per assimilació) es troba estretament lligada a la mobilitat residencial i a la desaparició progressiva de les diferències territorials.

Portes (2004) fa un repàs de dos nous conceptes teòrics que en els darrers anys prenen força rellevància en relació al procés d'integració. Per una banda, en parlar d'assimilació s'introdueix la possibilitat d'una assimilació segmentada, en funció de quin sector de la

societat americana s'insereixi l'immigrant. Si fins aquells instants el concepte d'assimilació esperava la incorporació a la classe mitjana americana, el concepte d'assimilació segmentada introdueix dues noves possibilitats, d'una banda l'assimilació descendent, que comporta assimilar-se a les classes baixes i pobres dels guetos urbans, i una tercera possibilitat que passa per millors perspectives d'integració alhora que es mantenen els valors comunitaris del grup implicat. Per tant, fins i tot la conservació de valors culturals pot funcionar millor que l'aculturació en el procés d'adaptació a la societat (veure Portes i Zhou, 1993). En el cas de l'assimilació descendent, si fins ara sempre el concepte d'assimilació era observat des d'un punt de vista positiu, s'introdueix a partir de diferents observacions el fet que l'aculturació a les normes i valors de la societat receptora per part de fills d'antics immigrants pugui portar a un descens d'estatus social, i que a la llarga depèn dels recursos socials i econòmics que els immigrants i les seves comunitats puguin generar.

En segon lloc, apareix el concepte de transnacionalisme, segons el qual l'immigrant manté una presència en les dues comunitats, d'origen i de recepció, explotant les possibilitats que li ofereixen ambdues societats. Es tractaria d'una situació encara incipient, que lluny d'identificar-se com una traba al procés d'integració es conformaria com el nou paradigma d'inserció derivat de les facilitats de comunicació i de transport (on els lligams entre els immigrants i els seus països d'origen serien més forts que mai), i que entre la primera generació d'immigrants es donaria sobretot entre els que posseeixen majors nivells d'educació o de recursos econòmics.

Al mateix temps, el concepte d'assimilació no desapareix dels estudis enfocats a la integració en la societat americana. Alguns autors, com Alba i Nee (1997) defensen la validesa del concepte, amb una reinterpretació més àmplia de la seva definició, però que al cap i a la fi condueixen a la final desaparició de totes les diferències inicials:

“Assimilation can be defined as the decline, and its endpoint the disappearance, of an ethnic/racial distinction and the cultural and social differences that express it”

En contraposició a tots aquests arguments teòrics, també apareix el concepte d'exclusió social, que es podria considerar per alguns autors com el fenomen contrari a la integració social, i que per definició se centraria a totes aquelles qüestions referides a processos que afectin les oportunitats individuals per esdevenir un ciutadà amb plena inserció i participació en la societat. Alguns hi afegirien a aquesta definició una vessant espacial, fent referència a les concentracions espacials de famílies amb desavantatges que es configurarien com a part definidòria de l'exclusió social (Murie i Musterd, 2004). Els fenòmens d'exclusió social, que poden tenir la seva plasmació espacial tot i que no de forma necessària, sens dubte seran determinants en el futur de la cohesió social dels territoris amb un notable

assentament de població de nacionalitat estrangera (Domingo, 2002). La integració social podrà ser considerada com el contrari, l'oposat, a l'exclusió social. En aquesta, el factor econòmic desenvolupa un paper primordial. Seran tres les esferes que es consideren com estretament relacionades amb l'exclusió social, esferes que es troben sota diferents processos que poden afectar de forma directa la possibilitat d'exclusió social, com són:

- 1) La reestructuració econòmica, on el procés de globalització incrementa la polarització social.
- 2) Els canvis en l'Estat del Benestar, entenent el paper distributiu de l'Estat com un dels factors que poden contrarestar l'exclusió social, amb la por d'un increment d'aquesta a mesura que es desmunten les prestacions socials disponibles.
- 3) La reestructuració de l'estructura familiar i de les xarxes de suport.

1.4.- LA SEGREGACIÓ ESPACIAL: PRINCIPALS CAUSES I CONSEQÜÈNCIES

Després d'abandonar la visió determinista de l'escola de Chicago, que considerava la segregació residencial com a fet natural, i per tant inevitable, del procés migratori en un primer moment de la seva implantació, i que a la llarga no esperava cap efecte negatiu de la diferenciació en l'espai en la posterior assimilació en la societat americana, nombrosos estudis s'han centrat en indagar sobre les causes que originen la segregació espacial i sobretot en els efectes, tant positius com negatius, que aquesta ocasiona sobre el grup segregat i sobre el conjunt de la població.

En un intent de sistematització de la multiplicitat de causes que apareixen en la literatura científica, la segregació espacial, entesa des d'una perspectiva bàsicament geogràfica com la diferenciació en l'espai d'un grup determinat de població, seria resposta i conseqüència de tres factors inductors principals:

- 1) La segregació per motius socioeconòmics,
- 2) La segregació per motius demogràfics; i
- 3) La segregació ètnica o "racial".

En el cas de la població de nacionalitat estrangera, el límit entre els tres mecanismes segregadors és a vegades confús. El fet que les poblacions immigrades generalment comptin amb una elevada proporció de població que es pot enquadrar dins de les classes socioeconòmiques més desfavorides fa que per si sola la segregació socioeconòmica aportí un important factor de diferenciació residencial de la població de nacionalitat estrangera en relació a la resta de la població. Quant aquesta i la segregació per motius demogràfics (on la població estrangera acostuma també a presentar una estructura singular, tant per sexe com per edat, així com en les seves característiques familiars) no acaben d'explicar de forma coherent totes les diferències residencials existents, és quan es pot afirmar que el tercer factor, basat en l'ètnicitat o la nacionalitat, pot desenvolupar un paper important en la diferenciació social de l'espai.

Diversos estudis, tant en el context nord-americà com l'uropeu més proper, diferencien entre el pes d'aquests factors dins de la segregació, tot i que generalment es troben centrats en el binomi socioeconòmic/ètniconacional, discriminant entre efectes de classe i efectes ètnics en la segregació dels residents d'una ciutat (per exemple, Duncan i Duncan, 1955; Guest i Weed, 1976; o bé Simkus, 1978, entre molts altres). El tercer factor, el demogràfic, és en canvi considerat en poques ocasions.

La segregació socioeconòmica

En el primer cas, des del punt de vista de l'anàlisi de la distribució residencial de les diferents classes socials, trobem que un grup ètnic o una nacionalitat concreta es pot trobar repartit de forma desigual en el territori en funció de la classe social dels seus membres i les diferències en relació a l'estructura social del total d'habitants de la societat. Les diferències residencials urbanes segons la classe social dels habitants és un fet reconegut històricament en totes les societats (Capel, 1997), fins i tot indicant que la tendència cap a la segregació és una constant de la història urbana (Touraine, 1998), o bé que pot estar augmentant en els darrers anys (Massey, 1996). Aquesta desigualtat econòmica i social entre grups implica un risc important de fractura social, amb la possible exclusió dels grups afectats, fet que es produeix tant entre autòctons com entre immigrants, però que es veu reforçada en el segon cas a partir dels criteris legals d'accés a la ciutadania (Pascual i Cardelús, 1998). Conseqüentment, en l'estudi dels nivells de segregació existents, la prèvia diferenciació residencial segons la classe social en el país receptor pot ser un dels factors importants a tenir en compte a l'hora d'interpretar els resultats obtinguts per la població estrangera, al mateix temps que al fer comparacions internacionals. Al mateix temps, l'homogeneïtat del grup immigrant, referint-nos aquí a les seves característiques socioeconòmiques, pot ser també una de les variables que influeixi de manera prou important en la seva concentració o dispersió en l'espai.

En aquest context, les característiques associades als darrers corrents migratoris han de provocar la sobrerrepresentació de bona part de la població de nacionalitat estrangera en certes classes socials, sobretot entre les més desfavorides, situació motivada per un clar desavantatge en el mercat laboral, en especial d'aquelles migracions amb origen econòmic. No s'ha d'oblidar, però, que grups nacionals altament qualificats se situen, en canvi, en els estaments superiors de l'estratificació social. La segregació resultant, en ambdós casos, estarà fortament influenciada a partir de criteris econòmics, i en certes situacions serà assimilable a la del conjunt de la població amb qui comparteix unes característiques socioeconòmiques similars.

Aquesta perspectiva és també la utilitzada en molts dels estudis realitzats a França sobre la diferenciació de població en l'espai. Des d'aquest punt de vista, la concentració espacial lligada a la condició socioeconòmica és un fet força evident. Rhein (1998), per exemple, desmenteix la percepció de l'existència d'una forta concentració ètnica en relació a l'habitatge social parisenc quan s'afegeix el criteri de la classe social, és a dir, estandarditzant segons aquesta variable, la població de nacionalitat estrangera es troba menys present que el conjunt dels francesos segons la condició econòmica en aquest tipus d'habitatges. La

segregació, que segueix existint, és però derivada estrictament de motius sociolaborals, per sobre de possibles interpretacions basades en criteris ètnics o nacionals.

En certs casos aquesta aproximació es troba dificultada per la inexistència o no disponibilitat de dades estadístiques socioeconòmiques dels residents, sobretot tenint en compte que aquests anàlisis requereixen d'una aproximació a nivells inframunicipals. Així, s'utilitzen com a substituïts diversos paràmetres que ens poden aproximar a l'estructuració social. Entre els més emprats trobem un ampli ventall de possibilitats, que oscil·len des del cost de l'habitatge a l'esperança de vida, però sobretot és en les característiques referides tant al nivell d'educació, com al tipus i la categoria de l'ocupació, en que es basen molts dels anàlisis paral·lels. La taxa d'atur també apareix com un dels indicadors territorialment més selectius.

En una línia semblant, alguns autors suggereixen que les característiques socials i econòmiques inicials dels primers immigrants són factors importants en el desenvolupament de la posterior segregació residencial (veure Engstrom, 1997, pàg. 18), així com la primera relació que s'estableix entre el grup immigrant i el conjunt de la població (Boal, 1976, pàg. 42), o que fins i tot les diferències introduïdes pels primers migrants persisteixen en les "segones" i "terceres" generacions (Borjas, 2001). Des d'aquestes perspectives, si les diferències inicials són poc importants en relació al conjunt, és esperable llavors una ràpida dispersió en l'estructura urbana de la ciutat.

Causes demogràfiques en la segregació

En relació a la segona causa apuntada, la segregació per motius demogràfics, a aquesta usualment se li presta una menor atenció com a inductora de les diferències espacials (Rhein, 1988), sobretot quan es fa referència a poblacions de nacionalitat estrangera o a poblacions immigrades. Sota aquesta definició, de segregació per motius demogràfics, s'inclou a la desigual distribució en un territori determinat de diferents grups de població segons l'edat i el sexe, principalment, però també a partir de l'estat civil i la composició familiar, la mateixa dimensió de la llar o, en darrer terme i en relació amb tots aquests factors, a l'estadi en que es troben en el cicle de vida. La població de nacionalitat estrangera, a partir del seu origen migratori, presenta diverses peculiaritats que es tradueixen en una estructura per sexe i edat que es troba condicionada en funció de la novetat i les característiques dels fluxos, de la seva ocupació laboral i de l'estratègia emprada a l'hora d'inserir-se en el país de destinació. La legislació, sobretot en matèria de nacionalització i de reagrupació familiar, pot acabar per distorsionar la percepció del fenomen.

S'indiquen tres causes principals associades a la segregació demogràfica per el conjunt de la població (Kemper, 1998):

- 1) El subministrament de nous habitatges,
- 2) L'estructura del mercat immobiliari; i
- 3) La mobilitat residencial.

Així, famílies joves poden acabar residint en habitatges de nova construcció per un temps prolongat, coincidint períodes d'intensa construcció amb un increment de la segregació demogràfica (Rhein, 1988 per París), de la mateixa manera que la major proporció d'habitatges en lloguer entre els immigrants poden condicionar la seva localització territorial especialment en ciutats on la propietat sigui majoritària. En el cas de la mobilitat residencial, tot i que aquesta a Europa és força inferior a la coneguda als Estats Units (així per exemple, en el període 1995-97, entre el 7 i el 8% dels europeus canvien de residència anualment, un 4,7% a Espanya, en relació al 16% dels Estats Units; López, 2003), i consegüentment les possibilitats de segregació esdevindrien menors, les poblacions immigrants acostumen a presentar una taxa de mobilitat més elevada que la resta de la població (Simon, 1993; Bonvalet et al. 1995; Andersson, 1998; o Recaño 2002). Aquesta mobilitat, tant a Barcelona, Espanya com en el context europeu es concentra pel conjunt de residents sobretot en les edats corresponents als integrants de les famílies joves, al voltant dels vint-i-cinc anys d'edat (Módenes, 1999), fenomen associat a la constitució de la nova llar. La tipologia d'habitatge on acaben residint aquests joves presenta certes característiques que farà que existeixi una alta correlació entre l'any de construcció de l'edifici i l'edat dels seus residents. En un estudi a la ciutat de Berlín, per exemple, s'indica que la màxima segregació per edat es produeix en les edats extremes del cicle de vida, sigui així entre els menors d'edat i la població en edats avançades (Kemper, 1998). Tot i això, la menor mobilitat en el context europeu pot actuar frenant la possibilitat de canvis bruscos en les estructures residencials.

La composició familiar de la llar immigrant esdevé llavors un factor a tenir en compte, en el moment en que canvis en l'estructura familiar impliquin canvis residencials, ja sigui motivada per la reagrupació familiar com per una major grandària de la família. Així, s'indica que existeix una correlació positiva entre la talla de la família i la de la superfície de l'habitatge (Kemper, 1998), i que aquesta darrera es troba estretament relacionada amb l'any de construcció (en funció dels estàndards de l'època) i amb la zona on es localitza en la ciutat, existint ja d'entrada una certa concentració de la tipologia de l'habitatge que es veurà d'una manera o altra reflectida en les característiques dels seus habitants. Les regulacions entorn a les necessitats bàsiques enfront del projecte de reagrupació familiar poden condicionar la necessitat d'un habitatge amb certes característiques mínimes. La mateixa composició familiar, referint-nos aquest cop a la grandària de la família, pot fer que

certs sectors del parc d'habitatges no responguin a les característiques esperades, i per tant la seva presència s'hi vegi dificultada. Trencant amb aquesta pretesa linealitat, tant la població amb elevats recursos econòmics com la població immigrada en algunes ocasions no responen a les característiques de l'habitatge per motius oposats, essent la mobilització de capital o bé la sobreocupació en habitatges petits els factors que permeten allunyar-se de la distribució dels habitatges en funció de les seves característiques (veure per exemple Simon, 2002, pel cas de París).

Tot i aquestes consideracions, el factor demogràfic es troba poc present en les anàlisis de les pautes residencials de la població de nacionalitat estrangera. Recurrentment, però, s'acostuma a insinuar que la localització de nous immigrants en els centres històrics que es troben en procés regressiu pot aportar, en canvi, un important valor de renovació demogràfica, amb la repoblació d'habitatges buits, i amb el foment i desenvolupament d'activitats comercials locals. Acostumen a ser centres històrics degradats, amb habitatges en condicions precàries i poc adaptats als estàndards de l'època, fet que en certs casos s'hi adjunta un dèficit en els serveis socials, on en molts casos la població amb recursos econòmics suficients abandona el barri per buscar un entorn que reuneixi millors condicions.

En relació a aquesta dinàmica, es justifica l'entrada d'immigrants en un o altre barri, en un procés on torna a aparèixer el concepte ecològic de successió, originat en forces casos en un moviment de suburbanització protagonitzat per població dels centres urbans, amb una composició per edats determinada i deixant espai vacant per l'entrada de nous grups de població al barri.

La segregació a partir de variables ètniques

Davant d'aquestes dues explicacions, la segregació ètnica s'hauria de relacionar amb d'altres causes, molts cops determinades per l'existència de discriminació, però també en processos endògens d'agrupació. Per alguns autors, com és el cas de Wieviorka (1992), la segregació és originada directament en el racisme. Així, segons aquest punt de vista, la segregació el que fa és inscriure el racisme en l'espai, perfilant figures espacials pròpies.

Contràriament als arguments fins ara exposats, la segregació ètnica pot ser també directament originada en causes que es podrien considerar com a positives, internes al propi grup immigrant, sense necessitat de cap tipus de coerció, ja sigui per l'existència de xarxes familiars que facilitin la inserció de l'immigrant o el coneixement del barri, com per la recerca d'un entorn més favorable, on la concentració ajudi a un primer moment d'inserció a la societat d'acollida.

Tant si la perspectiva adoptada és una o altra, la consideració de la segregació com a fet resultant de característiques ètniques s'hauria de relacionar directament amb les teories que fan referència tant a les oportunitats que disposen els individus com a les constriccions a que són sotmesos, en la que s'ha anomenat anteriorment com a *behavioural approach*. Les diferències en les pautes de distribució espacial que mostra un mateix grup ètnic o nacional en diferents ciutats europees és, segons Van Kempen (2003), un fet indicatiu que les variables culturals juguen un paper poc important a l'hora d'explicar els patrons de distribució en l'espai de la població de nacionalitat estrangera, i que d'altres factors intrínsecs a la pròpia ciutat o al país d'arribada (com les característiques del mercat de l'habitatge o del mercat laboral, per exemple) tenen un pes major i determinant. Les comparacions efectuades entre diversos països i àrees metropolitanes europees, tendeixen a ressaltar que la diversitat en la distribució territorial de la població de nacionalitat estrangera depèn més del lloc d'arribada que de l'origen o la nacionalitat dels migrants (Musterd i Kempen, 2000; Musterd i Murie, 2001).

De totes formes, i com afirmen Bolt i van Kempen (1997), totes aquestes aproximacions es poden complementar a l'hora de cercar una comprensió global al fenomen, és a dir, sense descartar la possibilitat d'actuació d'un o més motius que determinin la configuració espacial resultant.

Els avantatges i desavantatges de la segregació

De manera semblant a les diferents interpretacions existents entorn de les causes, existeix un considerable debat teòric en relació als avantatges i desavantatges que pot aportar la segregació (veure, per exemple, Peach, 1996b), tant sigui sobre el propi conjunt d'immigrants com sobre el total de la població. Si des de la generalització la presència i contribució dels immigrants en les ciutats és usualment avaluada com a positiva, tant en un context històric com actual (Capel, 1997), a la segregació residencial, tot i que se li reconeixen efectes negatius com positius, varia la ponderació de les possibles repercussions pels diversos autors. En aquests casos, les implicacions negatives acostumen normalment a trobar-se més emfatitzades, tot i que s'indica però una certa complexitat a l'hora d'avaluar-ne les conseqüències, complexitat derivada moltes vegades d'una possible confusió en l'anàlisi. Com exemple, en paraules de Peach:

“One of the errors in the literature is attempting to see discrimination in what is voluntary segregation; another is trying to find positive explanations for what is, in fact, enforced segregation”
(Peach, 1996b, pàg. 137).

La possibilitat d'elecció residencial és un dels temes claus a l'hora d'avaluar la segregació. Així, la segregació espacial és considerada des del punt de vista de si la seva formulació

respon a un fet voluntari o bé involuntari, d'una banda, i de si les poblacions immigrants s'hi troben sotmeses o bé és possible una mobilitat residencial posterior. Una segregació resultant d'una decisió no volguda i que comporti una dificultat afegida per sortir-ne, s'associa a una de les característiques definitòries del gueto. No en va, i com indica Bauman (2001), el grau de mobilitat, en definitiva d'escollir, és en una societat de consum la variable determinant a l'hora de separar entre aquells que estan "a dalt" i els que es troben "a baix".

En relació a aquest debat, a vegades s'anomena com a *congregation* la segregació espacial voluntària de les classes socials més benestants (Van Kempen i Özüekren, 1998). Massey (1996) apunta en aquest sentit l'existència de pocs treballs que enfoquin el seu objecte d'estudi a la segregació d'aquells més ben situats socialment i econòmicament, segregació que a més a més apunta com a fenomen emergent, coincidint amb l'increment de les desigualtats urbanes i un possible increment de la polarització social.

Com ja s'ha comentat, un dels efectes de la segregació residencial sobre el que més s'ha escrit és la relació entre diferenciació espacial i possibilitat d'integració. No existeixen però, proves empíriques ni motius evidents per establir la relació entre segregació i no integració en la societat (Musterd, 2003) com es manifesta en el fet que existeixen grups fortament segregats però al mateix temps ben integrats en la societat, com serien molts cops les classes socials més benestants o bé la població estrangera originària de països desenvolupats. Al contrari, una coexistència espacial no segregada pot amagar intensos conflictes socials i situacions d'evident discriminació. Una segregació vertical en funció de l'alçada de l'edifici, com la que es donava en el segle XIX a Barcelona, no es reflectiria en aquest tipus d'estudis. De la mateixa manera, la possibilitat d'una segregació fragmentada, no tant en funció del territori com sinó d'altres característiques de l'habitatge, sigui el règim de tinença o les condicions d'habitabilitat, poden amagar-se a l'observació. Així, l'anàlisi ha de partir del fet que la segregació residencial ens mostra diferències espacials que no sempre es corresponen amb diferències socials, deixant de banda la correlació directe entre ambdós fets que s'insinuava ja des dels primers estudis de l'escola de Chicago.

Per altres autors, la segregació espacial comporta una funció defensiva i conservadora de la identitat (Boal, 1976). Així, el que anomena com a "*ethnic residential cluster*", s'origina a partir de complexos mecanismes amb la intenció d'aportar a la població agrupada quatre conjunts de característiques o avantatges:

- 1) La defensa pròpia,
- 2) La preservació de la cultura,
- 3) El suport mutu; i en darrer terme,

4) El que anomenarà com a mecanismes “d’atac”.

En el primer aspecte, el defensiu, l’agrupament comporta a l’individu el fet de reduir el seu grau d’aïllament o d’isolació, possibilitant al mateix temps la creació d’estructures grupals defensives, per tal d’aportar una sensació de seguretat. Aquest mecanisme defensiu pot ser el resultat involuntari de la pressió exterior, tant sigui aquesta real com sigui una percepció del grup en qüestió (Knox i Pinch, 2000). L’homogeneïtat de l’àrea es configura com un dels factors de major pes en aquest mecanisme, tot i que al mateix temps s’apunta que aquest fet podria aportar també certa debilitat, és a dir, ésser contraproductiva.

Un segon factor que aporta la concentració és, en paraules de F. Boal, “*avoidance*”, o segons P. Knox, de suport mutu, és a dir, evitar el contacte amb la resta de la societat alhora que s’estableixen estructures d’ajuda. Amb aquesta acció, s’emfatitza les activitats de suport dins del grup, jugant el sector agrupat la funció de port d’entrada per als nous immigrants. Així, es produeix una evasió en el contacte amb la resta de la societat, amb major sentiment de seguretat, enfront del desconegut. Aquesta forma de protecció permet als integrants del grup ètnic de proveir-se ells mateixos d’un seguit de serveis, siguin religiosos o altres, i facilitar la creació d’un incipient empresariat propi, dirigit en un principi a la mateixa comunitat, i facilitant el desenvolupament d’activitat. Es creen, per tant, estructures que recorden el país d’origen (Simon, 1993). Aquests fets, a més a més, poden reforçar l’aparició de cadenes migratòries, i aquestes mateixes actuar realimentant l’agrupació residencial prèvia.

Una tercera funció és la de preservar i mantenir l’herència cultural del grup considerat, evitant la possibilitat de conflicte amb el conjunt de la societat i facilitant la preservació dels valors propis. Sorgeix a partir del desig de voler mantenir una identitat cultural diferenciada, i sovint se sustenta en una forta homogàmia amb l’arranjament de pautes matrimonials internes, i amb el reforçament dels vincles del grup, sigui amb la pràctica religiosa, les normes alimentàries o el compliment de festes i cerimònies.

Finalment, com a darrera funció s’apunten les denominades “*Attack Functions*”, segons les quals l’agrupació espacial pot tenir un paper important en la conjuntura política en quant a la possibilitat d’elecció de representants propis, en el cas que aquesta acció sigui possible, o bé funcionar com a grup de pressió política (Guest i Weed, 1976). És a dir, el reagrupament pot induir a considerar l’espai com a base per a l’acció.

Al mateix temps, la percepció del fenomen pot variar entre societats: a un mateix nivell de segregació observat, aquest pot ser vist en alguns països com a problemàtic, sense en canvi ser-ho en d’altres (Musterd et al., 1998). Una de les causes que s’amaguen a l’hora de parlar

de segregació és la por que inspira el grup exclòs al total de població o bé al grup dominant, entre les quals s'inclou tot aquells temes relacionats amb la identitat.

1.4.1.- La segregació des d'un punt de vista macroeconòmic

Darrerament apareixen diferents tesis que relacionen el desenvolupament de l'economia (coincidint amb canvis econòmics d'escala mundial) amb la dinàmica de la immigració internacional i, al mateix temps, amb els efectes sobre l'assentament dels immigrants especialment en el medi urbà. D'una manera o altra, aquestes teories coincidiran que la terciarització de l'economia a la ciutat fa augmentar les desigualtats i la polarització social. El pas des d'una economia bàsicament productiva i industrial a una altra amb un pes important de l'activitat terciària acabarà, segons la major part d'hipòtesis, incrementant les possibilitats de segregació residencial. L'era de la informació global serà també la de la segregació local (Borja i Castells, 1999).

Aquests canvis es produeixen amb importants repercussions sobre l'estructura socioeconòmica dels ciutadans, i en especial la de les minories ètniques i dels immigrants. Tot i que no existeix un consens sobre els efectes de la reestructuració econòmica, en general es coincideix en interpretar com el nou desenvolupament macroeconòmic incrementa les possibilitats de polarització social i el creixement de les desigualtats, tot i que es dissenteix sobre l'efecte d'aquestes modificacions en relació a les migracions internacionals i les seves expectatives laborals. Aquesta anàlisi es trobarà centrada especialment en l'entorn urbà.

D'una banda, s'afirma que el pas d'una economia de la ciutat de tipus fordista a una de post-fordista ha tingut el seu impacte sobre la població estrangera (Glebe, 1997). El canvi des d'una economia industrial a una basada en els serveis i la informació ha originat la reducció de l'activitat manufacturera de baixos requeriments en qualificació, amb l'expansió de l'activitat en el sector terciari. Les ciutats en la era anomenada com a post-fordista, on sota aquesta definició s'inclouen els canvis econòmics i socials esdevinguts en el context urbà a partir dels anys setanta, seria caracteritzada per quatre processos, com són els canvis tecnològics, la internacionalització, la concentració de la propietat, i la privatització de l'esfera pública (Marcuse, 1997), amb importants conseqüències espacials a les ciutats.

D'una banda, autors com W.J. Wilson (1987) defensen l'anomenada "*Mismatch Thesis*", per la qual, i de forma sintètica, l'increment en la demanda d'educació i noves habilitats que requereix la nova economia urbana deixa fora del mercat laboral de la ciutat a un ampli segment de la població que no s'hi troba preparada, entre els quals es troben afectats

especialment les minories ètniques o bé els grups d'immigrants, dificultant el seu accés als llocs de treball més especialitzats. A partir, sobretot, dels anys setanta, l'economia urbana patiria una reforma estructural, que comportaria un procés de pèrdua de llocs de treball industrials, els quals són relocalitzats a les afores de la ciutat, i un creixement de la demanda laboral en el sector serveis, sector que es caracteritzaria per una forta polarització entre salaris alts i baixos. Les innovacions tecnològiques, al mateix temps, han fet augmentar les necessitats educatives tant en les noves indústries com en el sector serveis. Així, les majors pèrdues en llocs de treball es concentren en les indústries amb baixos requeriments de nivells d'instrucció. Com afecta tot això a les minories ètniques? Aquestes, que usualment es troben sobrerrepresentades en les categories de menor nivell educatiu, coincideixen amb la major pèrdua de llocs de treball, i no poden integrar-se en les noves indústries emergents per falta de qualificació educativa. Paral·lelament, segons Wilson els guetos dels centres urbans americans han vist com la població amb millors possibilitats econòmiques, les classes mitjanes, emigren cap a altres barris de la ciutat. Els residents restants d'aquestes àrees han anat esdevenint cada cop més aïllats de la resta de la societat, al mateix temps que es produeixen efectes de concentració sobre les seves capacitats, és a dir, l'augment en la isolació social, expressat en la manca de contacte o d'interacció substancial amb individus o institucions de la resta de la societat, configura una espècie de cercle viciós on la família, la comunitat i l'escola es troben més afectats. Així,

“The development of cognitive, linguistic, and other educational and job-related skills necessary for the world of work in the mainstream economy is thereby adversely affected”. (Wilson, 1987).

D'aquesta manera, no cal parlar com altres autors demanen de “*culture of poverty*”, sinó sobretot de “*social isolation*”.

Wilson atribueix l'increment de la pobresa en els guetos americans a diferències entre classes socials dins de la mateixa minoria ètnica, a partir de la sortida cap altres territoris dels més afluents. Massey (1990), en canvi, tot i compartir similar línia argumental, culpabilitza la segregació racial existent als Estats Units com a element clau en la generació de la pobresa urbana. Els elements aportats per Wilson tan sols ajudarien a la concentració de la pobresa urbana, essent en canvi la segregació la responsable directa de la seva creació. Massey i Fisher (2000), compartint la mateixa visió sobre els canvis econòmics estructurals i la seva repercussió en l'augment de les desigualtats, tornen a apostar per la variable ètnica o racial com a variable de major pes, en aquest cas per sobre de la classe social. Així, argumenten que la concentració geogràfica de la pobresa és el resultat directe de la interacció entre els alts nivells de desigualtat d'ingressos i els alts nivells de segregació residencial ètnica. Aquest mateix discurs aplicat als immigrants, es tradueix en un potencial

de concentració de la pobresa, on el grau en què aquest potencial arriba a realitzar-se depèn del grau de segregació experimentat per aquests immigrants en la ciutat.

En una aportació anterior, per Massey (1996), la situació es caracteritza per una tendència cap el que anomena “*The Age of Extremes*”. Segons Massey, els canvis econòmics en el model productiu produïts a partir dels anys seixanta acaben per provocar una major polarització en el nivell d’ingressos, amb un increment que es pot caracteritzar com a dual, amb l’efecte d’augmentar tant els llocs de treball més ben pagats com aquells amb menors sous, donant com a resultat el decreixement de les classes mitjanes. Si tenim en compte, a més a més, que la urbanització segueix tant a nivell dels Estats Units com mundialment una corba ascendent, la combinació d’aquests dos fets el porta a parlar d’un increment de la concentració de la pobresa en les ciutats, i en especial, al voltant del seu centre urbà. Així, la societat americana s’estaria encaminant cap un “*age of extremes*”, cap a una època on les disparitats en la distribució de la riquesa i del poder s’incrementen gradualment, i són reforçades, al mateix temps, per la separació espacial. Dos fets essencialment claus, i observables en els dos extrems de l’estratificació social, s’apunten:

- 1) El continu creixement de les comunitats tancades de rics; i
- 2) Una tendència a la guetització dels més pobres.

Com a resultat d’aquests processos, els Estats Units esdevenen cada cop més fragmentats. El nou ordre espacial que pronostica pel segle XXI es caracteritzarà per un increment i intensificació de la polarització social i alhora espacial, amb la concentració espacial tant dels més pobres com dels més afluent, al mateix temps que la pobresa passarà d’haver estat caracteritzada per la seva ruralitat a esdevenir plenament urbana. D’aquests canvis en sorgirà un context marcat pel creixement de la tensió social i l’increment dels conflictes entre els actors situats en els estrats més alts i baixos de l’estratificació social. La major polarització en el nivell d’ingressos conjuntament amb la nova estructura espacial acabarà per limitar les possibilitats de mobilitat, tant social com residencial. Pel que fa a les minories ètniques o racials, aquest procés es veurà multiplicat pel fet de trobar-se ja segregades del total de la societat, retornant a la concepció de Wilson de l’aïllament dels més pobres. Així, els avantatges o desavantatges de la posició social es veuran directament reforçats per un procés sistemàtic de concentració geogràfica, que afectarà, com ja s’ha comentat, els dos extrems de l’estratificació social.

La concentració espacial, per si mateixa, també tindrà efectes negatius sobre els seus residents:

“Concentrated poverty creates an unstable and unattractive social environment that is at once a cause and a consequence of class segregation”, (Massey, 1996).

o bé,

“As racial and ethnic segregation perpetuate concentrated poverty and its consequences in minority communities, the proliferation of antisocial behaviours will fuel pejorative stereotypes and intensify prejudice making political solutions so much more difficult”. (Massey, 1996).

Així, de la confluència entre nivells elevats de segregació residencial ètnica i de l'increment de la pobresa derivat dels canvis econòmics estructurals, s'afavorirà la creació d'una “*underclass*”, caracteritzada per l'acumulació d'efectes negatius que implica l'acumulació de la pobresa, i tenint la segregació com a principal element inductor.

Una segona teoria és l'anomenada “*Polarisation Thesis*”, que parteix de premisses econòmiques similars. L'evolució actual de l'economia, i sobretot de l'economia urbana, es troba centrada al voltant del creixement del sector terciari. Aquest fet implica una forta demanda d'ocupació laboral per feines amb alta demanda d'habilitats i coneixements, i al mateix temps, per llocs de treball de baixa qualificació, creant d'aquesta manera una major polarització entre els llocs de treball. Aquesta segona premissa, la demanda de feines sense requeriments i mal pagades, possibilita l'arribada de treballadors immigrants a la ciutat (i així es justificaria l'augment de la immigració) i la seva inserció laboral. Aquest és el punt de vista que defensa Sassen (1994), segons la qual la nova economia mundial requereix de places centrals on la globalització sigui duta a terme. Les transformacions econòmiques de les dues darreres dècades i el canvi productiu caracteritzat per la major importància del sector serveis produeix la renovació de la rellevància del paper de les ciutats en certs tipus d'activitats i funcions. Així les ciutats globals esdevenen els centres de comandament de l'economia mundial, localitzant els sectors econòmics emergents i esdevenint el centre d'innovacions, creant per tant com a resultat noves geografies de la centralitat.

És en especial en aquestes ciutats globals que assistim al creixement dels llocs de treball relacionats amb els serveis especialitzats, amb una demanda dual i de creixent desigualtat, augmentant tant els llocs de treball d'alt nivell corresponents a tècnics qualificats, com al mateix temps aquelles de baixos ingressos i requeriments de nivell d'instrucció. Amb el decreixement dels llocs de treballs industrials, fet especialment evident en les grans ciutats, desapareix la situació que permetia l'expansió d'una extensa classe mitjana, caracteritzada en relació a la nova situació per tres premisses:

- 1) Una dispersió de salaris menor;
- 2) Es trobava basada en el consum familiar, i per tant amb salaris elevats per mantenir un nivell de consum elevat; i

- 3) Els sistema salarial i de beneficis socials del sector econòmic principal, l'industrial, funcionava com a model respecte altres sectors econòmics.

Davant d'una anàlisi econòmica similar, en aquest cas es postula per un afavoriment de les possibilitats dels immigrants per integrar-se en el mercat laboral urbà, encara que amb unes condicions econòmiques i laborals força precàries. Tot i aquesta divergència de criteris en relació amb altres punts de vista econòmics, en canvi, la teoria tampoc acaba discutint els enunciats de Wilson o Massey, on sobretot es posa accent en la dificultat de la mobilitat social.

S'ha de tenir especialment en compte, a més a més, que la polarització econòmica es trobarà reflectida en altres aspectes socials, i per tant lligada a canvis en la demanda d'habitatges, d'on sobresurten dos fenòmens creixents: la gentrificació dels centres urbans i la concentració d'aquells més desafavorits en les parts menys desitjables del mercat de l'habitatge. D'aquesta manera, la polarització econòmica es tradueix en un creixement de la segregació social.

El trasllat d'aquestes teories al marc europeu sembla però difícil. En tot cas, es creu que és més factible exportar la teoria del *Mismatch thesis* al cas europeu (Musterd i Deurloo, 2002), tot i que amb efectes diferents: si als Estats Units la conseqüència pot ser la polarització, a Europa les repercussions se centrarien en les possibilitats laborals, i es traduirien per tant en una major proporció d'aturats, sobretot entre la població de nacionalitat estrangera. És a dir, el sistema de seguretat social vigent a Europa evitaria en major o menor mesura la polarització, i les diferències esdevindrien no tant entre treballadors pobres i rics sinó entre treballadors en actiu i aturats. La no existència d'un sistema de seguretat social als Estats Units forçaria als treballadors estrangers o de minories ètniques a acceptar feines que no els garantitzarien els mínims per sobreviure, incrementant la polarització; en el cas europeu, en canvi, això repercutiria en l'increment de les taxes d'atur, mitigant la polarització. Tot i això, les cada cop menors prestacions socials que provenen de l'Estat pot fer variar la intensitat del fenomen i la futura aparició de majors diferències socials, a mesura que les prestacions d'atur segueixin coneixent constants restriccions.

Altres estudis també coincideixen en descartar la teoria promulgada per S. Sassen per el cas de les ciutats europees. Rhein (1998) indica que en la ciutat de Paris no es compleixen les tendències de polarització social en el mercat laboral de la ciutat. Així, entre 1954 i 1990 el nombre de llocs de treball que requereixen menor qualificació haurien caigut del 39% al 22%, augmentant en canvi els llocs de treball més qualificats del 9% al 20% del total. Aquesta mateixa tendència també ha estat observada per altres ciutats, citant així el cas de

Londres, on segons altres autors la tendència correcta es podria adjectivar com de professionalització.

1.4.2.- Aspectes positius i negatius que s'atribueixen a la segregació residencial

Com s'ha comentat anteriorment, la valoració de la segregació espacial experimentada per una població determinada és vista de manera oposada en funció dels beneficis o de les dificultats que s'atribueixen al fet de viure en un espai diferenciat, i de com això pot actuar en relació a la interacció entre aquesta subpoblació i la societat d'acollida. En el cas concret dels immigrants o dels grups ètnics, la valoració acostuma a centrar-se en el paper que desenvolupa la segregació en el procés d'inserció en la societat receptora, i en especial, davant de la integració. És evident, en aquest context, que la percepció de la segregació i concentració com a problema o no orientarà les polítiques front la immigració i la seva distribució en el territori, centrats especialment en la política d'habitatge. Entre els diferents autors, però, tant s'hi poden trobar els que defensen els efectes negatius com aquells que n'apunten de positius.

Entre els avantatges, s'ha assenyalat que la segregació i la concentració augmenten la intensitat i nombre de les xarxes de relació social i de reciprocitat, amb intercanvis mutus de serveis, que poden a més fer de coixí introductorí pels nousvinguts, contribuint a una integració gradual, que autogeneren ocupació i empresariat propi i, per fi, que són més útils per a preservar la cultura pròpia de les persones migrades alhora que li dona consciència política del poder electoral que poden assolir com a grup en cas de tenir dret a vot. Entre els efectes negatius, es destaquen els riscos i les deficiències relacionades als barris segregats i lligades a la pobresa, des del risc de morir víctima d'homicidi fins la participació en els valors dominants de la xarxa de relacions del barri (vista com limitada), passant per la pitjor qualitat de l'educació (accés més difícil al coneixement) i en general, dels serveis lliurats per l'Estat (Massey i Denton, 1993). Aquests autors creuen que la segregació i la concentració disminueixen les oportunitats de participació en la societat civil d'aquells que hi resideixen, restriccions que es deriven de la manca de contacte tant amb individus d'altres característiques com d'institucions, i que tenen la seva contrapartida a la imatge negativa entre la resta de la població urbana (Kempen i Özüekren, 1998). De fet encara podríem distingir entre aquells que consideren que la segregació és un problema només quan està relacionada amb la pobresa i aquells que creuen que la segregació espacial en ella mateixa és un problema. Entre els primers trobaríem els defensors que l'actual cavall de batalla no és tant la segregació espacial en ella mateixa com la plasmació espacial del procés de

dualització (Massey, 1996), efecte de l'acceleració de la globalització i la disminució de la intervenció de l'Estat en la redistribució de la renda (Musterd i De Winter, 1998). Des d'aquesta perspectiva l'accent es posa en lluitar contra les diferències espacials d'acord al nivell de renda i estatus, més que no pas partint específicament de l'ètnia, nacionalitat o religió, alhora que les mesures de redistribució espacial de la població i de política d'habitatge es reconeixen força limitades per si soles com a instruments per a prevenir la segregació.

Segons Patrick Simon (1998), la sociologia americana atribueix a la concentració espacial un paper important en el procés d'adaptació a la societat receptora, mentre que en la concepció francesa es creu que aquest fet retardarà la seva integració final. Igualment, en el context holandès, la segregació és vista com a contribuïdora a la perpetuació de l'estratificació social, i per tant com a fre a la plena participació en la societat (Musterd i Deurloo, 1997).

En la mateixa direcció, Peach (2001) afirma que la concentració espacial seria considerada des de la literatura americana com un estadi previ i necessari en un procés continu de dispersió i integració en el conjunt de la societat, essent la concentració inicial corresposta per una dispersió en les generacions següents, en una visió molt influenciada per les tesis que sorgiren en el marc de l'escola d'ecologia humana de Chicago i amb l'assimilació com a model d'inserció en la societat. En canvi, en la sociologia francesa, es considera que la difusió dels immigrants en un espai indiferenciat afavoreix la incorporació a les normes i pràctiques de la societat d'acollida, assimilant-ho a una "invisibilització col·lectiva". En aquest mateix sentit, la presència de l'individu en una àrea de forta immigració pot arribar a ser percebuda com la pertinença a un "espai captiu", del que en serà difícil sortir-ne.

Una i altra explicació tenen fortes repercussions en el debat de caire polític des de les institucions urbanes, ja que pot portar al desenvolupament de polítiques desagregatives, visualitzades especialment en les polítiques d'habitatge, i en certs casos, en les referents a l'habitatge social.

Un exemple de la divisió d'opinions en relació a la segregació és la següent afirmació:

"Sharp spatial divisions are generally supposed to hinder social integration, whereas moderate spatial separation is supposed to clear the road to integration" (Musterd et al., Urbex 1, 1999),

amb la evident dificultat que entranya avaluar el grau i la intensitat d'aquesta segregació.

Entre els varis aspectes positius que s'atribueixen a la segregació o concentració residencial dins de la literatura científica trobem la possibilitat que la concentració residencial de la

població immigrada afavoreixi una apropiació de l'espai urbà (Simon, 1998), i contribueixi per tant a millorar la comunicació entre immigrants i en la creació de negocis ètnics (Murdie i Borgegård, 1998). En aquest sentit, les concentracions d'estrangers esdevenen “*ports de primera d'entrada*” per als nous immigrants, permetent una progressiva adaptació a la societat d'acollida (Simon, 1993 i 1998), amb un important rol en les estratègies de supervivència posteriors a l'arribada a la nova societat (Musterd et al., 1997). És, en paraules de C. Peach (1996c, pàg. 379), la segregació un dels “*key methods of accommodating difference*”. Són estructures que tendeixen a “*gérer l'adaptation des immigrants tout en maintenant un équilibre entre leur passé et leur devenir*” (Simon, 1993, pàg. 380). És per tant, en aquests casos, la segregació residencial contemplada com a fet clarament positiu en un primer moment o estadi de la vida de l'immigrant recentment arribat al país de destinació. Un darrer argument positiu aportat és la menor conflictivitat que podria comportar el fet de residir conjuntament població que comparteix els mateixos estàndards i valors (Priemus, 1996).

En canvi, possiblement les conseqüències negatives que es pressuposen a la diferenciació espacial prenen un major pes en el debat teòric, i alhora polític-administratiu. Així, segons alguns autors la segregació espacial redueix les opcions d'integració social, limitant les possibilitats o oportunitats de la població de participar en la societat civil, fet que es trobaria motivat per una manca de contacte real amb la resta de la societat. Els seus efectes es poden constatar en múltiples camps, i especialment en qüestions considerades com a bàsiques com són l'adquisició del llenguatge, les possibilitats d'èxit en el camp de l'educació, o bé en l'accés al món laboral (Murdie i Borgegård, 1998), o fins i tot comportar una posició de desavantatge davant de la prestació de serveis municipals o estatals, per un cert desconeixement de la seva existència. Des d'aquestes perspectives, per tant, a major segregació, menor habilitat lingüística, és a dir, menor proporció de membres d'un grup capaços de desenvolupar-se correctament en la llengua del conjunt de la societat d'acollida (Liebersen, 1961; Peach, 1996b).

Un altre factor que també s'apunta secundàriament com a efecte negatiu de la segregació espacial és una baixa proporció en el nombre de matrimonis “mixtos” (entesos com a matrimonis entre cònjuges de diferent origen o nacionalitat), que es trobaria directament influenciat per la segregació, i per tant, amb una forta correlació entre el grau de segregació espacial existent entre dos grups i el nombre de matrimonis establerts (Liebersen, 1961; Peach, 1996b), ja sigui per una major distància social entre grups de població com pel fet que la distància espacial juga un paper important a l'hora de delimitar les probabilitats de trobar parella. D'aquesta perspectiva, es desprèn, la utilització dels percentatges de matrimonis “mixtos” com a indicador d'una possible integració social, essent aquests una de les “forces” que actuen amb major pes de cara a la integració (McCaa, 1993).

En definitiva, la valoració negativa de la segregació parteix del fet que allunya la població segregada del conjunt de residents de la ciutat, amb conseqüències negatives. Segons Massey i Denton (1989), la segregació adquireix un sentit negatiu en quant:

“A high level of segregation (...) is problematic because it isolates a minority group from amenities, opportunities, and resources that affect social and economic well-being” (Massey i Denton, 1989, pàg. 373).

Una altra conseqüència negativa que s'apunta de la segregació residencial és el fet que aquesta pot actuar negativament sobre l'activitat dels fills o descendents dels immigrants, el que moltes vegades es tendeix a anomenar com a “segones” o fins i tot “terceres” generacions, d'immigrants, s'entén. En aquest sentit, Lieberman (1961) insisteix que a major grau de segregació residencial d'un grup immigrant, major és la desviació existent en relació a la pauta general de mobilitat intergeneracional ocupacional en relació al conjunt de la societat, assenyalant que la segregació actua com a fenomen generador de restriccions a les oportunitats laborals dels fills d'immigrants en el conjunt de la societat. El debat sobre la relació entre segregació espacial i mobilitat social de la població immigrada és especialment intens en el cas americà, referit sobretot al gueto afroamericà, i sota la perspectiva de “*neighbourhood effects*”, que s'analitzarà més endavant.

Una darrera repercussió, que sorgiria de forma indirecta al propi grup segregat, però més aviat relacionada amb la concentració de població que no pas amb una distribució desigual en relació al conjunt d'habitants, és l'estigmatització de certes zones de la ciutat per part de la resta de la població, que pot afectar negativament als seus habitants i limitar les seves possibilitats de participació social, tot i que aquesta percepció pugui trobar-se relacionada amb una imatge de la zona basada en la ignorància, l'estereotip i el desconeixement (Goldsmith, 1997, citat per Van Kempen i Özüekren, 1998).

La segregació, vista des de l'escola de Chicago des d'una perspectiva més o menys neutre, passa poc a poc a esdevenir negativa com a factor que multiplica la desigualtat social. En la línia de Wilson (1987), diversos autors parlen de “*neighbourhood effects*” i de “*cultural exclusion*”. Es fa referència, per tant, a efectes negatius, que adquireixen un caire acumulatiu, pel sol fet de viure conjuntament poblacions que presenten certs considerats “dèficits” socials. Tot i que en la major part dels casos s'apliqui aquests termes a la situació dels guetos dels Estats Units, la idea es trasllada a les àrees residencials de la població de nacionalitat estrangera en altres contextos. Segons aquestes teories, la concentració de la pobresa lligada a motius ètnics, racials o bé la presència d'immigrants en veïnats pobres, crea uns efectes negatius que es traslladen sobre la situació dels individus. La idea original parteix de la hipòtesis de que els joves es veurien atrapats en una situació de disfunció de normes, valors i

comportaments que els faria entrar en un cicle de patologia social, del qual pocs residents en serien capaços d'escapar. Segons aquests autors, el concepte determinista de que el barri influeix sobre els seus habitants pot portar a incrementar l'estigmatització dels seus residents (Bauder, 2002). És per tant una visió que barreja d'una banda el paper del medi social com a factor que reforça les creences i els comportaments dels individus que hi resideixen, i l'efecte negatiu que implica la concentració de la pobresa, la qual manté un efecte extremadament negatiu sobre l'activitat comercial o la pròpia organització social del barri. En aquest sentit, Wacquant (1998), parla de "*organizational desertification*", volent indicar la manca d'organització social del gueto actual americà en comparació a la situació d'anys enrere.

Tanmateix, la segregació espacial no apareix amb connotacions negatives quan el protagonista del fenomen és un grup que en general gaudeix d'una bona situació socioeconòmica, com és el cas de la major part de ciutadans japonesos o nord-americans establerts a Europa, o d'igual manera, dels residents de la pròpia Unió Europea que es troben en altres països europeus (deixant de banda antics immigrants dels anys seixanta i setanta). En aquests casos, s'afirma que únicament se segueixen les pautes de distribució espacial de les classes influents de la ciutat de residència (Kesteloot i Van der Haegen, 1997, per la ciutat de Brussel·les). L'agregació espacial, molts cops únic referent en certs estudis que enfoquen la segregació residencial, en aquest cas per si sola no portaria associada cap efecte negatiu. No és per tant la concentració d'una població definida per la nacionalitat que resulta problemàtica, sinó la concentració de la pobresa que en certs casos s'hi troba relacionada.

1.5.- LES FORMES TERRITORIALS DE LA CONCENTRACIÓ: DE L'ENCLAU ÈTNIC AL GUETO

L'espai residencial en que un grup determinat es troba sobrerrepresentat dins de la ciutat ha estat reiteradament definit amb nombrosos noms, possiblement el més reconegut sigui el de gueto, però la tipologia abraça un ventall ampli de possibilitats, des dels enclaus als barris ètnics fins a les zones de concentració, entre d'altres, amb significats al darrera a vegades coincidents, a vegades totalment diferenciats, per una mateixa situació o fins i tot pel mateix mot.

En un intent de sistematització, segons Deurloo i Musterd (1998), la diferenciació en l'espai de la població immigrada es pot resumir bàsicament en tres formes o accepcions territorials:

- 1) El gueto, que s'entén com a districte residencial que pràcticament és exclusiu d'un grup cultural o ètnic (citant a Peach, 1996a);
- 2) El barri ètnic, on hi domina la presència d'un grup, barrejat amb d'altres; i
- 3) L'àrea de concentració, entenent la zona en que un grup hi és representat amb proporcions superiors a les que trobem en el total de població, encara que en aquesta àrea puguin ésser una minoria.

Aquesta classificació seria l'exemple d'una definició on preval sobretot un criteri bàsicament quantitatiu, sense valorar altres possibles aspectes lligats a la concentració o al procés o motivacions que han dut a aquesta. Peach (1996a), des d'una formulació amb criteris similars, defineix el gueto a partir de dues premisses, la primera és que *"a single ethnic or racial group forms the whole population of the residential district"*, al mateix temps que, com a segona premissa, afegeix que és necessari que *"most members of that group are found in such area"*. És a dir, a part que el grup en qüestió sigui majoritari en una zona o territori determinat, la major part dels membres del grup a la ciutat s'hi haurien de trobar residint. En aquest sentit, i en un treball on el mateix autor analitza la ciutat de Chicago de principis del segle XX, per l'any 1930 distingeix entre el gueto negre, on més del 90% de la població negra resideix en aquestes àrees, i hi representen al mateix temps més del 80% de la població; i seguint Philpott (1978), els enclaus ètnics europeus, com seria el cas irlandès, on el 3% dels irlandesos viuen en aquestes àrees, i on representen una tercera part dels seus habitants. Totes aquestes formulacions, per tant, es troben basades únicament en interpretacions on el nombre de població present i la proporció en relació al mateix grup són els únics factors, eminentment numèrics, a l'hora de definir les situacions. Pel mateix

Peach (2001), en la literatura americana existeix un fort lligam entre aquestes tres formes territorials. El gueto, l'enclau ètnic i els suburbis esdevenen els tres passos progressius, necessaris i inevitables del procés d'assimilació ètnica.

Un segon factor de diferenciació és el que aporten, en canvi, Knox i Pinch (2000), on les agrupacions o *clusters* d'immigrants són anomenades guetos o bé enclaus en funció de si hi dominen els factors de discriminació (o sigui, factors externs al propi grup concentrat), en el primer cas, o bé els factors de cohesió interna, en el segon, independentment del nombre de residents o del percentatge que assoleixin sobre el total de població de l'àrea, amb la dificultat de discernir entre un o altre procés.

Seguint un raonament més descriptiu, per l'OECD (1998) el terme gueto s'aplicaria a àrees amb altes taxes d'atur, de pobresa, de crim, d'abús de drogues, d'habitatges precaris, i amb una petita o inexistent activitat comercial. En contraposició, l'enclau ètnic respondria a una àrea amb altes taxes d'activitat, amb nivells de pobresa moderats, i amb una economia interna força activa. Des d'aquesta perspectiva, l'enclau seria vist com a lloc de trànsit dels immigrants, i el gueto es converteix en canvi en residència fixa.

En una altra definició posterior, Iosifides i King (1999) afegixen una nova condició al concepte. Així, el gueto es defineix a partir de l'existència d'una concentració compacta i homogènia, que a més a més disposaria d'unes fronteres clarament delimitades. Similarmet, el gueto és també definit a partir de la visió que des de la resta de la societat es té de l'àrea considerada, és a dir, com a territori institucionalitzat. Així, J.M.M. Van Amersfoort (1980, citat per Kempen i Özüekren, 1998) defineix el gueto com una àrea residencial institucionalitzada on tots els seus residents pertanyen a un únic grup definit ètnicament, racial o religiosa, vivint tots els membres del grup en aquesta àrea (sense poder viure a d'altres àrees). "Institucionalitzat" significa que els seus habitants no poden escollir l'àrea de residència on fixaran el seu habitatge, sinó que han estat, en alguna mesura o altra, forçats a residir-hi per la societat. Aquest fet, segons diversos autors, acaba per afegir més connotacions negatives pels habitants que hi resideixen.

El gueto, en definitiva, seria la màxima expressió territorial de la segregació espacial, i constaria d'unes fronteres marcades, reconegudes i de difícil superació pels seus residents. Per Massey i Denton (1993, citat en Deurloo i Musterd, 1998), esdevé per tant per als individus allí residents virtualment impossible escapar-se del gueto.

La literatura que contempla l'enclau ètnic, tot i que de menors proporcions que la referida al gueto, fa especial atenció a tres tendències (OECD, 1998):

- 1) S'interessa en ells com a vehicle cap a la integració,

- 2) S'estudia la seva contribució a l'economia urbana; i
- 3) Es té sempre en compte la por de transformació de l'àrea en gueto.

Un nou concepte territorial relacionat amb la presència de població immigrada seria el de “nou espai de centralitat”, l'existència dels quals no reposa sobre una concentració significativa d'un grup particular, sinó en una especialització funcional del territori, sigui aquesta de caràcter econòmic, cultural o social, representant l'espai en qüestió un centre d'atracció comunitari pel consum, material o simbòlic (Simon, 1993). Així, tot i que una àrea pugui haver representat en un moment determinat una zona d'assentament d'immigrants, una mobilitat residencial ètnica posterior es pot produir cap a altres zones sense abandonar l'àrea anterior algunes de les seves característiques funcionals distintives.

Finalment, entre totes aquestes definicions territorials també hi trobem aquelles dedicades als espais que concentren i agrupen les classes socials més elevades, sota el nom de *citadels* (Marcuse, 1997). El procés d'agrupació dels més afluents és en altres casos definit com a *congregation*, i es justifica des d'un punt de vista defensiu alhora que s'apunta una tendència emergent d'aquests espais. En aquests, hi trobem les classes socials amb ingressos més elevats, en un espai definit com a:

“A citadel is a spatially concentrated area in which members of a particular population group, defined by its position of superiority, in power, wealth, or status, in relation to its neighbours, congregate as a means of protecting or enhancing that position” (Marcuse, 1997, pàg. 247).

Com sembla dependre's, en la major part dels casos, l'atenció es troba bolcada sobre els barris amb concentració d'immigrants, més que en una distribució desigual d'aquesta població en la ciutat. Així, aquestes definicions més que plasmar la segregació residencial en si, ens remetent a la concentració, tot i que ambdós fets es troben estretament lligats.

1.5.1.- El debat entorn del concepte de Gueto

El gueto és un terme recurrent en el debat centrat en la distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera, amb una forta presència del terme, tant entre els mitjans de comunicació com entre les declaracions de bones intencions i les polítiques endegades des de les administracions públiques. L'ús del terme, molts cops allunyat del seu significat estricte, acostuma a aparèixer en els documents referits a àrees de les ciutats que evidencien problemes físics o socials estructurals, i també en aquelles on apareix una relativa proporció elevada d'immigrants (Musterd i Smakman, 2000), sense molts cops aplicar una definició clara i afinada del concepte.

L'origen del terme, com repetidament s'ha comentat, és el gueto jueu de la ciutat de Venècia entre els segles XV i XVI. Posteriorment es recupera per l'anàlisi sociològic i s'utilitzarà des de l'ecologia urbana per definir totes les formes de concentració d'immigrants. Més endavant el terme evoluciona per definir usualment les concentracions urbanes d'afroamericans, forma amb que normalment es presenta avui en dia associat el concepte de gueto, trobant-se com a exemple negatiu del que pot esdevenir una concentració urbana d'un grup de població.

Així, en els primers estudis de l'ecologia humana del Departament de Sociologia de la Universitat de Chicago, es recupera el terme per l'anàlisi sociològic, delimitant una de les "àrees naturals" en que es troba dividida la ciutat. El gueto, és vist des d'aquest punt d'observació com a element d'autocreació, és a dir, on cada un dels grups ètnics o culturals creen i mantenen el seu propi gueto com a forma d'autodefensa identitària per tal de mantenir la seva integritat i continuïtat, en un primer moment del seu procés migratori i de l'arribada del grup a la ciutat. En definitiva, el gueto esdevindria la forma territorial de relació entre dos grups en conflicte:

"Represents a form of toleration through which a modus vivendi is established between groups that are in conflict with each other" (Wirth, 1927, pàg. 58).

En aquests primers estudis (per exemple el de Wirth, 1927), el gueto es trobaria immers en el procés de successió assenyalat des de l'escola ecològica de Chicago, assolint per tant els seus residents, en cada canvi successiu, una major assimilació al conjunt de la societat. L'autocreació del gueto en una dinàmica interna porta a considerar-lo no tant sols com a fet físic, sinó també com a psicològic, en el que s'anomena com a "*state of mind*".

La consolidació als Estats Units de la forma urbana del gueto després de la segona Guerra Mundial, tot i les millores legislatives que s'introdueixen en matèria de discriminació racial, ve donada sobretot per quatre factors exògens als seus residents, tal i com apunten Farley i Frey (1994):

- 1) Les polítiques de crèdits discriminatòries. Aquest fet es trobava directament relacionat amb la idea que la presència de diferències racials en un barri acabava finalment per rebaixar dràsticament el valor de l'habitatge (en una reaplicació de les pròpies teories ecològiques, amb un efecte retroalimentador). Aquesta mateixa idea és encara repetidament persistent avui en dia a l'hora de valorar de forma negativa tant l'assentament d'immigrants com la creació de negocis ètnics o, amb major repercussió mediàtica, de centres religiosos o culturals.

- 2) El segon factor és la intimidació i la violència de que eren objecte les minories racials quan s'introduïen en barris considerats com a barris de blancs, que acabava per impossibilitar-ne la seva presència.
- 3) Una tercera variable la trobem en les disposicions municipals dels barris o municipis suburbans, amb normes i polítiques discriminatòries amb la funció d'evitar la presència de minories racials en ells.
- 4) En darrer lloc, s'assenyalen les polítiques socials d'habitatge establertes des de les administracions, que tendeixen a reproduir els models de segregació residencial existents durant els anys seixanta.

D'aquestes quatre accions superposades en sorgeix un enfortiment de la segregació residencial preexistent als Estats Units, fins arribar a valors extremadament elevats. En definitiva, el gueto demostra les poques opcions residencials de que gaudeixen els afroamericans als Estats Units (Logan, Alba i Zhang, 2002). Aquest mateix col·lectiu, segons Massey i Denton (1989), mostra valors extrems de concentració en totes i cada una de les cinc dimensions que segons els mateixos autors es pot mesurar la segregació, fet que els hi confereix una posició de desavantatge única i diferenciada en relació als altres grups en l'entorn urbà.

Més recentment, l'antropòleg Loïc Wacquant (1997) en el seu article "*Three Pernicious Premises in the Study of American Ghetto*" torna a obrir el debat sobre què s'entén al parlar de gueto en el context nord-americà. Així, assenyalava que l'estudi del gueto americà s'ha desenvolupat en els darrers anys a partir d'una sèrie de falses premisses. Wacquant retorna a la concepció de gueto de L. Wirth, extraient-ne però la causació determinista d'aquesta primera definició, on el gueto esdevenia àrea natural; i d'altra banda, la noció que aquesta situació afectés a tot grup minoritari.

Així, per Wacquant el gueto es pot entendre com a forma institucionalitzada, no únicament com una agregació de famílies pobres i d'individus, i per tant, definible a partir de criteris socioeconòmics, com suposats nivells o llindars de pobresa. Enumera, en aquesta redefinició, l'existència de tres falses premisses usualment utilitzades en la delimitació del gueto:

- 1) La dilució de la pròpia noció de gueto;
- 2) La identificació del gueto com a zona o àrea amb una forma o cos social desorganitzat; i
- 3) La tendència a estigmatitzar els residents de l'àrea de residència, del gueto, subratllant els aspectes més extrems i inusuals.

En la primera de les tres falses premisses, s'assenyala que en moltes ocasions se simplifica el concepte de gueto utilitzant-lo com a sinònim d'àrea amb extrema pobresa. En aquest sentit, desapareix una de les accepcions clàssiques i històriques del terme, com és el component ètnic o "racial". Carrega en aquest sentit, per tant, contra els anàlisis basats excessivament en termes de classe social, on el fet ètnic o "racial" no intervé pràcticament, quan afirma que *"blacks are the only group ever to have experienced guetoization in American society"*. En aquesta direcció, apunta que en molts casos s'ha canviat el sentit de la causalitat. Així, és perquè són guetos que la misèria i l'atur hi són trobats en major mesura en ells, i no, per tant, a la inversa.

La segona falsa premissa, la identificació del gueto com a zona o àrea amb una forma o cos social desorganitzat, acaba provocant la percepció que aquest pot ser analitzat des del punt de vista de les seves mancances. Aquesta concepció es troba ja en els primers estudis de l'escola de Chicago, quant tant el gueto com la desorganització social eren entesos com a fenòmens intrínsecs dels immigrants en un context urbà. Per Wacquant, en el gueto existeix una expressa organització social, originada en resposta a les restriccions de que són objecte els seus residents.

Finalment, la tendència a estigmatitzar els residents de l'àrea de residència, del gueto, fa que se subratllin els aspectes més extrems i inusuals, aquells que aporten major distinció en relació als estàndards de la classe mitjana. Així, i sota una certa tendència a la construcció d'estereotips, s'anomenen tot un seguit de patologies com poden ser la criminalitat i la violència, el fracàs escolar, els embarassos adolescents, l'atur elevat, una alta proporció de famílies encapçalades per dones, el consum i tràfic de drogues o la dependència dels subsidis estatals. Aquests fets, tot i estar presents en molts casos en els guetos americans no són, per Wacquant, trets propis i definitoris d'aquest, ja que poden trobar-se en altres situacions i contextos fora del propi gueto, i per tant no haurien de constituir-ne element definitori d'aquest.

Després d'aquestes apreciacions, la definició de gueto, segons Wacquant (1997), seria :

"Gueto is an ethnoracial formation that combines and inscribes in the objectivity of space and group-specific institutions all four major 'elementary forms' of racial domination, namely, categorization, discrimination, segregation and exclusionary violence" (Wacquant, 1997, pàg. 343).

El gueto és per tant una forma espacial institucionalitzada basada en la relegació forçada d'una població determinada, etiquetada negativament en un territori concret, on la seva població desenvolupa un seguit d'institucions paral·leles que substitueixen les del conjunt de la societat, duplicant-les solament a un nivell menor i incomplet, i mantenint aquells que

hi resideixen en un estat de dependència estructural (Wacquant, 1997). Així, el fet que tradicionalment el gueto hagi estat un lloc d'elevada pobresa no significa que el gueto hagi de ser necessàriament pobre, ni que totes les zones pobres esdevinguin guetos.

De totes aquestes consideracions es pot extreure el fet de que l'ús generalitzat del terme que s'acostuma a realitzar en el cas de les concentracions d'immigrants pot, indirectament, afegir sobre els seus residents una sèrie de connotacions negatives estereotipades, que no tenen perquè correspondre's amb la realitat.

El debat sobre les condicions de vida actuals en el gueto nord-americà es troba força estès. Per exemple, Peter Marcuse (1997) diferencia el gueto actual als Estats Units del conegut fins fa unes dècades. Suggereix que existeix una nova forma territorial, que descendiria de l'antic gueto i seria producte dels canvis econòmics de les darreres dècades en les que anomena com a ciutats post-Fordistes. L'actual gueto, que bateja com a *Outcast Gueto*, seria una formació territorial de població exclosa del conjunt de la societat. Així, a un anterior gueto on el factor dominant era el "racial", es passa a un gueto actual on es combinen tant el factor "racial" com el factor de classe social. Si en l'antic gueto coexistien en un mateix territori diferents classes socials, estigmatitzades pel fet "racial", actualment es produeix una concentració residencial de les classes socials menys afavorides. Recupera així el concepte d'*ethclass* introduït per Gordon (1964), entès com la intersecció entre el grup ètnic i la classe social, que esdevindria el principal factor identificador de l'individu.

Una nova definició de gueto, sense tantes consideracions, és l'aportada per Marcuse (1997) com a:

"Spatially concentrated area used to separate and to limit a particular involuntarily defined population group (usually by race) held to be, and treated as, inferior by the dominant society".
(Marcuse, 1997, pàg. 231).

En el context espanyol, és a inicis de la dècada dels vuitanta que s'introdueix per primer cop el terme gueto, fora de l'àmbit de les ciències socials, aplicat sobretot a àrees amb forta marginalitat social, i especialment a aquelles amb alts nivells de delinqüència. Un exemple el trobem uns anys més tard en el treball de Pere López (1986) sobre algunes zones del districte de Ciutat Vella a Barcelona, on utilitza el terme gueto com a sinònim d'espai residual, desestructurat, degradat i amb alts nivells de marginalitat,

"La conversión progresiva de la zona en ghetto, en refugio de los estratos sociales marginados por el sistema capitalista" (López, 1986, pàg. 62)

o més endavant,

“Al mismo tiempo que el orden codificado recorre, aunque de forma diferenciada, todo el territorio, el poder tolera, más bien crea, los espacios específicos de marginación, en los que confluyen los excluidos forzosamente del sistema y aquellos que rechazan voluntariamente la norma imperante. Pues convierte estos espacios en ghettos cerrados, separados del otro espacio donde el orden se establece y no tolera la divergencia” (López, 1986, pàg. 131).

Posteriorment en els anys noranta s'utilitzarà indistintament en aquesta mateixa accepció i per descriure àrees amb presències d'immigrants. Així, s'assenyala que existeix una instrumentalització pública del mot assimilant-lo a quelcom inadmissible, on més que designar una realitat social concreta aporta un significat difús, fantasmal i ambigu amb clares connotacions negatives, amb una barreja de conceptes que acaba lligant presència d'immigrants i delinqüència (veure Aramburu, 2000, on es realitza un recorregut per la utilització del concepte en el cas espanyol).

En el context europeu, el debat entorn la formació o no de guetos en les ciutats europees es remunta a meitats dels anys seixanta i principis dels setanta. Castles i Kosack, l'any 1973, assenyalen una tendència cap aquesta direcció en països com França i la Gran Bretanya, tot i que entenen la noció de gueto en un sentit ampli del terme. Així, assenyalen que no existeix un procés que porti a la constitució de guetos tal i com els que existeixen en els Estats Units, però apunten evidents tendències cap a la segregació residencial. Aquest procés estaria sobretot causat per la classe social a que pertanyen els immigrants, tot i que amb un paper important dels prejudicis i de la discriminació.

1.6.- LA SEGREGACIÓ RESIDENCIAL A EUROPA VERSUS EL CAS NORD-AMERICÀ

Des dels primers estudis de l'escola de Chicago centrats en el desenvolupament urbà, el debat de la segregació residencial es troba encapçalat per la visió nord-americana de la problemàtica, associada en un principi als immigrants originaris del continent europeu i més endavant preferentment a la comunitat afroamericana, en un primer moment considerats com a migrants interiors.

En el context europeu, la possibilitat d'existència del que es pot anomenar com a segregació residencial de la població de nacionalitat estrangera, rep una considerable atenció des de les institucions polítiques de varis països, i en especial a partir de la dècada dels setanta, quan s'evidencia que els anomenats "*guest workers*" no tenen, en la seva majoria, intenció de tornar als seus països d'origen (Bolt et al., 2002). Tot i que existeix un cert consens alhora de considerar històricament la segregació residencial com a factor genèric de l'estructura urbana, com a plasmació de les nombroses diferències socials (Capel, 1997), no serà fins aquestes darreres migracions internacionals quan es reconsidera la situació i s'analitza en profunditat en el cas europeu.

Aquesta recerca en el context europeu es troba, per tant, fortament influenciada per les investigacions prèvies existents als Estats Units, i especialment per les situacions extremes descrites en la literatura americana, on els mateixos Estats Units són considerats com "*the land of urban ghetto and racial confrontation*" (Peach, 1975). Així, apareix recurrentment la por de la constitució de guetos a Europa tal i com es coneixen en els Estats Units, especialment en els darrers anys, coincidint, tal i com s'apunta en Musterd et al. (1997), amb diversos fets com són l'aparició de diferents disturbis en ciutats europees on el component ètnic es trobava en la base d'aquests, el continu retrocés de l'Estat del Benestar en diferents països europeus, i la penetració cada cop més evident a Europa del model cultural americà. La imatge de violència i desestructuració del gueto nord-americà traspasa a Europa la por de l'exclusió social de la població immigrada.

D'aquesta manera, la major part de polítiques públiques adreçades a aquesta qüestió passen per engregar polítiques per prevenir aquest possible desenvolupament. La presència en els mitjans de comunicació de l'evocació dels guetos nord-americans i l'adjectivació de certs barris per part d'aquests com a tals han incrementat aquesta sensació (Musterd i altres, 1999), tot i que no s'ajusti necessàriament a la realitat.

De totes maneres, la fragmentació i dualització de les ciutats, també les europees, porten a alguns autors a afirmar que:

“Las ciudades europeas están siguiendo, en buena medida, el camino de la segregación urbana de las minorías étnicas característico de las metrópolis norteamericanas” (Borja i Castells, 1999, pàg. 126).

Davant d'aquesta situació, bona part dels estudis existents en el context europeu (Deurloo i Musterd, 1998; Glebe, 1997; Musterd i Smakman, 2000; entre molts d'altres) parteixen de la diferenciació de la situació existent entre Europa i els Estats Units, avaluant ara per ara com a negativa la possibilitat de creació de guetos en les ciutats europees. A tall d'exemple, en un estudi sobre les comunitats marroquines i surinameses a la ciutat d'Amsterdam, on es conclou que no existeixen guetos a Holanda, i que la segregació residencial en aquestes ciutats és lluny del què succeeix als Estats Units, (Deurloo i Musterd, 1998), s'insinua com a element clau a l'hora d'explicar la situació de les ciutats holandeses l'Estat del Benestar establert al país. Els factors de redistribució de la renda, el sistema de seguretat social i un desenvolupat parc d'habitatges socials són les tres principals variables esmentades. Així, l'existència d'una menor desigualtat social a Europa en relació als Estats Units es trobaria en la base d'una menor segregació residencial. Per tant, el paper regulador de l'Estat davant de les normes del mercat lliure prendria una importància cabdal en la diferenciació aquestes situacions.

Un segon factor apuntat en aquesta intenció de distanciar ambdues realitats és la inexistència a Europa d'un grup immigrant amb un historial similar al dels negres americans (Musterd, Ostendorf i Breebaort, 1998). Des d'aquesta perspectiva, el gueto nord-americà és un fet que inclou tan sols el grup afroamericà, i per tant no exportable en les mateixes condicions al continent europeu.

Seguint aquest discurs, trobem que el procés de desmantellament de l'Estat del Benestar als països europeus és un dels factors que introdueix majors interrogants sobre l'evolució futura de la segregació residencial en el context europeu. Si s'afirma que l'existència d'aquest és, fins l'actualitat, un dels motius principals de la diferenciació entre els valors de segregació residencial assolits als Estats Units i a Europa, la tendència dels darrers anys a orientar l'economia cap a un model econòmic més liberal pot provocar importants reduccions en les prestacions de l'Estat del Benestar, incrementant-se les diferències en els nivells de renda, assolint un menor pes els subsidis estatals, i amb un decreixement de l'estoc i de la qualitat de l'habitatge social. Aquests fets poden tenir una important repercussió en la població de nacionalitat estrangera, al trobar-se usualment entre aquells més febles econòmicament, i comportar canvis en les pautes de distribució espacial dels

immigrants (Musterd i Smakman, 2000). Des d'aquesta perspectiva, la pèrdua de prestacions socials pot apropar la situació del continent europeu a la nord-americana, fet que en el cas de les concentracions d'immigrants es tradueix en majors possibilitats de guetització. El gueto, per tant, esdevé la imatge estereotipada de la pobresa urbana (Musterd, 2003).

Musterd (2003), resumeix en tres els factors que indirectament són assumits a l'hora d'expressar aquesta por de creació de guetos en les ciutats europees:

- 1) Els nivells de segregació existents a les ciutats d'Europa, tot i que són menors dels observats als Estats Units, podrien ser prou importants per produir efectes negatius sobre els seus residents.
- 2) L'actual procés d'inserció dels immigrants és insatisfactori per les administracions públiques, en especial en els camps educatiu i laboral; i
- 3) L'existència d'una relació negativa entre el nivell de segregació espacial i el grau d'integració a la societat, i sobretot davant una possible mobilitat social ascendent.

Dins d'aquest marc d'anàlisi el cas espanyol pot representar una aportació rellevant al debat europeu. Els països del Sud d'Europa i en especial les seves àrees metropolitanes poden representar un lloc ideal a l'hora de corroborar aquesta hipòtesis, ja que l'alt grau de propietat en el mercat de l'habitatge conjuntament amb una intervenció estatal poc significativa haurien de fer-nos pensar en una situació amb alts índexs de concentració i segregació residencial de la població de nacionalitat estrangera, tot i que els escassos estudis que aborden la segregació residencial al Sud d'Europa contradiuen aquestes pautes (Malheiros, 2002), on es conclou que les ciutats sud-europees es distingeixen per uns nivells de segregació espacial menors (considerant l'any 1996, anterior a l'increment dels fluxos), per un alt nivell de suburbanització de la població estrangera i per unes pobres condicions d'habitabilitat en comparació a la situació de les ciutats del centre i nord del continent. Arbaci (2004), apunta que darrera d'uns índexs de segregació menors existeix una forta exclusió social visible en el règim d'accés a l'habitatge i en la qualitat d'aquest. La possibilitat que l'exclusió social estigui més estesa en els països del Sud d'Europa, entre ells Espanya, que en països de migracions menys recents caldria segons alguns autors ser estudiada (Arango, 2002).

Bona part de les polítiques establertes en les ciutats europees segueixen aquestes pors, i es troben per tant destinades a combatre les concentracions d'estrangers i a redistribuir la població concentrada, essent en molts casos la política d'habitatge, i amb especial atenció en l'habitatge social, un factor determinant en l'intent de redistribució, usualment adjectivat

sota el nom de “reestructuració” dels barris urbans més degradats. En alguns casos s’indica que la segregació residencial que presenta la població estrangera de països desenvolupats es mou en valors similars a la dels països en via de desenvolupament, tot i que en el primer cas aquesta és voluntària i es mostra en el territori amb localitzacions paral·leles a la de les classes altes de la ciutat (Kesteloot i Van der Haegen, 1997).

Finalment, altres intents de diferenciació que no es desenvoluparan es basen, per una banda, en assegurar la no aplicabilitat del model invasió/successió al cas de les ciutats europees (Bonvalet, Carpenter i White, 1995) sobretot pel fet que presenten una estructura urbana i metropolitana força diferent del model nord-americà, o bé en assenyalar que la periodicitat de les migracions, amb importants diferències entre Europa i Nord-amèrica, aporta en el primer cas una major complexitat (Bonvalet, Carpenter i White, 1995).

1.7.- EL PAPER DE L'HABITATGE EN LA DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA

L'habitatge es configura en els darrers anys com un dels elements centrals en l'estudi de la distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera dins del context urbà. Si a nivells territorials superiors són possiblement la relació amb l'activitat o bé l'estructura espacial de l'economia els factors més importants en la localització en l'espai de la població de nacionalitat estrangera, en un entorn urbà serà fonamentalment la possibilitat d'accés a l'habitatge qui actuarà com a filtre determinant d'aquesta distribució (veure Kesteloot, 1986; o Domingo i Bayona, 2003).

Amb aquest rerafons, la relació entre habitatge i immigració (o població de nacionalitat estrangera o bé minories ètniques) ha estat tractada principalment des de dues òptiques d'observació. D'una banda, en primer lloc, l'habitatge és entès com a factor clau a l'hora de comprendre, i també condicionar, la localització de la població estrangera, a partir de la idea de que un parc d'habitatges fragmentat en complementació amb el desenvolupament de les lleis del mercat lliure actua com a filtre en la localització espacial de la població en el context de la ciutat, a partir de la posició socioeconòmica d'aquesta població dins de l'estructura social de la ciutat. De l'altre, amb un canvi de perspectiva, l'habitatge es converteix en un bon indicador de les condicions de vida i de la posició social de la població estrangera, entenent que tant les condicions d'habitabilitat com la seva pròpia localització reflecteixen l'estatus social de l'immigrant en comparació al conjunt de la societat, i indirectament utilitzat com a element per entendre el tipus de procés d'integració seguit pels immigrants (Natale, 2000). L'habitatge, per tant, apareix dualment tractat tant com a factor explicatiu de la localització que com a indicador de la posició social de la població de nacionalitat estrangera que hi resideix.

En el primer cas, és la fragmentació del mercat de l'habitatge, derivada tant de l'evolució històrica de la ciutat com de les polítiques endegades des de les administracions públiques, i el funcionament del mercat de l'habitatge, tant públic com privat, els fets que es troben en la base de les diferències residencials observades, tant si comparem diversos grups de població com si la comparació es realitza per un mateix grup entre diverses ciutats. En definitiva, les diferències socioeconòmiques existents entre la població s'acaben traduint en l'accés a l'habitatge. En condicions de mercat lliure, s'espera que els grups de residents amb millors condicions socioeconòmiques obtinguin les parts més ben situades i amb uns estàndards més elevats del parc d'habitatges, mentre que aquells amb posicions més dèbils s'espera trobar-los en les parts pitjors i menys afavorides. Uns tipus i altres d'habitatges, al

mateix temps, es localitzaran de forma diferenciada dins de la ciutat, fet que motivarà l'existència de pautes espacials diverses. Aquesta situació envers la segregació s'accentua quan grups de població, per una o altra raó, no són capaços d'aconseguir les seves preferències residencials (van Kempen i van Weese, 1997).

La importància de l'habitatge com a factor explicatiu de la segregació residencial adquireix a més a més una rellevància creixent a mesura que en el mercat de l'habitatge la intervenció estatal és menor, s'incrementa la proporció de població en règim de propietat, i sobretot augmenta el cost d'allotjament en les societats modernes (Leal, 2001). En el cas europeu, per exemple, l'habitatge en lloguer es troba en constant disminució, amb una evolució d'on partint d'aproximadament de la meitat del parc existent en els anys seixanta, aquest passa a representar un 39% a 1999 (Trilla, 2001). Paral·lelament, com ja s'ha comentat, l'esforç inversor en l'habitatge social és cada cop menor. Aquesta situació en els països del sud d'Europa és encara més accentuada per la no existència d'un parc d'habitatges socials, una política feble en qüestions d'habitatge, i la pràctica preeminència de les regles del mercat lliure. Aquestes característiques, és obvi, es troben fortament influenciades per una major concentració de la població estrangera en les ciutats, conjuntament amb un nivell d'ingressos menors. Des de la perspectiva del mercat de l'habitatge, s'hauria a priori d'esperar majors nivells de segregació en els països del sud d'Europa per aquests motius en comparació a l'existent a la resta del continent.

En l'anàlisi de l'estructura de la ciutat en quant a les característiques de l'habitatge, cal considerar que la morfologia urbana presenta diferències remarcables, que acaben per localitzar l'habitatge en funció de les seves característiques estructurals. L'any de construcció, el règim de tinença predominant, la superfície o les instal·lacions bàsiques disponibles de l'habitatge seran variables amb evidents diferències territorials a escala intraurbana, en una situació on els nous barris que es construeixen acostumen a presentar menor riquesa i mixticitat en relació als tipus d'habitatge i als règims de tinença (van Kempen i van Weese, 1997). Si a aquest fet hi afegim una correlació directa entre la composició i la talla de la llar amb les característiques de l'habitatge, trobem que l'habitatge actuarà com a filtre redistribuidor de la població en funció tant de les seves característiques demogràfiques i econòmiques com de les seves preferències. Un darrer factor a tenir en compte és el fet que la situació del parc d'habitatges d'una ciutat, així com la seva evolució urbana, són factors propis i únics d'aquesta, i que normalment es troben en la base de les diferències observades en la distribució de la població entre ciutats d'un mateix Estat. Les opcions residencials de similars grups d'immigrants varien entre ciutats a partir tant del volum i característiques de l'estoc d'habitatges com de la competició existent per un mateix tipus d'aquest en el municipi (Bolt i van Kempen, 1997). S'ha de tenir en compte en

l'anàlisi, però, que l'habitatge posseeix una doble funció. D'una banda és el lloc habitual de residència dels individus i famílies, de l'altre, es constitueix també com a objecte d'inversió. D'aquesta manera, l'habitatge es pot contemplar com a instrument d'inversió tant important com altres instruments financers (Martínez Veiga, 1999).

Per D. Harvey (1989), la segmentació de l'habitatge és producte de l'acció de les institucions governamentals i financeres que coordinen el desenvolupament del mercat de l'habitatge. Així, els individus hauran d'adaptar les seves preferències (que segons el mateix autor són induïdes per forces externes a l'individu) a un mercat de l'habitatge segmentat el qual no poden influir. La segmentació de l'habitatge actuaria ajudant a fragmentar el que anomena com a consciència de classe.

Les males condicions habitacionals dels immigrants en el context europeu són recollides des de finals de la dècada dels seixanta i principis dels setanta. Castles i Kosack (1973, en edició en castellà de 1984) apunten que l'habitatge es un greu problema en l'Europa Occidental, amb especial incidència entre la població immigrada, degut al ràpid creixement de la població en les zones urbanes i les deficiències en els habitatges arrossegades després de la segona guerra mundial. Entre els immigrants, les necessitats i problemàtiques especials en relació a l'accés a l'habitatge conjuntament amb la discriminació que reben en la concurrència al mercat privat, es configuren com les principals fonts que generen una pitjor posició en les seves condicions d'habitabilitat. Sis factors incideixen en l'accés a l'habitatge:

- 1) Arriben sobretot a les grans ciutats, densament poblades, on a priori les possibilitats laborals són majors, però que alhora presenten gran competència en l'accés a l'habitatge, que es considera com a recurs escàs.
- 2) Pertanyen als grups socials amb menors ingressos, fet que provoca que disposin de menors quantitats per l'accés a l'habitatge. Aquest fet és compartit amb les classes socials baixes.
- 3) Lligat amb l'anterior, l'enviament de remeses als països d'origen minva els recursos destinats a l'habitatge.
- 4) El desig d'estalvi ràpid, tant per un possible retorn com per la intenció de reagrupament familiar incideix altre vegada en les quantitats destinades a l'habitatge.
- 5) Indica que no posseeixen la costum de destinar, en els països d'origen, quantitats elevades dels seus ingressos a l'accés a l'habitatge, pauta que reproduïxen en el país d'arribada.

- 6) Finalment, el fet que majoritàriament són arribats recentment fa que disposin de menors coneixements de les regulacions del mercat d'habitatge del país de destí, tant en les condicions i preus d'aquest com una manca de contactes socials que en faciliti l'accés.

Aquí, també s'hi hauria d'afegir la hipòtesi que en certs casos es pugui considerar abans de tot la possibilitat d'inversió en l'habitatge en el país d'origen, i no en el d'arribada.

Més recentment, Engstrom (1997) pel Regne Unit, Thave (1999) per França o Bolt i Van Kempen (1997) pels Països Baixos, incideixen en el mateix aspecte, una pitjor posició dels immigrants en el mercat de l'habitatge, amb una sèrie de característiques comunes pràcticament estructurals, com recull S. Thave (1999) en l'anàlisi de *l'enquête de Logement*: la superfície dels habitatges és menor, existeix una certa sobrepoblació relativa de l'habitatge, una menor proporció de propietaris, una presència major en l'habitatge social, un grau de satisfacció menor amb l'habitatge, i una major mobilitat residencial. Així, per exemple, si els francesos canvien de residència per motius laborals o per millorar el medi en què viuen, els estrangers busquen una major superfície i l'accés a la propietat. Aquestes característiques, que a més a més diferiran segons la nacionalitat, són les que es podrien extrapolar amb un caràcter més general.

Així, la posició enfront del mercat de l'habitatge depèn fonamentalment de tres grups de variables:

- 1) Els recursos i el nivell d'ingressos;
- 2) Les preferències i les decisions de la unitat familiar; i
- 3) Les oportunitats i les limitacions en el mercat de l'habitatge.

Pel que fa als recursos de la llar, es pot diferenciar entre els pròpiament financers, com seria el nivell d'ingressos, la seguretat en aquests ingressos, o els actius disponibles. En aquest sentit, i en relació a la població de nacionalitat estrangera, s'assenyala una posició inicial de desavantatge (Borjas, 2002). Així, diversos estudis assenyalen una pitjor posició en el mercat laboral, ja sigui per unes proporcions d'aturats majors que en el conjunt de la població, per obtenir ingressos menors derivats de feines menys remunerades, com per una major temporalitat i menor seguretat en els ingressos, o en altres casos, per una presència més important en el mercat laboral informal. Per tant, si en el context del mercat de l'habitatge els ingressos són determinants a l'hora de possibilitar la retallada de la distància existent entre les condicions actuals de l'habitatge i les aspiracions en relació a aquests, això pot implicar directament un major grau de restriccions en les famílies amb menors recursos, entre les que es trobarien un elevat nombre de famílies immigrants. D'altra banda,

però, els recursos també són entesos com les capacitats prèvies adquirides, en camps com és l'educació, les habilitats personals o el propi coneixement del mercat de l'habitatge i de les ajudes públiques disponibles en l'accés a aquest, tenint en compte, a més a més, que el propi habitatge actual es pot configurar també com a recurs.

El segon factor esmentat és el de les preferències i les decisions. En aquest punt es mostra com a cabdal les aspiracions, tant en relació al propi habitatge com a l'àrea residencial. En molts casos s'insinua una preferència inicial dels immigrants acabats d'arribar de residir en àrees properes a altres compatriotes arribats anteriorment (van Kempen i van Weesep, 1998). En aquestes situacions, les condicions d'habitabilitat són secundàries enfront de la localització. Cal però també tenir en compte el que són les limitacions i restriccions, com a element contrari a les preferències en el marc del mercat de l'habitatge. La discriminació tant per part dels propietaris com dels agents socials estatals són el principal focus d'aquestes limitacions. Per alguns dels autors, la discriminació explicaria les diferències residencials existents després d'haver controlat el pes dels recursos i la posició econòmica (Rosenbaum, 1994). La discriminació en l'accés a l'habitatge a Europa s'assenyala com a primordial en la possible segregació residencial des de ben entrats els anys seixanta (Castles i Kosak, 1984), on el desconeixement dels procediments legals per afrontar-s'hi o bé la situació no legal del propi immigrant n'accentuen els efectes.

Des de l'òptica de les preferències, el fet predominant es basa en que famílies amb similars preferències tendeixen a triar habitatges amb característiques similars, i que s'acostumen a localitzar en les mateixes àrees de la ciutat. En molts casos, per tant, s'afegeix a la segregació dels grups immigrants certes característiques demogràfiques (la talla de les famílies i l'edat principalment) o de nivell socioeconòmic. La segregació tendeix a augmentar quan l'individu o la família no és capaç d'acomplir les seves preferències residencials, sobretot si es té en compte que s'actua en un mercat de l'habitatge amb oportunitats i restriccions similars (Van Kempen i van Weesep, 1997).

Com a tercer factor apareixen les oportunitats en el mercat de l'habitatge. És un element que no es pot deslligar de les preferències, ja que ambdós es troben fortament influenciats. Així, les preferències en la qualitat de l'habitatge i en les seves característiques es manifesten dins de les oportunitats que ofereix el mercat.

Els mecanismes emprats a l'hora d'aconseguir l'accés a l'habitatge són també un dels factors diferenciadors que s'atribueixen a la població de nacionalitat estrangera. S'indica un menor ús dels mecanismes formals en la cerca de l'habitatge, ja sigui pel desconeixement com per dificultats lingüístiques. En canvi, s'utilitza de forma més habitual el recurs de les connexions informals, de les xarxes de suport, fet que limita les possibilitats d'elecció, ja

que aquestes en molts casos aporten informació de les àrees on la concentració d'estrangers és ja important.

Recopilant, apareixen diversos elements explicatius que intervenen en la relació entre la població immigrant i l'accés a l'habitatge. D'una banda, l'estructura mateixa del parc d'habitatges de la ciutat i el funcionament del mercat immobiliari. De l'altre, factors intrínsecs als propis immigrants, que varien des de la classe social, al nivell d'ingressos disponibles, als recursos i capacitats prèvies, a les seves preferències residencials, al moment en què es troben dins del cicle de vida, o a d'altres factors com la nacionalitat o la pertinença a un grup ètnic o minoritari. Un darrer factor, però considerat en forces casos com a fonamental, és la pròpia percepció del projecte migratori per part de l'immigrant. Així, un projecte curt i lligat a una estada temporal, portarà amb forces possibilitats associat una inserció més precària en el mercat de l'habitatge, essent aquest considerat com a problema amb menor importància. Aquesta interpretació podria ser aplicada als "treballadors convidats" de mitjans de segle XX en els països centreeuropeus, on la problemàtica de l'habitatge no era contemplada com a principal, ni per part dels propis actors ni des de les administracions públiques. En canvi, un projecte migratori de llarga durada, que pot comportar una reagrupació familiar o bé la creació de noves famílies al lloc d'assentament, pot transcriure's en un comportament residencial força diferent. Des d'aquesta perspectiva, es pot considerar que el temps d'estada en el país pot aportar millores en l'inseriment en el mercat de l'habitatge, entre les quals es pot contemplar l'accés a la propietat. Tot i així, s'ha constatat darrerament en alguns casos com la relació entre ambdós fets és cada cop més dèbil, amb la problemàtica que comporta una perpetuació de l'immigrant en tipologies habitacionals degradades (Casacchia, Natale i Strozza, 1997). La causa d'aquest fet, segons els mateixos autors, recau en la precarietat laboral en que es troben immersos en força ocasions els immigrants en l'actual sistema econòmic.

Des d'aquest punt de vista, la concentració i la segregació existents són, per tant, observades com les conseqüències del comportament en el mercat de l'habitatge d'individus i famílies, en el marc de les oportunitats i limitacions del context social i espacial (Bolt i altres, 2002). Les condicions de l'habitatge i les opcions dels grups minoritaris en el mercat de l'habitatge reproduïxen les desigualtats existents en la societat (Özüekren i Van Kempen, 2002). La segregació espacial significa, en relació a l'habitatge, que les oportunitats dels grups minoritaris es restringeixin únicament a una part molt limitada del mercat de l'habitatge. En aquest sentit, als Estats Units s'ha constatat un menor èxit en l'accés a la propietat, entesa en el context nord-americà com a prova de l'èxit de l'immigrant en l'al·lotjament, entre els darrers immigrants arribats, fet que es justifica en la menor capacitat prèvia (en quant a formació) d'aquests en relació a immigrants arribats

amb anterioritat, i per un canvi d'origens (Borjas, 2002). En el cas italià, també es torna a constatar un menor èxit en l'habitatge dels darrers immigrants arribats, en funció de les característiques del mercat laboral que dificulta l'ascens social i la possibilitat de millora en l'allotjament (Casacchia i Natale, 2002).

En la literatura americana s'ha explorat la influència del mercat de l'habitatge a l'hora de perpetuar els alts valors de segregació residencial existents entre blancs i negres. En aquest sentit, Rosenbaum (1994) indica l'existència d'una relativa "inhabilitat" per part de la població afroamericana de convertir els seus guanys en el nivell de renda o en l'estatus social en millors condicions d'habitatge i en una millor localització espacial (en el que seria un canvi en el barri de residència), com a exemple de les limitacions a que són objecte en el mercat de l'habitatge.

La disponibilitat d'habitatge és un dels factors que apareixen com a més importants a l'hora de situar la implantació de la població de nacionalitat estrangera en la ciutat, especialment en el que seria la primera localització d'un grup d'immigrants. Processos urbans com el de suburbanització o bé el de *filtering* intervenen ja que actuen deixant lliures nous habitatges. En molts casos, aquesta disponibilitat és funció del comportament demogràfic o de la mobilitat del conjunt de la població, essent el moviment de suburbanització, desenvolupat als anys 60, 70 i 80 als països europeus, i amb un inici més tardà en el context català o sud-europeu, un dels més importants per tal de deixar un estoc d'habitatges lliures. En el cas de Brussel·les (Kesteloot i Van der Haegen, 1997), Düsseldorf (Glebe, 1997) o Amsterdam (Musterd i Deurloo, 2002) s'indica que la suburbanització actua de manera selectiva, amb les classes altes i mitges deixant la ciutat i dirigint-se a la perifèria, i afectant especialment el centre de la ciutat, espai que serà ocupat pels anomenats "*guestworkers*". Una explicació similar es trobava ja en els estudis sobre la ciutat desenvolupats per l'ecologia urbana a principis de segle, amb els processos de successió. Lligat a aquesta disponibilitat, caldrà també posar especial atenció al moment d'arribada a la ciutat i a la conjuntura del mercat immobiliari del moment. Igualment, un altre factor previ que intervé en les possibilitats d'accés a l'habitatge és l'origen ètnic o nacional dels anteriors propietaris (Rosenbaum, 1994).

Ara bé, tot i que existeixen constants referències al paper de l'habitatge social en el context europeu com a element que actua per contrarestar la segregació, segons alguns estudis la sola intervenció d'aquest factor no evita la segregació. Així, per alguns autors, la disponibilitat d'un estoc important d'habitatge social no és en cap cas garantia de menors nivells de segregació residencial entre la població estrangera, ni en alguns casos d'una millor qualitat de l'habitatge. En certes ocasions, els processos de selecció provoquen filtres encara més severos que el trobats en el lliure mercat (Simon, 1998). En un estudi sobre la

segregació residencial a Amsterdam i la seva relació amb l'habitatge social, s'indica que els valors de segregació residencial de meitats dels noranta són similars als de quinze o vint anys enrere, tot i que abans dominava el sector de lloguer privat entre la població estrangera i en els darrers temps ho fa l'habitatge social (Musterd i Deurloo, 1997). Aquest fet contrasta amb la idea de que un major Estat del Benestar, on entre altres qüestions s'indica una proporció d'habitatge social important, sigui la causa de menors índexs de segregació espacial a les ciutats europees. Així, en el cas holandès se suposa que l'acció de l'Estat del Benestar garanteix un accés a l'habitatge en el qual el nivell d'ingressos no és determinant en les condicions d'habitabilitat (van Kempen i van Weesep, 1998; Musterd i Smakman, 2000), fonamentat en aquest ampli sector d'habitatge social i en un important sistema de subsidis i ajudes al lloguer. L'existència de forta segregació social, la mala conservació dels edificis i la deficient gestió, a part d'un cost elevat, serien els principals factors adduïts per rebaixar la inversió en aquest sector en els darrers anys (Trilla, 2001).

Tres característiques principals apareixen al considerar els canvis residencials en relació a les característiques de l'habitatge: la superfície, la localització i les capacitats econòmiques. A més, la tria d'una nova residència es veu directament condicionada pel coneixement previ del mercat de l'habitatge, en especial de la possible existència d'habitatges vacants. Aquest coneixement passa des de la pròpia familiaritat amb un barri o entorn determinat, a la presència d'amics o xarxes de relació, la presència de les vacants en diaris o altres mitjans de comunicació i, finalment, la intervenció d'agents locals. La població de nacionalitat estrangera es pot trobar en certes ocasions en desavantatge, per un menor coneixement. El règim de tinença és un altre dels elements que aporta una diferenciació entre la població immigrada i la resta de població. El règim d'accés predominant entre la població immigrada acostuma a ser el de lloguer, sobretot en un primer moment del seu estadi migratori. En el cas de la ciutat de Barcelona, per exemple, en una enquesta realitzada a Ciutat Vella sobre condicions de l'habitatge on resideix població de nacionalitat estrangera, s'indica que tan sols el 2% dels enquestats posseïen l'habitatge en règim de propietat (Aramburu, 2000), encara que aquest percentatge augmentés al 19,6% en el Cens de 2001. Nombrosos estudis referits a altres ciutats apunten també una sobrerrepresentació del lloguer (Thave, en el cas de Paris, 1999; Schill, Friedman i Rosembaum, en el cas de Nova York, 1998; Murdie i Borgegård, en el cas d'Estocolm, 1998; i Martínez Veiga, referint-se al cas espanyol, 1999). Aquesta preferència pel lloguer no és generalitzable a totes les situacions i col·lectius. Una major preferència per l'habitatge en propietat entre els asiàtics a Glasgow seria el factor determinant en les seves pautes residencials (Kearsley i Srivastava, 1974, citat per Boal, 1976). En altres casos, en canvi, l'accés a la propietat és vist com el resultat de la pèrdua d'intenció de retorn, de la possibilitat d'efectuar una reunificació familiar o de la presència

de les anomenades segones generacions. Tot i això, no s'ha trobat cap relació directe entre menors costos de lloguer d'habitatge i intenció directe de tornar al país d'origen (Bolt i Van Kempen, 1997).

En relació a aquest predomini en el règim de lloguer, l'estructura urbana presenta enormes diferències en la disponibilitat d'aquesta categoria d'habitatges. Aquestes disparitats cal tenir-les en compte, especialment quan alguns autors creuen que solament aquelles àrees urbanes amb alts nivells de moviments i de "vacants" estan exposades a nous processos, com pot ser el de la migració de població estrangera (Andersson, 1998b).

Labrador i Merino (2002), distingeixen tres fases o moments de la inserció dels immigrants que tindran efectes sobre l'habitatge on resideixin. Aquestes tres etapes, lligades a 1) l'arribada; 2) l'accés al mercat de treball; i 3) a l'estabilització de la seva situació; són cabdals en les característiques finals de l'habitatge, en el primer cas marcat per la transitorietat, amb una major adequació de l'habitatge a les seves necessitats amb el pas del temps.

La presència d'immigrants en un barri és generalment vista, des de la perspectiva de l'habitatge, com a factor que provoca la devaluació de les propietats. En canvi, en varis estudis es contradiu aquesta percepció i s'assenyala que la presència d'immigrants per si mateixa no significa l'enfonsament del mercat de l'habitatge. Així, a condicions similars d'habitatge la població del grup minoritari acostuma a pagar l'habitatge més car (Wieviorka, 1992). Tot i que en un moment inicial d'arribada d'immigrants es pugui produir una devaluació, amb pèrdues pels propietaris que en aquell moment abandonen la zona, a la llarga el manteniment dels preus provoca l'enriquiment dels agents immobiliaris. En aquest sentit s'indica la possibilitat que l'arribada de migrants estrangers faci perdurar o fins i tot entrar en el mercat habitatges que d'altra manera no hi serien, per presentar condicions per sota de les demandades per la mitjana de la població no immigrada (Martinez Veiga, 1999). Aquesta realitat, quan les condicions d'habitabilitat se situen per sota del mínim indispensable, estan contribuint a la degradació de les condicions de vida de la població estrangera, i no poques de les vegades a l'explotació per part dels propietaris, mantenint un parc obsolet o ruïnós.

Existeix una clara relació entre les possibilitats en el mercat de l'habitatge i la posició en el mercat laboral. Si darrerament els immigrants entren a ocupar places laborals en la part inferior de l'escala ocupacional, aquest fet es tradueix en les possibilitats davant del mercat de l'habitatge. Un segon factor és la inestabilitat laboral, que es plasmarà també en una menor proporció de propietaris entre els immigrants.

Finalment, pel que fa a la discriminació en el mercat de l'habitatge, aquesta es realitza tant per part d'agents públics com d'agents privats. Entre els primers es consideren les concessions d'hipoteques per la compra d'habitatge, lligades a la situació legal i al permís de treball, les normes d'accés al mercat d'habitatge públic, la localització d'aquests habitatges i l'adscripció dels immigrants a certa part d'aquest parc d'habitatges. Un exemple seria el cas austríac, on la població estrangera molts cops es troba sense possibilitats d'accés al mercat d'habitatge social, essent inelegibles en l'entrada a aquests o bé en les ajudes i subsidis públics en relació a l'habitatge (Giffinger, 1998). Pel que fa al sector privat, apareix sobretot com a principal factor la discriminació envers els immigrants, que fa orientar els grups més estigmatitzats cap als sectors menys atractiu del parc d'habitatges (Simon, 2002). En alguns casos, fins i tot, es constata en el mercat de lloguer l'existència de rendes superiors a les pagades per la població no immigrant (Martínez Veiga, 1999 o Clark i Drever, 2000), fet que pot comportar situacions de sobreocupació, o fins i tot s'afirma que els immigrants paguen més que la gent del país per un habitatge de categoria equivalent (Castles i Kosack, 1984).

Recentment, un estudi del Colectivo Ioé (2005), resumeix en sis punts els principals contratemps de l'immigrant alhora d'accedir al mercat de lloguer: 1) la competència amb els autòctons, més ben posicionats en un mercat quantitativament menor; 2) la manca d'informació del mercat; 3) la desconfiança vers l'estranger en l'accés al lloguer; 4) el filtre que comporten les agències immobiliàries, amb major discriminació que en l'accés a la propietat; 5) la demanda de nòmines i permís de treball per l'accés a l'habitatge; i 6) l'abús a que molts cops són sotmesos en els lloguers per desconeixement.

Tot i aquesta situació de desavantatge, s'indica però que en general la població de nacionalitat estrangera no es troba "atrapada" en el seu habitatge o barri (Özüekren i Van Kempen, 2002). Diferents estudis recollits en el número de la revista *Housing Studies* (volum 17, núm. 3, 2002) detecten en ciutats europees diversos moviments dins de les ciutats, protagonitzats per població de nacionalitat estrangera o bé població definida sota un filtre ètnic, que impliquen canvis des dels districtes centrals cap als suburbis, o des d'habitatges de mala qualitat cap a altres amb millors condicions, tot i que no sempre aquests canvis es tradueixin en disminucions dels índexs de segregació. L'accés a la propietat també s'indica en el cas de Brussel·les (Kesteloot i Van der Haegen, 1997) com el principal factor de canvi d'allotjament entre la població estrangera, tot i que aquest procés no hagi de significar necessàriament una millora en les condicions de l'habitatge. Tot i això, no sempre tots els canvis observats es realitzen en una direcció positiva.

De la mala situació d'alguns dels habitatges, en general, sorgeix el concepte "d'infrahabitatge" per denominar aquells habitatges que no reuneixen les condicions

mínimes d'habitabilitat ni els estàndards que se suposen necessaris en aquest. Una definició d'aquest concepte és l'aportada per Costa et al. (2003):

“Aquells habitatges que per la seva antiguitat i deteriorament, per la seva deficient construcció o per una degradació dels espais col·lectius dels edificis on s'ubiquen, presenten un alt nivell d'inadequació física o social”

Els mateixos autors identifiquen a Catalunya set tipologies de sectors urbans on l'infrahabitatge hi és present:

- 1) Els nuclis històrics, especialment en les grans ciutats
- 2) El barraquisme,
- 3) Les cases barates,
- 4) Les extensions suburbanes,
- 5) Els passadissos privats,
- 6) Les urbanitzacions marginals; i
- 7) Els polígons d'habitatge.

En el cas català, i segons els mateixos autors, són sis els col·lectius que d'una manera o altre es poden trobar residint-hi:

- 1) Immigrants d'altres períodes (anys 50 i 60) que no han reeixit en llur promoció social;
- 2) Immigrants extracomunitaris;
- 3) Persones d'ètnia gitana;
- 4) Gent gran amb pensions baixes o amb la renda mínima;
- 5) Persones al voltant dels cinquanta anys amb una situació laboral crítica; i
- 6) Grups considerats com en “situació límit”, com immigrants recents, itinerants, o sectors socials marginats.

A Catalunya, tot i que existeixen alguns estudis que fan referència a les males condicions d'habitabilitat dels habitatges en que viuen els immigrants, normalment l'habitatge és tractat com a tema secundari en les diverses investigacions, i enfocat sobretot a partir de disciplines com l'antropologia o el treball social, amb poques aportacions des de la demografia. La major part d'aquestes aproximacions es realitzen a partir d'entrevistes, i són molt localitzades territorialment. La manca de dades disponibles, fins l'aparició del Cens

d'habitatges de 2001, i el contingent reduït d'estrangers al 1991, que dificulta l'explotació d'aquest cens, en són en part culpables d'aquesta manca d'estudis.

1.7.1.- Els conceptes de *filtering* i *gentrificació* en relació a la població estrangera

Una de les explicacions teòriques més habituals a l'hora d'interpretar la relació que s'estableix entre immigració i habitatge ens remet al concepte de *filtering* o filtratge, segons el qual, a grans trets, l'envelliment i deteriorament que amb el pas dels anys sofreix progressivament l'habitatge acaba per possibilitar l'entrada en aquest de residents amb menor nivell d'ingressos que els anteriors inquilins. La idea d'aquest procés s'aplicarà en molts casos directament als habitatges de les zones urbanes centrals i en relació a la seva ocupació per part de població de nacionalitat estrangera. Així, el procés de *filtering* és per molts vist com la clau que possibilita l'accés de l'immigrant a l'habitatge.

La definició clàssica del concepte de filtratge o de *filtering* és l'aportada per Ratcliff, on per filtratge s'entén:

“This process (...) is described most simply as the changing of occupancy as the housing that is occupied by one income group becomes available to the next lower income group as a result of decline in market price” (Ratcliff, 1949, citat per Myers, 1990, pàg. 276).

És per tant un procés caracteritzat pel canvi de mans de l'habitatge envellit com a resultat de la seva depreciació en el mercat de l'habitatge. Els tres components principals d'aquest procés es resumeixen en:

- 1) Un canvi d'ocupació de l'habitatge,
- 2) Una baixada de preus, i
- 3) Un decreixement dels nivells de renda necessària per accedir-hi.

Per Myers (1990), l'habitatge pot ser contemplat des de tres òptiques diferenciades, en una distinció on hi aplica una visió del temps essencialment demogràfica (efectes del període, del cicle de vida i de la generació), que trenca amb l'habitual visió del concepte de *filtering* com quelcom lineal i determinista:

- 1) L'òptica de període, on s'entén els efectes del moment sobre l'habitatge. La demanda d'habitatges d'un moment determinat, i la composició demogràfica d'aquesta demanda són variables explicatives de la quantitat i del tipus d'habitatges construïts.
- 2) La de cicle de vida, que comprèn l'envelliment del propi habitatge, tant pel que fa a les seves característiques com als canvis de tendències i modes dels

consumidors, o bé els canvis tecnològics i la possibilitat d'adaptar-s'hi del propi habitatge. Es potser el factor més comentat a l'hora de parlar de *filtering*.

- 3) La d'efectes de cohort, que es refereixen a les condicions del moment de construcció, tant en relació als materials utilitzats o bé a les característiques de la demanda, entenent que cada era de construcció és diferent, amb efectes que es prolonguen en el temps i que influeixen de forma directa al mateix desenvolupament, amb major o menor rapidesa, del propi procés de *filtering*.

La construcció d'habitatges en un període determinat reflexa les condicions temporals d'aquell moment, així com les característiques de la demanda (Myers, 1990). En el cas europeu, l'accelerada construcció d'habitatges en els anys seixanta i setanta amb motiu d'acollir la forta immigració ha generat, segons alguns autors, barris situats en espais marginals, que tot i no ésser capaços de retenir els seus habitants, segueixen actuant amb la funció d'acollir immigrants en dificultats (Guillon, 1996).

Martínez Veiga (1999) afirma que l'accés de la població immigrada a Espanya no es realitza a través d'aquest procés, ja que habitatges que a partir dels mecanismes de mercat es trobarien fora del mercat immobiliari (és a dir, a per les seves males condicions no serien llogables, o en tot cas a molt baix preu) a partir de la discriminació dels immigrants en l'habitatge són llogats a un preu major del que realment assolirien.

De totes maneres, no es pot generalitzar i aplicar el concepte de filtratge a tots els habitatges, com seria el cas de zones urbanes que tot i el pas dels anys i el seu envelliment no acaben de perdre mai el seu poder d'atracció i retenen el seu estatus.

El concepte de gentrificació

Un altre dels conceptes recurrents a l'hora d'analitzar la dinàmica dels centres urbans és el de *gentrificació*, també conegut com a elitització (veure García Herrera, 2001). És un concepte que apareix per primera vegada identificat a Londres (Glass, 1964). Aquest, és entès com a procés de canvi socioespacial on la rehabilitació de propietats residencials en barris obrers i centrals per part de gent considerada com affluent, porta al desplaçament dels antics residents incapaços d'assumir els costos creixents que implica la rehabilitació. Es produeix per tant una substitució de població, amb diferències en edat i sobretot en el nivell socioeconòmic entre nous i vells residents. Es coincideix en que l'origen de la gentrificació és un cúmul de circumstàncies on es conjuga tant la força del mercat immobiliari, amb una important revalorització de la zona afectada, i que pot actuar com a impulsor del procés; i els canvis d'estil de vida dels professionals de les classes mitjanes, canvis lligats a una creixent terciarització de les ciutats, o a importants canvis en les classes

mitges on hi destaquen l'increment de les famílies de doble ingrés i a la feminització del treball (veure Butler i Robson, 2003). La gentrificació, ha estat apuntada per alguns autors com el procés que, vista l'inexistència d'un estoc important d'habitatge social a Barcelona, pot ser promogut des de les institucions per intentar variar la composició per nacionalitats del districte (Aramburu, 2001).

El procés tal i com el defineix Atkinson (2000), consistiria en una successió de classes socials, on la millora de les condicions de vida d'un barri no té perquè repercutir sobre els antics residents. La gentrificació trenca amb la idea del concepte de filtering com quelcom inevitable, però no en constitueix una excepció al procés. És, a més a més, una dinàmica que pot produir-se simultàniament amb l'arribada de població de nacionalitat estrangera, amb el resultat d'una forta fragmentació de l'espai.

1.7.2.- El paper de les estratègies residencials

En darrer terme, en els últims anys la relació entre immigració, habitatge i distribució espacial ha estat també enfocada des d'una nova òptica, com és la de les estratègies residencials. Aquest punt de vista sorgeix de la idea de que les preferències individuals, conjugades amb el moment del cicle de vida de les persones, donen lloc a estratègies dels individus enfront del mercat de l'habitatge. En el cas de la població de nacionalitat estrangera, i concretament en els individus que provenen d'un procés migratori, el moment en què se situen en relació al seu projecte migratori esdevé també un fet primordial. Una immigració pensada com a temporal dóna lloc a comportaments espacials i habitacionals més precaris d'un projecte de llarga durada on es contempli la reagrupació familiar o bé la formació d'una nova llar. De la mateixa manera, i com s'ha apuntat anteriorment, la possible reagrupació familiar pot comportar, amb vistes a aquesta, un posterior canvi de residència.

Un dels aspectes que no ha estat tractat fins molt recentment són els canvis o trajectòries residencials de la població de nacionalitat estrangera o dels grups minoritaris. Així, i sota el concepte de "*Housing career*", apareixen diversos estudis enfocats tant al desenvolupament d'aquestes trajectòries com a les seves causes. El significat de "*Housing career*" és el de descriure l'itinerari realitzat per les famílies o els individus en relació a l'habitatge durant el seu curs de vida, entenent que l'individu o la família passa per diferents estadis amb la intenció de millorar la qualitat de l'habitatge i d'adaptar-lo a les seves necessitats, necessitats que són variables amb el pas dels anys. Una definició és "la seqüència d'habitatges que una família ocupa durant la seva història" (Pickles i Davies, 1991, citat per Özüekren i Van Kempen, 2002). No existeix una correlació d'estadis successius o de tipus d'habitatge, sinó que és funció del recorregut residencial de cada unitat familiar o individu. La perspectiva

del cicle de vida es basa en la idea de que els canvis residencials a escala local es troben relacionats a com les famílies ajusten les seves necessitats d'habitatge en quant a localització i espai en funció de la seva progressió en el cicle de vida i els canvis en l'estructura familiar.

És un concepte estretament lligat a les recerques sobre mobilitat residencial. Les preferències habitacionals estan íntimament relacionades a l'etapa evolutiva de la família. Un concepte que hi apareix també correlacionat és el d'estratègia residencial, entès com el conjunt d'accions i decisions per "sortejar" i "aprofitar" les restriccions i oportunitats (Módenes, 1998). En definitiva, el que s'està relacionant és la mobilitat en funció del cicle de vida de les famílies, vist des de la seva plasmació en l'habitatge, com a marc per entendre les decisions i els factors que intervenen, tant positivament com negativament, a l'hora d'accedir a un habitatge en el context del mercat de l'habitatge. S'examina així l'impacte sobre l'habitatge de cada esdeveniment familiar, des d'una perspectiva longitudinal.

Les carreres residencials del total de població i dels immigrants difereixen en varis punts. Dues raons principals hi són aportades (Bolt i Van Kempen, 2002):

- 1) Els immigrants tenen diferents necessitats d'habitatge i diferents preferències.
- 2) Els immigrants tenen menor capacitat d'assolir les seves preferències.

En relació al primer punt, entre immigrants i la resta de la població les principals diferències que es poden aportar són de caire demogràfic (una menor edat al matrimoni, un major nombre de fills), o bé referides al propi habitatge inicial, ja que el punt de partida és diferent, i molts cops aquest principi coincideix amb l'inici del procés migratori. Altres raons exposades són de caire ètnico-cultural. Robinson (1981, citat per Bolt i Van Kempen, 2002), apunta que mentre el país d'origen encara es mantingui com a punt de referència, les preferències dels immigrants en relació a l'habitatge diferiran de les de la resta de la població. Així, l'anomenat "mite del retorn" farà minimitzar els costos destinats a l'habitatge. El mateix succeirà si existeixen lligams o obligacions econòmiques amb el país d'origen, que dificultarà a més a més la possible mobilitat ascendent en l'habitatge (Robinson, 1984). També s'apunta com a raó explicativa, des d'un punt de vista culturalista, les diferències entre els estàndards mínims en relació a l'habitabilitat existents entre el país d'origen i el de destinació com a factor a tenir en compte, en aquest sentit la satisfacció amb l'habitatge, encara que sigui de menor qualitat, diferirà de la mostrada pel conjunt de la població en relació al mateix. De totes formes, en molts casos preteses explicacions culturalistes no són més que adaptacions a un context marcat per la dificultat d'accés a un habitatge. Per exemple, la coresidència de joves parelles d'origen turc o marroquí a Holanda amb els seus pares, tot i que també hi tingui un paper destacat les tradicions culturals, depenen sobretot del context i de la dificultat d'accés a l'habitatge (Bolt, 2002).

La mobilitat residencial

Un altre factor a tenir en compte és la major o menor mobilitat, en aquest sentit, la tinença de l'habitatge en règim de propietat es troba directament relacionada amb la immobilitat (Módenes, 1999), i consegüentment en el lloguer la mobilitat serà més elevada. En quant a la capacitat de la població immigrada o estrangera d'assolir les seves preferències, apareixen dues raons principalment per explicar les diferències existents. En primer lloc, s'apunta que els recursos individuals amb què compten els immigrants acostumen a ser menors que els del conjunt de la població. El seu nivell de renda és més baix, ja sigui per ocupar llocs de treball menys qualificats, ja sigui per trobar-se a l'atur amb major possibilitat que el conjunt de treballadors, o bé per una major presència en el mercat laboral informal. Al mateix temps s'hi afegeix un menor coneixement de les característiques del mercat de l'habitatge i, per tant, dels recursos disponibles davant d'aquest, influenciats varies vegades per un coneixement menor de la llengua del país d'arribada, o també per un menor reconeixement de drets en relació a les ajudes públiques en matèria d'habitatge. Un segon punt seria el del context del propi mercat de l'habitatge. Així, i a nivell d'Europa, la influència de l'Estat en el mercat de l'habitatge és notori, sobretot en el denominat habitatge social. El retrocés en l'Estat del Benestar a partir dels anys vuitanta provoca que la disponibilitat d'habitatge social es redueixi, sobretot en les noves promocions d'habitatge, fet que provoca que l'habitatge social existent sigui cada cop de menor qualitat (Clark i Drever, 2000). En aquest mateix sentit, les polítiques de localització de la població estrangera en el context del mercat de l'habitatge social pot provocar en certa mesura una discriminació en la localització de la població estrangera (Peach, 1975).

La mobilitat residencial es converteix també en indicador de la posició de desavantatge de la població de nacionalitat estrangera en relació a l'habitatge. Entenent la mobilitat residencial com aquella motivada principalment per canvis en la composició familiar, el nivell d'ingressos o bé per les pròpies característiques insatisfactòries de l'habitatge previ, una menor mobilitat residencial confirmaria aquesta posició. Així, la mobilitat residencial apareix com a indicador de les constriccions del mercat de l'habitatge. En aquest sentit, no es troba una menor mobilitat residencial entre els estrangers (Clark i Drever, 2000), tot i que això no significa, però, una mobilitat ascendent cap a habitatges de millor qualitat. Al mateix temps, la mobilitat és interpretada com a element d'èxit social quan aquesta permet a l'immigrant accedir a espais ètnicament indiferenciats (Simon, 1998). La funció d'un espai determinat com a port de primera entrada de la població immigrada s'ha de traduir en una rotació important de la població immigrada (veure Simon, 1993).

**CAPÍTOL 2.- FONTS ESTADÍSTIQUES I
METODOLOGIA**

Atesa la multiplicitat de fonts estadístiques que s'han utilitzat i les especials característiques de cada una d'elles, s'ha dedicat aquest capítol introductori a l'anàlisi de les principals fonts emprades. Entre aquestes, cal destacar les que fan referència als fluxos de població, com són les Estadístiques de Variacions Residencials (EVR); o les que al contrari enregistren els estocs de població en un moment determinat, en aquest cas els Censos de Població i Habitatges de 1991 i de 2001, el Padró de Població de 1996 amb la seva Estadística de Població; els diversos Padrons continus des de la seva implantació, a més a més d'altres fonts estadístiques que tot i no ser utilitzades a bastament en algun moment o altre se'n pot fer referència, com són per exemple els Permisos de Residència. Són instruments que, a part de comptar amb característiques pròpies, es recullen o publiquen des d'organismes diferents, entre els que cal destacar l'Institut Nacional de Estadística (INE), l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat), el Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona o el Ministerio del Interior (que elabora els permisos de residència), fet que provoca una disponibilitat diferenciada de les dades en funció dels criteris d'explotació de cada una de les institucions i de si la font emprada té finalitat estadística o bé la seva existència és deguda a d'altres motivacions. De la mateixa manera, en alguns casos es tracta de registres que inclouen a tota la població independentment de la seva nacionalitat, com els mateixos censos o padrons o bé el Moviment Natural de la Població (MNP), en canvi, d'altres es troben especialment enfocats cap a l'anàlisi de característiques específiques de la població de nacionalitat estrangera.

Aquest mateix apartat introductori es vol aprofitar per assenyalar, a més de la importància de tenir en compte aquesta varietat, les peculiaritats que comporta l'anàlisi inframunicipal. L'anàlisi del comportament espacial de la població de nacionalitat estrangera al municipi de Barcelona fa que necessàriament s'utilitzi una variada gamma de desagregacions inframunicipals, molts cops en funció de les pròpies característiques amb que són recollides les dades. Es disposa, en aquest sentit, de la base cartogràfica de la ciutat de Barcelona, cedida des de l'Institut Municipal d'Informàtica a través del seu servei d'Informació de Base i Cartografia.

En darrer lloc, també és en aquest capítol on s'introdueixen els principals elements metodològics emprats en aquest treball, tant aquells que fan referència al conjunt de la població, com és el cas de les estandarditzacions, com els indicadors sobre la distribució de la població de nacionalitat estrangera o bé els mètodes estadístics d'anàlisi espacial, entre d'altres.

2.1.- LES FONTS ESTADÍSTIQUES

En els més de vint anys que ens separen ja de la primera Llei d'Estrangeria, de l'1 de juliol de 1985, el caràcter de les migracions internacionals i de la població de nacionalitat estrangera present, tant a Catalunya com a la mateixa ciutat de Barcelona, ha canviat de forma radical, incrementant els fluxos, diversificant l'origen, variant les estructures per sexe i edat i la seva distribució territorial en el conjunt del país i a l'interior de la mateixa ciutat. Molts d'aquests canvis hauran adquirit visibilitat estadística a partir dels diversos criteris de recompte que s'han donat en aquests anys, i també en funció de les variacions legislatives, tant en relació a la pròpia població de nacionalitat estrangera com als mateixos registres estadístics. Aquests fets, evidentment, hauran influenciat en l'eficiència i fiabilitat de les fonts que a continuació s'esmentaran, essent en alguns casos l'evolució de la població estrangera resultant un reflex més acurat dels canvis legislatius que de la pròpia evolució real del col·lectiu estudiat.

La diversitat de registres amb que es compta actualment, en algunes ocasions evidencia encara més les disparitats existents, gràcies a la possibilitat de realitzar comparacions. Així, xifres referides a moments d'observació pràcticament coincidents en el temps, i que en alguns casos tenen per principal objectiu recomptar a una mateixa població, mostren importants variacions, sense poder avaluar correctament en quins casos es produeix els possibles sobre o sots-registraments, ni l'efecte diferencial entre nacionalitats.

El present treball se centra en el període comprès entre 1991 i les últimes dades estadístiques disponibles, que en aquests moments es corresponen, amb xifres oficials per Barcelona i provisionals a nivell inframunicipal, al darrer Padró continu de 2005. L'any 1991 s'ha considerat com a data inicial pel fet de trobar-se situat en el començament del procés de creixement de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat, però també per la possibilitat de comptar amb l'explotació del Cens de Població i Habitatges de 1991. A meitat del període disposem de l'Estadística de població annexa al Padró de 1996, i a partir d'aquesta data, amb l'aplicació dels darrers canvis legislatius comptem amb diverses explotacions del Padró continu, que tot i la menor riquesa en informació que contenen aporten una visió del fenomen força més actualitzada. El Cens de novembre de 2001, per la seva part, ens facilita la darrera explotació completa de les variables sociodemogràfiques, tant per la població de nacionalitat estrangera com pel total de la població. Les últimes dades disponibles són, en canvi, les derivades de les explotacions anuals del Padró continu, amb l'1 de gener de 2004 i 2005 com a darreres dates de referència. El creixement

evidenciat de 2001 ençà farà necessari tant la descripció de l'evolució com la formulació d'hipòtesis futures basades en aquest creixement.

Finalment, cal també assenyalar que les dades utilitzades, en la seva majoria, ens permeten únicament aproximar-nos a la població de nacionalitat estrangera a partir de dades agregades, analitzades en diversos talls temporals. Per tant, no estem comparant una mateixa població com evoluciona al llarg del temps, ja que a part de la natalitat, la mortalitat o les possibles entrades i sortides hem de comptar amb els processos de nacionalització, que poden fer desaparèixer de forma diferenciada segons els criteris legislatius a part de la població observada. De manera anàloga, les fonts estadístiques no sempre recullen amb un mateix grau de captació a una població, com és l'estrangera, que en molts casos es troba en situacions no legals. S'haurà d'anar en compte llavors amb les interpretacions, i analitzar les dades tenint present aquestes dificultats.

2.1.1.- Els moviments migratoris: les Estadístiques de Variacions Residencials, 1988-2004

Les Estadístiques de Variacions Residencials (EVR) fan possible aproximar-nos al fet migratori recollint les entrades i sortides de població de nacionalitat estrangera de forma anual a la ciutat. És per tant una font estadística que se centra en els fluxos de població. D'aquests, ens permet conèixer el seu origen i destí (amb detall municipal dintre d'Espanya), la seva composició per nacionalitats, o bé el seu perfil per sexe i edat. Són dades elaborades per l'Instituto Nacional de Estadística (INE) recollint les altes i les baixes residencials anuals enregistrades pels Ajuntaments en els Padrons Municipals i que s'hagin originat en un canvi de municipi de residència. De l'any 1996 en endavant, l'INE passa a coordinar aquesta estadística a partir dels fitxers d'intercanvis dels municipis, sense contrastar-la amb la base padronal preexistent, mentre que des de l'any 2001, les dades s'extreuen directament de la base de dades de l'INE després de rebre la mobilitat enregistrada en els ajuntaments.

Les EVR es configuren com una de les fonts estadístiques bàsiques per tal d'analitzar els fluxos de població de nacionalitat estrangera, ja que presenten una riquesa d'informació considerable, amb l'avantatge que la seva periodicitat anual acumula l'evolució de sèries temporals. A més, el bon nivell d'actualització és una característica especialment rellevant en el moment actual, per l'increment de la mobilitat i de la importància creixent dels fluxos migratoris que s'està produint, amb el conseqüent interès per saber com evoluciona el col·lectiu que es desplaça.

És però també, una font que presenta greus mancances, tant en la cobertura com en la temporalitat, ja que és dubtós que se sol·liciti l'alta o la baixa en un municipi en el moment real en que es realitza el canvi residencial, deficiència que s'agreuja en fer referència als fluxos de població de nacionalitat estrangera, tant si provenen directament de l'estranger, com si es tracta de mobilitat intermunicipal. Existeixen diverses raons que poden explicar aquest subregistre, que van des del refús a la inscripció per por a que s'utilitzi la informació en contra seva (en casos de persones sense el permís de residència), pel desconeixement de l'obligació a empadronar-se, o per la pròpia situació de provisionalitat residencial, especialment en un primer moment del procés migratori; fins al refús de la pròpia administració d'empadronar a persones sense el previ permís acreditatiu de la residència legal en el país, situació gens excepcional fins l'any 1996 i teòricament corregida a partir de la reforma de la *Ley 4/1996*, on es determina en l'article 15 de la *Ley de Bases del Regimen Local (LBRL)* que tota persona que visqui a Espanya està obligada i té el dret a inscriure's en el Padró municipal del municipi on resideixi habitualment.

Les sèries estadístiques tampoc no permeten distingir entre un primer desplaçament i els successius que pugui realitzar una mateixa persona. L'estadística per tant recull moviments, podent-s'hi trobar diversos desplaçaments realitzats per una mateixa persona. De tots aquests fets se'n desprèn l'existència d'una forta distorsió en el volum total de moviments enregistrat, distorsió que serà molt més pronunciada en les baixes que en les altes, sobretot perquè no es recolliran aquells moviments amb destinació fora de l'Estat, raó per la qual s'ha desistit de la seva anàlisi sistemàtica i que ha frustrat qualsevol aproximació al fenomen del retorn. No obstant, a partir de l'any 2002, es comencen a recollir les baixes padronals amb destinació a l'estranger, bàsicament la d'aquells espanyols que s'han inscrit en els *Registros de Matrícula de las Oficinas Consulares*, i d'aquells estrangers que es tingui constància de que resideixen a l'estranger, encara que és impossible valorar quin és el seu grau de cobertura, que per la pròpia definició del moviment efectuat ha de considerar-se com a deficient. El nivell de baixes pels anys 2002 i 2003 és considerablement reduït, per l'any 2004 es registra una xifra més versemblant (veure Idescat, 2005).

En relació a les altes de la població de nacionalitat estrangera que prové directament de l'estranger sense haver efectuat un canvi residencial des d'un altre municipi de l'Estat, la seva inscripció al Padró comporta greus problemes en la seva definició. El nou sistema de gestió padronal es troba basat en la coordinació entre tots els padrons municipals. Així, si una persona no consta en cap altre Padró, la seva alta hauria, teòricament, de considerar-se com una incorporació a l'àmbit padronal, i per tant es tractaria d'una alta per omissió (o per naixement, es clar). Si bé en un sentit estricte aquesta alta hauria de considerar-se o assimilar-se a una alta per canvi de residència, però procedent de l'estranger, dins del nou

sistema de gestió es tracta d'una alta procedent de fora del sistema. Aquestes altes, per tant, haurien de comunicar-se a l'INE com altes per canvi de residència per part dels ajuntaments, apuntant el país de procedència. Més tard, si l'INE és incapaç de localitzar aquests residents en el Padró d'un altre municipi, d'acord amb la legislació vigent, comunicarà a l'Ajuntament que es tracta d'una nova incorporació al sistema i, per tant, d'una alta per omisió (veure plana web de la Diputació de Barcelona, www.diba.es).

D'aquesta manera, bona part de les altes de població de nacionalitat estrangera no apareixen en les Estadístiques de Variacions Residencials, fenomen especialment important des de 1999 al municipi de Barcelona (la major part d'altes acaben engrossint la categoria d'altes per omisió), i que distorsionen el volum d'entrades reflectides. Així, a tall d'exemple, i per l'any 2000, el Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona té publicat en la seva pàgina web les altes enregistrades al municipi segons la nacionalitat. Si entre aquestes dades tan sols hi figuren 3.081 altes comptabilitzades per població de nacionalitat estrangera (dades que d'altra banda generalment difereixen lleugerament de les de l'INE), en canvi 28.371 estrangers han estat incorporats al Padró en la categoria d'altes per omisió (dades que apareixien publicades per primera vegada l'any 2000). Són xifres que exemplifiquen les deficiències de registre en les EVR, que en el cas dels ciutadans equatorians (418 altes i 6.885 omissions), colombians (350 altes i 3.144 omissions) o bé pakistanesos (72 altes i 1.822 omissions) representen bona part dels darrers fluxos arribats. Per l'any 2001 aquestes disparitats encara presenten un major increment, ja que tan sols s'enregistren 4.283 altes, per en canvi 42.732 altes per omisió de població de nacionalitat estrangera al municipi, situació que es repeteix en anys posteriors amb la mateixa intensitat, i que no es corregeix fins el darrer recompte de 2004.

Les altes per omisió (o inclusió) es trobaven definides en la mateixa plana web de l'Ajuntament de Barcelona com:

“Les que resultin per correccions d'errades materials i les que siguin decretades d'ofici per l'alcalde en virtut de l'article 83 del Reglament de Població. Excepcionalment, també es consideraran les que resultin de donar d'alta a persones que sol·licitin l'alta per omisió en el Padró de l'Ajuntament”,

i les baixes per inscripció indeguda, en la mateixa font, com:

“Les produïdes en detectar-se, bé per part dels ajuntaments o de l'INE, repeticions en inscripcions padronals o inscripcions improcedents per incomplir els requisits establerts en les disposicions reguladores del Padró”.

Més endavant s'incorpora a la definició d'alta per omisió una nova categoria que en el cas que ens afecta incideix de manera excepcional:

“Estrangers que fan la seva primera alta a Barcelona i no tenen la seva procedència d’un municipi espanyol”.

Aquest sembla ser el criteri d’enregistrament dels estrangers a les Estadístiques de Variacions Residencials a Barcelona. El mateix INE en la seva plana web reconeix aquesta pràctica:

“Es importante señalar, de cara a los posibles estudios de evolución de la población, que existen otras causas de inscripción en el Padrón que no se deben a cambios de residencia y que no se reflejan en la EVR. Son las altas por omisión y las bajas por inscripción indebida, muy utilizadas para las inscripciones de ciudadanos extranjeros, en las que se desconoce el país de procedencia o destino, respectivamente”.

De totes maneres, observant les darreres altes d’estrangers a Catalunya és difícil generalitzar aquest procediment pel conjunt de municipis de Catalunya, i que com ja s’ha apuntat, sembla haver-se corregit per l’any 2004. L’any 2004 les Estadístiques de Variacions Residencials mostren una forta variació en les xifres en relació a anys precedents, les entrades d’estrangers a la ciutat de Barcelona passen d’11.573 altes de l’any 2003 a les 61.909 de 2004, amb 165 i 48.366 altes directament de l’estranger respectivament. Les baixes, de manera similar, augmenten de les 19.153 de 2003 a les 35.119 de 2004, amb les majors disparitats en les que es produeixen en relació amb l’estranger, de 271 a 12.955. L’any 2004, per tant, sembla corregir-se les deficiències en el registre de les EVR per la ciutat de Barcelona, amb xifres similars a les presentades per l’Ajuntament de Barcelona en la seva plana web. Si les altes provinents de l’estranger mostren aquestes dificultats, en canvi, s’hauria de considerar que el registre de la mobilitat intermunicipal per la població de nacionalitat estrangera manté un major grau de cobertura (veure Recaño, 2002).

Finalment, tampoc serà possible explotar amb les EVR un dels aspectes que pot tenir major importància a l’hora d’analitzar la mobilitat de la població de nacionalitat estrangera: la mobilitat inframunicipal. Aquest fet és especialment rellevant en les grans ciutats, com és el cas de Barcelona, on els canvis de residència entre els diferents barris o districtes poden informar-nos tant de l’etapa en la que es troba el propi procés migratori com de l’existència o inexistència de mobilitat social lligada a la mobilitat residencial. Tanmateix, el Departament d’Estadística de la ciutat de Barcelona, en el seu Anuari Estadístic, recull la mobilitat intramunicipal a nivell de districte, tot i que no es disposa de major desagregació que el conjunt d’estrangers, ni fa referència a característiques demogràfiques de la població que es desplaça.

De la mateixa manera, els registres dels fluxos venen molt condicionats pels esdeveniments legislatius, que faran en alguns casos aflorar població ja present amb anterioritat, i en altres incidir directament en els fluxos arribats. Així per exemple, en el conjunt de Catalunya el procés de regularització de l'any 1991, originat en el *Acuerdo del Consejo de Ministros del 7 de junio de 1991 sobre regularización de trabajadores extranjeros*, i orientat a la població laboralment activa, va fer incrementar notablement les altes masculines, o bé la reforma del Reglament de la Llei d'Estrangeria del 85 aprovada l'any 1996 en el *Real Decreto 155/1996, de 2 de febrero*, presenta el reflex estadístic, un any més tard, amb un fort augment de la mobilitat en que, en aquest cas, prengué un major protagonisme el reagrupament familiar, amb una composició del flux més feminitzat i amb un major nombre de menors. De la mateixa manera, la regulació de l'any 2000 i les posteriors revisions d'aquesta, hauran afectat notablement el volum i la composició de les entrades registrades, amb una evident masculinització originada en un procés adreçat a treballadors. Aquesta regularització era fruit de l'anterior Llei d'Estrangeria de l'any 2000, la *Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España*, que tenia en consideració en la disposició transitòria primera la regularització dels estrangers que es trobessin en territori espanyol abans del dia 1 de juny de 1999, i que poguessin acreditar haver sol·licitat algun cop el permís de residència o de treball o que l'haguessin posseït en els darrers tres anys. El fruit d'aquest procés de regularització és un creixement significatiu de les altes de persones procedents de països en via de desenvolupament, en edat de treballar i majoritàriament de sexe masculí (Domingo i Brancós, 2001). Igualment, s'haurà d'observar quins efectes poden aparèixer a raó de la nova regularització que s'inicià el 7 de febrer de 2005, adreçada també a treballadors, tot i que *a priori* l'exigència d'un empadronament previ en sis mesos hauria de minimitzar aquests efectes. L'acceptació amb posterioritat, un cop engegat el procés, de la revisió de l'absència d'empadronament corregint-la mitjançant, altra vegada, les altes per omissió en el Padró, pot tenir un efecte quantitatiu poc important en el Padró per les traves per realitzar aquest procés, però posa de manifest la inexistència de registre en forces situacions.

Amb les modificacions legislatives dels darrers anys, amb la nova Llei d'Estrangeria, la *Ley Orgánica 8/2000*, i la seva reforma posterior en la *Ley Orgánica 14/2003 de 20 de noviembre*, haurien de comportar una nova política de contingents, que pel moment sembla orientada a establir acords de preferència bilaterals amb diversos països extra-comunitaris, que s'hauria de reflectir en una regularització creixent dels fluxos, a nivell estatal, que s'haurà de comprovar en els pròxims anys.

Tot i que, com s'ha apuntat, les Estadístiques de Variacions Residencials no ens informin de la totalitat d'entrades de població de nacionalitat estrangera a Barcelona, és a dir, del

volum dels fluxos enregistrats, motiu pel qual aquesta font ha estat poc explotada, si que ens poden aportar informació qualitativa respecte la seva composició per nacionalitats i el seu perfil segons el sexe i l'edat de les altes enregistrades, informació de gran interès per observar com evoluciona la població de nacionalitat estrangera pel que fa a les característiques de les noves incorporacions a la ciutat. Igualment, si considerem que el registre de la mobilitat entre municipis presenta una millor cobertura, les EVR ens informaran de la mobilitat originada i rebuda per la ciutat de Barcelona, podent especular sobre el paper de la ciutat en la recepció dels fluxos migratoris a Catalunya. Per tal d'aproximar-nos-hi, disposem de les microdades d'un període de disset anys, el comprès entre 1988, any en que es comencen a registrar de forma individualitzada totes les persones que realitzen una migració amb destinació a un municipi d'Espanya i s'informatitzen les dades, i el 2004, darrer any en el que disposem informació.

Un nou entrebanc a l'anàlisi de les dades municipals el trobem a partir de l'any 2002, quant l'INE, emparant-se en el secret estadístic, deixa de proporcionar les dades desagregades dels municipis menors de 10.000 habitants, fet que dificulta la recomposició territorial (per exemple la reconstrucció de l'Àrea i Regió Metropolitana o de les comarques) i altera possibles sèries estadístiques, sobretot si tenim en compte que la major part de moviments protagonitzats per població de nacionalitat estrangera es concentren en aquests últims anys.

Tot i les avantatges de les EVR, en l'apartat referent a l'evolució de les altes i baixes a la ciutat de Barcelona, es treballarà preferentment amb les altes i baixes al municipi publicades pel Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona, que difereixen lleugerament de les de l'INE ja que no han estat depurades per aquest darrer organisme (per exemple, a 2003 l'INE enregistra 11.408 altes de població de nacionalitat estrangera, per 10.434 a la web de l'Ajuntament). S'ha escollit treballar amb aquestes dades pel fet que les altes per omissió, que acaben per conformar la major part de la mobilitat observada, especialment entre la població de nacionalitat estrangera, únicament es troben publicades en la plana web del Departament d'Estadística. D'aquesta manera, per tant, totes les dades referents a la mobilitat provindran de la mateixa font. Amb les EVR, en canvi, s'estudiaran els moviments entre Barcelona ciutat i els municipis veïns, i s'aportarà el perfil per sexe, edat i nacionalitat de les entrades i sortides a la ciutat.

2.1.2.- Les estadístiques d'estoc: els Permisos de Residència, els Censos i Padrons

Les fonts bàsiques a l'hora d'analitzar els estocs de població de nacionalitat estrangera són els permisos de residència, els censos i els padrons municipals de població. Es tractarà de registres de població de característiques diferents, gestionats per institucions diverses. La

primera font, recull la població amb permís de residència en vigor a la data de referència, a 31 de desembre de l'any en curs, és gestionada pel Ministeri de l'Interior i es troba dirigida a la població de nacionalitat estrangera en situació legal al país. Els Censos, en canvi, tenen finalitat estrictament estadística, i recullen aquells individus que han omplert el full censal en el corresponent municipi de residència, independentment del fet de posseir o no el permís de residència legal al país. Amb similars característiques, però amb un esperit evidentment administratiu, trobem els padrons de població, que des de la reforma de 1996 passen a ser registres continus de la població resident en un municipi.

En el primer cas, el dels permisos de residència, aquests tenen una periodicitat anual, per ésser decennal en els Censos de població, mentre que el Padró continu es trobaria sempre actualitzat, tot i que usualment l'INE transmet la informació amb caràcter anual, encara que se'n puguin fer explotacions en qualsevol instant. D'aquestes característiques es desprèn un nivell d'actualització dispar. Cal assenyalar també que les dates de referència d'aquestes fonts no coincideixen, fet que dificulta la seva possible comparació. Fins l'aparició del Padró continu, actualment en els primers passos de la seva vigència, i que aporta una millora substancial a l'actualització del Padró de població, aquest tenia una periodicitat quinquennal. Actualment, per tant, tot i que les possibilitats d'explorar altres característiques sociodemogràfiques són més limitades, degut a que el Padró continu te un caràcter nominal i efectes essencialment administratius, l'actualització del nombre total de residents és pràcticament immillorable. La comparació amb els permisos de residència és alhora possible, ja que usualment el Padró continu és explotat amb data de referència a 1 de gener de cada any.

Si en el cas dels permisos de residència no es recull la totalitat de la població, ja que tan sols aquells que tenen el permís en vigor hi són recollits, en els censos i padrons i, a partir de l'any 1996 en que varia la legislació al respecte, hauria de constar-hi la totalitat de la població de nacionalitat estrangera, ja que el seu registre és independent de la situació legal en el país. La simple comparació d'aquests últims amb els permisos de residència evidenciarà el subregistre que patien els censos i padrons, situació que l'any 2001 es capgira en mostrar un nombre de censats major que els de permisos concedits. L'autoempadronament, sistema pel qual es realitzen aquestes dues darreres fonts estadístiques, estarà en la base d'aquestes variacions, que podran afectar de forma diversa als diferents col·lectius nacionals. Només per posar uns exemples, el Padró de 1996, a 1 de maig, enregistrà 98.035 habitants de nacionalitat estrangera a Catalunya mentre que l'estoc de permisos de residència a 31 de desembre de 1995 era ja de 106.809 persones. En el darrer Cens de 2001, amb data de referència a 1 de novembre (i per tant força pròxima a l'explotació tant dels permisos de residència com del Padró continu) les xifres tornen a ser

dispars, però canviant el sentit de les diferències. Ara, el Cens, amb 310.307 residents estrangers a Catalunya, mostra majors efectius que els permisos de residència, amb 280.167 permisos, situació que s'agreuja en el conjunt d'Espanya, amb 1.572.017 censats i 1.109.060 permisos. A més, en aquesta operació estadística s'evidencien fortes disparitats entre el Cens i el Padró continu. Així ens trobem que per l'any 2001, les discrepàncies entre les dues darreres fonts són més que notables a qualsevol nivell administratiu, tant per la població de nacionalitat estrangera com per al total de la població, i en cap cas es poden atribuir als dos mesos de diferència en la data de referència. Espanya segons el Cens tenia 40.847.371 habitants, gairebé 1 milió de persones menys que les enregistrades mitjançant el Padró continu, Catalunya per la seva banda, segons el Cens tenia 6.343.110 habitants, al voltant de 163 mil persones menys que al Padró. Pel municipi de Barcelona, la població estrangera segons el Cens de 2001 arribava a 95.356 persones, mentre que al Padró continu a 1 de gener de 2002 se'n registraven 17.417 més. D'aquestes dades en sorgeixen un seguit d'interrogants de difícil resolució: quina de les dues fonts s'acosta més a la realitat? Està sobreestimant el Padró continu, està subestimant el Cens? Per a la població estrangera aquests biaixos són més grans que per a la resta de la població? Es distribueixen per igual i amb un mateix signe els errors produïts en el recompte per nacionalitats i pel de territoris? A principis de 2004, el Padró continu ens aportava una xifra de 2.445.171 residents estrangers a Espanya, mentre que els permisos de residència a 31 de desembre de 2003 únicament comptaven 1.240.812 residents estrangers, duplicant-se entre una i altra font el nombre d'estrangers i evidenciant un fort impacte de la irregularitat. Tot i el possible sobreenregistrament del Padró per la població estrangera (per la dificultat d'anotar les baixes i la major possibilitat entre els estrangers de produir-se duplicacions), la irregularitat afecta de manera diferenciada a les nacionalitats en funció de la durada mitjana de permanència a Espanya, i actua amb discrepàncies territorials, en aquest sentit Catalunya mostraria menors proporcions d'irregularitat tot i que concentra a un bon nombre dels estrangers en aquesta situació (veure Recaño i Domingo, 2005).

Per l'evolució de la població de nacionalitat estrangera de la ciutat de Barcelona s'ha utilitzat exclusivament les dades dels censos i padrons, a més de les del Padró continu. Les dades referents a les dues primeres fonts les disposem a escala inframunicipal, i han estat cedides per l'Institut d'Estadística de Catalunya o són extretes de la web de l'INE pel 2001, mentre que les del Padró continu amb aquest nivell de desagregació provenen del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona o s'han obtingut a través de les informacions disponibles en la seva plana web. Aquestes darreres dades no sempre coincideixen amb les de l'INE, especialment les de l'últim any publicat, ja que es tracta de dades provisionals a l'espera de la posterior correcció. Aquest fet pot ser més notable en les

desagregacions territorials, que l'INE usualment no publica i el Departament d'Estadística actualitza amb posterioritat però amb un important desfasament temporal i no per a totes les dates. En aquest darrer cas s'imposa la possibilitat d'actualització i de disposar de dades desagregades pels barris i districtes de la ciutat enfront als possibles errors de la font. Una darrera limitació de les dades la trobem en el Cens de 1991, ja que les tabulacions cedides des de l'Idescat no coincideixen exactament amb les aparegudes en altres estudis (veure per exemple les dades publicades a Moreres, 1998), diferències que augmenten altre cop amb les desagregacions territorials o bé per nacionalitats.

Tal i com s'ha comentat anteriorment, els censos i padrons no recullen la totalitat del col·lectiu de població de nacionalitat estrangera present. Tot i això, aquestes fonts presenten un bon nivell informatiu tant des de la vessant sociodemogràfica (sexe, edat, estat civil, relació amb l'activitat, nivell d'estudis, branca d'activitat econòmica, característiques de les llars) com territorial (nacionalitat, país de naixement, municipi de residència, i en el cas de Barcelona, districte, barri o bé secció censal), a part de possibilitar la comparació amb el total de població o bé amb la població de nacionalitat espanyola, raó per la qual s'han utilitzat aquestes fonts, tot i les problemàtiques associades al volum de població abans esmentades.

El Cens de població i el Padró continu no recullen la mateixa població, sense poder conèixer el biaix existent entre un i altre, cal pensar que el Cens pot recollir la part més estable i integrada de la població de nacionalitat estrangera, tenint per tant un subregistre de les persones en una situació menys estable, mentre que el Padró continu, al ser utilitzat en certs casos per contrastar la presència al país i per garantir l'accés als serveis bàsics, pot estar més pròxim a la realitat tot i patir d'un possible sobregregistre en quant a falses inscripcions o retorns al país d'origen o en direcció a un altre país no anotades.

El Cens de Població de 1991

Realitzat amb data de referència d'1 de març de l'any 1991, conjuntament amb el Cens d'habitatges, ens servirà com a punt de partida en l'estudi de l'evolució de la població de nacionalitat estrangera de la ciutat. És el quinzè Cens de població oficial, i ens informa de les característiques dels estocs de població presents al conjunt d'Espanya a una data determinada. El seu caràcter és exhaustiu, i pretén enregistrar tota la població resident al país en la data de referència, amb la intenció de conèixer una sèrie de característiques demogràfiques, socials i econòmiques del conjunt de població. Com a novetat, és el primer Cens que gràcies al posterior tractament informàtic tindrà una explotació exhaustiva. Anteriorment, s'explotava una mostra del 2% per facilitar *l'Avanç de Resultats*, i al voltant

d'un 20 o 30% de les dades en l'explotació definitiva. Amb aquests canvis de l'any 1991, és possible disposar d'informació per àrees geogràfiques petites.

Taula 2.1.- Resum del contingut censal del Cens de població i habitatges de 1991.

CATEGORIA	VARIABLE	CATEGORIA	VARIABLE
PERSONALS	Sexe	LLARS	Persona principal de la llar
	Data naixement		Relacions de parentiu
	Nacionalitat	CARACTERÍSTIQUES DELS HABITATGES FAMILIARS	
	Situació de residència		
	Lloc de residència dels transeünts		
	Estat civil		
Lloc de naixement	EDIFICIS	Nombre d'habitatges en l'edifici	
MIGRACIONS	Lloc de residència habitual fa 1 any	HABITATGES	Classe d'habitatge
	Lloc de residència habitual fa 5 anys		Règim de tinença
	Lloc de residència habitual fa 10 anys		Superfície de l'habitatge
	Lloc de procedència, per la població migrant en els darrers 10 anys		Nombre d'habitacions
	Any en que va fixar per darrera vegada la residència al municipi, per la població migrant en els darrers 10 anys		Habitacions per fins professionals o comercials
	Per als estrangers i apàtrides, any de la darrera arribada a Espanya		Instal·lacions: aigua corrent, aigua calenta, refrigeració, cuina, energia elèctrica, gas, telèfon, calefacció, combustible, nombre de lavabos, nombre de banys o dutxes
ENSENYAMENT	Estudis en curs	ESTABLIMENTS COL·LECTIUS	Tipus d'establiment
	Nivell d'instrucció		Capacitat de l'establiment
NUPCIALITAT I FECUNDITAT	Nombre de fills nascuts vius		Transeünts, segons sexe i nacionalitat
	Any de casament, per dones casades en primeres núpcies		
ACTIVITAT ECONÒMICA	Relació amb l'activitat econòmica		
	Professió		
	Situació professional		
	Activitat de l'establiment		

Font: Cens de població i habitatges de 1991. Elaboració pròpia.

Aquest Cens es realitza basant-se en les dades recollides prèviament en el Cens d'Edificis, amb data de referència a 15 d'octubre de 1990, i que fins aleshores s'utilitzava com a pas previ a l'elaboració del Cens. La unitat bàsica del Cens és l'habitant, tot i que es troba considerat en el conjunt de les seves relacions de convivència, així la llar, la família i el nucli familiar també apareixen com a unitats de referència.

S'han utilitzat les dades cedides per l'Institut d'Estadística de Catalunya referents a la població de nacionalitat estrangera, segons país de nacionalitat, amb les característiques de sexe i edat a nivell inframunicipal. L'explotació no ha estat més acurada ja que tan sols s'ha utilitzat com a punt inicial per l'estudi de la població de nacionalitat estrangera. Al mateix temps, coincideix amb l'explotació del Cens d'Habitatges, que no es trobarà altre cop

disponible fins deu anys més tard. Un recull de les variables amb què compta el Cens de 1991 el trobem en la taula 2.1.

Com s'ha comentat, les dades cedides per l'Idescat difereixen d'altres publicades pel Departament d'Estadística de l'Ajuntament o en altres publicacions (Moreres, 1998). Així, segons les dades desagregades utilitzant la secció censal (comptàvem amb 1.812 seccions per aquesta data), trobem 24.934 residents de nacionalitat estrangera, per 23.329 en el treball ja citat, 1.605 persones menys. Aquestes disparitats es repeteixen, en major o menor grau, en tots els anys considerats.

El Padró i l'Estadística de població annexa de 1996.

El Padró de Població de l'any 1996 és gestionat per l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat), i va ésser realitzat a data 1 de maig. A partir de les dades recollides en l'Estadística Annexa de Població, cedides pel mateix Idescat, disposem per la ciutat de Barcelona de les variables referides a nacionalitat, país de naixement, sexe, edat, estat civil, nivell d'instrucció, relació amb l'activitat, branca d'activitat econòmica i situació professional, amb el màxim nivell de desagregació territorial possible, que és el de la secció censal de l'any 1996 (1.582 seccions, amb una reducció de 230 seccions respecte 1991, unitat a partir de la qual es recolliren les dades, i que ens ha permès la reconstrucció dels barris (ZEG) i districtes de la ciutat). També disposem, i amb la mateixa escala territorial, de les dades referents a les llars, tant de les característiques d'aquesta (tipus i dimensió), com de la de les persones que hi viuen (sexe, edat, nacionalitat, relació amb la persona principal i tipus de llar), sempre i quan s'hi trobi entre elles una persona de nacionalitat estrangera (veure taula 2.2).

Taula 2.2.- Resum del contingut de l'Estadística de Població annexa al Padró de 1996.

CATEGORIA	VARIABLE	CATEGORIA	VARIABLE
ESTRUCTURA DEMOGRÀFICA	Sexe	FLUXOS POBLACIÓ	Any arribada Catalunya
	Edat		Localització lloc treball /estudi
	Lloc naixement		Mitjà transport
	Nacionalitat		Mobilitat espacial residència/treball
	Estat Civil	ESTRUCTURA DE LA LLAR I FAMÍLIA	Relació amb la persona principal
Nivell instrucció			
SOCIOECONÒMIQUES	Relació amb l'activitat	CONEIXEMENT DEL CATALÀ	Parla
	Branca d'activitat		Llegeix
	Professió o ocupació		Escriu
	Situació professional		

Font: Estadística de Població annexa al Padró de 1996. Elaboració pròpia.

S'ha d'assenyalar que tot i ésser les dades recollides equiparables als censos i padrons anteriors, ja l'any 1996 aquestes no tenien caràcter obligatori. És a dir, la implantació del Padró continu, amb menys capacitat de recollida de dades, pot suposar la pèrdua de la riquesa informativa dels padrons quinquennals, obtenint aquesta informació tant sols cada deu anys, coincidint amb els censos de població. Tot i aquesta possibilitat, algunes Comunitats Autònomes ampliaren la informació requerida l'any 1996. A Catalunya, l'Idescat recull aquesta informació suplementària, assimilant-la al cens anterior, en el que s'anomena l'Estadística de Població annexa al Padró, que facilita les comparacions i la disponibilitat de dades complertes cada cinc anys.

Aquesta disponibilitat d'informació assenyalada permet realitzar una caracterització de la població de nacionalitat estrangera present l'any 1996 al municipi, servint com a referència intermèdia en relació als anys 1991 i 2001.

El Cens de Població de 2001

Realitzat amb data de referència a 1 de novembre de 2001, aquest és el darrer recompte estadístic exhaustiu disponible, i es tracta del setzè Cens de població oficial realitzat a Espanya des de 1857. Recull a l'igual que els censos i padrons anteriors tota la població amb independència de la situació legal al país. Com a novetat, l'aparició del Padró continu municipal trenca la relació abans existent entre els censos i padrons de població, ja que els primers s'utilitzaven per realitzar una de les actualitzacions del Padró de població, de caràcter quinquennal. Actualment, els padrons continus municipals, en contrast amb ocasions anteriors, s'han utilitzat com a document base, habilitant en l'operació censal i a partir del *Full de dades Padronals* les dades recollides en els padrons. A més a més d'aquest full, el qüestionari contenia tres fulls més, el *Qüestionari de la Llar*, el *Qüestionari de l'Habitatge*, i el *Qüestionari Individual*, en aquest darrer cas per les persones de més de setze anys i dedicat a conèixer aspectes relacionats amb l'educació i l'activitat.

Encara que legislativament s'espera que un cens estigui realitzat en els anys acabats en 1 i amb una data de referència compresa entre l'1 de març i el 31 de maig, el Cens de 2001 s'ha portat a terme a 1 de novembre, després de les correccions legislatives necessàries, per tal de poder encavalcar el pressupost de realització del Cens en dos anys correlatius. Així, en relació a 1991, el Cens s'efectua amb uns mesos de decalaix, fet que deixa l'interval intercensal en 10 anys i vuit mesos, perdent segons alguns autors la periodicitat que caracteritzaria l'operació censal (Roquer i Blay, 2002).

En aquest treball s'ha explotat tant les principals característiques sociodemogràfiques de la població de nacionalitat estrangera com les del total de població de la ciutat. Les variables utilitzades han estat, a part de les bàsicament demogràfiques que ens informen de

l'estructura de la població, sexe, edat i nacionalitat, variables que ens aporten les característiques sociodemogràfiques de la població com són el de nivell d'instrucció (concretament el nivell d'estudis assolit), el lloc de naixement, l'any d'arribada i la relació amb l'activitat, entre d'altres. En la taula 2.3 es troben agrupades les variables que recull el Cens de 2001, comptant també aquelles que tot i no demanar-se directament s'extreuen del full padronal.

Taula 2.3.- Resum del contingut censal del Cens de població i habitatges de 2001.

CATEGORIA	VARIABLE	CATEGORIA	VARIABLE
PERSONES Demografia	Sexe	LLARS	Règim de tinença de l'habitatge
	Data de naixement		Disponibilitat de vehicles a motor
	Lloc de naixement		Disponibilitat de segona residència
	Nacionalitat	HABITATGES I LOCALS	Any d'ocupació de l'habitatge
	Estat civil		Tipus d'espai
Estructura de la llar	Llengua pròpia		Tipus de local
	Relació amb la persona 1		Tipus de col·lectiu
Migracions	Lloc de residència fa 10 anys		Classe d'habitatge
	Lloc de residència fa 1 any		Nombre d'habitacions
	Any d'arribada i lloc de procedència		Superfície de l'habitatge
Educació		Instal·lacions de l'habitatge	Problemes de l'habitatge i el seu entorn
			Refrigeració
	Nivell d'estudis arribat		Calefacció
Sector d'estudis		Combustible de la calefacció	
Mobilitat	Estudis en curs	EDIFICIS	Tipus d'edifici
	Lloc de treball/estudi		Nombre de plantes, habitatges, locals...
	Número de viatges diaris		Any de construcció
	Mitjà de desplaçament al lloc de treball/estudi		Classe de propietari
	Temps de desplaçament al lloc de treball/estudi		Estat de l'edifici
Activitat econòmica	Relació amb l'activitat econòmica	Instal·lacions i serveis	Aigua corrent
	Ocupació		Aigua calenta
	Activitat de l'establiment		Evacuació d'aigües residuals
	Situació professional		Línia telefònica
	Temps usualment treballat		Porteria
		Garatge (i nombre de places)	
		Gas per canonades	
		Accessibilitat	

Font: Cens de població i habitatges de 2001. Elaboració pròpia.

En aquesta ocasió, també varien el nombre de seccions censals disponibles, que amb 1.491 representa una lleugera disminució de 91 seccions que indiquen l'estancament del nombre de residents de la ciutat en el darrer quinquenni analitzat. En quant a la fiabilitat de les dades, es considera que la xifra de població aportada pels censos pot acusar d'un cert

subregistre, tant per les dificultats d'exhaustivitat i gestió d'un registre amb les seves característiques, com per l'existència de problemàtiques majors en el cas de la població estrangera que afectarien la seva cobertura (de Castro, 2004). Per altres autors, el fet que no aparegui la data censal en els qüestionaris pot també comportar problemes, perdent part de la simultaneïtat que a un Cens se li suposa (Roquer i Blay, 2002).

En relació al Cens de deu anys enrere, s'observa una simplificació dels qüestionaris. Tot i que s'inclouen 15 noves preguntes, se'n supprimeixen 29 i se'n simplifiquen 14 (INE, 2001). El full de dades padronals que s'adjunta al Cens possibilita que se supprimeixin les preguntes més bàsiques referides al sexe, la data i el lloc de naixement, o bé la nacionalitat, i redueix preguntes en els apartats de l'estructura de la llar o del lloc de residència anterior. L'explotació de les dades del Padró continu ha de compensar aquest fet, al mateix temps que l'operació censal hauria d'ajudar a corregir possibles defectes dels padrons municipals. Com a fets més destacats trobem la desaparició del concepte de transeünt, i per tant de la població de fet, que serà reemplaçat per la construcció del concepte de població vinculada. També es modifica el concepte de llar, que passa a ser el de llar-habitatge, per tal d'adequar-se a la formulació dels padrons continus.

En contraposició, apareixen noves preguntes, que milloren l'explotació de la mobilitat habitual, o bé de la relació amb l'activitat en incloure el nombre d'hores treballades. En el capítol d'educació, en canvi, l'edat de referència se situa en 16 anys i més, quan a 1991 es preguntava des dels deu anys en endavant. Al mateix temps, se supprimeixen preguntes presents fins ara, com el nombre de fills nascuts vius o l'any de casament, ja que es considera que la seva explotació pot ser coberta a partir d'altres fonts o amb enquestes específiques.

De la mateixa manera, el Cens d'habitatges pateix també una forta simplificació. El fet que el Cens d'edificis es realitzi conjuntament amb l'operació censal, i no amb uns mesos d'antelació com s'havia realitzat en ocasions anteriors (ja que s'utilitzava com a eina de base de la futura operació censal, tasca substituïda actualment per el Padró continu municipal), fa que certes preguntes passin d'un qüestionari a un altre, com és l'any de construcció de l'edifici o la presència d'instal·lacions bàsiques. Aquestes darreres, d'altra banda, mostren una forta reducció, ja que es considera que algunes de les preguntes de 1991 no tenen actualment sentit, ja que es tracta d'instal·lacions que es consideren habituals en tots els habitatges, tot i que per 1991 algunes d'elles encara mostraven fortes desigualtats territorials a nivell inframunicipal a la ciutat de Barcelona (veure Bayona i Domingo, 2002).

En aquests moments, a més a més, ja es pot disposar del fitxer de microdades del Cens de 2001, que explota un 5% de les persones dels cens. Tot i això, aquest no s'utilitza ja que la mostra no ens permet descendir a un nivell inframunicipal per la ciutat de Barcelona.

En definitiva, el Cens ens permet disposar de dades de persones, llars i habitatges, amb la possibilitat de relacionar-les. A més, en aquest darrer Cens l'Institut Nacional d'Estadística, en la seva plana web, disposa d'una aplicació de consulta on és possible creuar fins a un màxim de sis de les variables censals, essent l'usuari el qui construeixi les seves pròpies taules, amb una informació que oscil·la des de l'agregat estatal fins a les subdivisions inframunicipals, fet que facilita enormement la consulta de les dades.

En darrer lloc, en el capítol sisè d'aquest treball, s'han utilitzat les dades del cens de 2001 que provenen del fitxer de microdades d'aquest, en una explotació completa per la ciutat de Barcelona desagregada a nivell de secció censal. Aquestes dades, s'han trobat disponibles tan sols en els instants finals de redacció d'aquest treball, i s'utilitzen per relacionar els nivells de segregació existents de la població de nacionalitat estrangera amb les seves característiques sociodemogràfiques. Pel fet d'haver estat disponibles a desembre de 2005 ha provocat que no s'hagin inclòs en els capítols precedents.

2.1.3.- El Cens d'Habitatges de 1991 i de 2001

Tan sols comptem amb una font que ens pot informar de les característiques dels habitatges del municipi i que al mateix temps es pot interrelacionar amb les referents a la població que hi resideix. Aquesta font és el Cens d'Habitatges, el qual té una periodicitat decennal i es realitza conjuntament amb els censos de població, i per tant gestionat per l'Institut Nacional de Estadística (INE). La data de referència, el més recent, és a l'igual que el Cens de població a 1 de novembre de 2001, coincidint amb la darrera operació censal. Comptem també amb el Cens d'Habitatges de 1991, amb data de referència d'1 de març de 1991. L'àmbit recollit són tots els habitatges i establiments col·lectius. Per habitatge, s'entén aquells recintes destinats a ser habitats per població, que es definirien com a habitatges familiars (encara que no comporta que hi resideixi població emparentada), al mateix temps que també inclou, sota el nom d'allotjaments, aquells recintes que sense tenir finalitat de ser habitats, realment s'hi troba algú vivint-hi en el moment de realitzar l'operació censal. No consten en el recompte els habitatges en construcció, a no ser que estiguin realment habitats, o que manquin lleugers detalls per la seva finalització i que puguin ser habitables en poc temps. Tampoc hi són presents aquells habitatges que es trobin en procés de demolició o bé estiguin buits per haver estat declarats en estat ruïnós.

El Cens d'Habitatges de 2001 és el sisè disponible amb aquestes característiques des de l'any 1950. La definició segons el darrer Cens de 2001 d'habitatge era la següent:

“Recinto estructuralmente separado e independiente que, por la forma en que fue construido, reconstruido, transformado o adaptado, está concebido para ser habitado por personas o, aunque no fuese así, constituye la residencia habitual de alguien en el momento censal”

D'aquesta definició es desprèn que no es trobaran considerats com habitatges aquells que, tot i ser concebuts per aquest motiu, es trobin utilitzats exclusivament com a locals. Existeixen dos tipologies d'habitatges, els habitatges col·lectius i els habitatges familiars, dins d'aquests darrers s'inclou el subtipus adjectivat com a allotjament. Com a habitatge col·lectiu s'entén:

“Vivienda destinada a ser habitada por un colectivo, es decir, por un grupo de personas sometidas a una autoridad o régimen común no basados en lazos familiares ni de convivencia. La vivienda colectiva puede ocupar sólo parcialmente un edificio o, más frecuentemente, la totalidad del mismo. A efectos censales, se incluyen tanto las viviendas colectivas propiamente dichas (conventos, cuarteles, asilos, residencias de estudiantes o de trabajadores, hospitales, prisiones...), como los hoteles, pensiones y establecimientos análogos.”

Les informacions que es poden extreure d'aquesta font, i en relació a l'habitatge, seran les següents: la tipologia de l'habitatge, la seva superfície, l'antiguitat, el nombre d'habitacions, les instal·lacions i el règim de tinença, entre les característiques més importants a l'hora de descriure les condicions de l'habitatge de la ciutat, i que es troben descrites en les taules 2.1 i 2.2 per els anys 1991 i 2001 respectivament. A l'igual que els censos de població, la unitat bàsica de recollida de dades serà la secció censal, que ens permetrà reconstruir altres unitats territorials inframunicipals de major significativitat estadística.

2.1.4.- Noves estadístiques d'estoc: el Padró continu de població

El Padró continu és el nou sistema de gestió padronal que ve a substituir, per la *Ley 4/1996* de 10 de gener, les renovacions padronals quinquennals així com les rectificacions anuals, amb la finalitat de poder disposar de forma immediata de la informació sobre els habitants d'un municipi. En aquests moments ens trobem en les etapes inicials de la seva entrada en funcionament, i únicament disposem de la comparació amb el darrer Cens de població, on el Padró continu recollia un major nombre de població. Tanmateix, la implantació del Padró continu aporta un salt qualitatiu important, ja que permet conèixer al moment l'evolució de la població. En el cas de la població de nacionalitat estrangera, però, s'obren

una sèrie d'interrogants al voltant de la seva efectivitat. El Padró continu recull i incorpora al padró del municipi els moviments demogràfics registrats en aquest, tal com poden ser els naixements, les defuncions o bé el resultat dels moviments migratoris, és a dir, les altes i les baixes. Es fonamenta en que els Ajuntaments assumeixin la gestió i informatització del padró, sota supervisió i coordinació de l'INE, que és qui en darrera instància dóna conformitat a les dades presentades. El sistema de registre serà altre cop l'autoempadronament, aspecte que determinarà que s'enregistri o no la totalitat de població. Si pel conjunt de la població no s'espera grans dificultats en la seva implantació, en el cas de la població de nacionalitat estrangera, i a l'igual que succeeix en les Estadístiques de Variacions Residencials, existeix el dubte que s'enregistrin correctament les baixes de població de nacionalitat estrangera, especialment la d'aquells que retornen al seu país d'origen o bé migren cap a un altre país (Domingo i Bayona, 2002; o Villán, 2002). De la mateixa manera, la baixa qualitat dels identificadors o documents acreditatius d'aquesta població, conjuntament amb dificultats ortogràfiques i manca de dades concretes en relació a la data de naixement pot dificultar la gestió de les baixes motivades per un canvi de municipi de residència (Villán, 2002). Així, es dóna la situació paradoxal, que la població de nacionalitat estrangera resulta sobredimensionada en comparació al Cens de 2001, especialment quan estem comentant que fins l'actualitat s'estava produint la situació contrària. A més, i després dels efectes de la regularització de l'any 2000 i de les posteriors revisions durant l'any 2001, aquest fet pot quedar, en un primer moment, difuminat, per la incorporació al registre d'aquest últims. Dins d'aquests supòsits, caldria unificar, especialment pel que fa a la població de nacionalitat estrangera, el document identificatiu vàlid a l'hora d'empadronar-se, ja que la mateixa persona pot fer-ho amb diferents documents (passaport, NIE, targeta de residència o altres) i sol·licitar el permís de residència en diverses comunitats al mateix temps. De la mateixa manera, s'ha apuntat que l'empadronament es podria estar produint amb anterioritat a l'arribada al municipi, realitzat per part de familiars, per tal de facilitar el procés administratiu i legal posterior (Junta de Castilla y León, 2001; Villán, 2002). Finalment, cal considerar que un nombre important de població amb nacionalitat de països de la Unió Europea segueixin no estant presents en aquest registre, tant sigui per desconeixement, o pel fet de no considerar-ho necessari. Pel que fa a la fiabilitat de les dades del Padró, aquesta s'ha d'estimar com incerta. Diferents informes de l'Ajuntament de Barcelona, focalitzats en els habitatges buits, conclouien que un percentatge elevat d'aquests es trobaven realment ocupats.

Les variables que recull el Padró de població són escasses i limitades: el nom i cognoms de l'individu, el sexe, la nacionalitat, l'any i el lloc de naixement, el domicili, el DNI o document substitutori i la titulació acadèmica, i per la seva naturalesa pateix de biaixos

similars als de l'EVR, essent la característica primordial una creixent sospita de sobreestimació relacionada tant amb les disposicions legals com amb els dèficits del propi sistema de registre. La darrera reforma de la Llei d'estrangeria, que entrà en vigor a 20 de desembre de 2003 (la tercera reforma en tan sols tres anys), pot afectar de forma directa i significativa la fiabilitat del registre. Partint d'una situació en que es pot estimar un cert sobreregistre, la disposició del Padró continu municipal que a partir de desembre de 2003 pot realitzar la *Dirección General de la Policía* en matèria de control de la població present a l'Estat sense una situació regularitzada pot, a la llarga, motivar la no inscripció al registre d'aquelles persones en situació irregular, a part dels dubtes legals que comporta aquest accés diferenciat al padró segons la nacionalitat i la situació legal al país. Al mateix temps, i fruit del mateix canvi legislatiu, es preveu una modificació de la regularització del padró que comporta l'establiment de revisions periòdiques en el cas d'estrangers extracomunitaris sense l'autorització permanent de residència, havent de renovar la inscripció bianualment o en cas contrari caducarà l'efectivitat de la inscripció (Pérez, 2004). En aquest darrer supòsit, però, cal considerar que s'aprova la llei a 21 de desembre de 2003, sense caràcter retroactiu, per tant, aquesta possibilitat no es produirà fins a finals de 2005 en el cas que no s'introdueixin noves modificacions al respecte, i que per tant no afecta a l'evolució de les dades que més endavant es comentaran.

De totes maneres, la inscripció al Padró continu segueix essent necessària per acreditar la presència al país. Per exemple, en el darrer procés de regularització, anomenat *Proceso de Normalización de Trabajadores Extranjeros*, iniciat el mes de febrer de 2005, el certificat d'inscripció al Padró serveix com a document que acredita la presència al país amb anterioritat al 8 d'agost de l'any anterior, tot i que puntualment s'instaurà un cert període temporal per acreditar altes per omissió.

En el present treball, les variables sociodemogràfiques que utilitzarem seran les que faran referència al sexe, edat i nacionalitat de l'individu, amb dades referents a Espanya, Catalunya i el municipi de Barcelona, essencialment. En el cas de la ciutat comtal, el nivell de desagregació territorial que es disposa neix en les unitats bàsiques de recollida de dades del sistema estadístic de l'Ajuntament de Barcelona, les seccions estadístiques, que en un nombre de 1.919 s'han mantingut pràcticament inalterables des de 1984.

La data de referència serà normalment la d'1 de gener, tot i que pot existir, donada la seva naturalesa contínua, explotacions a qualsevol moment temporal. Així, l'Ajuntament de Barcelona realitza buidats estadístics del seu Padró referents a la població de nacionalitat estrangera i a les seves característiques amb data 1 de març de 1999, 1 de març de 2000 i juny del mateix any, per a partir d'aquest moment passar a tenir l'1 de gener com a data de referència (tot i que a 30 de juny de 2005 s'hagi fet pública una nova actualització en la

plana web de l'Ajuntament, actualització que pot acumular els errors no corregits des de gener de 2004). No serà fins l'any 2005 que l'INE publica per primera vegada les dades de població del Padró continu a nivell inframunicipal, trobant-se disponible per a 1 de gener de 2004 el conjunt d'estrangers, els agregats continentals i les vuit primeres nacionalitats en nombre d'efectius a Espanya, a nivell de secció censal (i que tornen a publicar-se un any més tard).

Finalment, les dades referides a 1 de gener de 2004 a nivell de nacionalitat i les provisionals de gener de 2005 són extretes directament de la web del Departament d'Estadística. Les de gener de 2004 són dades oficials corregides per l'INE i comptem amb la desagregació fins al nivell de Zona de Recerca Petita (248 unitats inframunicipals), per nacionalitat, sexe i grans grups d'edat. En canvi, la darrera explotació de gener de 2005 és provisional. La disposició d'aquesta, on molts cops prima la classificació per territoris enlloc de la nacionalitat, i la desigual distribució territorial de les nacionalitats, com es veurà més endavant, farà que en alguns casos no es pugui disposar de tota la informació requerida per reconstruir la distribució de les nacionalitats amb el detall territorial inframunicipal. De totes maneres, en la plana web de l'Ajuntament l'explotació de la població de nacionalitat estrangera del Padró continu pot aparèixer amb un any d'antelació en relació a les dades publicades per l'INE, i amb una major desagregació tant territorial com per nacionalitats. De la mateixa manera, altres ajuntaments realitzen, en els últims anys, operacions similars, fet que permet aconseguir dades comparatives a nivells inframunicipals.

Les xifres que obtindrem del Padró continu faran referència tant a població regular com irregular al país. En aquest sentit, les comparacions internacionals s'hauran de fer en compte, en quant majoritàriament tan sols recullen població resident en situació legal.

2.1.5.- Altres fonts estadístiques emprades

Encara que no constitueixin sèries estadístiques d'explotació preferent en aquest treball, s'han utilitzat també altres registres estadístics destinats al recompte de la població estrangera (els permisos de residència) o a esdeveniments referits al conjunt de població, al fer referència en algun moment als naixements i defuncions a la ciutat de Barcelona, extrets del moviment natural de la població, que a part del conjunt de residents aporta dades desagregades pel conjunt d'estrangers i algunes nacionalitats.

El moviment natural de la població

Les estadístiques del moviment natural de la població es refereixen bàsicament als naixements, defuncions i matrimonis que es produeixen en l'Estat espanyol, essent la base

d'aquestes estadístiques els registres civils. En el nostre treball, s'han utilitzat per la ciutat de Barcelona les dades referides als naixements i les defuncions, extretes de l'Anuari Estadístic de la ciutat de Barcelona, i publicades en la plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament (www.bcn.es/estadistica). Amb aquestes dades s'ha completat l'evolució demogràfica de la ciutat i s'ha calculat els saldos migratoris, com a millor aproximació a la dinàmica migratòria del municipi vistes les deficiències d'altres fonts. Es troben disponibles pel conjunt de la ciutat per tot el segle XX i fins l'any 2004, i desagregades per districte i Zona Estadística Gran des de mitjans dels vuitanta. Per aquesta raó, i a l'igual que les estadístiques dels moviments migratoris, s'utilitzen les dades que provenen de l'Ajuntament enlloc de les de l'INE, dades que a més a més es publiquen amb detall inframunicipal.

Els permisos de residència

Els permisos de residència són atorgats per la *Dirección General de la Policía* (DGP) i tenen un caràcter administratiu, referint-se a les persones de nacionalitat estrangera que sol·liciten, i els hi han concedit, un permís de residència, i que el mantenen en vigor a la data de referència, a 31 de desembre de l'any corresponent. Per tant, no enregistren la totalitat de població de nacionalitat estrangera, deixant-ne fora aquells en situació no legal. La seva actualització és anual, i són publicades des de 1992 en l'*Anuario Estadístico de Extranjería*, des de l'INE, i en l'*Anuario de Migraciones*, des de la *Dirección General de Migraciones del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales*.

Les sèries estadístiques resultants han experimentat significatives variacions al llarg del temps, variacions que deriven tant de canvis en el criteri de recompte com en la incidència de les transformacions en la legislació que es reflecteixen en una major visibilitat o invisibilitat estadística del fenomen i que dificulten l'anàlisi de les sèries estadístiques i en concret, de la seva evolució temporal. Només mencionar per exemple la implantació del Número d'Identificació de l'Estranger (NIE) en base a l'article 67 del "*Reglamento de Ejecución de la Ley Orgánica 7/1985, de 1 de julio, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España*", d'aplicació a partir de 1987. Per altra banda, l'any 1992 es van agregar al còmput de residents els permisos d'estudiants i de nou, al 1993 s'adjunten a les estadístiques els comunitaris i els familiars, del que es dedueix que aquests no s'agregaren a les estadístiques en paral·lel a la implantació del NIE com s'havia mencionat sinó que només de 1993 ençà, pertorbant el registre. El darrer canvi legislatiu que pot afectar substancialment el registre dels permisos de residència és el promogut pel *Real Decreto 178/2003* de 14 de febrer, "*sobre la entrada y permanencia en España de nacionales de Estados miembros de la Unión Europea y de otros Estados parte del Acuerdo sobre el Espacio Económico Europeo*" on se suprimeix l'exigència de targeta de residència als nacionals dels països de la Unió Europea i d'altres Estats

participants en l'Acord sobre l'Espai Econòmic Europeu. D'aquesta manera, desapareixeran en els propers anys del recompte els originaris dels països de la Unió Europea.

Resumint, les principals limitacions d'aquesta font son, segons I. Villán (2002):

- 1) No recull per definició el col·lectiu d'immigrants no legals.
- 2) La incidència dels processos de regularització en l'evolució del registre.
- 3) La comptabilització de persones que abandonen Espanya o de les defuncions, mentre el seu permís de residència no caduqui. Aquesta situació, segons el cas, oscil·la en terminis compresos entre l'any i els cinc anys.
- 4) La cada cop més difícil comptabilització de la població de nacionalitat d'un país de la Unió Europea.

Aquesta estadística, a més a més, es publica a nivell estatal amb desagregació a nivell provincial, sense fer tampoc referència a les característiques demogràfiques dels individus. S'utilitzarà en el present treball com a dada de referència per comparar la població estrangera resident a la província de Barcelona, Catalunya o al conjunt d'Espanya.

2.2.- L'ESPAI: LES UNITATS D'ANÀLISI INFRAMUNICIPAL

L'àmbit d'estudi del present treball es troba determinat pels límits administratius de la ciutat de Barcelona. Encara que l'arribada i els processos d'assentament de la població de nacionalitat estrangera es produeixin en un context més ample i complex, com podria ser l'Àrea o Regió Metropolitana i fins a cert punt el conjunt de Catalunya, en quant la ciutat central esdevingués porta d'entrada i d'atracció dels migrants al país, el treball se centrarà explícitament en la ciutat de Barcelona, que serà analitzada des d'una escala inframunicipal. El criteri emprat alhora de definir l'àmbit d'estudi és per tant estrictament l'administratiu. Som conscients dels problemes existents en acotar el present treball en els límits administratius de la ciutat, ja que la continuïtat residencial entre la ciutat i els municipis veïns ha de mantenir una importància cabdal en l'assentament de la població de nacionalitat estrangera, vista la continuïtat territorial, però la disponibilitat de dades estadístiques, per una banda, i de l'altre la necessitat d'acotar l'abast de la recerca, sobretot per l'escala de detall a que s'ha volgut arribar, han forçat aquesta decisió.

En el cas de la ciutat de Barcelona, existeix la possibilitat d'utilitzar fins a sis diferents unitats de divisió territorial, una de les quals, com veurem, serà variable en el temps. Les altres cinc unitats, en canvi, i des de l'any 1984, es mantenen inalterables, coincidint amb la darrera modificació de les subdivisions de la ciutat. Des de finals del segle XIX ja existeix a la ciutat varis intents de realitzar subdivisions territorials (Ajuntament de Barcelona, 2002). La primera coneguda és de l'any 1878, i dividia la ciutat en 10 districtes, recollint el creixement d'una ciutat que en aquells moments abastava una superfície d'uns 15 km². La subdivisió de la ciutat en 10 districtes perdura fins l'any 1949. Tanmateix, entre aquestes dues dates, i degut a les constants adhesions territorials que porten el terme del municipi fins als 97,4 km², es modifica la subdivisió existent tot i conservar el nombre d'unitats. Entre 1897 i 1904, 1904 i 1924, i 1924 i 1949, es realitzen diferents subdivisions coincidint amb processos d'annexió de nous territoris. Serà l'any 1949 quant s'amplia el nombre de districtes a 12, situació que durarà més de 30 anys. L'any 1984 es realitza la darrera subdivisió fins aquests moments, retornat el nombre de districtes a 10, i creant tota una jerarquia estadística que s'ha mantingut pràcticament estable fins aquests moments, i que permet mantenir sèries temporals d'informació. Aquesta divisió, segons el propi ajuntament, es basaria en les realitats històriques i urbanístiques que ha viscut la ciutat (Departament d'Estadística, 1998). Tot i així, ja es torna a treballar en una nova subdivisió municipal prevista per els propers anys, que tot i mantenir els districtes existents pensa

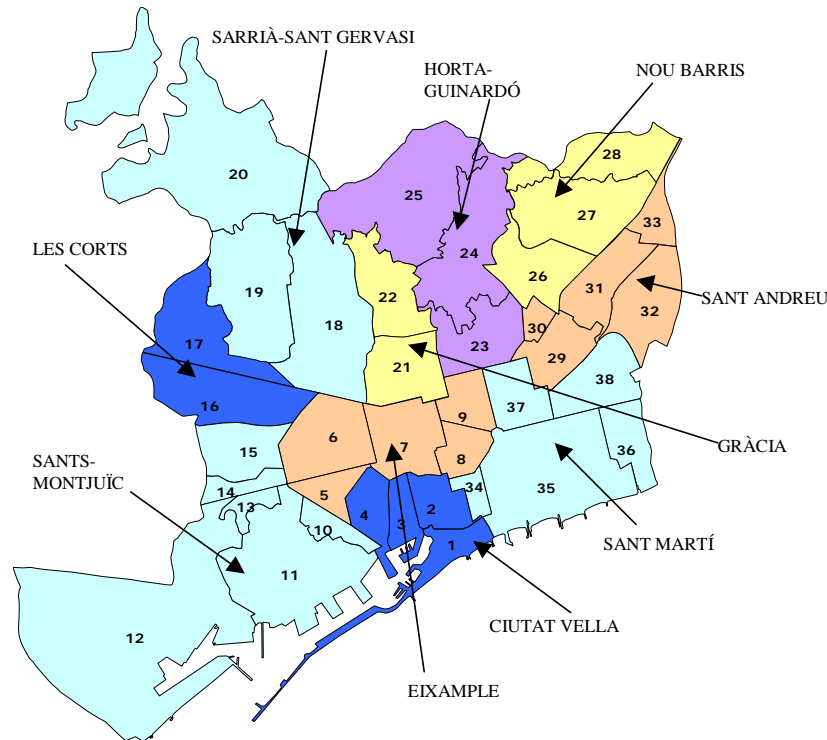
reformular els barris del municipi per tal de descentralitzar la gestió municipal, amb la intenció de crear unitats més uniformes de les conegudes fins ara.

De major a menor superfície, en primer lloc disposem dels districtes municipals (Dte.), l'última modificació dels quals data com s'ha assenyalat de l'any 1984. Els districtes, en nombre de 10, ens podran aportar una visió general però poc aprofundida de la ciutat, i s'utilitzaran per tal d'apuntar tendències generals. Es faran servir també per l'anàlisi de l'estructura de la llar i d'alguna altra característica de la població estrangera que no s'ha volgut introduir amb major grau de detall, tant per problemes de representativitat alhora de fer múltiples desagregacions per nacionalitats, com perquè no aportaven resultats més significatius. La següent unitat que disposem són les Zones Estadístiques Grans (ZEG), anomenades així en la nomenclatura del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona, i assimilable a grans trets amb el que es podrien considerar com a grans barris de la ciutat. En un nombre de 38, la seva divisió territorial no ha variat en el període d'anàlisi, i es conformaran com una de les unitats estadístiques preferencials en el nostre treball, ja que ens podrà aproximar d'una manera més fidedigna a les condicions generals de l'habitatge i de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona. Com a unitats menors trobarem a continuació les 110 Unitats Estadístiques Bàsiques (UEB) i les 248 Zones de Recerca Petites (ZRP), que tot i el seu nivell de desagregació, seran menys utilitzades en el present treball, ja que hem cregut millor, tant per les característiques de les diverses fonts usades com de les del propi objecte d'estudi, utilitzar les ZEG com a unitats principals d'explotació.

Encara existeixen dues unitats estadístiques més, de menor extensió. En primer lloc, tenim les seccions censals, que són unitats variables en el temps, ja que la seva delimitació depèn de l'evolució de la població de la ciutat amb la funció principal de proporcionar la distribució dels electors del municipi. Tot i aquesta variabilitat, la secció censal es configura en molts casos com la unitat bàsica de recollida de dades, per la qual cosa serà una de les unitats utilitzades com a base en la realització de l'estudi. Tot i això, l'Ajuntament de Barcelona manté com a unitat estadística menor les Seccions Estadístiques, que en nombre de 1.919 s'equiparen a les seccions censals de l'any 1984 i resten fixes en el temps. Aquesta unitat estadística es pren com a base en l'elaboració de les dades municipals. La utilització d'aquestes, però, és primordial en l'accés a les dades inframunicipals dels padrons continus de l'Ajuntament, en especial referència a l'evolució de la distribució en l'espai de la població de nacionalitat estrangera en els períodes intercensals. Aquest fet ha estat superat l'any 2004 i recentment per l'any 2005, amb la publicació de les dades per part de l'INE a nivell de secció censal.

A l'escala territorial ens mourem principalment a quatre nivells inframunicipals: Secció Censal (SC), Zona de Recerca Petita (ZRP), Zona Estadística Gran (ZEG) i Districte.

Figura 2.1.- Divisió territorial de la ciutat de Barcelona segons el Districte i la Zona Estadística Gran, 2004.

1) Barceloneta	14) Bordeta-Hostafrancs	27) Roquetes-Verdum
2) Parc	15) Sants	28) Ciutat Meridiana-Vallbona
3) Gòtic	16) Les Corts	29) Sagrera
4) Raval	17) Pedralbes	30) Congrés
5) Sant Antoni	18) Sant Gervasi	31) Sant Andreu
6) Esquerra Eixample	19) Sarrià	32) Bon Pastor
7) Dreta Eixample	20) Vallvidrera-Les Planes	33) Trinitat Vella
8) Estació Nord	21) Gràcia	34) Fort Pius
9) Sagrada Família	22) Vallcarca	35) Poblenou
10) Poble Sec	23) Guinardó	36) Barris Besòs
11) Montjuïc	24) Horta	37) Clot
12) Zona Franca-Port	25) Vall d'Hebron	38) Verneda
13) Font de la Guatlla	26) Vilapicina-Turó de la Peira	

Font: Plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

La Secció Estadística (SE) és la divisió estadística bàsica, creada l'any 1984 amb l'aprovació de la nova divisió territorial de la ciutat de Barcelona i des d'aleshores es manté invariable en el temps, amb un total de 1.919 unitats per tot el municipi. S'ha disposat amb aquest nivell de desagregació de les dades dels Padrans Continus de l'1 de gener de 2001 i de 2002 (en aquest darrer cas només per la població estrangera), cedits pel Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. D'aquesta manera, el 60% de les 1.919

Seccions Estadístiques del 2001 tenen entre 500 i 1.000 habitants, amb variacions que oscil·len entre les 7.006 persones en el cas de la que tenia major nombre d'habitants fins a l'extrem de la secció 10.074, situada al Barri Besòs, on no hi constava població enregistrada.

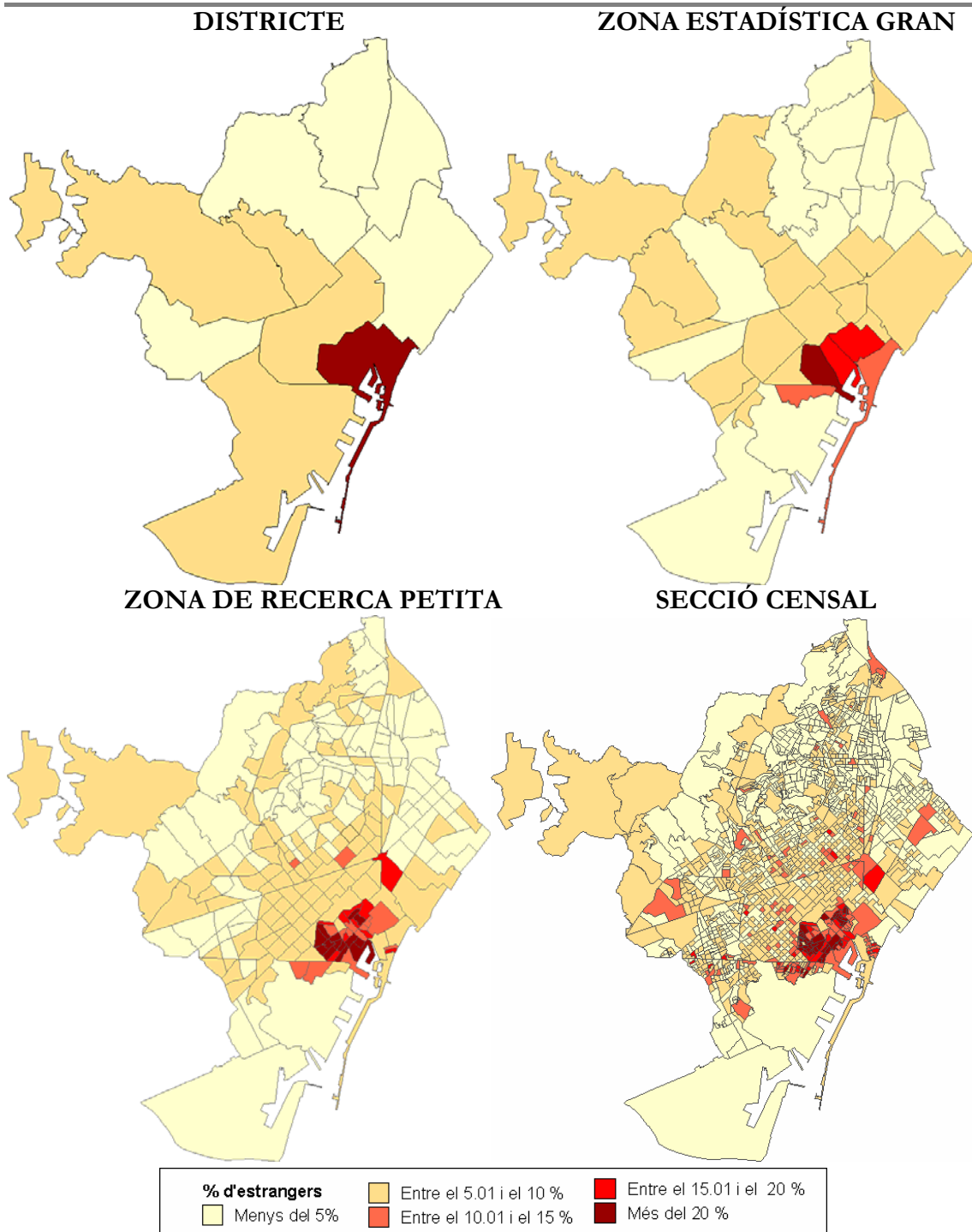
La Secció Censal (SC), és una unitat que sorgeix amb finalitat electoral, a partir de la llei Orgànica 5/1985 sobre Règim Electoral General, essent variable en el temps segons els canvis de població registrats pel municipi. En l'article 23.2 de la mencionada llei, s'estableix que el nombre d'electors ha de variar entre un mínim de 500 i un màxim de 2.000, criteri pel qual evoluciona el seccionat. Per l'any 1991, i amb dades del Cens del mes de març, disposem d'un total de 1.812 seccions censals, pel Padró de l'any 1996, la informació del qual també tenim desagregada per Secció Censal, aquestes s'han reduït fins a les 1.582 unitats per al total del municipi de Barcelona. En ambdós casos les dades han estat cedides per l'Institut d'Estadística de Catalunya, comptant per al Cens de 1991 només amb la població de nacionalitat estrangera per la secció censal corresponent i amb el total de la població estrangera i espanyola per l'any 1996, en aquest darrer any també comptem amb les dades de l'estructura de la llar derivades de l'estadística de població annexa al Padró. Per l'any 2001, el nombre total de seccions censals altra vegada es redueix, situant-se en 1.491 (veure taula 2.4). Comptem per aquesta data de les dades referents tant a la població de nacionalitat estrangera com al total de la població segons la nacionalitat, l'edat, el sexe, el país de naixement i variables referides a l'educació, estat civil, any d'arribada i relació amb l'activitat. També parteixen d'aquest nivell de desagregació les dades referents als habitatges i l'estructura de la llar, cedides des de l'Idescat, així com el darrer fitxer de microdades del Cens de 2001. En l'actualitat, i com a producte de la revisió del Cens electoral, el nombre de seccions censals s'ha reduït per l'any 2004 a 1.483, tot i que les dades emprades pel padró continu de gener de 2004 s'utilitzaven encara les 1.484 seccions de l'anterior revisió electoral.

De fet, les seccions censals acostumen a construir-se en base a les seccions estadístiques de l'Ajuntament. Així, és possible recompondre la informació de les seccions estadístiques en les seccions censals actuals. Tot i això, des de 1984 endavant, la tendència a l'agregació, encara que majoritària, no es manté en tots els casos. Al contrari, fins a vuit seccions estadístiques s'han trobat subdividides, es tracta de zones urbanes renovades, amb un fort creixement poblacional en els darrers anys, motiu pel qual se suposa necessària la divisió.

Pel que fa al nombre de residents, a l'any 1996 de les 1.582 seccions censals dues terceres parts tenien entre 500 i 1.000 habitants, la secció censal amb més habitants situada al barri de la Zona Franca n'arribava a tenir 7.269, mentre que al pol oposat, la més petita amb 403 habitants es localitzava a Parc, al Districte de Ciutat Vella. Per l'any 2001, la secció censal amb major nombre de residents contenia 6.996 persones, per tan sols 91 la secció amb

menor nombre de residents, encara que més del 90% de les seccions tenien poblacions compreses entre els 500 i 1.500 residents.

Figura 2.2.- Proporció de població de nacionalitat estrangera segons el Cens de 2001, Barcelona, per diferents unitats estadístiques.

Font: Cens de població i habitatges de 2001, a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat). Elaboració pròpia.

La Zona de Recerca Petita (ZRP) és una agrupació creada pel Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona amb finalitat d'estudi i que des de 1984 es manté estable en el

temps, amb un total de 248 zones per a tot el municipi. S'ha optat per utilitzar l'anomenada Zona de Recerca Petita per tal d'unificar les unitats d'anàlisi més petites (SE i SC) en l'evolució temporal, alhora que es redueix significativament la dispersió tant en el nombre d'habitants com en la superfície per a cadascuna de les unitats d'anàlisi. L'any 2001, amb dades del Cens, la població de les ZRP variava entre 413 residents i 21.101, com a valors extrems.

Taula 2.4.- Divisions dels districtes de Barcelona, 1991-2004.

Districtes	Zones Estadístiques Grans (ZEG)	Unitats Estadístiques Bàsiques (UEB)	Zones Recerca Petites (ZRP)	Seccions Estadístiques (SE)	Secció Censal			
					1991	1996	2001	2004
Ciutat Vella	4	6	37	149	133	104	92	90
Eixample	5	10	35	317	297	265	255	255
Sants-Montjuïc	6	14	18	210	198	165	161	158
Les Corts	2	6	11	82	79	73	71	71
Sarrià-St. Gervasi	3	13	20	184	177	156	143	143
Gràcia	2	21	23	159	153	135	122	122
Horta-Guinardó	3	7	27	222	211	187	177	177
Nou Barris	3	13	26	212	203	177	168	167
Sant Andreu	5	8	21	154	146	129	121	120
Sant Martí	5	12	30	228	215	187	181	180
Barcelona	38	110	248	1.917	1.812	1.582	1.491	1.483

Font: Plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

La Zona Estadística Gran (ZEG) és una agrupació de les anteriors unitats establertes pel Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona basada en les realitats històriques i urbanístiques que ha viscut la ciutat i que poden assimilar-se als grans barris del municipi, essent 38 per a tot Barcelona. Tot i això, presenta una gran variabilitat en el nombre de residents, des del mínim de 413 a Montjuïc, fins al màxim de 96.306 a Sant Gervasi. Per damunt del ZEG trobem els 10 districtes de la ciutat. En aquest cas, la seva població varia entre els 251 mil residents a l'Eixample fins als 80 mil de Les Corts.

En la figura 2.2 es mostren les diferències existents entre les diverses escales inframunicipals utilitzades. S'hi ha representat, amb dades del Cens de població de 2001, la proporció de població estrangera sobre el total de residents de cada unitat estadística, des dels deu districtes a les 1.491 seccions censals, passant per les 38 zones estadístiques grans i les 248 zones de recerca petites. A mesura que augmenta la desagregació territorial, és més fàcil apropar-se a la importància de la població estrangera en el seu espai de relació més habitual, tot i que al mateix temps s'està perdent fiabilitat estadística i la disposició i desagregació (pel que fa al nombre de variables) de les dades és menor.

La decisió de l'escala territorial d'anàlisi utilitzada és determinant en l'apropament tant a la concentració i a la segregació com a les pautes d'assentament i difusió de la població en el territori. En aquest cas, com s'ha vist, es parteix d'unitats diferents per cadascun dels anys

observats. No es tracta només de la diferència en l'escala d'anàlisi, i de la variabilitat que pot presentar una mateixa escala per a dos moments diferents, s'ha de comptar també amb les importants diferències i variacions en el nombre d'habitants i la superfície de la unitat d'anàlisi contemplada.

Malgrat que la cartografia que fa visible l'evolució del col·lectiu en el territori s'hagi utilitzat per cada any la unitat més petita, sigui la Secció Censal, els resultats són analitzats en canvi, per Zona Estadística Gran (recordem que la considerem assimilable al barri) i per districte. S'ha decidit fer-ho d'aquesta manera ja que tal i com destaquen diferents autors (Amersfoort, 1990) la zona a considerar en l'anàlisi ha de ser prou gran perquè la composició de la seva població pugui influir en el funcionament de les institucions públiques a nivell local, essent al nostre parer el barri l'espai de referència més petit que amb tot conserva una realitat veïnal i institucional prou sòlida.

Es compta amb la base cartogràfica de la ciutat cedida des de l'Institut Municipal d'Informàtica a través del seu servei d'Informació de Base i Cartografia. La unitat en que es basa aquesta és la secció estadística, a partir de la qual s'han anat reconstruint successivament les seccions censals dels anys 1991, 1996, 2001 i 2004, a partir de l'agregació de seccions estadístiques preexistents o fins i tot, en alguna ocasió, realitzant subdivisions. En aquests darrers casos, aproximadament una desena de seccions, s'ha decidit realitzar una partició aleatòria al no disposar dels nous límits de la secció censal. Finalment, en darrer lloc s'han construït les unitats estadístiques superiors com les ZRP, les ZEG i els districtes municipals.

2.3.- METODOLOGIA

2.3.1.- La població objecte d'estudi: migrants, estrangers, ètnies?

Abans d'iniciar la descripció i l'anàlisi de la distribució de la població de nacionalitat estrangera, és convenient fer aquest capítol introductor en el que es puguin aclarir el màxim possible els conceptes i la metodologia emprada en el treball, centrant el raonament d'una manera especial en la relació entre població i espai.

Per a delimitar les poblacions objecte d'estudi utilitzem com a principal variable sociodemogràfica la nacionalitat i subsidiàriament l'origen, i com a segones característiques bàsiques se centrarà l'anàlisi en el sexe i en l'edat.

Per què s'ha triat com a primera opció la nacionalitat? Si es fa una ullada als estudis sobre migracions internacionals i la població resident resultant, veurem que hi ha tres grans criteris classificatoris que determinen tant el procés estadístic de recollida de dades, com l'anàlisi demogràfica o l'orientació de la política de planificació que se'n deriva: la consideració de l'individu que ha migrat o no, la consideració de la nacionalitat, i la de l'etnicitat. Les tres característiques origen, nacionalitat i etnicitat poden encavalcar-se, presentant les tres problemes i avantatges.

En el primer cas, es parla de població immigrada i es classifica la *població per l'origen* (el país de naixement), pot semblar que aquesta és la distinció "més" demogràfica, si es té en compte que el fet definitori és estrictament demogràfic, l'haver protagonitzat o no, com a mínim un moviment migratori (en el nostre cas d'àmbit internacional). Malgrat que per l'anàlisi dels fluxos, sobretot en realitzar-se el primer moviment, sembla que és una opció prou ajustada, per l'anàlisi dels estocs o població resident es plantegen greus problemes metodològics i conceptuals:

- 1) En l'apartat metodològic els problemes giren al voltant del fet de que tots els fills nascuts a Espanya, que efectivament no han migrat, no són comptats en aquesta agrupació. Sembla difícil justificar l'absència dels menors de 18 anys de nacionalitat estrangera nascuts en territori espanyol a la nostra anàlisi;
- 2) De la mateixa manera, tot i que en menor nombre, els espanyols nascuts a l'estranger són assimilats de fet a migrants estrangers; i
- 3) Englobar sota l'epígraf de migrant tant la persona que ha arribat fa un mes com la que ha arribat fa 50 anys, la que té nacionalitat espanyola i la que no

la té, és a dir que independentment del lloc de naixement gaudeix dels mateixos drets i deures que els altres espanyols i els que no, introdueix força confusió.

En segon lloc ens trobem amb la *nacionalitat* com a principi bàsic per classificar la població objecte d'estudi, que és com s'ha avançat el principal criteri triat en aquest treball. La raó fonamental ha estat que la definició externa, en el sentit de no demogràfica, que prové de la legislació (tenir o no la nacionalitat espanyola) és amb molt un dels factors que més intervé en les seves condicions de vida. Per altra banda, sens dubte, aquesta classificació seguint característiques extra-demogràfiques també presenta fortes limitacions:

- 1) L'aplicació de criteris diferents en la legislació sobre nacionalització fa que certs col·lectius de migrants tinguin una probabilitat molt més alta de romandre durant molt més temps sota observació estadística, mentre que per d'altres aquesta probabilitat s'escurça notòriament (en convertir-se en espanyols), podent donar una visió distorsionada dels moviments migratoris; i
- 2) De la mateixa manera que en el cas anterior, la temporalitat és completament obviada, amagant també una forta heterogeneïtat en les condicions de vida de cadascun dels nacionals d'un mateix país. En el fons, com a les altres dues definicions, topa amb la inadequació de les taxonomies estadístiques aplicades als col·lectius per apropar-se a l'estudi de les identitats assumides individualment.

En tercer lloc, existeixen les classificacions que es basen en la *identitat ètnica* del subjecte. Aquest tipus d'agregació compta amb una llarga tradició i és imperant en els estudis procedents de l'àrea anglosaxona i en canvi poc freqüent als estudis europeus, exceptuant la Gran Bretanya i alguns dels treballs realitzats als Països Baixos. Metodològicament els estudis que es basen en aquests tipus d'agrupació parteixen de les classificacions censals d'autoinscripció utilitzades a diferents països, entre els que destaquen els Estats Units i recentment la Gran Bretanya, destacant primordialment les que s'articulen al voltant del color de la pell com a element significant. Aquest tipus d'agrupació per definició s'allunya de la migració internacional com objecte d'estudi, ja que el fet demogràfic de la migració ha deixat de ser definitori, essent substituït per una construcció social depenent gairebé exclusivament de la societat d'arribada com pot ser la percepció del color de la pell, de "la cultura", o de l'origen nacional propi o dels avantpassats. És clar doncs, que aquesta no és la perspectiva que interessa aplicar en aquest treball, amb tot volem assenyalar una contradicció flagrant i creixent: l'aparell metodològic per a l'estudi de la concentració i la

segregació espacials ha estat desenvolupada per l'escola anglosaxona, eminentment per la nord-americana, a partir de l'estudi de la segregació racial. Aquesta evidència comporta més conseqüències teòriques de les que a primer cop d'ull hom podria preveure.

Tot i que, com s'ha dit, en aquest treball s'utilitza generalment la nacionalitat i per tant per defecte, quan parlem de segregació o concentració parlem de la segregació o concentració espacial per nacionalitat exclusivament, quan ha calgut i de forma suplementària s'ha considerat també l'anàlisi de l'origen, assenyalant-se aleshores de forma explícita. De la mateixa manera, no ens hem limitat a estudiar el col·lectiu de nacionalitat estrangera o el de migrants quan ha pertocat, sinó que quan era convenient s'ha analitzat per contrast, els col·lectius complementaris, és a dir, la població de nacionalitat espanyola i la població no emigrada.

2.3.2.- Mesures de la segregació espacial

Els intents de mesurar i per tant de quantificar la segregació espacial neixen de manera gairebé paral·lela als primers estudis que focalitzen la seva atenció en la distribució espacial de poblacions a escala infraurbana. Si ens remuntem a l'article de E. Burgess titulat "Residential Segregation in American Cities", publicat l'any 1928 i considerat com el primer treball que centra la seva atenció de manera directa en l'assumpte de la segregació residencial, existeix ja un primer intent de mesurar la concentració de la població a partir del nombre d'àrees on el grup estudiat superava un cert llindar definit amb anterioritat. Amb posterioritat, i a partir de la dècada dels anys quaranta del segle XX, els estudis sobre concentració i segregació espacial han anat recorrent a diversos indicadors per plasmar quantitativament l'abast i l'evolució del fenomen. L'increment dels primers intents quantificadors s'ha de lligar, al mateix temps, a la col·laboració dels experts nord-americans amb l'administració de l'Estat i especialment en el disseny de les seves polítiques desagregatives (Rhein, 1994), que sorgeixen producte de diverses reformes legislatives de principis de segle. La necessitat d'avaluar aquestes polítiques accentua la recerca d'indicadors comparables, tant en el temps com en l'espai. Trobem així que entre els anys 1947 i 1955 existeix el que a vegades s'ha anomenat com una "guerra d'índexs" en la literatura científica al voltant dels indicadors que mesuren la segregació espacial (Engstrom, 1997).

Les mesures de segregació tenen dos objectius principals, segons Brun (1994):

- 1) La comparació de la segregació entre ciutats, la comparació de l'evolució de la segregació en una ciutat al llarg del temps, i la comparació de diferents subgrups de població dins d'una aglomeració urbana.
- 2) La distinció entre les diferents subdivisions d'una ciutat en funció del grau de segregació de cada una d'elles, calculat en el temps i l'espai.

Com a definició operacional del terme “segregació” ens podem referir a la donada pel mateix J. Brun (1994) com a:

“On s'accorde généralement à qualifier de “ségrégee” toute unité de recueil de données statistiques dont la population présente une distorsion sensible dans sa composition, selon un critère déterminé ou un ensemble d'indicateurs, par rapport à la composition moyenne de l'agglomération ou de l'ensemble géographique de référence”

Aquests indicadors, utilitzats generalment en un context nordamericà, s'han aplicat també en les darreres dècades a les ciutats europees. Aparicio (2000) per exemple, enumera els treballs de Grafmeyer (1992) per França, Petsimeris (1995) per Londres o per Torí, Milà i Gènova (1998); Guermond i Lajoie (1999) per les grans ciutats franceses; J. Brun i Chauviré (1983) o C. Rhein (1998) per la ciutat de París, en bona part dels casos, l'objecte d'estudi és la divisió social de l'espai en funció de les categories socioeconòmiques dels seus residents; als que hauríem d'afegir els de Cristaldi (2002) per la ciutat de Roma, Musterd i Deurloo (2002) o Deurloo i Musterd (1998) per Amsterdam; Priemus (1998) i Van Kempen i Priemus (1999) per diverses ciutats holandeses; Friedrichs (1998) per Colonia; Giffinger (1998) per Viena; Kemper (1998) per Berlin; Peach (1975 o 1999) per Londres, o Malheiros (2002) per diverses ciutats europees entre les que figuraven Barcelona, Madrid, Lisboa o Milà. En un entorn més proper, recentment s'han aplicat algun d'aquests indicadors en el cas de la ciutat de Barcelona per la població de nacionalitat estrangera (Domingo i Bayona, 2004; Fullaondo 2003) o en els treballs de Martori i Hoberg per Catalunya (2003) i alguns dels municipis catalans com Barcelona, Granollers, Vic i l'Hospitalet de Llobregat (2004 i 2004a).

Els indicadors quantitius es caracteritzen, en un inici, per una certa simplicitat en el seu càlcul, obtenint com a resultat una única xifra o indicador que ens mostra la situació d'un subgrup de població en relació a un altre, en un espai determinat. La gènesi o construcció de la major part d'aquests primers índexs es deriva d'una mesura estadística com és la *corba de Lorenz*. Aquesta és una eina per representar gràficament la concentració, i en els seus inicis s'utilitza en estudis de desigualtat d'una distribució, sobretot en economia per analitzar la distribució de la renda. És formulada per Lorenz l'any 1905, i manté la seva importància en el temps per la possibilitat de visualitzar de forma comparada la

concentració. En la seva construcció es representa en un eix de coordenades la corba de percentatges acumulats d'una distribució, ordenats de menor a major, comparant d'aquesta manera la distribució d'una variable (en el nostre cas seria d'una nacionalitat), amb el que seria la equidistribució, és a dir, la diagonal, per la qual totes les unitats d'anàlisi representarien el mateix percentatge, el mateix pes, en la distribució: quan més allunyada de la diagonal resulti la corba representada, major serà la concentració, quan més a prop de la diagonal principal, menor serà la concentració.

En primer lloc, entendrem per concentració (aplicant aquest concepte a una població determinada), quan aquesta població es troba en un espai delimitat en proporcions superiors a les que la trobem en el conjunt del municipi. És a dir, el percentatge d'una població determinada en un barri, districte o secció censal és superior al percentatge que representa aquesta subpoblació en el conjunt de la ciutat. Aquesta possibilitat, d'altra banda, porta associada el fet que en aquest espai s'aplegui una elevada proporció de població d'aquest grup (en relació a la seva pròpia distribució percentual en les diverses subdivisions de l'espai de la ciutat), i que aquesta proporció sigui superior a la que el conjunt de població d'aquest espai representa sobre el total de la ciutat. Aquesta segona possibilitat pot, a més a més, ser utilitzada per comparar subgrups (en el nostre cas nacionalitats) diferents, posant-les en relació amb la distribució de la població total de la ciutat, identificant així possibles espais de concentració de població. Si d'aquestes operacions trobem l'acumulació de població d'una nacionalitat en un espai diferenciat, en podrem arribar a dir que està concentrada, per anomenar-la com a dispersa en la situació contrària. Així, deixant de banda la distribució del total de població de la ciutat, que no serà el nostre objecte d'estudi, definirem la concentració o dispersió d'una nacionalitat en relació a la distribució del total de població del municipi, que ens servirà com a pauta de referència i com a punt de comparació.

En un intent de sintetitzar la diversitat de mesures sorgides per calcular la segregació espacial, Massey i Denton (1988) consideren que es pot parlar de cinc dimensions de la segregació: la igualtat, l'exposició, la concentració, el reagrupament o agregació, i la centralització (originalment anomenats com a *evenness*, *exposure*, *concentration*, *clustering* i *centralization*), cada una de les quals representa facetes diferenciades però complementàries del què s'entén per segregació. Si una població apareix com a segregada per un d'aquests indicadors, probablement apareixerà com a tal en els altres, tot i que conceptualment ens indicaran un aspecte diferenciat del fenomen. La concentració de la població apareix, per tant, com una de les possibles cares de la segregació espacial.

La finalitat o validesa dels indicadors de segregació espacial la podríem resumir en tres punts:

- 1) Per la possibilitat de comparació entre la situació presentada per diferents grups definits dins d'un mateix àmbit d'estudi;
- 2) Per permetre la comparació de situacions entre diferents ciutats; i
- 3) Per avaluar l'evolució en el temps d'un mateix indicador en una mateixa ciutat.

Aquests indicadors, es troben basats en una definició de segregació que es podria sintetitzar com a “distinció espacial entre àrees de residència de grups de població que viuen dins d'una mateixa aglomeració” (Brun, 1994).

La **igualtat** (*evenness*) mesura la sots- o sobre- representació d'un grup de població específic en unes unitats espacials determinades. Un grup és segregat si no es troba repartit de forma uniforme entre les diferents unitats espacials. És per tant una mesura que es refereix a la comparació de la distribució espacial que presenten dos grups de població diferents. Així, i sota aquesta definició, la segregació no existirà quan el grup minoritari es trobi representat en la mateixa proporció en totes les àrees considerades.

L'índex més conegut és el de *dissimilaritat* (ID), creat per Duncan i Duncan en els anys cinquanta. Compara la distribució espacial de dos grups de població, representant, a *grasso modo*, la proporció de població del grup minoritari que hauria de canviar d'àrea de residència per distribuir-se de forma similar al grup majoritari. És també utilitzat a bastament per comparar la distribució de dos grups minoritaris entre si. Aquest índex presenta valors situats entre 0 i 1 (o bé entre 0 i 100) i realitza una comparació entre dos grups de població diferenciats. El valor 1 indica que la segregació és màxima, i el 0 respon a dues poblacions que es distribueixen de forma idèntica en el territori. En el primer cas, els dos grups de població no coincidirien en l'espai, en el segon, la proporció d'un en relació a l'altre serà sempre la mateixa en tota unitat considerada. Geomètricament l'índex de *dissimilaritat* es pot representar en la *corba de Lorenz* com la màxima distància vertical existent entre un punt de la distribució representada i la diagonal. El seu càlcul és simple, ja que únicament són necessàries les poblacions del grup minoritari i del grup majoritari a nivell inframunicipal. És l'indicador que s'ha imposat en la literatura científica, existint un ampli nombre de treballs que l'utilitza en els seus càlculs.

L'*índex de segregació*, molt similar en quant a la definició a l'anterior, mesura, en canvi, la situació d'un grup determinat en relació al total de població. És pot dir que l'*índex de segregació* és un cas especial del de *dissimilaritat*, tal i com evidencien la similitud en les seves formulacions.

Són índexs que, tot i la seva àmplia utilització, presenten diverses problemàtiques associades. El fet de resumir la distribució espacial d'una població en un sol número fa que aquest sigui esclau de les peculiaritats matemàtiques de la seva formulació. Així, al canviar d'escala d'anàlisi l'índex variarà, de forma que quan més petita és l'àrea considerada, l'índex tendeix a ser major. Aquesta problemàtica es repeteix al considerar les poblacions, quan més petita és una població, major serà l'índex. Un darrer problema, finalment, és el de la homogeneïtat interna que puguin presentar els grups que es troben definits sota una mateixa etiqueta.

D'altra banda, s'escapen tota una sèrie de matisos d'aquesta distribució, desconeixent possibles efectes d'agrupació, la seva situació en el mapa de la ciutat, o bé la distància d'aquestes al centre de la ciutat. Aquest darrer factor mantenia una importància evident en les primeres consideracions del procés d'assentament dels grups immigrants des de l'ecologia urbana. Així, cal tenir en compte que tot i que dues poblacions presentin índexs similars, aquests poden respondre a situacions oposades. Tot i aquests problemes, sembla existir un consens al voltant que l'ID és possiblement l'indicador més satisfactori (Engstrom, 1997), tot i que cal anar en compte quan els grups considerats són compostos per un nombre baix d'efectius o quan les àrees utilitzades són petites.

Per la ciutat de Barcelona, a 1 de novembre de 2001 la nacionalitat amb un nombre major d'empadronats a la ciutat, l'equatoriana, amb 14.661 residents, representava tan sols el 0,97% del total de residents de la ciutat. El nivell de desagregació major que disposem, amb les 1.491 seccions censals, conjuntament amb el poc pes de les nacionalitats, fa que el càlcul d'aquests indicadors a nivell de secció censal sigui desaconsellable, i es decideix per tant mostrar més endavant els valors d'aquests índexs utilitzant sobretot les Zones de Recerca Petites i les Zones Estadístiques Grans. Les variacions que sofreix la secció censal, a més a més, dificulta la comparabilitat entre les dates utilitzades i l'evolució dels indicadors en el temps. De la mateixa manera, caldrà considerar que l'evolució ascendent en els darrers anys dels efectius de població de pràcticament totes les nacionalitats, per si sols, poden acabar provocant una disminució dels índexs obtinguts. En contraposició, la relació entre els indicadors per una mateixa data i unitat estadística si que ens poden aportar un element comparatiu força sòlid de la inserció espacial de les diverses nacionalitats.

A continuació s'exposa les formulacions dels dos indicadors fins ara comentats, que com s'observa, són pràcticament coincidents:

Índex de segregació:

$$IS = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n \left| \frac{x_i}{X} - \frac{t_i - x_i}{T - X} \right|$$

on:

x_i = Població del grup X en la unitat espacial i

X = Població del grup X en el municipi.

t_i = Població total en la unitat espacial i

T = Població total del municipi

n = Nombre d'unitats espacials del municipi.

Índex de dissimilaritat:

$$ID = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n \left| \frac{x_i}{X} - \frac{y_i}{Y} \right|$$

on:

x_i = població del grup X en la unitat espacial i

X = població del grup X en el conjunt de la ciutat

y_i = població del grup Y en la unitat espacial i

Y = població del grup Y en el conjunt de la ciutat

n = Nombre d'unitats espacials del municipi.

En la figura 2.3 trobem un exemple senzill de com s'elabora el seu càlcul i quina és la seva concepció teòrica. L'índex de dissimilaritat entre dos grups pot ser calculat ràpidament de la forma següent. A partir de la distribució espacial de dos grups A i B en quatre àrees de la ciutat, es calcula la diferència entre els percentatges obtinguts. La suma d'aquesta, dividida per la meitat, ens donarà l'índex de dissimilaritat, que en aquest cas exposat seria de 30, i que gràficament significaria el percentatge de població que hauria de canviar d'àrea de residència per tal que les dues distribucions presentessin els mateixos valors en les quatre àrees considerades.

Figura 2.3.- Exemple de càlcul de l'indicador de dissimilaritat.

	A	B	Dif.
1.....	10%	20%	10%
2.....	30%	10%	20%
3.....	20%	40%	20%
4.....	40%	30%	10%
Total	100%	100%	60%

Font: Elaboració pròpia.

D'altra banda, són indicadors que no tenen en compte la variable espacial, és a dir, si les àrees utilitzades es troben en un lloc o altre de la ciutat, ni tampoc, per tant, la continuïtat espacial entre àrees. De la mateixa manera, es tracta d'índexs que ens informen d'un únic

valor global per un grup nacional per tota la ciutat. Tot i aquestes limitacions, s'han continuat utilitzant, d'una banda perquè la introducció de nous indicadors de càlcul més complex no han acabat per aportar informació més significativa (al marge de certes variacions percentuals que en moltes ocasions no afecten la jerarquia entre nacionalitats obtinguda), especialment quan es mantenen dubtes importants sobre la validesa i correcció de les fonts estadístiques emprades per la seva construcció; al mateix temps que continuaven existint vàries de les principals limitacions i es perdia la comparabilitat existent amb estudis anteriors.

Un tercer indicador que es pot considerar com del mateix grup, i derivat directament de la corba de Lorenz, és l'anomenat coeficient de Gini, que ens informa també sobre la variable concentració. Aquest, construït a partir de la corba de Lorenz, presenta uns valors compresos entre 0 i 100, i esquemàticament, el valor obtingut es correspon al doble de l'àrea compresa entre la diagonal i la corba obtinguda, per tant, mesura la superfície entre distribució i diagonal. En tot cas, serveix per sintetitzar en un únic valor la informació aconseguida representant la corba de Lorenz. La seva formulació és la següent:

$$G = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \left[\frac{t_i t_j |p_i - p_j|}{2T^2 P(1-P)} \right]$$

amb: t_i = població total unitat espacial i

t_j = població total unitat espacial j

p_i = proporció del grup en la unitat espacial i

p_j = proporció del grup en la unitat espacial j

P = proporció del grup en el municipi

T = població total de la ciutat

n = nombre d'unitats espacials

La **concentració** (*concentration*) es refereix a l'espai físic ocupat per un grup, mesurat en termes de superfície. En aquest cas, un grup es trobarà concentrat si ocupa una proporció petita de territori. Per tant, la concentració mesura l'aglomeració d'un subgrup de població dins de la ciutat. Un dels pocs indicadors que reflecteixen aquesta possibilitat és l'índex Delta de Duncan. Aquesta mesura és proposada a inicis dels 40 per Hoover, i adaptat posteriorment l'any 1961 per Duncan. La seva formulació recorda l'índex de dissimilaritat, en quan s'interpreta d'una manera similar. És a dir, ens mesura la proporció de població d'un grup X que resideix en àrees amb densitat de població superior al conjunt del grup, i s'interpreta com la proporció dels membres d'aquest grup que haurien de variar d'espai de

residència per aconseguir una densitat uniforme al llarg de totes les àrees on s'hi trobin representats. La seva formulació és la següent:

$$DEL = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n \left| \frac{x_i}{X} - \frac{a_i}{A} \right|$$

on x_i és la població del grup en la unitat estadística, X la població en el total del municipi, i les a_i es refereixen a la superfície, de l'àrea determinada i del total municipal respectivament.

Tots aquests indicadors ens aporten un únic valor per al conjunt de l'espai estudiat, i per tant no responen a qüestions espacials. Existeixen però diverses possibilitats per plasmar la concentració o segregació d'una manera cartogràfica, com pot ser el simple *Quocient de localització o concentració* (QL), que relaciona la proporció d'una població en un espai determinat amb la del total del grup a la ciutat. Si el valor és superior a la unitat, la població la trobem per tant sobrerrepresentada, essent el cas contrari amb valors inferiors a la unitat. Es formula de la següent manera:

$$QL = \frac{\frac{X_i}{T_i}}{\frac{X}{T}}$$

Amb x_i = Població del grup X en la unitat espacial i

X = població del grup X al municipi

T_i = Població total de la unitat i

T = Població total del municipi

Aquesta representació cartogràfica s'ha utilitzat en anteriors treballs per la ciutat de Barcelona (veure Bayona, 2002), per diferents col·lectius nacionals i a nivell de Zona Estadística Gran, i aporten una primera visió a la distribució espacial d'un col·lectiu. En aquest cas la comparació es produïa entre diferents grups de població, podent-la definir seguint el mateix tipus d'anotació com a $\frac{(X_i/X)}{(T_i/T)}$, comparant-se per tant la distribució

d'una població X amb la distribució del total de població de la ciutat, i utilitzant-se aquesta darrera com a element d'estandardització entre les diferents nacionalitats representades. Així, la distribució del total de població de Barcelona s'utilitzava com a element de comparació de les distribucions de les diferents nacionalitats, definint la sobre o sots representació d'una nacionalitat a partir de la pauta del total d'habitants del municipi. Ambdues formulacions, si s'utilitza la mateixa població de referència, són anàlogues.

Altres indicadors d'igualtat i concentració, no utilitzats en aquest treball, incorporen als índexs la informació de la distribució de les nacionalitats georeferenciada, superant per tant forces de les problemàtiques més usuals en aquests indicadors (veure Martori i Hoberg, 2004, o Aparicio, 2000, entre una extensa bibliografia que fa referència a la construcció d'indicadors). En aquest treball, en canvi, a més a més dels indicadors ressenyats la informació georeferenciada s'analitzarà mitjançant altres tècniques estadístiques, d'associació i correlació espacials, que abordarem més endavant.

De la mateixa manera, les següents tres accepcions de la segregació definides per Massey i Denton (1988) no seran utilitzades en el present treball:

L'*exposició* (*exposure*) es refereix a la possibilitat d'interacció entre els membres d'un mateix grup, o entre els membres de dos grups a l'interior de les unitats espacials considerades. Així, mesura la probabilitat que un membre d'un grup determinant trobi un membre del seu propi grup o bé d'un altre grup considerat dins de la seva unitat espacial de referència. Un exemple d'aquest tipus de mesures és l'índex d'interacció, que indica la probabilitat d'interacció entre els membres d'un grup minoritari X i un grup majoritari Y. L'índex variarà entre 0 i 1.

El *reagrupament* o *l'agregació espacial* (*clustering*) és utilitzat per conèixer la formació d'enclaus dins de les ciutats, i considera la proximitat o contigüitat en la localització dels grups de població considerats. És a dir, amb aquests índexs coneixerem si el grup considerat viu en àrees contigües o bé en enclavaments diferenciats entre si.

La *centralització* (*centralization*) realitza la mesura de la proximitat d'un grup al centre de l'àrea metropolitana o de la ciutat. És a dir, calcula l'ocupació d'una posició central del grup minoritari. L'indicador és una herència dels primers postulats de l'ecologia urbana, segons la qual els immigrants s'instal·laven en un primer moment en les àrees degradades dels centres urbans, per conèixer una posterior dispersió a mesura que coneixien una major integració. Un d'aquests indicadors és l'índex de centralització absoluta (Duncan i Duncan, 1955). Aquest, mesura la proporció d'un grup de població que s'hauria de desplaçar per tal d'obtenir una densitat uniforme del grup en el centre del municipi. El valor obtingut és negatiu si els membres del grup tendeixen a residir lluny del centre municipal, i positiu en el moment que els hi trobem residint i sobrerrepresentats. El valor 0 equival a la perfecta distribució de la població del grup en tot el municipi. Aquest índex, té a més a més la dificultat d'establir el que es considera com el centre del municipi. S'ha utilitzat en el cas de la ciutat de Barcelona per Fullaondo (2003).

Com s'ha assenyalat, en els darrers anys, tota aquesta sèrie d'indicadors ha evolucionat aprofitant l'entrada de les noves tecnologies informàtiques, amb càlculs més complexos que

incorporen, com a elements més destacats, la georeferenciació de les unitats estadístiques. De totes maneres, creiem que els resultats obtinguts no milloren de forma substancial les possibilitats d'anàlisi i comparació, alhora que de la diversitat d'indicadors que en sorgeix fa que s'acabi recorrent als més senzills per poder comparar la majoria dels treballs. És per aquesta raó, que s'ha intentat en canvi la utilització de noves eines estadístiques que incorporen la variable territorial, com és l'estadística espacial, utilitzada anteriorment amb bons resultats en el cas de Catalunya per Esteve (2003) per plasmar les diferències en la tipologia municipal a partir de l'ús de les dades de població del Nomenclàtor.

2.3.3.- L'estadística espacial

Un dels problemes metodològics que incorporen els indicadors abans esmentats és que no es té en compte, en la seva elaboració, la localització territorial dins de la ciutat, amagant per tant possibles fenòmens de continuïtat territorial, al mateix temps que no ens permeten observar-los cartogràficament. La confecció d'indicadors similars que incorporin la dimensió territorial, tot i complicar el càlcul de forma considerable no aportaria millores destacades als índexs ja obtinguts. És per aquesta raó que en les pàgines següents es desenvoluparà una aproximació a la distribució de la població estrangera a la ciutat a partir d'una nova òptica d'anàlisi, les tècniques d'associació espacial, que ens identificaran les àrees on la població estrangera es troba sobrerrepresentada i la seva contigüitat en l'espai.

L'estadística espacial és un conjunt de tècniques incloses en l'anàlisi espacial que ens permeten comprovar si existeix correlació espacial dins d'una variable determinada en funció de la seva localització en el territori. Així, ens permeten identificar àrees que comparteixen pautes similars en funció d'una característica donada (veure Esteve, 2003; Esteve, 2005; o Bayona i Blanco, 2004).

Es parteix inicialment dels anomenats tests d'hipòtesi, amb la suposició o hipòtesis inicial de que no existeix cap pauta territorial en la distribució dels fenòmens, és a dir, que la correlació espacial serà nul·la en cas de trobar-nos amb una distribució aleatòria de les dades estudiades. Per això disposem de les dades georeferenciades de la ciutat de Barcelona, amb les que cada àrea considerada es troba definida mitjançant un punt central o centroid, delimitat per dues coordenades (x,y) que ens indiquen la seva situació, i també per un valor associat (z), que fa referència a la variable estudiada. El test d'hipòtesi, en aquest cas, comprovarà si el valor z es troba distribuït aleatòriament entre els diferents punts d'observació o, si pel contrari, trobem associació espacial, és a dir, els punts es troben distribuïts de forma no aleatòria i mantenint similituds entre punts pròxims; en aquest

darrer cas es podrà dir que existeix (amb un alt grau de probabilitat) associació espacial, i que el territori (i les seves característiques, s'entén) juga un paper important en la localització de la variable, en aquest cas la població de nacionalitat estrangera. L'associació espacial suposa que el que s'observa en un lloc determinat depèn en certa mesura del que succeeix en llocs propers.

Els indicadors d'associació espacial poden ser globals, que ens diuen si hi ha o no hi ha dependència espacial dels fenòmens informant-nos del grau d'associació espacial de la variable utilitzada pel conjunt del territori, o locals, que ens informen de com participa cada lloc en el conjunt de l'associació. Els LISA (Local Indicators of Spatial Association) són tots aquells indicadors locals d'associació espacial que estan relacionats amb una mesura global d'associació espacial (Anselin, 1995). Són indicadors que ens donen una idea de la importància del territori com a generador de les diferents distribucions espacials i determinen en quina mesura el territori és el responsable de la localització espacial dels fenòmens. Segons Anselin hi ha dos criteris que ha de tenir tot indicador local per tal de ser considerat LISA:

- 1) Ha de comprovar si els valors observats presenten o no associació espacial; i
- 2) Ha d'estar proporcionalment relacionat amb un indicador global d'associació espacial.

En les planes següents s'han aplicat aquestes tècniques estadístiques per intentar entreveure les pautes residencials de la població de nacionalitat estrangera resident a Barcelona a nivell de secció censal, però també s'han utilitzat per Catalunya i Espanya a nivell municipal. En relació als indicadors comentats anteriorment, estarem introduint per Barcelona la localització geogràfica dins de la ciutat de cada secció estadística o censal, i les compararem amb les seccions més properes dins d'un radi prèviament delimitat, amb la intenció de conèixer si existeix correlació entre les zones on resideix la població de nacionalitat estrangera, com tot sembla preveure, o bé l'espai no intervé de forma significativa i es reparteixen de forma aleatòria en el territori.

Tant els LISA com els altres indicadors d'associació espacial fan servir la distància entre els diversos punts per calcular el grau d'associació d'una variable determinada. En el nostre cas s'utilitzarà el Moran's I, que és un indicador LISA que pot ser global o local. El Global Moran's I és l'indicador que ens informa de si la variable estudiada està associada espacialment o no. La seva definició matemàtica és la següent:

$$\sum_i I_i = \sum_i Z_i \sum_j W_{ij} Z_j$$

on z_i i z_j són desviacions respecte la mitjana, i w_{ij} és el factor de ponderació per la distància que separa els punts estudiats.

Per interpretar els resultats obtinguts d'aquest càlcul és millor treballar amb valors normalitzats o estandarditzats. Així podrem dir amb un 95% de confiança que tots els valors per sobre de 1,96 indiquen associació espacial positiva, és a dir, si un fenomen presenta concentració a l'espai, i tots els valors que quedin per sota de -1,96 indiquen associació espacial negativa. En el cas d'existir associació espacial positiva el Moran's I no ens permet saber si la concentració es dona per valors alts, és a dir, valors que queden per sobre del que s'hauria d'esperar respecte la mitjana, o per valors baixos, valors que queden per sota del que s'hauria d'esperar. L'indicador $G_i(d)^*$ (Getis i Ord, 1992 i 1995), en canvi, no forma part dels LISA ja que no compleix el segon dels requisits abans esmentats, no està relacionat amb un indicador global d'associació espacial. El que si ens permet el $G_i(d)^*$, un cop s'ha confirmat l'existència d'associació espacial positiva, és conèixer si aquesta és de valors alts o de valors baixos, fet que amb el Moran's I no es podia contrastar. D'aquesta manera, els resultats ens permetran estudiar quines zones de Barcelona mostren major concentració d'estrangers de la que fora d'esperar si existís una distribució aleatòria, tenint present que el territori haurà influenciat en aquesta distribució. La seva definició és la següent:

$$G_i = \frac{\sum_j W_{ij}(d)Z_j}{\sum_j Z_j}, j \neq i$$

on z_j són les observacions dins d'una distància crítica al voltant de l'observació i , i w_{ij} el valor en unitats de la distància que separa i de j .

A l'igual que el Moran's I, el $G_i(d)^*$ ens dona resultats normalitzats. Per tant, amb un 95% de confiança podrem dir que els valors per sobre de 1,96 indiquen associació espacial positiva de valors alts i els valors per sota de -1,96 indiquen associació espacial positiva de valors baixos.

Aquest indicador considera una distància crítica a partir del punt de referència, i que s'utilitza pel càlcul de l'indicador interrelacionant tots els punts que es troben dins d'aquest marge. El $G_i(d)^*$ és un indicador d'associació espacial que ens identifica *clusters* de valors semblants. Així si una secció censal presenta un $G_i(d)^*$ associat negativament amb les del seu voltant quedarà inclosa en una zona d'associació espacial positiva per la influència de les seccions veïnes.

La distància utilitzada per comprovar l'existència o no d'associació a l'hora de calcular el $G_i(d)^*$ ha estat la de 500 metres per les seccions censals barcelonines. Aquesta distància,

per tots els anys considerats, coincideix majoritàriament amb la màxima distància entre dues àrees, i per tant totes les seccions estaran comparades amb com a mínim una altra, distància usualment utilitzada en aquests casos. En algunes seccions, i considerant la posició perifèrica d'aquestes zones, que contempen dins del seu territori àmplies àrees de Collserola, s'ha variat el seu punt central per tal de que puguin, com a mínim, trobar-se relacionades amb una de les seccions més properes.

De la mateixa manera, quan s'han utilitzat aquestes tècniques per Catalunya i Espanya, la distància utilitzada ha estat altra vegada la distància mínima que ens assegura que cada municipi pugui ser comparat, com a mínim, amb un altre.

2.3.4.- Les estandarditzacions i la regressió logística

En aquest darrer apartat s'introdueixen dos mètodes estadístics emprats en els capítols cinquè i sisè d'aquest treball, amb la intenció de facilitar la posterior redacció dels resultats sense entrar en consideracions sobre les tècniques emprades.

Les estandarditzacions

Les estructures per sexe i edat de la població de nacionalitat estrangera i de la població total de la ciutat de Barcelona són força contrastades, fet que pot dificultar la comparació d'algunes variables referides a aquestes on l'estructura per edats intervingui de manera destacada. Mentre una és una població jove, amb una forta concentració en les edats joves de la piràmide i una proporció de majors realment baixa, l'altre presenta menors oscil·lacions entre els grups d'edat i alhora mostra una estructura caracteritzada per l'envelliment. Per comparar certs aspectes d'ambdues poblacions, sigui per exemple la relació amb l'activitat o el nivell d'estudis assolit, l'estructura per edats d'una i altra població expliquen en primer lloc i per sobre d'altres aspectes els resultats que es trobaran: un millor nivell educatiu assolit pel conjunt d'estrangers no es reproduceix al comparar els nivells assolits segons els grups d'edat. La divisió de la població estrangera per agrupacions continentals o regionals, i també en les principals nacionalitats, mostren altra vegada estructures d'edat diverses, i amb forces desequilibris entre sexes. És per aquest motiu que s'emprarà un senzill mètode com és l'estandardització indirecta, que ens permetrà eliminar els possibles efectes de l'edat i comparar els resultats d'ambdues poblacions obviant les possibles distorsions que ens aporten les estructures per edat.

Un segon fet que justifica la utilització de l'estandardització és la poca significativitat estadística d'alguns valors o taxes que s'han calculat per les nacionalitats, degut al nombre

reduit de casos que comporta la desagregació de la població de nacionalitat estrangera segons la nacionalitat, especialment si tenim en compte el sexe i l'edat o bé el barri o districte de residència. L'estandardització, en aquest cas, ens resol el problema de l'escassa significació.

Així, s'han realitzat diverses estandarditzacions indirectes de la relació amb l'activitat, de la branca d'activitat econòmica i de la situació professional de la població de nacionalitat estrangera resident a Barcelona, pel total d'estrangers, les agrupacions regionals i les principals nacionalitats residents a la ciutat. Amb aquest procediment, s'utilitza una estructura per sexe i edat de referència, que en el nostre cas normalment ha estat la del total de residents del municipi. Per problemes de poca significativitat dels estrangers a partir de certes edats, ens hem centrat únicament en els grups d'edat quinquennals compresos entre els 15 i 54 anys, ja que per sobre d'aquestes edats la població de nacionalitat estrangera és escassa.

L'estandardització indirecta es realitza aplicant unes taxes específiques per edat referides a la variable en qüestió, en les estructures per edat a comparar, aquestes darreres pertanyents als diversos agregats regionals o nacionalitats que es vol estudiar. S'ha obtingut, d'aquesta manera, informació desagregada per la variable estudiada (en el cas del nivell d'estudis informació per les quatre categories utilitzades, Analfabets, Estudis Primaris, Secundaris i Universitaris, per exemple), segons el sexe i la nacionalitat. El resultat es llegeix en relació a l'estructura inicial emprada, que usualment es correspon a la del conjunt de població de la ciutat. Aquests es presenten en valors on el nombre 1 és la xifra de referència, els que se situen per sobre indiquen una major repercussió de la variable analitzada que en el conjunt de la població, i per sota d'1 una sots-representació.

En les estandarditzacions de l'apartat d'activitat, fetes per la relació amb l'activitat, la branca d'activitat econòmica i la situació professional, aquestes s'han realitzat utilitzant les taxes per sexe, edat i nivell d'estudis assolit, entenent que el nivell d'estudis guarda una important relació amb l'activitat declarada, i que poden tenir un efecte important sobre els valors obtinguts per uns nivells inicials força dispars.

La regressió logística

És en el darrer apartat de la Tesi on s'utilitza aquesta metodologia, la regressió logística, que ens permet comparar les variables referides a les característiques sociodemogràfiques i de l'habitatge per la població de nacionalitat estrangera amb les seves pautes de localització a la ciutat, resumides en la variable de concentració.

Les dades emprades en aquesta regressió provenen del fitxer de microdades del Cens de 2001 per la ciutat de Barcelona, informació cedida des de l'Idescat. Aquestes dades, que s'han disposat a inicis de 2006, en els instants finals de redacció d'aquest treball, ens han permès aprofundir en la connexió entre les pautes residencials, i en concret en l'aspecte que ens interessa més conèixer, la concentració, i aquelles variables que s'han cregut més influents en la localització, referides tant a l'estructura per sexe i edat dels individus, el seu nivell d'instrucció, la seva relació amb l'activitat i les característiques de la llar on viuen. Al mateix temps, s'han emprat variables de l'habitatge, com són la seva tinença, l'estat de l'edifici, o una variable de sobreocupació construïda a partir dels metres quadrats disponibles i la grandària de la llar. Degut a les diferències entre les variables, un grup d'elles referides directament a l'individu i les altres a l'habitatge on resideix, s'han efectuat dos models de regressió per cada una de les nacionalitats.

La regressió logística ens relaciona una variable dependent, en aquest cas la concentració, amb una sèrie de variables independents, les abans esmentades. La variable dependent, la concentració, s'ha definit a partir de la utilització de l'estadístic $G_i(d)^*$, el mateix que s'ha utilitzat per representar les pautes de distribució de la població de nacionalitat estrangera a nivell de secció censal. Aquest valor en la regressió pren forma dicotòmica, amb valor 1, i que indica la concentració, per aquells valors que en el càlcul del $G_i(d)^*$ resulten significatius amb un ampli interval de confiança. El valor 0, o no existència de concentració, serà considerat en la resta de situacions. A cada individu se li ha atribuït la xifra de concentració obtinguda en el càlcul del $G_i(d)^*$ per la seva nacionalitat en la secció censal on resideix.

La regressió logística ens permet relacionar la variable dependent (la concentració) amb les variables independents (estructura per sexe i edat, nivell d'instrucció, activitat i característiques de la llar, per un cantó, i tinença, sobreocupació i estat de l'edifici, per l'altre), determinant si existeix o no relació entre les variables independents i el fenomen estudiat. Al mateix temps, també possibilita que es mesuri la magnitud o intensitat d'aquesta relació, i en darrer lloc, la probabilitat que es produeixi la concentració en funció de les variables independents.

En la presentació dels resultats per cada nacionalitat únicament s'han inclòs aquelles variables significatives en el model que inclou totes les variables, i per aquestes mateixes variables també s'ha mostrat l'efecte individual de cada factor sobre la concentració (model bivariable). En el model conjunt s'entén que existeixen interaccions entre les variables i les categories introduïdes. La regressió logística ens permet conèixer l'efecte de cada variable independent sobre la dependent anul·lant la influència de la resta.

El model de regressió logística emprat (amb la utilització del programa SPSS) és anomenat model pas a pas (STEP, *Stepwise Regression*), que a grans trets consisteix en introduir una a una les variables i en avaluar en cada nova introducció si alguna de les variables deixa de tenir una aportació significativa, i en aquest cas l'exclou. Les sis variables de referència en el primer model, i les tres en el segon, tan sols consten en el model final quan resulten significatives, no existint per tant el mateix nombre de variables significatives per cada nacionalitat.

Amb la regressió logística es pretén conèixer si un individu, amb unes característiques determinades, és probable que es trobi o no concentrat en el territori.

En els resultats obtinguts, representarem dos valors:

- 1) les $\text{Exp}(\beta)$, que són els coeficients exponencials de la regressió logística, presentats d'aquesta manera, amb l'exponencial, per facilitar-ne la lectura (també coneguts com a *odd ratio*). Els resultats es llegeixen prenent el valor 1 com a referència, que indicaria que es comportaria com el conjunt de la variable, si se situa per sobre d'aquest valor ens indicarà una major concentració associada a aquesta variable, i per sota una menor concentració.
- 2) El valor *Sig.* que l'acompanya ens informa de la significació de la categoria, entenent que és realment significativa quan es troba per sota de 0,05 i que no podem assegurar que sigui diferent de la categoria de referència si els valors són superiors.

**SEGONA PART: L'EVOLUCIÓ I LA
DISTRIBUCIÓ ESPACIAL DE LA POBLACIÓ
DE NACIONALITAT ESTRANGERA**

**CAPÍTOL 3.- MIGRACIONS I POBLACIÓ DE
NACIONALITAT ESTRANGERA A BARCELONA,
1991-2005**

3.1.- LA DINÀMICA DEMOGRÀFICA DE LA CIUTAT

Demogràficament, la darrera dècada del segle XX ha significat per la ciutat de Barcelona el retorn de la immigració com a fenomen determinant en el seu desenvolupament. Si la conjunció d'una natalitat que es manté en nivells força baixos, d'una mortalitat que creix lleugerament a causa de l'envelliment, i d'una mobilitat interurbana que continua generant des de meitats dels setanta un degoteig de població cap als municipis veïns, acabava provocant un continu decreixement del nombre final de residents, la irrupció de la immigració internacional en aquests darrers anys actua equilibrant la balança demogràfica barcelonina i, fins i tot, transformant el signe de l'evolució del total de població de la ciutat, que després d'una vintena d'anys tornarà a ser positiu.

Aquest moviment immigratori, al contrari que el conegut durant els anys cinquanta i seixanta del segle XX, o bé els anys vint i trenta del mateix segle, presenta com a tret singular el fet que estigui protagonitzat per població de nacionalitat estrangera. De fet, podríem caracteritzar aquesta nova immigració com a ampliació transfronterera de moviments anteriors (Domingo, Bayona i López, 2004): durant el primer terç del segle passat els fluxos eren originats en les províncies més properes, sobretot de l'Aragó i el País Valencià, i en els anys cinquanta i seixanta s'estenen al conjunt de l'Estat amb especial incidència en l'Andalusia Oriental. Aquesta recent immigració internacional, per tant, enllaça amb el procés migratori secular procedent de la resta de Catalunya i d'altres regions espanyoles (Cabré i Muñoz, 1997), després de l'interludi que representà els efectes de la crisi econòmica i el procés de suburbanització durant la dècada dels setanta i vuitanta, i se situa dins d'un context històric on les migracions han esdevingut cabdals en el manteniment i el creixement de la població urbana (Capel, 1997).

Aquesta nova immigració es troba alhora en un context mundial de creixement de la mobilitat, característica del canvi econòmic que es tendeix a anomenar com a globalització, i en el marc d'uns països sudeuropeus que s'incorporen, lentament i a partir de finals dels setanta i principis dels vuitanta, a la dinàmica immigratòria coneguda per la resta del continent des de meitats del segle XX, països que en els anys immediats s'han configurat com els capdavanters en l'entrada de fluxos migratoris en el continent europeu. Com a resultat d'aquesta evolució trobem que en poc més de deu anys la població de nacionalitat estrangera arriba a representar més del 10% dels residents de la ciutat i a superar amb escreix els 200 mil empadronats a 1 de gener de 2005, partint de percentatges inferiors al 2% i als trenta mil residents al 1996.

En la represa de les migracions a Barcelona, en aquest cas més enllà de les fronteres espanyoles, destaca en relació al conjunt de Catalunya el paper pioner de la ciutat com a receptora i redistribuïdora dels fluxos, però també com a indret on acabarà assentant-se definitivament un volum creixent de població de nacionalitat estrangera. La funció de la ciutat com espai d'atracció, filtre i selecció de població es veurà reforçada amb la irrupció de les migracions internacionals (Bayona i Domingo, 2004).

Tot i això, i de forma simultània a la incorporació de nous residents, segueix enregistrant-se a la ciutat un segon fenomen migratori que condiciona la seva evolució demogràfica, com és el continu moviment de suburbanització que comporta la pèrdua de població majoritàriament en edats força joves, i preferentment amb destinació als municipis de la resta de la Regió metropolitana. De la conjugació d'ambdós fenòmens, des del Cens de 1991 fins al més recent de 2001, Barcelona perd 140 mil residents, que sumats als 110 mil que perdia en la dècada anterior fa que decreixi la seva població en gairebé 250 mil persones. Tanmateix, des d'aleshores, i a remolc de l'evolució de la immigració, s'observa una inflexió en el signe de creixement, incrementant en gairebé 90 mil habitants la població enregistrada en el darrer Padró continu de 2005, i que segons les darreres estimacions a mitjans de l'any 2005 supera el milió sis-cents mil residents.

¿Estem per tant davant d'un fenomen de substitució de població on parelles joves residents a la ciutat són reemplaçades per joves migrants d'origen estranger? i en aquest cas, quina relació s'estableix entre ambdues dinàmiques?, sobretot tenint en compte que l'alt cost de residir a la ciutat de Barcelona, i en especial en referència a l'accés a l'habitatge, es troben entre els motius principals de la pèrdua continuada de població. Més concretament, però, ens interessa conèixer què significa realment aquest procés pel territori i, en particular, com afecta a les característiques sociodemogràfiques d'una població caracteritzada, ara per ara, pel seu progressiu envelliment.

3.1.1.- El creixement demogràfic des de 1960: de l'augment excepcional a l'estancament

L'any 1960, segons el Cens de població, Barcelona amb 1.557.863 habitants era una ciutat densament poblada (amb aproximadament 15.424 habitants per km²) que aglutinava el 40% de la població de Catalunya, moment en que la ciutat comtal assoleix el seu pes màxim en relació al conjunt català en tot el segle XX. S'ha escollit aquesta data com a punt de referència per començar l'observació de la dinàmica demogràfica de la ciutat, i que coincideix amb un moment d'inflexió dels importants corrents migratoris de meitats del segle passat i amb l'inici de la saturació urbana del municipi, fet que marcarà l'esdevenir

demogràfic de la ciutat. Vint anys més tard, en el Cens de 1981, Barcelona aconseguia el seu màxim històric de població¹, amb 1.752.627 residents, tot i que ja en aquells moments havia minvat la representativitat en relació al conjunt de Catalunya, fins al 29,4%. Aquest rècord era el resultat d'un creixement excepcional, especialment significatiu durant els anys cinquanta i seixanta, fruit de la conjunció de la immigració i del *baby boom*, tot i que ja havia començat a experimentar una important desacceleració durant la dècada dels setanta, mentre que a la resta de Catalunya l'arribada de fluxos migratoris continuava essent important. A partir d'aleshores es començà a produir a Barcelona un lent descens en el nombre d'habitants, que es va aguditzar a principis dels anys noranta, perdent en total prop de dos-cents cinquanta mil residents en quinze anys (1981-1996), i instal·lant-se la seva població al voltant del milió i mig d'habitants (veure taula 3.1.). La caiguda en el nombre de residents és força destacada i se situa entorn d'un quinze per cent del seu valor màxim. Segons les dades del darrer Cens de 2001, trobem 1.503.884 habitants a la ciutat, xifra que a la pràctica significa un estancament en el nombre de residents en el darrer període quinquennal, i que amaga al mateix temps un volum important d'entrades i sortides del municipi reflex del creixement de la mobilitat.

Taula 3.1.- Evolució de la població de la ciutat de Barcelona, en relació a la Regió Metropolitana, la província de Barcelona i el total de Catalunya, segons els censos i padrons, 1960-2004.

	1960	1970	1975	1981	1986	1991	1996	2001	2004
Barcelona	1.557.863	1.745.142	1.751.136	1.752.627	1.701.812	1.643.542	1.508.805	1.503.884	1.578.546
Regió Metropolitana	2.583.075	3.579.758	4.019.740	4.238.876	4.229.527	4.264.422	4.228.048	4.390.390	4.673.648
Província Barcelona	2.877.966	3.915.010	4.389.736	4.623.204	4.614.364	4.654.407	4.628.277	4.805.927	5.117.885
Catalunya	3.925.779	5.107.606	5.660.393	5.956.414	5.978.638	6.059.494	6.090.040	6.343.110	6.813.319
Barcelona	39,7	34,2	30,9	29,4	28,5	27,1	24,8	23,7	23,2
Regió Metropolitana	65,8	70,1	71,0	71,2	70,7	70,4	69,4	69,2	68,6
Província Barcelona	73,3	76,7	77,6	77,6	77,2	76,8	76,0	75,8	75,1
Catalunya	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Censos i Padrons, amb dades de l'Institut Nacional de Estadística (INE) i l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat.) Elaboració pròpia.

Seguint circumscripció administrativament a un petit territori d'aproximadament 100 km², Barcelona és l'any 2001, amb el 23,7% de la població catalana, el municipi central d'una

¹ Aquesta dada es correspon al màxim registrat en els censos i padrons, ja que les renovacions anuals del Padró municipal, sotmeses a majors errors, arriben a proporcionar per l'any 1979 una població propera als dos milions d'habitants (1.906.998), xifra que el Cens de 1981 s'encarregà de desmentir amb un decreixement de 150 mil residents com a mostra del sobrerregistre donat a finals dels setanta. Aquest sobrerregistre pot ser explicat per un nombre elevat de dobles inscripcions en un moment de canvis democràtics i davant les primeres eleccions (veure Cabré i Muñoz, 1997).

àmplia Regió metropolitana que conté, en la mateixa data, 4.390.390 residents en 3.200 km² de superfície. La saturació, la pèrdua de població i de pes relatiu tant en relació amb el conjunt metropolità com amb el total de Catalunya, a més del procés d'envelliment que, com la majoria de grans municipis europeus ha experimentat en aquest darrer quart del segle XX, coincidint amb processos de suburbanització, poden haver fet pensar de forma errònia en un declivi paral·lel del dinamisme demogràfic, i al mateix temps, econòmic i cultural (Domingo i Bayona, 2004).

L'origen de la pèrdua de població s'ha d'anar a buscar en la ja esmentada saturació de l'entramat urbà de la ciutat. D'aquesta manera s'explica que la mobilitat residencial de curta distància substitueixi la mobilitat interregional durant la dècada dels setanta com a principal fenomen migratori. Conjuntament, l'impacte de la crisi econòmica produeix la inversió del signe del saldo migratori durant el primer quinquenni dels anys setanta, a la que a partir de 1976 haurem d'afegir el declivi continuat en el nombre de naixements. Coincidint amb la negativa conjuntura demogràfica i econòmica es comença a enregistrar un procés de desconcentració urbana, que a l'igual que succeeix en altres grans ciutats europees a finals del segle XX, es tradueix en un flux de població que surt de la ciutat cap a municipis propers, en una dinàmica de descentralització demogràfica i redistribució de la població en el territori. L'accés a l'habitatge desenvolupa un paper explicatiu força important, on la intensa emigració residencial ha de ser vista com el resultat de la ruptura de llars causada per l'emancipació dels joves nascuts als anys seixanta i principis dels setanta (veure Módenes, 1998). La destinació principal d'aquests fluxos migratoris seran els municipis de la Regió Metropolitana de Barcelona, que coneixen però, un creixement no homogeni. Així, Barcelona anticipa el que també succeeix posteriorment en bona part de les ciutats de l'Àrea Metropolitana, com és el cas de l'Hospitalet, Santa Coloma de Gramenet, Cornellà o Badalona². No obstant, la sortida de població de Barcelona no s'ha produït per una major propensió a l'emigració entre els ciutadans de la ciutat comtal que en la resta de la Regió Metropolitana de Barcelona. El centre metropolità no expulsa els seus habitants. Les taxes d'emigració, com indiquen Módenes (2001) o Pujadas (2005) són menors a Barcelona, encara que signifiquin un volum important de població sortint de la ciutat com a

---

² S'entén per Àrea Metropolitana els vint-i-set municipis que conformaven l'antiga Corporació Metropolitana de Barcelona, als quals s'ha afegit el nou municipi de Badia del Vallès. Aquests municipis menys la ciutat de Barcelona són anomenats Primera Corona Metropolitana. Per Regió Metropolitana s'entén les set comarques que integren l'àmbit del futur Pla Territorial Metropolità de Barcelona (Alt Penedès, Baix Llobregat, Barcelonès, Garraf, Maresme, Vallès Occidental i Vallès Oriental). Aquestes comarques menys l'Àrea Metropolitana constitueixen l'anomenada Segona Corona Metropolitana.

conseqüència de la major grandària, i amb una forta repercussió en el territori, en tot cas, el que minva és la capacitat d'atracció del municipi central.

Un dels impactes més evidents d'aquesta pèrdua de població és el descens del pes relatiu de Barcelona dins del conjunt de Catalunya, des del 40% que representava l'any 1960 al 23,7% de l'any 2001 (havent-se reduït gairebé a la meitat en un interval de 40 anys). En aquest període, Catalunya augmenta la seva població en gairebé dos milions quatre-cents mil habitants, mentre que Barcelona en perdrà uns cinquanta mil. Aquesta lleuger decreixement prové d'una dècada dels seixanta i principis dels setanta d'increment moderat: encara que l'atracció migratòria de la ciutat comtal hagi minvat, el fort guany en el saldo vegetatiu serà el responsable de mantenir el creixement fins a inicis de la dècada dels vuitanta. En contrapartida, des d'aquesta darrera data fins a 2001 es produirà la ja esmentada pèrdua de prop de dos-cents cinquanta mil habitants. Al mateix temps, la Regió Metropolitana incrementa el seu pes dins de Catalunya en els primers 10 anys, producte principalment de la importància dels fluxos migratoris en aquest àmbit, mantenint-se posteriorment sempre al voltant del 70%, tot i que en els darrers recomptes es comença a evidenciar un lleuger decreixement, si l'any 1981 agrupava el 71% de la població total, en el darrer Cens el percentatge és del 69%.

Des de l'any 2001 en endavant, Barcelona recupera població. Amb dades del Padró continu d'1 de gener de 2004, 1.578.546 residents es troben a la ciutat. Aquest creixement, que a Catalunya és de prop de 470 mil persones en poc més de dos anys, té l'origen principal en l'increment de la població de nacionalitat estrangera, i territorialment l'impacte generat acompanya l'evolució ja esmentada dels darrers anys. A 1 de gener de 2005, la població barcelonina assoleix un nou ascens, situant-se en 1.593.075 residents, al mateix temps que prossegueix el descens en relació al conjunt català, representant el 22,8% dels 6.995.206 catalans.

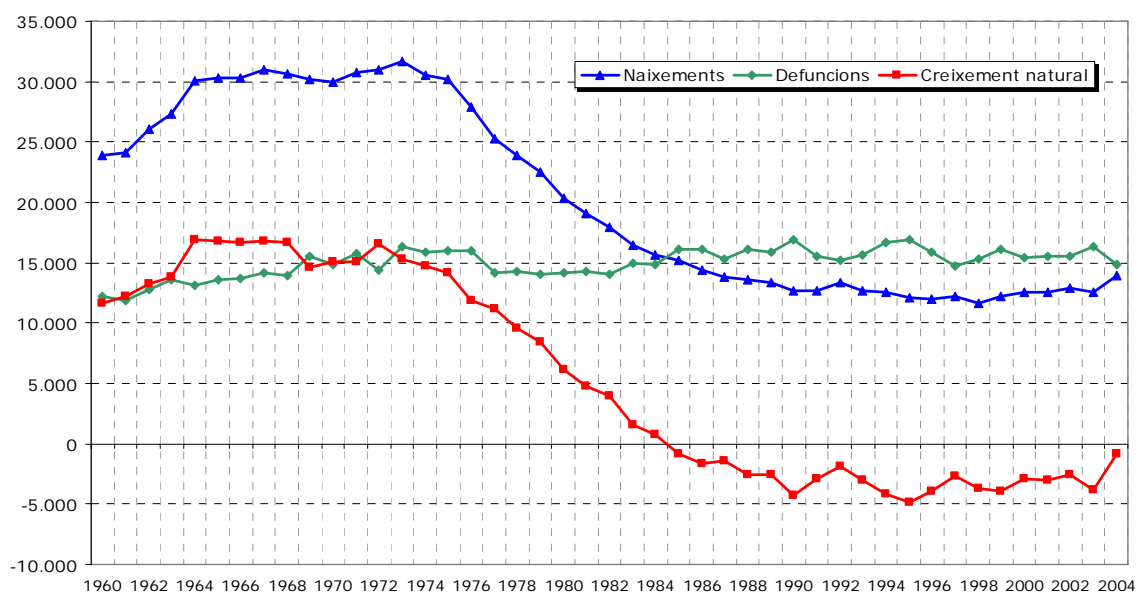
Resumint, la dinàmica demogràfica recent de la ciutat es caracteritza sobretot pel procés de desconcentració urbà, dirigit en bona part cap a la propera Regió metropolitana, i que fins la irrupció de la immigració internacional es configurava com el principal element de l'evolució demogràfica de Barcelona en els darrers anys. A Barcelona, amb un parc d'habitatges pràcticament constant (de 579.831 habitatges principals l'any 1981 a 594.452 el 2001), degut a l'esmentada saturació del sòl urbanitzable, un dels resultats més evidents d'aquest període de decreixement és la constant disminució de la grandària mitjana de les llars, originada tant en l'emancipació dels joves i el desplaçament de bona part de les parelles joves cap a la Regió metropolitana, com en la disminució de la natalitat i en l'envelliment de la població. La immigració internacional, a partir del segon quinquenni dels

noranta, enceta un nou cicle en la dinàmica demogràfica del municipi, que trenca la tendència decreixent dels darrers anys.

El creixement vegetatiu, negatiu des de mitjans dels vuitanta

El creixement vegetatiu o natural, obtingut a partir de les sèries de naixements i defuncions a la ciutat enregistrades des del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona, s'ha estabilitzat en una pèrdua al voltant de les tres mil persones anuals en la darrera dècada del segle XX, resultat d'un nombre de naixements menor que el de defuncions. Amb una xifra de defuncions força estable en el temps, el perfil del creixement vegetatiu depèn directament de l'evolució del nombre de naixements.

Figura 3.1.- Evolució dels naixements, defuncions i creixement natural a la ciutat de Barcelona, 1960-2004*.

*les dades del darrer any 2004 són encara provisionals.

Font: Plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Aquest resultat negatiu té com a origen el descens dels naixements iniciat a mitjans dels anys setanta. En la figura 3.1 es representen els naixements, les defuncions i el resultat del creixement natural obtingut en la diferència d'ambdós, des de 1960 fins a les dades més recents, de l'any 2004. Pel que fa als naixements, entre 1964 i 1975 aquests es mantenen per sobre del llindar dels 30 mil anuals, amb un màxim l'any 1973 de 31.689. A partir de l'any 1976, el seu nombre descendeix, fins arribar a un mínim d'11.659 l'any 1998, després d'un petit augment temporal durant els anys 1991 i 1992. Finalment, la tendència dels cinc darrers anys és la d'un lleuger increment, amb valors encara, però, per sota dels 14 mil naixements anuals, amb un màxim provisional de l'any 2004 en 13.931 naixements, i que significa el major nombre de naixements enregistrat des de 1986. En aquest sentit, cal

recordar d'una banda els efectes negatius que la pèrdua continuada d'efectius joves d'ençà 1981 té sobre la recuperació del nombre de naixements final, sobretot quan aquesta pèrdua coincideix molts cops amb la formació d'una nova llar, i de l'altre, en canvi, la contribució cada cop més destacada de la població de nacionalitat estrangera en el repunt d'aquest creixement. Si l'any 2000 el 7,1% dels nascuts ho eren amb nacionalitat estrangera, quatre anys més tard, a 2004, aquest percentatge es multiplica i arriba al 16% (amb dades del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona). Segons la mateixa font, i per l'any 2002, tenint en compte el lloc de naixement dels pares trobem que aproximadament una quarta part dels naixements de Barcelona tenien com a mínim un dels progenitors nascuts a l'estranger (dades que no han aparegut publicades en els anys posteriors).

L'evolució de les defuncions presenta menors oscil·lacions, situant-se des de finals dels anys seixanta al voltant de les 15 mil defuncions anuals, encara que amb una taxa de mortalitat creixent en el temps (amb valors al voltant del 8‰ entre els anys seixanta i principis dels vuitanta, fins a superar el 10‰ a meitats dels noranta), i on les defuncions d'estrangers amb prou feines representen l'1%. És l'any 1985 quan el nombre de defuncions supera al de naixements, invertint-se consegüentment el signe del creixement natural o vegetatiu. Així, d'un increment per sobre de les 10 mil persones anuals des de 1960 fins 1977, amb un augment màxim de 16.926 persones l'any 1964, es va passar a un creixement negatiu que oscil·la entre 2 i 4 mil persones cada any, a partir de finals dels anys vuitanta fins a 2003. Les dades provisionals de l'any 2004 ens indiquen un decreixement de 866 residents en el saldo vegetatiu, que significa el menor decreixement des del mateix any 1985. De fet, la situació caracteritzada per un creixement natural positiu ha estat la dinàmica observada a la ciutat des de la dècada dels anys vint, si exceptuem el període de la guerra civil. Anteriorment, Barcelona, a l'igual que la majoria de les grans ciutats, presentava com a l'actualitat un moviment natural negatiu (Cabré i Muñoz, 1997).

Observant aquestes xifres i les de l'evolució de la població de Barcelona, es desprèn que el principal fenomen demogràfic en aquesta situació és el moviment migratori, ja que el moviment natural tot sol no explica els importants canvis que es produeixen en el nombre total de residents de la ciutat. Des de l'any 1985, primer any en què el saldo vegetatiu és negatiu, es pot calcular que Barcelona perd aproximadament uns 57 mil habitants per aquest motiu, al temps que en aquest mateix període la ciutat decreix en gairebé dos-cents seixanta mil residents fins 2001 i n'incrementa prop de noranta mil fins 2005. D'aquesta estimació es desprèn que el decreixement vegetatiu, per tant, tan sols acompanyarà i aguditzarà el resultat de la dinàmica migratòria de Barcelona fins a dates molt recents.

El creixement migratori: el canvi de tendència

Durant el darrer quinquenni 1996-2000, la immigració internacional ha inclinat la balança del creixement migratori fent-la positiva després de més de vint anys de saldos negatius, anul·lant pràcticament la pèrdua de població de la ciutat, tot i no contrarestar-la. Aquesta dinàmica es farà encara més patent en els anys transcorreguts des de 2000 fins l'actualitat, recuperant Barcelona població mitjançant el guany net migratori.

Si la recuperació econòmica a partir de meitats dels vuitanta significa pel conjunt de Catalunya una recuperació paral·lela del saldo migratori (força allunyat però dels nivells anteriors a 1976), a Barcelona aquest fet no es produeix i la pèrdua de població arribarà al seu límit màxim durant el primer quinquenni dels anys 90, amb un descens de més de 100 mil persones. És en els últims cinc anys que s'inverteix el signe del saldo migratori, amb un resultat d'un lleuger creixement per aquest motiu, del que en resulta a la pràctica un estancament de la població entre 1996 i 2001. Tot i aquesta tendència, s'és lluny d'indicar una atenuació dels importants moviments migratoris produïts a inicis dels anys noranta (principalment de sortida de la ciutat), i és en canvi el resultat d'intensos moviments efectuats en sentits oposats, d'entrada i de sortida al municipi, on la població amb nacionalitat estrangera desenvolupa un paper important amb les seves entrades: contrarestar la pèrdua de població de la ciutat i al mateix temps alentir el procés d'envelliment.

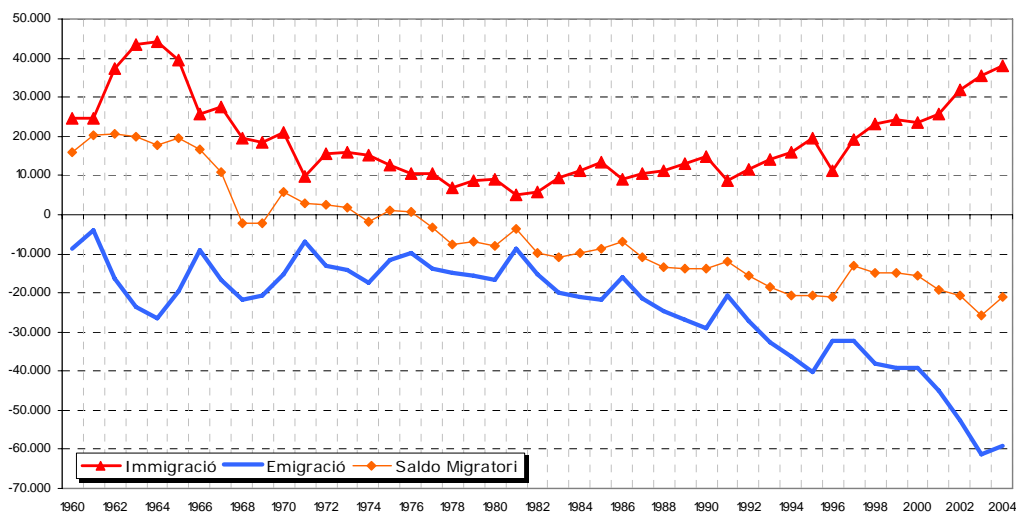
Abans de prosseguir, cal apuntar però que el registre de les migracions segueix presentant importants deficiències, que ens han obligat a treballar bàsicament amb l'estimació dels saldos migratoris, a partir de l'evolució de la població en els censos i padrons i del resultat del saldo vegetatiu. El principal producte d'aquestes deficiències és un subregistre sistemàtic de les entrades i sortides de la ciutat, i una incertesa sobre la distribució en el període de les estimades. Si s'observa la sèrie d'altres i baixes enregistrades pel Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona des de 1960 (figura 3.2), s'aprecia com en els anys que coincideixen amb un registre censal o padronal el nombre d'entrades i sortides decreix sistemàticament. El motiu d'aquest subregistre en les estadístiques de moviments migratoris és la inscripció directa dels canvis municipals en el recompte efectuat pel Cens o Padró, sense que hagin quedat registrats en les estadístiques de moviments migratoris. De la mateixa manera, amb l'operació censal o padronal es visibilitza part dels moviments migratoris efectuats en el període comprès entre dues d'aquestes operacions i que no han estat convenientment anotats. Per això, no serà fins al moment de realitzar-se l'operació censal en què s'observarà la dinàmica real de la població de la ciutat. Tot i això, a partir de

1996 i en endegar-se el Padró continu s'hauria d'experimentar una millora en el registre dels moviments migratoris, especialment tenint en compte que aquest darrer es configura com la xifra oficial de residents del municipi. La immigració internacional, però, comporta una nova dificultat en el registre. L'estadística d'altres i baixes dels darrers anys únicament contempla la mobilitat dins de l'Estat, amb la inscripció dels immigrants amb procedència internacional en el registre d'altres per omissió, a més de la manca sistemàtica d'informació sobre les baixes quan el resident marxa a l'estranger.

Segons els registres d'altres i baixes, representats en la figura 3.2, entre 1960 i 1967 la immigració supera de forma clara a l'emigració, per començar posteriorment un període, comprès entre 1968 i 1976, on ambdues variables es mantenen en xifres similars. A partir d'aquest moment l'emigració passaria a ser el principal component del saldo migratori, presentant aquest, per tant, un signe negatiu. Aquesta dinàmica es manté fins aquests darrers anys, en els que tant l'emigració com la immigració apareixen a les sèries estadístiques en lleuger ascens, conservant les diferències. Tot i això, els darrers tres anys s'han enregistrat els saldos migratoris amb major pèrdua de població de la sèrie històrica (amb un màxim l'any 2003 de 25.834 persones menys per aquest motiu). La inadequació entre la tendència del gràfic i l'evolució oficial de les xifres de població és cada cop major, indicant-nos tant la dificultat d'enregistrar la població de nacionalitat estrangera com l'increment general de la mobilitat.

Figura 3.2.- Immigració, emigració i saldo migratori enregistrat anualment a la ciutat de Barcelona, 1960-2004.

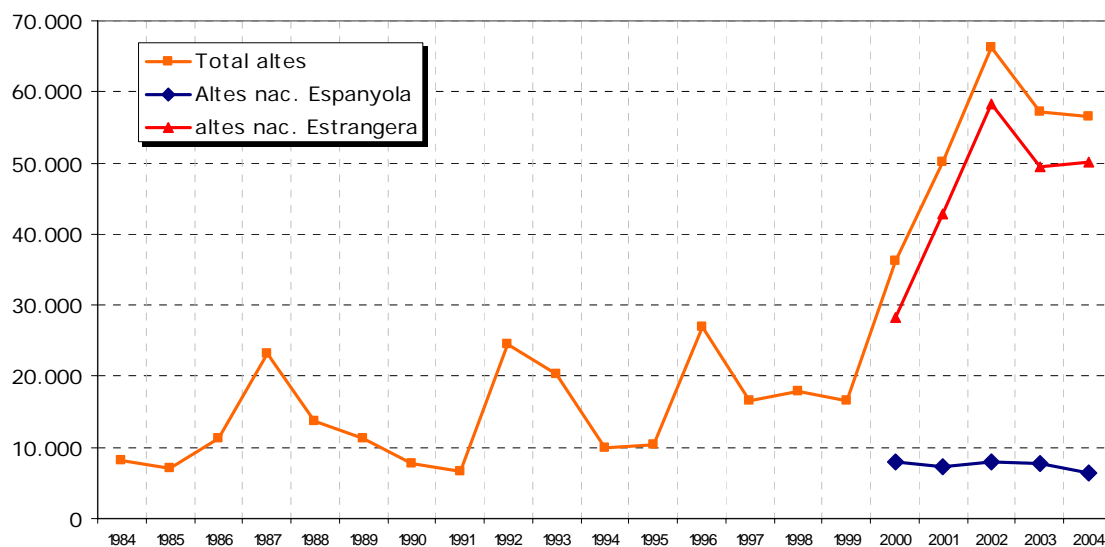
Font: Plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Si observem la figura 3.3 on hi són representades les altes per omissió, es pot comprovar el desfasament entre el registre de les altes i el resultat dels moviments totals efectuats. Les altes per omissió o bé les baixes per inscripció indeguda, majoritàriament es corresponen a

moviments migratoris que no han estat anotats convenientment en el moment de produir-se, i que en els darrers anys han crescut de forma notable (coincidint amb el creixement de la població de nacionalitat estrangera), fins al punt d'esdevenir el principal factor a tenir en compte en el saldo migratori. Així, s'han d'entendre els moviments enregistrats com una aproximació als reals.

En la figura 3.3 podem veure l'evolució dispar si bé que de tendència creixent de les altes per omissió, al mateix temps que es pot comprovar com el seu volum arriba en els darrers anys a superar fins i tot el de les altes enregistrades (doblant-les, per exemple, en els anys 2001 i 2002), fet que provoca la modificació del signe del saldo migratori global i en condiciona directament la seva evolució. A més, cal tenir en compte que aquesta categoria estadística recull bona part de les altes protagonitzades per població de nacionalitat estrangera: les quatre cinques parts de les altes per omissió de l'any 2000 es corresponen a aquesta tipologia, i fins gairebé el 90% de les dels anys posteriors (plana web de l'Ajuntament de Barcelona), recollint per tant, amb un possible retard, l'evolució dels fluxos migratoris internacionals a la ciutat. De la mateixa manera, el criteri emprat des de l'Ajuntament de Barcelona caldria tenir-lo en compte en possibles anàlisis de les Estadístiques de Variacions Residencials a Catalunya, pel pes que les entrades a la ciutat haurien de representar en el conjunt del país (fins l'any 2004, on millora notablement la cobertura de les EVR).

Figura 3.3.- Altes per Omissió a la ciutat de Barcelona, 1984-2004.

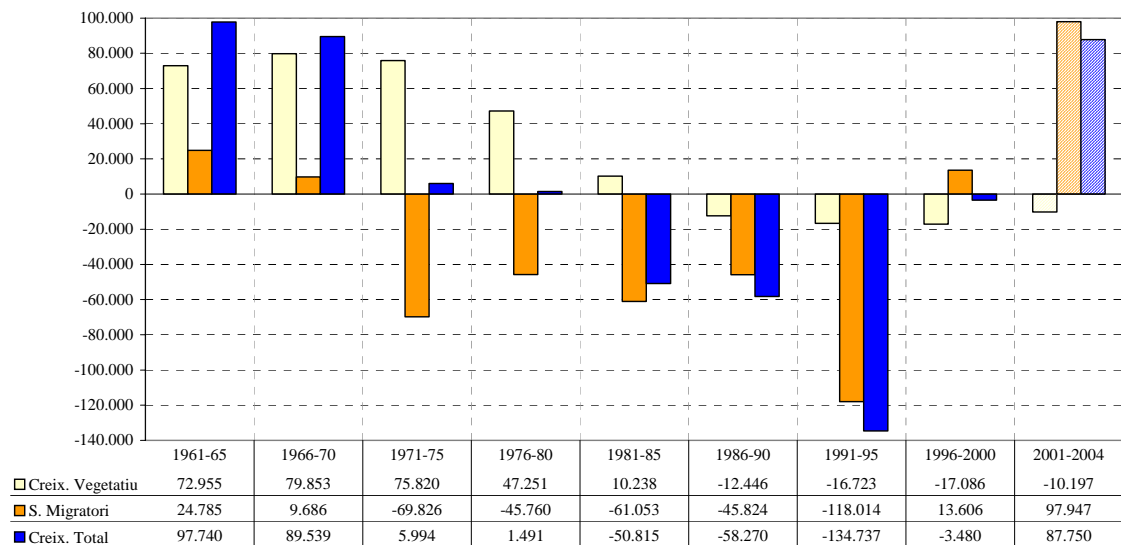
Font: Padró continu, a partir de la Plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Les baixes per inscripció indeguda, en canvi, únicament apareixen publicades entre els anys 1987-1994, a excepció de 1990. En aquests set anys, prop de 13 mil residents són donats de baixa per aquest motiu, amb un pes sobre el total de baixes en tot cas sempre inferior al

10%. Recentment, en l'explotació estadística de l'any 2004 es tornen a publicar aquestes xifres, amb un volum força superior a les anteriorment comentades: per l'any 2004, es produeixen 19.992 baixes per inscripció indeguda, 5.159 amb nacionalitat espanyola i 14.833, les tres quartes parts, d'estrangers.

Vistes les anomalies en el recompte de les altes i baixes, i a partir del moviment vegetatiu i el creixement de la població, s'ha estimat el saldo migratori per períodes quinquennals. S'entén d'aquesta manera que el registre dels naixements i de les defuncions és força més correcte que el referent als moviments migratoris, i s'agafen els censos i padrons com a població oficial i, en principi, més pròxima a la realitat de la ciutat. S'ha incorporat també en el gràfic els quatre darrers anys. Aquest fet ha estat facilitat per la funció del Padró continu com a generador de les xifres oficials de població, i s'han inclòs tot i que trenquen la coherència temporal de la resta de la gràfica, pels importants canvis que s'insinuen. Tanmateix, la immigració internacional, com s'ha apuntat, es troba en la base dels canvis més recents. La dificultat d'enregistrar correctament aquesta població, i en especial les baixes produïdes en un possible retorn, fa témer la possibilitat d'un sobreregistre.

Figura 3.4.- Creixement vegetatiu, saldo migratori* i creixement total a la ciutat de Barcelona, 1961-2004.

* El saldo migratori és estimat.

Font: Censos i Padrons, amb dades de l'Idescat i del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Observant la figura 3.4 es veu que el creixement del municipi és de caire clarament positiu en els dos primers quinquennis, entre els anys 1961-65 i 1966-70, augmentant en 97 i 89 mil el nombre final de residents respectivament, essent en canvi aquest creixement pràcticament inapreciable, malgrat el caire positiu, en els dos períodes d'observació posteriors, 1971-75 i 1976-80 (d'un 6 mil persones en el primer cas, i poc més d'un miler

en el segon). Entre 1981 i l'any 2000 l'evolució passa a ser de caire negatiu, arribant a perdre, com a valor superior, unes cent trenta-quatre mil persones entre 1991 i 1995. En canvi, en el darrer interval quinquennal, 1996-2000, tan sols es perden tres mil residents, xifra que com s'ha avançat representa a la pràctica una estabilització de la població del municipi lleugerament per sobre d'1,5 milions d'habitants. Resumint, entre 1981 i 2000 es perd gairebé un quart de milió de residents, decreixement concentrat en els tres primers quinquennis analitzats.

El càlcul del quadrienni 2001-2004 aporta resultats significatius (essent l'any 2004 el darrer amb xifres provisionals de naixements i defuncions). Per primera vegada des de finals dels anys 70 Barcelona recupera població. Aquest guany es produeix de forma significativa i és comparable al creixement de la ciutat de finals dels anys 50, destacant el component que prové del saldo migratori que és d'una envergadura força superior. Encara que tan sols estiguem observant un període de quatre anys, es pot afirmar que la dinàmica resultant varia completament l'evolució demogràfica. Cal matisar, però, que el còmput del saldo migratori és estimat, i en aquest càlcul les altes per omissió hi tenen un paper principal. Tenint en compte que es corresponen principalment a altes de residents estrangers que podien trobar-se presents a la ciutat però no empadronats, la gràfica pot acabar recollint l'evolució real de població de Barcelona amb uns anys de decalaix.

Desglossant els components de la figura anterior, trobem que el creixement natural o vegetatiu per quinquennis és de caire positiu fins al període 1981-85, amb un màxim de prop de 80 mil persones en el període 1966-70. A partir de 1986-90 el creixement vegetatiu es transforma en negatiu, tot i que mantenint-se amb uns valors moderats, per sota de les vint mil pèrdues quinquennals per aquest motiu.

El saldo migratori, per la seva banda, se situa en valors positius en els dos primers períodes observats, tot i que aquest es mostrava ja en descens, sobretot si es té en compte l'important pes del fenomen migratori en moments anteriors del segle XX. El saldo migratori és negatiu entre 1971-75 i 1991-95, trencant-se aquesta tendència en el darrer quinquenni, amb un guany de més de 13 mil residents per aquest motiu. El procés de desconcentració de la ciutat es converteix en el principal protagonista de la dinàmica migratòria metropolitana a partir dels anys setanta, sense menysprear alguns desplaçaments de retorn d'antics immigrants, encara que numèricament poc significatius (López, 2004; o Recaño, 2004). El període en què Barcelona perd un major nombre de residents per causes migratòries s'ha de buscar entre 1991 i 1995. És també en aquest quinquenni i en l'anterior, 1986-1990, quan el creixement vegetatiu i el saldo migratori són, al mateix temps, de signe negatiu.

Durant el darrer quinquenni 1996-2000 es trenca d'aquesta manera la tendència marcada en els últims vint-i-cinc anys analitzats, recuperant el saldo migratori un signe positiu. El canvi de signe, però, no és observable en el gràfic anterior referit als immigrants i emigrants enregistrats a la ciutat: aquí se segueix manifestant el creixement de l'emigració per sobre de la immigració, del què en resultaria un saldo migratori negatiu. La discrepància entre ambdues gràfiques es deu a deficiències en l'enregistrament de les altes, centrada en les altes per omissió, tal i com ja s'ha comentat. En els darrers quatre anys, per contra, s'accentua la dinàmica ja observada des de 1996, recollint essencialment l'ampli creixement de la població estrangera.

Les darreres xifres oficials de població del municipi de principis de 2005 indiquen un guany de població pròxim a les 90 mil persones en comparació al Cens de 2001, assolint el 1.593.075 habitants. Segons la nacionalitat, l'increment de residents des de 2001 és protagonitzat en un 100% per població amb nacionalitat estrangera. De totes maneres, i esperant possibles diferències entre fonts, semblaria atenuar-se la pèrdua de població amb nacionalitat espanyola, que si entre Padró de 1996 i Cens de 2001 era significativa i de 66 mil persones, entre aquest darrer i el Padró continu de 2005 es rebaixa amb un lleuger descens de 34 mil residents. Tot i el que indiquen aquestes últimes xifres, caldria considerar la coexistència de dos fenòmens migratoris d'alta intensitat, la protagonitzada per població estrangera d'entrada al municipi i la mobilitat interurbana de desconcentració urbana, en ambdós casos amb perfils migratoris segons l'edat força similars (Domingo i Bayona, 2001).

El perfil de les entrades i sortides del municipi

És aquest darrer fet el que ens és possible analitzar mitjançant les Estadístiques de Variacions Residencials (EVR). Aquestes dades, que sorgeixen dels padrons municipals després de la correcció de l'INE, a grans trets coincideixen amb les abans mostrades que provenien del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Anteriorment s'ha triat aquestes últimes per comentar l'evolució demogràfica de la ciutat pel fet que el principal protagonista de la dinàmica de Barcelona en la darrera dècada, les altes o baixes de població de nacionalitat estrangera amb origen o destí a l'estranger, es troben mal enregistrades a les EVR, sobretot tenint en compte que acaben engrossint en el primer cas majoritàriament la categoria d'altes per omissió, que l'INE no publica fins el darrer any 2004. De totes maneres, si les EVR no ens serveixen per aproximar-nos a la mobilitat global dels estrangers, en canvi si que poden ser un bon indicador de la mobilitat entre municipis espanyols, que tal i com sostenen alguns autors poden mantenir un bon grau de cobertura de la mobilitat existent entre la població de nacionalitat estrangera (Recaño,

2002). Aquesta aproximació ens ha d'ajudar a identificar el perfil per sexe, edat i nacionalitat dels moviments efectuats i a valorar el pes de la mobilitat dels estrangers dins del conjunt de migracions que genera la ciutat.

Disposem dels fitxers de microdades de la sèrie estadística del període 1988-2004, segons la qual en els disset anys d'observació Barcelona hauria enregistrat 394.647 altes de població i n'hauria perdut gairebé el doble, 695.936, amb un saldo negatiu de 301.289 residents per causes migratòries, xifra que per si sola ens indica la manca d'altes, sobretot en l'intercanvi amb l'estranger, de les EVR (veure taula 3.2). El pes que representen els estrangers en aquests moviments és significatiu i ascendent en el temps: les 105.682 altes són el 26,8% del total de les entrades, mentre que les 88.423 baixes representen el 12,7% de les sortides, xifres que tradueixen un saldo positiu de 17.259 residents.

Taula 3.2.- Altes i baixes de població amb destí o origen a la ciutat de Barcelona, 1988-2004.

	Entrades a Barcelona				Sortides des de Barcelona			
	Resta Catalunya	Resta Espanya	Estranger	Total	Resta Catalunya	Resta Espanya	Estranger	Total
1988	6.689	4.038	676	11.403	19.820	6.266	-	26.086
1989	6.974	4.738	1.087	12.799	20.820	7.226	-	28.046
1990	7.967	5.591	1.280	14.838	22.378	7.190	-	29.568
1991	4.147	2.845	684	7.676	15.240	4.688	-	19.928
1992	6.701	3.775	810	11.286	22.496	6.478	-	28.974
1993	8.722	4.502	762	13.986	26.752	7.104	-	33.856
1994	10.395	4.636	729	15.760	29.465	7.327	-	36.792
1995	12.479	4.989	1.446	18.914	32.170	7.315	-	39.485
1996	10.149	4.245	1.941	16.335	24.090	4.842	-	28.932
1997	12.376	4.889	2.046	19.311	33.447	7.146	-	40.593
1998	14.150	5.521	3.560	23.231	36.429	8.077	-	44.506
1999	15.265	6.260	2.578	24.103	36.282	8.526	-	44.808
2000	15.500	6.436	1.636	23.572	35.614	8.504	-	44.118
2001	15.566	7.415	969	23.950	33.857	7.618	-	41.475
2002	21.797	10.890	756	33.443	46.174	11.841	1.731	59.746
2003	24.044	11.943	702	36.689	53.811	13.316	726	67.853
2004	25.649	12.838	48.864	87.351	53.202	14.094	13.874	81.170
	218.570	105.551	70.526	394.647	542.047	137.558	16.331	695.936

Font: Estadístiques de Variacions Residencials, 1988-2004, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Així, pel conjunt de població, surten de Barcelona en direcció cap a la resta de Catalunya 542.047 persones, mentre que en 137.558 casos la destinació és la resta d'Espanya. En sentit invers, aquests moviments són de 218.570 i 105.551 residents (veure taula 3.2). Tant les entrades com les sortides mostren una evolució ascendent, amb marcades inflexions en els anys que coincideix amb un registre censal, en ambdós casos amb un resultat negatiu.

Majoritàriament, la pèrdua de població es produeix en l'intercanvi dins de Catalunya, pràcticament 325 mil residents menys en el període estudiat. En canvi, en relació amb la resta d'Espanya tot i que el saldo segueix essent negatiu la intensitat és menor, amb únicament 32 mil residents menys en aquest flux. Desconeixent des de l'any 2002 la

mobilitat en els municipis menors de 10.000 habitants, fet que ens impedeix reconstruir les comarques o l'Àrea metropolitana, tan sols es pot afirmar que la major mobilitat s'ha produït dins dels municipis de la mateixa província, situació que s'ajustaria a la d'un fenomen de suburbanització, amb major creixement dels moviments dirigits cap a municipis propers i menors, on la principal destinació se situa en els municipis entre 10 i 30 quilòmetres de la capital (veure Pujadas, 2005).

Taula 3.3.- Altes i baixes de població de nacionalitat estrangera amb destí o origen a la ciutat de Barcelona, 1988-2004.

	Entrades a Barcelona				Sortides des de Barcelona			
	Resta	Resta	Estranger	Total	Resta	Resta	Estranger	Total
	Catalunya	Espanya			Catalunya	Espanya		
1988	78	54	98	230	271	65	-	336
1989	96	84	453	633	388	80	-	468
1990	111	91	573	775	375	111	-	486
1991	89	64	207	360	235	95	-	330
1992	143	97	234	474	545	180	-	725
1993	259	153	245	657	628	140	-	768
1994	296	118	254	668	745	173	-	918
1995	395	142	811	1.348	842	197	-	1.039
1996	473	174	1.241	1.888	582	120	-	702
1997	647	225	1.278	2.150	1.276	268	-	1.544
1998	662	296	2.657	3.615	1.591	474	-	2.065
1999	909	421	1.827	3.157	1.738	654	-	2.392
2000	1.242	760	1.048	3.050	2.579	843	-	3.422
2001	2.144	1.442	218	3.804	3.546	1.098	-	4.644
2002	5.695	3.517	179	9.391	10.614	3.553	145	14.312
2003	7.370	4.038	165	11.573	14.548	4.334	271	19.153
2004	8.900	4.643	48.366	61.909	16.978	5.186	12.955	35.119
	29.509	16.319	59.854	105.682	57.481	17.571	13.371	88.423

Font: Estadístiques de Variacions Residencials, 1988-2004, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

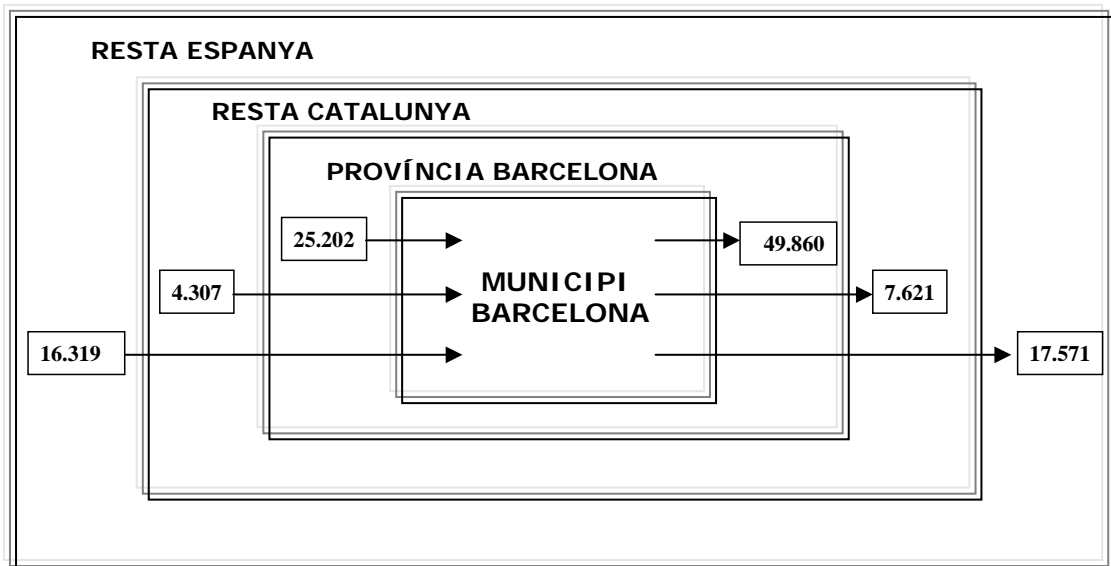
Sense tenir en compte els moviments amb l'estranger, que com s'intueix clarament es troben força per sota dels reals, la mobilitat generada entre municipis espanyols hauria d'ajustar-se més a la realitat. Així, amb origen a Barcelona s'enregistren 679.605 moviments, per 324.121 d'entrada, amb un saldo negatiu dins d'Espanya de 355.484 moviments.

Pel que fa a la població de nacionalitat estrangera, en els primers anys d'observació el seu pes sobre el conjunt es movia en xifres relativament baixes i en consonància amb el seu pes reduït en el total de ciutadans. Progressivament però, augmenta la seva participació en els fluxos. Diversos motius expliquen aquesta evolució, des de l'increment accelerat del seu nombre, a la major cobertura del Padró continu en el seu registre, fins al fet que aquests experimentin una major mobilitat especialment en estadis primerencs del seu procés migratori (Recaño, 2002; Recaño i Domingo, en premsa).

Així, per exemple, en el darrer any d'observació 2004 (més del 80% d'entrades i sortides del període es produeixen en els tres últims anys) les altes de població amb nacionalitat

estrangera representen més d'una tercera part del flux observat, un 34,7% entre els que es mouen dins de Catalunya, i un 36,2% dels que venen de la resta d'Espanya, amb un pes en la mobilitat total que supera àmpliament la seva representació en la població. Entre les sortides el seu pes és també alt, el 31,9% dels que es mouen a un altre municipi català i un 36,8% dels que marxen cap a la resta de l'Estat. Si el saldo entre entrades i sortides en direcció a Espanya és lleugerament negatiu en 543 moviments, en canvi es perden 8.078 residents estrangers en la mobilitat dins de Catalunya. Referint-nos tan sols a la mobilitat dins de l'Estat, Barcelona enregistraria entre 1988 i 2004 fins a 45.828 altes de residents estrangers per aquest motiu, al mateix temps que en seria l'origen de 75.052, amb un saldo negatiu de gairebé 30 mil moviments.

Figura 3.5.- Fluxos migratoris amb origen o destí a la ciutat de Barcelona protagonitzats per població de nacionalitat estrangera, 1988-2004.

Font: Estadístiques de Variacions Residencials, 1988-2004, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

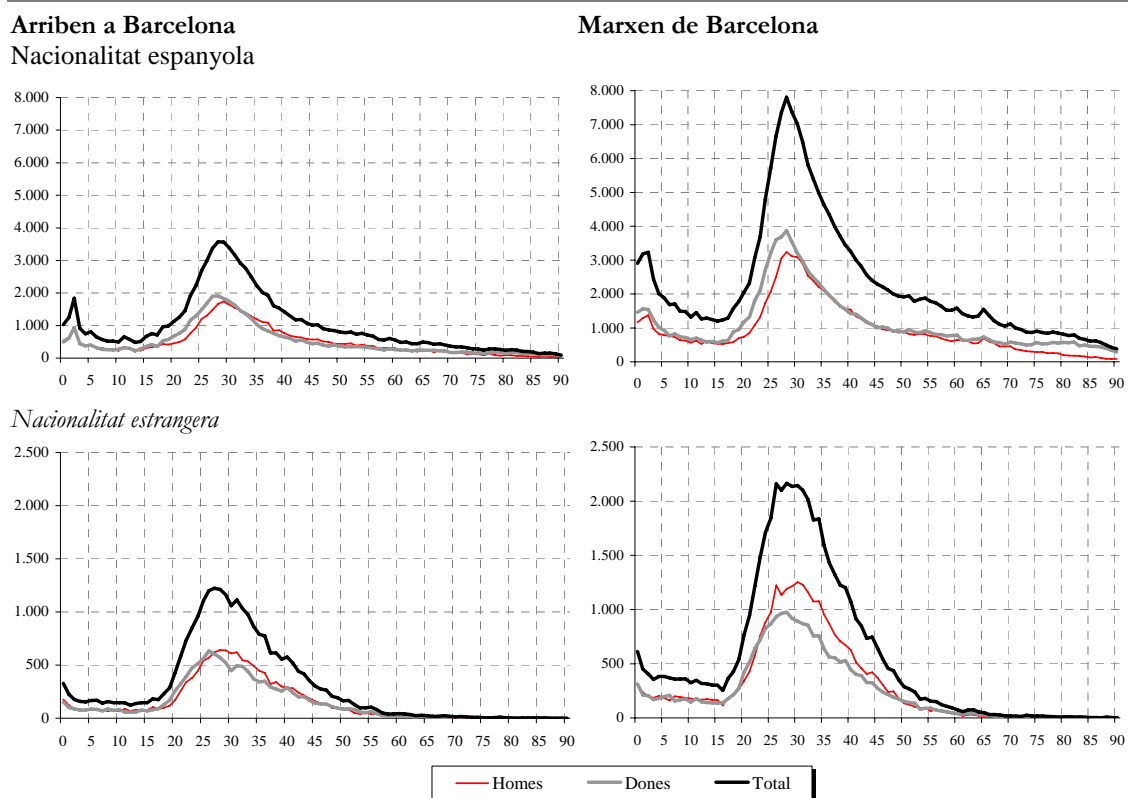
En el conjunt de la mobilitat originada o rebuda per Barcelona ciutat, els intercanvis amb els municipis propers de la mateixa província són majoritaris (veure figura 3.5). Barcelona manté amb els principals municipis catalans fluxos negatius de població estrangera. Per exemple, durant l'any 2004 la ciutat comtal és l'origen de 3.923 altes d'estrangers registrades a l'Hospitalet, quan en direcció contrària n'apareixen 2.141, amb un saldo negatiu per Barcelona de 1.782 moviments. En contraposició a la mobilitat residencial de la població amb nacionalitat espanyola, la població estrangera prefereix els municipis més propers a Barcelona, situats a menys de deu quilòmetres, en una mobilitat caracteritzada per la difusió des de la ciutat central cap als municipis veïns (veure Bayona i López, 2006).

En darrer lloc, en la figura 3.6 s'ha representat el perfil per sexe i edat de les entrades i sortides produïdes entre Barcelona ciutat i la resta de Catalunya, que es configuren, com

s'ha comentat, en el principal flux migratori enregistrat a Barcelona en el marc de la mobilitat dins de l'Estat. S'ha escollit els darrers sis anys amb la intenció de mostrar l'evolució més recent i que coincideix amb els anys de major mobilitat enregistrada, i s'ha distingit entre població amb nacionalitat espanyola i estrangera, per un cantó, i d'entrades i sortides de la ciutat, de l'altre. A part de les evidents diferències en el volum, els perfils per sexe i edat, a grans trets, presenten evidents similituds. D'una banda, entre els que arriben a Barcelona, l'edat de la població estrangera és menor en relació a la població amb nacionalitat espanyola, situant-se l'edat modal entre els 28 i 29 anys en aquests últims, per 27 anys entre els estrangers, amb gairebé un parell d'anys de diferència. Entre els menors i els majors de 65 anys, les disparitats són possiblement més evidents, un 12,7% per un 9,6% del pes del grup 0-14 anys, i un 7,9% i un 0,8% entre els de 65 i més anys, població amb nacionalitat espanyola i estrangera respectivament. En ambdós casos, s'observa un equilibri entre sexes, amb una lleugera feminització entre els espanyols (un 51,2% de dones), per un 49% entre la població estrangera.

Figura 3.6.- Perfil per sexe i edat de les altes i baixes de població de nacionalitat estrangera i espanyola a Barcelona amb origen o destí a un altre municipi de Catalunya, 1999-2004.

Font: Estadístiques de Variacions Residencials, 1999-2004, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Pels que marxen de Barcelona, en les dues representacions el volum de les sortides duplica el de les entrades, amb uns perfils que difereixen un xic més que els anteriors. La proporció de menors que surten de la ciutat amb nacionalitat espanyola és superior, del 13,7%, de la

mateixa manera succeeix entre els estrangers, amb un 11,3%, a l'igual que entre els majors de 65 anys pels espanyols, 10,7%. Entre la població estrangera, però, destaca la major proporció d'homes, que arriba al 54,5%.

El progressiu envelliment

Com ja s'ha comentat, entre 1960 i el darrer Cens de 2001, el nombre total de residents a Barcelona presenta variacions mínimes, amb una pèrdua de prop de 50 mil persones, com a resultat del creixement sostingut fins 1981, on se superava el llindar del milió set-cents cinquanta mil persones, i un decreixement aproximat d'un quart de milió de residents concentrat entre aquesta data i 1996. L'estructura de la població resident, en canvi, mostra una forta transformació cap el progressiu envelliment. La davallada dels naixements a partir de finals dels setanta i el pes cada cop més gran de la població de 65 anys i més en són els dos fets més destacats.

Així, la població entre 0 i 14 anys arriba a representar l'any 1970 el seu pes màxim, gairebé una quarta part de la població total. El descens és llavors continuat, especialment en la dècada dels vuitanta i producte de la davallada de la fecunditat, encara que s'ha atenuat a finals dels noranta amb valors lleugerament per sobre de l'11% de la població, proporció que és la meitat de la coneguda trenta anys enrere. En nombres absoluts aquesta evolució és encara més significativa: els menors que a 1960 eren 338 mil, arriben a un màxim de 410 mil l'any 1970, amb un mínim l'any 2001 quan amb prou feines sumen 173 mil residents. Des d'aquesta data ençà, el nombre de menors es recupera fins els 184 mil d'inicis de l'any 2004.

Taula 3.4.- Evolució del pes dels grans grups d'edat en la població de Barcelona, 1960-2004.

	1960	1970	1981	1991	1996	2001	2004
<i>població</i>							
0-14 anys	338.411	410.105	375.547	236.147	180.502	173.135	184.285
65 i més	147.635	190.874	234.306	287.447	311.048	326.043	332.794
Total	1.556.904	1.741.960	1.752.941	1.643.542	1.508.805	1.503.884	1.578.546
<i>% total</i>							
0-14 anys	21,74	23,54	21,42	14,36	11,96	11,51	11,67
65 i més	9,48	10,96	13,36	17,49	20,61	21,68	21,08

Font: Censos i padrons, amb dades de l'INE i l'Idescat. Elaboració pròpia.

En canvi, la població major de 65 anys creix de forma interrompuda, dels 147 mil residents de 1960 fins als 326 mil de l'any 2001, sumant en l'actualitat gairebé 333 mil residents en aquestes edats. En percentatges això significa passar de valors inferiors al 10% fins a superar el 20% l'any 1996, i arribant al màxim de 2001 amb el 21,7%, amb una posterior lleugera disminució coincidint amb el creixement demogràfic de la ciutat vinculat a la

immigració estrangera. Aquesta evolució s'observa clarament en les piràmides de població de Barcelona (veure figura 3.7), sobretot en la base d'aquestes per la reducció dels naixements, i en una cúspide on cada cop hi trobem un major nombre de residents.

Figura 3.7.- Piràmides de la població resident a Barcelona, 1960-2004.

Font: Censos i padrons, amb dades de l'INE i l'Idescat. Elaboració pròpia.

En el període 1996-2001, coincidint amb l'entrada de la població de nacionalitat estrangera i amb l'estancament de la població, la dinàmica en tots dos grups d'edat ha seguit estant la mateixa, tot i que atenuant la progressió. L'entrada de la població de nacionalitat estrangera a més de trencar amb la dinàmica negativa de pèrdua de població contribueix a alentir el ritme d'envelliment del municipi. Ja el mateix any 2001, si no tenim en compte la població estrangera, els més grans representarien el 22,9% de la població amb nacionalitat espanyola,

xifra que augmenta al 23,6% a 2004. La població de nacionalitat estrangera, d'aquesta manera, amb una estructura per edats força més jove, rejoyeneix la piràmide d'edats barcelonina, fent baixar la proporció dels majors de 65 anys en més de dos punts.

Com s'infereix d'aquestes dades, l'edat mitjana de la població barcelonina experimenta en les darreres dècades un comportament ascendent. Si aquest valor se situava al voltant dels 35 anys en els censos de 1960 i 1970, a 1981 augmenta fins els 37 anys, superant els 40 a principis de la dècada dels noranta (40,7), arribant a 1996 a 42,9 i situant-se segons el Cens de 2001 en 43,6 anys de mitjana, amb un increment de 0,7 anys en el darrer quinquenni, on s'atenua l'envelliment enregistrat des dels setanta. En aquest darrer recompte l'edat mitjana de la població amb nacionalitat espanyola de la ciutat segueix essent superior, de 44,4 anys, mentre que la població estrangera presenta 32,1 anys de mitjana. Podríem per tant avaluar el rejoyeniment del conjunt de població induït per la població de nacionalitat estrangera en una xifra aproximada de 0,8 anys.

Si comparem les dades censals de la ciutat amb les del conjunt català, es reforça la idea de l'envelliment com a tret distintiu de la capital, ja que la proporció de majors de 65 anys al conjunt de Catalunya és del 17,4%, al mateix temps que l'edat mitjana arriba als 40,7 anys, 3,7 anys menys que a Barcelona. En aquest cas, a més, la contribució de la població estrangera en rebaixar les xifres és menor. Al no tenir-los en compte, la població de Catalunya presentaria una proporció de majors del 18,1% i una edat mitjana de 41,2 anys. Barcelona, per tant, destaca pel seu envelliment en relació al conjunt català, alhora que la població de nacionalitat estrangera intervé atenuant les xifres de la ciutat en major mesura que en el conjunt del país.

3.1.2.- El paper de les migracions en l'evolució de la població a Barcelona ciutat

Com s'acaba d'apuntar, en els darrers quaranta anys les migracions han estat determinants en la dinàmica demogràfica del municipi, essent les principals responsables tant dels períodes de creixement com de decreixement. Històricament, i almenys des de meitats del segle XIX, les migracions han esdevingut el factor demogràfic més important en l'evolució de la població del municipi (Pujadas, 1985; Vidal Bendito, 1985; Cabré i Muñoz, 1997), ja sigui pel guany net de població originària en la resta de Catalunya o d'Espanya, per la pèrdua de població en direcció bàsicament a la Regió metropolitana, o per l'equilibri dinàmic entre ambdues components. Amb dades del període 1834-2003, López (2004) responsabilitza directa o indirectament als fenòmens migratoris com a clau tant dels moments de creixement com dels de decreixement de la ciutat, aquests concentrats en els últims vint-i-cinc anys. Segons el mateix autor, la taxa anual de creixement migratori supera la del creixement natural entre 1857 i 1960, mentre que inverteix el signe tornant-se

negativa entre 1971 i 1996. Els períodes àlgids de creixement migratori s'identificarien amb els anys 1888-1900, amb una taxa anual de creixement migratori del 24,3%, els anys 1916-20 i 1926-30 (amb valors del 30,9 i 37,3%), o els anys 1940-45 i 1956-60 (amb el 19,5 i 14,2% respectivament). El fet significativament nou d'aquests darrers deu anys, com ja s'ha avançat, és la importància de les migracions internacionals protagonitzades per població amb nacionalitat estrangera, que arriben en l'últim quinquenni 1996-2000 a equilibrar la balança migratòria i a partir de 2001, a incrementar el nombre final de residents. Tot i això, la taxa anual de creixement migratori d'aquest darrer quinquenni és baixa, de l'1,95%, encara que significa un important canvi de tendència ja que trenca la dinàmica negativa dels darrers 25 anys.

Les etapes de la immigració internacional

Centrant-nos en l'evolució poblacional més recent, en els vint anys compresos entre el Cens de l'any 1981 (any on es registra el record de població en un Cens amb 1.752.627 habitants) fins al més proper de 2001, Barcelona ha perdut gairebé dos-cents cinquanta mil habitants. Bona part d'aquestes pèrdues, sinó la seva majoria, es produeixen en direcció cap a la Regió metropolitana, en un procés on l'habitatge es configura com una de les principals causes explicatives (Módenes, 1998; Nel·lo, 1998), ja sigui a través de l'accés dels joves a un primer habitatge, com per una mobilitat lligada a la millora de les condicions d'aquest (i del seu entorn) i efectuat a major edat (Serra, 1997). La saturació del parc d'habitatges de Barcelona, per manca efectiva de disponibilitat de sòl i pels alts preus del mercat de l'habitatge, tindrà un paper cabdal sens dubte en aquests desplaçaments, conjuntament amb altres factors menys comentats com la redistribució territorial de l'ocupació i les característiques de les xarxes de transports (Cabrè i Módenes, 1997). Serà dins d'aquest context que s'haurà de situar l'increment de població de nacionalitat estrangera, que a part de compensar, en els darrers anys, la pèrdua d'efectius, pot estar generant una nova recentralització de la ciutat en el territori, procés que segons alguns autors podria estendre's a la resta de població en funció de la baixa ocupació dels habitatges de la ciutat i de l'elevada edat dels seus residents (Nel·lo, 2004). En la mateixa línia, altres autors defensen que el protagonisme dels fluxos en la conformació de l'espai impulsats pel procés de la globalització, no faria més que beneficiar la recuperació i l'auge d'antigues àrees centrals com la metròpolis barcelonesa (Castells, 2003), que varen créixer fonamentalment gràcies a la seva activitat com receptores, gestores i emissores de fluxos, humans en el cas de la demografia, però també de capital des d'una òptica econòmica.

Des de 1991 fins l'actualitat, el creixement de la població de nacionalitat estrangera ha d'ésser considerat, però, en tres etapes diferenciades:

- 1) La primera, entre el Cens de 1991 i el Padró de 1996, on Barcelona perd aproximadament 150 mil residents i se situa al llindar del milió i mig d'habitants. En aquesta data, la migració internacional és encara poc nombrosa, tot i que comença a incrementar-se i a variar la seva composició per nacionalitats, i el principal component de l'evolució de la població de la ciutat és la marxa de població cap a municipis propers. La contribució a l'envelliment és el resultat més evident de la pèrdua de població en edats joves. El saldo vegetatiu és alhora negatiu, com a producte de la davallada del nombre de naixements, i motivat per un decreixement de la fecunditat i per la mateixa pèrdua de població en edats joves.
- 2) El quinquenni comprès entre el Padró de 1996 fins al Cens de 2001, on el resultat de les entrades i sortides a la ciutat per motivacions migratòries mostren un lleuger sentit positiu, que tot i aquest signe no contraresten el saldo vegetatiu negatiu i com a resultat la ciutat segueix perdent, en xifres força reduïdes, població (uns cinc mil residents). Tot i això, es podria definir aquest període com d'estabilització de la xifra real d'habitants i d'inflexió de la dinàmica evolutiva. La població de nacionalitat estrangera, en constant creixement (entre ambdós períodes augmenta en 66 mil persones), compensa la pèrdua de població amb nacionalitat espanyola i experimenta una clara acceleració en el seu creixement en els darrers anys.
- 3) Finalment, des d'aproximadament el canvi de segle fins l'actualitat, les estadístiques de població enregistren una important variació en la dinàmica demogràfica del municipi. El ràpid creixement de la immigració internacional provoca que Barcelona incrementi la seva població, arribant a 1.593.075 residents a 1 de gener de 2005, últimes dades oficials que es disposa en aquest moment. Secundàriament, l'envelliment es veu frenat, alhora que s'incrementa el nombre de naixements, tant per un lleuger repunt de la fecunditat, com succeeix al conjunt de Catalunya, com per l'aportació cada cop més significativa de naixements de pares amb nacionalitat estrangera. Tot i això, degut a l'estructura per edats, la dinàmica del saldo vegetatiu continua amb signe negatiu.

En les darreres dades oficials del nombre de residents estrangers empadronats al municipi, corresponents al padró continu a 1 de gener de 2005, el nombre total de residents de nacionalitat estrangera arribava als 219.941 habitants, el 13,8% del total de la població del municipi. Un any abans, a 1 de gener de 2004, el padró comptava a 188.373 residents, l'11,9% dels barcelonins, quan a 1 de gener de 2003 aquesta població era de 167.223

persones, el 10,6%. Amb un creixement proper a les 32 mil persones, en els últims dotze mesos percentualment s'incrementa el ritme de creixement observat en els darrers anys, essent en canvi el període 2003-2004 un dels de menor augment tant absolut com relatiu.

Aquestes últimes xifres es troben, però, força per sobre de les conegudes uns anys enrere. Així, des de començaments de la segona meitat del segle XX fins a la dècada dels noranta la població de nacionalitat estrangera enregistrada a la ciutat de Barcelona s'havia mantingut en valors similars, sempre inferiors als 20 mil residents i per sota de l'1,5% del total de la població. En èpoques anteriors aquest col·lectiu havia arribat a adquirir major importància, essent Barcelona per exemple a 1930 la ciutat espanyola amb major nombre d'estrangers, amb gairebé vint mil residents i el 2% de la seva població (López, 2004). Per tant, durant pràcticament cinquanta anys la població de nacionalitat estrangera resident a la ciutat es manté estancada en xifres similars, i amb un pes decreixent sobre un total de població del municipi ascendent. Les primeres referències indirectes a l'existència d'immigrants estrangers a Barcelona es refereixen als anys setanta, indicant un lleuger increment d'aquest flux centralitzat en el districte de Ciutat Vella, on l'existència de pensions o lloguers baixos faciliten la seva primera inserció (veure Pere López, 1986). És però a partir dels anys vuitanta quan el nombre de residents de nacionalitat estrangera augmenta, lentament però de forma notable. En aquest període, el creixement sostingut combinat amb el decreixement de la població total, fruit de la coincidència entre l'emigració de joves i el saldo vegetatiu negatiu fa que la proporció de persones de nacionalitat estrangera vagi adquirint un pes cada cop més elevat (Domingo i Bayona, 2002a), en tot cas sempre inferior al 2%.

Taula 3.5.- Evolució de la població estrangera a la ciutat de Barcelona, segons els Censos i Padrons, 1950-2001.

	Població amb nacionalitat estrangera	Total Població	Proporció estrangers sobre total població
1950	15.314	1.280.179	1,20
1960	15.060	1.556.904	0,97
1970	-	1.745.142	-
1981	16.724	1.752.627	0,95
1986	19.401	1.701.812	1,14
1991	24.934	1.643.542	1,52
1996	29.059	1.508.805	1,93
2001	95.356	1.503.884	6,34

Font: Censos i Padrons, amb dades de l'INE i l'Idescat. Elaboració pròpia.

És però durant el segon quinquenni de la dècada dels noranta que l'augment dels efectius esdevé el protagonista: en cinc anys haurien multiplicat per tres el nombre d'empadronats inicials, assolint amb 95.356 persones el 6,3% del total de població barcelonina, segons el Cens d'1 de novembre de 2001 (veure taula 3.5). En aquesta darrera dècada trobem que al

mateix temps que es multiplica el nombre varia el seu perfil sociodemogràfic: es diversifiquen les nacionalitats, prenen major rellevància els originaris de països en via de desenvolupament, es modifica l'estructura per sexe i edat i la distribució en l'entramat urbà de la ciutat (Domingo i Bayona, 2001).

Aquest enorme creixement, d'ordre similar a l'enregistrat al conjunt de Catalunya - entre el Padró de 1996 i el Cens a 1 de gener de 2001, segons dades de l'Idescat, l'increment enregistrat a Barcelona (de 29.059 a 95.356) és de les mateixes característiques que el trobat al conjunt del país (de 98.035 a 310.307), en ambdós casos lleugerament per sobre del 200% en el total del quinquenni - es deu a tres raons principals:

- 1) L'augment dels fluxos d'immigrants de nacionalitat estrangera;
- 2) El reflex del procés de regularització de 2000 i parcialment el de 2001, que fan aflorar població resident no enregistrada anteriorment; i
- 3) Una millor cobertura en l'enregistrament de la població de nacionalitat estrangera.

Les diferències qualitatives entre les diverses fonts estadístiques que ens permeten aproximar-nos a la població de nacionalitat estrangera a Barcelona fan necessària una justificació dels criteris emprats a l'hora d'utilitzar-les. Així, el Padró continu ens informará amb major rapidesa temporal dels canvis ocorreguts en el total d'efectius presents i en la seva distribució territorial, mentre que per estudiar les característiques sociodemogràfiques i comparar-les amb el total de residents del municipi emprarem els diferents censos (1991 i 2001) i l'Estadística annexa de població del Padró de 1996. Entre ambdós tipus de fonts, Padró continu i Cens de població, i a instants temporals similars, existeixen diferències remarcables. A Barcelona ciutat, i pel que fa a la població de nacionalitat estrangera, entre el Cens de novembre de 2001 i el Padró continu a 1 de gener de 2002, amb uns teòrics dos mesos de diferència (encara que a la pràctica el Cens es realitzà en els mesos posteriors a la data de referència), s'observa un augment de 17.417 persones, de 95.356 a 112.773 residents. Per tant, estem davant de diverses xifres recollides gairebé simultàniament i que informen de volums de població diferenciats, però que en el cas del Cens ens permet aprofundir en les característiques sociodemogràfiques de la població estudiada, i en el del Padró continu acostar-nos anualment a les darreres dades aparegudes amb força rapidesa cronològica, d'aquí la justificació de la utilització d'ambdues fonts, per sobre de la possibilitat que la diversitat de xifres puguin aportar certa confusió en l'anàlisi.

3.1.3.- L'acceleració de la immigració internacional a partir dels noranta

Com s'ha assenyalat anteriorment, la dinàmica positiva de creixement de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat de Barcelona, a l'igual que en d'altres metròpolis espanyoles (veure per Madrid Lora-Tamayo d'Ocón, 2003, per exemple) es comença a produir especialment en la dècada dels noranta, tot i que serà al final d'aquest període i a principis del segle XXI quan aquest creixement serà més notori. En la taula 3.6 apareixen les xifres de la població de nacionalitat estrangera resident a la ciutat, resultants de l'explotació del Padró continu. Tot i els problemes que comporta a la inscripció dels estrangers en el Padró continu (veure apartat 2.2), la seva disponibilitat anual ens permet resseguir de forma bastant ràpida la seva evolució temporal. Però, si consideràvem que fins l'any 1996 podia existir una certa subestimació en el nombre total d'estrangers residents, amb l'aplicació del Padró continu es pot estar produint el fenomen contrari, fet de difícil avaluació si a més a més considerem que per certes persones, entre els quals aquells acabats d'arribar, es pot mantenir l'absència de registre (Domingo i Bayona, 2003). Igualment, caldrà tenir certa cura en l'anàlisi de les dades provinents d'aquesta font a partir de les darreres modificacions legislatives, que podrien fer desaparèixer del registre a població sense acreditació de residència legal al país. Si a principis de 2002 per primera vegada se superaven els 100 mil empadronats amb nacionalitat estrangera, aquest valor es duplica en tan sols tres anys, traduint l'accelerat increment dels fluxos dels darrers anys.

Taula 3.6.- Evolució de la població de nacionalitat estrangera segons el Padró continu, 1996-2005.

Març 1996	Gener 1998	Gener 1999	Març 2000	Gener 2001	Gener 2002	Gener 2003	Gener 2004	Gener 2005
29.354	32.217	38.065	53.428	74.019	112.773	167.223	188.373	219.941

Font: Padró continu, a partir de les dades del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona i de l'Institut Nacional de Estadística. Elaboració pròpia.

Com s'ha comentat, els registres de població existents, i en especial si són referents a la població de nacionalitat estrangera, aporten xifres preocupantment dispars (veure taula 3.7). Així, i a nivell de l'Estat, entre el Cens d'1 de novembre de 2001 i les dades del Padró continu d'1 de gener de 2002 apareixen unes diferències pel que fa al conjunt de població de prop d'un milió de persones, quatre-centes mil de les quals atribuïbles a població amb nacionalitat estrangera. En aquest darrer cas, l'existència d'un tercer recompte com són els permisos de residència, que enregistren els residents legals amb permís en vigor en la data de referència, encara obre més interrogants sobre la validesa de les xifres disponibles.

Així, entre el Padró Continu d'1 de gener de 2001, el Cens de Població d'1 de novembre de 2001 i els permisos de residència de 31 de desembre de 2001, a nivell d'Espanya les xifres varien entre 1.370.657 estrangers empadronats, 1.572.017 censats i 1.109.060 permisos de residència concedits, en ordre cronològic. Aquestes dades ens indiquen un important contingent de persones censades sense permís de residència en vigor, prop del 30% es trobarien en situació il·legal. Aquest percentatge presenta importants variacions territorials segons la Comunitat Autònoma, propera al 50% a Navarra, Múrcia i la Comunitat Valenciana, del 35% a Madrid, però inferior al 10% en el cas de Catalunya. Una posició sorprenent serà la d'Extremadura: el Cens mostra una menor cobertura en la inscripció dels residents estrangers en comparació als permisos de residència, calculada en prop del 10% (Domingo i Bayona, 2003). Tanmateix, si entre el Cens i el Padró posterior a Barcelona s'observa un increment del 20% de la població estrangera, en el cas de Catalunya aquesta xifra arriba al 23%, per un 26% al conjunt de l'Estat.

Taula 3.7.- Població total i població de nacionalitat estrangera, a partir de diverses fonts estadístiques, 2001-2005.

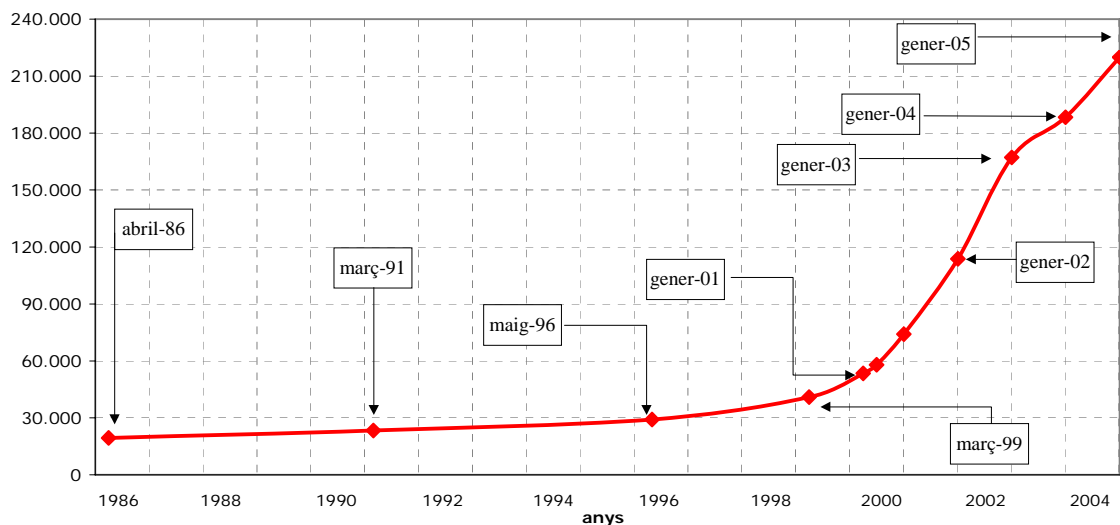
		Espanya	Catalunya	Província Barcelona	Barcelona
Padró 2001 (01/01/2001)	Pob. Total	41.116.842	6.361.365	4.804.606	1.505.325
	Pob. Estrangera	1.370.657	257.354	182.242	72.784
	(%)	3,3	4,0	3,8	4,8
Cens 2001 (01/11/2001)	Pob. Total	40.847.371	6.343.110	4.805.927	1.503.884
	Pob. Estrangera	1.572.017	310.307	229.943	95.356
	(%)	3,8	4,9	4,8	6,3
Permisos residència 2001 (31/12/2001)	Pob. Estrangera	1.109.060	280.167	206.395	-
Padró 2002 (01/01/2002)	Pob. Total	41.837.894	6.506.440	4.906.117	1.527.190
	Pob. Estrangera	1.977.946	382.067	275.892	113.809
	(%)	4,7	5,9	5,6	7,5
Permisos residència 2002 (31/12/2002)	Pob. Estrangera	1.324.001	328.461	237.513	-
Padró 2003 (01/01/2003)	Pob. Total	42.717.064	6.704.146	5.052.666	1.582.738
	Pob. Estrangera	2.664.168	543.008	398.459	167.223
	(%)	6,2	8,1	7,9	10,6
Permisos residència 2003 (31/12/2003)	Pob. Estrangera	1.647.011	383.938	268.093	-
Padró 2004 (01/01/2004)	Pob. Total	43.197.684	6.813.319	5.117.885	1.578.546
	Pob. Estrangera	3.034.326	642.846	469.236	188.373
	(%)	7,0	9,4	9,2	11,9
Permisos residència 2004 (31/12/2004)	Pob. Estrangera	1.981.933	462.474	314.961	-
Padró 2005 (01/01/2005)	Pob. Total	44.108.530	6.995.206	5.226.354	1.593.075
	Pob. Estrangera	3.730.610	798.904	569.305	219.941
	(%)	8,5	11,4	10,9	13,8

Font: Cens 2001, Padró continu 2001, 2002, 2003, 2004 i 2005, i Permisos residència 2001, 2002, 2003 i 2004, a partir de les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

La xifra del Padró de 2002 eleva el total de població de nacionalitat estrangera a prop de dos milions de residents al conjunt espanyol, que segons les dades del Padró continu de

2005 superen ja els 3,7 milions de residents, amb 3.730.610 persones, que representen el 8,5% dels habitants de l'Estat, amb una xifra que s'acostaria ràpidament a la coneguda en altres països de la Unió Europea amb major experiència i historial immigratori. A la mateixa data, a Catalunya s'hi troben empadronats gairebé vuit-cents mil estrangers, 798.904, i que amb l'11,4% del total de residents se situa altra vegada per sobre de les dades relatives al conjunt de l'Estat, superant per primera vegada el 10% de la població total, xifra que per alguns es troba carregada ideològicament i la relacionen amb un suposat "llindar de tolerància" al que hem al·ludit en el capítol teòric (o d'intolerància, segons Wieviorka, 1992) que tindria la població autòctona en relació amb la immigració (veure, per exemple, *El Periódico*, 29/01/2004, "Catalunya tiene ya más de medio millón de extranjeros"). A Barcelona trobem 219.941 residents estrangers i el 13,8%, superant la barrera dels 200 mil residents estrangers. Fa uns mesos, l'INE en una nota de premsa a inicis de setembre de 2005 avançava que en el conjunt de l'Estat s'haurien ja superat els quatre milions de residents estrangers (veure les edicions dels diaris del 8 de setembre de 2005).

Figura 3.8.- Evolució de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat de Barcelona, 1986-2005.

Font: Censos i Padrons, a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya i del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

L'evolució de la població de nacionalitat estrangera empadronada a la ciutat (veure figura 3.8) ens mostra l'increment continuat observat ja des de 1986, que s'accentuarà deu anys més tard, però serà especialment a partir de 1999 quan aquest creixement coneix una important acceleració, que continua vigent fins avui en dia. D'aquesta manera, entre 1 de gener de 2002 i 1 de gener de 2003, Barcelona coneix el major augment en nombres absoluts de població de nacionalitat estrangera. Hem de recordar en aquest sentit que el resultat es troba en funció de les entrades i sortides de població estrangera, i que per tant s'ha de llegir com un saldo migratori (tot i la sospita sobre el correcte enregistrament de les

sortides amb destinació a un municipi de fora de l'Estat). Aquest augment és de més de 50 mil persones (amb un increment del 47% en relació a la xifra de 2002). Tot i aquest rècord, el creixement relatiu més important s'havia produït justament un any enrere, on l'increment percentual se situava, en tan sols un any, en el 54% i amb gairebé 40 mil residents més. Entre 2003 i 2004, el creixement absolut és d'unes 21 mil persones, per sota del dels dos darrers anys i amb un increment percentual del 12,6%, el creixement relatiu més baix des de que es recullen dades del padró continu, fet que podia indicar un punt d'inflexió (o bé un pitjor cobriment del registre a partir de les últimes modificacions de la llei d'estrangeria), però que al mateix temps podia ser reflex d'un increment de la mobilitat. Les últimes dades incorporades, de gener de 2005, mostren en canvi un major creixement tant en nombres absoluts com relatius (del 17% i 31 mil residents). En tot cas, s'ha de considerar que el procés de regularització de treballadors de l'any 2005 ha fet aflorar en recomptes posteriors a població present i no empadronada que es donà d'alta en el padró com a altes per omisió.

Aquesta dinàmica de creixement segueix caracteritzant-se per la diversificació de nacionalitats ja observada l'any 2001. Els efectes de la regularització de 2000 i dels següents processos de revisió d'aquesta, amb un increment significatiu de les altes de persones procedents de països en via de desenvolupament, en edat de treballar i majoritàriament de sexe masculí (Domingo i Brancós, 2002), a més a més de deixar-se notar en l'augment del nombre total d'efectius, també ho fa en les seves principals característiques demogràfiques, sobretot visible en la concentració en edats força joves.

La immigració estrangera enregistrada aquests darrers anys a la ciutat, per tant, provoca un impacte important en la dinàmica demogràfica del municipi, i en menor mesura en la seva estructura per edats. Per un cantó, l'arribada dels fluxos migratoris internacionals trenca amb l'evolució negativa del saldo migratori que es prolongava per un període de 25 anys, tancant per instants una etapa significativa de l'evolució de la ciutat, tot i que actualment és incapaç encara de revertir el saldo natural negatiu. En l'estructura per edats, en canvi, l'impacte és menor: frena la tendència d'envelliment observada pel conjunt de població, tot i que aquesta es manté en nivells significativament elevats.

3.2.- LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA RESIDENT A BARCELONA EN EL CONTEXT CATALÀ, ESPANYOL I EUROPEU

3.2.1.- El context català: Barcelona, porta d'entrada a Catalunya?

Barcelona, enfront el conjunt català, ha anticipat la tendència creixent de les migracions internacionals, actuant encara com a espai de selecció i distribució dels fluxos migratoris. Tret de contadíssimes excepcions, com podria ser el cas dels gambians i d'algunes nacionalitats europees, la presència de les nacionalitats més representades a Catalunya fou primerament significativa a la ciutat comtal. Amb el Padró continu de gener de 2005, el 27,5% dels 798 mil residents estrangers de Catalunya es troben empadronats a Barcelona (xifra en descens des del 30,8% del padró de 2003).

La ciutat de Barcelona, en termes demogràfics, s'ha caracteritzat en relació al conjunt de Catalunya pel seu paper innovador. Així, avança la major part de transformacions dels comportaments demogràfics que acabaran per difondre's en el territori català, especialment en el camp de la fecunditat, i que al final donen lloc al que coneixem per Transició Demogràfica, és a dir, el pas de nivells de fecunditat i mortalitat elevats a uns de baixos o molt baixos que caracteritzen el creixement modern de la població. Al mateix temps, també és la ciutat de Barcelona la que anticipa els principals components de la singular evolució demogràfica catalana, definida per Anna Cabré com a "sistema català de reproducció", on l'aportació migratòria en la reproducció de les generacions és cabdal (Cabré, 1999). D'aquesta forma, Barcelona ha actuat anticipant els moviments migratoris amb destinació a Catalunya, i fins i tot absorbint-ne parts essencials, ja sigui a finals del segle XIX, entre els anys 15 i 30 o entre els 40 i 70 del segle XX. En aquesta darrera etapa migratòria, la saturació de la ciutat és la causant de que en la dècada dels seixanta, mentre Catalunya registra el saldo migratori més important en la història, superior a les 700 mil persones, la ciutat tan sols guanyi 50 mil residents per aquest motiu (Domingo, Bayona, López, 2004). Altra vegada, amb la immigració dels anys més recents Barcelona actuarà com a pol d'atracció, repetint el seu paper innovador i avançant comportaments, però al mateix temps filtrant la població que hi acabarà residint.

A causa de l'auge dels moviments migratoris dels darrers anys, la població de nacionalitat estrangera que trobem a Barcelona, Catalunya o Espanya es caracteritza per la relativa novetat de la seva arribada. Amb dades del Cens de 2001, gairebé el 40% dels censats a Catalunya han arribat al país en els darrers tres anys, xifra que a Barcelona és similar i lleugerament superior, del 41,5%. Tot i aquesta relativa novetat, a Barcelona ciutat fins en

el 92% dels casos, l'any d'arribada a Barcelona coincideix amb l'any d'arribada a Espanya, mentre que pel conjunt de Catalunya aquest percentatge descendeix fins al 80%, amb situacions similars en tots els orígens continentals, essent precisament la ciutat central l'origen de bona part dels moviments intermedis. Una situació similar trobaríem en el municipi de Madrid, en el 93% dels casos coincidirien ambdues dates, mentre que a la resta de la comunitat únicament succeiria en el 77% de les situacions³. Altres dades que ens poden reforçar la idea d'un paper d'atracció de la ciutat, derivades del mateix Cens, són les que fan referència al municipi de residència anterior. Si per la població de nacionalitat estrangera de Barcelona en el 84% de les ocasions es declara que la residència anterior era un país de l'estranger, en la resta del territori català aquest valor descendeix fins al 68,7%. Conseqüentment, llavors, la proporció dels que provenen d'un altre municipi de l'Estat és menor a Barcelona, un 9,4% dels casos, que a la resta de Catalunya, un 23%. Fins i tot, dins d'aquesta mobilitat en el cas de Barcelona la proporció dels que vindrien d'un municipi espanyol de fora de Catalunya és superior, un 47% de les ocasions en contra del 24,5% en la resta del territori català.

Amb les Estadístiques de Variacions Residencials (EVR) del període 1988-2004, tornem a observar indicis en la mateixa direcció. Barcelona funcionaria, en relació al context català, com a expulsora de població amb nacionalitat estrangera, amb un saldo negatiu entre entrades i sortides al municipi d'aproximadament 28 mil persones en disset anys, pèrdues concentrades però en els darrers anys. Analitzant de manera més detallada les EVR de l'any 2004, Barcelona perd 8.078 residents en direcció a la resta de Catalunya; Sant Cugat del Vallès, Castelldefels i Mollet són els altres municipis que amb nombres inferiors perden població estrangera per aquest motiu, 130, 57 i 7 residents respectivament. Al contrari, l'Hospitalet, Badalona i Santa Coloma de Gramenet són els municipis amb majors increments, amb 1.014, 716 i 584 nous residents estrangers. Fora de l'àmbit metropolità destaca el municipi de Salt i el de Tarragona, amb 420 i 397 noves incorporacions. De Barcelona la població estrangera es mou preferentment cap a l'Hospitalet (3.923 baixes), Badalona (2.087) i Santa Coloma (1.390), essent el quart municipi Sabadell (amb 493 baixes). D'aquests mateixos municipis és on prové un major nombre de les altes internes a la ciutat de Barcelona, amb xifres però força menors: 2.141 altes de l'Hospitalet, 949 de Badalona, 626 de Santa Coloma i 258 de Sabadell. La sortida de Barcelona és un fenomen generalitzat per totes les nacionalitats, que presenten de manera gairebé majoritària saldos migratoris negatius amb l'entorn català: cap nacionalitat mostra un saldo positiu de més de

---

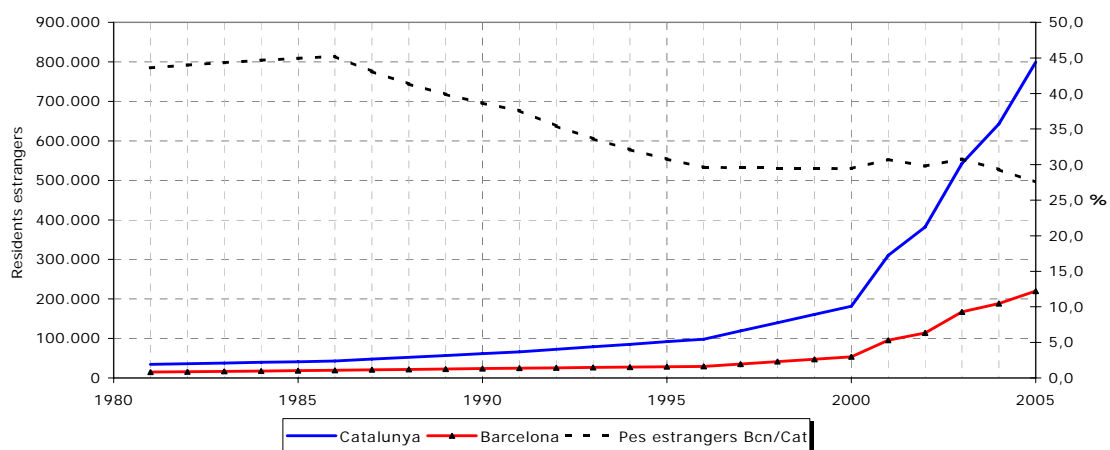
³ Aquests càlculs han estat efectuats amb les agrupacions per any d'arribada del Cens de 2001, essent per tant aproximats i menystenint els desplaçaments fets durant el mateix any d'arribada o posteriors. Igualment, caldria considerar els casos de la població estrangera nascuda a Espanya.

10 residents, i les baixes arriben fins els 1.716 equatorians, 975 pakistanesos i 747 marroquins.

Essent com és la ciutat més gran de Catalunya, Barcelona selecciona els seus residents estrangers. L'activitat econòmica en serà un dels principals criteris discriminants, i per tant, aquesta es trobarà directament relacionada amb el sector serveis. No és estrany, doncs, que les nacionalitats americanes i asiàtiques estiguin sobrerrepresentades a Barcelona, mentre que les africanes amb major presència al sector primari i secundari, o les de la Unió Europea on les raons residencials lligades a l'oferta turística són molt importants, s'hi trobin subrepresentades.

Les darreres dades que permeten comparar el nombre de residents estrangers del municipi de Barcelona amb la resta de municipis de Catalunya són les resultants del Cens de Població de 2001 i les del Padró continu de gener de 2005. Així, en l'últim Cens, Barcelona comptava amb 95.356 estrangers, que representaven el 6,3% de la seva població i el 30,8% dels 310.307 estrangers enregistrats al conjunt de Catalunya (veure taula 3.8). En aquest darrer cas, la proporció d'estrangers, força inferior, és del 4,9%. En canvi, segons les dades del Padró continu d'1 de gener de 2005, Barcelona comptava amb 219.941 residents amb nacionalitat estrangera, per un total de 798.904 en el conjunt de Catalunya. Per tant, d'acord amb aquest recompte estadístic, a Barcelona hi resideix el 27,5% d'estrangers empadronats a Catalunya, el percentatge més baix des d'inicis dels 80. Com era d'esperar, la proporció és superior al pes que representa Barcelona en el conjunt del país, que recordem a 1 de gener de l'any 2005 se situava en el 22,8%.

Figura 3.9.- Evolució de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona i Catalunya, i proporció dels residents estrangers entre ambdós unitats territorials, 1981-2005.

Font: Censos i Padrons, 1981-2005, amb dades de l'Idescat i el Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Aquestes proporcions citades difereixen de forma ostensible si fem aquesta anàlisi per orígens continentals, tal i com es pot apreciar a la taula 3.8. L'especificitat de Barcelona

quant a la composició del col·lectiu de nacionalitat estrangera que hi resideix és gran, i gairebé inversa a la representació en la resta de Catalunya. Així, segons el Cens de 2001, Barcelona engloba tan sols el 10,2% dels africans de Catalunya, per un 29,9% dels europeus (un 31,2% dels de la Unió Europea i un 26,9% dels de la resta del continent), un 44,3% dels americans i un elevat 59,8% dels originaris del continent asiàtic. Tot i això, les divergències observades en aquests moments són inferiors a les de cinc anys enrere (veure Domingo i Bayona, 2001). L'acceleració dels fluxos protagonitzats per ciutadans llatinoamericans s'observa al conjunt del país i, per primera vegada, la seva presència és superior a la d'altres agrupacions continentals. Entre 1996 i 2001 també es produeix una igualació dels perfils dels africans de Barcelona (majoritàriament marroquins), amb els de la resta de Catalunya, procés que passa per una important masculinització, del 55% de 1996 al 63% de 2001. Paral·lelament, entre els europeus també s'observa una major presència d'homes en totes les unitats territorials presentades. Aquest fet també es pot constatar en el col·lectiu asiàtic, sobretot pel creixement dels ciutadans pakistanesos, amb evidents desequilibris entre sexes.

És des d'una perspectiva metropolitana que s'ha d'entendre l'arribada i inserció dels moviments migratoris internacionals, sense obviar el procés de difusió de la urbanització sobre el territori, que com ha assenyalat Oriol Nel·lo (2001) es podria caracteritzar per tres trets característics:

- 1) La progressiva extensió de les xarxes de relació metropolitanes;
- 2) La pèrdua de pes relatiu de les àrees centrals sobre el conjunt metropolità, i d'aquest sobre el conjunt de Catalunya; i
- 3) La gradual reducció de les diferències entre el centre metropolità i les seves corones.

La sobrerepresentació a Barcelona és per tant un fet que a excepció dels africans (i en menor mesura dels europeus extracomunitaris) es reproduïx en tots els orígens regionals, amb una situació similar en les dades del Cens i del Padró continu de 2004. Si considerem la Regió Metropolitana, en canvi, el pes de la població de nacionalitat estrangera és pràcticament similar al pes del conjunt de residents sobre el total català, lleugerament per sota del 70%. Altra vegada la presència d'africans és inferior, com també la d'europeus. En canvi, tant americans com asiàtics mostren una elevada representació, que a la pràctica significa una presència poc significativa en la resta del territori català. Barcelona destaca per tant per una composició de la seva població estrangera on els africans es troben força per sota dels valors catalans (11,2% en relació al 33,8% a 2001), al contrari que la sobrerepresentació de sud-americans (42,9% enfront el 30,2%) i asiàtics (14,6 per 7,5%) pel mateix any 2001.

Taula 3.8.- Població de nacionalitat estrangera a Barcelona, Regió Metropolitana i Catalunya segons agrupacions regionals, Cens 2001 i Padró continu de 2004*.

Cens de població de 2001

	Regió							
	Barcelona	Metropolitana	Catalunya	BCN/CAT	RMB/CAT			
Àfrica	10.684	11,2	57.365	26,8	104.761	33,8	10,2	54,8
Amèrica del Sud	40.892	42,9	77.743	36,3	93.651	30,2	43,7	83,0
Amèrica del Nord i Central	9.062	9,5	15.437	7,2	19.037	6,1	47,6	81,1
Àsia i Oceania	13.942	14,6	20.683	9,7	23.332	7,5	59,8	88,6
Unió Europea	15.087	15,8	31.485	14,7	48.347	15,6	31,2	65,1
Resta d'Europa	5.689	6,0	11.315	5,3	21.179	6,8	26,9	53,4
TOTAL NACIONALITATS	95.356	100,0	214.028	100,0	310.307	100,0	30,7	69,0

Padró continu a 1 de gener de 2004

	Regió							
	Barcelona	Metropolitana	Catalunya	BCN/CAT	RMB/CAT			
Àfrica	17.570	9,3	97.628	22,3	184.496	28,7	9,5	52,9
Amèrica	101.191	53,7	207.448	47,4	256.896	40,0	39,4	80,8
Àsia i Oceania	28.371	15,1	48.027	11,0	54.689	8,5	51,9	87,8
Unió Europea	27.513	14,6	54.135	12,4	82.527	12,8	33,3	65,6
Resta Europa	13.728	7,3	30.868	7,0	64.229	10,0	21,4	48,1
TOTAL NACIONALITATS	188.373	100,0	438.106	100,0	642.837	100,0	29,3	68,2

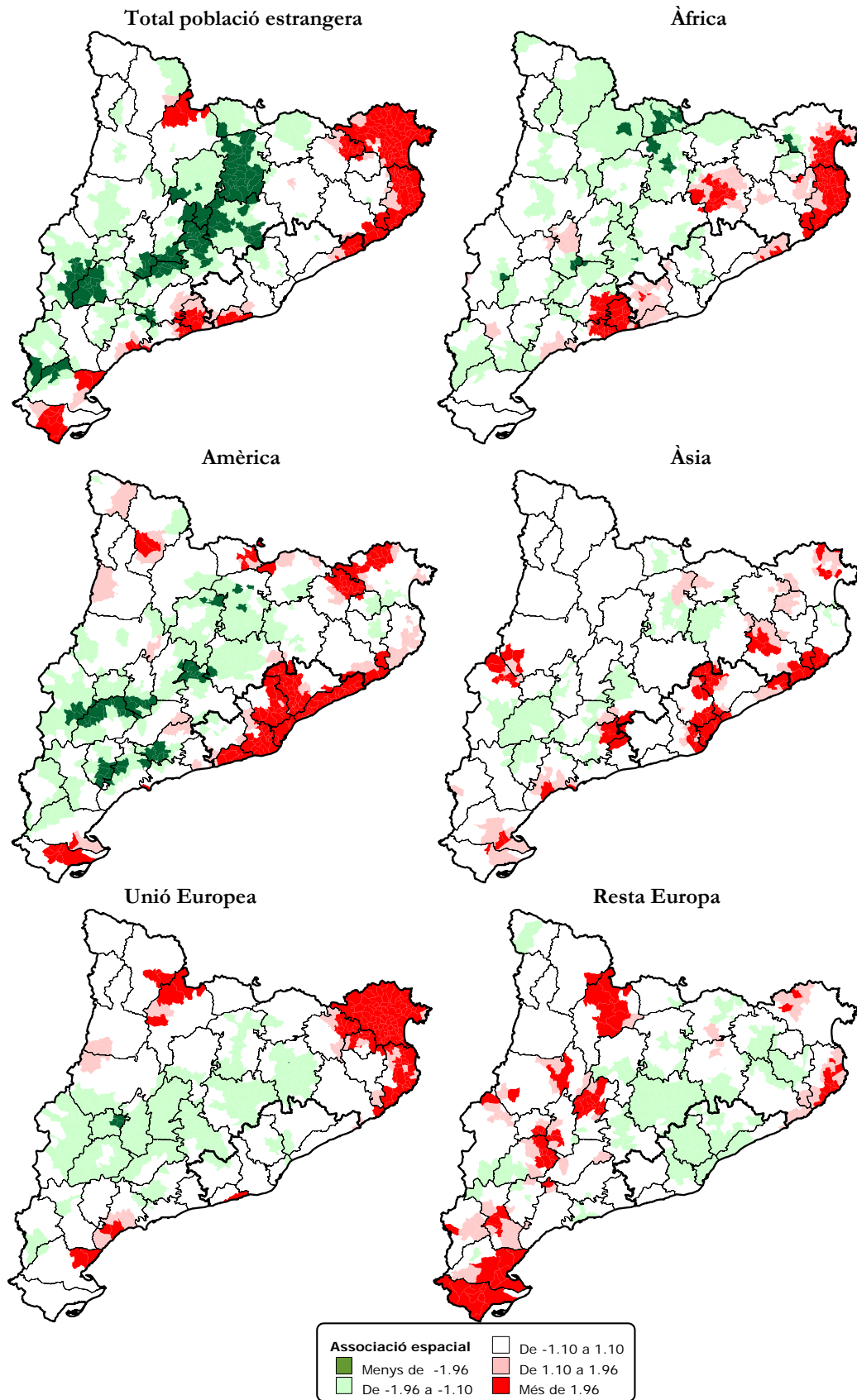
* S'entén la Unió Europea abans de l'última ampliació.

Font: Cens de 2001, amb dades de l'INE, i Padró continu de 2004, amb dades de l'INE i l'Idescat. Elaboració pròpia.

La representació cartogràfica de les dades municipals ens ajudaran a interpretar el paper de Barcelona en la distribució de la població de nacionalitat estrangera a Catalunya. Utilitzant les tècniques d'associació espacial descrites en l'apartat 2.3, representem amb dades del Cens de població de 2001 la distribució espacial de la població estrangera segons agregats continentals en els municipis de Catalunya, amb la intenció de mostrar-ne les principals pautes de distribució. S'utilitzen les dades del Cens ja que seran les dades d'aquesta mateixa font les que més endavant ens serviran per aproximar-nos a la situació sociodemogràfica de la població de nacionalitat estrangera més enllà del sexe, edat i nacionalitat. Tanmateix, tot i l'increment d'efectius, la mateixa representació utilitzant dades més recents del Padró continu ens hauria aportat resultats territorialment similars.

S'han utilitzat les proporcions que representa la població estrangera i cada una de les agrupacions representades en relació al total de població del municipi. D'aquesta manera s'ha intentat evitar l'efecte de la sobrerrepresentació del municipi de Barcelona, que a l'igual que succeeix entre el total de població, representa bona part de la població estrangera de Catalunya, i que amb la tècnica emprada hauria resultat que en tots els casos el municipi barceloní hauria aparegut com a únic espai de sobrerrepresentació, fet motivat per les diferències en quan als nombres absoluts existents en relació amb els altres municipis.

Figura 3.10.- Pautes de distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera a Catalunya, segons l'agregat continental, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Pel conjunt de la població de nacionalitat estrangera, representada en la figura 3.10, observem com la distribució territorial mostra una continuïtat espacial en el litoral on la sobrerepresentació és evident, amb un interior on destaquen àmplies zones amb una presència per sota de la del conjunt català. És sobretot a les comarques litorals gironines on la proporció d'estrangers és major, en especial a l'Alt Empordà i comarques veïnes. No en va, l'Alt Empordà era a 2001 la comarca on la proporció de població estrangera era major, del 9,3%, seguida pel Baix Empordà (el 8,8%). Al litoral sud la presència és també significativa, tot i que sense la continuïtat territorial abans esmentada, destacant-hi la ciutat de Tarragona i els municipis del seu entorn. En canvi, la zona del litoral central apareix com a àrea on no existeix sobrerepresentació. Barcelona i els municipis veïns no es configuren com a territori amb continuïtat espacial de valors elevats. D'una banda el propi mètode emprat influeix en aquests resultats. Així, el pes que Barcelona representa en el conjunt català fa que la mitjana utilitzada com a referència es trobi fortament influenciada per l'aportació barcelonina. D'altra banda, els municipis més propers a la ciutat comtal no mostren tampoc una presència d'estrangers per sobre del conjunt català de manera significativa. Solament cal recordar que si Barcelona aglutinava el 30% d'estrangers, força per sobre del seu pes a Catalunya, la proporció d'estrangers residents a la Regió metropolitana era fins i tot lleugerament inferior a l'esperable.

La forta oposició entre el litoral i l'interior marca la presència de la població estrangera a Catalunya. A l'interior tan sols destaca la zona pròxima a Andorra, en aquest cas municipis amb poca població on uns quants residents estrangers poden representar una proporció notable, i la comarca d'Osona, on s'insinuen indicis de traces de sobrerepresentació.

En els agregats continentals, en canvi, s'observa l'existència d'una major diversitat territorial en funció de l'origen nacional. Entre els nacionals de la Unió Europea, la pauta representada suggereix una preferència per les àrees litorals, en especial al voltant de l'Alt i Baix Empordà, coincidint en molts casos amb l'activitat turística dels municipis. També destaquen zones de la costa Daurada, amb similar tipologia, i el municipi de Sitges al Garraf. Les zones properes a Andorra també apareixen sobrerepresentades. Pels nacionals de la resta del continent europeu, aquestes pautes divergeixen. Es tracta d'un col·lectiu amb una presència a Catalunya, en la seva major part, molt recent, actualment dominada per països de l'Est d'Europa no integrats a la UE (el 75% dels que es troben sota l'etiqueta de Resta d'Europa, encapçalats per Romania, Ucraïna i Rússia), i que tot i no mostrar un pes especialment significatiu en el conjunt del país, localment la seva presència pot ésser important (Domingo i Bayona, 2002b). En aquest cas seran les terres de l'Ebre les de major representativitat (veure per exemple Pujadas i altres, 2003), conjuntament amb algunes zones del Baix Empordà, i algunes presències disseminades a l'interior, sigui per exemple la

comarca de la Segarra. Barcelona i els municipis contigus apareixen com àrees amb lleugera subrepresentació.

En el continent africà, on destaquen sobretot els marroquins (són prop del 80%), la presència a Catalunya és sobretot significativa a les comarques gironines, al camp de Tarragona i la comarca d'Osona (on per exemple representen el 80% de la població estrangera de la comarca). La part alta del Maresme (pel pes de nacionalitats subsaharianes) i alguns municipis de la Segarra mostren també la importància dels africans entre la seva població.

Taula 3.9.- Principals nacionalitats presents a Barcelona i Catalunya, Cens 2001 i Padró continu 2004.

	<i>Cens 2001</i>			<i>Padró continu 2004</i>		
	<u>BARCELONA</u>	<u>CATALUNYA</u>	<u>% BCN/CAT</u>	<u>BARCELONA</u>	<u>CATALUNYA</u>	<u>% BCN/CAT</u>
Equador	14.661	32.178	45,6	31.227	84.370	37,0
Colòmbia	7.994	21.779	36,7	12.477	37.333	33,4
Perú	7.593	12.449	61,0	12.447	21.850	57,0
Marroc	7.428	82.711	9,0	12.432	143.405	8,7
Rep.Dom.	4.265	7.927	53,8	6.270	12.748	49,2
Pakistan	4.236	5.706	74,2	9.294	14.757	63,0
Itàlia	4.139	9.254	44,7	9.107	20.645	44,1
Argentina	3.963	10.632	37,3	10.803	30.478	35,4
França	3.587	10.854	33,0	5.963	17.422	34,2
Filipines	3.479	4.020	86,5	5.348	6.266	85,3
Xina	2.418	6.874	35,2	6.579	19.683	33,4
Alemanya	2.381	9.553	24,9	3.799	14.019	27,1
Xile	1.965	4.714	41,7	4.161	10.037	41,5
Regne Unit	1.864	6.681	27,9	3.140	11.189	28,1
Brasil	1.492	3.724	40,1	3.208	8.113	39,5
.....						
Bolívia	959	2.392	40,1	4.654	12.982	35,8
Romania	938	5.584	16,8	2.978	24.389	12,2
Gàmbia	54	7.039	0,8	89	11.180	0,8

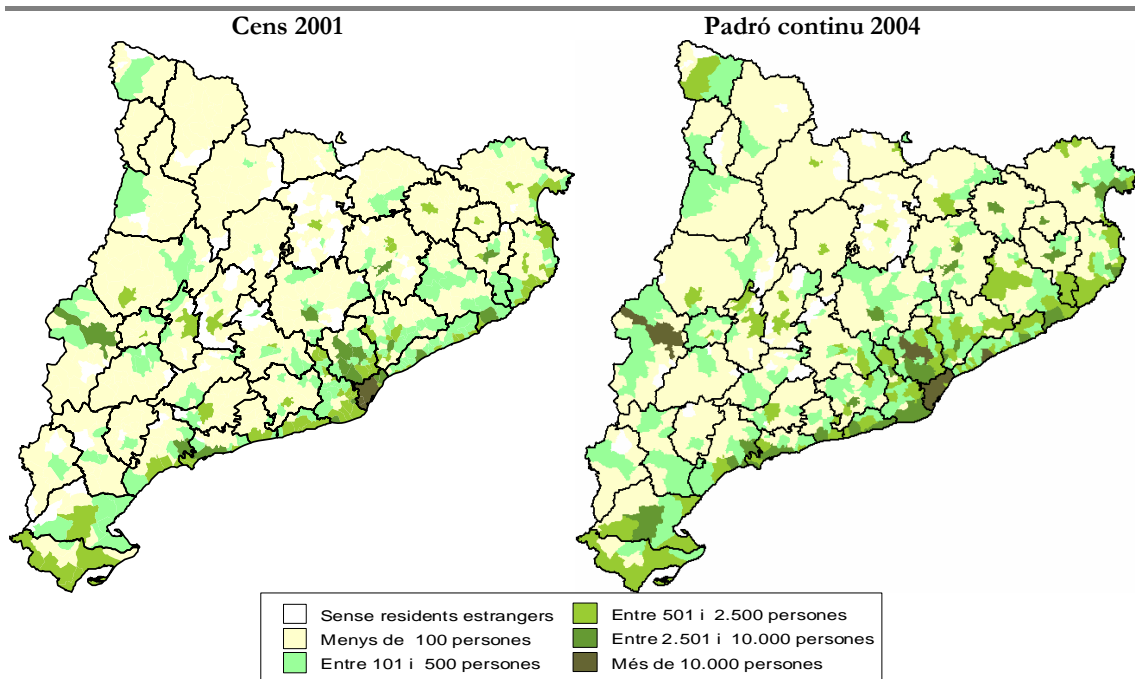
Font: Cens de població de 2001 i Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de l'INE i el Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

En el cas dels asiàtics la seva distribució és més aleatòria pel baix nombre que representen entre el conjunt d'estrangers i per la diversitat de situacions sociodemogràfiques que mostren les principals nacionalitats que engloba (entre xinesos, pakistanesos i filipins, amb estructures per sexe i edat antagòniques, sumen el 70% d'asiàtics). La forta representació a Barcelona i municipis veïns és possiblement el fet més destacat, conjuntament amb la zona al voltant de Lloret, i algunes àrees amb poca població. De fet, i a excepció del barcelonès, en cap comarca arriben a representar el 10% de la població estrangera. Finalment, el col·lectiu americà és el que mostra una pauta territorial més identificada amb la Regió metropolitana, amb una extensió clara cap al Vallès. Destaquen, aquesta vegada per la seva

no presència, les comarques de l'Empordà i també forces zones costaneres, sobretot en comparació amb altres col·lectius abans presentats.

De fet, Barcelona per algunes nacionalitats concentra bona part dels efectius presents a Catalunya. Com a mostra, en el Cens de 2001 a Barcelona hi residia fins el 86,5% dels filipins que trobàvem a Catalunya, o bé el 74,2% dels pakistanesos o el 61% dels peruans (veure taula 3.9). En contraposició, tan sols el 0,8% dels gambians, el 9% dels marroquins o el 17% dels romanesos residien en la ciutat comtal. És significativa l'escassa presència dels marroquins, tot i això segueixen essent una de les principals nacionalitats a la ciutat. Els factors essencials que intervenen o seleccionen la presència de la població estrangera a Barcelona ciutat, en comparació a la resta de Catalunya, es poden resumir en una major preferència per les dones, per població amb nivells d'estudis més elevats, i per majors taxes d'activitat, aquest fet altra vegada especialment important entre les dones, i que acaben mostrant una sobrerrepresentació de nacionalitats llatinoamericanes i asiàtiques (Bayona i Domingo, 2004).

Figura 3.11.- Població de nacionalitat estrangera als municipis de Catalunya, en nombres absoluts. Cens 2001 i Padró continu 2004.

Font: Cens de població de 2001 i Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de l'INE i l'Idescat. Elaboració pròpia.

Quant a la distribució territorial del conjunt d'estrangers a Catalunya, a nivell municipal i amb nombres absoluts, es pot observar en la figura 3.11 on es representen els residents estrangers la clara preferència pels municipis costaners, amb presència màxima al voltant de la costa central, coincidint amb l'Àrea metropolitana de la ciutat de Barcelona. A l'interior destaca especialment la ciutat de Lleida i els municipis veïns, així com les capitals

comarcals. En aquest punt caldria assenyalar que possiblement les estadístiques consultades no recullen un fenomen com el dels treballadors agraris temporers, amb un impacte territorial concentrat en zones que en les estadístiques no mostren nombres elevats de població estrangera. Obviant aquesta realitat, entre les dues representacions, corresponents a fonts diferents, s'observa l'efecte del creixement d'efectius en tot el conjunt català, increment que reafirma la distribució en el territori de 2001.

Des d'una anàlisi municipal, i de 1991 en endavant, els municipis amb major presència de població estrangera pràcticament no han variat, al correspondre's amb els municipis més poblats del país. Mentre que a partir de 1996 el creixement és sempre constant, entre 1991 i 1996 en alguns casos s'observa un descens de la població estrangera. Barcelona apareix indiscutiblement com el municipi català amb major nombre d'estrangers, amb 140 mil residents estrangers més que l'Hospitalet de Llobregat l'any 2001. Dels municipis de la taula 3.10, Castelldefels mostra la proporció d'estrangers major, els prop de 8 mil residents són el 15% de la seva població. Per sota d'aquests valors i dels del conjunt de Catalunya apareixen Terrassa (el 6,8%), Lleida (el 6,5%), Badalona i Sabadell (el 6,2 i 4,6% respectivament). En canvi, entre les deu ciutats més poblades de Catalunya hi manquen Tarragona i Reus, ambdues amb proporcions d'estrangers inferiors a les del conjunt del país.

Taula 3.10.- Municipis amb major nombre de residents estrangers a Catalunya, 1991-2004.

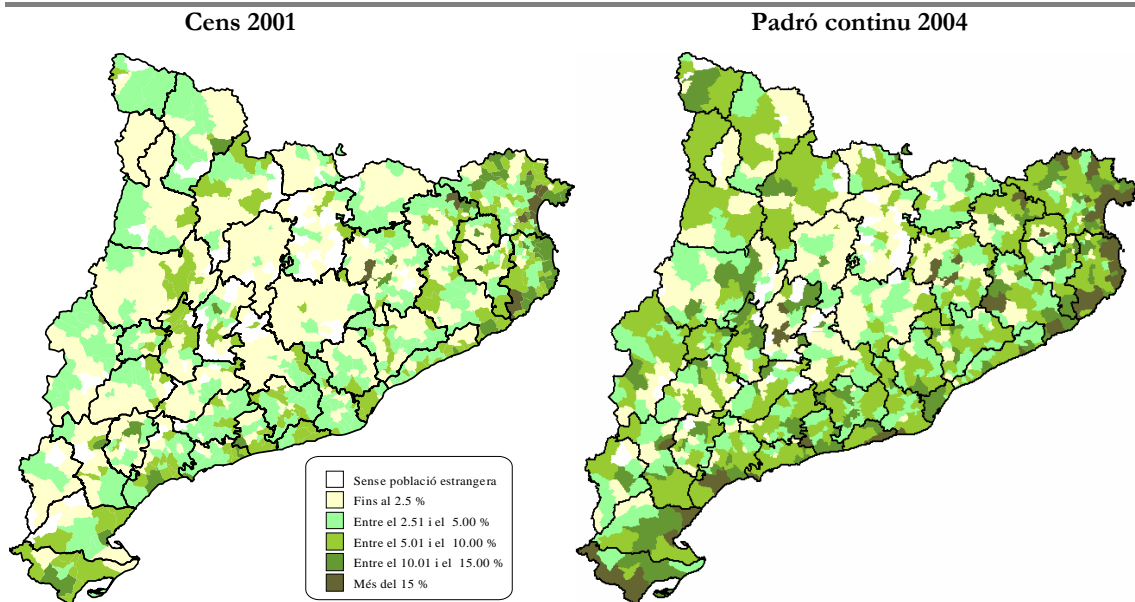
1991		1996		2001		2004	
Barcelona	23.720	Barcelona	29.059	Barcelona	95.356	Barcelona	188.373
Hospitalet de Llobregat	2.570	Hospitalet de Llobregat	2.929	Hospitalet de Llobregat	14.671	Hospitalet de Llobregat	33.458
Sabadell	2.164	Mataró	2.068	Terrassa	6.994	Badalona	17.788
Castelldefels	1.475	Terrassa	1.857	Badalona	6.443	Terrassa	15.643
Mataró	1.385	Badalona	1.745	Mataró	6.371	Santa Coloma de Gramenet	12.720
Sant Cugat del Vallès	1.171	Castelldefels	1.729	Santa Coloma de Gramenet	5.031	Mataró	11.850
Terrassa	905	Sant Cugat del Vallès	1.642	Sabadell	4.630	Sabadell	11.595
Badalona	810	Girona	1.358	Castelldefels	4.362	Lleida	10.115
Girona	718	Sabadell	1.327	Girona	4.044	Castelldefels	8.815
Tarragona	715	Lloret	1.148	Lleida	3.959	Girona	8.795

Font: Cens de població de 1991 i 2001, Padró de població de 1996 i Padró continu de 2004, amb dades de l'INE i l'Idescat. Elaboració pròpia.

En la figura 3.12, en canvi, trobem representat el pes que la població de nacionalitat estrangera representa sobre el conjunt de residents de cada municipi. En aquest cas, la pauta difereix ostensiblement, en quant els municipis de les comarques de l'Empordà el 2001, on s'afegeixen alguns de les terres de l'Ebre el 2004, presenten proporcions força superiors al conjunt de Catalunya. Certes zones interiors, al voltant de Vic o Tàrrrega, per exemple, mostren també valors elevats. Per contra, els municipis més propers a la capital no sobresurten. Així, en el darrer Padró continu de 2004 fins a 177 municipis catalans superaven el percentatge del conjunt (del 9,4%), entre els quals trobàvem evidentment la ciutat comtal, però en poques ocasions municipis propers. De la mateixa manera, fins a 92 municipis superen la proporció de Barcelona. En tot cas, la major part són municipis

costaners, amb una població no gaire nombrosa, o també petits municipis interiors on pocs casos donen com a resultat percentatges elevats.

Figura 3.12.- Proporció de població de nacionalitat estrangera en els municipis catalans. Cens 2001 i Padró continu 2004.

Font: Cens de població de 2001 i Padró continu de població a 1 de gener de 2004, amb dades de l'INE i l'Idescat. Elaboració pròpia.

Taula 3.11.- Municipis catalans amb majors proporcions de població de nacionalitat estrangera, 1996, 2001 i 2004.

1996	Estrangers	% població	2001	Estrangers	% població	2004	Estrangers	% població
Castelló d'Empúries	1.051	21,8	Castelló d'Empúries	1.609	27,3	Castelló d'Empúries	2.829	36,4
Pau	65	16,5	Pau	99	23,4	Guissona	1.161	26,2
Sant Pere Pescador	198	14,9	Torroella de Fluvià	90	22,6	Lloret de Mar	6.933	26,1
Santa Cristina d'Aro	333	13,6	Sant Bartomeu del Grau	201	18,2	Sant Pere Pescador	421	26,0
Mont-roig del Camp	706	11,6	Sant Pere Pescador	248	17,4	Pau	115	25,3
Sant Bartomeu del Grau	129	10,6	Vilamaniscla	24	16,9	Salou	4.618	25,3
Roses	1.184	10,3	Sales de Llierca	16	16,7	Torroella de Fluvià	96	23,0
Calonge	562	9,6	Santa Cristina d'Aro	458	15,9	Palau-saverdera	234	22,7
Palau-saverdera	69	9,2	Palau-saverdera	130	15,3	Salt	5.881	22,7
Llançà	333	8,7	Lloret de Mar	3.026	15,0	Castell-Platja d'Aro	1.908	22,5
Abella de la Conca	16	8,6	Roses	1.878	14,8	Pratdip	147	22,4
Valls de Valira (Les)	63	8,4	Ullà	118	14,3	Jonquera (La)	654	22,4
Lloret de Mar	1.362	8,2	Gualta	44	14,1	Ullà	204	22,2
Castell-Platja d'Aro	420	8,1	Torre de l'Espanyol, la	101	14,1	Roses	3.266	22,2
Pedret i Marzà	9	8,0	Beuda	19	14,1	Mont-roig del Camp	1.785	21,7
Farrera	7	8,0	Salou	1.992	14,1	Torroella de Montgrí	2.034	20,9
Begur	241	7,9	Calonge	927	13,9	Cadaqués	560	20,5
Cabanelles	18	7,9	Mont-roig del Camp	933	13,8	Ametlla de Mar, L'	1.217	20,2
Vilamaniscla	10	7,8	Pedret i Marzà	19	13,4	Portella (La)	141	19,8
Torroella de Montgrí	591	7,7	Farrera	13	13,0	Pals	445	19,7

Font: Padró de població de 1996 amb dades de l'Idescat, Cens de 2001 i Padró continu de 2004 amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Segons l'últim Padró continu de principis de 2004, el municipi on la presència d'estrangers era proporcionalment major era Castelló d'Empúries, on els gairebé 3 mil estrangers representarien el 36,4% dels residents (per un 41,5% un any abans). Aquesta població, des de 1996 presenta la proporció d'estrangers més elevada de Catalunya. L'evolució des de 1996 mostra el perfil ascendent, si el màxim aquell any era del 21,8%, vuit anys més tard, catorze municipis superen aquesta xifra, o de forma similar, solament vuit municipis l'any 1996 presentaven proporcions d'estrangers superiors a la del conjunt de Catalunya l'any 2004. Aquestes dades no són res més que un clar reflex de l'increment de la població estrangera generalitzada a tot el país en els darrers anys. Els municipis que presenten proporcions majors són, en tot cas, municipis que es caracteritzen en la seva majoria per una activitat turística important, o bé són municipis amb poca població. El perfil dels estrangers residents, si ens referim al darrer recompte utilitzat i als municipis amb un cert nombre de residents estrangers, ens mostra una presència d'uropeus força superior a la del conjunt de Catalunya. Per exemple, el 56% dels estrangers de Castelló d'Empúries, el 53% de Lloret de Mar, el 62% de Mont-roig i el 68% de Guissona. En algunes ocasions, són europeus extracomunitaris: el 65% dels estrangers de Guissona, el 24% de Lloret, el 16% de Salou, o el 19% de Castell-Platja d'Aro. En contraposició la presència d'africans és en general menor que a Catalunya, exceptuant els casos de Salt (el 76% dels estrangers), Sant Pere Pescador (el 60%), o Roses (el 41%). La majoria d'aquests municipis es caracteritzen per una presència d'americans i asiàtics força reduïda, en tots els casos són també municipis que no pertanyen a la Regió Metropolitana, principals punts de residència d'aquestes nacionalitats. Així, únicament La Jonquera (el 49% americans), Lloret o Salou (el 24 i 26%) mostren presències significatives d'americans, i Lloret en el cas dels asiàtics (8%), de totes maneres per sota del pes que mostren en el conjunt del país, amb una dinàmica general en els darrers recomptes d'ascens continuat de la proporció dels americans en general a tots els municipis.

Amb dades referides a la mateixa data, i pel conjunt espanyol, és el municipi alacantí de San Fulgencio el que apareix amb un percentatge de població estrangera superior, on els 4.202 estrangers representen el 62,9% dels 6.685 habitants del municipi a gener de 2004. De fet, si Castelló d'Empúries és el 31e municipi espanyol segons el percentatge d'estrangers, vint-i-un dels municipis que el superen són de la província d'Alacant. Entre els municipis on la proporció és més elevada, la presència de ciutadans europeus és majoritària, usualment a la ratlla del 90% de la població estrangera. Són en la seva majoria municipis turístics, on la població estrangera present s'assimilaria més per les seves característiques a turistes de llarga estada.

D'aquestes dades es desprèn que la tipologia dels estrangers presents en els municipis on el fenomen és numèricament major, tant a Catalunya com Espanya és atípica, i caracteritzada sobretot per una alta presència d'uropeus en la major part d'ocasions. Barcelona, per tant, apareix com el municipi català amb major nombre d'estrangers en el seu Padró municipal. Al mateix temps, però, no se situa entre els municipis on proporcionalment la població estrangera és major, que acostumen a correspondre's amb municipis petits amb una oferta turística elevada i amb una composició per nacionalitats que difereix ostensiblement de la del conjunt català. En canvi, la ciutat de Barcelona actua com a porta d'entrada i punt d'atracció de bona part dels fluxos migratoris que arriben a Catalunya, sobretot entre aquells més recents, amb una mobilitat posterior que els redistribueix especialment dins de la Regió metropolitana. Al mateix temps, Barcelona mostra una especialització per nacionalitats evident, lligada al fenomen urbà i a una forta especialització territorial, possiblement relacionada amb l'activitat desenvolupada a la ciutat, com més endavant s'intentarà esbrinar.

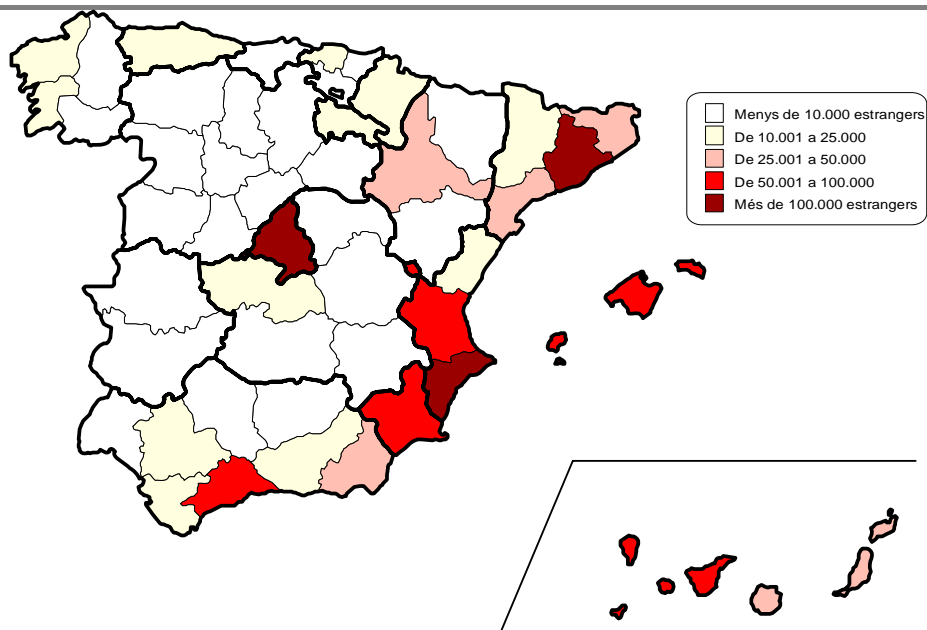
3.2.2.- El context espanyol: Barcelona després de dos regularitzacions extraordinàries

Segons les dades del Cens de 2001 a Espanya residien 1.572.017 persones de nacionalitat estrangera, que representaven el 3,8% de la població de l'Estat. Aquesta xifra és clarament superior a la de permisos de residència amb data a 31 de desembre de 2001, que indicava un conjunt d'1.109.060 permisos concedits, i està per sota de la del Padró continu a 1 de gener de 2002, on constaven 1.977.946 empadronats (veure taula 3.7). Aquest fet és sorprenent si es té en compte que Espanya l'any 2000 i 2001 va aplicar sengles processos de regularització, operació que hauria d'haver fet minvar el nombre de persones irregulars i que a més la data de referència dels permisos oferta per la Direcció General de Policia és dos mesos posterior a la del Cens. Els darrers resultats del Padró continu, corresponents a 1 de gener de 2004, indiquen la presència a Espanya de 3.730.610 persones de nacionalitat estrangera empadronades, gairebé el doble dels permisos de residència legals en vigor (1.981.933 a 31 de desembre de 2004). Darrerament, avanços estadístics de l'INE situen la xifra de residents estrangers a meitats de 2005 per sobre del llindar dels quatre milions de persones. Els permisos de residència, en canvi, a setembre de 2005 mostren un fort increment com a resultat del darrer procés de regularització, amb 2.597.014 permisos de residència concedits a Espanya i 576.243 a Catalunya (veure la web http://extranjeros.mtas.es/es/general/indice_septiembre05.html)

La distribució territorial d'aquesta població amb nacionalitat estrangera censada és força heterogènia, diferent a més amb la distribució territorial observada en els permisos de

residència. Amb tot, ambdues fonts es caracteritzen per una marcada concentració espacial, sobretot a les províncies de Madrid i Barcelona, i també al voltant del litoral mediterrani i de les illes Balears i Canàries. Les grans àrees urbanes, el litoral turístic i les zones d'agricultura intensiva es constitueixen en les àrees amb majors impactes de la immigració.

Figura 3.13.- Distribució a nivell provincial de la població de nacionalitat estrangera a Espanya, Cens de 2001.

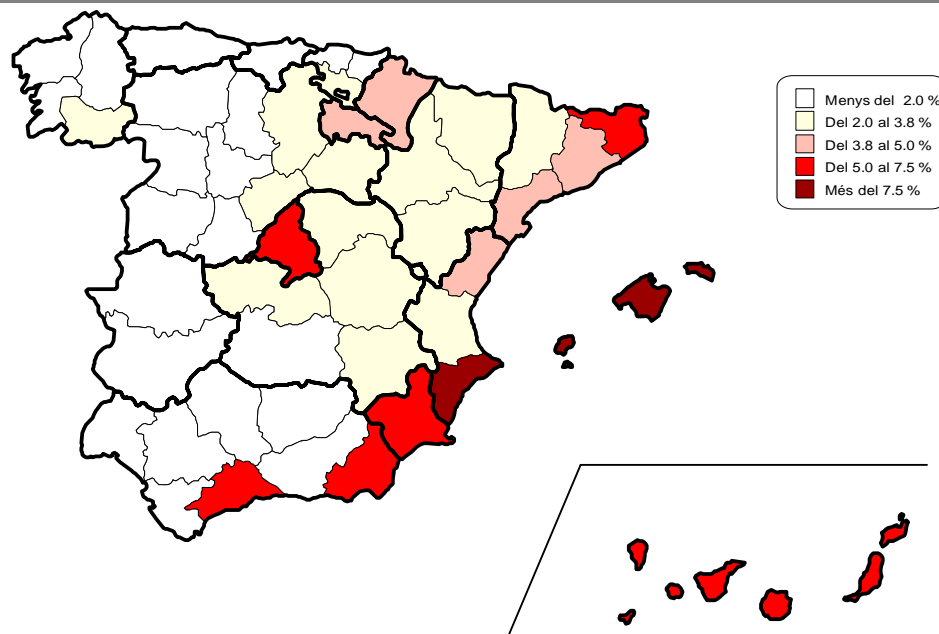
Font: Cens de població de 2001, a partir de les dades de la plana web de l'INE. Elaboració pròpia.

Així, d'acord amb el Cens, era a la Comunitat Autònoma de Madrid on residia el major nombre de població de nacionalitat estrangera, amb 366.099 residents, el 23,3%, alterant el seu lloc amb Catalunya, que fins el moment, i segons altres fonts, havia aparegut sempre com a capdavantera. A Catalunya, en trobàvem 310.307, el 19,7%, agrupant en aquestes dues comunitats el 43% del total d'estrangers de l'Estat, força per sobre del pes poblacional de totes dues comunitats a Espanya, el 28,8%. En la figura 3.13 es mostra a nivell provincial la distribució de la població de nacionalitat estrangera. Madrid, Barcelona (229.943 estrangers) i Alacant (126.157), superen la xifra dels cent mil residents estrangers. També cal destacar, amb un nombre de residents estrangers compres entre els 50 i 100 mil, les províncies de Màlaga, Múrcia, illes Balears, València i Tenerife.

Entre aquestes, és a la ciutat autònoma de Melilla on el pes de la població estrangera en relació al total de població és major, amb el 10,4%. La pauta marcada a nivell provincial és força similar a l'esmentada anteriorment (veure figura 3.14). Destaquen les províncies d'Alacant (el 8,6%), Balears (8,2%), Almeria (7,3%) i Girona (el 6,9%). La província de Barcelona, amb un 4,8%, presenta en aquest cas una proporció menor que Madrid (el 6,8%), tot i que segueix per sobre de la mitjana de l'Estat (3,8%). Dins d'aquest context, a la ciutat de Barcelona la proporció de residents estrangers (el 6,3% segons el Cens de 2001)

és superior tant a l'exhibida per l'Estat com a la del conjunt de Catalunya. Entre les cinquanta-sis ciutats de l'Estat amb més de cent mil habitants, Barcelona serà la segona en nombre d'estrangers censats, per darrera de Madrid (veure taula 3.12), i la cinquena quant a la proporció que aquests representen sobre el total de residents del municipi. Marbella, amb el 12%, Madrid, el 7,6%, Palma de Mallorca, el 7,2% i Alcalà de Henares, amb el 6,6%, són les ciutats que presenten una proporció major a finals de 2001. Únicament entre aquestes cinquanta-sis ciutats, una vintena superen la proporció de població estrangera que trobem en el conjunt de l'Estat. D'aquestes, cinc se situen a la Regió Metropolitana de Barcelona, sis pertanyen a la Comunitat de Madrid, i a excepció de Pamplona i Logronyo, la resta s'emplacen al litoral mediterrani.

Figura 3.14.- Proporcions de població de nacionalitat estrangera, en relació al total de població, Cens de 2001, Espanya.

Font: Cens de població de 2001, a partir de les dades de la plana web de l'INE. Elaboració pròpia.

Entre les cinc primeres ciutats, atenent a la nacionalitat dels residents estrangers, podem discriminar entre dos grups: d'un costat Marbella i Palma de Mallorca, on la migració relacionada amb l'efecte turístic explica una forta presència de població de la Unió Europea, i de l'altre, Madrid, Alcalà de Henares i Barcelona, on l'atracció sigui laboral, sigui residencial per la migració extracomunitària explica l'elevada proporció de persones d'altres orígens. Alcalà, situada a l'Àrea Metropolitana de Madrid, assoleix fins a un 25% de població romanesa. A Madrid, es confirma Llatinoamèrica com un dels principals orígens dels seus migrants estrangers. Finalment, Barcelona es caracteritza per una relativa significació de la població asiàtica, tot i que la població llatinoamericana, a l'igual que a la resta d'Espanya, s'ha vist fortament afavorida durant els darrers anys.

Taula 3.12.- Ciutats de més de 100.000 habitants amb la proporció de població de nacionalitat estrangera superior a la mitjana espanyola, Cens de 2001.

	Població Nacionalitat estrangera	Població Total	Proporció Població estrangera		Població Nacionalitat estrangera	Població Total	Proporció Població estrangera
Marbella	11.993	100.036	12,0	Pamplona	8.639	183.964	4,7
Madrid	224.303	2.938.723	7,6	Leganés	8.018	173.584	4,6
Palma de Mallorca	24.026	333.801	7,2	Santa Coloma de Gramenet	5.031	112.992	4,5
Alcalá de Henares	11.583	176.434	6,6	Móstoles	8.731	196.524	4,4
Barcelona	95.356	1.503.884	6,3	Múrcia	16.257	370.745	4,4
Castelló de la Plana	9.240	147.667	6,3	Cartagena	8.090	184.686	4,4
Hospitalet de Llobregat, L'	14.671	239.019	6,1	Alacant	12.390	284.580	4,4
Mataró	6.371	106.358	6,0	València	30.863	738.441	4,2
Getafe	7.660	151.479	5,1	Alcorcón	6.248	153.100	4,1
Logroño	6.652	133.058	5,0	Terrassa	6.994	173.775	4,0

Font: Cens de població de 2001, a partir de les dades de la plana web de l'Institut Nacional de Estadística. Elaboració pròpia.

Taula 3.13.- Població de nacionalitat estrangera i població total segons la grandària dels municipis, Cens de 2001.

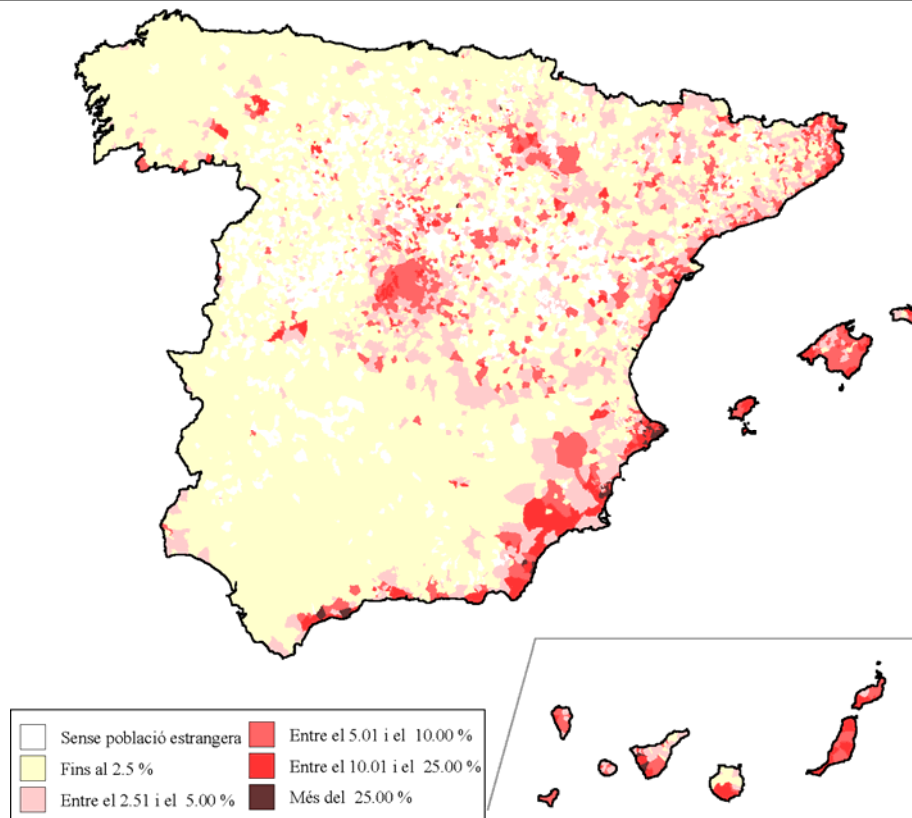
	Població estrangera	Població Total	Proporció Pob. estrangera
Madrid	224.303	2.938.723	7,6
Barcelona	95.356	1.503.884	6,3
Més de 500.000 d'habitants	70.991	2.562.393	2,8
Entre 200.000 i 500.000 habitants	127.659	4.205.119	3,0
Entre 100.000 i 200.000 habitants	170.894	5.241.366	3,3
Menys de 100.000 habitants	882.814	24.395.886	3,6
	1.572.017	40.847.371	3,8

Font: Cens de població de 2001, a partir de les dades de la plana web de l'Institut Nacional de Estadística. Elaboració pròpia.

Si comparem el detall municipal amb l'agregació provincial (veure figura 3.15), s'observa altra vegada com bona part dels municipis espanyols mostraven, l'any 2001, percentatges de població de nacionalitat estrangera reduïts, inferiors al 2,5%, encara que el nombre de municipis sense estrangers és cada cop menor. Els municipis de la franja costera mediterrània, Madrid i el seu entorn, les illes Canàries i Balears, o la zona alta de la vall de l'Ebre en les províncies de La Rioja i Navarra, són les zones on trobem els municipis amb major representativitat de la població estrangera. Per observar més nítidament aquesta pauta de distribució, s'ha realitzat un exercici similar a l'efectuat en la distribució espacial de la població estrangera per Catalunya. Utilitzant les tècniques d'associació espacial descrites en l'apartat 2.3, i pel total de població estrangera i les agrupacions continentals que ens aporta a nivell municipal el Cens de 2001, la pauta assolida ens reafirma la idea d'un litoral mediterrani on la presència d'estrangers és notable. Per les grans agrupacions continentals, la pauta és significativament diferent. Per la població africana, és sobretot Catalunya on la seva presència es produeix de forma més continuada. No en va, a Catalunya la població africana representa un de cada tres residents estrangers, agrupant el 31% dels africans que

trobem a Espanya. En aquesta ocasió, a més, existeix una certa continuïtat espacial amb les províncies properes d'Osca i Castelló. La població africana, a més, segueix una pauta propera a la del conjunt de residents estrangers, apareixent també com indrets amb un cert pes municipis extremenys de la província de Càceres, i andaluses com a Jaén. A la Comunitat autònoma de Madrid, la distribució dels africans es produeix a les afores del municipi de Madrid, al nord i a l'oest de la comunitat.

Figura 3.15.- Proporció de població de nacionalitat estrangera en els municipis d'Espanya, Cens de 2001.

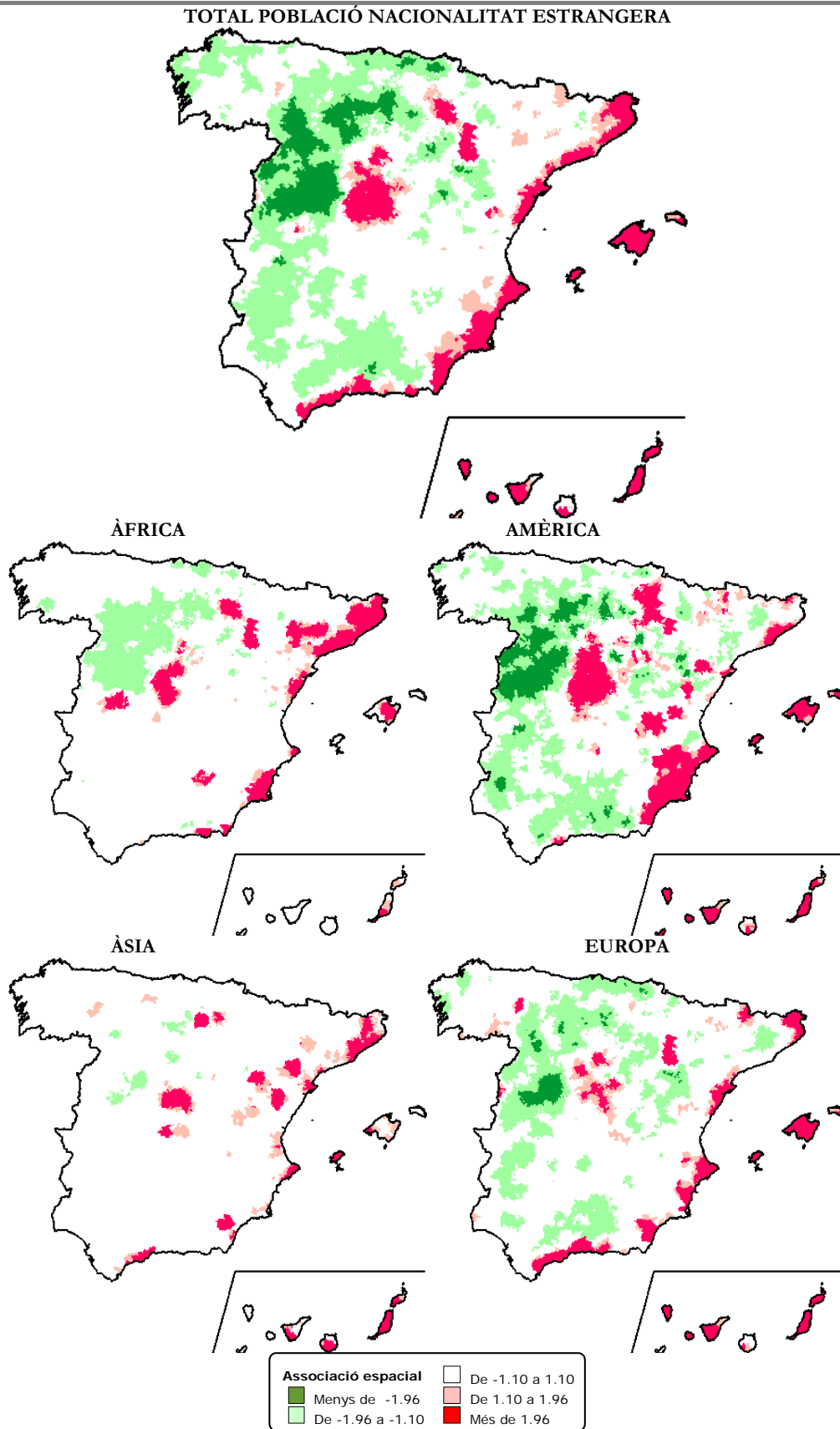

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

En el cas del continent americà, en canvi, la distribució de les zones amb major presència d'aquestes nacionalitats a Catalunya es circumscriu a l'àrea més pròxima a Barcelona, mentre que a Madrid la seva extensió és major. De fet, es tracta d'una població assentada sobretot en grans nuclis urbans. Les províncies de Madrid i Barcelona, gairebé contenen la meitat de la població amb nacionalitats americanes presents a Espanya. La zona al voltant de la província de Múrcia, Alacant i Almeria, les illes Balears i Canàries i la província de Navarra seran altres zones importants en la seva distribució.

En el cas asiàtic es torna a repetir, fins i tot de manera més acusada, la concentració al voltant de Barcelona i Madrid. En aquestes dues províncies hi trobem el 54% dels asiàtics d'Espanya, concentrats bàsicament en les seves capitals. València i Les Palmes seran les

Figura 3.16.- Pautes de distribució territorial de la població de nacionalitat estrangera als municipis espanyols, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

altres dues províncies amb un cert pes en la seva distribució. En la representació, a més, apareixen zones rurals on la presència de pocs individus poden representar una proporció important del total de residents, encara que a nivell de l'Estat aquestes àrees siguin poc representatives.

Finalment, és entre els europeus quan la ciutat de Barcelona no consti entre les zones amb major presència d'aquesta població en el context espanyol. Les comarques gironines i la zona del Delta de l'Ebre apareixen en un mapa on destaquen els municipis més turístics de l'Estat. A Madrid, per exemple, la distribució dels europeus és totalment antagònica a la dels africans, tot i que entre els primers haurem de considerar, i sobretot a Madrid, una important representació d'europeus de països que no formaven part de la Unió Europea dels 15. Aquestes nacionalitats, encara amb pocs efectius l'any 2001, seran força presents en municipis agrícoles (en el municipi de El Ejido, per exemple, la segona comunitat per darrera dels marroquins eren el romanesos), de la mateixa manera que els portuguesos tindran una representativitat elevada en les províncies frontereres.

Aquestes xifres presentades es troben actualitzades en els padrons continus municipals. De fet, la major part d'ajuntaments amb presència significativa de població de nacionalitat estrangera entre els seus ciutadans publiquen, amb força celeritat, informes estadístics que ressegueixen l'evolució d'aquest col·lectiu, amb xifres provisionals. Si amb dades de l'INE oficials, a gener de 2005 a Barcelona trobem 219 mil residents estrangers (el 13,8%) i a Madrid 447 mil residents, amb un 14,2%, es poden consultar ja dades per l'1 de gener de 2006, amb 260.058 estrangers, el 15,9% dels residents a Barcelona o 536.824 i el 16,6% en la mateixa data a Madrid, en les planes web dels respectius ajuntaments.

3.2.3.- Barcelona en la divisió Nord/Sud a la Unió Europea

Durant l'any 2003, la nova Unió Europea dels 25 països resultant de la darrera ampliació, havia experimentat un elevat creixement migratori, resultant del saldo entre entrades i sortides de població de nacionalitat estrangera, xifrat en més de 1,7 milions d'immigrants. D'aquest creixement, que a excepció dels països bàltics i de Polònia es produeix en la resta de 21 països, el saldo migratori espanyol n'és l'origen principal. Així, més d'una tercera part, el 35,3%, eren els 594.300 immigrants que havia guanyat Espanya durant el darrer any, per davant dels 511.200 d'Itàlia i els 144.900 d'Alemanya, i que donava per l'Estat espanyol una taxa d'immigració del 14,2‰, força per sobre del 3,7‰ del conjunt de la nova Unió Europea (INE, 2004). El creixement migratori, al mateix temps, es constitueix com el principal factor de creixement de la població, suposant gairebé el 90% dels 1,9 milions de residents de suma la Unió en l'any 2003.

Tot i l'aportació d'aquestes primeres xifres, el còmput exacte de la població de nacionalitat estrangera resident als països de la Unió Europea és a hores d'ara una tasca que comporta certes dificultats, degut a les diferents característiques dels registres estadístics de cada país. En alguns casos, per exemple, les xifres conegudes són les resultants dels Censos de població, en altres, en canvi, aquestes es refereixen als permisos de residència, o fins i tot, a estimacions, no recollint sempre població amb característiques similars. Tot i això, pel conjunt dels 15 països d'abans de la darrera ampliació del maig de 2004, es calcula un total aproximat de 20 milions de residents estrangers per l'any 2001, que vindrien a representar el 5,4% dels 378 milions d'habitants totals, dels quals 14,3 milions serien de països tercers a la Unió, i 6 milions resultarien de residents d'altres països de la pròpia Unió (Sopemi, 2004). Estimacions anteriors que comptabilitzarien la població en situació irregular augmentaven la població de nacionalitat estrangera resident a la UE fins a un 7% aproximadament (Cabré i Domingo, 2002).

Taula 3.14.- Proporció de població de nacionalitat estrangera en diversos països de la Unió Europea, 1991 a 2001.

	1991	1996	2001
Alemanya	7,0	8,8	8,9
Aústria	6,3	9,0	9,8
Bèlgica	9,1	9,0	8,4
Dinamarca	3,1	4,2	4,8
Espanya	0,9	1,4	3,8
Finlàndia	0,5	1,3	1,8
França	-	-	(*) 5,6
Grècia	2,2	1,5	7,0
Irlanda	2,4	3,1	3,7
Itàlia	1,4	1,3	2,5
Luxemburg	28,6	34,2	36,9
Països Baixos	4,6	4,7	4,2
Portugal	1,1	2,9	2,0
Regne Unit	5,9	4,8	5,6
Suècia	5,6	6,0	5,4

(*) Per França, les dades es refereixen a 1999. Per Espanya les dades són del Cens de 1991, Padró de 1996 i Cens de 2001. Les dades de Grècia provenen del Cens, per Itàlia i Portugal són permisos de residència, a 31 de desembre de l'any indicat.

Font: SOPEMI (2004) i Urban Audit (2004); Instituto Nacional de Estadística (INE), per Espanya. Elaboració pròpia.

A les darreries del segle XX, la línia divisòria entre les metròpolis europees pel que respecta a la presència de població de nacionalitat estrangera la marca la dinàmica migratòria dels Estats durant els anys seixanta. Si totes les grans metròpolis presenten un major percentatge de població estrangera que el conjunt del propi país, els desnivells entre unes i altres es deu al passat migratori de cadascuna d'elles i dels respectius països. Així, els països de la Unió Europea amb tradició de migracions internacionals, com la majoria dels del centre i nord, són els que més alts percentatges de població estrangera resident enregistren, mentre que els països que secularment han estat emigratoris, com ho són els del sud més Irlanda i Finlàndia, mostren ara per ara percentatges més baixos. De totes formes, a

vegades la comparació resulta difícil: no n'hi ha prou amb legislacions diferents on el criteri de nacionalització es relaciona amb la història del país, sinó que en forces ocasions el criteri de recompte és el país d'origen o fins i tot a partir de variables ètniques, fets que fan incrementar ràpidament el percentatge d'immigrants i acostar-se aquestes en alguns estudis a xifres del 40%.

L'adquisició de la nacionalitat, dependent dels diversos marcs legislatius, farà evidentment variar les xifres de població de nacionalitat estrangera. Països del centre d'Europa, com Bèlgica o França, amb legislacions més permissives i un llarg historial migratori, enregistraran un menor creixement de la població estrangera, sobretot quan en aquests darrers anys s'observen taxes de nacionalització elevades. Aquestes variaran entre percentatges del 7% a Bèlgica i els Països Baixos (calculant nacionalitzacions sobre residents estrangers a principis d'any), o a l'1,9% d'Espanya o el 0,7% d'Itàlia (Sopemi, 2004).

Taula 3.15.- Proporció de població estrangera en algunes ciutats europees, 1991,1996 i 2001.

	1991	1996	2001		1991	1996	2001
Amsterdam	15,6	15,5	12,1	Helsinki	1,4	4,2	4,7
Antwerp	11,0	13,8	11,2	Lisboa	1,8	-	3,4
Barcelona	1,5	1,9	6,3	Luxemburg	45,5	50,5	53,7
Berlin	9,9	12,6	13,0	Madrid	1,2	1,9	7,6
Brusseles	28,0	29,9	26,6	Marsella	7,0	-	6,3
Copenhagen	7,8	10,2	-	Milà	1,9	5,1	9,1
Dublin	6,4	7,2	9,4	Oporto	1,5	-	-
Estocolm	9,9	10,2	9,1	París	14,0	-	14,5
Goterborg	10,4	10,4	8,0	Roma	1,7	4,0	6,4
Graz	5,0	11,1	9,5	Rotterdam	12,7	11,2	9,6
Hamburg	14,2	16,0	15,1	Vienna	12,8	17,9	16,0

Font: Urban Audit (2004) i Cens de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

En xifres relatives (veure taula 3.14), per damunt de la mitjana del 5,4% de la Unió al 2001, apareixen com a països capdavanters Luxemburg amb un 36,9%, Àustria amb un 9,8%, Alemanya amb el 8,9% i Bèlgica amb el 8,4%. Les respectives capitals a principis de segle XXI oscil·laven entre el 53,7% de Luxemburg i el 26,6% de Brussel·les (cal recordar que aquests elevats percentatges es deuen en bona part a la població d'altres països de la Unió), fins al 16% de Viena i el 13% de Berlín (amb una forta asimetria entre l'antic Berlín occidental, que concentra gairebé la totalitat dels estrangers, i l'oriental), amb uns valors que es mantenen en xifres similars a les de meitats dels noranta, o fins i tot lleugerament inferiors. Aquest decreixement, pel conjunt dels respectius països ha estat considerat com un major pes de les nacionalitzacions que de les entrades de nova població estrangera (Sopemi, 2004). En els països del Sud d'Europa, considerats com de nova immigració, les proporcions de població estrangera, tot i ser fins fa poc encara reduïdes en comparació als

països abans esmentats, han experimentat un creixement elevat en el darrer quinquenni del segle XX, que en el cas de Grècia ha fet arribar la població estrangera al 7% del darrer Cens, o al 3,8% d'Espanya. Entre els països abans emigratoris, Irlanda també assoleix el 3,7%. Les capitals d'aquests darrers estats mostren proporcions de població estrangera majors i ascendents en el temps, cada cop més pròximes a les de les ciutats del centre i nord del continent.

Aquestes ciutats, que a començaments de la dècada, si exceptuem Dublín, presentaven percentatges per sota del 2%, segueixen l'any 2001 essent cuers en la classificació europea si bé han registrat creixements relativament importants, així a mitjans dels noranta Roma ja tenia un 4% i Milà un 5%, que s'havien convertit en un 6,4 i un 9,1% a l'any 2001, respectivament, mentre que Madrid i Barcelona que a l'any 1996 només registraven l'1,9%, a l'any 2001 van arribar al 7,3 i el 6,3%.

Entre aquests Estats, el conjunt del país no canvià el signe del saldo migratori fins a mitjans dels setanta i principis dels vuitanta, fruit del retorn d'antics migrants, i no és fins a la següent dècada que s'afirmen clarament com països receptors de migració internacional. Cal recordar però, que durant la dècada dels seixanta en què eren en conjunt països emissors presentaven fortes disparitats territorials. A Espanya i Itàlia els moviments migratoris camp/ciutat i entre regions foren de magnituds no només comparables a les que registraven els Estats septentrionals sinó fins i tot superiors. Així doncs, la immigració internacional recent, pot ser entesa com una represa de la immigració anterior, passada la ressaca de la crisi econòmica dels setanta, més enllà de les fronteres estatals. Ciutats com Madrid, Barcelona, Roma o Milà anticiparen el protagonisme de les migracions internacionals que s'esdevindria als seus països, però des de les seves pròpies tradicions no feien més que continuar essent el pol d'atracció d'una immigració secular. Aquesta realitat, que en canvi no és universal per a totes les àrees metropolitanes que abans fossin centre d'atracció d'immigrants (posem per exemple Bilbao), és primordial per a entendre que la posterior distribució espacial de la població nouvinguda pugui estar seguint pautes traçades amb anterioritat per l'emigració d'altres regions del mateix Estat.

Dins del context europeu Barcelona, a l'igual que bona part de les ciutats del sud d'Europa, presentava en comparació a altres ciutats europees fins fa poc unes proporcions de residents estrangers força baixes. Tot i una evident incorporació més tardana als processos migratoris internacionals, el creixement de la població a partir de fenòmens migratoris havia estat una constant en l'evolució de la seva població. En l'actualitat, el creixement de la immigració internacional s'hauria de posar en relació amb la dinàmica migratòria europea, presentant els països sudeuropeus, segons diversos autors, característiques pròpies i diferenciades que facilitarien l'entrada de població immigrant (King i altres, 1997; Anthias i

Lazaridis, 1999; o Malheiros, 2002). A partir d'aquesta diferenciació primerenca, Malheiros (2002) considera que també existirà una plasmació espacial diferenciada en la inserció en l'espai de la població de nacionalitat estrangera en les ciutats del sud del continent, i que es caracteritzaria per una residència més perifèrica dels immigrants en comparació a altres ciutats europees, i per uns menors nivells de segregació espacial. Paradoxalment, el cas que ens ocupa, la ciutat de Barcelona, seria considerada com a excepció: les pautes de distribució espacial de la ciutat comtal semblarien més properes a ciutats septentrionals com Rotterdam, Birmingham, Copenhaguen o Estrasburg, que a ciutats més meridionals.

Al contrari, des d'un punt de vista centreeuropeu, i comparant la distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera o d'origen estranger a Europa en relació als Estats Units, s'insinua com l'existència d'un desenvolupat model d'Estat del Benestar a Europa, amb importants programes de redistribució i un pes major de l'habitatge social, hauria influenciat de manera determinant en trobar nivells de diferenciació espacials menors a Europa que als Estats Units (Musterd i altres, 1999). Seguint amb aquest raonament, s'hauria d'esperar per tant, majors nivells de diferenciació espacial en els països sudeuropeus, on la intervenció estatal és menor i l'habitatge majoritàriament s'accedeix a partir de la propietat.

3.3.- CARACTERÍSTIQUES, ESTRUCTURA PER SEXE, EDAT I NACIONALITAT DE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA

Des de 1991 ençà, l'evolució creixent de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat de Barcelona s'ha caracteritzat per un increment de l'heterogeneïtat de les seves característiques sociodemogràfiques, que es visibilitza tant en la composició segons l'origen nacional, com en els desequilibris entre sexes o en la distribució en l'estructura per edats. L'augment accelerat dels fluxos de població i de l'estoc resultant ha provocat, en comparació a principis dels noranta, la dispersió de les nacionalitats, la concentració en les edats i l'increment en les divergències en la composició per sexes dels diferents orígens nacionals.

Abans de centrar-nos en la distribució territorial de les nacionalitats a escala inframunicipal i en les causes i peculiaritats d'aquesta, a continuació es realitzarà un petit esbós de les característiques demogràfiques tant de la població estrangera com de les principals nacionalitats en els diversos talls transversals que disposem, fet que ens ha de permetre seguir l'evolució dels efectius presents de la forma més acurada possible tot i que ens limitem als grans conjunts continentals i a les primeres nacionalitats en nombre de residents de cada continent. Les característiques sociodemogràfiques, més enllà del seu nombre o de la seva distribució territorial, seran analitzades a partir dels censos (1991 i 2001), i de l'Estadística de Població annexa al Padró de 1996. Amb menor detall, s'aportarà també algunes de les característiques que es poden despendre dels darrers padrons continus de població.

La població objecte d'estudi ha estat definida a partir del criteri legal de nacionalitat, per sobre d'altres categories com podria ser la d'immigrant. Aquesta definició, és la que imposa a l'individu una adscripció definida de drets i deures, que en bona mesura poden determinar les seves condicions de vida (Domingo, Bayona i Brancós, 2002). La diferent legislació en matèria de nacionalització és la que pot determinar en quina mesura l'individu queda adscrit a aquesta categoria, o pot desaparèixer progressivament d'ella. Per l'any 2001, amb dades del Cens, es realitzarà també una primera comparació amb la població definida segons el lloc de naixement, que per algunes nacionalitats, com per exemple l'Argentina, destaca el creixent volum de nacionalitzats espanyols.

En els deu anys compresos entre els dos censos, la població de nacionalitat estrangera pràcticament multiplica per quatre el nombre d'efectius inicials (de 24.934 a 95.356), increment que entre aquest darrer Cens i el Padró continu de principis de 2004 es repetirà,

aquest cop doblant el nombre de residents en gairebé poc més de dos anys, situant-se el contingent de població estrangera en el llindar dels 200 mil residents. Un any més tard, amb 219.941 persones, es multiplica per nou el nombre de residents estrangers de principis dels noranta. En aquest sentit, cal recordar que l'evolució del col·lectiu es troba influenciada tant per les característiques de la font com per les variacions legislatives. Aquestes poblacions, creades i definides a partir del criteri legal de la nacionalitat, reflectien una gran heterogeneïtat de situacions: l'estructura per sexe i edat, la distribució territorial o l'activitat econòmica desenvolupada pels ciutadans d'una o altra nacionalitat difereixen ostensiblement. Seran aquestes, a més a més, unes poblacions amb característiques pròpies diferenciades, tant si la comparem amb el total de població de la ciutat com si ho fem amb la resta de població de nacionalitat estrangera resident a Catalunya, tal com podrem veure a continuació.

3.3.1.- L'any 1991: la situació anterior al creixement de la població de nacionalitat estrangera

L'any 1991, a partir de les dades inframunicipals que l'Idescat ens proporciona del Cens de població, esdevé el punt de partida de l'anàlisi de les característiques de la població de nacionalitat estrangera present a la ciutat de Barcelona. Aquest tall transversal es troba en l'inici del creixement dels fluxos immigratoris, i per tant del nombre total de residents de nacionalitat estrangera, així com dels canvis en les seves característiques demogràfiques bàsiques que es produirà a remolc d'aquest increment.

Taula 3.16.- Població de nacionalitat estrangera, segons el sexe i l'origen continental, a la ciutat de Barcelona, 1991.

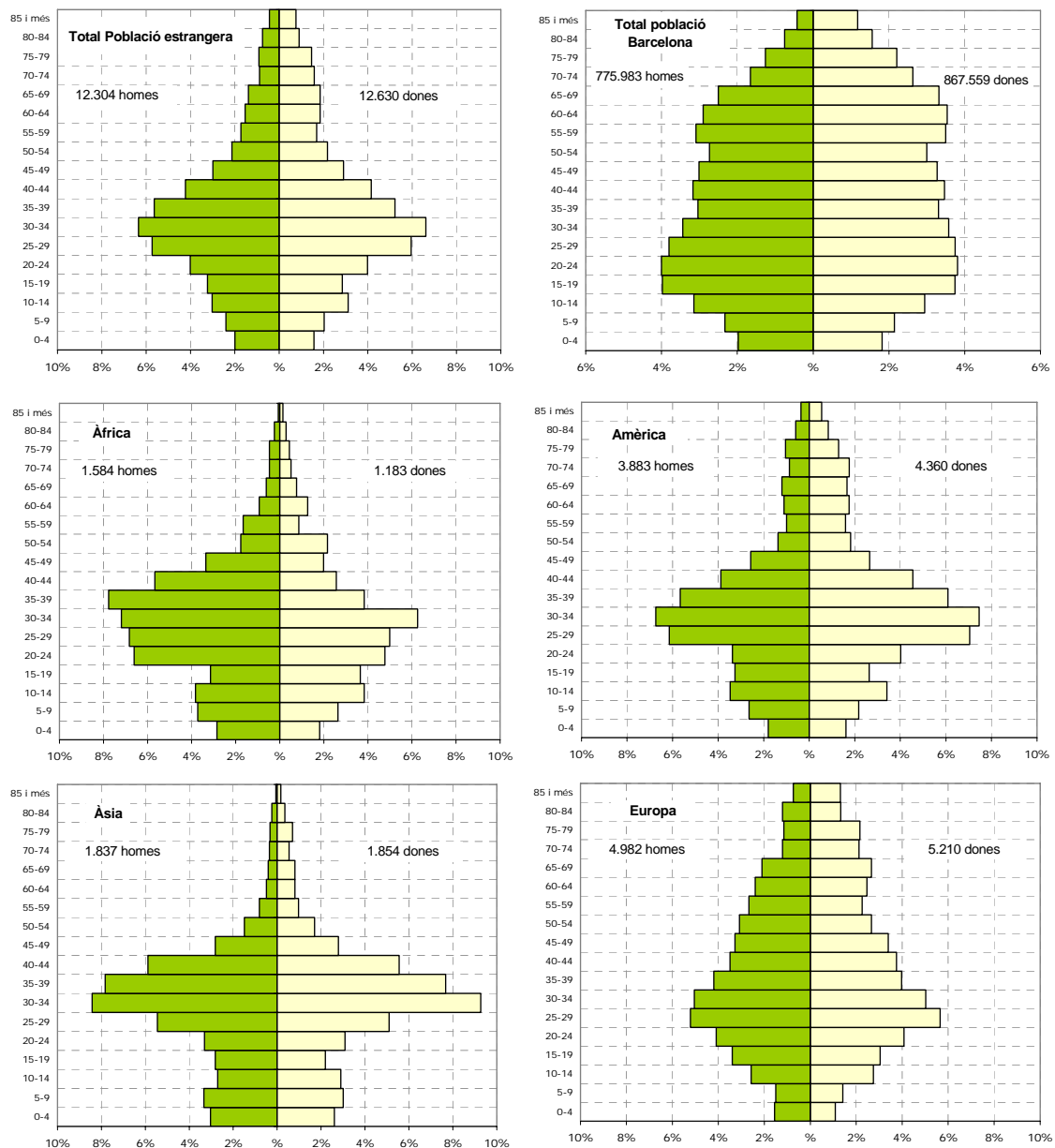
	Població estrangera			% sobre total estrangers			Percentatge sexes		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
Àfrica	1.584	1.183	2.767	12,9	9,4	11,1	57,2	42,8	100,0
Amèrica	3.883	4.360	8.243	31,6	34,5	33,1	47,1	52,9	100,0
Àsia	1.837	1.854	3.691	14,9	14,7	14,8	49,8	50,2	100,0
Europa	4.982	5.210	10.192	40,5	41,3	40,9	48,9	51,1	100,0
Oceania	18	23	41	0,1	0,2	0,2	43,9	56,1	100,0
Total	12.304	12.630	24.934	100,0	100,0	100,0	49,3	50,7	100,0

Font: Cens de població de 1991, a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya. Elaboració pròpia.

Un total de 24.934 residents estrangers són recollits en el Cens de població d'aquell any, que representen l'1,5% del 1.643.542 habitants de la ciutat. Tal i com es pot observar en la taula 3.16, on hi són representats els grans conjunts continentals, la població de nacionalitat estrangera que l'any 1991 es trobava a Barcelona i s'enregistrava en el Cens es caracteritzava per una presència força destacada dels europeus. Aquests representaven el 40,9% del total d'estrangers (dels quals el 93% eren ciutadans de la Comunitat Econòmica Europea), i se

situaven per davant de la població amb nacionalitat d'un país americà, que al seu torn significaven el 33,1%, i de les presències menors dels originaris de països asiàtics, amb el 14,8% i, finalment, dels que posseïen nacionalitats africanes, amb el 11,1%, essent el còmput numèric dels ciutadans d'Oceania pràcticament negligible.

Figura 3.17.- Piràmides de població total, estrangera i agrupacions continentals a la ciutat de Barcelona, 1991.

Font: Cens de població de 1991, a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya. Elaboració pròpia.

L'equilibri entre sexes en el conjunt d'estrangers, amb 12.630 dones, el 50,7%, per 12.304 homes, el 49,3% restant, apareix com el resultat de majors disparitats per continents, amplificades en algunes nacionalitats. De totes maneres, únicament en el cas dels originaris de països africans la presència d'homes era major, del 57,2%, al contrari del que succeïa en el cas americà, on el 52,9% dels efectius eren dones, per presentar percentatges similars

entre sexes en els altres grans orígens continentals. D'aquestes lleugeres diferències en resulta un pes major de les americanes entre les dones, conjuntament amb una proporció menor de dones africanes, situació justament contrària a l'observada entre els homes, on els africans tenen major pes relatiu, i els americans no arriben a les mateixes quotes de representativitat que gaudeixen les dones del mateix continent.

Pel que fa a l'estructura per edats s'ha representat en la figura 3.17 les piràmides de població del total de residents estrangers i del conjunt de població de la ciutat, a més dels quatre principals orígens continentals. Si la piràmide pròpiament dita es pot considerar com un arxiu de l'impacte dels principals fenòmens demogràfics: fecunditat, mortalitat, i migració, sobre una població determinada, la recomposició de la població de nacionalitat estrangera ens parla sobretot dels fluxos d'immigració més recents. Nogensmenys la piràmide del total de població és el retrat, per un moment donat, de l'acció dels principals fenòmens demogràfics sobre la composició de la població total de la ciutat, que recull el resultat dels diversos comportaments, tant migratoris com naturals, de la població de Barcelona durant el darrer segle. La piràmide de la població amb nacionalitat estrangera, en canvi, reflecteix tant sols la subpoblació que compleixi la condició de no posseir la nacionalitat espanyola i residir al municipi de Barcelona, és a dir, els immigrants de nacionalitat estrangera que no s'han nacionalitzat espanyols i els seus descendents nascuts a Espanya però que conserven la nacionalitat dels pares.

Taula 3.17.- Nacionalitats amb major nombre de residents a Barcelona, 1991.

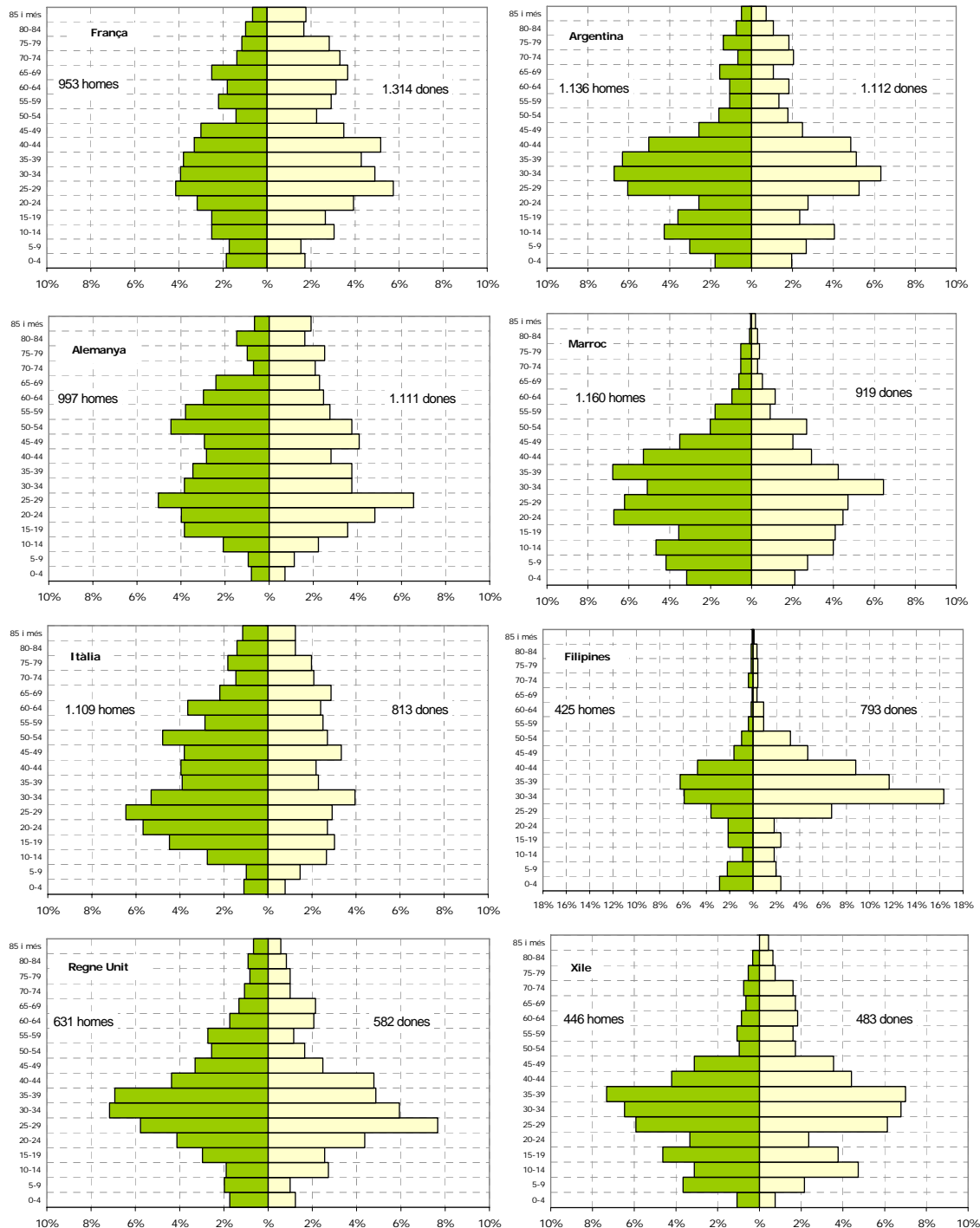
	Població total			Percentatge sexes		Percentatge total estrangers		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Homes	Dones	Total
1- França	953	1.314	2.267	42,0	58,0	7,7	10,4	9,1
2- Argentina	1.136	1.112	2.248	50,5	49,5	9,2	8,8	9,0
3- Alemanya	997	1.111	2.108	47,3	52,7	8,1	8,8	8,5
4- Marroc	1.160	919	2.079	55,8	44,2	9,4	7,3	8,3
5- Itàlia	1.109	813	1.922	57,7	42,3	9,0	6,4	7,7
6- Filipines	425	793	1.218	34,9	65,1	3,5	6,3	4,9
7- Regne Unit	631	582	1.213	52,0	48,0	5,1	4,6	4,9
8- Xile	446	483	929	48,0	52,0	3,6	3,8	3,7
9- Estats Units	347	398	745	46,6	53,4	2,8	3,2	3,0
10- Perú	336	368	704	47,7	52,3	2,7	2,9	2,8
12- Colòmbia	260	293	553	47,0	53,0	2,1	2,3	2,2
21- Rep. Dominicana	91	233	324	28,1	71,9	0,7	1,8	1,3
22- Xina	160	159	319	50,2	49,8	1,3	1,3	1,3
27- Equador	91	88	179	50,8	49,2	0,7	0,7	0,7
38- Romania	21	24	45	46,7	53,3	0,2	0,2	0,2

Font: Cens de població de 1991, a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya. Elaboració pròpia.

La diversitat de situacions englobades dins de la definició de població de nacionalitat estrangera fa necessària l'anàlisi per separat dels diversos col·lectius que s'hi troben, ja que presenten situacions ben diverses, fins i tot contraposades. Així, en primer lloc es farà seguidament una primera anàlisi de les característiques d'aquesta població tenint en compte

el continent d'origen de cada nacionalitat, per passar posteriorment a tractar aquelles nacionalitats més nombroses o que presenten especificitats pròpies.

Figura 3.18.- Piràmide d'edats de les principals nacionalitats presents a la ciutat de Barcelona, 1991.

Font: Cens de població de 1991, a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya. Elaboració pròpia.

Tal i com es desprèn de les piràmides de població, la presència de població en les edats corresponents als adults joves era predominant entre la població de nacionalitat estrangera, amb una proporció de majors de 65 anys de l'11%, i de menors de 15 del 14,1%. Per

continents aquestes diferències eren més acusades, amb proporcions de majors de 65 anys més importants a Europa i Amèrica (el 16 i l'11,5% respectivament), de totes maneres força per sota del pes que aquest col·lectiu representava en el total de la ciutat (el 17,5%). La proporció del grup 0-14 anys era similar en ambdós poblacions, ja que entre el total de població aquests representaven el 14,4%. Les principals diferències entre ambdues estructures, total i de nacionalitat estrangera, es concentraven especialment en els grups d'edat per sobre els 50 anys, si la població total de Barcelona de 50 anys i més arribava al 36,3% del conjunt de ciutadans, entre la població estrangera es quedava just en el 22%.

Les nacionalitats aleshores més presents a la ciutat ens confirmen la pauta ja comentada en l'agrupació continental. Així, trobàvem una àmplia representació de nacionalitats europees i de països desenvolupats⁴. Entre les sud-americanes, destacaven numèricament els col·lectius d'argentins i xilens, situació segurament provocada per l'arribada a mitjans dels setanta i principis dels vuitanta de població que fugia dels règims dictatorials d'ambdós països, i que en explotacions posteriors desapareixeran entre les primeres nacionalitats al municipi. Nacionalitats que a hores d'ara es contemplen entre les més nombroses, siguin xinesos, dominicans o equatorians, mostraven un nombre molt inferior de residents al conegut avui en dia (veure taula 3.17). Els marroquins, en canvi, ja apareixien com una de les nacionalitats amb major presència a la ciutat.

En les piràmides de població de les principals nacionalitats residents aleshores al municipi destaca, per sobre de les altres, la presentada pels residents amb nacionalitat filipina (veure figura 3.18), on a més de la marcada representació de dones existeix una notable concentració en l'edat 30-34. L'altre piràmide que mostra característiques pròpies i diferenciades és la marroquina, amb una ampla base que denota una existència important de menors. Tots els casos, però, són caracteritzats per figures irregulars en funció del nombre poc representatiu d'habitants amb què comptaven, essent sempre evident una presència de majors de 65 anys poc destacada i una certa concentració al voltant dels grups d'edat 25-29 i 30-34 anys.

3.3.2.- La població de nacionalitat estrangera en l'Estadística de població annexa al Padró de 1996

Per l'any 1996 es disposa de les dades extretes de l'Estadística de Població annexa al Padró Municipal d'Habitants, cedides per l'Institut d'Estadística de Catalunya, i amb data de

---

⁴ Cal tenir en compte que la desagregació per nacionalitats cedida des de l'Institut d'Estadística de Catalunya no contemplava totes les nacionalitats, sense comptar, per exemple, amb dades de Japó o bé Pakistan. D'altra banda, encara que les dades inframunicipals aportin una població de prop de 25 mil residents, en altres explotacions de l'Idescat la xifra es troba rebaixada a 23.720 residents.

referència a 1 de maig. En aquell any, 29.059 persones amb nacionalitat estrangera residien a la ciutat, xifra que havia experimentat un creixement del 17% des de 1991 i que representava tan sols l'1,93% del 1.508.805 habitants de Barcelona. És un increment moderat que pot partir d'un subregistre evident, uns mesos abans, a 31 de desembre de 1995, constaven 39.525 persones amb el permís de residència en vigor i habitant a la ciutat (dades extretes de Bergalli, 2001). L'augment des de 1991, calculat en 4.125 residents, no es produeix de forma similar en els diversos orígens continentals, fet que comportarà evidents canvis en la correlació de la presència de les principals nacionalitats. És més, no tan sols no serà similar sinó que fins i tot, en el cas dels originaris de països europeus, la tendència serà justament la contrària, experimentant un descens en el nombre d'efectius empadronats a Barcelona, tant en nombres absoluts com relatius. Aquest descens és explicat per un possible subenregistrament en el padró de les persones amb nacionalitats dels països més desenvolupats, en especial els de la Unió Europea, Japó i els Estats Units (Moreras, 1998), o bé perquè hagin participat del moviment de suburbanització d'igual manera que el conjunt de residents en el municipi, fet especialment significatiu en algun dels districtes (Sarrià-Sant Gervasi, per exemple) on aquesta població majorment residia (Morén, 1998).

Taula 3.18.- Població de nacionalitat estrangera, segons el sexe i l'origen continental, a la ciutat de Barcelona, 1996.

	Població estrangera			% sobre total estrangers			Percentatge sexes		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
Africa	2.429	1.972	4.401	17,6	12,9	15,1	55,2	44,8	100,0
Amèrica	4.401	6.487	10.888	32,0	42,4	37,5	40,4	59,6	100,0
Àsia	2.600	2.447	5.047	18,9	16,0	17,4	51,5	48,5	100,0
Europa	4.324	4.355	8.679	31,4	28,5	29,9	49,8	50,2	100,0
Altres	20	24	44	0,1	0,2	0,2	45,5	54,5	100,0
Total	13.774	15.285	29.059	100,0	100,0	100,0	47,4	52,6	100,0

Font: Padró municipal d'habitants 1996, a partir de dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Possiblement serà aquest el fet més rellevant del període 1991-96, a partir del qual no podrem seguir considerant la població europea com el principal origen continental entre els estrangers de Barcelona. Aquest descens, d'aproximadament el 10% dels efectius inscrits l'any 1991, contrastarà amb l'augment de població experimentat en els estocs de població dels altres continents, de forma quantitativament important entre els homes africans i les dones americanes, tot i que seran les dones africanes les que experimentaran el major ascens relatiu, quasi doblant els efectius presents cinc anys abans. D'aquests canvis en resultarà que la població americana passarà a ser l'origen continental principal amb el 37,5% dels residents estrangers, seguits per europeus, amb el 30%, els asiàtics, que assoleixen el 17,4% i els africans, amb el 15%. L'evolució diferencial entre sexes farà altra vegada que la presència d'africans continuï essent més marcada entre els homes, i la

d'americanes entre les dones, amb una clara especialització en aquest últim cas, on les dones representaven gairebé el 60% dels originaris del continent americà enregistrats a Barcelona, remarcant-se tendències ja apuntades cinc anys enrere.

Dins del context català, la importància dels residents estrangers a la ciutat comtal segueix sent significativa: tres de cada deu estrangers empadronats l'any 1996 a Catalunya vivien a la ciutat de Barcelona. El pes dels residents estrangers de la ciutat respecte la seva àrea metropolitana era del 64%, per un valor del 43,5% en relació al conjunt de la regió metropolitana.

L'estructura per sexe i edats

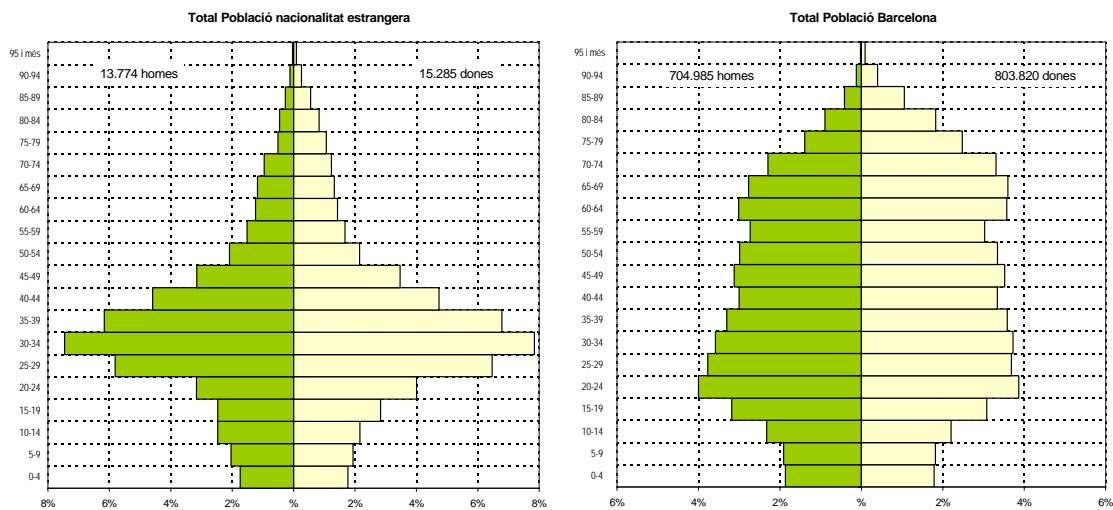
En la figura 3.19 s'han representat les piràmides de població referides, d'una banda, a la població de nacionalitat estrangera, i de l'altre, al total d'efectius de població presents a Barcelona. En la comparació d'ambdues figures podem tornar a observar-hi com les divergències entre l'estructura per edats i sexe de la població de nacionalitat estrangera i el total de població se centren bàsicament al voltant de l'estructura per edats, i s'aguditzen si les comparem amb les mostrades cinc anys enrere.

Així, aquestes diferències passen, a grans trets, per una major proporció de població en edat activa (en aquest cas ens hi aproximem mitjançant el grup 15-64 anys), entre els primers, del 79%, en comparació al 67% que ens mostra el total del municipi. En canvi, si entre els menors (0-14 anys) el pes d'ambdues subpoblacions sobre els respectius totals poblacionals és gairebé idèntic i inferior a 1991, al voltant del 12%, entre la població major de 65 anys es poden apreciar altre cop forces desigualtats, ja que aquests arriben a representar el 20,6% entre el total de població de Barcelona, evidenciant el procés d'envelliment de la població del municipi, per tan sols el 9% entre el col·lectiu de població de nacionalitat estrangera.

El decreixement de menors i grans reflecteix la progressiva concentració en les edats producte de l'incipient acceleració dels fluxos migratoris, i que es tornarà més visible amb aquest procés. Serà però, en els grups d'edat referents als adults joves, edats capdavanteres en les corrents migratòries, on les diferències es mostraran d'una forma més notable. Així, els grups d'edat compresos entre els 25 i 44 anys seran els de major pes, en ambdós sexes, entre la població de nacionalitat estrangera, essent pràcticament els únics grups d'edat que trobarem sobrerrepresentats en el conjunt d'aquesta població. Així, el grup d'edat 30-34 anys representa el 15,3%, el grup 35-39 el 12,9% i el 25-29 el 12,3% de la població estrangera. En canvi, entre el total de població és el grup 20-24, amb únicament el 7,8% de la població total, el de major pes. Aquestes estructures desiguals comporten una presència diferencial de població de nacionalitat estrangera en els diversos grups d'edat, essent en el

grup 30-34 anys on la població de nacionalitat estrangera és proporcionalment major, arribant a representar-hi el 4,2% dels efectius d'aquestes edats, un xic més que el doble del pes del conjunt d'estrangers respecte la població total. L'inici del creixement dels fluxos migratoris comporta un rejuveniment en l'estructura per edats de la població de nacionalitat estrangera, al mateix temps que els processos de nacionalització poden restar població amb uns anys de residència al país, fet que reforça la divergència en l'estructura per edats en comparació al total de població.

Figura 3.19.- Població de nacionalitat estrangera i població total al municipi de Barcelona, 1996.

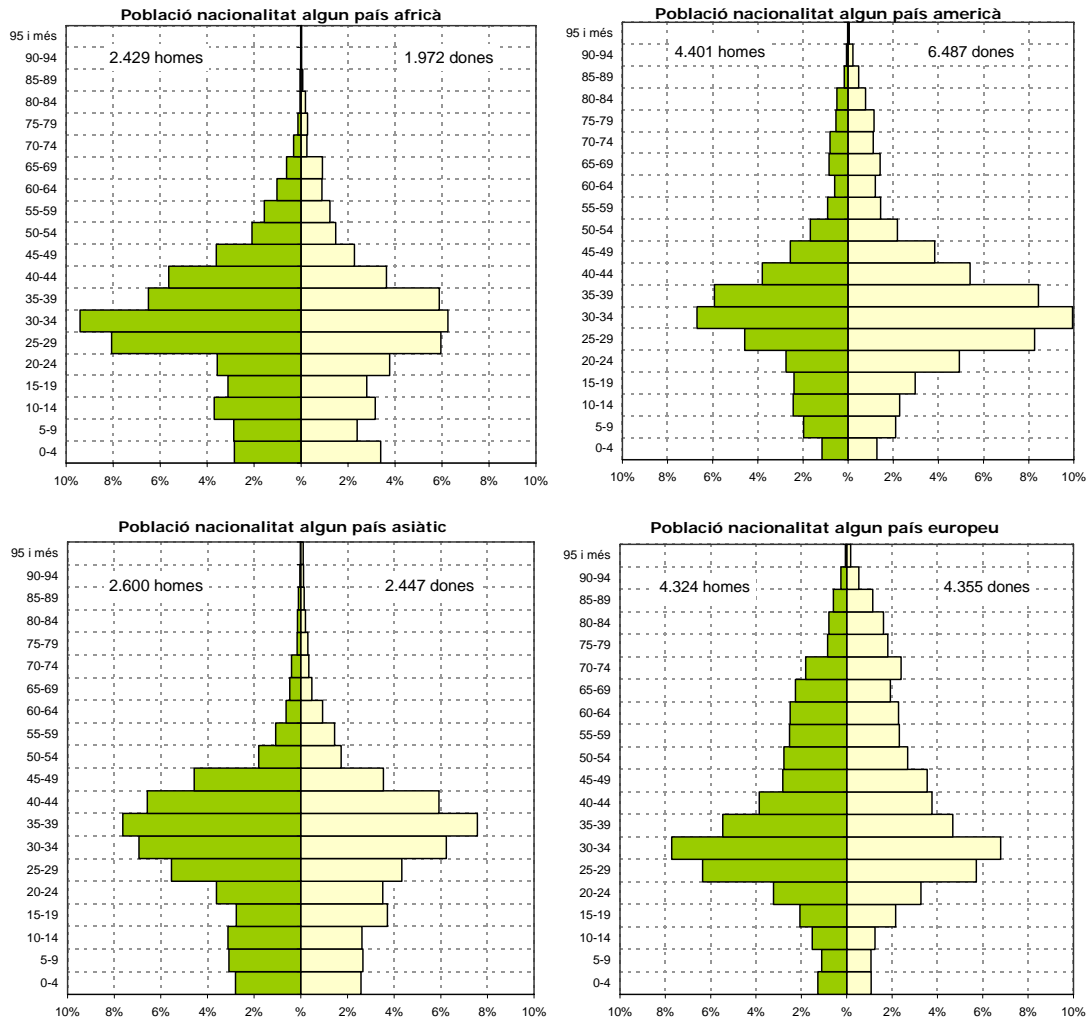

Font: Estadística annexa de Població del Padró municipal d'habitants, 1996, a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya. Elaboració pròpia.

Les dues poblacions, en canvi, coincideixen en l'equilibri que presenten entre sexes, notant-se en ambdós casos una lleugera feminització dels efectius totals de població, que no trenca però, amb la simetria contemplada en la representació anterior. Tot i això, la causa d'aquestes estructures lleugerament feminitzades no sembla ésser la mateixa. Així, si en el total de ciutadans aquest fenomen es distingeix al capdamunt de la piràmide, lligat, a priori, a l'allargament diferencial de l'esperança de vida entre homes i dones, entre el col·lectiu estranger aquesta feminització s'observa, a més a més que en el cas de la situació anterior, en les edats centrals de la piràmide, conseqüència de l'atracció que la ciutat exerceix sobre les dones migrants, i que ja era observable l'any 1991, fet estretament relacionat amb el tipus de demanda laboral que diferencia la ciutat d'altres àmbits, entre els que destaca el servei domèstic i altres ocupacions enquadrades dins del sector serveis. Resumint, les 15.285 dones empadronades representaran el 52,6% del col·lectiu, per tan sols 13.774 homes, el 47,4% restant. En aquest punt volem avançar i destacar el fet de la feminització dels efectius de població presents a Barcelona, especialment si tenim en compte que el conjunt de població de nacionalitat estrangera de Catalunya d'aquell any el trobem

lleugerament masculinitzat (els 51.485 homes representen el 52,5% dels 98.035 estrangers empadronats).

Figura 3.20.- Piràmides de població de nacionalitat estrangera al municipi de Barcelona, segons el continent d'origen, 1996.

Font: *Estadística de Població annexa al Padró municipal d'habitants, 1996, a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya. Elaboració pròpia.*

Si representem les piràmides corresponents a la població de nacionalitat estrangera agrupada segons el continent de nacionalitat, podem veure de forma ràpida i clara part d'aquesta heterogeneïtat abans comentada, tot i que realitzant aquesta agrupació encara queden encobertes fortes discrepàncies en els perfils poblacionals dels immigrants que pertanyen a nacionalitats d'un mateix continent. En aquesta primera ullada continental s'ha de notar que no es farà referència a Oceania, ja que tan sols representen el 0,15% de la població de nacionalitat estrangera empadronada l'any 1996 a Barcelona.

La població amb nacionalitat d'algun país americà és la més representada entre el col·lectiu de població de nacionalitat estrangera a Barcelona, amb 10.888 persones, el 37,5% de la

població estudiada. En segon lloc trobem els ciutadans amb alguna nacionalitat del continent europeu, 8.679 persones, el 30% del total d'efectius, seguits en aquest ordre pels originaris del continent asiàtic, 5.031 i el 17%, i per 4.401 persones del continent africà, el 15% del total. Finalment 44 persones són de nacionalitats d'Oceania, per comptabilitzar únicament 16 apàtrides.

Les piràmides de població segons els continents d'origen ens mostren diferències força apreciables, que afecten principalment a la composició segons el sexe de cada una de les agrupacions, passant de l'aparent simetria observada en la figura 3.19 a la notable asimetria de les piràmides referides a africans i americans. L'estructura per edats, en canvi, serà el tret diferencial de la població europea i, en menor mesura, de la d'origen asiàtic.

Els americans empadronats a Barcelona eren en el seu conjunt un col·lectiu força feminitzat, especialment en els països amb fluxos migratoris més recents. Les 6.487 dones representen el 60% dels estocs de població del continent, per tan sols 4.401 homes, el 40%. Aquesta diferència entre sexes emfatitza el pes d'aquest col·lectiu entre les dones estrangeres residents a Barcelona, arribant al 42,5% d'aquestes, per únicament representar el 32% dels homes estrangers de la ciutat. Són però, en ambdós casos, el principal grup en nombre d'efectius. El caràcter eminentment econòmic d'aquesta migració es reflexa en una proporció important de població en edat activa, el 80,6%, essent el grup dels 30-34 anys el que agrupa majors efectius. La població major de 65 anys suma únicament el 8% dels americans, percentatge decreixent en relació a cinc anys enrere, tot i així superior al mostrat per altres orígens continentals i que reflexa el passat historial migratori del continent, és a dir, producte d'una migració que porta ja uns anys assentada al municipi i que tot i donar-se en proporcions menors a les actuals fa que el contingent de població gran sigui superior al trobat entre africans i asiàtics. Les principals nacionalitats segons el nombre d'efectius l'any 1996 eren, en aquest ordre, les persones amb nacionalitats del Perú, l'Argentina, la República Dominicana, Cuba, Xile, Colòmbia, els Estats Units, l'Uruguai, el Brasil, Veneçuela, El Salvador i Mèxic. Aquestes nacionalitats tradueixen, tal com veurem en el proper apartat, situacions divergents: fenòmens migratoris recents i fortament feminitzats, fenòmens migratoris antics i amb major equilibri entre sexes i, en el cas dels Estats Units, estarem observant una població amb característiques similars a les presentades pels països europeus, exemple del que es podria anomenar migracions que provenen del "primer món".

La població de nacionalitats d'origen europeu és encara, i al contrari de la imatge que reporta la població de nacionalitat europea, la segona en nombre d'efectius l'any 1996 a Barcelona, amb el 30% del total d'estrangers. En aquest cas, l'equilibri entre sexes serà una de les seves característiques principals, ja que hi trobem 4.324 homes i 4.355 dones. Serà

principalment, però, l'estructura per edats el fet que els diferenciarà dels altres col·lectius, especialment pel que fa a la població major de 64 anys, ja que aquesta arriba al 16% de la població empadronada (el mateix percentatge que a 1991), població que al mateix temps és més de la meitat de la població de nacionalitat estrangera d'aquestes edats (veure taula 3.19). De totes formes, és igualment una proporció inferior a la que podem observar en el conjunt del municipi, però suficient per distingir-la dels altres col·lectius caracteritzats. El màxim nombre d'efectius, com en el cas anterior, es concentrarà en les edats corresponents als adults joves, i específicament al voltant dels 30-34 anys. D'aquesta població d'origen europeu, el 90% pertany a països de la Unió Europea, i les principals nacionalitats seran, per aquest ordre: França, Itàlia, Alemanya, el Regne Unit, Portugal, els Països Baixos i Suïssa. D'altra banda, cal considerar en aquestes nacionalitats, i tal com es desprèn de la comparació amb les estadístiques de residents registrats pel Govern Civil, que les xifres poden estar subrepresentades, interpretant alguns autors que els individus amb menys dificultats per accedir a una situació legal són els que menor interès mostren en empadronar-se, estimant una cobertura dels ciutadans de la Unió Europea en el Padró pròxima al 60% (Moreras, 1998).

Taula 3.19.- Població de nacionalitat estrangera, segons grans grups d'edat i origen continental, Barcelona, 1996.

	Europa	Àfrica	Amèrica	Àsia	Total
0-14	7,3%	18,3%	11,2%	16,9%	12,1%
15-64	76,5%	78,7%	80,6%	80,1%	79,0%
65 i més	16,2%	2,9%	8,1%	3,0%	8,9%
Total	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
0-14	18,0%	22,9%	34,8%	24,1%	100,0%
15-64	28,9%	15,1%	38,2%	17,6%	100,0%
65 i més	54,4%	5,0%	34,3%	5,9%	100,0%
Total	29,9%	15,1%	37,5%	17,3%	100,0%

Font: Estadística de Població annexa al Padró municipal d'habitants 1996, a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya. Elaboració pròpia.

La població amb nacionalitat d'algun país del continent asiàtic és formada per 5.047 persones, 2.600 homes, el 51,5%, i 2.447 dones, el 48,5% restant, i representen el 17,4% del total de població de nacionalitat estrangera de la ciutat, configurant-se com el tercer origen continental. En aquest cas, tot i que la piràmide de població i les xifres abans esmentades facin creure que existeix una situació d'equilibri entre sexes, cal remarcar que aquest encobreix perfils demogràfics molt diferents, quant no francament contraposats per nacionalitats. D'aquesta forma, les tres nacionalitats amb major nombre de residents a Barcelona del continent asiàtic, filipins, pakistanesos i xinesos mostren pautes i estructures totalment singulars. En el primer cas, es tracta d'una població feminitzada, assimilable en molts casos als estocs de població d'origen americà (veure taula 3.20). En el segon, els

pakistanesos, a l'igual que altres nacionalitats de l'Àsia central presenten unes pautes fortament masculinitzades, que ens recorden les presentades per la població africana. Finalment, el cas xinès representa un cas especial, amb pautes migratòries pròpies, amb un nombre similar d'homes i dones, que pot ser fruit d'una migració de tipus essencialment familiar. Tot i aquestes apreciacions, la figura del total continental mostra les seves peculiaritats. Així, el màxim nombre d'efectius, i a diferència dels altres grups continentals, es trobarà en el grup d'edat 35-39 anys, fet que conjuntament amb la importància del grup 40-44 ens comporta una estructura de població més gran, o almenys en les edats on el procés es dona amb major força, ja que la població major de 60 anys serà inapreciable.

Finalment, la població amb nacionalitats corresponents al continent africà la destacarem pel seu caràcter masculinitzat, tot i que aquest no es percep tan clarament si ens atenem a la proporció entre sexes, ja que trobem 2.429 homes, que representen el 55,2% del col·lectiu, per 1.972 dones, el 44,8%. La masculinització de la migració africana s'observa sobretot en les edats centrals del procés migratori, i és atenuat pels processos de reagrupació familiar. Bàsicament, en tres quartes parts dels casos, al referir-nos al continent africà estarem parlant de persones amb nacionalitat marroquina, que es troben seguits a força distància en nombre d'efectius per guineans i algerians. És de destacar, i al contrari del que succeeix en altres zones de Catalunya, especialment en comarques gironines o bé al Maresme, la minsa presència a Barcelona de gambians i senegalesos.

Les principals nacionalitats

Encara que la caracterització realitzada a partir de l'agrupament continental ens informa de bona part de les característiques del col·lectiu d'estrangers, les diverses particularitats pròpies de cada nacionalitat, les disparitats en l'any d'arribada i en la intensitat de les entrades així com els diferents nombres d'efectius entre sexes, producte d'estratègies migratòries contraposades, faran necessari l'anàlisi directament segons la nacionalitat. En aquest cas, tractarem a continuació aquelles nacionalitats amb major nombre d'efectius a Barcelona l'any 1996.

Així, i contrastant amb les classificacions fetes fins al moment, seran els ciutadans marroquins els més nombrosos entre la població de nacionalitat estrangera empadronada al municipi, seguits per peruans, filipins, francesos i italians, en aquest ordre, tal com podem observar en la taula 3.20. Les quatre primeres nacionalitats en nombre d'efectius, cada una d'elles pertanyent a un continent diferent, seran el millor exemple de l'heterogeneïtat existent.

Tanmateix, el desequilibri entre sexes d'algunes nacionalitats fa que no apareguin amb la mateixa força les diferents nacionalitats si realitzem aquesta observació tenint en compte el

sexe de l'individu. Entre els efectius femenins, els més nombrosos, apareix en primera posició les peruanes, 1.762, l'11,5%, seguides per marroquines, 1.516 i el 10%, i filipines, 1.225 i el 8%. Entre els homes, trobem de forma clara en primer lloc els marroquins, 1.816 i el 13%, seguits per peruans, 1.149 i el 8% i italians, 1.014 i el 7,5%. Destacarem entre les dones les menors diferències en nombre d'efectius que s'observen entre les principals nacionalitats.

Taula 3.20.- Principals nacionalitats en nombre d'efectius a la ciutat de Barcelona, relació entre sexes, 1996.

		Població total			Percentatge sexes		Percentatge total estrangers		
		Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Homes	Dones	Total
1.-	Marroc	1.816	1.516	3.332	54,5	45,5	13,2	9,9	11,5
2.-	Perú	1.149	1.762	2.911	39,5	60,5	8,3	11,5	10,0
3.-	Filipines	815	1.225	2.040	40,0	60,0	5,9	8,0	7,0
4.-	França	826	1.185	2.011	41,1	58,9	6,0	7,8	6,9
5.-	Itàlia	1.014	683	1.697	59,8	40,2	7,4	4,5	5,8
6.-	Alemanya	765	839	1.604	47,7	52,3	5,6	5,5	5,5
7.-	Argentina	770	778	1.548	49,7	50,3	5,6	5,1	5,3
8.-	Rep. Dominicana	297	1.045	1.342	22,1	77,9	2,2	6,8	4,6
9.-	Regne Unit	507	437	944	53,7	46,3	3,7	2,9	3,2
10.-	Xile	330	374	704	46,9	53,1	2,4	2,4	2,4
11.-	Pakistan	517	176	693	74,6	25,4	3,8	1,2	2,4
12.-	Xina	317	315	632	50,2	49,8	2,3	2,1	2,2
13.-	Colòmbia	224	396	620	36,1	63,9	1,6	2,6	2,1
14.-	Estats Units	306	275	581	52,7	47,3	2,2	1,8	2,0
27.-	Equador	59	84	143	41,3	58,7	0,4	0,5	0,5
35.-	Romania	36	33	69	52,2	47,8	0,3	0,2	0,2

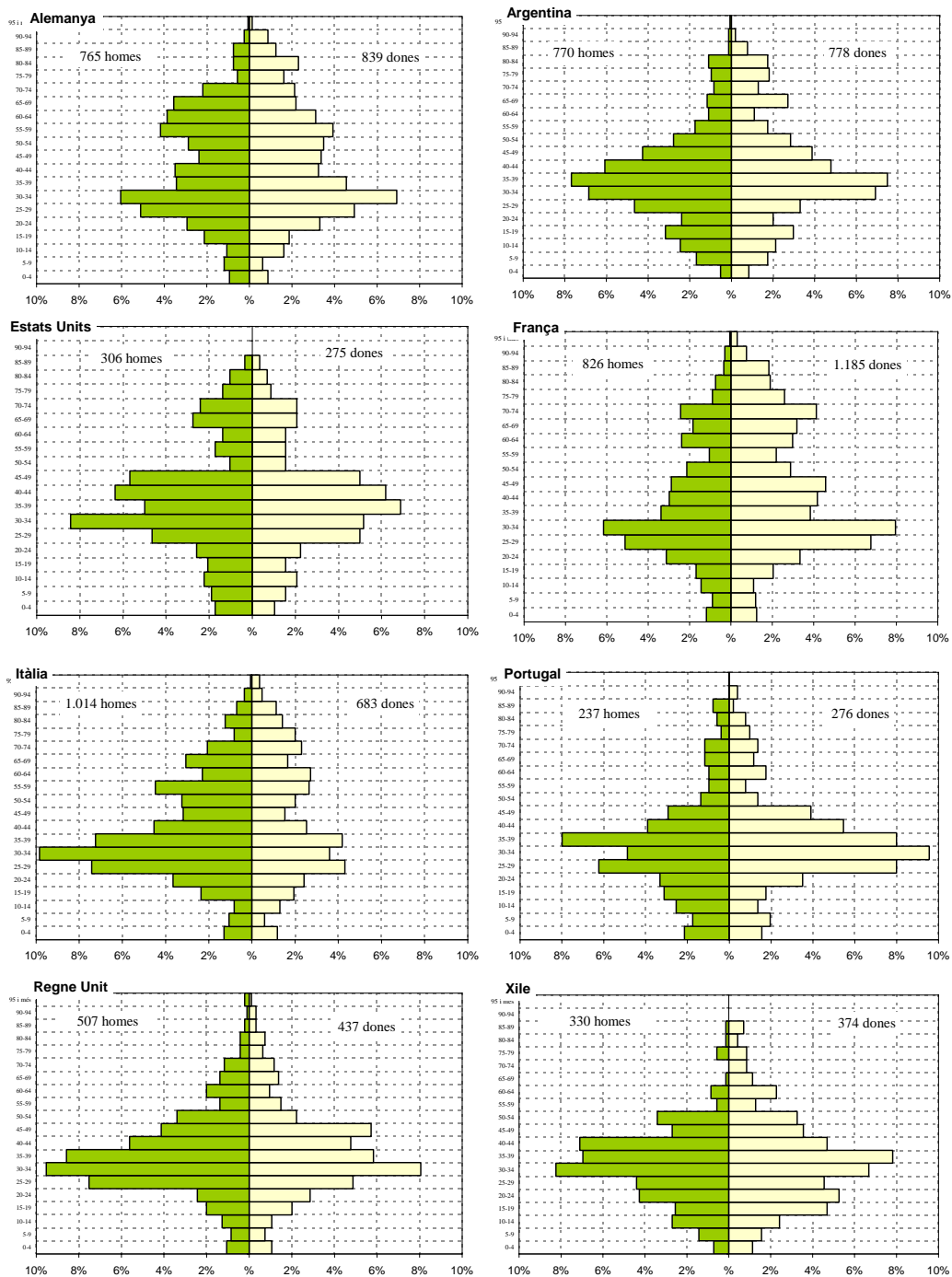
Font: Estadística de Població annexa al Padró municipal d'habitants 1996, a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya. Elaboració pròpia.

S'ha representat en les figures 3.21 i 3.22 les piràmides de població de les setze principals nacionalitats en nombre d'efectius l'any 1996 a Barcelona. Aquestes piràmides s'han agrupat en funció de certes característiques estructurals que comparteixen aquestes poblacions. D'aquesta manera, en la primera figura hi consten nacionalitats europees, conjuntament amb els Estats Units i dos països com l'Argentina i Xile, que per les seves característiques les podíem englobar l'any 1996 en situacions força similars. Són en la major part dels casos estructures que reflecteixen importants efectius de població en les edats centrals, alhora que tenen contingents notoris de població gran, especialment en el cas francès i alemany, al mateix temps que la presència de menors d'edat és poc significativa.

La similitud en el nombre d'efectius de cada sexe, que és una de les característiques principals de l'estructura d'aquestes poblacions, es relaciona amb l'activitat desenvolupada a Barcelona. L'equilibri entre sexes es correspon a una possible major igualtat entre els rols de gènere. Les estructures de dos països europeus, França i Itàlia, són les que sorprenentment presenten majors desigualtats entre sexes, predominant en el primer cas les

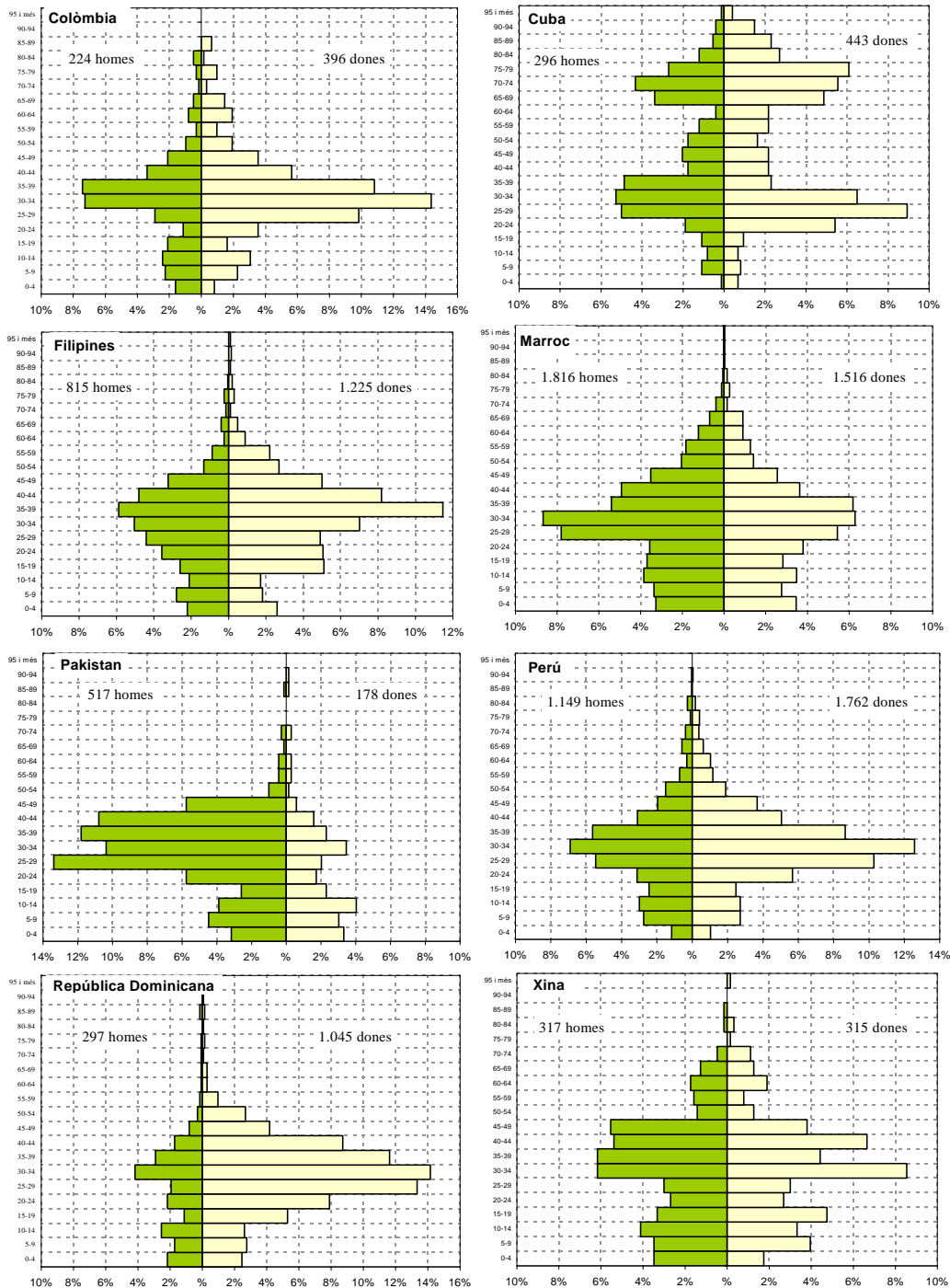
dones, amb el 59%, i en el segon els homes, amb el 60%. En el cas de la població de nacionalitat italiana, però, un nombre important dels efectius són ciutadans d'altres orígens que s'han nacionalitzat italians, per les facilitats que aquest procés comporta en descendents d'antics emigrants del país. Així, fins l'11% dels italians presents a Barcelona el 1996 eren nascuts a un país iberoamericà (el 7% a l'Argentina).

Figura 3.21.- Piràmides de població de nacionalitat estrangera a Barcelona, principals nacionalitats, 1996.

Font: Estadística de Població annexa al Padró municipal d'habitants 1996, a partir de les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Figura 3.22.- Piràmides de població de nacionalitat estrangera a Barcelona, principals nacionalitats, 1996.

Font: Estadística de Població annexa al Padró municipal de 1996, amb les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

En la major part de les representacions el grup d'edat 30-34 anys és el més nombrós, a excepció dels casos d'argentins i xilens, on aquest es desplaça un grup d'edat, cap als 35-39 anys. Aquest fet coincideix amb la disminució de fluxos migratoris que provenen d'aquests dos països, força més importants cinc anys enrere, on la població amb nacionalitat argentina era el principal col·lectiu de nacionalitat estrangera a Barcelona.

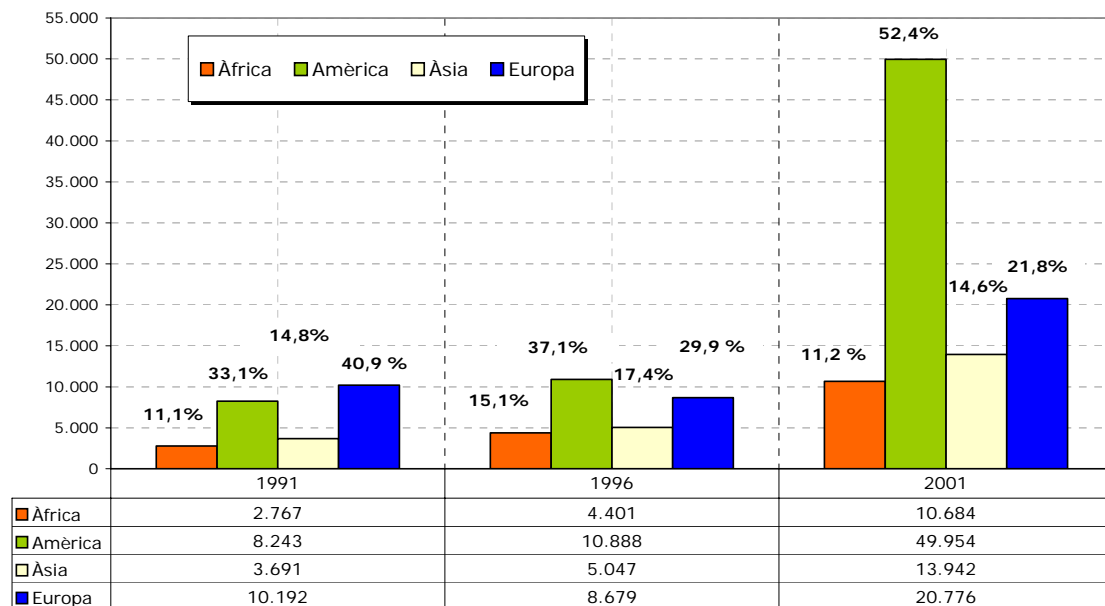
En canvi, les piràmides de població en la figura 3.22 mostren estructures poc homogènies, majoritàriament de nacionalitats de l'Amèrica del Sud, Àsia i l'Àfrica. Són, també, poblacions protagonistes dels principals fluxos migratoris en el quinquenni 1991-96. Si exceptuem el cas de la piràmide d'edats referida al col·lectiu de nacionalitat xinesa, l'asimetria entre sexes, especialment en les edats centrals de la piràmide, en serà el fet de major visibilitat. Trobem així estructures fortament feminitzades, com són els casos dels països llatinoamericans i, especialment, entre els dominicans (el 78% dels efectius són dones) o colombians (el 64%) i el cas anàleg dels filipins (el 60%), aquest però amb una estructura d'edats major, ja que s'observa el resultat d'un procés migratori iniciat amb anterioritat. Al contrari, les piràmides de marroquins i pakistanesos presenten les característiques oposades, essent la masculinització dels seus efectius el fet observable en un primer cop d'ull, amb valors del 54,5% i del 74% respectivament, fenomen que s'observa especialment entre els adults joves. Un signe comú en quasi totes aquestes poblacions és la inexistència de població de 65 i més anys, fet que en la major part dels casos es pot estendre a partir dels cinquanta anys. L'excepció en aquest cas serà la piràmide cubana, observant la presència de força població gran, i que es podria hipotitzar que es corresponen amb la descendència d'antics emigrants catalans que marxaren cap a Cuba, amb "el retorn" dels seus descendents en els darrers anys, coincidint amb la crisi econòmica per la qual travessa el país. Finalment, i pel que fa als menors d'edat, es pot veure com les piràmides dels marroquins i pakistanesos són les que presenten un major nombre relatiu dels efectius d'aquestes edats, percentatges superiors als d'altres nacionalitats.

3.3.3.- El retrat del Cens de 2001

Les dades del darrer Cens de 2001 reflecteixen el creixement de la població de nacionalitat estrangera de l'últim quinquenni a Barcelona. Entre l'1 de maig de 1996 i l'1 de novembre de 2001, l'increment de població, força ràpid i notable, xifrat en gairebé 65 mil persones, comporta passar dels 29.059 residents empadronats l'any 1996 als 95.356 enregistrats a finals de 2001, i situa la població de nacionalitat estrangera en el 6,3% del total de població de la ciutat. Aquest recompte és l'últim que ens permet aproximar-nos a les característiques sociodemogràfiques de la població de nacionalitat estrangera de la ciutat, i per tant serà el més utilitzat en aquest treball. Tot i això, el ràpid creixement dels fluxos des de 2001 ençà farà que sols estiguem analitzant part del col·lectiu present a hores d'ara al municipi, i pel mateix raonament, ens trobem estudiant un grup de població que en aquells moments experimentava un ràpid creixement, i en situacions per tant molts cops lligades a un primer moment d'arribada a la ciutat comtal i a una possible transitorietat de la seva situació.

Al realitzar l'agrupació de nacionalitats segons el continent a que pertanyen i comparar els resultats actuals amb els dels anys 1991 i 1996, s'observa com l'evolució dels efectius dels diversos continents en aquest període ha estat variable, però aquest cop dins d'una dinàmica de creixement en tots els grups considerats. D'aquesta evolució en resulta que més de la meitat dels residents estrangers a Barcelona a novembre de 2001 són americans, amb 49.954 persones (únicament un 2,6% dels quals són del Canadà o dels Estats Units), havent augmentat el seu pes relatiu del 37,5% de l'any 1996 al 52,4% actual, amb un increment de 39.066 persones, i pràcticament quintuplicant els efectius presents cinc anys enrere.

Figura 3.23.- Població de nacionalitat estrangera segons el continent d'origen, Barcelona, 1991, 1996 i 2001.

Font: Censos de població, 1991 i 2001; i Padró de 1996, amb les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

El fort ascens d'aquests farà que el pes de les altres agrupacions continentals dins del total de població de nacionalitat estrangera disminueixi, tot i el notable augment en nombres absoluts (veure figura 3.23), ja que experimenten increments menors. Els asiàtics, del 17,4% al 14,6% i africans, del 15% a l'11,2% baixen lleugerament, descens més acusat en el cas dels europeus, del 30% al 21,8%, reduint-se d'aquesta forma a quasi la meitat la importància d'aquest grup dins de la població de nacionalitat estrangera en tan sols un interval de deu anys, malgrat l'increment de 12.097 persones l'últim quinquenni, que fa augmentar els europeus fins a 20.776 persones a finals de l'any 2001. Un dels fets destacats dins del continent europeu és el descens de la importància quantitativa que representava la població amb nacionalitat dels països de la Unió Europea, que passen de sumar el 90% dels europeus presents fa cinc anys al 75% actual, incrementant-se altres orígens, especialment de nacionalitats de l'Est d'Europa (principalment romanesos, russos, ucraïnesos i armenis),

crescuda però no tant important quantitativament com s'havia arribat a especular als inicis de la dècada dels 90, però que pot considerar-se una tendència a tenir en compte a la del 2000 (Domingo i Bayona, 2002b). Amb nacionalitats asiàtiques trobem 13.942 persones, 8.895 més que l'any 1996 per, finalment, amb nacionalitats africanes trobar-hi 10.684 residents, amb un augment de 6.283 persones. D'aquests darrers, el 69,5% són marroquins, percentatge lleugerament inferior al trobat fa cinc anys, del 76%.

Taula 3.21.- Població de nacionalitat estrangera, segons el sexe i l'origen continental, a la ciutat de Barcelona, 2001.

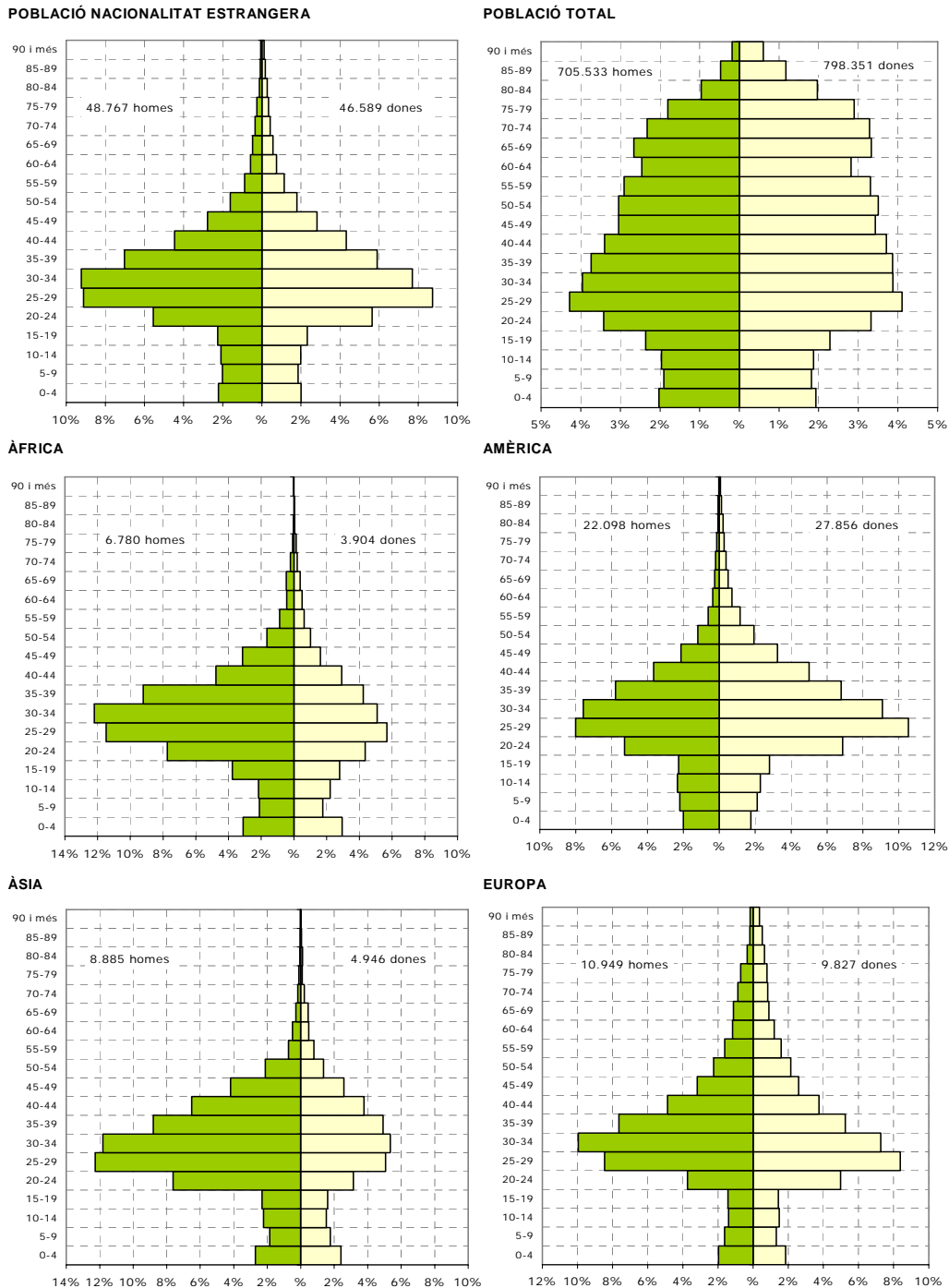
	Població estrangera			% sobre total estrangers			Percentatge sexes		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
Àfrica	6.757	3.927	10.684	13,9	8,4	11,2	63,2	36,8	100,0
Amèrica	21.984	27.970	49.954	45,3	59,7	52,4	44,0	56,0	100,0
Àsia i Oceania	8.861	5.081	13.942	18,3	10,9	14,6	63,6	36,4	100,0
Europa	10.928	9.848	20.776	22,5	21,0	21,8	52,6	47,4	100,0
Total	48.530	46.826	95.356	100,0	100,0	100,0	50,9	49,1	100,0

Font: Cens de població de novembre de 2001, a partir de les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

L'impacte d'aquest creixement migratori el trobarem també en l'estructura per sexe i edat del col·lectiu de població de nacionalitat estrangera. Pel que fa a l'edat, l'arribada dels darrers fluxos ha comportat un fort rejueniment, accentuant encara més les diferències que podíem observar respecte el total de població de la ciutat l'any 1996. La població compresa entre els 15 i els 64 anys ha augmentat, passant del 79% de l'any 1996 al 84,5% actual. En els dos grups d'edat entre els 25 i 34 anys, la població de nacionalitat estrangera arriba a representar més del 13% dels residents d'aquestes edats a la ciutat, en canvi, tan sols són un 1,6% dels barcelonins entre 60 i 64 anys. Els més joves, tot i l'important acceleració dels fluxos migratoris mantenen el seu nombre, del 12% al 12,2%, fruit segurament de processos de reagrupació familiar (especialment després de les reformes legislatives de l'any 1996) i, en forces casos, de naixements ocorreguts a Barcelona, fets que donen a entendre un major grau d'assentament en bona part d'aquesta població, ja que tant un com l'altre factor es donen usualment en un segon estadi del procés migratori. Així, el pes dels menors se situa entre els estrangers lleugerament per sobre del conegut entre el total de població del municipi, que l'any 2001 era de l'11,5%. D'aquests increments comentats en transcendeix el decreixement dels majors de 65 anys, que ja eren tan sols el 9% l'any 1996, per representar actualment un reduït 3,2%, proporció que contrasta amb la dinàmica d'envelliment experimentada en el conjunt de la ciutat, on la població major de seixanta-cinc anys se situa en el 21,7%, percentatge que assoleix el 22,9% entre aquells amb nacionalitat espanyola. Aquestes estructures per edat es veuen clarament diferenciades si observem les piràmides de població de la figura 3.24. Conjuntament, s'han representat també les principals agrupacions continentals. En relació amb les de cinc anys enrera, cal

destacar la igualació dels perfils per edats entre continents, especialment en el cas dels europeus, i la masculinització de la piràmide referida als asiàtics.

Figura 3.24.- Piràmides de població de nacionalitat estrangera, total i orígens continentals a la ciutat de Barcelona, 2001.

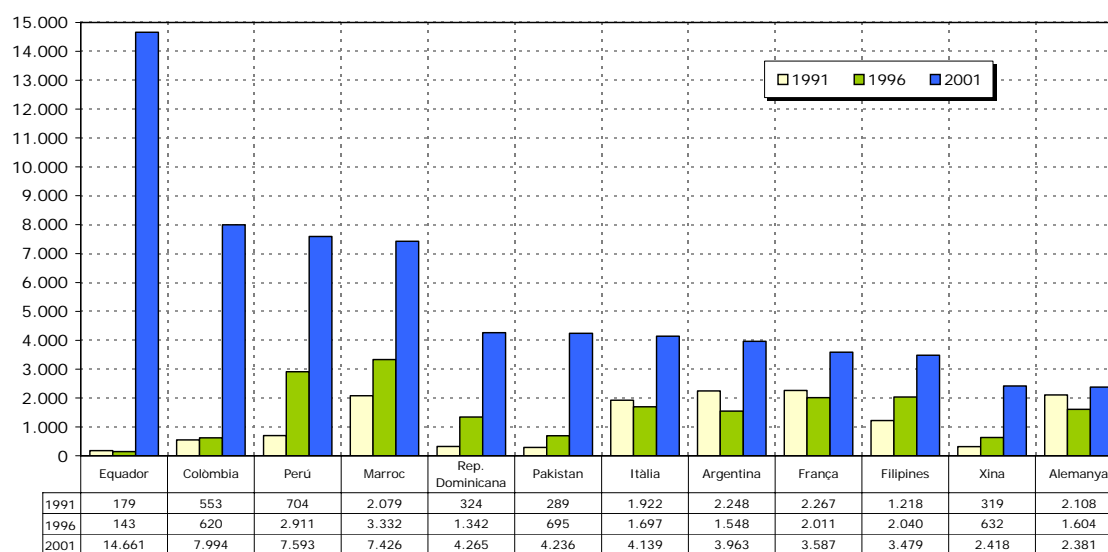

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

És entre els europeus on el rejuveniment és més visible, encara que resulta l'estructura per edats amb major pes dels més grans de 65 anys, que partint del 16% l'any 1991 i 1996, el 2001 se situaven en el 7,4%. Aquest valor segueix essent superior al d'altres orígens

continentals, en tots els casos inferiors al 2,5%. En contraposició, els europeus mostren el menor percentatge de població en les edats de 0-14 anys, el 9,6%, xifra que se situa al voltant del 12,5% entre asiàtics i americans, i augmenta al 14,3% entre els africans. De totes formes, els europeus continuen essent el col·lectiu amb major edat mitjana dels seus residents a Barcelona, amb 35,9 anys. Asiàtics i americans mostren un valor inferior, de 31,5 i 31,2 anys respectivament, per únicament 29,8 anys entre els africans.

Figura 3.25.- Principals nacionalitats en nombre d'efectius l'any 2001 a Barcelona en comparació a anys anteriors.

Font: Cens de població de 1991 i 2001, i Padró de 1996, a partir de les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya. Elaboració pròpia.

D'altra banda, si l'any 1996 la presència femenina representava el 52,6% dels estrangers empadronats a Barcelona, a novembre de 2001 les diferències entre sexes s'havien accentuat, tot i que en el conjunt de la ciutat trobàvem percentatges similars, amb 46.589 dones, el 48,9%, per 48.767 homes, el 51,1%, que per primera vegada superaven a les dones. Tot i això, les prèvies disparitats existents entre sexes pels diversos continents i nacionalitats segueixen presents, fins i tot incrementant-se. El capgirament en la proporció entre sexes s'ha de relacionar directament amb els processos de regularització anteriors a aquest cens, del que se'n beneficien sobretot homes. Així, la masculinització és evident en el cas africà, amb el 63,5% dels efectius de sexe masculí, i especialment en els asiàtics, amb un 64%. Al contrari, el 56% dels americans presents a Barcelona són dones. Tot i això, la tendència a la masculinització s'evidencia en tots els orígens continentals.

D'aquesta evolució n'ha resultat una composició per nacionalitats força diferent a la que podríem observar a principis dels anys noranta, al mateix temps que s'han diversificat els orígens. L'any 1991, com fa preveure la importància de la població europea dins de la població de nacionalitat estrangera censada, tres de les cinc nacionalitats amb major

nombre d'efectius eren europees: francesos, alemanys i italians, en aquest ordre, essent els francesos el col·lectiu de major implantació, amb 2.267 persones, que representaven al seu torn el 9,1% de la població estrangera censada, per davant dels argentins, amb 2.248 residents (el 9%). En quart lloc hi trobàvem els marroquins, amb 2.079 residents i el 8,3%, per davant dels filipins, 1.218 i el 4,9% (veure figura 3.25).

Taula 3.22.- Principals nacionalitats en nombre d'efectius a la ciutat de Barcelona, i relació entre sexes, 2001.

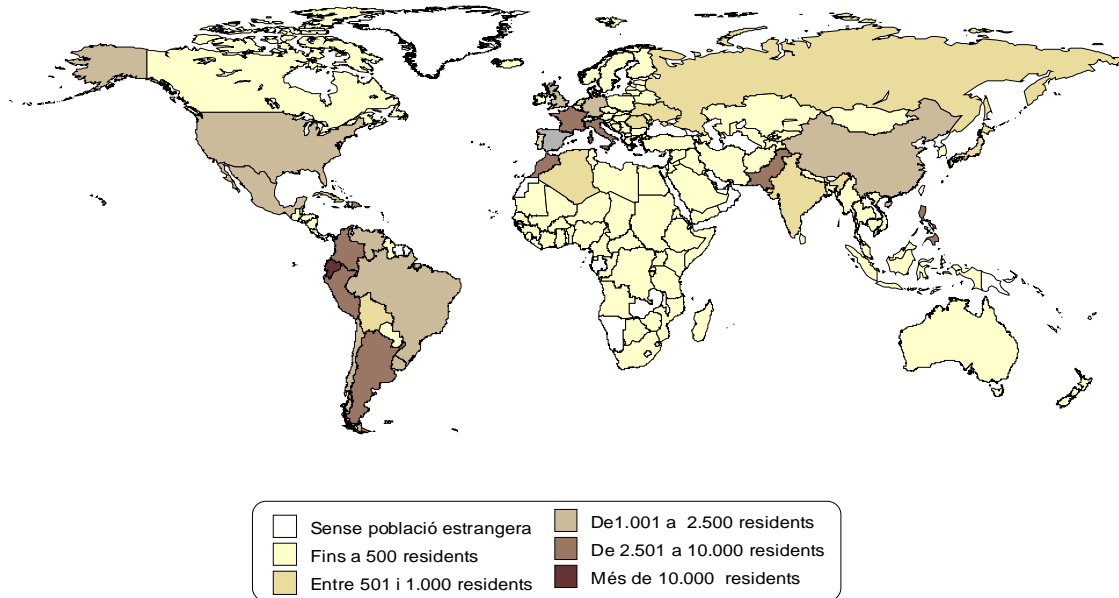
	Població total		Total	Percentatge sexes		Percentatge total estrangers		Total
	Homes	Dones		Homes	Dones	Homes	Dones	
1.- Equador	6.743	7.918	14.661	46,0	54,0	13,8	17,0	15,4
2.- Colòmbia	3.676	4.318	7.994	46,0	54,0	7,5	9,3	8,4
3.- Perú	3.022	4.571	7.593	39,8	60,2	6,2	9,8	8,0
4.- Marroc	4.563	2.865	7.428	61,4	38,6	9,4	6,1	7,8
5.- Rep. Dominicana	1.389	2.876	4.265	32,6	67,4	2,8	6,2	4,5
6.- Pakistan	3.800	436	4.236	89,7	10,3	7,8	0,9	4,4
7.- Itàlia	2.422	1.717	4.139	58,5	41,5	5,0	3,7	4,3
8.- Argentina	2.039	1.924	3.963	51,5	48,5	4,2	4,1	4,2
9.- França	1.668	1.919	3.587	46,5	53,5	3,4	4,1	3,8
10.- Filipines	1.478	2.001	3.479	42,5	57,5	3,0	4,3	3,6
11.- Xina	1.275	1.143	2.418	52,7	47,3	2,6	2,5	2,5
12.- Alemanya	1.190	1.191	2.381	50,0	50,0	2,4	2,6	2,5
13.- Xile	1.013	952	1.965	51,6	48,4	2,1	2,0	2,1
14.- Regne Unit	1.101	763	1.864	59,1	40,9	2,3	1,6	2,0
15.- Brasil	599	893	1.492	40,1	59,9	1,2	1,9	1,6
16.- Cuba	627	804	1.431	43,8	56,2	1,3	1,7	1,5
17.- Índia	836	319	1.155	72,4	27,6	1,7	0,7	1,2
18.- EUA	574	560	1.134	50,6	49,4	1,2	1,2	1,2
19.- Mèxic	493	621	1.114	44,3	55,7	1,0	1,3	1,2
20.- Uruguay	561	542	1.103	50,9	49,1	1,2	1,2	1,2
21.- Venezuela	464	613	1.077	43,1	56,9	1,0	1,3	1,1
22.- Rússia	388	585	973	39,9	60,1	0,8	1,3	1,0
23.- Algèria	720	239	959	75,1	24,9	1,5	0,5	1,0
24.- Bolívia	417	542	959	43,5	56,5	0,9	1,2	1,0
25.- Romania	554	384	938	59,1	40,9	1,1	0,8	1,0

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

El període comprès entre 1991 i 1996 ja comporta un canvi important en les nacionalitats més presents. Les nacionalitats europees coneixen, en la major part dels casos, disminucions en el seu nombre, especialment en el cas alemany, que arriba a perdre el 26% dels efectius presents cinc anys enrere. Aquest descens també abastarà altres països no europeus, com és el cas dels països del con sud americà: els argentins disminueixen en 700 habitants (més d'un 30%) i els xilens en 225, el 24%; o bé els casos dels japonesos i dels nord-americans. Si els dos darrers es poden explicar de forma similar als països de la Unió Europea, per argentins i xilens hauríem possiblement de fer referència també al procés de nacionalització, sobretot essent països que gaudeixen d'una legislació favorable, amb la possibilitat de desaparèixer progressivament del registre de població de nacionalitat estrangera. Davant d'aquesta dinàmica negativa, certs països experimenten al contrari creixements força importants: peruans, marroquins, dominicans, filipins, pakistanesos i xinesos en seran possiblement els més destacats. Així, per primer cop, un país africà, el

Marroc, passarà a ser la nacionalitat amb major nombre d'efectius a Barcelona, amb 3.332 residents, per davant del Perú (2.911), les Filipines (2.040), França i Itàlia (2.011 i 1.697 cada un).

Figura 3.26.- Població resident a Barcelona ciutat segons la nacionalitat, Cens de 2001.

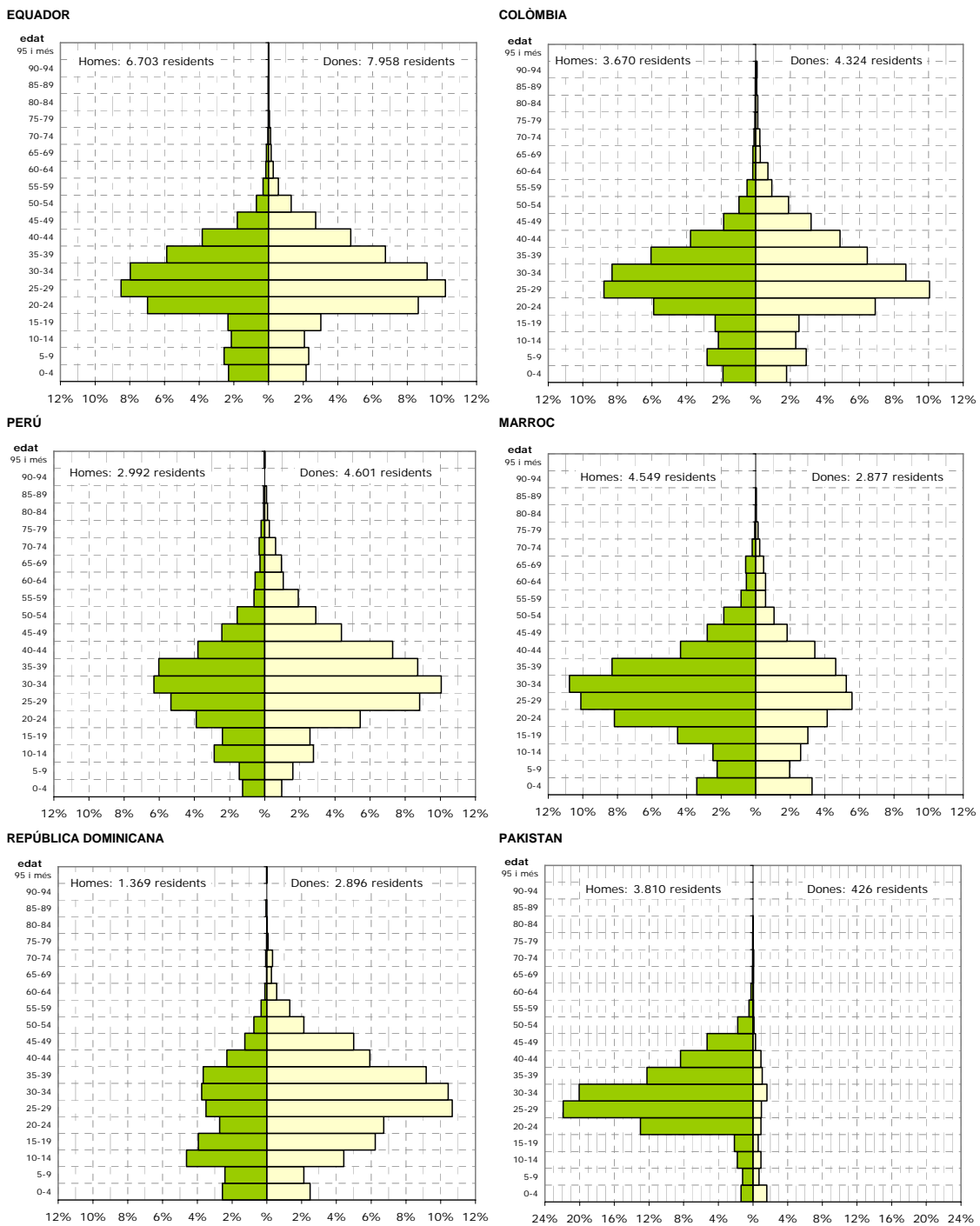

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'Institut Nacional de Estadística. Elaboració pròpia.

Si en aquest primer quinquenni, en que el creixement en el nombre d'efectius havia estat reduït, es produeixen importants variacions en la presència de les nacionalitats, el període 1996-2001, d'acceleració del creixement migratori amb origen a l'estranger, comportarà canvis majors, arribant a alterar de forma considerable la correlació de nacionalitats segons el nombre d'efectius a Barcelona. Aquesta observació surt reforçada al constatar com el col·lectiu amb un increment més gran en el període, els equatorians, eren poc presents l'any 1996, per no dir que pràcticament invisibles estadísticament, passant el seu nombre de tan sols 143 persones empadronades a 14.661 l'any 2001. Quantitativament, els colombians (amb un augment de 7.374 persones), peruans (de 4.682), marroquins (4.096), pakistanesos (amb l'augment de 3.543 censats) i dominicans (2.923) són les nacionalitats que han incrementat de forma més notòria la seva presència a Barcelona, darrera evidentment dels equatorians.

Altres nacionalitats amb menor nombre d'efectius han conegut també un ràpid creixement en el darrer quinquenni, com són els russos (que passen de 84 persones presents l'any 1996 a 973 en el Cens de 2001), bolivians (de 98 a 959), romanesos (de 69 a 938), xinesos (de 632 a 2.418), algerians (de 224 a 959), brasilers (de 465 a 1.492) o mexicans (de 250 a 1.114), que reflectiran la diversificació d'orígens entre la població de nacionalitat estrangera de la ciutat que trobem en els darrers anys.

Figura 3.27.- Piràmides de les principals nacionalitats estrangeres a Barcelona, 2001.

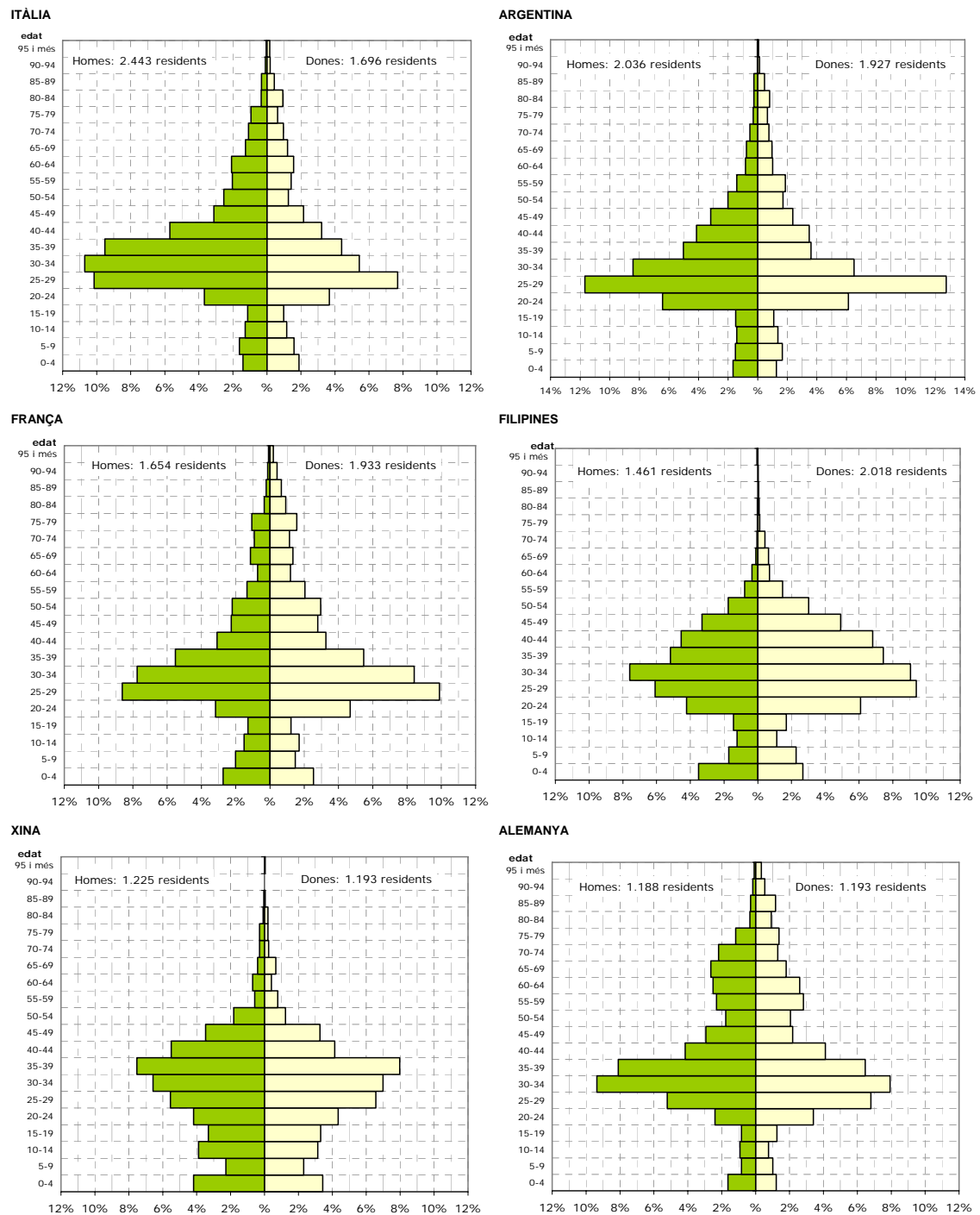

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

En canvi, tot i augmentar també en el seu nombre d'efectius, certes nacionalitats han experimentat creixements, en comparació amb altres orígens o bé al total, força reduïts, entre els quals cal destacar nacionalitats europees com alemanys i francesos, sud-americanes com argentins, i asiàtiques com els filipins, perdent pes relatiu sobre el total de població de nacionalitat estrangera de la ciutat. Les tres primeres nacionalitats citades continuen així

perdent importància dins dels conjunt de població de nacionalitat estrangera, dinàmica enregistrada ja en el període 1991-96.

Figura 3.28.- Piràmides de les principals nacionalitats de la població estrangera a Barcelona, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Un dels fets més notoris d'aquests darrers cinc anys és, per tant, l'aparició del col·lectiu equatorià, que ha passat a ser el més nombrós del municipi, per davant de marroquins i peruans, i concentrant ell sòl un percentatge elevat de la població estrangera resident a la

ciutat, superior al que altres nacionalitats havien representat en anys anteriors. Podem comprovar així com en els tres talls en el temps aquí considerats el col·lectiu amb major presència a Barcelona ha variat, l'argentí el 1991, el marroquí l'any 96, i l'equatorià el darrer any 2001.

Si considerem les dotze primeres nacionalitats presents al municipi (figura 3.27 i 3.28), observem com en conjunt mostren estructures amb majors disparitats per sexe i edat que les enregistrades anys enrere. La importància dels grups d'edat 25-29 i 30-34 anys és marcat en totes les piràmides, a excepció de la xinesa on el major grup d'edat és el del 35-39 anys. La presència de menors és significativa entre els dominicans, els marroquins, colombians i equatorians (18,7; 16,0; 13,9 i 13,5% respectivament), mentre que en les nacionalitats europees, pakistanesos i argentins és inferior al 9% del total de residents.

Entre la població major de 65 anys de la ciutat la presència d'estrangers, ara per ara, és pràcticament inapreciable, amb un valor pròxim a l'1%. Aquest grup de població tan sols representen el 3,3% de la població estrangera, valor que entre les principals nacionalitats únicament superen els països de la UE (alemanys, amb el 14,4%; francesos, amb el 10,8% o italians, amb el 8,6%) i argentins (el 6%), mentre és pràcticament inapreciable en els casos dels pakistanesos o equatorians (0,4 i 0,6% de les seves poblacions respectivament). La concentració en les edats, sobretot les referents als adults joves, és la característica més destacable en gairebé totes les estructures per edat. Els tres grups d'edat compresos entre els 25 i 39 anys, casualment ara per ara també els tres grups d'edat amb major població de nacionalitat espanyola (així agrupen el 22,2% de la població amb nacionalitat espanyola de Barcelona), arriben a concentrar gairebé la meitat dels efectius en pràcticament totes les nacionalitats (el 48% de la població estrangera), amb nacionalitats on s'hi concentren fins a les dues terceres parts dels efectius presents a Barcelona. Aquest fet, acompanyat de les desigualtats entre sexes, mostren unes estructures per edats totalment atípiques.

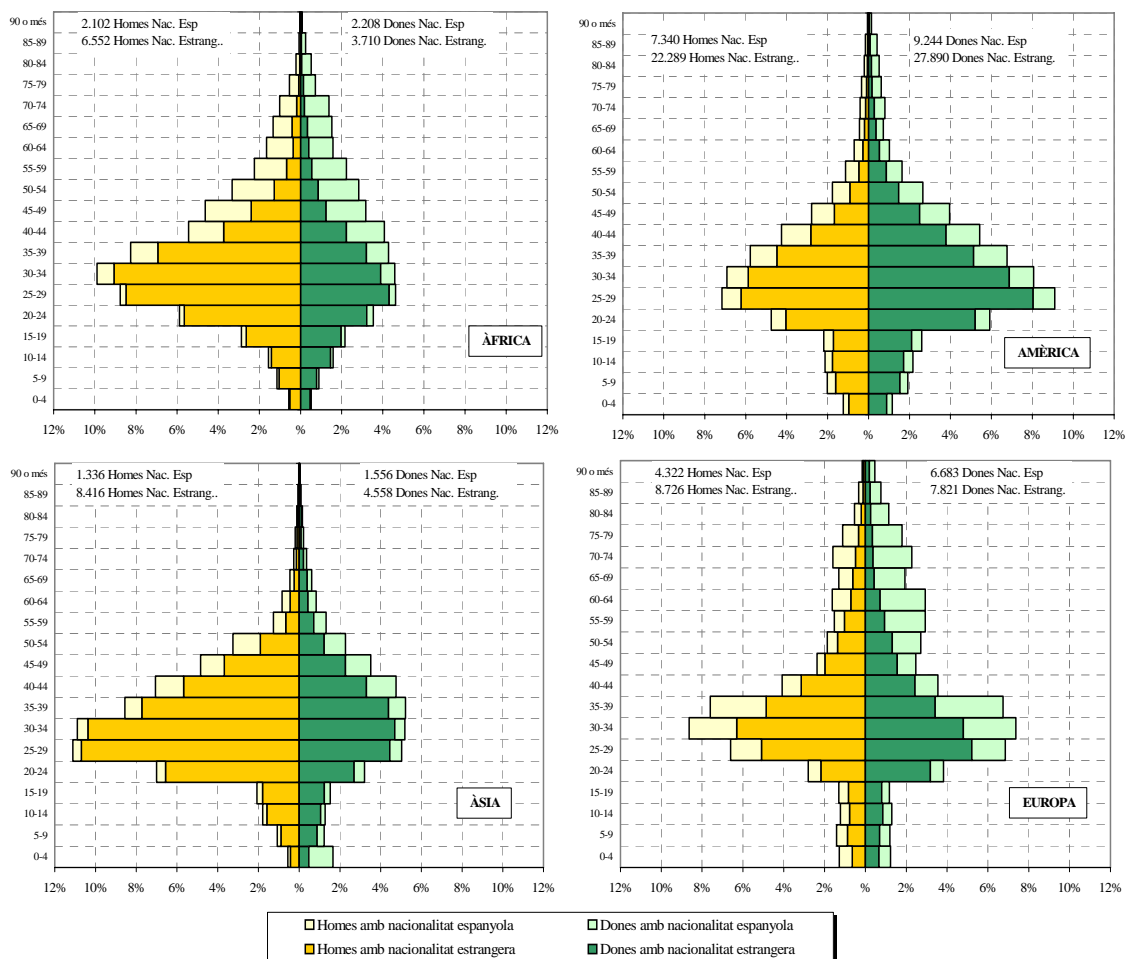
Calculant l'edat mitjana d'aquestes subpoblacions, en tots els casos obtenim un valor inferior al conjunt de barcelonins, que recordem que es trobava situada l'any 2001 en 43,6 anys. Els dominicans, amb 28,8 anys, serien la població més jove, amb un valor similar al d'equatorians o marroquins (29 i 29,3 anys). Ja per sobre dels trenta però encara inferior al conjunt d'estrangers tindriem a colombians, xinesos o pakistanesos. Les altres sis nacionalitats superen els 32 anys, amb màxims entre els europeus, on els alemanys arriben als 41,5 anys, força similar, encara que uns anys per sota, al conjunt de població de la ciutat.

La població segons el lloc de naixement

En darrer lloc, i també utilitzant les dades del Cens de 2001, realitzarem una aproximació a la població resident a la ciutat segons el país de naixement. Mentre que la població

observada des de l'angle de la nacionalitat ens permet diferenciar segons criteris estrictament legals, que pot incloure com estranger a una persona nascuda al país, el criteri de l'origen contempla principalment tres situacions força diferenciades: per un cantó la de la població de nacionalitat espanyola, nascuda amb aquesta nacionalitat però en un país estranger, per l'altre, la de la persona nacionalitzada espanyola, després del procés legal estipulat per accedir a la nacionalitat, i que consta de característiques dispars segons la nacionalitat d'origen, on el país de naixement, altra cop, en la major part dels casos s'aproximarà a l'anterior nacionalitat, i que ens podrà aportar una primera aproximació al fenomen de la nacionalització, i finalment, un tercer fet que és visible darrerament i per alguns orígens concrets, com són els recents processos d'adopció internacional.

Figura 3.29.- Piràmides de població resident a Barcelona segons el continent de naixement i la nacionalitat, 2001*.

* Per Europa, no es té en compte la població nascuda a Espanya.

Font: Cens de població de 2001, a partir de les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Fins a 124.926 residents de Barcelona l'any 2001 eren nascuts a l'estranger (un 8,3% del total de població), un 27,9% dels quals, 34.848 persones, tenien la nacionalitat espanyola, i

el 72,1% restant, 90.078, eren estrangers. En contraposició, 5.278 residents amb nacionalitat estrangera a Barcelona són nascuts a Espanya (el 5,5% dels estrangers).

El continent americà és on ha nascut un major nombre de persones, 66.763, una quarta part dels quals tenen nacionalitat espanyola. Presenta situacions contraposades. D'una banda, països amb fluxos migratoris recents on la nacionalitat espanyola és poc representativa, sigui el cas del 2,6% dels nascuts a Equador amb nacionalitat espanyola o el 12,9% de Colòmbia. De l'altre, països amb fluxos més antics, on gairebé la meitat dels nascuts al país d'origen té la nacionalitat espanyola (el 47% dels nascuts a l'Argentina o el 55% dels de l'Uruguai). Pel conjunt de nascuts en aquell continent, a mesura que s'incrementa l'edat la proporció d'espanyols és major, superant la meitat dels casos a partir dels cinquanta anys. A més, entre els que conserven una nacionalitat estrangera, aproximadament el 4% dels casos ostenten una nacionalitat de la Unió Europea.

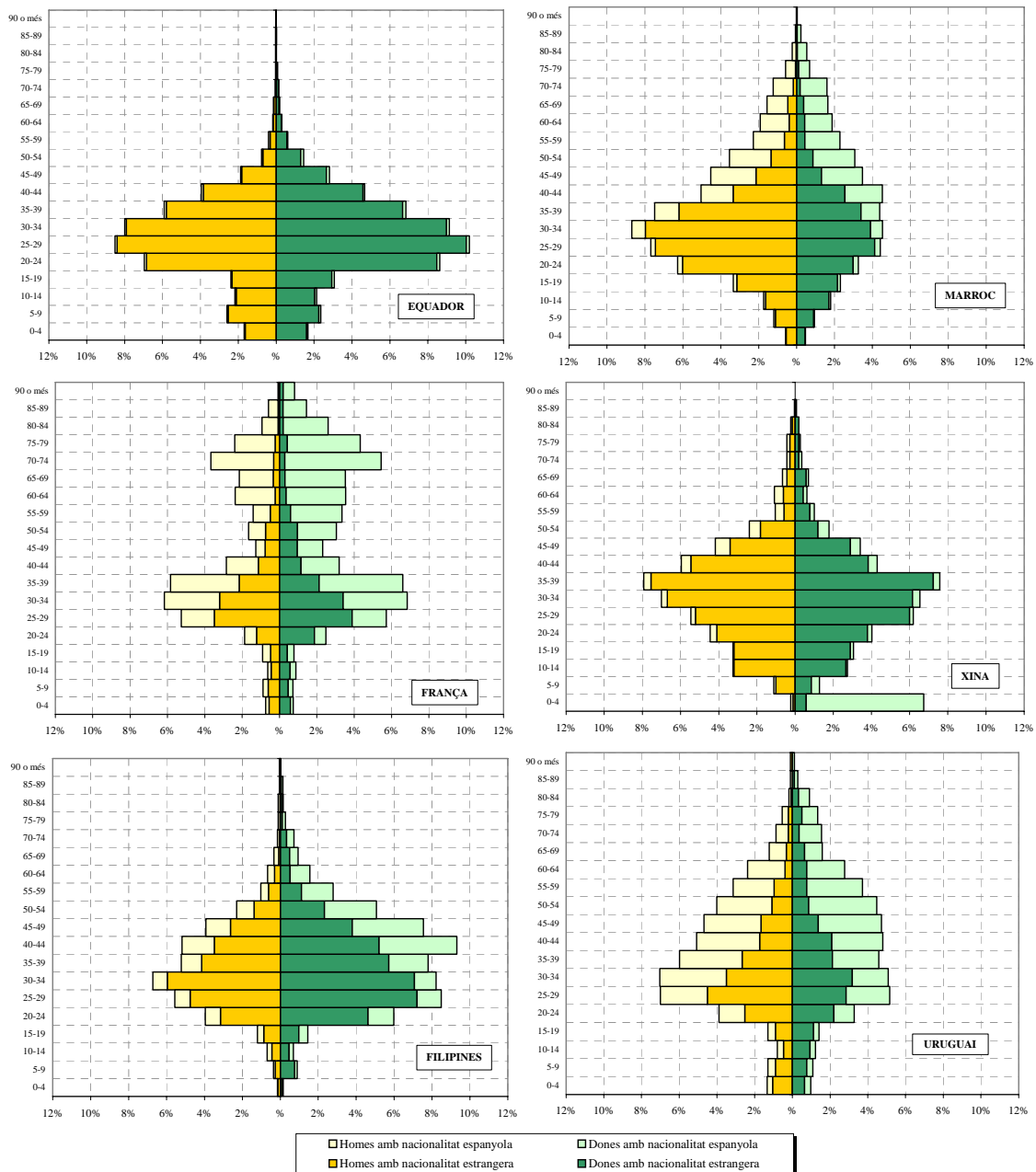
Europa, descomptant Espanya, és el segon continent amb major nombre de barcelonins nascuts. De les 27.552 persones en aquesta situació, el 40% tenen la nacionalitat espanyola. Es mostren també situacions divergents, d'una banda, els originaris de països de l'Est d'Europa, on el percentatge d'espanyols és baix (al voltant del 10%), encara que és força important en els dos primers grups d'edat, no en va Rússia (un 70% d'espanyols en el grup d'edat 0-4 anys, per exemple), Ucraïna, Romania i Bulgària han estat països on en els darrers anys s'ha practicat l'adopció internacional (Brancós, 2004). En altres ocasions, el percentatge d'espanyols és elevat, sigui aquest el cas de França, Suïssa o Alemanya, on es conjuguen moviments migratoris antics en el temps i possiblement joves nascuts en aquests països durant l'emigració espanyola. De totes formes, en relació a 1996, el nombre d'espanyols que trobem a Barcelona i han nascut a la resta d'Europa decreix un 12%, de 12.475 residents a 11.005.

Amb menor nombre d'originaris figura el continent asiàtic, amb 15.866 persones. La proporció d'espanyols és també menor, del 18%. En poques ocasions se supera aquesta xifra, en especial entre els nascuts a Filipines, que arriba al 31%, amb majors facilitats en els processos de nacionalització, o en els casos de Síria i Líban (56 i 41%), amb més temps de permanència al país. En canvi, es simptomàtic el cas de la Xina, on l'auge de les adopcions internacional fa que en el grup d'edat dels 0-4 anys el 90% dels presents siguin espanyols, a més d'una marcada disimetria entre sexes, el 97% dels casos són dones, i que s'observa clarament en la representació de l'estructura per sexe i edat dels nascuts en aquell país (veure figura 3.30).

En darrer lloc, 14.572 barcelonins han nascut en el continent africà. D'aquests, pràcticament el 30% tenen la nacionalitat espanyola, percentatge que a partir dels 45 anys d'edat supera el 50% dels presents. Bona part dels casos podrien ser producte de

nacionalitzacions, tot i que s'ha de tenir en compte que aproximadament 3.600 barcelonins, independentment de la nacionalitat, són nascuts a Ceuta i Melilla. En tot cas, el nombre d'espanyols nascuts a l'Àfrica també decreix en relació a 1996 en un 4%, de 4.494 residents a 4.310 l'any 2001.

Figura 3.30.- Piràmides de població segons país de naixement i nacionalitat, 2001.

Font: Cens de població de 2001, a partir de les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

De fet, la composició per orígens continentals si comparem la població de nacionalitat estrangera i la població nascuda a l'estranger és ara per ara molt similar. Aquesta situació manté una forta lògica si considerem que la major part d'aquestes dues poblacions han arribat fa pocs anys a la ciutat. En canvi, apareix una altra estructura si analitzem la població espanyola nascuda a l'estranger, entre els quals els europeus mantenen una

importància força superior, representen el 32%, i lleugerament entre els africans, el 12,5%. Entre americans i asiàtics, en canvi, la representació és menor. Si considerem que bona part de la població espanyola nascuda a l'estranger pot haver passat per un procés de nacionalització, el major impacte d'aquest fet el trobaríem en l'estructura per edats, incrementant sobretot el pes de la població major de 64 anys, que entre els estrangers es mantenia en proporcions molt baixes, i que en alguns orígens (França i Cuba, per exemple) superaria fins i tot l'envelliment enregistrat a Barcelona, i que en general es mouria al voltant de valors del 10% en els casos d'Argentina, Uruguai, Itàlia, Alemanya, i just per sota el Marroc (amb el 8,4%).

L'any d'arribada

Una altre de les variables que ens aporten una informació suplementària per la població de nacionalitat estrangera és la que fa referència a l'any d'arribada tant a la ciutat, a Catalunya com al conjunt d'Espanya. En les planes anteriors, s'ha comentat la importància de l'any d'arribada al diferenciar Barcelona amb municipis del seu entorn immediat, on es pot entreveure que Barcelona desenvolupa un paper de porta d'entrada al país redistribuint amb posterioritat la població en la seva Àrea Metropolitana, en funció d'una major proporció d'estrangers arribats directament a la ciutat. Al mateix temps, s'observarà com a remolc de l'increment dels fluxos, la població estrangera present en la seva major part ha arribat en el darrer quinquenni a la ciutat.

De totes maneres, la fiabilitat de les dades declarades en el Cens és baixa, tal i com mostra la seva anàlisi, raó per la qual s'ha desestimat l'explotació més completa d'aquesta variable. Per exemple, entre la població de nacionalitat equatoriana, que ha crescut de forma important des de 1996 ençà, any on aproximadament trobàvem tan sols 150 equatorians a Barcelona, en el Cens de 2001 un 31% dels presents, és a dir, prop de 4.500 persones, declaren haver arribat a Espanya abans de 1996, un 96% dels quals haurien també arribat a la ciutat abans de 1996. Aquesta arribada declarada, que es concentra sobretot en la dècada dels setanta, pot estar confonent de manera sistemàtica l'any d'arribada amb la data de naixement. De fet, en el Cens de 2001 els arribats en el quinquenni 1991-1996 dupliquen les xifres de l'estadística de població de 1996 per tots els agregats continentals

De totes maneres, aquesta variable ens indica l'arribada recent a Espanya de la població de nacionalitat estrangera: més de la meitat dels estrangers presents han arribat en els darrers cinc anys (el 57%), situació en que es troben dos de cada tres residents americans, i un de cada dos en la resta d'agrupacions continentals. L'arribada a Barcelona mostra xifres lleugerament per sobre, un 60% han arribat a Barcelona des de 1996, i fins un 17% (un de cada sis estrangers censats), en el mateix any 2001.

3.3.4.- La població de nacionalitat estrangera a partir de l'explotació dels padrons continus municipals

Com repetidament s'ha anat apuntant, a partir de l'any 1996 dues circumstàncies ens han permès de disposar d'una major periodicitat en l'aparició de dades estadístiques referents a la població de nacionalitat estrangera. D'una banda, considerem la implantació del Padró Continu i la possibilitat d'explotació d'aquest en qualsevol moment temporal, i de l'altre, no cal oblidar el propi paper del creixement de la població de nacionalitat estrangera, fet que provoca que a part de l'explotació anual que realitza usualment l'INE de les dades dels padrons municipals, apareguin informes destinats estrictament al seguiment de la població estrangera, com és el cas dels publicats pel Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona en la seva plana web poques setmanes després de començar un nou any, o bé els casos dels municipis de Madrid o València, per citar-ne alguns dels més destacats.

Les diferències de les xifres aportades per aquesta font en relació al Cens de població o als permisos de residència, com ja s'ha comentat, resulten prou significatives. D'una banda cal considerar que a més de constituir la font d'on s'extreu la població oficial d'un municipi, l'empadronament dona dret a l'accés a la major part de serveis municipals independentment de la situació legal, a més a més dels serveis d'assistència sanitària gratuïta, alhora que es pot esgrimir com a document que provi la residència al país, circumstàncies que han millorat la seva cobertura. Per altra banda, la dificultat d'enregistrar les baixes produïdes per un possible retorn o la marxa a un altre país, conjuntament amb possibles duplicacions, fan que sistemàticament la població de nacionalitat estrangera obtinguda en els padrons continus superi a la d'altres fonts, al mateix temps que crea una incertesa sobre les dades amb la sospita de possibles sobreenregistraments. A tall d'exemple, entre el Cens de 2001 i el Padró de gener de 2002, els poc més de 17 mil residents estrangers guanyats en el padró representen aproximadament un creixement del 18% en dos dates de referència pràcticament coincidents en el temps. Per nacionalitats, hauríem d'apuntar situacions pràcticament antagòniques: mentre els estrangers nacionals de països de la Unió Europea pràcticament coneixen increments imperceptibles (un 2,7% pels francesos o un 3,9% pels britànics), entre els pakistanesos o xinesos el padró continu mostra un increment del 44 i 37% respectivament, i que numèricament en el cas dels equatorians arriba a representar més de 3 mil residents.

En aquest treball, les últimes dades que disposem del padró continu de la ciutat són les que l'Ajuntament de Barcelona publica en la seva plana web des del Departament d'Estadística. Aquestes xifres són editades amb data de referència a 1 de gener i tan sols un parell de

mesos després d'enregistrar-se. Encara que per tant mostrin un nivell d'actualització gairebé immillorable, es tracta conseqüentment de dades provisionals que encara l'INE no les ha sotmès a validació. Contenen per tant alguns errors, que de totes maneres no varien significativament les xifres presentades. La correcció de l'INE és posterior, amb uns mesos de decalaix (aproximadament a finals de l'any de referència). Per l'any 2002, les correccions aporten un petit decreixement inferior a les mil persones, en canvi, pel 2003, un guany net aproximat de 4 mil residents, en ambdós casos amb variacions inferiors al 2,5%. Per l'any 2004, el marge és superior, aquesta vegada amb un important decreixement de l'ordre de catorze mil residents menys, inferior en tot cas al 10% de les primeres dades publicades, i que l'any 2005 se situarà en aproximadament onze mil residents menys. Tot i això, les desagregacions per nacionalitats que ens aporten difereixen molt més. Així, per l'any 2005 s'han utilitzat les xifres de l'Ajuntament de Barcelona provisionals, mentre que per anys anteriors el mateix Ajuntament revisa les dades aportades, i manté uns nivells de desagregació tant per nacionalitats com a nivell inframunicipal amb majors possibilitats que les xifres de l'INE. De totes maneres, l'INE publica a partir del padró de gener de 2004 les dades a nivell de secció censal, encara que amb poc detall en la desagregació per nacionalitats. En definitiva, les dades que es presenten a continuació ens permeten un seguiment més acurat de l'evolució temporal de la població de nacionalitat estrangera, tant a Barcelona ciutat a nivell inframunicipal com en la comparació amb altres àmbits territorials. Les variables disposades, més enllà del nombre, es referiran únicament al sexe, grans grups d'edat, o als barris i districtes de la ciutat.

Taula 3.23.- Evolució de la població de nacionalitat estrangera i de les agrupacions continentals segons el padró continu, 2002, 2003, 2004 i 2005, a 1 de gener.

	2002	2003	2004	2005	% 02-03	% 03-04	% 04-05	%02-05
Àfrica	13.638	16.900	17.570	19.378	23,9	4,0	10,3	42,1
Amèrica	58.535	88.347	101.191	115.130	50,9	14,5	13,8	96,7
Àsia	17.719	26.615	28.177	34.588	50,2	5,9	22,8	95,2
Europa	22.752	35.177	41.241	50.577	54,6	17,2	22,6	122,3
Altres	129	184	194	268	42,6	5,4	38,1	107,8
Total pob. Estrangera	112.773	167.223	188.373	219.941	48,3	12,6	16,8	95,0

Font: Plana web de l'INE, pels padrons continus de 2002, 2003, 2004 i 2005. Elaboració pròpia.

Les dades agregades de la població estrangera a partir del padró continu ja han estat comentades anteriorment (veure taula 3.6 i figura 3.8). De les 112.773 persones empadronades amb nacionalitat estrangera a 1 de gener de 2002, un any més tard s'arriba a les 167.223, per 188.373 l'any 2004 i 219.941 a inicis de 2005, passant del 7,5% al 13,8% dels residents del municipi. El creixement, accelerat, és però dispar segons el continent, destacant en relació a l'evolució mostrada fins l'any 2001 un creixement per sobre de la

mitjana de la ciutat experimentat per aquells amb nacionalitats europees, en contraposició, els africans són els que mostren menors increments percentuals (veure taula 3.23).

El creixement de la població americana és similar, encara que lleugerament per sobre, que el del conjunt de la ciutat. Nogensmenys aquests representen més de la meitat dels estrangers, i per tant tenen un pes important alhora d'establir la xifra de creixement global. De totes maneres, aquestes dades confirmen altra vegada el procés de llatinoamericanització de la immigració a Barcelona, a l'igual que succeeix en altres àmbits de l'Estat (veure per exemple Izquierdo, López de Lera i Martínez, 2002). Així, el perfil segons la nacionalitat de la població estrangera de la ciutat es caracteritza cada cop més per una major presència dels ciutadans americans, que arriben a representar ja el 52,3% dels estrangers del municipi i a superar-hi els 115 mil residents. La població estrangera europea, en canvi, sembla experimentar un punt d'inflexió i per primera vegada en tota la dècada incrementen el seu pes en el conjunt de la ciutat, des d'un mínim del 20,2% el 2002, assoleixen el 23% a 2005 i superen lleugerament la representativitat mostrada en el Cens de 2001, al mateix temps que sumen més de 50 mil residents. Encara que en aquest increment hi tingui un paper destacable els ciutadans europeus que no formaven part de l'antiga Unió Europea (referint-nos als 15 països d'abans de la darrera ampliació), i que ja representaven la tercera part dels europeus, en el darrer any són també força importants els creixements dels ciutadans francesos i italians, com s'observarà en la taula 3.24. La població asiàtica, en canvi, manté la seva importància relativa a la ciutat, sempre lleugerament per sobre del 15% i superant ja els 34 mil residents, al mateix temps que els africans continuen en franc descens fins arribar a representar tan sols el 8,8% dels estrangers de Barcelona, encara que en nombres absoluts segueixin incrementant la seva població fins a situar-se lleugerament per sota del llindar dels 20 mil residents, un 70% d'ells marroquins. En el cas dels africans, si exceptuem els marroquins, únicament els algerians superen el miler de residents (amb 1.858 persones), tot i això, i al contrari d'anys enrere, existeix un cert creixement de les nacionalitats subsaharianes: els nigerians i guineans superen àmpliament els 500 residents (876 i 746 respectivament), i els senegalesos i ghanesos es troben al voltant d'aquesta xifra (564 i 492 residents).

L'evolució de les nacionalitats mostra majors disparitats, però sempre en tots els casos amb un creixement de signe positiu. L'heterogeneïtat de la població estrangera augmenta: trobem 25 nacionalitats per sobre dels 2 mil residents a Barcelona a 1 de gener de 2005, totes elles a més superen la nacionalitat amb major nombre de residents que apareixia al Cens de 1991. Els equatorians, seguint la dinàmica dels darrers anys apareixen com a primera nacionalitat, amb 31.828 residents, amb valors força superiors a les altres nacionalitats presents a Barcelona. Marroquins, colombians i peruans superen ja els 13 mil

residents, i argentins i pakistanesos es troben per sobre dels 10 mil. Els argentins en els darrers anys s'han configurat com una de les nacionalitats amb major increment absolut i relatiu de població, pràcticament triplicant el seu nombre des del Cens de 2001. En canvi, els pakistanesos o equatorians, que havien registrat un creixement accelerat, en els darrers anys estabilitzen el seu nombre de residents.

Taula 3.24.- Nacionalitats amb major nombre d'empadronats a Barcelona a 1 de gener de 2005, i evolució des de 2002.

		taxa de creixement							
		2002	2003	2004	2005	% 02-03	% 03-04	% 04-05	%02-05
1.	Equador	17.975	26.891	31.227	31.828	49,6	16,1	1,9	77,1
2.	Perú	8.646	10.964	12.447	15.037	26,8	13,5	20,8	73,9
3.	Marroc	9.751	11.985	12.432	14.508	22,9	3,7	16,7	48,8
4.	Colòmbia	9.616	12.429	12.477	13.935	29,3	0,4	11,7	44,9
5.	Argentina	4.547	9.516	10.803	12.439	109,3	13,5	15,1	173,6
6.	Pakistan	6.112	9.944	9.294	11.997	62,7	-6,5	29,1	96,3
7.	Itàlia	4.572	7.013	9.107	11.678	53,4	29,9	28,2	155,4
8.	Xina	3.303	5.272	6.579	9.524	59,6	24,8	44,8	188,3
9.	Bolívia	1.116	2.455	4.654	8.314	120,0	89,6	78,6	645,0
10.	França	3.684	4.709	5.963	7.706	27,8	26,6	29,2	109,2
11.	Rep. Dominicana	5.031	5.947	6.270	7.218	18,2	5,4	15,1	43,5
12.	Filipines	3.859	4.903	5.348	6.470	27,1	9,1	21,0	67,7
13.	Xile	2.187	3.391	4.161	5.307	55,1	22,7	27,5	142,7
14.	Mèxic	1.162	2.334	3.754	5.228	100,9	60,8	39,3	349,9
15.	Alemanya	2.593	3.225	3.799	4.762	24,4	17,8	25,3	83,6
16.	Brasil	1.880	2.641	3.208	4.688	40,5	21,5	46,1	149,4
17.	Regne Unit	1.936	2.473	3.140	4.056	27,7	27,0	29,2	109,5
18.	Romania	1.079	2.288	2.978	4.049	112,0	30,2	36,0	275,3
19.	Veneçuela	1.207	1.904	2.639	3.432	57,7	38,6	30,0	184,3
20.	Uruguai	1.241	2.067	2.679	3.395	66,6	29,6	26,7	173,6
21.	Rússia	1.250	1.951	2.388	3.101	56,1	22,4	29,9	148,1
22.	Índia	1.485	2.358	2.545	3.064	58,8	7,9	20,4	106,3
23.	EUA	1.264	1.731	2.142	2.945	36,9	23,7	37,5	133,0
24.	Cuba	1.693	2.069	2.112	2.458	22,2	2,1	16,4	45,2
25.	Ucraïna	1.045	1.810	2.171	2.422	73,2	19,9	11,6	131,8

* L'explotació del Padró de 2005 des de l'Ajuntament de Barcelona és de caràcter provisional.

Font: Padró Continu, diversos anys, amb les dades de la plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Entre aquestes 25 nacionalitats, marroquins, colombians, dominicans i cubans són els que mostren un menor creixement relatiu. També és el cas dels peruans i de la majoria de nacionalitats de la Unió Europea (UE15), que creixen per sota del conjunt d'estrangers del municipi. Són en tots els casos nacionalitats que porten anys presents en la ciutat. En canvi, els majors increments corresponen a bolivians (de 1.116 residents a 4.810 en dos anys), mexicans (de 1.162 a 3.971), o romanesos (de 1.079 a 3.084). El creixement de l'any 2002, és percentualment en gairebé tots els casos força més elevat que el de l'any posterior, únicament entre els francesos, alemanys i anglesos el creixement és major a 2003, nacionalitats que d'altra banda experimenten creixements dels més moderats a la ciutat. En

nombres absoluts aquest creixement és alhora menys significatiu en el 2003, amb contades excepcions, sigui el cas dels bolivians.

La relació entre sexes que mostra el Padró continu es troba més allunyada dels paràmetres dels censos i estadística de població, mostrant majors desequilibris. La hipòtesi de que aquells recullen població amb major grau d'assentament, i el fet que les darreres regularitzacions adreçades a treballadors hagin afavorit especialment la masculinització, poden justificar les diferències. Així, segons les dades a 1 de gener de 2005, el total de població de nacionalitat estrangera de Barcelona es compon per 115.410 homes i 104.531 dones, el 52,5 i 47,5% respectivament, creixent el grau de masculinització començat a observar l'any 2001. Per continents, segons el padró continu les diferències entre sexes es disparen, així, el 67,2% de la població amb nacionalitat asiàtica és masculina (sobretot per l'increment del Pakistan), xifra similar, del 66,3% entre els africans. Entre els europeus, destaca una lleugera masculinització, amb el 52,9% d'homes, per ésser el continent americà l'únic amb presència major de dones, del 54,4%. La informació sobre el sexe segons la nacionalitat solament està disponible per les primeres deu nacionalitats extracomunitàries, amb dades provisionals de l'Ajuntament. Entre aquestes, destaquen dues de fortament masculinitzades, els pakistanesos, on el 89,9% dels presents són homes, i els marroquins, on aquesta xifra arriba al 64,5%. Són nacionalitats on la estratègia migratòria es desenvolupada per l'home, amb la reunificació familiar posterior, i on el procés de regularització adreçat a treballadors ha fet augmentar la masculinització prèvia, encara que s'havien detectat indicis d'un lleuger procés de feminització dels fluxos migratoris marroquins (Domingo, Brancós i Bayona, 2002). En canvi, entre les altres nacionalitats els dominicans són els més feminitzats, el 62,6% són dones, tendència també observada entre els bolivians (59,9%), peruans (55,9%), filipins (55,9%), equatorians (54,6%), o colombians (54%).

La informació relativa a l'estructura per edats de la població estrangera en aquest cas es restringeix a grans grups d'edat pel conjunt d'estrangers, per l'agregat regional i les nou primeres nacionalitats extracomunitàries del municipi. Aquesta informació, a 1 de gener, es troba disponible en una sèrie cronològica iniciada l'any 2000. Amb data de referència a 1 de gener de 2002, l'estructura per grans grups d'edat és molt pròxima a la mostrada pel Cens de 2001 pel conjunt d'estrangers, amb un 12,5% de menors de 15 anys i un 3,2% de majors de 65. De llavors ençà, ambdues xifres coneixen lleugers decreixements, que a principis de 2005 indiquen un 11,7% de menors i un 2,5% de majors de 65. Si ens referim a les nou nacionalitats extracomunitàries amb major presència a Barcelona, únicament en el cas dels equatorians creix la importància relativa dels menors, que amb 5.604 menors arriben a representar el 17,6% dels equatorians. Aquest valor és tan sols igualat pels dominicans,

encara que mostrant una evolució estable en el temps. En la resta de països, l'evolució és descendent, amb valors inferiors entre els argentins (9,6%) i pakistanesos (8%). Pel que fa al percentatge relatiu dels majors de 65 anys, en tots els casos aquest es mou en valors força reduïts, amb un màxim entre els argentins (el 4,3%) tot i que en ràpid descens, i un mínim del 0,4% entre els pakistanesos. En relació a la resta de grans grups d'edat, és en el cas dels argentins on únicament podem apuntar una variació en les xifres entre 2001 i 2005, concretament en el grup d'edat de 25-39 anys que experimenta un ràpid ascens, de representar el 40% a 2001 al 56,5% quatre anys més tard. En aquest cas, l'acceleració dels fluxos migratoris ha comportat una forta concentració en les edats, seguint amb la tònica que ja es començava a observar en la piràmide d'edats dibuixada per l'any 2001.

Una darrera dada disponible a partir de l'any 2003 és la que ens informa de l'any d'arribada al municipi. Així, a 1 de gener de 2005 trobem que el 26% dels estrangers presents al municipi (60.067 persones sobre un total provisional de 230.942) haurien arribat en un període inferior a l'any, un 65% portarien entre 1 i 5 anys a Barcelona, un 7,5% entre 5 i 15 anys i tan sols l'1,5% residirien a la ciutat fa més de 15 anys. Aquestes dades indiquen clarament l'auge de la immigració des de principis de la dècada actual. Durant l'any 2002, segons el padró de gener de 2003, haurien arribat 64.878 persones, per 57.015 en l'any posterior. El volum d'entrades, amb certs alts i baixos, se situaria en els darrers anys al voltant dels seixanta mil nous residents anuals. Aquestes mateixes xifres, en comparació al creixement real entre una data padronal i l'altre, sense valorar l'efecte de possibles nacionalitzacions o el resultat de la dinàmica natural, indicarien una elevada mobilitat, tant de retorn com en direcció a altres indrets, que es podria xifrar a *grasso modo* en gairebé un 10% de la població estrangera resident.

Les darreres dades aparegudes: confirmació de les tendències existents

En els moments de realitzar les últimes correccions, durant el mes de març de 2006, apareixia el darrer informe de l'Ajuntament de Barcelona sobre les característiques de la població de nacionalitat estrangera resident al municipi a 1 de gener de 2006, amb dades provisionals i consultable en la seva plana web. Aquesta nova explotació, que incorpora una data més a l'evolució de la immigració internacional a la ciutat, no fa més que reafirmar la dinàmica precedent observada i comentada fins aquests instants. Així, la població de nacionalitat estrangera assolía els 260.058 residents, confirmant un creixement menor de l'estoc present que en anys precedents, tot i que les altes en el padró del darrer any es mantenen en xifres similars a les enregistrades des de l'any 2002 (sempre al voltant de les seixanta mil noves incorporacions). La composició per nacionalitats ens informa altra vegada de l'increment relatiu dels europeus comunitaris per sobre del conjunt d'estrangers,

com estava succeint en els últims recomptes, i de l'heterogeneïtat creixent de la població de nacionalitat estrangera. Finalment, en la distribució territorial, tot i que Ciutat Vella segueix essent el districte on la proporció d'estrangers és més elevada (el 38,5%), l'Eixample figura a l'igual que l'any 2005 com el districte amb major nombre d'estrangers (44.366), alhora que l'extensió de la immigració continua essent el fet més important. A més a més de la concentració de Ciutat Vella, que s'estén a barris veïns (el Poble-Sec), es reafirmen els nous barris emergents. Així, barris com Trinitat Vella (el 28,7% dels seus residents són estrangers), Ciutat Meridiana-Vallbona (el 24,2%), o Barris Besòs (el 17,8%), segueixen adquirint amb el pas dels anys un creixent protagonisme en la inserció dels nous habitants. La major dispersió de les nacionalitats llatinoamericanes, però sobretot i de manera creixent la difusió dels marroquins (el 21% dels estrangers a Trinitat Vella) i més recentment la dels pakistanesos (el 28% dels estrangers a Barris Besòs, o el 20% també a Trinitat Vella), ens dibuixen un panorama en la distribució que difereix de l'observat en el Cens de 2001. Aquests barris, majoritàriament construïts en els anys seixanta i setanta, i que acolliren sobretot als migrants interiors d'aquells moments, tornen a desenvolupar la funció de recepció de nous fluxos migratoris. La immigració internacional, en aquest sentit, pot acabar reproduint les pautes residencials de fluxos migratoris anteriors, on les característiques sociodemogràfiques dels migrants i la jerarquia socioeconòmica dels barris barcelonins expliquen les pautes d'inserció per sobre de la nacionalitat.

**CAPÍTOL 4.- L'EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ DE
NACIONALITAT ESTRANGERA EN ELS BARRIS DE
LA CIUTAT**

Les característiques demogràfiques de la població de nacionalitat estrangera resident en el municipi de Barcelona, com a resultat de l'increment dels fluxos i del creixement de l'estoc de residents, mostren diferències contrastades entre 1991 i l'actualitat, que han propiciat la dispersió de les nacionalitats, la concentració en les edats i l'increment de les divergències en la composició per sexes dels diferents orígens continentals. Paral·lelament, i de la mateixa forma, s'espera que la distribució en el territori també hagi variat força en aquests gairebé quinze anys d'observació. En relació directa amb la població de nacionalitat estrangera, tres factors s'hauran de considerar preferentment com a inductors dels canvis espacials:

- 1) D'una banda, el propi creixement de la immigració internacional, que porta associada l'extensió de la població de nacionalitat estrangera a tots els barris de la ciutat;
- 2) De l'altre, l'existència de pautes territorials que varien en funció de la nacionalitat, amb possibles modificacions en la distribució del conjunt de residents segons l'evolució de cadascun dels col·lectius nacionals; i
- 3) Finalment, la possible aparició de variacions en les pautes territorials de les diferents nacionalitats, ja sigui per un major temps d'estada al país, o per una composició sociodemogràfica dels fluxos migratoris que canvia amb el temps.

Fins aquests moments, l'evolució de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona s'ha analitzat pel conjunt de la ciutat, utilitzant els talls transversals que ens aporten els censos i l'Estadística de població, afegint-hi les darreres dades del Padró continu de l'Ajuntament. En les properes planes s'aprofundirà en aquesta visió examinant la distribució espacial a escala inframunicipal, utilitzant bàsicament els districtes i les Zones Estadístiques Grans (ZEG) com a subdivisions de referència, pels mateixos intervals temporals, amb la intenció d'establir un retrat de la distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera dins de la ciutat i de la seva evolució.

L'estudi de les pautes de distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera a escala inframunicipal a Espanya ha estat, fins aquests darrers anys, poc treballada, mentre que en altres països europeus porta ja més de trenta anys de desenvolupament (veure Peach, 1975, com a exemple). D'una banda, no serà fins a finals dels anys noranta quan els fluxos migratoris s'incrementen a Espanya, i amb ells la població de nacionalitat estrangera resident. En aquest sentit, les estadístiques fins fa poc disponibles, el Cens de població de 1991 o el Padró de 1996, ens aportaven unes dades de la població estrangera allunyades del

creixement de finals dels anys noranta, tant en el temps com en la seva cobertura del fenomen. Amb els avantatges que representa la publicació de les dades del Padró Continu, ha crescut notablement l'interès per l'anàlisi de la distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera, encara que amb fortes limitacions analítiques per la poca disponibilitat de dades existent. Aquests padrons han estat utilitzats per realitzar aproximacions inicials a la distribució espacial de la població estrangera, entre els que destaquen diversos càlculs d'indicadors que sintetitzen aquesta distribució per la ciutat de Barcelona (Bayona i Blanco, 2004; Domingo i Bayona, 2003; o Fullaondo, 2003), o per les principals ciutats de Catalunya (Martori i Hoberg 2003), que també han estat parcialment utilitzats en altres estudis de municipis de la Regió Metropolitana barcelonina (Torner, 2002, en el cas de Mataró; Martori i Hoberg, 2004, per l'Hospitalet i Granollers). Simultàniament apareixen varies aproximacions referides a la capital de l'Estat (veure Lora-Tamayo d'Ocón, 2003 o Vázquez, 2003), o a d'altres ciutats espanyoles com és el cas de la ciutat de València (Torres Pérez, 2003) o de la província de Màlaga (Carvajal, 2004). En aquest camp destaquen especialment els treballs de Juan Carlos Checa i Ángeles Arjona sobre la segregació residencial dels estrangers al camp d'Almeria (Checa i Arjona, 2005; o Fernández i Checa, 2003, per exemple). Amb anterioritat, López Trigal (2002), en un recull de les aportacions des del camp de la Geografia als coneixements sobre immigració, únicament cita alguns treballs realitzats per part de Bel Adell i Gómez Fairén per la ciutat i província de Múrcia, i les de Lora-Tamayo (1999 i estudis posteriors) per Madrid, on s'estudià la població estrangera a escala inframunicipal.

A inicis de la dècada dels noranta, Giménez (1993) havia aportat les primeres dades d'estrangers pels districtes madrilenys, dades que es remuntaven al Padró de 1986. En el cas de Barcelona, Canals i altres (1994) i Moreras (1998) publiquen pels anys 1991 i 1996 les primeres xifres segons el barri i el districte de residència de la població estrangera a Barcelona, amb una breu descripció de la distribució en l'espai dels estrangers.

El Cens de 2001, en aquest aspecte, servirà per contribuir a afegir a les dades absolutes les característiques sociodemogràfiques d'aquesta població, amb la possibilitat d'anar més enllà de la simple descripció dels patrons residencials, aprofundint en les seves causes. De totes maneres, l'increment en el nombre de residents estrangers des de l'any 2001 en endavant, farà sempre necessari remetre'ns altra vegada a l'estudi de les xifres del Padró continu (que es publiquen a nivell de secció censal per primera vegada l'any 2005 amb dades d'1 de gener de 2004) per tal d'actualitzar unes dades que han patit fortes variacions.

En contraposició a aquests estudis, i utilitzant una divisió administrativa inferior als límits municipals, han estat més comunes les monografies que se centren en un barri, districte o espai determinat d'un municipi. En aquests casos, l'interès ja no s'enfoca en la distribució

espacial dels estrangers dins de la ciutat sinó en l'estructura demogràfica o en les condicions socials de l'espai analitzat. Entre aquestes aproximacions, cal destacar des del camp de l'antropologia els estudis d'Aramburu (2000 i 2001) pel barri de Ciutat Vella a Barcelona, barri que ha conegut altres aproximacions com és la de Moreras (1998b). Martínez Veiga (1999), a partir de l'interès sobre les condicions d'habitatge de la població de nacionalitat estrangera estudia també el cas de Ciutat Vella a Barcelona, conjuntament amb els barris de Lavapies a Madrid, o el Parque Ansaldo a Alacant, entre d'altres. Són més nombrosos els estudis referits a un cert col·lectiu nacional en un àmbit urbà i que d'una manera o altra fan referència a qüestions de la seva distribució en l'espai urbà, en forces casos en relació amb l'habitatge o les condicions d'aquest (Bayona, 2004; Riol, 2003; Sargatal, 2001; o Pimentel, 2001, per exemple a la pròpia ciutat de Barcelona).

En darrer lloc, i des d'una vessant estadística, cal esmentar les publicacions dels diferents organismes estadístics municipals, que majoritàriament en la seva plana web disposen periòdicament d'informes estadístics que tracten directament la distribució de la població estrangera a escala inframunicipal. Són els casos de la ciutat de Barcelona des de l'any 2000 (www.bcn.es/estadistica), o també el de l'Ajuntament de la ciutat de Madrid (www.munimadrid.es/estadistica), pràctica que en general es difon progressivament a les principals ciutats espanyoles, tot i que generalment es limiten a la mera presentació de taules estadístiques i algunes representacions cartogràfiques de la distribució de les principals nacionalitats.

4.1.- L'EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA DE LA CIUTAT A ESCALA INFRAMUNICIPAL

Abans d'entrar a analitzar la distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona s'ha de fer necessàriament referència a les característiques demogràfiques del conjunt de ciutadans a aquest mateix nivell d'anàlisi inframunicipal. Recordem que la ciutat comtal, a inicis de la dècada dels noranta, es trobava en un context demogràfic caracteritzat per la pèrdua contínua de població originada tant en la sortida de residents cap a municipis propers com per un saldo natural negatiu, essent l'envelliment el tret derivat més significatiu. Al mateix temps, l'actual distribució espacial de la població en els barris encara mostra traces evidents de l'assentament diferenciat d'antics moviments migratoris, amb composicions per origen i edat que varien en el territori. De la mateixa manera, la mobilitat afectarà per desigual als barris barcelonins, i la mobilitat interna en algunes ocasions reequilibrarà la població del municipi o aprofundirà en les dinàmiques existents. Creiem, per tant, que és necessari aportar una primera visió d'aquests fenòmens a escala inframunicipal, sense voler tampoc aprofundir en la dinàmica interna barcelonina, sinó aportar elements complementaris per la interpretació de l'entrada de la població de nacionalitat estrangera en els diversos barris del municipi.

A l'igual que succeïa amb el conjunt de residents de la ciutat, l'evolució de la població total dels diferents districtes de Barcelona presentava a inicis de la dècada dels noranta una situació de decreixement gairebé generalitzat. Aquest decreixement no afectarà d'igual manera a tot el territori municipal, ni en el temps ni en la seva importància numèrica o relativa. Barcelona ciutat havia aconseguit l'any 1981 el seu màxim històric de població en un recull censal, tot i això, algunes zones urbanes mostraven ja símptomes evidents de pèrdua de població. El districte de Ciutat Vella n'és el cas paradigmàtic, perd població ja en els anys setanta, amb un agut ritme de decreixement que 25 anys més tard haurà reduït la seva població a la meitat (de fet, el districte redueix la seva població des de 1955, quan arriba al màxim de 258.867 habitants, Departament d'Estadística, 1998). L'Eixample o Sarrià-Sant Gervasi també mostren el mateix any 1970, sense endinsar-nos més enrere, els seus màxims de població. L'heterogeneïtat urbana s'observa pel districte de Les Corts, que en contraposició als fins ara esmentats no arriba sinó en l'any 1991 al seu màxim d'habitants, mentre en els districtes restants coincideix l'any 1981, com al total municipal, amb l'any amb major nombre d'efectius (veure taula 4.1). No serà fins el quinquenni 1991-1996 quan el decreixement es trobarà generalitzat a tots els 10 districtes del municipi, situació extraordinària, i que coincideix amb l'inici de l'increment de la població de

nacionalitat estrangera. A l'inrevés, de 1996 a 2001 Barcelona perd tan sols uns cinc mil residents. Alguns dels districtes, però, ja coneixen en aquest interval creixements de població significatius, significativitat derivada del propi guany de població o del trencament de la tendència negativa experimentada en els darrers anys. Entre l'any 2001 i 2003, en contraposició, el creixement es generalitzarà a tot el municipi, increment on la població de nacionalitat estrangera desenvoluparà un paper cabdal en l'evolució. El darrer recompte, de gener de 2004, ens aporta noves variacions en la dinàmica, decreixent el municipi en poc més de quatre mil residents, pèrdua que es produeix en set dels districtes municipals, a excepció de Ciutat Vella, Sant Andreu i Sant Martí. A gener de 2005, la ciutat tornarà a augmentar el seu nombre de residents, com ja s'ha comentat en el capítol precedent, desconeixent a hores d'ara el valor d'aquesta evolució a escala inframunicipal.

Taula 4.1.- Evolució de la població total a Barcelona segons districtes, en nombres absoluts i base 100 (1981); 1970-2004.

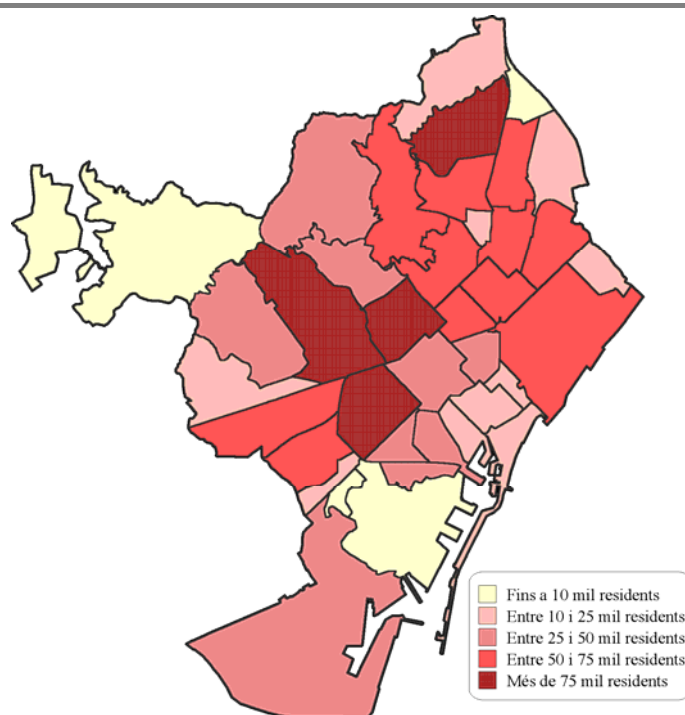
	1970	1981	1986	1991	1996	2001	2003	2004
1. Ciutat Vella	177.544	117.768	101.264	90.612	83.829	87.419	106.722	107.605
2. Eixample	324.337	302.981	288.512	274.282	248.777	249.829	262.044	260.237
3. Sants-Montjuïc	188.817	189.366	183.250	179.465	167.390	166.663	176.080	176.027
4. Les Corts	58.162	78.523	89.668	89.750	81.864	80.717	83.627	82.546
5. Sarrià-St. Gervasi	152.361	148.420	151.878	148.237	129.573	132.764	139.506	138.656
6. Gràcia	137.044	138.253	133.605	128.608	115.753	114.400	119.216	119.210
7. Horta-Guinardó	185.641	200.091	192.022	184.557	169.832	166.010	170.263	169.739
8. Nou Barris	187.935	204.209	197.228	188.781	170.849	162.162	166.627	165.368
9. Sant Andreu	124.044	152.200	147.575	144.998	135.579	135.963	140.850	141.154
10. Sant Martí	209.256	220.817	216.810	214.252	205.359	207.957	217.803	218.004
BARCELONA	1.745.141	1.752.628	1.701.812	1.643.542	1.508.805	1.503.884	1.582.738	1.578.546
	1970	1981	1986	1991	1996	2001	2003	2004
1. Ciutat Vella	150,8	100,0	86,0	76,9	71,2	74,2	90,6	91,4
2. Eixample	107,0	100,0	95,2	90,5	82,1	82,5	86,5	85,9
3. Sants-Montjuïc	99,7	100,0	96,8	94,8	88,4	88,0	93,0	93,0
4. Les Corts	74,1	100,0	114,2	114,3	104,3	102,8	106,5	105,1
5. Sarrià-St. Gervasi	102,7	100,0	102,3	99,9	87,3	89,5	94,0	93,4
6. Gràcia	99,1	100,0	96,6	93,0	83,7	82,7	86,2	86,2
7. Horta-Guinardó	92,8	100,0	96,0	92,2	84,9	83,0	85,1	84,8
8. Nou Barris	92,0	100,0	96,6	92,4	83,7	79,4	81,6	81,0
9. Sant Andreu	81,5	100,0	97,0	95,3	89,1	89,3	92,5	92,7
10. Sant Martí	94,8	100,0	98,2	97,0	93,0	94,2	98,6	98,7
BARCELONA	99,6	100,0	97,1	93,8	86,1	85,8	90,3	90,1

Font: Censos i Padrons, amb dades de la plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

La desagregació municipal vàlida des de 1984 ens proporciona unitats territorials de superfícies i densitats fortament diferenciades, i que fan variar la població entre els poc més de 80 mil residents al districte de Les Corts i els més de 260 mil a l'Eixample, segons les

dades del Cens de 2001. Per barris, utilitzant aquí les 38 Zones Estadístiques Grans, l'heterogeneïtat és major, des del mínim de Montjuïc on amb prou feines hi trobem 500 residents o de Vallvidrera-Les Planes, al voltant de 3 mil, fins a valors que limiten els 100 mil residents al barri de Sant Gervasi (veure figura 4.1). De fet, aquesta diversitat ha motivat darrerament el plantejament per part del propi Ajuntament de Barcelona de l'elaboració d'una nova divisió territorial, que en principi s'aplicaria a partir de l'any 2007, i que contindria aproximadament setanta-dos barris amb poblacions que variarien entre els cinc i els cinquanta mil residents, mantenint la divisió per districtes de 1984.

Figura 4.1.- Distribució espacial de la població a Barcelona, per Zona Estadística Gran, Cens de 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

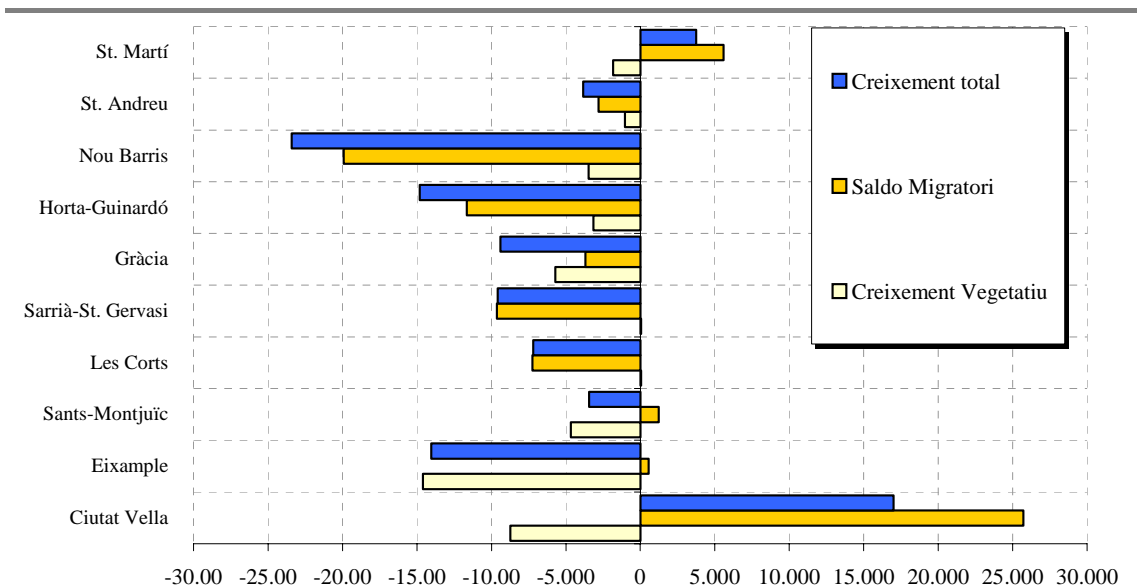
En un municipi com Barcelona, amb poc més de 100 km², aquestes diferències es tradueixen en densitats dispars. Tenint en compte únicament la superfície total de cada ZEG, i per tant sense diferenciar entre zones urbanes i zones no urbanes, les densitats varien entre barris que superen els 50 mil residents per km², com el Poble-Sec o la Sagrada Família, a d'altres més perifèrics que no arriben als 5 mil residents, com Pedralbes o Ciutat-Meridiana-Vallbona, essent el mínim a Montjuïc, amb 102 residents per km².

La relació entre pèrdua de població d'un territori determinat i l'arribada de població de nacionalitat estrangera ha estat analitzada recurrentment, vista però de manera desigual. Per un cantó, i seguint els arguments inicials de l'escola d'ecologia urbana de Chicago, però aplicats al cas espanyol, s'insinua des d'una perspectiva teòrica que la pròpia disminució de població és un símptoma de vulnerabilitat d'un espai determinat en quant aquest implica un

abandonament de certs usos residencials i productius, i facilita llavors un procés de substitució de població (Esteban i altres, 2003). De totes maneres per altres autors (Aramburu, 2001, per exemple), la relació inversa no funcionaria, l'arribada de població estrangera no té perquè provocar un decreixement de la resta de població, en un article on vol desmuntar el que ell anomena com a “*mito de la huída autóctona*” en el districte barceloní de Ciutat Vella, “mite” segons el qual l'arribada de població de nacionalitat estrangera seria el detonant que iniciaria una sortida de la població autòctona resident. Un darrer aspecte analitzat en relació a la incorporació de nous residents estrangers en el territori seria un possible lleuger repunt de la segregació urbana en les ciutats espanyoles, prenent com exemple el cas de Madrid (Leal, 2005), i que s'hauria de confirmar per a Barcelona, que significaria el trencament de la tendència desagregativa que dominava des d'inicis de la dècada dels setanta.

Figura 4.2.- Creixement vegetatiu, saldo migratori* i creixement total als districtes de la ciutat de Barcelona, 1991-2003.

*el saldo migratori és estimat

Font: Sèries de naixements, defuncions i població residents, 1991-2003, amb dades de la Plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Amb dades del període comprès entre el Cens de 1991 i el Padró continu d'1 de gener de 2004, utilitzant la sèrie de naixements i defuncions a nivell de districte dels anys 1991 a 2003, s'ha estimat els saldos migratoris dels diferents districtes del municipi. El resultat, reproduït en la figura 4.2, és el producte d'un primer quinquenni de decreixement generalitzat i de la posterior inversió del signe de creixement, que en certes ocasions s'origina ja abans de 2001, i en altres casos posteriorment (veure taula 4.1). Si en el creixement vegetatiu únicament dos districtes, Les Corts i Sarrià-Sant Gervasi, aconseguixen un insignificant augment de 50 i 53 residents, el saldo migratori és en canvi

positiu en quatre dels deu districtes: Ciutat Vella, Sant Martí, l'Eixample i Sants-Montjuïc. En els dos primers casos, el creixement migratori arrossega també el signe de l'evolució del total de residents del districte. En conjunt, entre els districtes de Ciutat Vella i Sant Martí (en aquest darrer és on es concentra la major part d'obra nova de la ciutat en els darrers anys, el 32% dels 43.474 habitatges iniciats entre els anys 1997 i 2004) es guanyen 20.745 residents en aquests tretze anys, en contraposició, s'originen pèrdues superiors als vuitanta-cinc mil residents en la suma dels vuit districtes restants, tot això considerant els saldos migratoris sense tenir en compte l'efecte que sobre aquests exerceix la mobilitat inframunicipal, que pot aguditzar o suavitzar les tendències esmentades. D'aquestes dades, per tant, s'extreu una situació similar a la comentada pel conjunt del municipi, amb un saldo migratori que determinarà el signe i la intensitat del creixement de la població dels diferents districtes barcelonins.

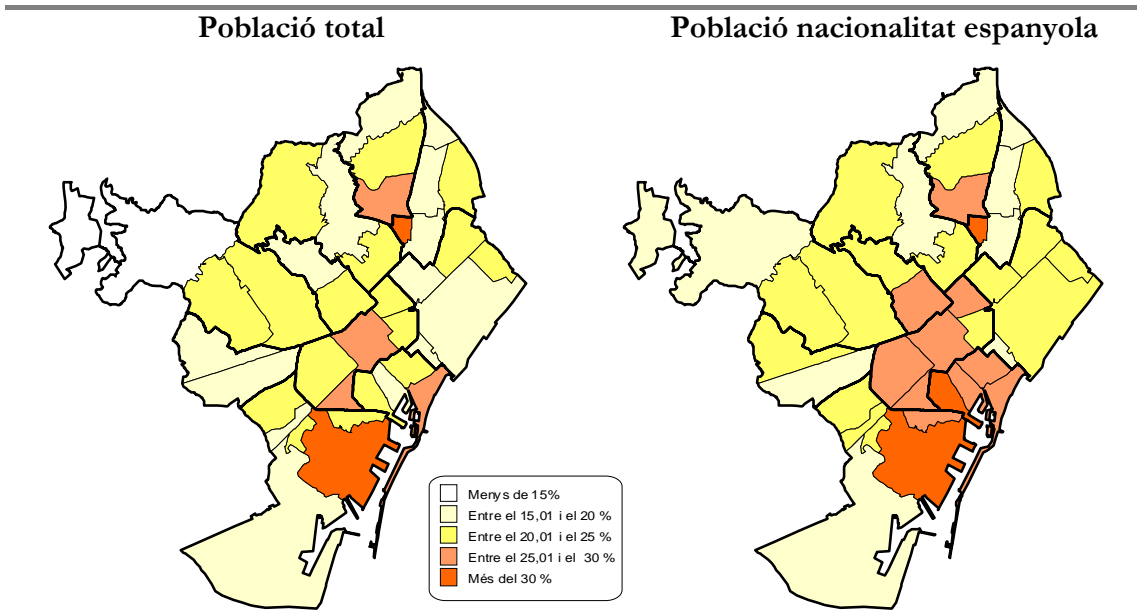
4.1.1.- Les principals característiques demogràfiques

Conjuntament amb la pèrdua de població, l'envelliment és l'altre tret significatiu de l'evolució demogràfica de la ciutat en la darrerria del segle XX. Com s'ha comentat anteriorment, els majors de 65 anys a la ciutat de Barcelona passen de representar el 9,5% dels residents l'any 1960 al 21,7% en el darrer recompte censal, amb una plasmació en els diferents barris del municipi desigual (veure figura 4.3). Segons el darrer Cens, aquest percentatge fluctua entre valors superiors al 30% en els barris de Montjuïc i Congrés (32,1 i 30,8% respectivament), fins a valors que oscil·len al voltant del 15% a Trinitat Vella o Vallvidrera-Les Planes (15,3 i 14,8% en cada cas), justament la meitat que en els casos abans esmentats. L'efecte de l'arribada de població de nacionalitat estrangera, amb una estructura per edats força jove, ha modificat substancialment l'estructura per edats d'alguns dels barris del municipi, sobretot als districtes més envellits, Ciutat Vella i l'Eixample, i concretament als barris de Gòtic i del Raval, barris on la proporció de majors ha disminuït en 9 i 7 punts respectivament al comptabilitzar la població estrangera, mentre en altres barris de la ciutat com poden ser el Bon Pastor, Sant Andreu o Verneda, aquest decreixement es mou tan sols en valors de mig punt percentual per l'any 2001. Amb dades del Padró continu, i a inicis de 2004, si en el conjunt de la ciutat s'observava una lleugera disminució del percentatge de majors de 65 anys, fins al 21,1%, en els barris barcelonins aquest decreixement tot i no ser general es produeix en 26 dels 38 barris, especialment en aquells on la població estrangera és més significativa, i no arribant en cap cas a superar-se la barrera del 30%.

Si fem referència als més joves, en canvi, l'impacte de la població estrangera és pràcticament inapreciable, ja que ambdues poblacions, espanyola i estrangera, mostraven

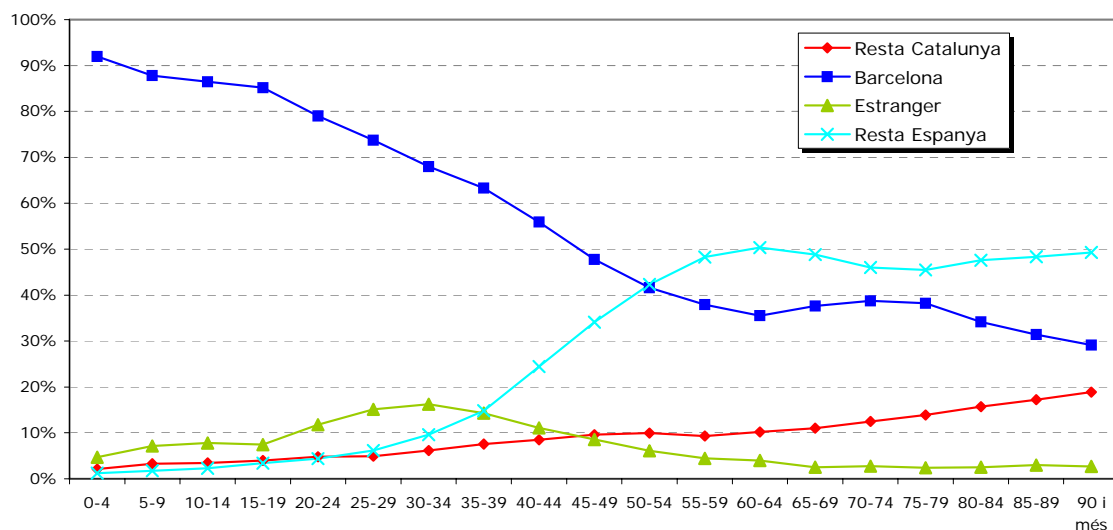
una proporció de menors similars. Tot i que en aquest cas les diferències territorials siguin menys acusades, oscil·len entre un 18% de menors de 15 anys a Vallvidrera-Les Planes fins a un 7,4% a Montjuïc, variabilitat poc exemplar ja que es tracta dels dos barris amb menor població del municipi. Un 15,3% a Sarrià i un 8,2% a Gòtic serien els valors extrems, encara que la major part dels barris se situen al voltant de l'11,5% del conjunt del municipi, essent per tant les diferències menys acusades.

Figura 4.3.- Percentatge de la població de 65 anys i més en els barris de la ciutat de Barcelona, població total i població amb nacionalitat espanyola, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Figura 4.4.- Població de Barcelona segons el lloc de naixement i l'edat, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Un darrer element que ens ajudarà a caracteritzar la població total barcelonina a escala inframunicipal és el que fa referència al lloc de naixement. Com s'ha apuntat en altres

ocasions, l'observació de la distribució de la població segons l'edat i el lloc de naixement és un exercici d'arqueologia migratòria (Domingo i Bayona, 2004). Aquí s'intueix el paper de la ciutat com a receptora de fluxos migratoris, recepció que durant el segle XX s'ha produït amb un volum elevat essent el principal inductor del creixement de la població, i al mateix temps produint-se amb diferències espacials contrastades, i que encara són visibles en la Barcelona actual.

El progressiu augment tant de la població nascuda a la ciutat com en l'estranger, paral·lel al descens dels originaris de la resta d'Espanya, manifesta la ruptura produïda ja des de mitjans dels setanta dels antics processos migratoris, al mateix temps que evidencia la incorporació de nous. Ara per ara, encara pràcticament la meitat de residents de la ciutat amb més de 55 anys d'edat és nascuda fora de Catalunya (veure figura 4.4). En aquestes edats, els residents oriünds no superen el 40%, quan representen més del 80% en els grups d'edat més joves. Els nascuts a l'estranger, en la seva major part encara joves, arriben com a valor màxim al 16,2% dels residents d'entre 30 i 34 anys d'edat, i fins el grup d'edat 35-39 són ja més nombrosos que els nascuts a la resta d'Espanya, o bé a la resta de Catalunya, origen decreixent a mesura que s'observen edats més joves. L'entrada de població de nacionalitat estrangera fa decreixer la proporció de residents nascuts al propi municipi, valor que l'any 1996 assolí el màxim des de 1920 al situar-se en el 58,9% dels residents. Aquestes xifres, que reproduïm en la taula 4.2 indiquen clarament la importància dels fenòmens migratoris a la ciutat de Barcelona en tot el segle XX.

Taula 4.2.- Proporció dels residents de Barcelona nascuts al propi municipi, 1920-2001.

1920	1930	1940	1960	1970	1981	1991	1996	2001
47,0	43,6	51,2	51,7	50,4	54,8	57,7	58,9	57,8

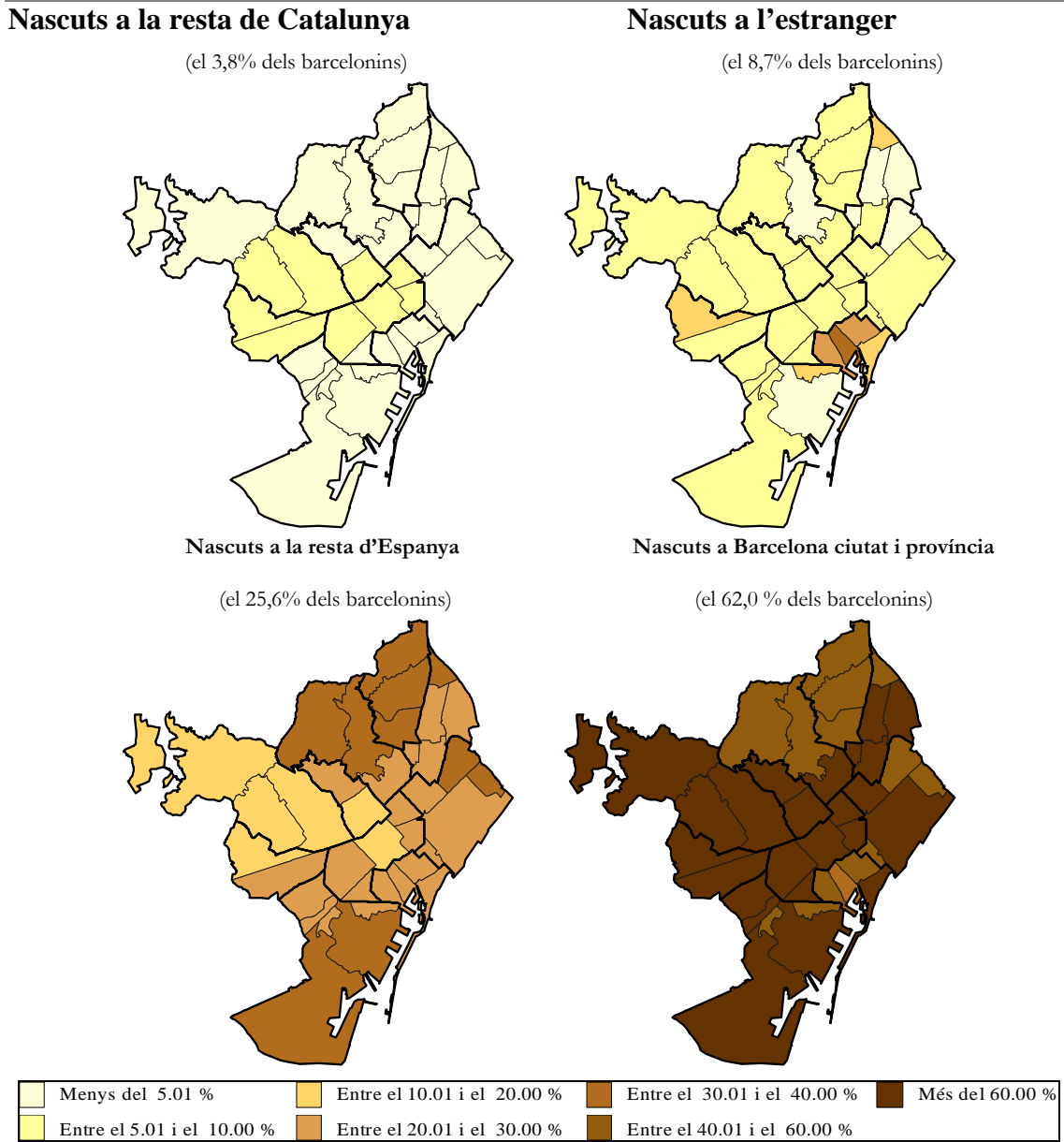
Font: Censos i padrons, amb dades de l'INE i el Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Territorialment, com s'observa en la figura 4.5, l'assentament d'antics corrents migratoris, tot i el pas dels anys i la possible mobilitat intraurbana, és encara selectiva. Així, els nascuts a l'estranger, que l'any 2001 representaven el 8,3% del conjunt de barcelonins, i bona part dels quals, un 72%, posseïen nacionalitat estrangera, mostren una pauta de distribució espacial amb els barris del districte de Ciutat Vella com a indrets de major representativitat, conjuntament amb Pedralbes i Trinitat Vella i coincidint a grans trets, com veurem més endavant, amb els barris amb major presència de població estrangera en aquella data.

Els nascuts a la resta d'Espanya, actualment poc més de la quarta part del total de residents, tenen en els barris construïts durant la dècada dels cinquanta, seixanta i fins i tot principis dels setanta, encara una forta implantació, denotant l'impacte territorial de l'assentament d'antics fluxos migratoris i una mobilitat escassa, possiblement condicionada per un sistema d'accés a l'habitatge on la propietat final de l'habitatge ha estat majoritària, i amb una

implantació perifèrica i allunyada del que podríem considerar com el centre del municipi. Oscil·len entre percentatges inferiors al 15% al districte de Sarrià-Sant Gervasi fins a superar el 37% a Nou Barris.

Figura 4.5.- Població de Barcelona ciutat segons el lloc de naixement, per Zona Estadística Gran (barri), 2001.

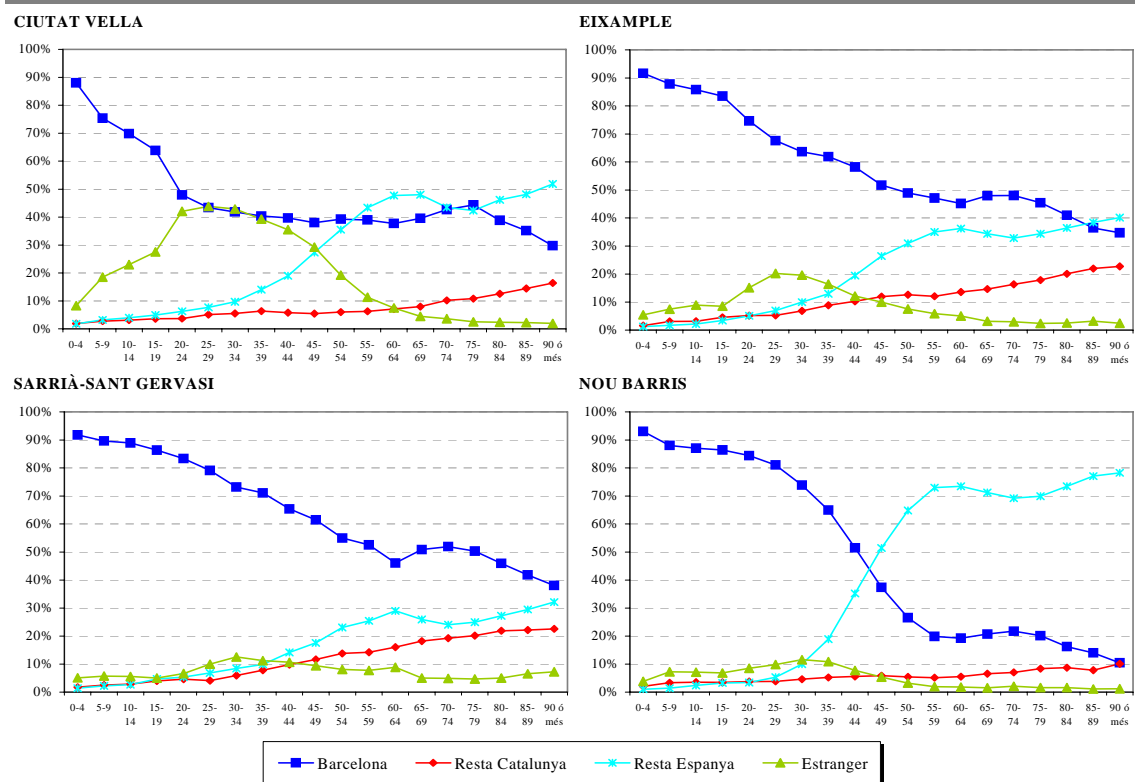

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya. Elaboració pròpia.

Ciutat Vella, tot i el paper històric de porta d'entrada al municipi, tant en els fluxos migratoris passats com en els actuals, no esdevé, a excepció dels darrers nouvinguts, un espai d'especial atracció sigui quin sigui el seu lloc de naixement. De totes formes, les peculiaritats pròpies d'aquest districte, amb un parc d'habitatges de lloguer elevat (el 57,9% dels habitatges, per un 28,4% al conjunt de Barcelona) i recollint possiblement els habitatges amb les condicions més precàries de tota la ciutat, poden haver propiciat una

major mobilitat de la població resident (de fet, de 1970 a 1991 pràcticament perd la meitat dels seus residents), desenvolupant una funció d'espai d'arribada al municipi que actualment tornaria a produir-se.

Figura 4.6.- Població segons el lloc de naixement i l'edat en quatre districtes de Barcelona, 2001.

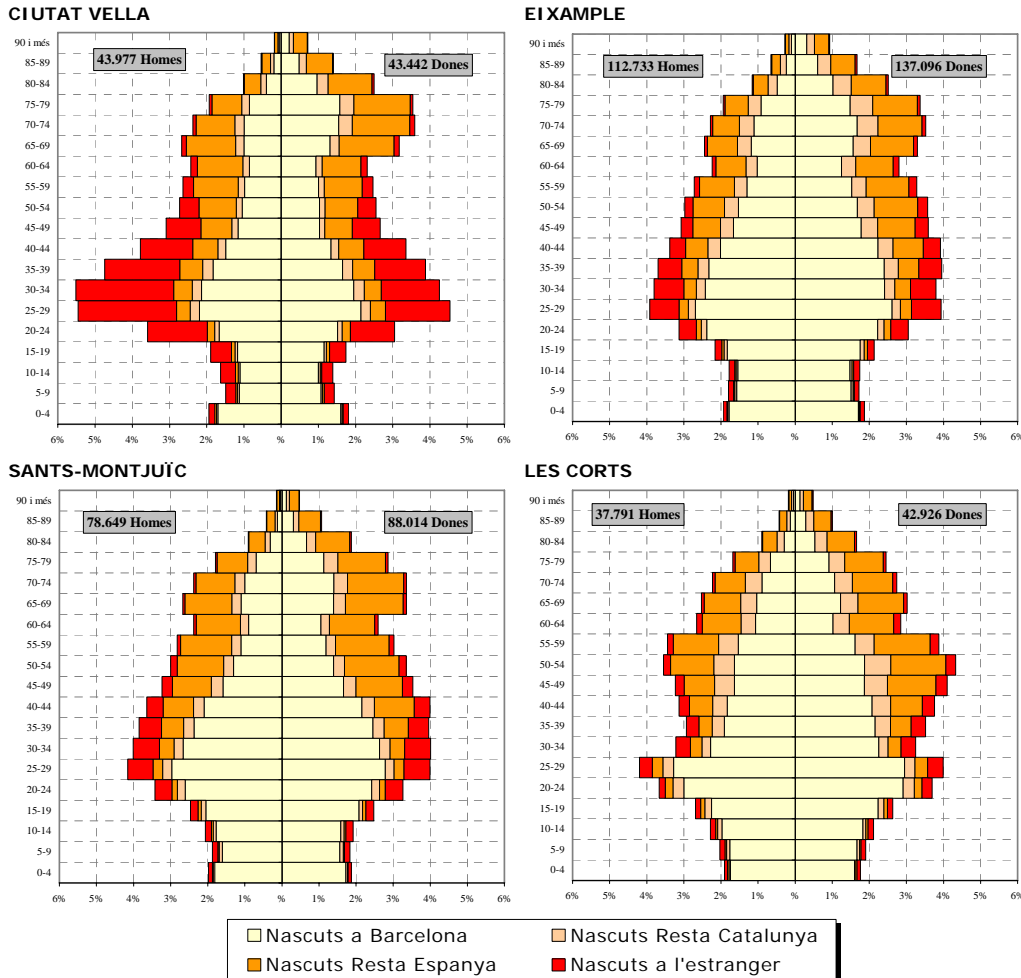

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Aquesta heterogeneïtat de la ciutat segons l'edat i el lloc de naixement s'observa més nítidament al considerar quatre dels districtes de Barcelona representats en la figura 4.6, districtes que ens podem exemplificar algunes de les distribucions segons lloc de naixement més comunes que trobem a Barcelona. Al districte de Ciutat Vella, per exemple, en els grups d'edat 25-29 i 30-34 anys el lloc de naixement principal l'any 2001 ja es correspon a la categoria "d'algun país de l'estranger", amb xifres similars a les dels nascuts a la pròpia ciutat, i amb percentatges lleugerament superiors al 40% dels residents. Entre les edats corresponents als 20 i 80 anys, la població de Ciutat Vella nascuda a la pròpia ciutat es manté en percentatges baixos al voltant del 40%. En el districte de l'Eixample, els nascuts a l'estranger se situen entorn del 20% en les edats joves, per percentatges inferiors i al voltant del 10% a Sarrià-Sant Gervasi o a Nou Barris. Aquests dos darrers districtes, tot i mostrar proporcions de població nascuda a l'estranger força baixes, deixen entreveure situacions contraposades si analitzem la població nascuda en un municipi espanyol fora de Catalunya. Mentre el primer mostra els percentatges menors, sempre els oriünds són majoritaris i mai se situen per sota del 40%, a Nou Barris a partir del grup 45-49 anys els nascuts a la resta

d'Espanya són preponderants, amb percentatges que en edats superiors als 55 anys s'enfilen per sobre del 70% dels residents.

Figura 4.7.- Piràmides d'edat de la població de Barcelona segons el districte de residència i lloc de naixement, Ciutat Vella, Eixample, Sants-Montjuïc i Les Corts, 2001.

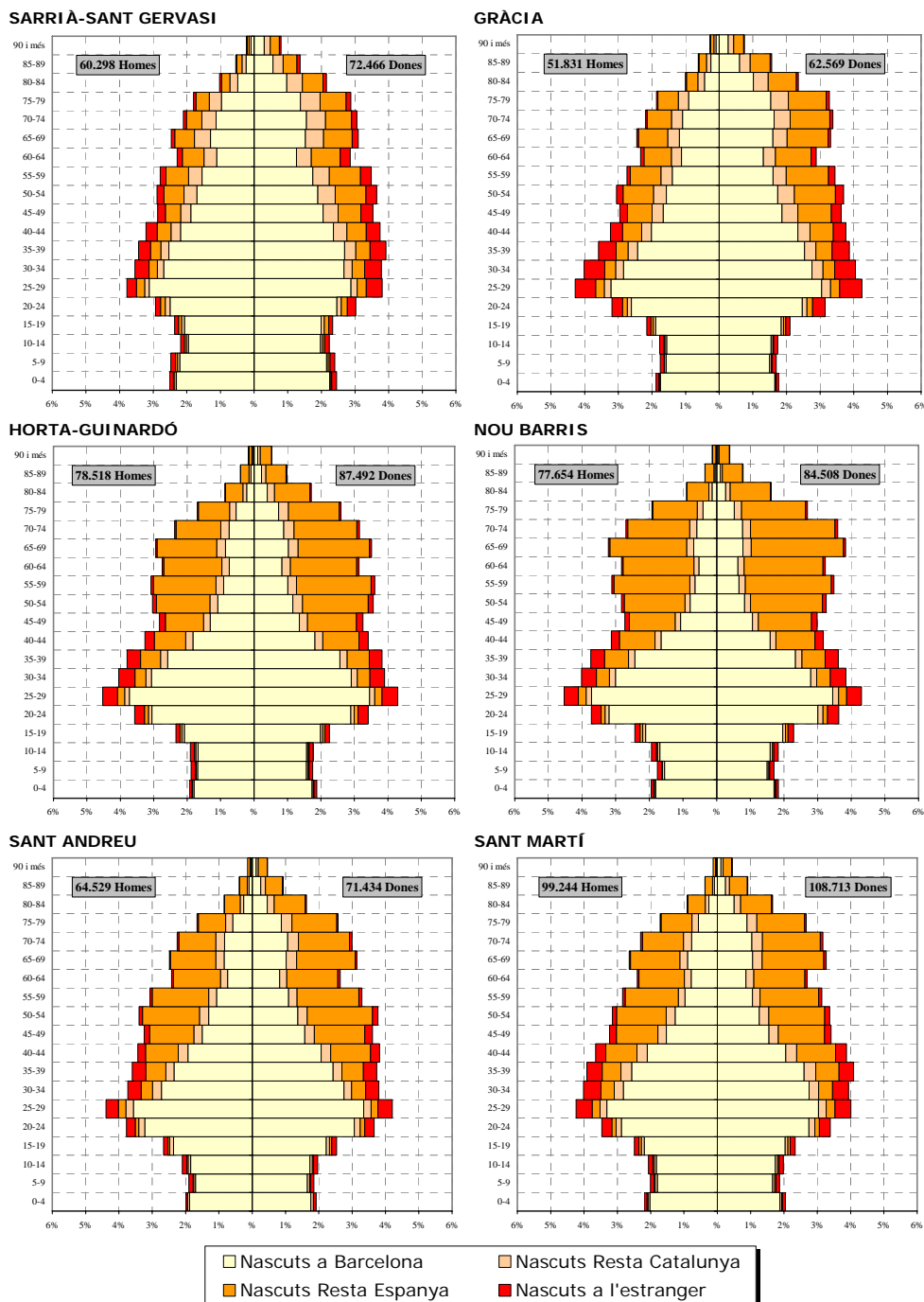
Font: Cens de població de 2001, amb dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

L'assentament de moviments migratoris anteriors, per tant, és encara territorialment visible a la ciutat i amb una intensitat elevada. Paradoxalment, Ciutat Vella, districte associat a una entrada primerenca a la ciutat, no mostra les correlacions observables en zones de la ciutat com Nou Barris pel que fa a la població nascuda a la resta de l'Estat.

Amb l'arribada dels fluxos migratoris dels darrers anys i el consegüent increment de la població de nacionalitat estrangera, l'estructura per sexe i edat del conjunt de residents s'ha vist també modificada, amb variacions que són visibles a nivell inframunicipal. En aquest cas, utilitzant el districte municipal, és sobretot a Ciutat Vella on les variacions són més significatives. Així, s'han representat en les figures 4.7 i 4.8 les piràmides d'edat dels deu districtes barcelonins distingint segons el lloc de naixement. Les característiques de la població nascuda a l'estranger de Ciutat Vella, jove i masculinitzada com a producte de les

nacionalitats que hi resideixen, faran que el total de residents que hi trobem resulti lleugerament masculinitzat (un 50,3% d'homes), quan en la resta de districtes del municipi la presència de dones es troba sempre per sobre de la dels homes (el percentatge de dones a Barcelona és del 53,1%). L'impacte més evident, però, es troba en els grups d'edat 25-29 i 30-34 anys, sobretot entre els homes, que mostren una importància relativa major que en els altres districtes de la ciutat.

Figura 4.8.- Piràmides d'edat de la població de Barcelona segons el districte de residència, Sarríà-Sant Gervasi, Gràcia, Horta-Guinardó, Nou Barris, Sant Andreu i Sant Martí, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

En la resta d'estructures representades, la lleugera feminització del conjunt d'efectius sobretot al capdamunt de la piràmide, la reducció dels grups d'edat situats en la base, i el progressiu envelliment amb grups de majors de 65 anys cada vegada més nombrosos, són els trets més característics, a l'igual que succeïa en el conjunt del municipi (veure figura 3.7). En aquests casos, la incidència de la població nascuda a l'estranger és força menor, i en cap cas visible directament en la piràmide. Les característiques de la població estrangera en aquests nou districtes, en tot cas poden actuar atenuant lleugerament l'envelliment (sobretot a l'Eixample), i en canvi reforcen els grups d'edat compresos entre els 25 i els 34 anys especialment, grups d'edat que d'altra banda ja constituïen, sense població estrangera, els grups amb major pes dins les estructures d'edat representades, continuant amb l'aportació secular de població en edats joves al municipi.

L'actualització d'aquestes xifres amb les dades aparegudes del darrer Padró continu de gener de 2004 ens indica un decreixement dels nascuts al propi municipi, el 54,8% dels barcelonins (amb el mateix valor observat que a 1981), dels que provenen de la resta de Catalunya (el 7,7%) o de la resta d'Espanya (el 23,5%), amb un augment significatiu dels nascuts a l'estranger, el 14% dels barcelonins, en un 85% amb nacionalitat estrangera. Per districtes, a Ciutat Vella els nascuts a l'estranger (el 40% dels residents), superen ja els nascuts al propi municipi.

4.1.2.- Apunts sobre la mobilitat interna

Per damunt dels moviments d'entrada o sortida de la ciutat, els canvis de residència dins del propi municipi barceloní, és a dir, aquells que no traspassen fronteres municipals, concentren la major part de la mobilitat que es produeix anualment. Amb les dades del Departament d'Estadística de Barcelona, publicades en la seva plana web (www.bcn.es/estadistica) i recollides anualment en l'Anuari Estadístic de la ciutat de Barcelona, coneixem el resultat de les altes o baixes al municipi segons el districte on s'efectuen, i també tots els canvis de residència declarats dins del mateix districte, encara que es produeixin a l'interior d'una mateixa secció censal, recollits en una matriu de mobilitat interna entre districtes. En canvi, les Estadístiques de Variacions Residencials (EVR), publicades per l'INE, no reuneixen aquesta informació ja que el criteri emprat en els canvis residencials és el de superar els límits administratius municipals. La disponibilitat de variables a explotar d'aquestes dades és però força reduïda. Així, aquestes no es troben fins ara disponibles desagregades segons la nacionalitat ni l'edat, a continuació, per tant, oferirem just una panoràmica dels principals moviments migratoris segons el districte en que es produeix, per avaluar el pes de la mobilitat en les diferents unitats territorials del municipi, tot i que no ens permetran conèixer la mobilitat interna de la població estrangera.

Taula 4.3.- Mobilitat interna enregistrada a la ciutat de Barcelona entre districtes, 2000-2004.

		DISTRICTE D'ALTA										
		Ciutat Vella	Eixample	Sants-Montjuïc	Les Corts	Sarrià St.Gervasi	Gràcia	Horta-Guinardó	Nou Barris	Sant Andreu	Sant Martí	TOTAL
DISTRICTE DE BAIXA	Ciutat Vella	20.723	5.661	5.723	569	1.026	1.854	1.885	2.223	1.730	4.330	45.724
	Eixample	3.953	23.696	5.360	1.876	3.812	3.798	3.207	1.887	2.300	6.117	56.006
	Sants-Montjuïc	2.590	4.627	20.364	2.154	918	1.030	1.223	1.383	1.060	2.194	37.543
	Les Corts	425	1.857	2.348	4.542	2.302	622	470	247	337	746	13.896
	Sarrià-St. Gervasi	957	3.607	1.165	1.765	12.642	2.697	1.278	422	490	1.130	26.153
	Gràcia	1.229	3.505	1.200	538	2.372	9.810	3.402	1.035	1.007	1.904	26.002
	Horta-Guinardó	899	2.641	1.189	432	985	2.436	19.321	3.564	2.299	2.615	36.381
	Nou Barris	872	1.417	1.105	244	379	740	3.222	24.883	4.380	2.247	39.489
	Sant Andreu	738	1.614	871	267	413	688	1.605	2.912	16.710	3.020	28.838
	Sant Martí	1.815	4.068	1.611	455	782	1.216	2.277	1.913	3.280	27.348	44.765
TOTAL	34.201	52.693	40.936	12.842	25.631	24.891	37.890	40.469	33.593	51.651	354.797	

Font: Anuaris estadístics de la ciutat de Barcelona, 2000, 2001, 2002, 2003 i 2004. Elaboració pròpia.

La mobilitat interna adquireix unes proporcions força elevades, situant-se l'any 2004 en més de 80 mil moviments anuals, amb xifres clarament per sobre de les emigracions fora del municipi, que se situen en uns vint mil moviments menys anuals. Pràcticament la meitat dels moviments enregistrats (del 57,4% l'any 1999 fins al 48,0% l'any 2004, amb una evolució descendent), es produeixen a l'interior d'un mateix districte, la proximitat, per tant, serà la tònica principal en la mobilitat enregistrada. Si realitzem els saldos entre districtes, certes tendències es perpetuen, havent-hi districtes que contínuament cedeixen població. Amb dades del quinquenni 2000-2004, que coincideix amb els anys amb major mobilitat enregistrada tant en aquest registre com a les EVR, Ciutat Vella és el districte que perd major nombre de població en la mobilitat intramunicipal. En aquests cinc anys, i com a resultat del saldo entre entrades i sortides enregistrades, del districte en marxen 11.523 residents cap a altres zones de Barcelona, per 3.313 baixes per un motiu similar a l'Eixample, tot i les diferències en el volum de població d'ambdues unitats territorials. En els dos casos, l'evolució és sempre negativa en tot el quinquenni considerat. Cal recordar que aquests mateixos districtes presentaven saldos migratoris estimats positius al comparar el creixement total i el saldo vegetatiu, la mobilitat interna per tant atenua el creixement d'aquests districtes redistribuint els guanys nets migratoris. Les Corts, Sarrià-Sant Gervasi i Gràcia també perden població, tot i que amb xifres força més reduïdes, 1.054, 522 i 1.111 baixes respectivament, amb una evolució més aleatòria en el temps, i que acompanya al decreixement comentat anteriorment. Al contrari, els districtes de Sant Martí i Sant Andreu són els que guanyen major nombre de residents per aquest motiu, 6.886 i 4.755 respectivament. A Sant Martí, per tant, la mobilitat interna propicia la major part de l'increment dels residents del districte, que presentava un saldo migratori positiu; en el segon cas, Sant Andreu, en canvi, atenua únicament la pèrdua de residents.

Taula 4.4.- Taxes de mobilitat interna per districte de baixa, 2000-2004.

<i>Districte baixa</i>	Taxa mobilitat intramunicipal		Total
	Altre districte	Mateix districte	
Ciutat Vella	49,0 ‰	40,6 ‰	89,7 ‰
Eixample	25,2 ‰	18,5 ‰	43,6 ‰
Sants-Montjuïc	19,9 ‰	23,5 ‰	43,4 ‰
Les Corts	22,6 ‰	11,0 ‰	33,6 ‰
Sarrià-St. Gervasi	19,7 ‰	18,5 ‰	38,2 ‰
Gràcia	27,7 ‰	16,8 ‰	44,4 ‰
Horta-Guinardó	20,3 ‰	22,9 ‰	43,2 ‰
Nou Barris	17,7 ‰	30,1 ‰	47,7 ‰
Sant Andreu	17,5 ‰	24,1 ‰	41,5 ‰
Sant Martí	16,3 ‰	25,6 ‰	41,9 ‰
Barcelona	22,5 ‰	23,2 ‰	45,6 ‰

Font: Anuari Estadístic de la Ciutat de Barcelona, diversos anys. Elaboració pròpia.

Quin és el sentit de la mobilitat intermunicipal? Observant la taula 4.3, que recull la mobilitat interna en els darrers cinc anys amb dades, el fet més destacable és com el districte de Ciutat Vella, en els darrers anys, experimenta un saldo migratori interior negatiu amb tota la resta de districtes de Barcelona. Els intercanvis són de menor intensitat en relació amb Les Corts i Sarrià-Sant Gervasi, amb saldos pràcticament nuls, i adquireixen major intensitat amb l'Eixample, Sants-Montjuïc i Sant Martí, tornant per tant a dominar els desplaçaments a curta distància al tractar-se aquests dels districtes que limiten amb Ciutat Vella.

Finalment, en la taula 4.4 hi consten les taxes de mobilitat interna pel mateix període, diferenciant la mobilitat segons si s'ha produït dins del mateix districte o bé ha significat un canvi de districte dins del municipi, en relació al districte de baixa. Per tant, al relacionar les xifres de baixes residencials amb la població resident, es desprèn que la mobilitat generada a Ciutat Vella dobla la del conjunt de la ciutat. A Ciutat Vella s'observen les taxes més elevades tant si es produeix o no un canvi de districte, amb les xifres més baixes a Les Corts i Sarrià-Sant Gervasi. En aquest sentit, es pot fer la hipòtesi de que la mobilitat de la població estrangera determina en bona mesura els resultats obtinguts, tenint en compte la major mobilitat d'aquesta població. Es podria, per tant, produir un procés de redistribució de la població estrangera que tindria, en Ciutat Vella, un espai de primera arribada al municipi.

4.2.- LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA: DE LA POLARITZACIÓ ESPACIAL A L'EXPANSIÓ ALS BARRIS DE LA CIUTAT

Prement l'any 1991 com a punt de referència inicial per l'estudi de la distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, al coincidir aquesta data amb el Cens de població i situar-se a l'inici d'una dècada on les transformacions en el nombre i característiques d'aquesta població varien enormement, s'observa una situació preliminar que en ocasions anteriors hem adjectivat com de "polarització espacial", tant per la presència com per les característiques de la població de nacionalitat estrangera resident en uns o altres barris del municipi (Domingo i Bayona, 2002). D'una banda, els barris socioeconòmicament més ben situats del municipi, que es podrien identificar a grans trets amb els districtes de Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts, mostraven l'any 1991 una sobrerrepresentació de població estrangera, població que es caracteritzava especialment per la seva pertinença a països de la Unió Europea, dels Estats Units i el Canadà, i del Japó, el que usualment anomenaríem com a països desenvolupats. Aquesta localització s'assimilaria a la trobada en altres grans ciutats europees (veure per exemple el cas de Brussel·les, Kesteloot i Van der Haegen, 1997; o de Madrid, Vázquez Varela, 2003) i coincidiria amb la de les classes més benestants de la ciutat. D'aquesta manera, el barri de Pedralbes, situat al districte de Les Corts, presentava la proporció de població de nacionalitat estrangera sobre el total de residents més elevada de la ciutat (el 6,2%), i el barri de Sant Gervasi acollia el major nombre de residents estrangers, aproximadament el 13% dels censats al municipi amb 3.350 persones, per un total que no superava els 25 mil residents i representava l'1,4% del conjunt de barcelonins.

En aquest mateix recompte, el districte de Ciutat Vella apareixia també com a espai amb proporcions elevades de població de nacionalitat estrangera. Amb valors similars o menors als anteriorment citats, la composició per nacionalitats esdevenia totalment diferenciada: a Ciutat Vella s'hi trobaven representats sobretot marroquins i filipins. El barri del Raval, amb 1.828 residents estrangers i el 4,8% de la seva població, destacava per la presència d'estrangers i es diferenciava d'altres zones de la ciutat per les nacionalitats que allí hi residien. Entre aquests dos pols principals d'implantació, i amb proporcions sobre el total de residents similars al conjunt de Barcelona, trobàvem el districte de l'Eixample com a zona de transició, amb una composició per nacionalitats on s'observaven sobretot a ciutadans de nacionalitats sud-americanes, al mateix temps que hi residia un nombre representatiu d'uropeus. En contraposició, a la resta de districtes i barris del municipi, la població de nacionalitat estrangera es mantenia en valors comparativament força reduïts,

podent arribar fins i tot a afirmar que la immigració estrangera en aquests indrets era pràcticament inexistent a principis dels anys noranta segons el recull censal.

Aquesta esquematització ens dibuixa per tant una ciutat amb dos pols d'implantació de la població de nacionalitat estrangera, amb uns barris intermedis de transició, que al cap i a la fi, entre uns i altres no arriben a abastar ni la meitat dels barris del municipi. En la resta dels barris, en canvi, la població de nacionalitat estrangera és pràcticament inexistent. Deixant de banda possibles defectes en l'enregistrament de les dades, amb unes conseqüències disperses en funció de la nacionalitat i de la residència legal al país (que es podrien traduir en la distribució), aquesta situació, que hem adjectivat com polaritzada, tradueix al mateix temps una heterogeneïtat important en els perfils de la població estrangera de la ciutat.

Uns anys més tard, a principis de 2005 i amb dades del Padró continu, aquesta primerenca polarització ha desaparegut després de l'increment de la població estrangera generalitzat que ha portat a la ciutat a superar els 200 mil residents estrangers. Així, la situació inicial ha anat poc a poc evolucionant a grans trets cap a (Bayona i Blanco, 2004):

- 1) Una concentració en nombres absoluts cada cop major de població estrangera al districte de Ciutat Vella i als barris propers, coincidint amb l'increment d'efectius de les nacionalitats que ja s'hi trobaven representades quinze anys enrera, i l'entrada de nous col·lectius;
- 2) Una pèrdua de pes relatiu dels barris millor situats socioeconòmicament, paral·lela al menor creixement de les nacionalitats allí presents i a la minsa aflluència de noves nacionalitats; i
- 3) L'extensió de la immigració cap a barris on a principis de la dècada la presència era inexistent, lligada sobretot a la major dispersió de sud-americans i a la desconcentració d'altres nacionalitats.

4.2.1.- El conjunt de la població de nacionalitat estrangera

La distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera ha estat en els darrers anys compresos entre 1991 i 2005 clarament influenciada per l'evolució ascendent del nombre d'efectius enregistrats a la ciutat. Partint de l'any 1991 que ens mostrava una situació inicial fortament polaritzada entre Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts, per un cantó, i Ciutat Vella i l'Eixample, per l'altre, s'arribarà a un panorama marcat, en canvi, per una important concentració d'estrangers a Ciutat Vella i per un augment i igualació de la presència d'estrangers en la resta de barris de la ciutat.

Taula 4.5.- Distribució de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat de Barcelona, segons la Zona Estadística Gran i els Districtes, 1991-2005.

Districte	Barri	1991		1996		2001		2005	
	Barceloneta	1.567	6,3	428	1,5	1.514	1,6	3.596	1,6
	Parc	819	3,3	1.466	5,0	3.624	3,8	7.629	3,3
	Gòtic	605	2,4	960	3,3	5.899	6,2	5.205	2,3
	Raval	1.848	7,4	3.178	10,9	9.240	9,7	21.615	9,4
Ciutat Vella		4.839	19,4	6.032	20,8	20.277	21,3	38.045	16,5
	Sant Antoni	478	1,9	729	2,5	2.509	2,6	5.741	2,5
	Esquerra Eixample	2.023	8,1	2.329	8,0	6.731	7,1	15.228	6,6
	Dreta Eixample	702	2,8	945	3,3	2.579	2,7	6.422	2,8
	Estació Nord	378	1,5	602	2,1	1.902	2,0	4.684	2,0
	Sagrada Família	568	2,3	798	2,7	3.568	3,7	7.541	3,3
Eixample		4.149	16,6	5.403	18,6	17.289	18,1	39.616	17,2
	Poble Sec	1.129	4,5	808	2,8	4.279	4,5	9.693	4,2
	Montjuïc	9	0,0	10	0,0	14	0,0	91	0,0
	Zona Franca-Port	175	0,7	318	1,1	1.126	1,2	3.103	1,3
	Font de la Guatlla	88	0,4	182	0,6	562	0,6	1.568	0,7
	Bordeta-Hostafrancs	231	0,9	353	1,2	1.086	1,1	2.774	1,2
	Sants	731	2,9	1.235	4,2	4.465	4,7	11.123	4,8
Sants-Montjuïc		2.363	9,5	2.906	10,0	11.532	12,1	28.352	12,3
	Les Corts	1.215	4,9	1.186	4,1	2.621	2,7	6.376	2,8
	Pedralbes	926	3,7	612	2,1	956	1,0	1.964	0,9
Les Corts		2.141	8,6	1.798	6,2	3.577	3,8	8.340	3,6
	Sant Gervasi	3.350	13,4	2.826	9,7	4.796	5,0	10.666	4,6
	Sarrià	1.254	5,0	975	3,4	1.809	1,9	3.925	1,7
	Vallvidrera-Les Planes	67	0,3	87	0,3	172	0,2	358	0,2
Sarrià-Sant Gervasi		4.671	18,7	3.888	13,4	6.777	7,1	14.949	6,5
	Gràcia	1.255	5,0	1.577	5,4	4.833	5,1	11.472	5,0
	Vallcarca	596	2,4	588	2,0	1.658	1,7	3.854	1,7
Gràcia		1.851	7,4	2.165	7,5	6.491	6,8	15.326	6,6
	Guinardó	782	3,1	896	3,1	3.243	3,4	7.471	3,2
	Horta	455	1,8	538	1,9	2.189	2,3	5.703	2,5
	Vall d'Hebrón	288	1,2	361	1,2	1.445	1,5	3.514	1,5
Horta-Guinardó		1.525	6,1	1.795	6,2	6.877	7,2	16.688	7,2
	Vilapicina-Turó Peira	381	1,5	605	2,1	3.143	3,3	7.682	3,3
	Roquetes-Verdum	387	1,6	567	2,0	3.437	3,6	8.946	3,9
	Ciutat Meridiana-Vallbona	50	0,2	76	0,3	532	0,6	2.679	1,2
Nou Barris		818	3,3	1.248	4,3	7.112	7,5	19.307	8,4
	Sagrera	431	1,7	607	2,1	2.630	2,8	5.434	2,4
	Congrés	104	0,4	123	0,4	385	0,4	1.309	0,6
	Sant Andreu	372	1,5	395	1,4	1.465	1,5	3.880	1,7
	Bon Pastor	55	0,2	47	0,2	320	0,3	1.230	0,5
	Trinitat Vella	154	0,6	171	0,6	765	0,8	2.282	1,0
Sant Andreu		1.116	4,5	1.343	4,6	5.565	5,8	14.135	6,1
	Fort Pius	145	0,6	204	0,7	774	0,8	1.678	0,7
	Poblenou	375	1,5	803	2,8	2.895	3,0	7.782	3,4
	Barris Besós	105	0,4	175	0,6	918	1,0	3.756	1,6
	Clot	623	2,5	956	3,3	3.817	4,0	8.318	3,6
	Verneda	213	0,9	343	1,2	1.455	1,5	4.105	1,8
Sant Martí		1.461	5,9	2.481	8,5	9.859	10,3	25.639	11,1
	<i>no consta</i>							<i>10.545</i>	4,6
BARCELONA		24.934	100,0	29.059	100,0	95.356	100,0	230.942	100,0

Font: Cens de Població 1991 i 2001, Estadística de població annexa al Padró de 1996, amb dades de l'Idescat; Padró continu 2005 amb dades provisionals del Departament Estadística Ajuntament Barcelona. Elaboració pròpia.

Com s'observa en la taula 4.5, en el darrer recompte provisional del Padró continu de 2005 tots els barris i districtes del municipi han experimentat importants increments en la població estrangera resident des de 1991 ençà. De fet, la ciutat en aquest interval ha

conegut la multiplicació per nou del nombre de residents estrangers, en alguns barris, però, la xifra amb prou feines arriba a duplicar-se (sigui aquest el cas de Pedralbes), en altres es dispara enormement (per exemple a Ciutat Meridiana-Vallbona o a Barris Besós). No obstant, cal apuntar una apreciació important en les dades referents a la distribució en els barris: en tots els casos existeix un petit contingent de població dels que es desconeix exactament la residència, si a 2005 en l'explotació provisional del Padró continu apareixen amb l'etiqueta de "no compta", l'any 1991 eren amb tota seguretat adscrits a la secció censal número 001, al barri de Barceloneta, i en els recomptes de 2001 i posteriors possiblement a la seu del Departament d'Estadística del municipi, a la secció 068 al barri de Gòtic, essent empadronats altres vegades en les seus dels consells de districtes (veure per exemple *La Vanguardia*, 15/07/04). El desconeixement exacte del seu nombre total han fet que haguem decidit mantenir-los en la taula, encara que la seva presència poden fer oscil·lar l'evolució en un o altre barri en funció de les modificacions del criteri d'enregistrament. Per aquesta raó, en els comentaris s'han obviat els casos on el registre deficient sembla més evident.

En les taules 4.5 i 4.6 s'observa la distribució en els barris i districtes del municipi de la població de nacionalitat estrangera i l'evolució del pes que representen sobre el conjunt de residents. En aquest darrer cas, les dades del Padró continu de 2004 són ara per ara les darreres en que coneixem la població oficial del municipi a escala inframunicipal, encara que les últimes dades de població estrangera a aquesta escala, gràcies als informes estadístics provisionals, són de gener de 2005.

A principis de la dècada dels noranta, la població de nacionalitat estrangera tan sols representava l'1,4% dels 1.643.542 residents de la ciutat. Aquesta població, que segons les dades inframunicipals de l'Idescat es xifrava en 24.934 residents, es concentrava en un 55% en els districtes de Ciutat Vella, l'Eixample i Sarrià-Sant Gervasi, on al mateix temps únicament hi residia el 31% de la població de la ciutat. Pedralbes i el Raval eren els barris on la població estrangera representava un major percentatge sobre els seus residents, el 6,2 i el 4,8% respectivament. A l'Eixample, tot i un volum important de població estrangera, aquesta representativitat es movia en xifres similars a les del conjunt de la ciutat. Cal considerar, però, que al barri de la Barceloneta, dels 1.567 estrangers enregistrats, 1.392 els trobem a la secció censal 001, secció que en recomptes posteriors pràcticament no enregistrarà població de nacionalitat estrangera (així, els comentaris sobre el districte de Ciutat Vella no tindran en compte aquest miler de residents). Aquesta xifra, possiblement, és deguda a una adscripció indeguda de població estrangera, sense la qual el barri de la Barceloneta únicament mostraria un percentatge inferior a l'1% i el districte de Ciutat Vella se situaria en el 3,6% (veure taula 4.6). En la majoria dels barris restants de la ciutat, la

població de nacionalitat estrangera no arriba a l'1% dels seus residents. Únicament 387 dels 100.306 habitants de Roquetes-Verdum són estrangers, situació que es repeteix a la majoria dels barris dels districtes d'Horta-Guinardó, Nou Barris, Sant Andreu o Sant Martí.

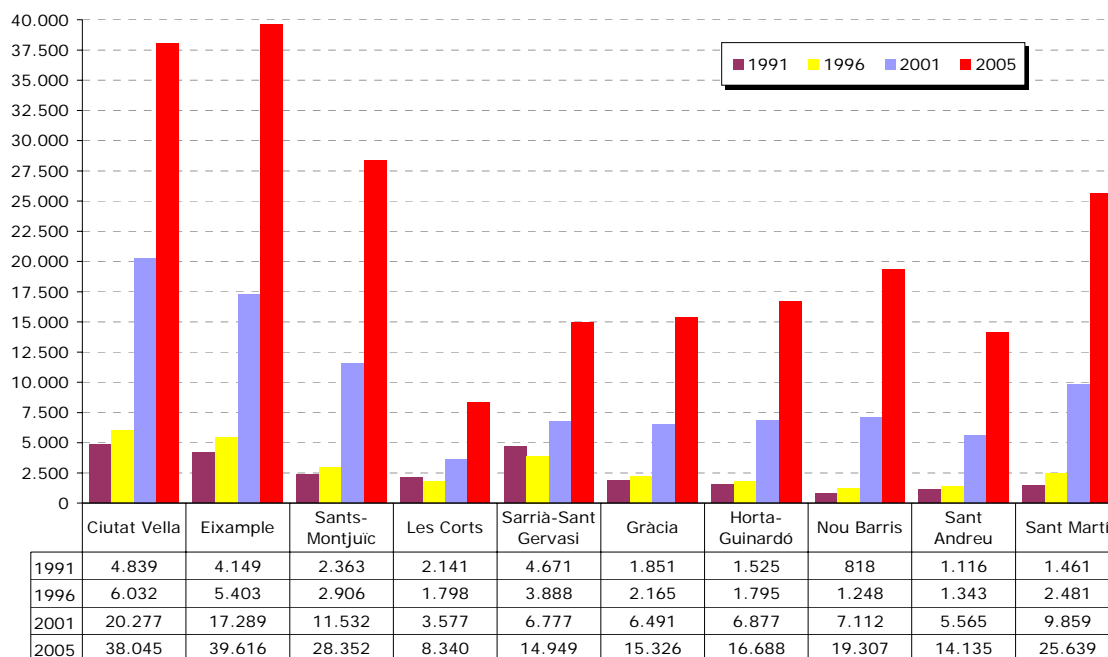
Taula 4.6.- Proporció de residents de nacionalitat estrangera en els barris i districtes del municipi, 1991-2004.

	1991			1996			2001			2004		
Barceloneta	1.567	16.163	9,7	428	14.981	2,9	1.514	14.236	10,6	3.134	15.512	20,2
Parc	819	21.994	3,7	1.466	20.132	7,3	3.624	19.435	18,6	6.468	22.170	29,2
Gòtic	605	15.346	3,9	960	13.845	6,9	5.899	17.552	33,6	12.659	24.940	50,8
Raval	1.848	37.109	5,0	3.178	34.871	9,1	9.240	36.196	25,5	18.194	44.983	40,4
Ciutat Vella	4.839	90.612	5,3	6.032	83.829	7,2	20.277	87.419	23,2	40.455	107.605	37,6
Sant Antoni	478	39.501	1,2	729	36.463	2,0	2.509	36.125	6,9	4.769	37.678	12,7
Esquerra Eixample	2.023	106.647	1,9	2.329	95.382	2,4	6.731	95.258	7,1	12.288	98.763	12,4
Dreta Eixample	702	44.306	1,6	945	39.626	2,4	2.579	39.611	6,5	5.030	41.764	12,0
Estació Nord	378	31.169	1,2	602	28.375	2,1	1.902	28.816	6,6	3.677	30.293	12,1
Sagrada Família	568	52.659	1,1	798	48.931	1,6	3.568	50.019	7,1	6.328	51.739	12,2
Eixample	4.149	274.282	1,5	5.403	248.777	2,2	17.289	249.829	6,9	32.092	260.237	12,3
Poble Sec	1.129	37.042	3,0	808	33.514	2,4	4.279	34.931	12,2	8.097	38.345	21,1
Montjuïc	9	1.524	0,6	10	1.081	0,9	14	393	3,6	48	483	9,9
Zona Franca-Port	175	28.846	0,6	318	28.533	1,1	1.126	28.634	3,9	2.448	29.600	8,3
Font de la Guatlla	88	9.880	0,9	182	9.473	1,9	562	9.653	5,8	1.168	10.160	11,5
Bordeta-Hostafrancs	231	19.413	1,2	353	18.250	1,9	1.086	18.233	6,0	2.310	19.428	11,9
Sants	731	82.760	0,9	1.235	76.539	1,6	4.465	74.819	6,0	9.273	78.011	11,9
Sants-Montjuïc	2.363	179.465	1,3	2.906	167.390	1,7	11.532	166.663	6,9	23.344	176.027	13,3
Les Corts	1.215	74.816	1,6	1.186	68.876	1,7	2.621	67.605	3,9	5.176	68.870	7,5
Pedralbes	926	14.934	6,2	612	12.988	4,7	956	13.112	7,3	1.559	13.676	11,4
Les Corts	2.141	89.750	2,4	1.798	81.864	2,2	3.577	80.717	4,4	6.735	82.546	8,2
Sant Gervasi	3.350	109.751	3,1	2.826	94.653	3,0	4.796	96.281	5,0	8.678	99.944	8,7
Sarrià	1.254	36.129	3,5	975	32.292	3,0	1.809	33.496	5,4	3.083	35.213	8,8
Vallvidrera-Les Planes	67	2.357	2,8	87	2.628	3,3	172	2.987	5,8	318	3.499	9,1
Sarrià-Sant Gervasi	4.671	148.237	3,2	3.888	129.573	3,0	6.777	132.764	5,1	12.079	138.656	8,7
Gràcia	1.255	94.178	1,3	1.577	84.825	1,9	4.833	83.689	5,8	9.198	87.125	10,6
Vallcarca	596	34.430	1,7	588	30.928	1,9	1.658	30.711	5,4	3.192	32.085	9,9
Gràcia	1.851	128.608	1,4	2.165	115.753	1,9	6.491	114.400	5,7	12.390	119.210	10,4
Guinardó	782	74.232	1,1	896	67.757	1,3	3.243	66.786	4,9	6.175	68.133	9,1
Horta	455	78.547	0,6	538	72.626	0,7	2.189	70.020	3,1	4.551	71.698	6,3
Vall d'Hebrón	288	31.778	0,9	361	29.449	1,2	1.445	29.204	4,9	2.933	29.908	9,8
Horta-Guinardó	1.525	184.557	0,8	1.795	169.832	1,1	6.877	166.010	4,1	13.659	169.739	8,0
Vilapicina-Turó Peira	381	73.723	0,5	605	67.073	0,9	3.143	65.008	4,8	6.406	65.491	9,8
Roquetes-Verdum	387	100.306	0,4	567	90.744	0,6	3.437	84.979	4,0	7.402	86.680	8,5
Ciutat Meridiana-Vallbona	50	14.752	0,3	76	13.032	0,6	532	12.175	4,4	1.923	13.197	14,6
Nou Barris	818	188.781	0,4	1.248	170.849	0,7	7.112	162.162	4,4	15.731	165.368	9,5
Sagrera	431	55.012	0,8	607	51.676	1,2	2.630	51.886	5,1	4.625	52.601	8,8
Congrés	104	15.133	0,7	123	13.849	0,9	385	13.245	2,9	1.028	13.431	7,7
Sant Andreu	372	52.531	0,7	395	49.766	0,8	1.465	50.141	2,9	3.069	52.258	5,9
Bon Pastor	55	13.535	0,4	47	12.422	0,4	320	12.123	2,6	934	13.622	6,9
Trinitat Vella	154	8.787	1,8	171	7.866	2,2	765	8.568	8,9	1.714	9.242	18,5
Sant Andreu	1.116	144.998	0,8	1.343	135.579	1,0	5.565	135.963	4,1	11.370	141.154	8,1
Fort Pius	145	11.755	1,2	204	11.283	1,8	774	11.932	6,5	1.451	12.562	11,6
Poblenou	375	46.832	0,8	803	48.620	1,7	2.895	52.584	5,5	6.042	58.611	10,3
Barris Besós	105	27.241	0,4	175	25.414	0,7	918	24.013	3,8	2.849	25.314	11,3
Clot	623	63.471	1,0	956	59.983	1,6	3.817	62.811	6,1	6.860	64.619	10,6
Verneda	213	64.953	0,3	343	60.059	0,6	1.455	56.617	2,6	3.316	56.898	5,8
Sant Martí	1.461	214.252	0,7	2.481	205.359	1,2	9.859	207.957	4,7	20.518	218.004	9,4
BARCELONA	24.934	1.643.542	1,5	29.059	1.508.805	1,9	95.356	1.503.884	6,3	188.373	1.578.546	11,9

Font: Cens de població de 1991, Estadística de població de 1996 i Cens de població de 2001, amb les dades de l'Idescat. Padró continu de 2004, amb dades del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Figura 4.9.- Evolució de la població de nacionalitat estrangera als districtes de Barcelona, 1991-2005.

Font: Cens de població de 1991, Padró de Població de 1996, Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat; Padró continu 2005, amb dades de la plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

L'any 1996 la proporció de població de nacionalitat estrangera a Barcelona creix per arribar a un percentatge de l'1,9% del 1.508.805 residents al municipi, increment relatiu que es deu més a la pèrdua constant de població total de la ciutat (prop de 150 mil residents) que no pas al propi augment del col·lectiu, que arriba a les 29.059 persones enregistrades, tot i pressuposant un significatiu subenregistrament (així, l'any 1994, els permisos de residència dels estrangers residents al municipi augmentaven fins a 33.051, veure Domingo, Recolons i Osàcar, 1997). Un altre cop en només els tres districtes assenyalats anteriorment s'hi apleguen més de la meitat dels estrangers. El creixement d'efectius i percentatges és observable en quasi tots els barris de la ciutat i tan sols dues de les zones que destacàvem per l'any 1991, Ciutat Vella i Sarrià-Sant Gervasi, tenen un comportament divergent de la resta del municipi. Per una banda, els barris benestants de la ciutat registren descensos, tant en nombres absoluts com relatius, de la seva població estrangera, bàsicament per la pèrdua de residents europeus i d'algunes nacionalitats sud-americanes com argentins i xilens. Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts perden al voltant del 20% de la població estrangera resident, tot i que encara mostren percentatges superiors al conjunt de Barcelona. A Ciutat Vella trobem en canvi la situació contrària, ja que aquest districte passa cada cop més a representar una major proporció de la població estrangera (del 14,7% de 1991 al 20,8% de 1996). Així, tres dels barris d'aquest darrer districte, Raval, Parc i Gòtic són els que mostraran una proporció d'estrangers més alta entre els seus residents, amb valors del

9,1%, 7,3 i 6,9% respectivament, essent també el Raval el barri amb major nombre de residents de nacionalitat estrangera de Barcelona, amb 3.178 persones. L'Eixample, amb un 2,2% de residents estrangers, se situa per sobre de la mitjana barcelonina, i el districte de Sant Martí també experimenta un creixement per sobre de la mitjana, encara que la població estrangera representa tan sols l'1,2% dels seus residents. Tot i el creixement experimentat, encara deu dels trenta-vuit barris mostren proporcions de població estrangera inferiors a l'1%, amb un mínim al Bon Pastor, amb un 0,4% i 47 residents estrangers entre els seus 12.422 veïns.

L'any 2001 s'observa un important salt quantitatiu en el nombre de residents estrangers: la població estrangera arriba a representar el 6,3% del 1.503.884 barcelonins, amb 95.356 residents. Aquesta vegada el creixement és generalitzat, i s'incorporen en major o menor mesura tots els barris del municipi. El Raval, amb 9.240 residents estrangers segueix essent el barri amb major nombre d'estrangers, superant-se el llindar del 10% dels residents al mateix Raval (el 25,5%), als altres barris de Ciutat Vella, però també al Poble Sec (el 12,2%), al districte de Sants-Montjuïc. L'increment des de 1996 és espectacular, del 228%, triplicant amb escreix els valors de 1991. Les Corts i Sarrià-Sant Gervasi, tot i el fort creixement, no arriben a duplicar la població estrangera coneguda cinc anys enrere, i Gràcia també es troba per sota del creixement total. En canvi, Nou Barris és l'exemple de la situació contrària, i multiplica per 5,7 els residents de 1996. En aquest recompte, en els barris amb menor proporció d'estrangers aquests se situen per sobre del 2,5%, sigui el cas per exemple de Verneda, amb 1.455 residents estrangers entre 56.617 habitants.

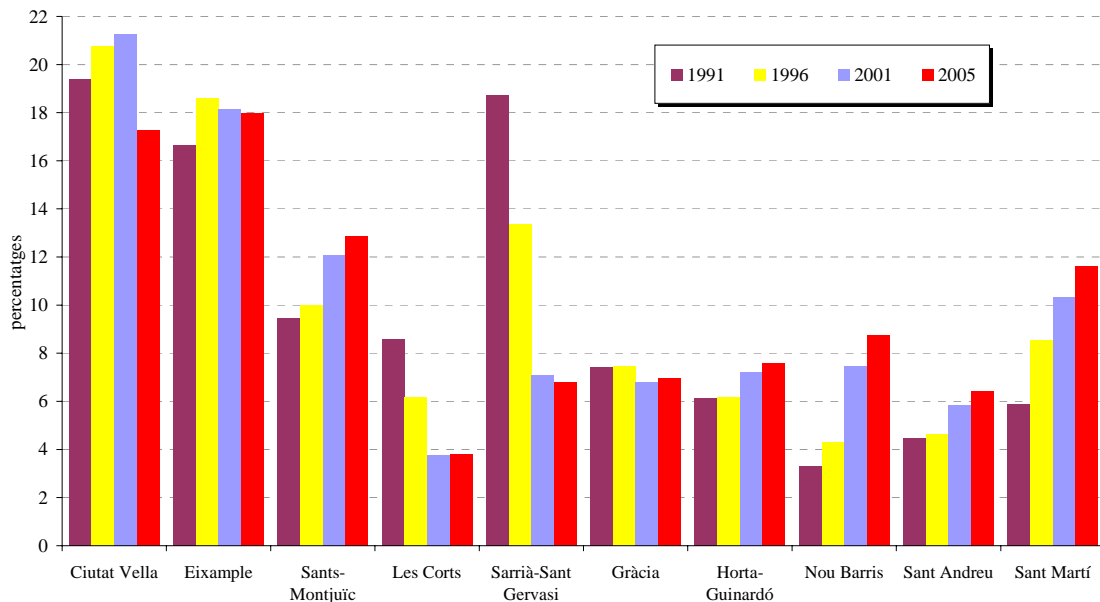
L'any 2004, amb 188.373 residents estrangers, la proporció que representen els estrangers supera ja el 10% en el conjunt del municipi (l'11,9%), fet que també succeeix en 21 dels 38 barris de la ciutat. Trinitat Vella, Fort Pius o Ciutat Meridiana-Vallbona exemplifiquen els canvis en la distribució territorial de la població de nacionalitat estrangera, al ultrapassar el 10% (amb un 18,5%, 11,6% o 14,6% respectivament). Més d'un terç dels residents de Ciutat Vella tenen nacionalitat estrangera, i la meitat de residents del Gòtic⁵. Els districtes de Les Corts i Sarrià-Sant Gervasi, amb un 7,5 i 8,7% de residents estrangers respectivament, tot i participar també de l'increment sostingut, comencen a situar-se entre els barris amb proporcions menors de residents estrangers. És significatiu que els districtes que a 1991 presentaven les proporcions d'estrangers més elevades, actualment mostrin unes xifres inferiors o similars a les del conjunt de Catalunya. Altra vegada, tanmateix, els

---

⁵ Aquest percentatge es podria veure reduït sensiblement si tenim en compte que en una de les seccions censals del districte es pot estar produint un registre deficient, a l'igual que succeeix en el Cens de 2001, o en el barri de Barceloneta en el de 1991, podent-se situar aquest percentatge al voltant del 30%.

barris amb menor proporció d'estrangers incrementen significativament les seves proporcions, amb un mínim a la Verneda, amb el 5,8% que representen els 3.316 residents estrangers en 56.898 persones (i que augmenta any rera any, essent el percentatge de 2003 del 4,6%).

Figura 4.10.- Evolució de la proporció de la població estrangera al districte en relació a Barcelona, 1991-2005.

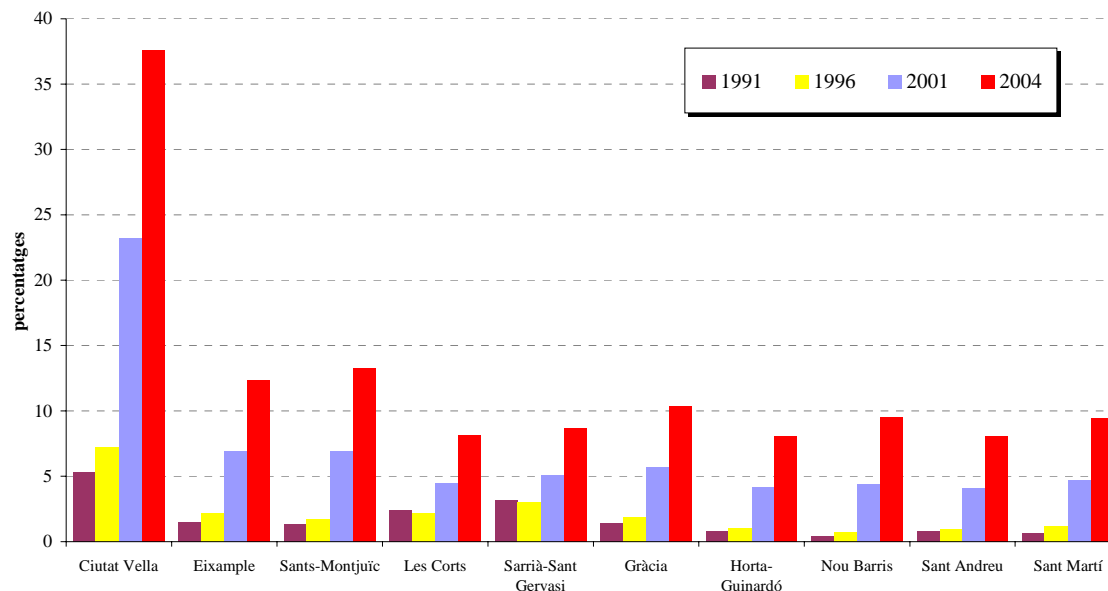

Font: Cens de població de 1991, Padró de Població de 1996, Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat; Padró continu 2005, amb dades de la plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

En la figura 4.10 es mostra la distribució de la població de nacionalitat estrangera en els districtes de Barcelona. El tret més significatiu és l'evolució descendent que mantenen els districtes de Les Corts i Sarrià-Sant Gervasi entre 1991 i 2001, que únicament s'atenua en els darrers recomptes, passant conjuntament de contenir el 27,3% dels residents estrangers d'inicis dels noranta al 10% de l'any 2005. Gràcia, en contraposició, manté la seva representativitat al llarg dels anys. Els fets significativament més destacats són els increments de Nou Barris i Sant Martí, que partint de percentatges entre els més baixos del municipi incrementen gradualment el seu pes dins de la població de nacionalitat estrangera. Conjuntament amb Horta-Guinardó i Sant Andreu, els quatre districtes incrementen el seu pes del 19,8% inicial l'any 1991 a prop del 33% el 2005, encara lluny del pes que aquests districtes mantenen en el conjunt de ciutadans, aproximadament del 45%. Ciutat Vella, en canvi, sembla atenuar el seu progrés constant des de 1991, aquesta vegada acull l'any 2005 el 16,5% de tots els estrangers de Barcelona, tot i que possiblement hagi mantingut el seu pes en valors similars en tota la dècada, i l'adscripció per una raó o altre de la població de la qual es desconeix el domicili exacte a aquest districte sigui la causa del creixement observat

en altres talls transversals, no en va en aquest darrer Padró continu existeix una bossa de gairebé 10 mil residents sense una adscripció definida a un barri o altre de residència.

Figura 4.11.- Proporció que representa la població de nacionalitat estrangera en relació a la població total del districte, 1991-2004.

Font: Cens de població de 1991, Padró de Població de 1996, Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat; Padró continu 2004, amb dades de la plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

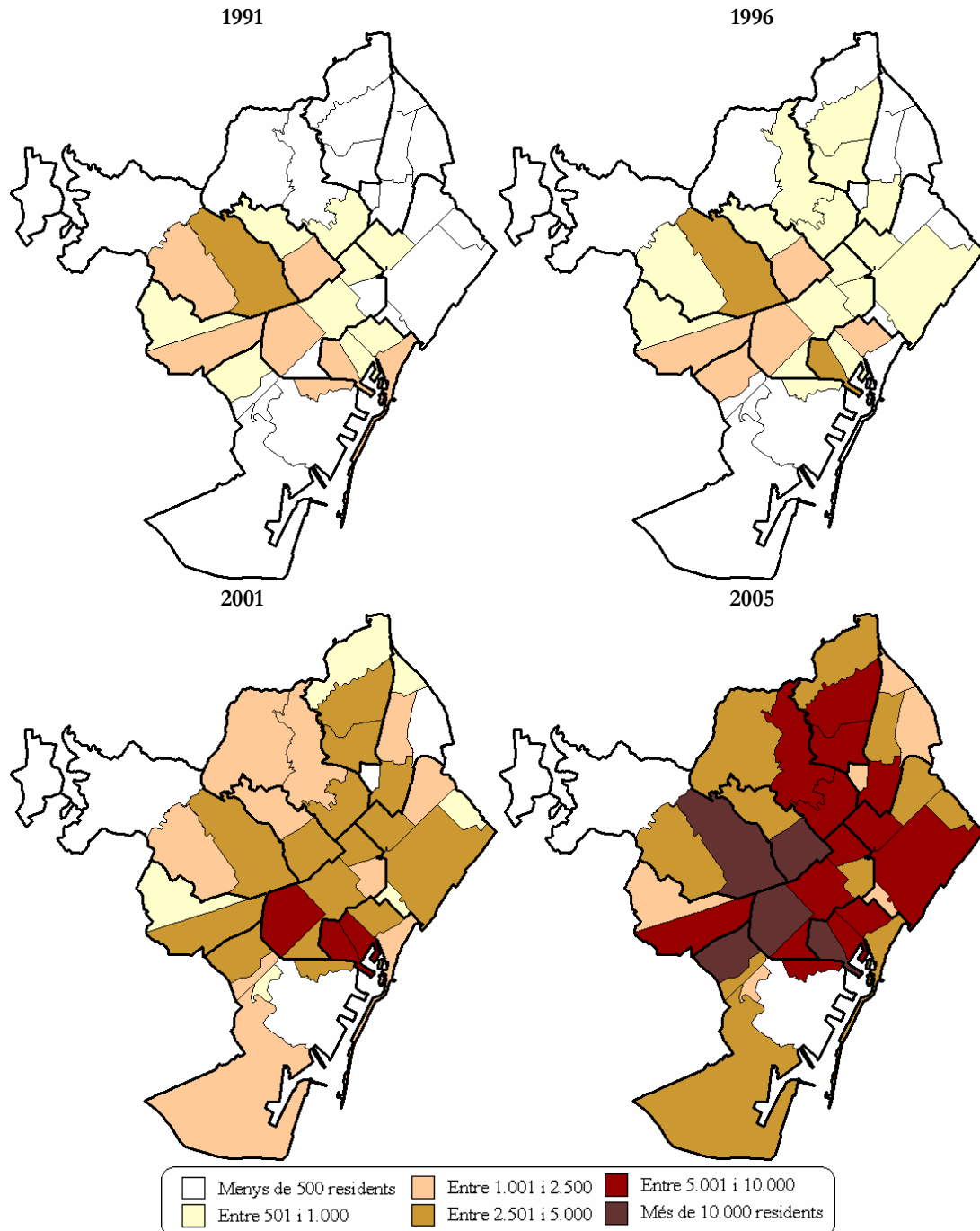
En comparació amb el total de residents del districte s'ha representat el pes de la població de nacionalitat estrangera (veure figura 4.11). A principis de 2004 tan sols tres dels deu districtes de la ciutat mostren percentatges superiors al total: Ciutat Vella, que amb un 37% triplica l'11,9% de la ciutat, Sants-Montjuïc, amb el 13,3% i l'Eixample, amb el 12,3%, que es troben lleugerament per sobre. Dels set districtes restants, Gràcia és l'únic amb un percentatge clarament superior al del conjunt de Catalunya (10,4% pel 9,4% de Catalunya), mentre que Nou Barris i Sant Martí se situen al límit d'aquest valor (9,5 i 9,4% respectivament), amb quatre districtes per tant que presenten valors inferiors al total de Catalunya per la mateixa data.

Del comentari d'aquestes darreres tres figures es reforça la importància de Ciutat Vella com a lloc de residència de la població estrangera al municipi. Tot i això, el paper del districte en relació als estrangers de la ciutat és similar en els darrers 15 anys, el creixement i l'acceleració de la immigració no repercuteix en incrementar la importància relativa del districte entre els estrangers, al contrari del que representa en el conjunt dels seus residents.

Les figures 4.12 i 4.13 serviran per exemplificar les variacions que l'increment de la població estrangera han representat sobre el conjunt del municipi, i alhora entreveure la seva distribució territorial. En la primera figura, s'ha cartografiat la distribució territorial

dels efectius de població estrangera en les quatre dates assenyalades a nivell de Zona Estadística Gran. Aquí s'observa nítidament tant l'increment com l'extensió de la població de nacionalitat estrangera, sobretot en els dos darrers recomptes de 2001 i 2005. En la

Figura 4.12.- Distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, 1991,1996, 2001 i 2005, per Zona Estadística Gran.

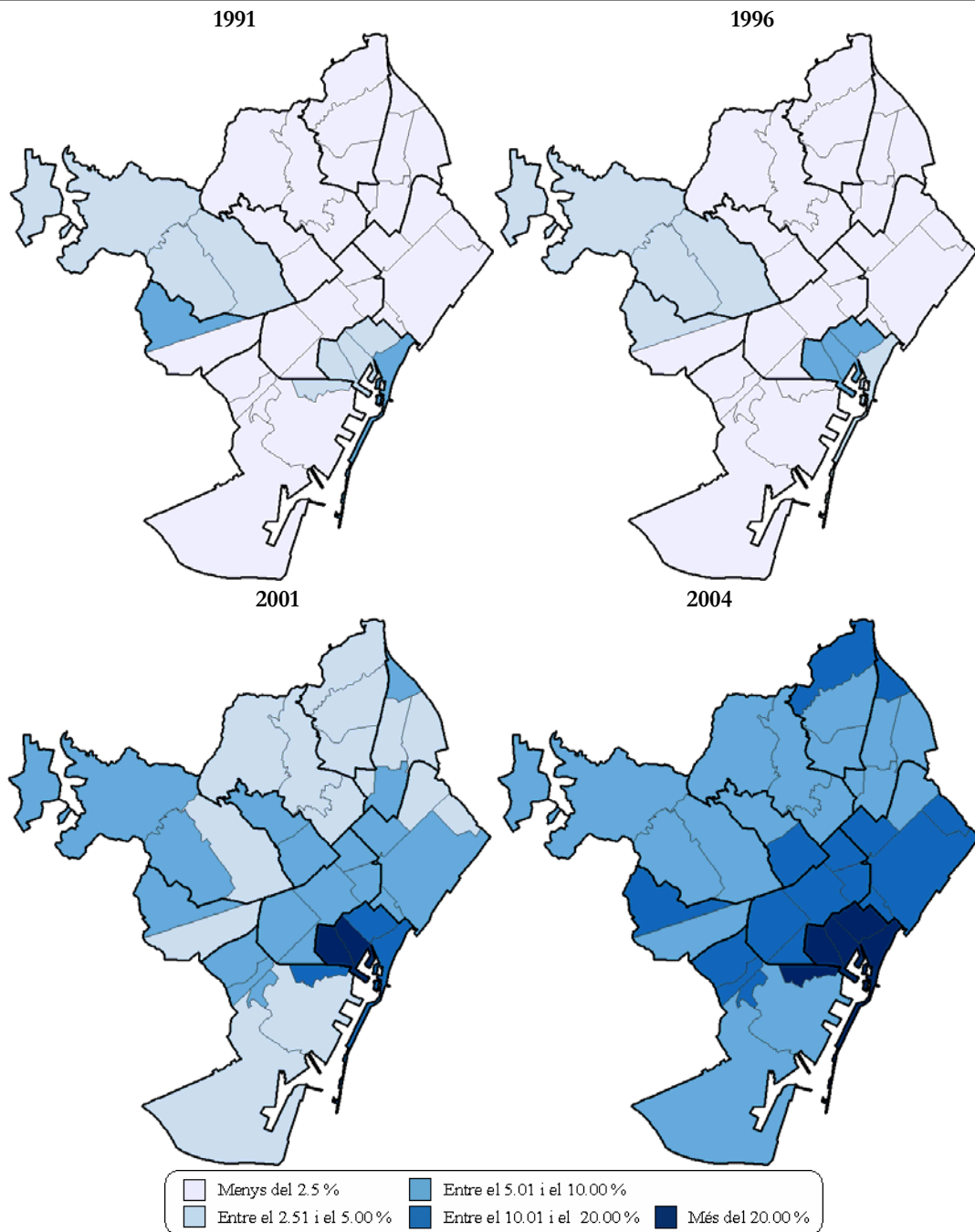

Font: Cens de població de 1991, Padró de població de 1996, i Cens de població de 2001 amb dades de l'Idescat; Padró continu de 2005 amb dades del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

figura 4.13, en canvi, s'ha cartografiat utilitzant la mateixa unitat estadística el pes que representa la població total sobre el conjunt de residents. En aquesta ocasió es pot

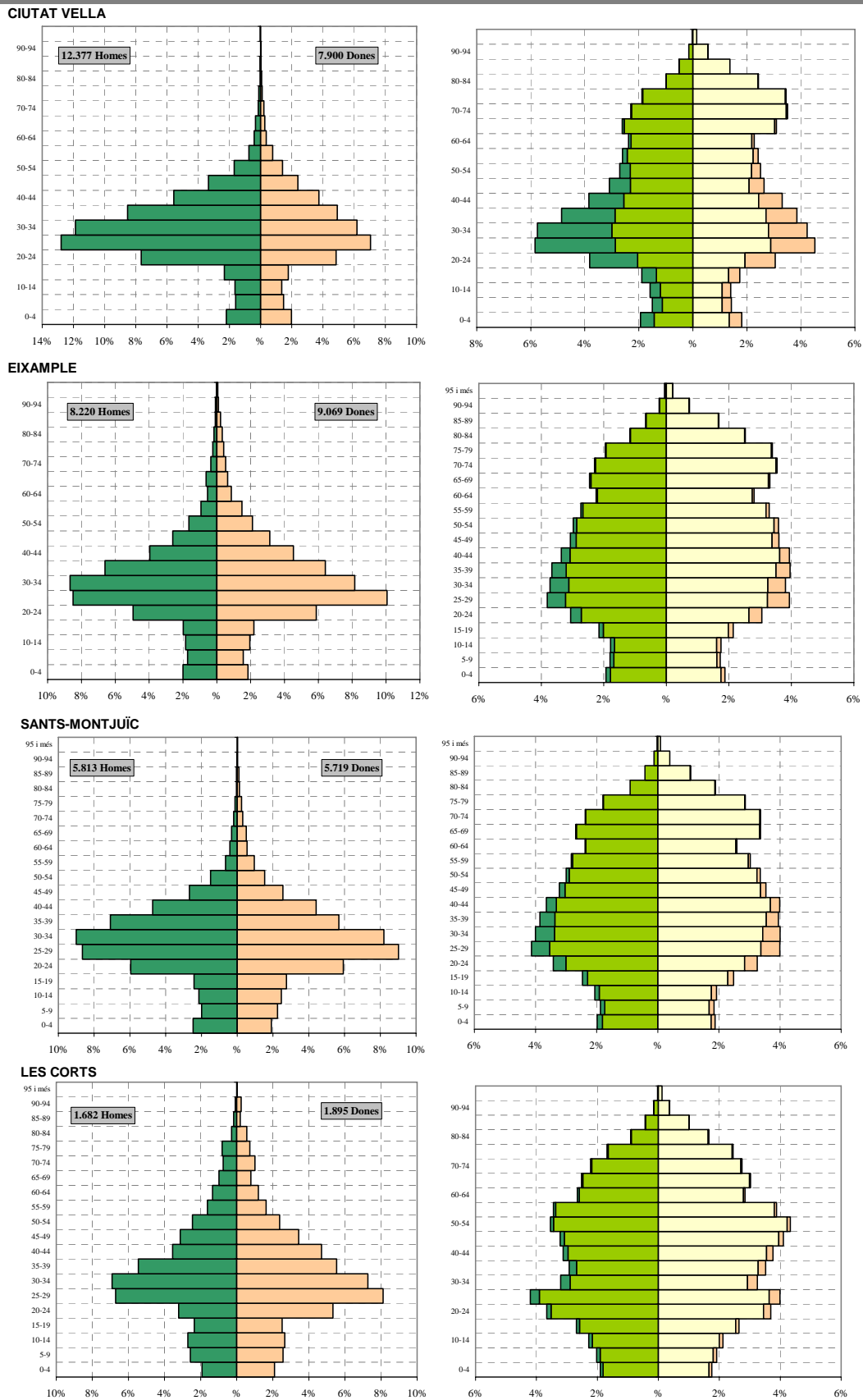
comprovar pels anys 1991 i 1996 la situació que havíem adjectivat com de polarització, mentre a partir d'aquesta data sobresurt cada vegada amb major intensitat Ciutat Vella, desapareix la representativitat dels districtes de Sarrà-Sant Gervasi i Les Corts, al mateix temps que l'extensió de la població estrangera serà altra vegada el fet més destacable, en especial els percentatges observats l'any 2004 en els barris de Ciutat Meridiana-Vallbona i Trinitat Vella.

Figura 4.13.- Proporció que representa la població de nacionalitat estrangera sobre el conjunt de residents de la Zona Estadística Gran, Barcelona, 1991,1996, 2001 i 2004.

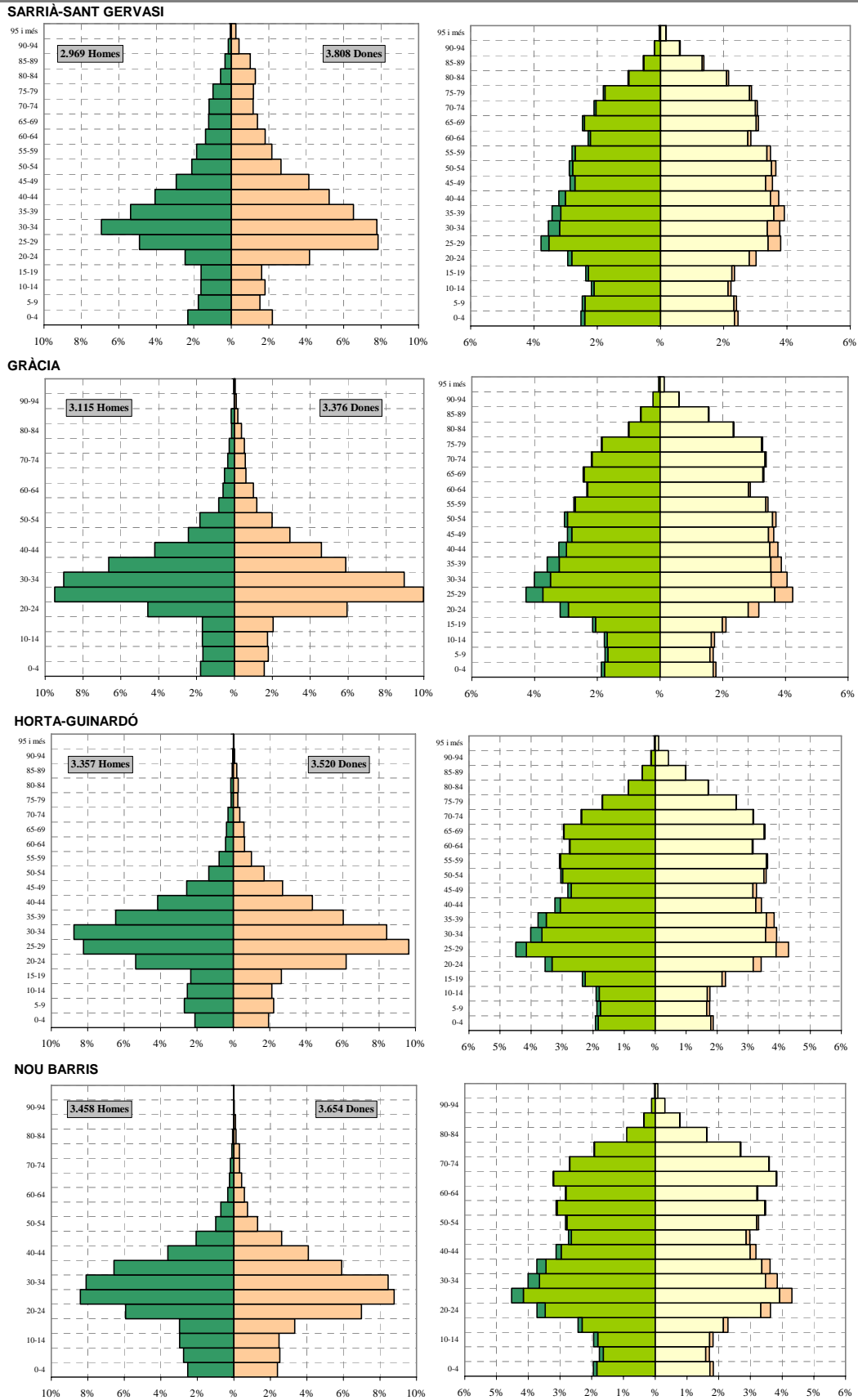
Font: Cens de població de 1991, Padró de població de 1996, i Cens de població de 2001 amb dades de l'Idescat; Padró continu de 2004 amb dades del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Figura 4.14.- Piràmides de població de nacionalitat estrangera als districtes de Barcelona i piràmides de població total segons la nacionalitat, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

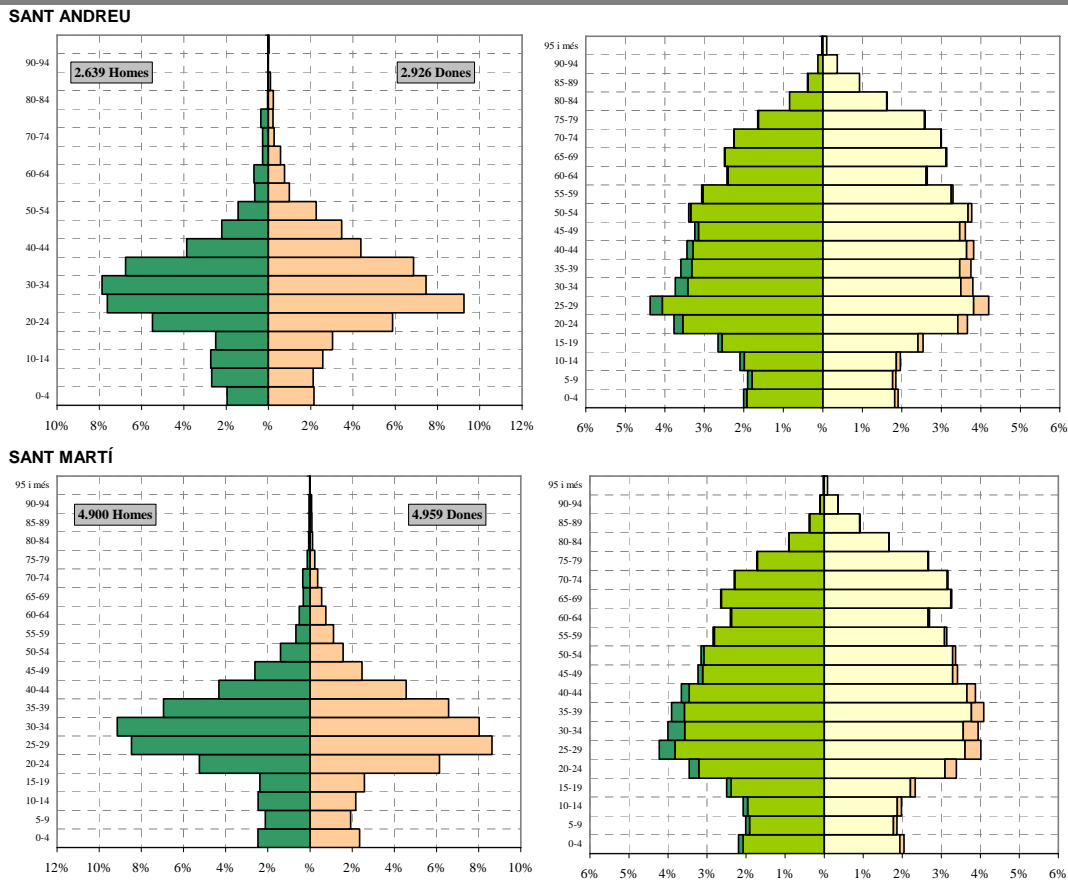
Figura 4.15.- Piràmides de població de nacionalitat estrangera als districtes de Barcelona i piràmides de població total segons la nacionalitat, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Figura 4.16.- Piràmides de població de nacionalitat estrangera als districtes de Barcelona i piràmides de població total segons la nacionalitat, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

En darrer lloc, i referint-nos encara al conjunt de residents estrangers, presentem en les figures 4.14 a 4.16 l'estructura per sexe i edats de la població de nacionalitat estrangera en els diversos districtes del municipi, adjuntant-hi també la piràmide del conjunt de residents distingint entre població estrangera i població amb nacionalitat espanyola, fet que ens permet observar quines variacions en l'estructura per edats dels districtes incorporen els residents estrangers. Les estructures de Ciutat Vella, tant de la població estrangera com de la població total, són les que destaquen en comparació a la resta de districtes, mostrant una piràmide per la població estrangera amb fortes disparitats entre sexes, amb una masculinització evident (el pes dels homes arriba al 61% dels censats), al mateix temps que recull la quarta part d'homes estrangers del municipi. És també el districte on la població de nacionalitat estrangera modifica en major mesura la piràmide total.

Únicament en el cas del districte adjacent de Sants-Montjuïc tornarem a trobar un major nombre d'homes entre la població estrangera, en aquesta ocasió, però, aquests solament arriben a representar el 50,4% dels efectius. En els vuit districtes restants, en canvi, el pes de les dones serà sempre superior, arribant al màxim del 56,2% a Sarrià-Sant Gervasi. Les disparitats entre sexes a Ciutat Vella faran que aquest districte, que conté el nombre major

de població estrangera i conserva aquesta posició entre els homes, sigui el segon districte en presència de dones, per darrera de l'Eixample.

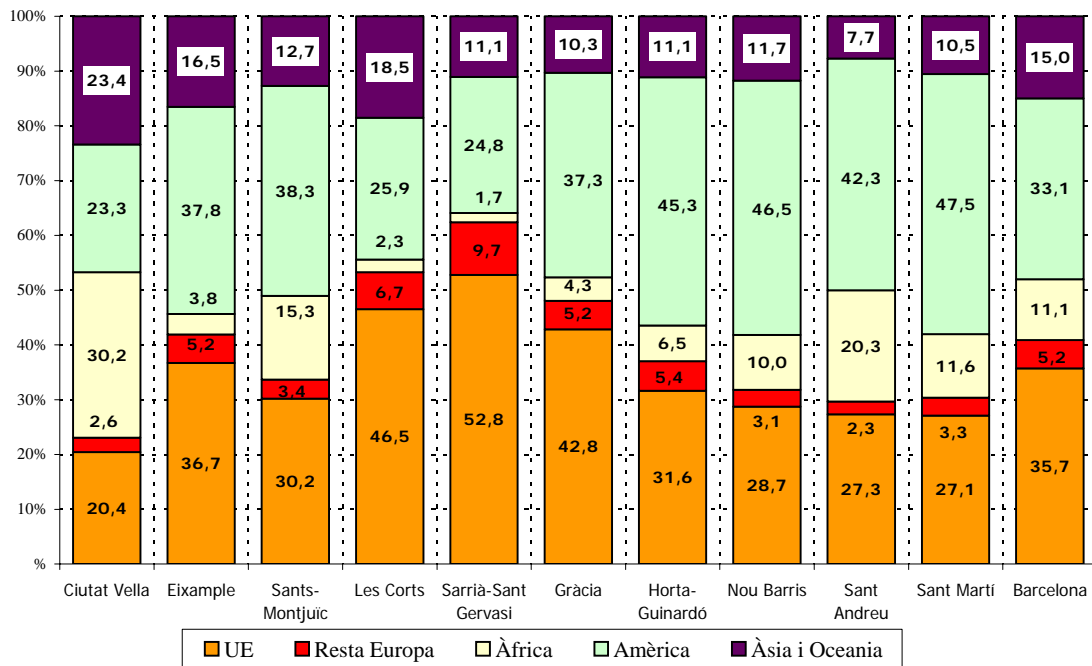
Per grans grups d'edat, Ciutat Vella també recull les majors disparitats, amb la proporció de majors de 65 anys i de menors més baixa del municipi, amb valors de l'1,4 i el 10,2% respectivament. A Sarrià-Sant Gervasi, la població estrangera de 65 anys i més encara conserva un pes important, de l'11,2%, secundat per Les Corts, 6,6%, diferenciació important tot i que se situïn força lluny dels percentatges de la població total si tenim en compte que en la resta de districtes aquests valors es mouen al voltant del 2 i el 3%.

4.2.2.- Els agregats continentals i les principals nacionalitats

Més enllà del nombre o de la proporció que representa la població de nacionalitat estrangera sobre el conjunt de la població, les principals diferències existents entre els districtes i els barris de la ciutat de Barcelona es focalitzen en la composició per nacionalitats de la població estrangera resident en cada un d'ells. Aquestes disparitats, visibles ja des de l'any 1991, amaguen una evident diferenciació socioeconòmica dels barris barcelonins, en especial en els extrems de la distribució, i desenvolupen un paper primordial per entendre l'evolució de l'assentament de la població estrangera en un o altre barri de la ciutat. Al mateix temps, s'insinuen comportaments agregatius en funció de la nacionalitat, on la presència de residents de la mateixa nacionalitat actua com a factor determinant en la localització territorial.

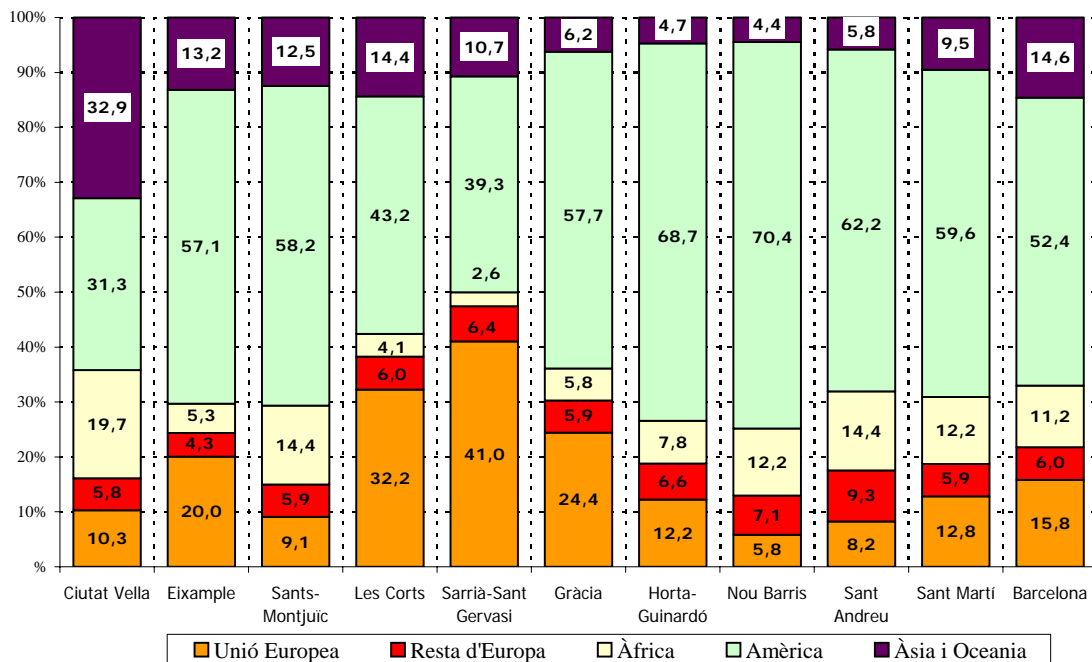
Com s'observa en les figures 4.17 i 4.18, que representen per 1991 i 2001 la distribució percentual en cada districte dels agregats continentals, en els deu anys transcorreguts entre els dos darrers censos de població els trets característics de cada districte en major o menor mesura es mantenen. Els districtes de Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts, per un cantó, poden ser agrupats degut a que conserven en els dos anys observats proporcions entre els seus residents de població de nacionalitats europees força superiors als del conjunt del municipi, fet que en menor mesura succeeix també a Gràcia i a l'Eixample. Ciutat Vella, en canvi, destaca per proporcions d'asiàtics i africans força elevades, proporcions que han evolucionat contràriament en el temps: entre 1991 i 2001 s'incrementa el pes dels asiàtics coincidint amb el creixement sobretot del col·lectiu pakistanès, mentre que els africans mostren menor representativitat l'any 2001 al mateix temps que la seva presència a la resta de districtes augmenta. En els altres districtes del municipi, per contra, sembla imposar-se a priori una composició per nacionalitats més pròxima a la del conjunt del municipi, amb una majoria d'americans que s'incrementa gradualment a mesura que també ho fan en el conjunt de la ciutat.

Figura 4.17.- Distribució per districtes i agregats continentals de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, 1991.

Font: Cens de 1991, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Figura 4.18.- Distribució percentual de la població de nacionalitat estrangera en els districtes segons al continent al qual pertanyen, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

La disparitat en la composició per orígens continentals en els districtes, que es manté en el temps, és per tant el fet més destacat al comparar ambdues figures. Referint-nos tan sols a les dades del darrer Cens de l'any 2001, trobem que les nacionalitats asiàtiques representen

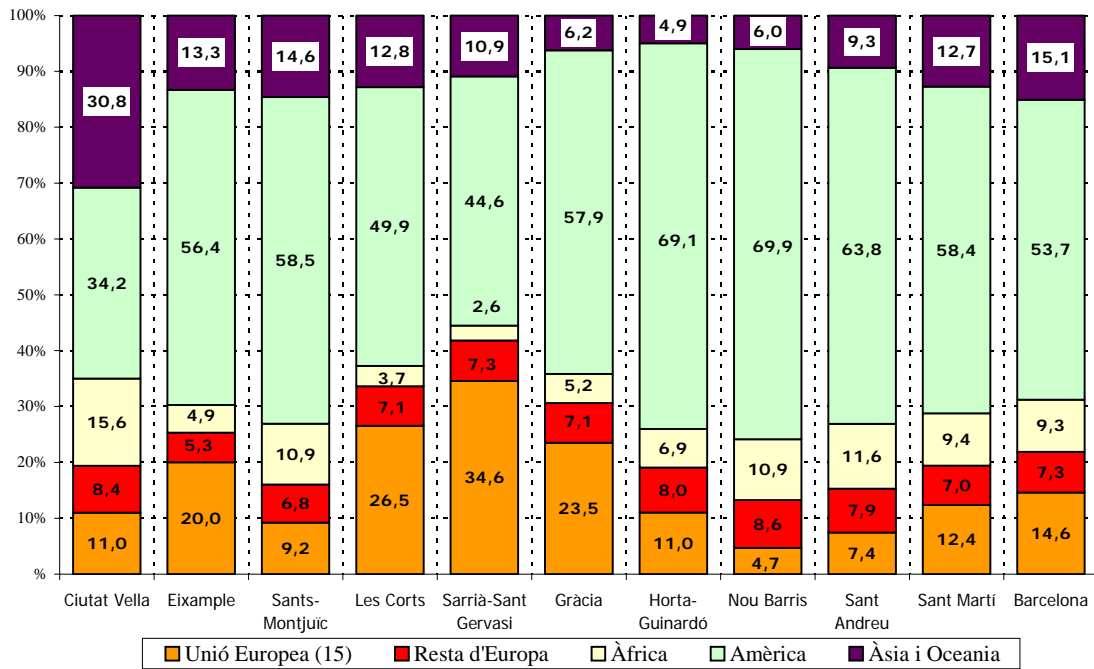
entre un mínim del 4,4% dels residents estrangers a Nou Barris fins al màxim de Ciutat Vella, amb un 32,9%; els americans oscil·len entre el 70,4% dels estrangers al mateix Nou Barris i el 31,3% a Ciutat Vella; els africans són únicament el 2,6% dels estrangers a Sarrià-Sant Gervasi quant a Ciutat Vella representen el 19,7%, mentre que els europeus comunitaris passen d'ésser el 41,0% dels estrangers a Sarrià-Sant Gervasi a un reduït 5,8% a Nou Barris, i els extracomunitaris del 9,3% a Sant Andreu fins al 4,3% a l'Eixample. De fet, els tres districtes més esmentats, Ciutat Vella, Sarrià-Sant Gervasi i Nou Barris, són un bon exemple de les tres situacions antagòniques en la distribució espacial de la població estrangera a Barcelona que abans hem desgranat.

Les darreres dades oficials del Padró continu amb que podem explotar l'agrupació continental i el barri de residència per la població de nacionalitat estrangera són les publicades en la plana web de l'Ajuntament de Barcelona i amb data de referència a 1 de gener de 2004. Encara que a la pràctica siguin dades extretes poc més d'un any més tard que el Cens de novembre de 2001, els 188.373 residents estrangers dupliquen i incrementen en 93.017 residents en relació a les xifres d'estrangers censats dos anys abans. Tot i aquest important increment numèric, derivat tant del propi creixement de la població estrangera com també per possibles diferències en la qualitat del registre d'ambdues fonts, la relació entre orígens continentals pràcticament es manté: segueix decreixent la proporció de comunitaris (del 15,8 al 14,6% passant per un mínim del 14,2% a gener de 2003, considerant sempre l'Europa dels 15) i d'africans (de l'11,2% al 9,3%), s'observen lleugers increments entre la resta d'europeus (del 6 al 7,3%) i americans (del 52,4 al 53,7%), i es produeix un increment lleugerament menys significatiu dels asiàtics (del 14,6 al 15,1%), que superen per primera vegada el nombre d'europeus comunitaris. El descens relatiu del conjunt d'europeus comunitaris a la ciutat es tradueix en decreixements significatius de la seva representativitat de Les Corts i Sarrià-St. Gervasi (del 32,2 al 26,5% i del 41,0 al 34,6%), augmentant en contraposició el seu pes a Ciutat Vella (del 10,3 a l'11%). Amb el decreixement comentant, els europeus comunitaris deixen de ser l'origen principal dels residents a Sarrià-Sant Gervasi, fet que conjuntament amb el lleuger decreixement dels asiàtics a Ciutat Vella (del 32,9 al 30,8%), fa que els americans es trobin a tots els districtes com a primer origen continental.

Un any més tard, i amb xifres encara provisionals i pendents de confirmació des de l'INE (que no ens permeten reconstruir els agregats continentals a nivell inframunicipal), els americans continuen creixent per sobre del ritme de Barcelona i representen ara el 53,1% del total d'estrangers, seguits per Àsia i Oceania que descendeix fins al 15,4% sobretot per l'estabilització del nombre de pakistanesos en el darrer any, pels ciutadans de la Unió Europea que per primera vegada des de l'any 1991 recuperen protagonisme, i que arriben al

14,7%, pels africans, que amb un 9,5% també per primera vegada representen menys d'una desena part dels estrangers a Barcelona, per finalment amb un 7,2% prossegueix el creixement dels europeus extracomunitaris, categoria que s'haurà de reformular en pròximes explotacions amb l'ampliació a 25 membres de la Unió Europea el maig de 2004.

Figura 4.19.- Distribució percentual de la població de nacionalitat estrangera en els districtes segons al continent al qual pertanyen, 2004.

Font: Padró Continu de població de 2004, amb les dades del Departament d'Estadística de l'ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Com ja s'ha apuntat, invariablement la població de nacionalitat estrangera ha incrementat el seu nombre en tots els districtes i barris barcelonins entre 1991 i 2004 (veure taula 4.4). Si descendim en el nivell d'anàlisi i utilitzem els barris (ZEG) per observar la distribució per agregats continentals de la població estrangera, aquestes diferències inicials es consoliden, tot i que amb certes precisions si fem referència a la seva composició. Amb dades del Cens de 1991 (veure taules 4.7 i 4.8), del Padró de 1996 (taules 4.9 i 4.10), del Cens de 2001 (taules 4.11 i 4.12) i del Padró continu d'1 de gener de 2004 (taules 4.13 i 4.14), observem tant la proporció que representa cada origen continental sobre el conjunt d'estrangers, distingint els europeus en funció de si pertanyen a la Unió Europea o no, i el pes que els residents de cada barri representen sobre el conjunt del continent.

Centrant-nos en primer lloc en els africans, trobem que la seva presència al municipi entre 1991 i 2004 s'ha mantingut en percentatges relatius similars, tot i que descendents, de l'11,1% al 9,3% del darrer any, passant per un màxim del 15% l'any 1996. Els barris on aquestes nacionalitats es troben més representades en relació al conjunt mostren alhora

poques diferències en el temps transcorregut, tot i que amb xifres descendents. D'una banda, una major dispersió a la ciutat, i de l'altre, la contribució dels altres col·lectius degut a la seva dispersió, fa que els valors d'inicis de la dècada s'hagin atenuat. Si a 1991, el 75% dels estrangers a Trinitat Vella, el 42% a Parc o el 33% al Bon Pastor eren africans, a 2004 els valors més elevats són significativament inferiors i es troben a Trinitat Vella (32,7%), Ciutat Meridiana-Vallbona (21,2%) o la Barceloneta (20,2%).

Taula 4.7.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional al qual pertanyen, 1991.

Districte	Barri	UE (12)	R. Europa	Àfrica	Amèrica	Àsia i Oceania	Total
	Barceloneta	32,9	5,0	26,9	26,2	9,1	100,0
	Parc	19,5	1,7	42,0	23,2	13,6	100,0
	Gòtic	19,7	1,8	29,8	25,1	23,6	100,0
	Raval	10,6	1,2	28,0	20,3	39,9	100,0
Ciutat Vella		20,4	2,6	30,2	23,3	23,4	100,0
	Sant Antoni	32,8	4,0	4,0	34,9	24,3	100,0
	Esquerra Eixample	36,3	5,5	3,4	35,1	19,6	100,0
	Dreta Eixample	45,0	6,6	4,3	34,8	9,4	100,0
	Estació Nord	37,0	4,2	5,3	43,1	10,3	100,0
	Sagrada Família	31,0	3,7	3,3	50,0	12,0	100,0
Eixample		36,7	5,2	3,8	37,8	16,5	100,0
	Poble Sec	32,4	2,5	15,5	36,8	12,8	100,0
	Montjuïc	0,0	11,1	0,0	88,9	0,0	100,0
	Zona Franca-Port	25,7	0,6	21,1	44,0	8,6	100,0
	Font de la Guatlla	25,0	3,4	4,5	58,0	9,1	100,0
	Bordeta-Hostafrancs	18,6	3,0	31,2	33,3	13,9	100,0
	Sants	32,6	5,6	10,1	37,9	13,8	100,0
Sants-Montjuïc		30,2	3,4	15,3	38,3	12,7	100,0
	Les Corts	39,7	5,6	3,5	34,1	17,1	100,0
	Pedralbes	55,5	8,2	0,8	15,1	20,4	100,0
Les Corts		46,5	6,7	2,3	25,9	18,5	100,0
	Sant Gervasi	51,4	10,0	1,7	26,0	10,9	100,0
	Sarrià	55,8	8,5	1,4	22,1	12,1	100,0
	Vallvidrera-Les Planes	62,7	14,9	7,5	14,9	0,0	100,0
Sarrià-Sant Gervasi		52,8	9,7	1,7	24,8	11,1	100,0
	Gràcia	37,4	5,3	4,6	41,8	11,0	100,0
	Vallcarca	54,4	5,0	3,7	28,0	8,9	100,0
Gràcia		42,8	5,2	4,3	37,3	10,3	100,0
	Guinardó	35,5	7,2	5,2	41,6	10,5	100,0
	Horta	27,0	3,5	8,8	48,1	12,5	100,0
	Vall d'Hebrón	28,1	3,8	6,3	51,0	10,8	100,0
Horta-Guinardó		31,6	5,4	6,5	45,3	11,1	100,0
	Vilapicina-Turó de la Peira	27,8	2,9	6,0	49,3	13,9	100,0
	Roquetes-Verdum	27,1	3,6	11,9	47,0	10,3	100,0
	Ciutat Meridiana-Vallbona	48,0	0,0	26,0	20,0	6,0	100,0
Nou Barris		28,7	3,1	10,0	46,5	11,7	100,0
	Sagrera	30,6	2,3	7,9	48,5	10,7	100,0
	Congrés	41,3	1,9	9,6	36,5	10,6	100,0
	Sant Andreu	29,0	3,0	13,2	47,3	7,5	100,0
	Bon Pastor	21,8	5,5	32,7	40,0	0,0	100,0
	Trinitat Vella	6,5	0,0	75,3	17,5	0,6	100,0
Sant Andreu		27,3	2,3	20,3	42,3	7,7	100,0
	Fort Pius	22,8	1,4	8,3	57,2	10,3	100,0
	Poblenou	21,9	2,4	19,2	48,5	8,0	100,0
	Barris Besós	27,6	3,8	13,3	51,4	3,8	100,0
	Clot	26,6	3,7	9,8	47,4	12,5	100,0
	Verneda	40,4	4,7	4,7	37,6	12,7	100,0
Sant Martí		27,1	3,3	11,6	47,5	10,5	100,0
BARCELONA		35,7	5,2	11,1	33,1	15,0	100,0

Font: Cens de població de 1991, amb les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Taula 4.8.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional al qual pertanyen, 1991.

Districte	Barri	UE (12)	R. Europa	Àfrica	Amèrica	Àsia i Oceania	Total
	Barceloneta	5,8	6,0	15,2	5,0	3,8	6,3
	Parc	1,8	1,1	12,4	2,3	3,0	3,3
	Gòtic	1,3	0,9	6,5	1,8	3,8	2,4
	Raval	2,2	1,8	18,7	4,5	19,7	7,4
Ciutat Vella		11,1	9,7	52,9	13,7	30,4	19,4
	Sant Antoni	1,8	1,5	0,7	2,0	3,1	1,9
	Esquerra Eixample	8,3	8,7	2,5	8,6	10,6	8,1
	Dreta Eixample	3,6	3,6	1,1	3,0	1,8	2,8
	Estació Nord	1,6	1,2	0,7	2,0	1,0	1,5
	Sagrada Família	2,0	1,6	0,7	3,4	1,8	2,3
Eixample		17,1	16,5	5,6	19,0	18,4	16,6
	Poble Sec	4,1	2,2	6,3	5,0	3,9	4,5
	Montjuïc	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0
	Zona Franca-Port	0,5	0,1	1,3	0,9	0,4	0,7
	Font de la Guatlla	0,2	0,2	0,1	0,6	0,2	0,4
	Bordeta-Hostafrancs	0,5	0,5	2,6	0,9	0,9	0,9
	Sants	2,7	3,2	2,7	3,4	2,7	2,9
Sants-Montjuïc		8,0	6,3	13,1	11,0	8,1	9,5
	Les Corts	5,4	5,3	1,6	5,0	5,6	4,9
	Pedralbes	5,8	5,9	0,3	1,7	5,1	3,7
Les Corts		11,2	11,1	1,8	6,7	10,6	8,6
	Sant Gervasi	19,4	25,8	2,0	10,6	9,8	13,4
	Sarrià	7,9	8,3	0,7	3,4	4,1	5,0
	Vallvidrera-Les Planes	0,5	0,8	0,2	0,1	0,0	0,3
Sarrià-Sant Gervasi		27,7	34,9	2,9	14,1	13,9	18,7
	Gràcia	5,3	5,1	2,1	6,4	3,7	5,0
	Vallcarca	3,6	2,3	0,8	2,0	1,4	2,4
Gràcia		8,9	7,4	2,9	8,4	5,1	7,4
	Guinardó	3,1	4,3	1,5	3,9	2,2	3,1
	Horta	1,4	1,2	1,4	2,7	1,5	1,8
	Vall d'Hebrón	0,9	0,9	0,7	1,8	0,8	1,2
Horta-Guinardó		5,4	6,4	3,6	8,4	4,6	6,1
	Vilapicina-Turó de la Peira	1,2	0,9	0,8	2,3	1,4	1,5
	Roquetes-Verdum	1,2	1,1	1,7	2,2	1,1	1,6
	Ciutat Meridiana-Vallbona	0,3	0,0	0,5	0,1	0,1	0,2
Nou Barris		2,6	1,9	3,0	4,6	2,6	3,3
	Sagrera	1,5	0,8	1,2	2,5	1,2	1,7
	Congrés	0,5	0,2	0,4	0,5	0,3	0,4
	Sant Andreu	1,2	0,9	1,8	2,1	0,8	1,5
	Bon Pastor	0,1	0,2	0,7	0,3	0,0	0,2
	Trinitat Vella	0,1	0,0	4,2	0,3	0,0	0,6
Sant Andreu		3,4	2,0	8,2	5,7	2,3	4,5
	Fort Pius	0,4	0,2	0,4	1,0	0,4	0,6
	Poblenou	0,9	0,7	2,6	2,2	0,8	1,5
	Barris Besós	0,3	0,3	0,5	0,7	0,1	0,4
	Clot	1,9	1,8	2,2	3,6	2,1	2,5
	Verneda	1,0	0,8	0,4	1,0	0,7	0,9
Sant Martí		4,5	3,7	6,1	8,4	4,1	5,9
BARCELONA		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Cens de població de 1991, amb les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

En general, a més a més dels quatre barris de Ciutat Vella, la sobrerrepresentació d'africans es produeix al barri limítrof del Poble-Sec, a Ciutat Meridiana-Vallbona en el districte de Nou Barris, a Bon Pastor i Trinitat Vella en el districte de Sant Andreu, i al Poble-nou en el de Sant Martí, barris que en tots els anys considerats apareixen amb majors proporcions de residents amb nacionalitats africanes, prenent el conjunt del municipi com a referència. En

el darrer recompte, també es troben per sobre del valor del conjunt els barris de Roquetes-Verdum i Barris Besòs. La concentració dels africans a Ciutat Vella ha anat disminuint en intensitat, del 53% de 1991 al 36% de 2004. Sants-Montjuïc o Sant Martí, amb un 14,4% i un 11% respectivament seran els altres districtes representatius, en contraposició, únicament trobem un 3,2% dels africans residint als districtes de Sarrià-Sant Gervasi o de Les Corts, percentatge que fins i tot decreix en comparació a 1991. En cap cas, per l'any 2004, els africans són el principal origen continental d'un barri o districte.

Taula 4.9.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional al qual pertanyen, 1996.

Districte	Barri	UE (15)	R. Europa	Àfrica	Amèrica	Àsia i Oceania	Total
	Barceloneta	9,6	2,6	43,0	33,4	11,4	100,0
	Parc	15,1	2,2	37,5	30,1	15,1	100,0
	Gòtic	21,4	1,4	21,8	27,4	28,1	100,0
	Raval	8,1	1,2	26,6	18,9	45,2	100,0
Ciutat Vella		12,0	1,6	29,6	24,0	32,8	100,0
	Sant Antoni	23,5	3,7	10,8	46,0	16,0	100,0
	Esquerra Eixample	27,4	2,9	6,8	38,5	24,4	100,0
	Dreta Eixample	37,9	3,6	8,4	40,3	9,8	100,0
	Estació Nord	27,2	2,2	7,8	51,2	11,6	100,0
	Sagrada Família	22,4	2,1	11,7	51,4	12,4	100,0
Eixample		28,0	2,9	8,4	43,1	17,5	100,0
	Poble-sec	14,2	2,2	28,7	38,6	16,2	100,0
	Montjuïc	10,0	10,0	20,0	40,0	20,0	100,0
	Zona Franca-Port	16,7	1,3	20,1	50,9	11,0	100,0
	Font de la Guatlla	23,1	1,1	8,2	47,3	20,3	100,0
	Bordeta-Hostafrancs	17,3	2,0	28,0	38,5	14,2	100,0
	Sants	19,4	2,0	18,5	47,3	12,7	100,0
Sants-Montjuïc		17,6	2,0	22,1	44,2	14,2	100,0
	Les Corts	35,2	3,5	7,3	35,9	18,1	100,0
	Pedralbes	52,1	6,4	2,0	14,4	25,2	100,0
Les Corts		40,9	4,4	5,5	28,6	20,5	100,0
	Sant Gervasi	45,7	6,7	4,7	29,3	13,6	100,0
	Sarrià	57,0	5,8	1,6	23,8	11,7	100,0
	Vallvidrera-Les Planes	70,1	3,4	3,4	23,0	0,0	100,0
Sarrià-Sant Gervasi		49,1	6,4	3,9	27,8	12,8	100,0
	Gràcia	34,5	4,5	7,5	41,8	11,7	100,0
	Vallcarca	46,4	4,1	6,6	33,5	9,4	100,0
Gràcia		37,7	4,4	7,3	39,5	11,0	100,0
	Guinardó	27,5	3,2	12,4	47,0	9,9	100,0
	Horta	26,8	2,4	16,4	42,0	12,5	100,0
	Vall d'Hebron	23,3	1,4	7,5	60,1	7,8	100,0
Horta-Guinardó		26,4	2,6	12,6	48,1	10,3	100,0
	Vilapicina-Turó de la Peira	20,2	3,0	11,9	59,5	5,5	100,0
	Roquetes-Verdum	21,2	2,3	16,8	50,3	9,5	100,0
	Ciutat Meridiana-Vallbona	39,5	5,3	23,7	25,0	6,6	100,0
Nou Barris		21,8	2,8	14,8	53,2	7,4	100,0
	Sagrera	17,3	1,8	8,2	59,8	12,9	100,0
	Congrés	26,0	1,6	13,0	52,8	6,5	100,0
	Sant Andreu	22,5	3,8	18,2	47,6	7,8	100,0
	Bon Pastor	29,8	4,3	27,7	36,2	2,1	100,0
	Trinitat Vella	1,8	0,0	70,8	25,7	1,8	100,0
Sant Andreu		18,1	2,2	20,3	50,4	9,0	100,0
	Fort Pius	19,6	2,9	8,8	58,3	10,3	100,0
	Poblenou	27,5	2,7	24,9	34,1	10,7	100,0
	Barris Besòs	19,4	1,7	18,3	53,1	7,4	100,0
	Clot	20,7	1,4	14,7	54,1	9,1	100,0
	Verneda	27,1	1,5	9,6	48,7	13,1	100,0
Sant Martí		23,6	2,0	17,1	47,2	10,2	100,0
BARCELONA		26,8	3,1	15,1	37,5	17,5	100,0

Font: Estadística de població annexa al Padró de població de 1996, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Taula 4.10.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional al qual pertanyen, 1996.

Districte	Barri	UE (15)	R. Europa	Àfrica	Amèrica	Àsia i Oceania	Total
	Barceloneta	0,5	1,2	4,2	1,3	1,0	1,5
	Parc	2,9	3,6	12,5	4,1	4,3	5,0
	Gòtic	2,6	1,5	4,7	2,4	5,3	3,3
	Raval	3,3	4,3	19,2	5,5	28,2	10,9
Ciutat Vella		9,3	10,5	40,6	13,3	38,8	20,8
	Sant Antoni	2,2	3,0	1,8	3,1	2,3	2,5
	Esquerra Eixample	8,2	7,5	3,6	8,2	11,2	8,0
	Dreta Eixample	4,6	3,8	1,8	3,5	1,8	3,3
	Estació Nord	2,1	1,5	1,1	2,8	1,4	2,1
	Sagrada Família	2,3	1,9	2,1	3,8	1,9	2,7
Eixample		19,4	17,7	10,4	21,4	18,6	18,6
	Poble-sec	1,5	2,0	5,3	2,9	2,6	2,8
	Montjuïc	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
	Zona Franca-Port	0,7	0,4	1,5	1,5	0,7	1,1
	Font de la Guatlla	0,5	0,2	0,3	0,8	0,7	0,6
	Bordeta-Hostafrancs	0,8	0,8	2,2	1,2	1,0	1,2
	Sants	3,1	2,8	5,2	5,4	3,1	4,2
Sants-Montjuïc		6,6	6,4	14,6	11,8	8,1	10,0
	Les Corts	5,4	4,6	2,0	3,9	4,2	4,1
	Pedralbes	4,1	4,4	0,3	0,8	3,0	2,1
Les Corts		9,5	8,9	2,2	4,7	7,2	6,2
	Sant Gervasi	16,6	21,1	3,0	7,6	7,5	9,7
	Sarrià	7,1	6,4	0,4	2,1	2,2	3,4
	Vallvidrera-Les Planes	0,8	0,3	0,1	0,2	0,0	0,3
Sarrià-Sant Gervasi		24,5	27,9	3,5	9,9	9,8	13,4
	Gràcia	7,0	7,9	2,7	6,1	3,6	5,4
	Vallcarca	3,5	2,7	0,9	1,8	1,1	2,0
Gràcia		10,5	10,6	3,6	7,9	4,7	7,5
	Guinardó	3,2	3,2	2,5	3,9	1,7	3,1
	Horta	1,8	1,5	2,0	2,1	1,3	1,9
	Vall d'Hebron	1,1	0,6	0,6	2,0	0,5	1,2
Horta-Guinardó		6,1	5,3	5,1	7,9	3,6	6,2
	Vilapicina-Turó de la Peira	1,6	2,0	1,6	3,3	0,6	2,1
	Roquetes-Verdum	1,5	1,5	2,2	2,6	1,1	2,0
	Ciutat Meridiana-Vallbona	0,4	0,4	0,4	0,2	0,1	0,3
Nou Barris		3,5	3,9	4,2	6,1	1,8	4,3
	Sagrera	1,3	1,2	1,1	3,3	1,5	2,1
	Congrés	0,4	0,2	0,4	0,6	0,2	0,4
	Sant Andreu	1,1	1,7	1,6	1,7	0,6	1,4
	Bon Pastor	0,2	0,2	0,3	0,2	0,0	0,2
	Trinitat Vella	0,0	0,0	2,7	0,4	0,1	0,6
Sant Andreu		3,1	3,4	6,2	6,2	2,4	4,6
	Fort Pius	0,5	0,7	0,4	1,1	0,4	0,7
	Poblenou	2,8	2,5	4,5	2,5	1,7	2,8
	Barris Besós	0,4	0,3	0,7	0,9	0,3	0,6
	Clot	2,5	1,5	3,2	4,7	1,7	3,3
	Verneda	1,2	0,6	0,7	1,5	0,9	1,2
Sant Martí		7,5	5,5	9,6	10,7	4,9	8,5
BARCELONA		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Estadística de població annexa al Padró de població de 1996, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Considerant el continent asiàtic, que es presenta agrupat amb Oceania degut a que en algunes de les taules disponibles apareix l'etiqueta de "Resta d'Àsia i Oceania" que impedeix la distinció, la concentració creixent a Ciutat Vella és el factor més destacable en l'evolució, del 30,4% inicial el març de 1991 al 47,6% de gener de 2003, que baixa al 43,9% un any més tard. Així, els asiàtics constitueixen el principal origen continental d'un únic barri barceloní, el Raval, on gairebé es configuren en la meitat dels seus residents l'any

2004. Aquesta representativitat en els barris de Ciutat Vella, amb proporcions menors, la trobàvem ja l'any 1991, conjuntament amb una destacada presència a Les Corts, Pedralbes i alguns barris de l'Eixample.

Taula 4.11.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional a la qual pertanyen, 2001.

Districte	Barri	UE (15)	R. Europa	Àfrica	Amèrica	Àsia i Oceania	Total
	Barceloneta	11,6	9,6	21,5	44,2	13,1	100,0
	Parc	16,7	3,0	25,7	38,4	16,1	100,0
	Gòtic	11,3	11,2	21,5	28,4	27,5	100,0
	Raval	6,9	2,9	15,8	28,2	46,2	100,0
Ciutat Vella		10,3	5,8	19,7	31,3	32,9	100,0
	Sant Antoni	15,7	4,4	6,6	57,9	15,4	100,0
	Esquerra Eixample	20,1	4,1	3,4	56,2	16,2	100,0
	Dreta Eixample	35,0	5,2	5,8	42,9	11,1	100,0
	Estació Nord	21,5	4,0	6,8	55,4	12,3	100,0
	Sagrada Família	11,5	4,2	6,9	69,6	7,9	100,0
Eixample		20,0	4,3	5,3	57,1	13,2	100,0
	Poble Sec	8,1	5,1	18,6	52,5	15,7	100,0
	Montjuïc	7,1	7,1	14,3	71,4	0,0	100,0
	Zona Franca-Port	9,1	6,8	11,6	63,2	9,1	100,0
	Font de la Guatlla	13,2	7,3	10,3	55,3	13,9	100,0
	Bordeta-Hostafrancs	9,2	6,2	11,2	62,6	10,8	100,0
	Sants	9,5	6,1	12,4	61,6	10,5	100,0
Sants-Montjuïc		9,1	5,9	14,4	58,2	12,5	100,0
	Les Corts	25,6	6,6	5,1	51,4	11,3	100,0
	Pedralbes	50,5	4,3	1,6	20,8	22,8	100,0
Les Corts		32,2	6,0	4,1	43,2	14,4	100,0
	Sant Gervasi	38,8	6,5	2,8	41,8	10,0	100,0
	Sarrià	45,7	5,8	1,8	33,3	13,4	100,0
	Vallvidrera-Les Planes	52,3	8,7	2,9	33,1	2,9	100,0
Sarrià-Sant Gervasi		41,0	6,4	2,6	39,3	10,7	100,0
	Gràcia	24,4	5,5	6,0	57,2	7,0	100,0
	Vallcarca	24,5	7,0	5,3	59,1	4,1	100,0
Gràcia		24,4	5,9	5,8	57,7	6,2	100,0
	Guinardó	13,7	5,6	7,5	68,1	5,1	100,0
	Horta	11,9	7,4	8,7	68,1	4,0	100,0
	Vall d'Hebron	9,4	7,5	7,1	71,0	5,0	100,0
Horta-Guinardó		12,2	6,6	7,8	68,7	4,7	100,0
	Vilapicina-Turó de la Peira	6,5	4,5	9,4	77,4	2,1	100,0
	Roquetes-Verdum	5,2	10,0	12,0	66,9	5,9	100,0
	Ciutat Meridiana	6,0	3,8	29,9	51,5	8,8	100,0
Nou Barris		5,8	7,1	12,2	70,4	4,4	100,0
	Sagrera	7,8	11,9	5,8	69,8	4,7	100,0
	Congrés	11,2	6,0	13,5	63,4	6,0	100,0
	Sant Andreu	12,4	7,8	9,5	62,3	8,1	100,0
	Bon Pastor	5,6	6,6	32,8	49,4	5,6	100,0
	Trinitat Vella	1,6	6,0	46,0	40,9	5,5	100,0
Sant Andreu		8,2	9,3	14,4	62,2	5,8	100,0
	Fort Pius	20,7	4,7	10,2	53,7	10,7	100,0
	Poblenou	17,3	6,1	16,6	47,5	12,6	100,0
	Besós	4,7	9,8	13,9	58,0	13,6	100,0
	Clot	11,0	5,3	10,8	66,5	6,5	100,0
	Verneda	9,8	5,2	7,2	69,6	8,2	100,0
Sant Martí		12,8	5,9	12,2	59,6	9,5	100,0
BARCELONA		15,8	6,0	11,2	52,4	14,6	100,0

Font: Cens de població de 2001, amb les dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

Uns anys més tard, a 2004, únicament els asiàtics mantenen un paper important a Pedralbes (en aquest cas per la presència de japonesos, segona nacionalitat en nombre d'efectius al barri, amb 281 residents i el 15% dels estrangers), i també a Poble-Sec, en clara continuïtat

de Ciutat Vella, i Barris Besós, o Trinitat Vella, amb una creixent implantació de ciutadans pakistanesos, en un procés de desconcentració similar al dels marroquins. La diversitat existent entre les distribucions residencials de les diferents nacionalitats que integren l'agrupació continental, majors que en la resta d'agrupacions, fa que l'evolució en el temps de les nacionalitats marqui el resultat final, sobretot per l'increment de pakistanesos en els darrers anys.

Taula 4.12.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional al qual pertanyen, 2001.

Districte	Barri	UE (15)	R. Europa	Àfrica	Amèrica	Àsia i Oceania	Total
Ciutat Vella	Barceloneta	1,2	2,6	3,0	1,3	1,4	1,6
	Parc	4,0	1,9	8,7	2,8	4,2	3,8
	Gòtic	4,4	11,6	11,9	3,4	11,6	6,2
	Raval	4,2	4,7	13,7	5,2	30,6	9,7
	Ciutat Vella	13,8	20,8	37,4	12,7	47,9	21,3
Eixample	Sant Antoni	2,6	2,0	1,5	2,9	2,8	2,6
	Esquerra Eixample	9,0	4,8	2,2	7,6	7,8	7,1
	Dreta Eixample	6,0	2,4	1,4	2,2	2,1	2,7
	Estació Nord	2,7	1,4	1,2	2,1	1,7	2,0
	Sagrada Família	2,7	2,6	2,3	5,0	2,0	3,7
	Eixample	23,0	13,1	8,6	19,8	16,3	18,1
Sants-Montjuïc	Poble Sec	2,3	3,8	7,5	4,5	4,8	4,5
	Montjuïc	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Zona Franca-Port	0,7	1,4	1,2	1,4	0,7	1,2
	Font de la Guatlla	0,5	0,7	0,5	0,6	0,6	0,6
	Bordeta-Hostafrancs	0,7	1,2	1,1	1,4	0,8	1,1
	Sants	2,8	4,8	5,2	5,5	3,4	4,7
	Sants-Montjuïc	6,9	11,9	15,6	13,4	10,3	12,1
	Pedralbes	3,2	0,7	0,1	0,4	1,6	1,0
Les Corts	Les Corts	7,6	3,8	1,4	3,1	3,7	3,8
	Sant Gervasi	12,3	5,5	1,3	4,0	3,4	5,0
	Sarrià	5,5	1,8	0,3	1,2	1,7	1,9
Sarrià-Sant Gervasi	Vallvidrera-Les Planes	0,6	0,3	0,0	0,1	0,0	0,2
	Sarrià-Sant Gervasi	18,4	7,6	1,6	5,3	5,2	7,1
	Gràcia	7,8	4,6	2,7	5,5	2,4	5,1
Gràcia	Vallcarca	2,7	2,0	0,8	2,0	0,5	1,7
	Gràcia	10,5	6,7	3,5	7,5	2,9	6,8
	Guinardó	2,9	3,2	2,3	4,4	1,2	3,4
Horta-Guinardó	Horta	1,7	2,8	1,8	3,0	0,6	2,3
	Vall d'Hebron	0,9	1,9	1,0	2,1	0,5	1,5
	Horta-Guinardó	5,6	7,9	5,0	9,5	2,3	7,2
	Vilapicina-Turó de la Peira	1,4	2,5	2,8	4,9	0,5	3,3
Nou Barris	Roquetes-Verdum	1,2	6,0	3,9	4,6	1,5	3,6
	Ciutat Meridiana	0,2	0,4	1,5	0,5	0,3	0,6
	Nou Barris	2,7	8,9	8,1	10,0	2,3	7,5
	Sagrera	1,4	5,5	1,4	3,7	0,9	2,8
Sant Andreu	Congrés	0,3	0,4	0,5	0,5	0,2	0,4
	Sant Andreu	1,2	2,0	1,3	1,8	0,8	1,5
	Bon Pastor	0,1	0,4	1,0	0,3	0,1	0,3
	Trinitat Vella	0,1	0,8	3,3	0,6	0,3	0,8
	Sant Andreu	3,0	9,1	7,5	6,9	2,3	5,8
	Fort Pius	1,1	0,6	0,7	0,8	0,6	0,8
	Poblenou	3,3	3,1	4,5	2,8	2,6	3,0
Sant Martí	Besós	0,3	1,6	1,2	1,1	0,9	1,0
	Clot	2,8	3,5	3,9	5,1	1,8	4,0
	Verneda	0,9	1,3	1,0	2,0	0,9	1,5
	Sant Martí	8,4	10,2	11,3	11,8	6,7	10,3
BARCELONA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Font: Cens de població de 2001, amb les dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

Taula 4.13.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional al qual pertanyen, 2004.

Districte	Barri	UE (15)	R. Europa	Àfrica	Amèrica	Àsia i Oceania	Total
	Barceloneta	13,6	9,5	20,2	44,1	12,7	100,0
	Parc	19,3	3,6	19,4	39,8	17,9	100,0
	Gòtic	10,9	17,3	16,3	35,5	19,9	100,0
	Raval	7,6	3,7	13,0	29,6	46,1	100,0
	Ciutat Vella	11,0	8,4	15,6	34,2	30,8	100,0
	Sant Antoni	16,7	6,8	5,0	56,5	15,0	100,0
	Esquerra Eixample	20,4	5,1	3,6	55,5	15,4	100,0
	Dreta Eixample	30,5	5,0	6,8	45,8	11,9	100,0
	Estació Nord	20,0	5,5	5,4	55,2	13,9	100,0
	Sagrada Família	13,4	4,7	5,8	67,4	8,6	100,0
	Eixample	20,0	5,3	4,9	56,4	13,3	100,0
	Poble-sec	8,4	5,7	14,9	50,5	20,6	100,0
	Montjuïc	2,1	10,4	35,4	50,0	2,1	100,0
	Zona Franca-Port	8,8	7,2	9,2	62,5	12,2	100,0
	Font de la Guatlla	13,6	7,8	5,7	59,8	13,1	100,0
	Bordeta-Hostafrancs	10,0	8,7	9,2	62,1	10,0	100,0
	Sants	9,3	7,1	8,7	63,4	11,5	100,0
	Sants-Montjuïc	9,2	6,8	10,9	58,5	14,6	100,0
	Les Corts	21,5	7,3	4,0	57,2	10,0	100,0
	Pedralbes	43,4	6,2	2,6	25,7	22,2	100,0
	Les Corts	26,5	7,1	3,7	49,9	12,8	100,0
	Sant Gervasi	32,5	7,3	2,9	47,2	10,2	100,0
	Sarrià	39,5	6,3	1,9	38,4	14,0	100,0
	Vallvidrera-Les Planes	45,0	15,4	3,1	34,3	2,2	100,0
Sarrià-Sant Gervasi	34,6	7,3	2,6	44,6	10,9	100,0	
	Gràcia	23,9	6,3	5,5	57,4	7,0	100,0
	Vallcarca	22,3	9,6	4,5	59,5	4,1	100,0
Gràcia	23,5	7,1	5,2	57,9	6,2	100,0	
	Guinardó	13,1	7,1	5,9	68,4	5,5	100,0
	Horta	10,4	9,6	8,3	67,8	4,0	100,0
	Vall d'Hebron	7,8	7,6	6,9	72,4	5,3	100,0
	Horta-Guinardó	11,0	8,0	6,9	69,1	4,9	100,0
	Vilapicina-Turó de la Peira	5,9	6,6	7,8	75,9	3,8	100,0
	Roquetes-Verdum	4,2	10,9	10,9	66,9	7,2	100,0
	Ciutat Meridiana-Vallbona	2,6	6,3	21,2	61,2	8,7	100,0
Nou Barris	4,7	8,6	10,9	69,9	6,0	100,0	
	Sagrera	7,5	7,3	5,5	72,7	7,0	100,0
	Congrés	8,5	10,4	9,2	67,5	4,4	100,0
	Sant Andreu	10,8	8,8	7,4	61,8	11,2	100,0
	Bon Pastor	4,4	9,7	19,1	58,9	7,9	100,0
	Trinitat Vella	2,2	5,4	32,7	43,8	15,9	100,0
	Sant Andreu	7,4	7,9	11,6	63,8	9,3	100,0
	Fort Pius	20,7	6,3	7,2	53,8	11,9	100,0
	Poblenou	18,6	7,6	12,5	47,6	13,8	100,0
	Barris Besós	3,4	8,5	10,1	51,8	26,2	100,0
	Clot	10,9	5,9	9,1	66,1	8,1	100,0
	Verneda	8,4	7,4	4,9	70,3	9,1	100,0
Sant Martí	12,4	7,0	9,4	58,4	12,7	100,0	
BARCELONA	14,6	7,3	9,3	53,7	15,1	100,0	

Font: Padró continu de població a 1 de gener de 2004, amb les dades de la plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Malgrat el seu creixement en nombres absoluts, el pes dels ciutadans comunitaris ha experimentat, com repetidament s'ha comentat, un fort descens de 1991 en endavant, passant de ser el principal origen entre la població de nacionalitat estrangera a representar tan sols el 14,6%, amb un descens relatiu que es produeix a tots els barris de la ciutat. Així, si l'any 1991 considerant els onze països que conjuntament amb Espanya configuraven la Unió, en tres dels districtes i en dotze dels barris eren el principal origen, a l'any 2004

únicament podem dir el mateix de tres barris: Pedralbes, Sarrià i Vallvidrera-Les Planes. La concentració a dos dels districtes barcelonins, Les Corts i Sarrià-Sant Gervasi, on residien el 39% dels comunitaris l'any 1991 s'ha reduït fins al 21,7% de 2004, i en contraposició ha augmentat el pes de l'Eixample i Ciutat Vella (del 17,1 al 23,3% i de l'11,1 al 16,1% respectivament).

Taula 4.14.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional al qual pertanyen, 2004.

Districte	Barri	UE (15)	R. Europa	Àfrica	Amèrica	Àsia i Oceania	Total
	Barceloneta	1,5	2,2	3,6	1,4	1,4	1,7
	Parc	4,5	1,7	7,2	2,5	4,1	3,4
	Gòtic	5,0	16,0	11,8	4,4	8,9	6,7
	Raval	5,0	4,9	13,5	5,3	29,5	9,7
	Ciutat Vella	16,1	24,8	36,0	13,7	43,9	21,5
	Sant Antoni	2,9	2,4	1,4	2,7	2,5	2,5
	Esquerra Eixample	9,1	4,6	2,5	6,7	6,7	6,5
	Dreta Eixample	5,6	1,9	2,0	2,3	2,1	2,7
	Estació Nord	2,7	1,5	1,1	2,0	1,8	2,0
	Sagrada Família	3,1	2,2	2,1	4,2	1,9	3,4
	Eixample	23,3	12,4	9,0	17,9	15,0	17,0
	Poble-sec	2,5	3,4	6,9	4,0	5,9	4,3
	Montjuïc	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
	Zona Franca-Port	0,8	1,3	1,3	1,5	1,1	1,3
	Font de la Guatlla	0,6	0,7	0,4	0,7	0,5	0,6
	Bordeta-Hostafrancs	0,8	1,5	1,2	1,4	0,8	1,2
	Sants	3,1	4,8	4,6	5,8	3,7	4,9
	Sants-Montjuïc	7,8	11,6	14,4	13,5	12,0	12,4
	Les Corts	4,0	2,8	1,2	2,9	1,8	2,7
	Pedralbes	2,5	0,7	0,2	0,4	1,2	0,8
	Les Corts	6,5	3,5	1,4	3,3	3,0	3,6
	Sant Gervasi	10,2	4,6	1,4	4,0	3,1	4,6
	Sarrià	4,4	1,4	0,3	1,2	1,5	1,6
	Vallvidrera-Les Planes	0,5	0,4	0,1	0,1	0,0	0,2
	Sarrià-Sant Gervasi	15,2	6,4	1,8	5,3	4,6	6,4
	Gràcia	8,0	4,2	2,9	5,2	2,3	4,9
	Vallcarca	2,6	2,2	0,8	1,9	0,5	1,7
	Gràcia	10,6	6,4	3,7	7,1	2,7	6,6
	Guinardó	2,9	3,2	2,1	4,2	1,2	3,3
	Horta	1,7	3,2	2,1	3,0	0,6	2,4
	Vall d'Hebron	0,8	1,6	1,2	2,1	0,5	1,6
	Horta-Guinardó	5,5	8,0	5,4	9,3	2,4	7,3
	Vilapicina-Turó de la Peira	1,4	3,1	2,8	4,8	0,9	3,4
	Roquetes-Verdum	1,1	5,9	4,6	4,9	1,9	3,9
	Ciutat Meridiana-Vallbona	0,2	0,9	2,3	1,2	0,6	1,0
	Nou Barris	2,7	9,8	9,7	10,9	3,3	8,4
	Sagrera	1,3	2,5	1,4	3,3	1,1	2,5
	Congrés	0,3	0,8	0,5	0,7	0,2	0,5
	Sant Andreu	1,2	2,0	1,3	1,9	1,2	1,6
	Bon Pastor	0,1	0,7	1,0	0,5	0,3	0,5
	Trinitat Vella	0,1	0,7	3,2	0,7	1,0	0,9
	Sant Andreu	3,1	6,5	7,5	7,2	3,7	6,0
	Fort Pius	1,1	0,7	0,6	0,8	0,6	0,8
	Poblenou	4,1	3,4	4,3	2,8	2,9	3,2
	Barris Besós	0,3	1,8	1,6	1,5	2,6	1,5
	Clot	2,7	2,9	3,5	4,5	2,0	3,6
	Verneda	1,0	1,8	0,9	2,3	1,1	1,8
	Sant Martí	9,2	10,5	11,0	11,9	9,2	10,9
	BARCELONA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

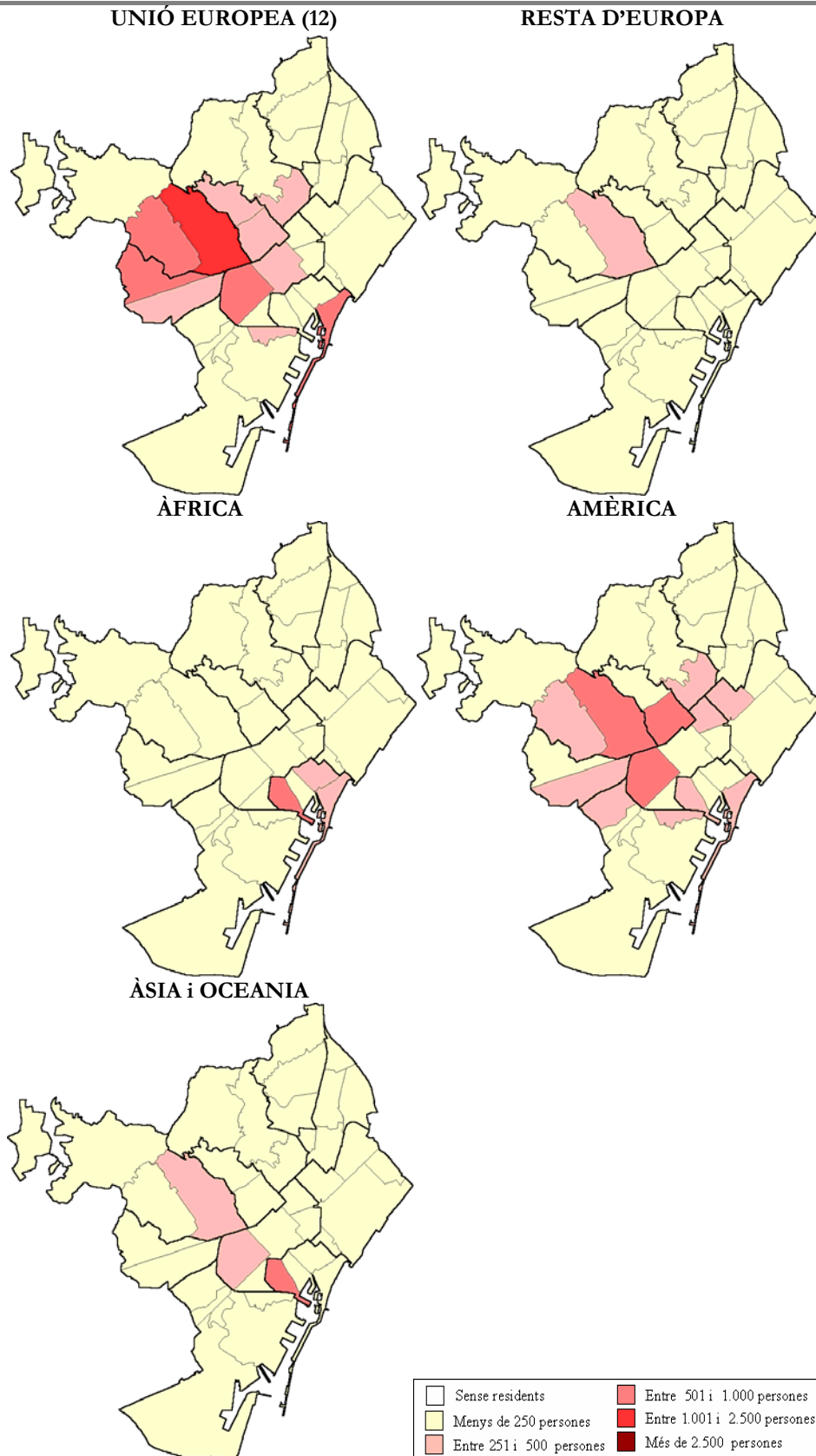
Font: Padró continu de població a 1 de gener de 2004, amb les dades de la plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

En canvi, el conjunt d'europaus no comunitaris experimenta un lleuger ascens, de representar el 5,2% dels estrangers l'any 1991 al 7,3% de 2004, encara que a 1995 tres dels països considerats en el primer recompte, Àustria, Suècia i Dinamarca, s'hagin incorporat a la Unió Europea. Tot i unes xifres encara comparativament reduïdes, en els districtes de Nou Barris i Sant Andreu, l'any 2004, aquests ja superen en nombre als residents comunitaris. L'increment de les nacionalitats de l'est d'Europa denota un canvi en la inserció territorial. Si a inicis dels noranta gairebé la meitat dels europeus extracomunitaris es trobava en els dos districtes de Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts, amb una distribució similar als estrangers de la Unió, a 2004 menys del 10% hi resideixen. En canvi, actualment una quarta part d'ells es troba residint a Ciutat Vella.

En darrer lloc considerem l'agrupació de nacionalitats americanes, que l'any 2004 assolien el 53,7% dels residents estrangers de Barcelona, partint del 33% de l'any 1991, i amb un creixement explosiu que es desenvolupa especialment entre 1996 i 2001. En aquest darrer recompte, s'arriba al 52,4% del conjunt d'estrangers, creixement que s'atenua en el darrer interval, després del màxim de 2004, per tornar al 52% l'any 2005. A tots els districtes del municipi es configuren com el principal origen continental, des del 34,2% que representen a Ciutat Vella fins al 69,9% de Nou Barris. A nivell de barri, es reproduïx aquesta pauta, a excepció de quatre d'ells, el Raval degut a la presència d'asiàtics, i a Pedralbes, Sarrià i Vallvidrera-Les Planes a causa de la presència d'europaus comunitaris. De forma majoritària marquen el signe de l'evolució de la població estrangera a Barcelona, i únicament en els districtes amb característiques més extremes la seva representació és menor, sigui per la residència d'asiàtics i africans a Ciutat Vella, o per la d'europaus comunitaris a barris de Sarrià-Sant Gervasi o Les Corts, encara que en aquests districtes es constitueixin progressivament també en el principal origen.

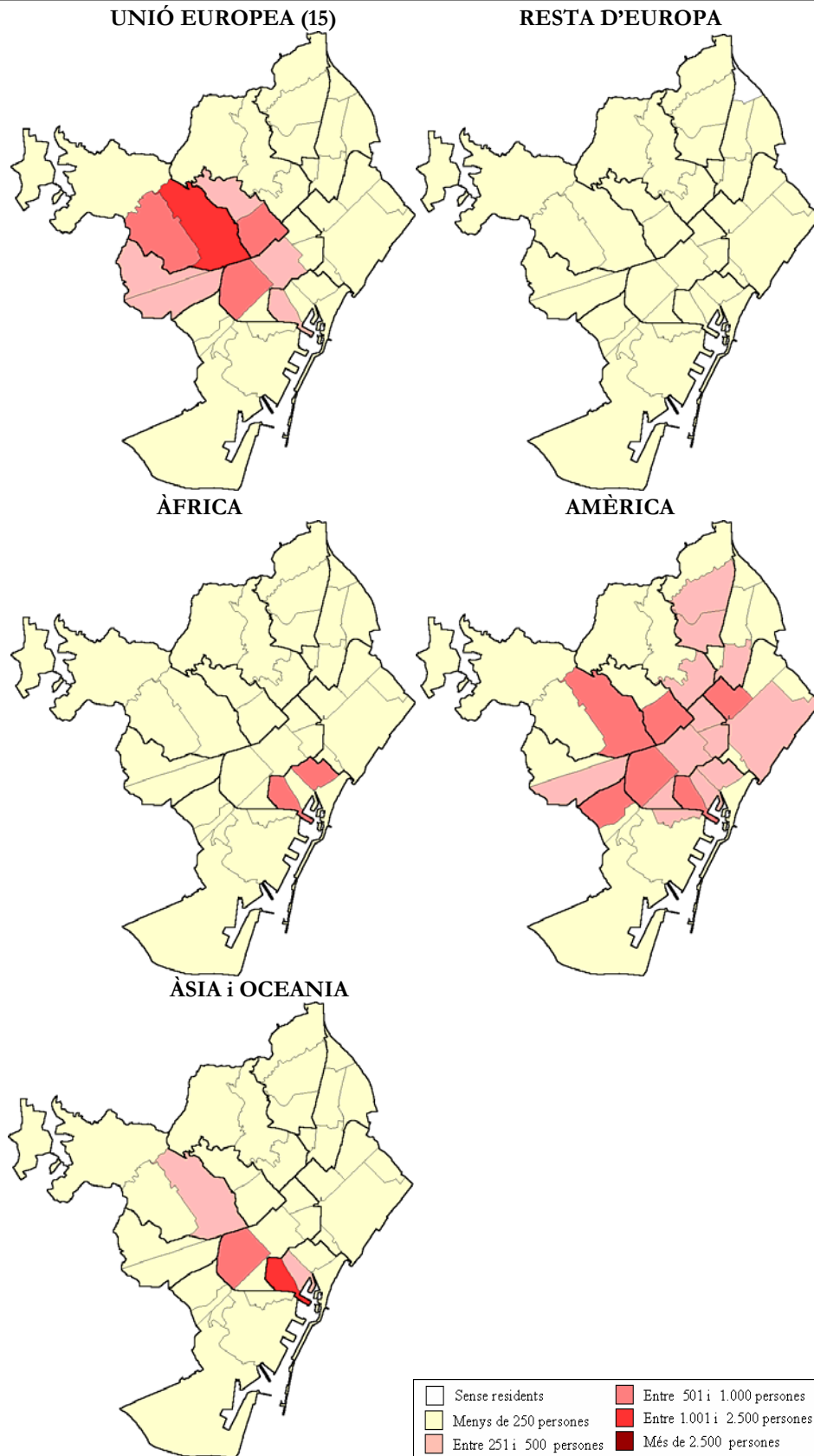
En les figures 4.20, 4.21, 4.22 i 4.23 s'ha cartografiat els nombres absoluts corresponents a les cinc agrupacions comentades. Aquí s'observa nítidament l'impacte del creixement dels efectius especialment en els dos darrers recomptes, i la diversitat en les pautes residencials de les diverses agrupacions continentals. Entre 1991 i 1996 les diferències són poques, únicament l'increment numèric dels americans es visibilitza, i un cert decreixement dels europeus, tant comunitaris com extracomunitaris. De 1996 en endavant, l'extensió de la població estrangera en gairebé tots els barris, encapçalats pel col·lectiu americà, és el fet primordial. És en aquest mateix continent on s'observen les diferències territorials més remarcables, allunyant-se cada cop més la distribució en l'espai d'europaus comunitaris i americans, que l'any 1991 era força similar. Els canvis en la composició per nacionalitats dels americans, amb menor pes d'argentins i xilens i l'entrada progressiva ja des de l'any 1996 de peruans, colombians, dominicans i a partir d'aquesta data d'equatorians,

Figura 4.20.- Distribució en l'espai dels agregats continentals a la ciutat de Barcelona, segons Zona Estadística Gran, 1991.

Font: Cens de Població de 1991, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

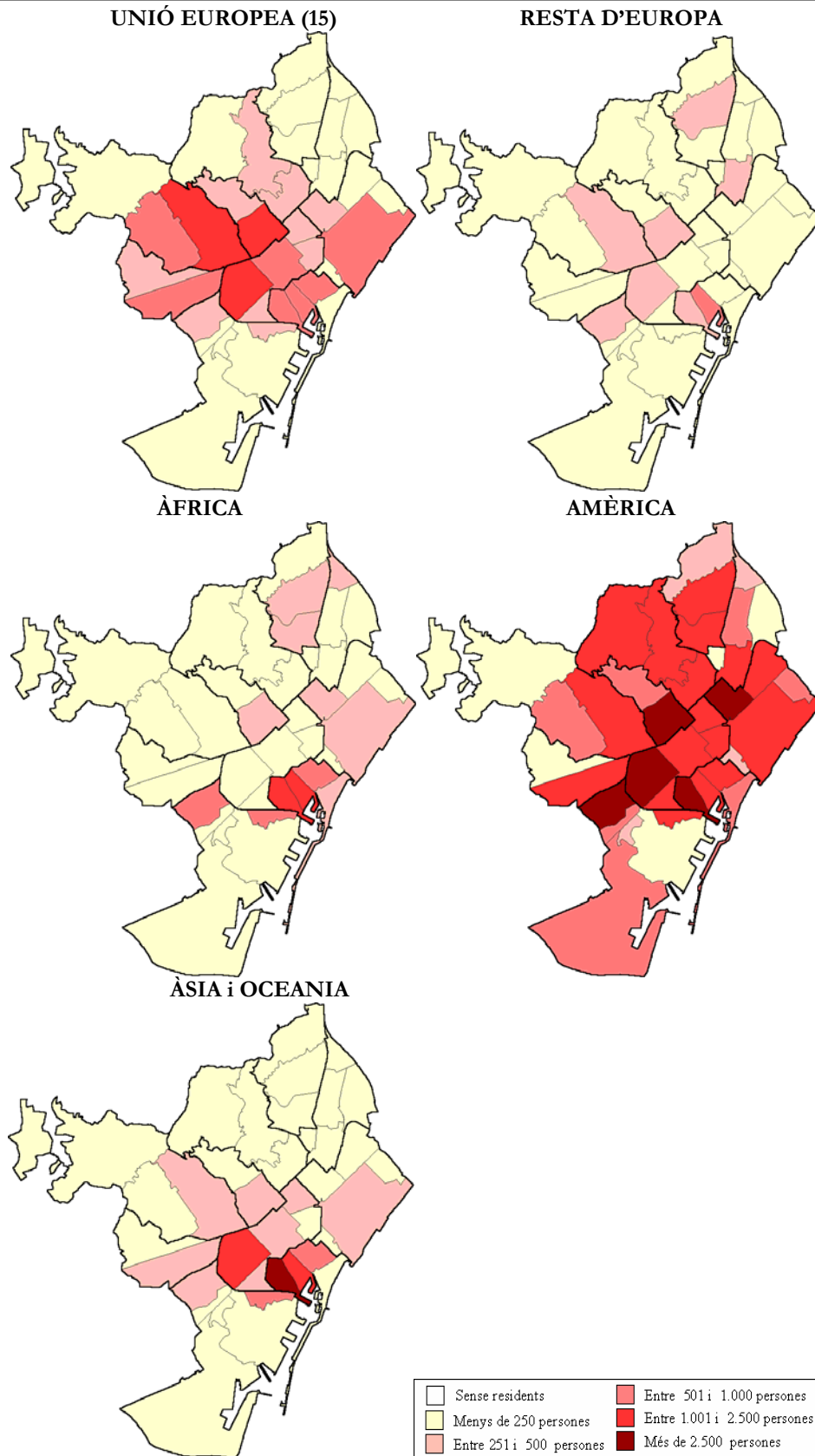
Figura 4.21.- Distribució en l'espai dels agregats continentals a la ciutat de Barcelona, segons Zona Estadística Gran, 1996.

Font: Padró de Població de 1996, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

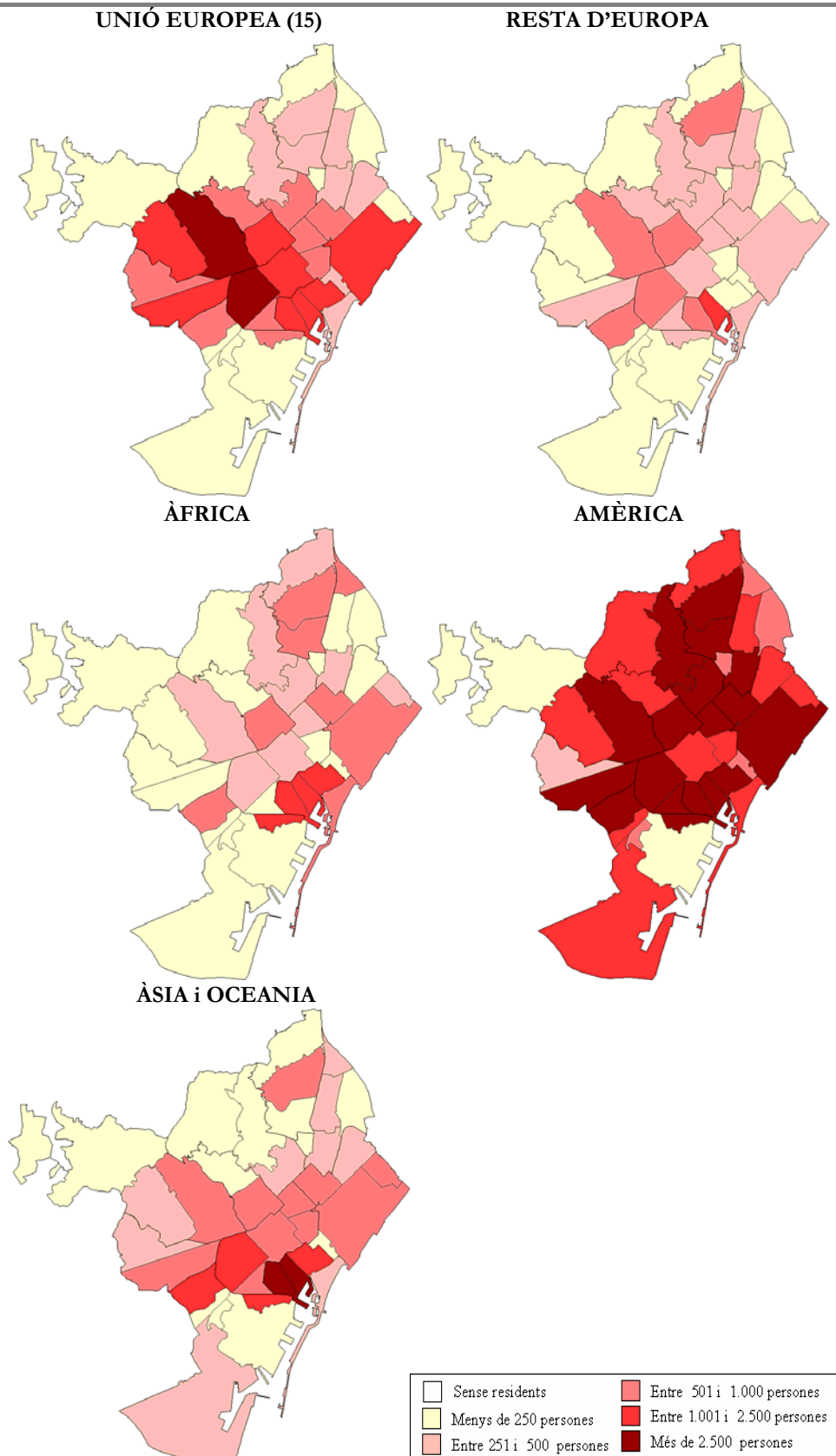

Figura 4.22.- Distribució en l'espai dels agregats continentals a la ciutat de Barcelona, segons Zona Estadística Gran, 2001.

Font: Cens de Població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Figura 4.23.- Distribució en l'espai dels agregats continentals a la ciutat de Barcelona, segons Zona Estadística Gran, 2004.

Font: Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de la plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

o més recentment dels bolivians, es troben en la base de les diferències territorials de l'agrupació continental. Entre els asiàtics i els africans, en canvi, tot i augmentar el nombre de residents a Ciutat Vella, s'intueix en el darrer recompte l'aparició de nous espais d'assentament emergents, tant sigui per una major dispersió en la ciutat entre els africans com per l'augment d'efectius dels asiàtics, que segueixen com hem vist anteriorment una dinàmica de progressiva concentració a Ciutat Vella.

Taula 4.15.- Principals nacionalitats en nombre d'efectius segons el districte de residència, 1991 i 1996.

1991					1996						
Ciutat Vella		Gràcia			Ciutat Vella (%)		Gràcia (%)				
Marroc	1.276	26,4	Alemanya	221	11,9	Marroc	1.621	26,9	Alemanya	230	10,6
Filipines	627	13,0	Argentina	217	11,7	Filipines	1.202	19,9	Perú	206	9,5
Resta Àsia	352	7,3	França	174	9,4	Pakistan	496	8,2	França	183	8,5
França	276	5,7	Itàlia	134	7,2	Rep. Dom.	397	6,6	Itàlia	145	6,7
Argentina	271	5,6	Regne Unit	130	7,0	Perú	197	3,3	Argentina	129	6,0
		57,9				64,9				41,2	
Eixample		Horta-Guinardó			Eixample (%)		Horta-Guinardó (%)				
Argentina	436	10,5	Argentina	177	11,6	Perú	797	14,8	Perú	211	11,8
Itàlia	399	9,6	Alemanya	117	7,7	França	414	7,7	Argentina	139	7,7
França	389	9,4	Resta Àsia	111	7,3	Itàlia	395	7,3	Marroc	123	6,9
Alemanya	287	6,9	Itàlia	103	6,8	Argentina	351	6,5	França	116	6,5
Resta Àsia	265	6,4	França	101	6,6	Filipines	340	6,3	Itàlia	103	5,7
		42,8				42,5				38,6	
Sants-Montjuïc		Sant Martí			Sants-Montjuïc (%)		Nou Barris (%)				
Argentina	271	11,5	Argentina	196	13,4	Marroc	543	18,7	Perú	184	14,7
Marroc	259	11,0	França	113	7,7	Perú	446	15,3	França	84	6,7
França	184	7,8	Resta Àsia	102	7,0	Rep. Dom.	156	5,4	Argentina	82	6,6
Regne Unit	124	5,2	Marroc	90	6,2	França	156	5,4	Marroc	74	5,9
Itàlia	121	5,1	Itàlia	87	6,0	Argentina	132	4,5	Rep. Dom.	71	5,7
		40,6				49,3				39,7	
Les Corts		Sant Andreu			Les Corts (%)		Sant Andreu (%)				
Resta Àsia	283	13,2	Marroc	176	15,8	França	200	11,1	Perú	220	16,4
Alemanya	281	13,1	Argentina	135	12,1	Alemanya	199	11,1	Marroc	197	14,7
França	259	12,1	Itàlia	71	6,4	Itàlia	166	9,2	Argentina	110	8,2
Itàlia	243	11,3	França	67	6,0	Japó	138	7,7	Rep. Dom.	103	7,7
Argentina	179	8,4	Alemanya	59	5,3	Argentina	97	5,4	França	63	4,7
		58,2				44,5				51,6	
Sarrià-St.Gervasi		Nou Barris			Sarrià-St.Gervasi (%)		Sant Martí (%)				
Alemanya	746	16,0	Xile	83	10,1	Alemanya	534	13,7	Perú	384	15,5
França	635	13,6	Argentina	81	9,9	França	458	11,8	Marroc	285	11,5
Itàlia	556	11,9	Resta Àsia	74	9,0	Itàlia	435	11,2	Rep. Dom.	165	6,7
Argentina	285	6,1	França	69	8,4	Filipines	199	5,1	França	159	6,4
Regne Unit	270	5,8	Portugal	46	5,6	Regne Unit	198	5,1	Argentina	133	5,4
		53,4				46,9				45,4	

Font: Cens de població de 1991 i Padró de Població de 1996, amb dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

Si aquest esbós segons l'agrupació continental la realitzem fixant-nos en les nacionalitats amb major presència en els diferents districtes (veure taules 4.15 i 4.16), d'una banda es confirma la concentració de nacionalitats: les cinc primeres nacionalitats concentren des d'un mínim del 37,9% dels residents estrangers a Sarrià-Sant Gervasi l'any 2004, a un màxim del 64,9% a Ciutat Vella l'any 1996. Al mateix temps, l'increment accelerat del

nombre de residents es manifesta en gairebé tots els districtes, a excepció de Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts on les variacions són menors.

Taula 4.16.- Principals nacionalitats en nombre d'efectius segons el districte de residència, 2001 i 2004.

2001				2004							
Ciutat Vella (%)		Gràcia (%)		Ciutat Vella (%)		Gràcia (%)					
Marroc	2.978	14,7	Equador	1.020	15,7	Pakistan	5.636	13,9	Equador	1.737	14,0
Pakistan	2.869	14,1	Colòmbia	584	9,0	Marroc	4.707	11,6	Argentina	1.013	8,2
Filipines	2.281	11,2	Perú	520	8,0	Equador	3.934	9,7	Colòmbia	954	7,7
Equador	1.849	9,1	Itàlia	407	6,3	Filipines	3.557	8,8	Itàlia	931	7,5
Rep. Dom.	979	4,8	Argentina	378	5,8	Argentina	1.700	4,2	Perú	901	7,3
54,0		44,8		48,3		44,7					
Eixample (%)		Horta-Guinardó (%)		Eixample (%)		Horta-Guinardó (%)					
Equador	2.453	14,2	Equador	1.321	19,2	Equador	4.276	13,3	Equador	3.087	22,6
Perú	1.966	11,4	Colòmbia	1.076	15,6	Perú	2.735	8,5	Colòmbia	1.500	11,0
Colòmbia	1.439	8,3	Perú	716	10,4	Argentina	2.328	7,3	Perú	1.217	8,9
Itàlia	1.007	5,8	Argentina	384	5,6	Colòmbia	2.189	6,8	Argentina	1.029	7,5
Argentina	883	5,1	Marroc	313	4,6	Itàlia	2.129	6,6	Marroc	577	4,2
44,8		55,4		42,6		54,2					
Sants-Montjuïc (%)		Nou Barris (%)		Sants-Montjuïc (%)		Nou Barris (%)					
Equador	1.979	17,2	Equador	2.283	32,1	Equador	4.587	19,6	Equador	5.513	35,0
Marroc	1.316	11,4	Colòmbia	549	7,7	Marroc	2.037	8,7	Perú	989	6,3
Colòmbia	1.190	10,3	Perú	536	7,5	Colòmbia	1.889	8,1	Colòmbia	957	6,1
Perú	1.049	9,1	Rep. Dom.	479	6,7	Perú	1.796	7,7	Marroc	916	5,8
Rep. Dom.	802	7,0	Marroc	391	5,5	Pakistan	1.311	5,6	Rep. Domin.	793	5,0
54,9		59,6		49,8		58,3					
Les Corts (%)		Sant Andreu (%)		Les Corts (%)		Sant Andreu (%)					
França	364	10,2	Equador	1.272	22,9	Equador	582	8,6	Equador	2.741	24,1
Colòmbia	332	9,3	Perú	834	15,0	Itàlia	567	8,4	Perú	1.453	12,8
Itàlia	316	8,8	Marroc	613	11,0	Colòmbia	557	8,3	Marroc	989	8,7
Equador	268	7,5	Colòmbia	444	8,0	França	531	7,9	Colòmbia	788	6,9
Alemanya	211	5,9	Rep. Dom.	232	4,2	Argentina	412	6,1	Argentina	602	5,3
41,7		61,0		39,3		57,8					
Sarrià-St.Gervasi (%)		Sant Martí (%)		Sarrià-St.Gervasi (%)		Sant Martí (%)					
França	741	10,9	Equador	1.906	19,3	França	1.173	9,7	Equador	4.133	20,1
Itàlia	731	10,8	Colòmbia	954	9,7	Itàlia	1.151	9,5	Perú	1.640	8,0
Alemanya	566	8,4	Perú	951	9,6	Argentina	803	6,6	Colòmbia	1.561	7,6
Colòmbia	484	7,1	Marroc	849	8,6	Colòmbia	751	6,2	Marroc	1.413	6,9
Perú	435	6,4	Rep. Dom.	474	4,8	Alemanya	705	5,8	Argentina	1.279	6,2
43,6		52,1		37,9		48,9					

Font: Cens de població de 2001, amb dades cedides per l'Idescat, i Padró continu 1 de gener de 2004, amb dades del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

L'any 1991, la nacionalitat amb major presència a Barcelona, la francesa, no és la primera nacionalitat en cap dels deu districtes, tot i que es troba en tots els casos entre les cinc primeres. Quatre dels districtes tenien com a nacionalitat principal els argentins (Eixample, Sants-Montjuïc, Horta-Guinardó i Sant Martí) que apareixen també en tots els deu districtes, en tres casos els alemanys (Gràcia, Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts, encara que aquí aparegui el conjunt de Resta d'Àsia, majoritàriament japonesos però dels quals no hem disposat de la desagregació), en dos districtes els marroquins (Ciutat Vella i Sant Andreu), i en un darrer districte els xilens (Nou Barris). Entre la resta de nacionalitats, és també remarcable el nombre de filipins a Ciutat Vella. Si observem aquesta mateixa distribució tretze anys més tard, a 1 de gener de 2004, el creixement de les nacionalitats sud-americanes és el fet més notable. Els equatorians encapçalen el rànquing de vuit dels deu districtes, a

excepció de Ciutat Vella on hi trobem ciutadans pakistanesos, i de Sarrià-Sant Gervasi amb els francesos. Els equatorians apareixen com a tercera nacionalitat a Ciutat Vella i en canvi no figuren entre les cinc primeres a Sarrià-Sant Gervasi. Els colombians, presents en nou dels districtes, argentins en vuit i peruans en set exemplifiquen la llatinoamericanització de la població estrangera de la ciutat. A excepció de Gràcia, Sarrià-Sant Gervasi, Les Corts i l'Eixample, els marroquins també són presents entre les cinc primeres nacionalitats de la resta de districtes. La presència d'asiàtics a Ciutat Vella es troba encapçalada per pakistanesos i filipins, al mateix temps que disminueixen en tots els districtes les nacionalitats europees.

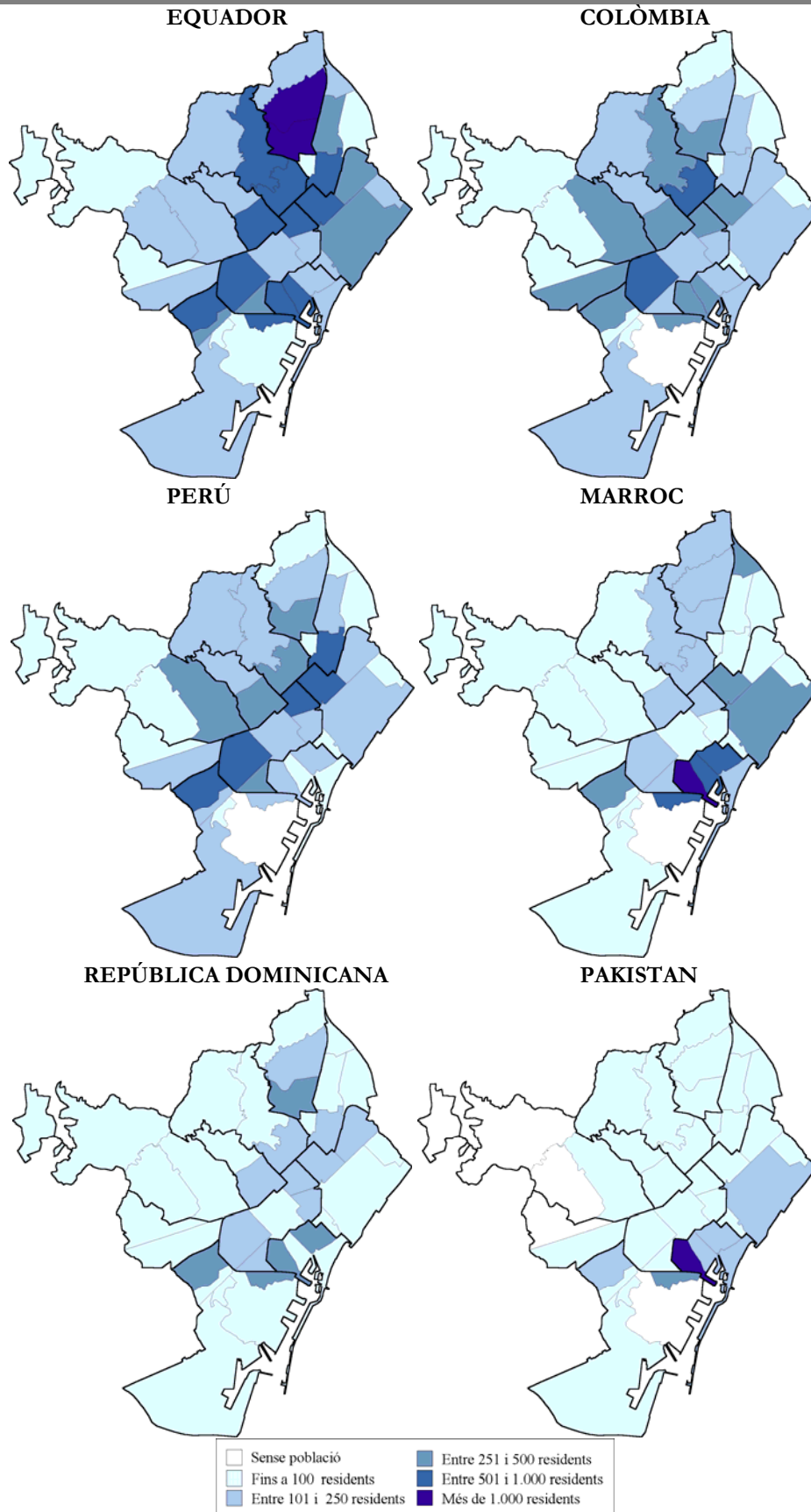
Taula 4.17.- Distribució percentual de les dotze nacionalitats amb major nombre d'efectius a la ciutat segons el districte, 2001.

	Ecuador	Colòmbia	Perú	Marroc	Pakistan	Rep. Dom.
Ciutat Vella	12,6	11,8	5,2	40,1	67,7	23,0
Eixample	16,7	18,0	25,9	7,5	5,1	17,3
Sants-Montjuïc	13,5	14,9	13,8	17,7	13,7	18,8
Les Corts	1,8	4,2	2,5	1,0	0,4	1,9
Sarrià-Sant Gervasi	2,1	6,1	5,7	1,5	0,0	2,2
Gràcia	7,0	7,3	6,8	3,0	0,5	3,6
Horta-Guinardó	9,0	13,5	9,4	4,2	1,7	5,6
Nou Barris	15,6	6,9	7,1	5,3	1,7	11,2
Sant Andreu	8,7	5,6	11,0	8,3	1,4	5,4
Sant Martí	13,0	11,9	12,5	11,4	7,8	11,1
Barcelona	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	Itàlia	Argentina	França	Filipines	Xina	Alemanya
Ciutat Vella	12,8	16,5	11,2	65,6	10,6	12,0
Eixample	24,3	22,3	23,2	17,7	33,7	21,0
Sants-Montjuïc	7,2	10,7	7,2	5,7	11,9	5,0
Les Corts	7,6	4,5	10,1	1,4	3,6	8,9
Sarrià-Sant Gervasi	17,7	7,5	20,7	4,7	5,3	23,8
Gràcia	9,8	9,5	9,5	1,7	5,8	12,4
Horta-Guinardó	5,3	9,7	5,2	0,5	2,9	5,6
Nou Barris	3,0	4,9	2,8	0,7	5,9	1,8
Sant Andreu	4,1	4,2	2,8	0,9	5,6	1,7
Sant Martí	8,0	10,0	7,2	1,0	14,8	7,7
Barcelona	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

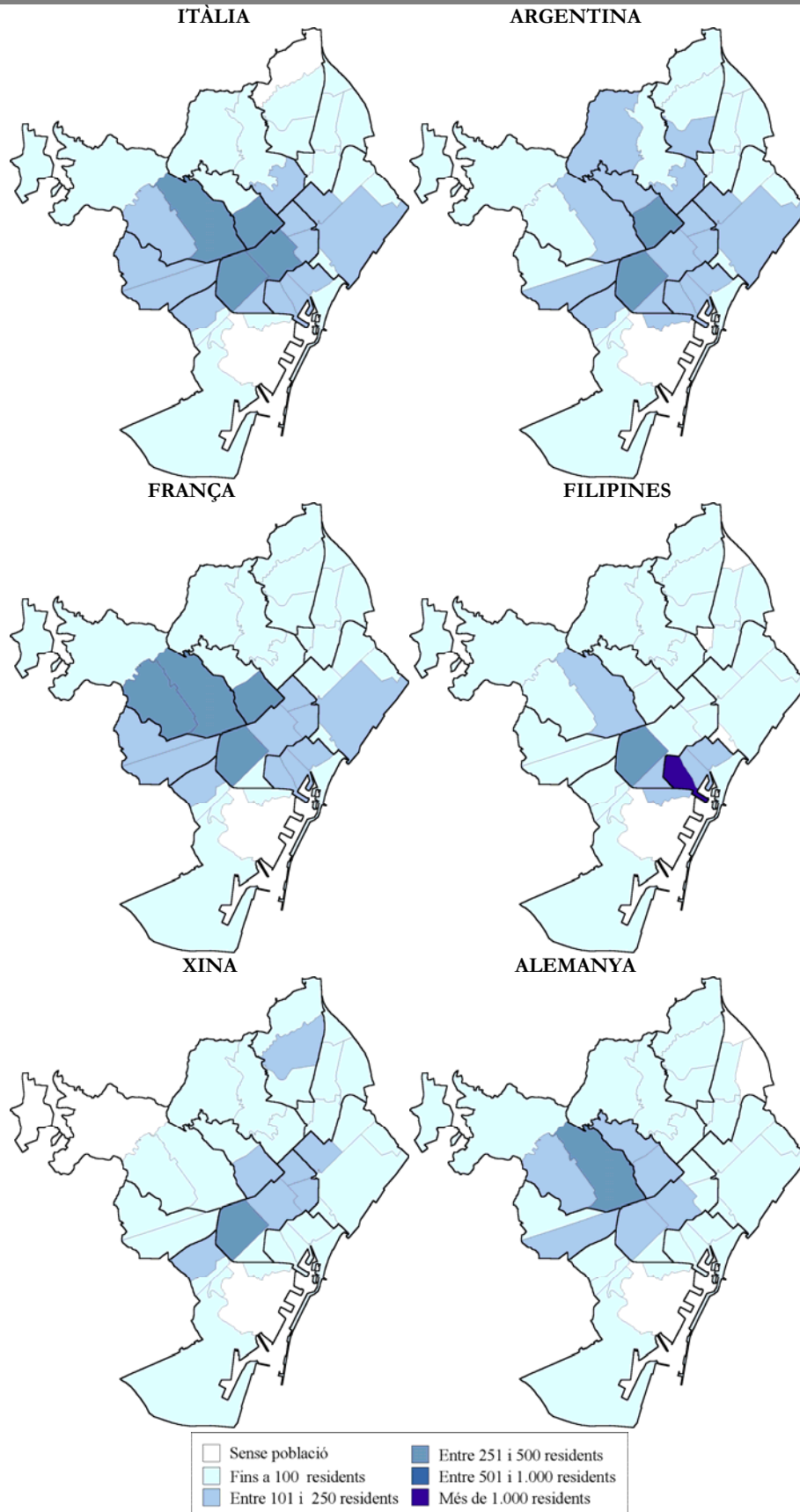
En darrer lloc, s'han representat les dotze nacionalitats amb major nombre d'efectius en el Cens de 2001. S'ha triat aquesta data enlloc del Padró continu del 2004 pel fet que serà el Cens de 2001 el que ens permetrà posteriorment realitzar l'aproximació a les característiques sociodemogràfiques. En les figures 4.24 i 4.25 es reafirmen amb major intensitat les pautes de distribució desiguals segons la nacionalitat, per sobre de les divergències trobades entre continents. Entre aquestes nacionalitats, d'una banda, existeixen dos casos clars que ens mostren fortes concentracions territorials, com serien els ciutadans amb nacionalitats pakistanesa i filipina. En ambdues ocasions, el barri del Raval concentra una proporció elevada dels seus residents, el 39,3% dels pakistanesos i el 55% dels filipins, i que porta que a Ciutat Vella hi visquin les dues tercers parts dels nacionals d'aquests països (veure taula 4.17).

Figura 4.24.- Distribució en els barris de Barcelona de la població de nacionalitat estrangera segons la nacionalitat, principals nacionalitats, Cens de 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Figura 4.25.- Distribució en els barris de Barcelona de la població de nacionalitat estrangera segons la nacionalitat, principals nacionalitats, Cens de 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

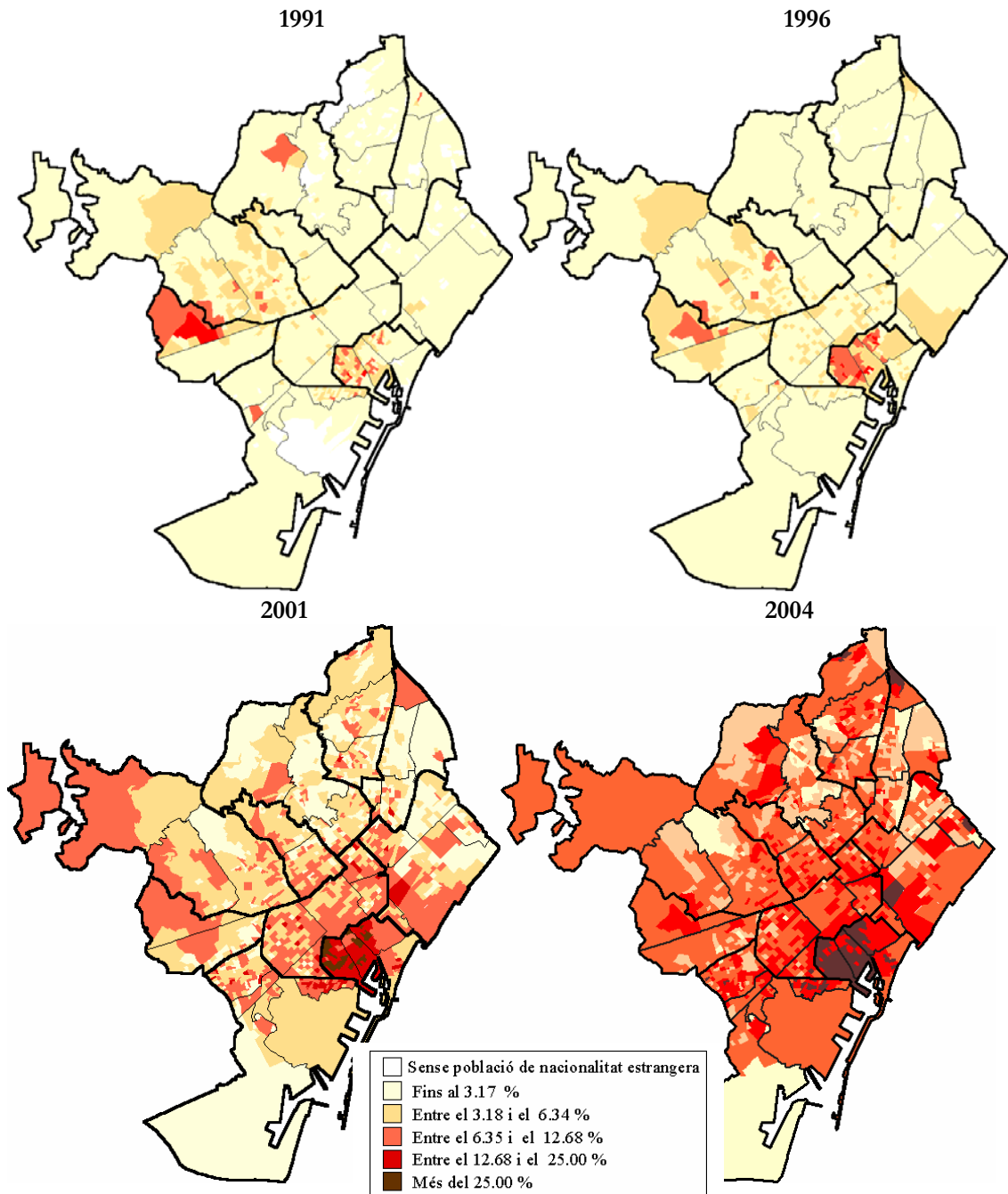
En canvi, nacionalitats americanes com els equatorians, colombians o peruans destaquen per una major dispersió en el municipi i un nombre de residents elevat en els barris del nord-oest de Barcelona, així, en uns barris on tradicionalment la població de nacionalitat estrangera ha estat poc nombrosa, destaca la sobrerrepresentació d'equatorians a barris del districte de Nou Barris, de colombians als d'Horta-Guinardó o de peruans als de Sant Andreu. Per d'altres nacionalitats americanes, en canvi, aquest fet no és tant evident, així els dominicans encara mostren una elevada concentració puntual a certs barris de Ciutat Vella, o els argentins, que mantenen una presència força central al municipi i no s'allunyen gaire de la que mostren algunes nacionalitats europees. La distribució de les tres nacionalitats europees comunitàries, francesos, alemanys i italians, bascula sempre al voltant del barri de Sant Gervasi, però també amb un pes important dels barris del districte de l'Eixample. A excepció dels alemanys, s'observa una incipient presència a Ciutat Vella, fet especialment nou entre aquestes nacionalitats, i que pot apuntar, per les característiques del districte, a dos fenòmens diferenciats (Domingo i Bayona, 2002): una presència d'estudiants d'aquests països coincidint amb l'increment de la mobilitat per aquesta raó a Europa o bé el procés conegut com a gentrificació o elitització, de manera similar al que succeiria en la ciutat de Madrid per les mateixes poblacions (Vázquez Varela, 2003), i que portaria a determinats sectors de les classes altes a localitzar la seva residència en aquests espais atrets per la seva centralitat (Sargatal, 2001). En les dues darreres nacionalitats que ens resten, entre els xinesos es mostra una concentració espacial també remarcable, en aquest cas serà però al districte de l'Eixample, on en resideix un de cada tres, trobant-se no obstant també força disseminada al municipi. Finalment, els marroquins també ens mostren una forta concentració als barris de Ciutat Vella, que sumant-hi el barri adjacent del Poble Sec sumen el 50% del col·lectiu. De totes formes, en aquesta nacionalitat el fet a destacar és l'existència progressiva de nous espais d'assentament, com és el cas del districte de Nou Barris o del barri de Trinitat Vella a Sant Andreu, que signifiquen una progressiva desconcentració en el temps (Bayona, 2004).

L'escala inframunicipal utilitzada fins ara ha estat bàsicament la Zona Estadística Gran, que ens ha ajudat a identificar les zones amb presència de població estrangera i la seva evolució. A continuació introduïrem una nova escala estadística, la secció censal, que és el màxim detall territorial que podem arribar a disposar amb les xifres censals. Recordem en primer lloc que aquesta unitat, per la seva pròpia definició, és variable en el temps, i no disposarem del mateix nombre de seccions en cap dels anys considerats: des de 1991 a 2004 el nombre de seccions es redueix en un 20%, de les 1.812 inicials a les 1.484 del darrer recompte. La representació de la població de nacionalitat estrangera a aquest nivell ens torna a mostrar el ràpid salt que s'ha produït en el període intercensal en el nombre de residents estrangers. A continuació mostrem els percentatges que aquests representen en relació al conjunt de

residents de les diferents seccions censals en els anys 1991, 1996, 2001 i 2004. Per poder disposar de representacions amb major comparabilitat, s'han utilitzant en la llegenda els percentatges mitjans de la ciutat per l'any 2001 com a referència.

Figura 4.26.- Proporció de residents de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons la secció censal, 1991, 1996, 2001 i 2004.

Font: Cens de població de 1991 i 2001; Padró de població de 1996, amb dades de l'Idescat; Padró continu a 1 de gener de 2004 amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Per l'any 1991, únicament trobem una certa continuïtat espacial en certes seccions dels districtes de Ciutat Vella, Sarríà-Sant Gervasi i Les Corts. És en el barri de Pedralbes on les tonalitats adquireixen major intensitat, tot i que aquest fet en bona mesura es deriva de la

superfície desigual de les seccions. Tot i les baixes proporcions observades, en el 95% de les seccions censals del municipi trobem residents estrangers, encara que únicament en la tercera part de les 1.812 seccions se supera el llindar del conjunt del municipi, que era inferior a l'1,5%, i en 200 seccions se supera el 3,18%. Els valors màxims l'any 1991 se situen lleugerament per sobre del 10% dels residents i no els trobem sinó a deu de les seccions del municipi.

Cinc anys més tard, en el barri de Pedralbes la intensitat disminueix, en canvi, a Ciutat Vella i en especial al barri del Raval s'incrementen el nombre de seccions amb percentatges elevats i força per sobre de la mitjana de la ciutat en aquells instants, que se situava en l'1,9% del total de residents. Al mateix temps, al districte de l'Eixample l'increment comença a ser també significatiu. L'extensió de la població de nacionalitat estrangera a tota la ciutat continua, de les 1.582 seccions disponibles, en el 99% dels casos trobem població estrangera entre els seus residents. Al mateix temps, també creix la concentració, s'arriba ja al 10% en 23 de les seccions, i els màxims superen lleugerament el 20%.

Per l'any 2001 totes les seccions censals del municipi, que s'han reduït a 1.491, contenen entre els seus residents a població de nacionalitat estrangera. Els percentatges màxims superen el 30% dels residents en una quinzena de seccions de Ciutat Vella, i en únicament 86 seccions aquest valor encara continua essent inferior a la mitjana de 1991. És Ciutat Vella i a les seccions del seu voltant on es troben les proporcions més elevades, en contra, al districte de Sant Andreu (a excepció de Trinitat Vella) és on els valors són menors. La sobrerrepresentació d'inicis dels noranta a Pedralbes i als barris del seu entorn immediat s'ha difuminat, i de seguir amb les tendències recents, pot arribar a capgirar-se. Pel que fa als valors màxims, en unes 180 seccions la població de nacionalitat estrangera se situa per sobre del 10% dels residents (arribant a sobrepassar el 40% en algunes d'elles), valor que d'altra banda se superarà pel conjunt de residents estrangers del municipi a principis de 2003.

Comptem des de fa pocs mesos amb les dades inframunicipals del Padró continu publicades a nivell de secció censal per l'INE. Analitzem en aquest treball les dades a 1 de gener de 2004 amb les 1.484 seccions censals del moment. En aquest recompte, altra vegada totes les seccions presenten població de nacionalitat estrangera, assolint en certes seccions del Raval percentatges que superen el 50% dels residents (en aquest barri totes les seccions superen percentatges del 20%). Gairebé la meitat de les seccions (el 48%, exactament), mostren percentatges superiors al 10%. En aquest recompte, tot i ser posterior en dos anys al Cens, la població estrangera s'ha multiplicat per dos. Observant la distribució resultant, la sobrerrepresentació a Ciutat Vella, en especial al Raval i Gòtic, és encara el fet que més destaca, conjuntament amb l'extensió de proporcions elevades en tota

la ciutat. Les seccions amb percentatges baixos cada cop representen un nombre menor i es difumina la seva pauta territorial.

4.3.- INDICADORS DE LA DISTRIBUCIÓ TERRITORIAL: SEGREGACIÓ I CONCENTRACIÓ DE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA A BARCELONA

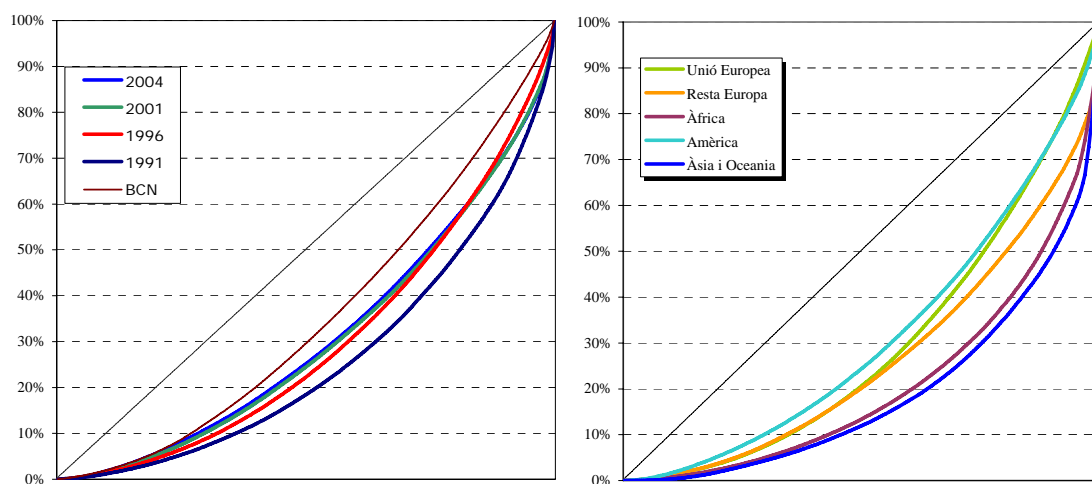
En aquest apartat es pretén introduir un seguit d'indicadors quantitius utilitzats habitualment per informar, de manera resumida, de la distribució residencial d'una subpoblació prèviament definida a escala inframunicipal. Alguns d'aquests indicadors, com s'ha comentat en el capítol segon, han estat ideats directament per l'estudi de la distribució espacial de la població en el context urbà, d'altres, en canvi, usualment tenen diferents aplicacions tot i que també s'hagin importat a aquest camp d'anàlisi. De la seva aplicació, es posarà especial interès en el coneixement entorn de dos paràmetres bàsics: la concentració i la segregació de grups de població, en el cas que ens ocupa definits a partir del criteri de la nacionalitat. Recordem així que per concentració generalment s'entenia la sobrerepresentació d'una població en una àrea determinada, mentre que la segregació era entesa com la separació residencial de dos grups de població en la ciutat. Evidentment, ambdues definicions es troben relacionades, tot i que ens aporten matisos diferenciats sobre la distribució d'una població, que com a totes les ciutats, acabarà reflectint en l'espai la posició socioeconòmica dels seus habitants. Ni a la definició de segregació espacial ni a la de concentració s'hi pressuposa cap avantatge o desavantatge previ o sentit valoratiu, considerant-les principalment des del prisma de la seva localització territorial. Des d'aquesta perspectiva, la concentració i la segregació són la conseqüència dels comportaments dels individus i les famílies, sobretot davant del mercat de l'habitatge i dins de les oportunitats i limitacions que imposa el context social i espacial (Bolt, Hooimeijer i Kempen, 2002), i evidentment els recursos econòmics amb que es compta.

La utilització d'aquests indicadors, com a nova aportació en comparació a l'evolució abans descrita, ens permet resumir en una única xifra la distribució espacial d'un grup de població, fet que possibilitarà comparacions, tant entre grups de població diferents, com en diversos moments temporals per una mateixa població o nacionalitat. La comparació de les xifres obtingudes amb les d'altres ciutats és en canvi problemàtica, les diferències en la definició de les unitats estadístiques o dels mateixos subgrups de població desaconsellen aquesta pràctica. En el nostre cas, s'utilitzen dues unitats inframunicipals preferentment, les Zones Estadístiques Grans (ZEG) i les Zones de Recerca Petita (ZRP), en un nombre de 38 i 248 respectivament, i que seran analitzats en quatre talls temporals, els corresponents al Cens de 1991, Padró de 1996 i Cens de 2001, i a 1 de gener de 2004 amb dades del Padró continu, darrers anys que a hores d'ara tenim tota la informació necessària. En els càlculs

de la ZRP, de major nivell de detall, no s'utilitzarà l'any 1991 pels pocs casos disponibles i l'alt nombre d'unitats estadístiques emprades. El conjunt de població de nacionalitat estrangera, les agrupacions continentals distingint entre Unió Europea i Restat d'Europa, i les dotze primeres nacionalitats en nombre d'efectius en el Cens de 2001 seran analitzades, a més a més, quan les dades ho permetin, d'alguna altra de les nacionalitats més representatives o amb major creixement a la ciutat. La secció censal també serà introduïda en alguns dels càlculs, tot i que possibilita un menor nivell de detall per nacionalitats pel seu alt nivell de desagregació, al mateix temps que es tracta d'una unitat estadística no estable en el temps.

En primer lloc, la nostra atenció se centrarà a analitzar la concentració que pot mostrar una població determinada. Com s'ha observat amb anterioritat en les figures 4.24 i 4.25, o bé en la taula 4.17, entre els pakistanesos i filipins existeix una evident sobrerrepresentació al barri del Raval i en el conjunt de Ciutat Vella, en d'altres casos, són els districtes de Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts els que contenen el major nombre de població, i en algunes nacionalitats a priori la concentració no és un fet evident. Existeixen diversos indicadors per aproximar-nos a la concentració, entre els que cal destacar els més comuns, des de la representació de la corba de Lorenz, als càlculs de l'índex de Gini o bé l'índex Delta de Duncan, aquest darrer amb la peculiaritat que incorpora als càlculs la superfície de la zona on es resideix.

Figura 4.27.- Corbes de Lorenz per la població de nacionalitat estrangera, 1991-2004, i pels agregats continentals, 2004, a nivell de ZRP.

Font: Cens de població de 1991 i 2001, Padró de població de 1996, amb les dades de l'Idescat, Padró continu a 1 de gener de 2004 amb les dades del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

En primer lloc s'ha representat utilitzant les zones de recerca petites (ZRP) les corbes de Lorenz dels diversos anys amb que comptem dades pel conjunt de la població de nacionalitat estrangera, i dels agregats continentals per l'any 2004. Aquesta corba és la

representació dels valors acumulats d'una distribució, prèviament ordenats, i es compara amb la diagonal que s'assimilaria a una distribució equitativa en totes les àrees del municipi. En l'evolució, tan sols l'any 1991 mostra diferències realment significatives, quan els altres tres talls temporals la situació pràcticament és similar i se superposa. En aquests casos, la distància en relació al conjunt de residents és sempre menor que a la situació d'equidistribució. Per l'any 2004, els agregats continentals sí que ens tradueixen unes diferències importants. Asiàtics i americans els trobaríem en els extrems, de fet, la concentració dels asiàtics i d'algunes de les nacionalitats més representatives del continent serà una constant en el present apartat. La corba dels africans és la més pròxima a la dels asiàtics, tot i que amb menor concentració, situació que es tornarà a repetir en l'anàlisi per nacionalitats. No s'ha representat en aquest cas el conjunt de residents estrangers pel mateix any, ja que la seva corba s'entrecreu amb la d'americans i europeus comunitaris, essent la concentració del conjunt major que la de l'agregat americà. Tot i que aquesta representació inicial és una aproximació molt poc acurada (per la diversitat en la dimensió i la població resident de les seccions censals), deixa ja entreveure alguna de les constants de la distribució de la població estrangera com és la concentració desigual de les diferents nacionalitats i la progressiva extensió de la població estrangera amb el pas dels anys, que al cap i a la fi donarà lloc a valors de concentració menors.

Desenvolupat a partir de la corba de Lorenz, l'índex de Gini s'ha utilitzat tradicionalment per mesurar desigualtats en la distribució de la renda, i calcula la distància entre una distribució observada i la situació ideal on tots els barris continguessin el mateix nombre de residents. Aquesta circumstància, degut a les desigualtats en la zonificació existent dels barris barcelonins ja no es compleix pel total de població. Així, sobre un valor comprès entre un mínim de 0 i un màxim de 100 (els valors també podrien trobar-se presentats en una escala de 0 a 1), la població total mostraria un índex de 38 l'any 2001 si s'utilitzen les ZEG com a unitat bàsica de mesura. Per sobre d'aquesta xifra, però, sempre se situa la del conjunt d'estrangers, que segueix no obstant una progressió descendent des de l'any 1991, i que indica una major concentració territorial que no pas el total de població. Entre aquests dos valors trobaríem, en cada any considerat, els nacionals del continent americà, en canvi, en les altres agrupacions, la concentració és sempre major que el conjunt d'estrangers. Àsia i Oceania mostraria des de 1996 els nombres més elevats. És de destacar quan s'observen les dades de la taula 4.18 la poca distància que ens separa les xifres calculades per europeus comunitaris i africans, tot i que valors similars en el càlcul de l'indicador no tenen perquè significar ni significuen situacions anàlogues en el territori. Així, quan més endavant comparem les distribucions d'ambdós subgrups utilitzant l'índex de dissimilaritat, observarem que tot i mostrar xifres de concentració similars, la seva distribució en la ciutat és pràcticament oposada.

Taula 4.18.- Índex de Gini calculat pel total de població estrangera i els agregats continentals, per Zona Estadística Gran, 1991, 1996, 2001 i 2004.

	1991	1996	2001	2004
Unió Europea	57,1	52,3	50,2	48,6
Resta d'Europa	64,1	56,3	42,4	42,3
Àfrica	62,5	55,0	52,6	50,6
Amèrica	44,4	41,5	40,2	37,7
Àsia i Oceania	60,3	63,3	64,0	59,5
Total estrangers	49,8	46,0	42,0	40,2

Font: Cens de població de 1991 i 2001; Padró de població de 1996; amb les dades de l'Idescat; Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de la web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Únicament en el cas dels asiàtics els valors mostren fins l'any 2001 un sentit ascendent, que es trenca quan analitzem les dades del darrer Padró continu de 2004, i que coincideix amb dues de les nacionalitats amb majors graus de concentració. Filipins i pakistanesos en la taula 4.19 mostren valors de concentració que fins i tot doblen el d'altres nacionalitats. De fet, en el Cens de 2001, pràcticament el 60% dels pakistanesos habitaven els barris del Raval i Gòtic, o el 55% dels filipins es localitzaven al Raval, barris que al mateix temps

Taula 4.19.- Índex de Gini calculat per les principals nacionalitats presents a Barcelona segons el Cens de 2001, per Zona Estadística Gran, 1991, 1996, 2001 i 2004.

	1991	1996	2001	2004
Equador	66,6	63,7	45,3	43,2
Marroc	70,7	62,8	56,7	53,5
Perú	53,0	47,7	48,7	45,1
Colòmbia	46,9	50,2	40,8	38,9
Rep. Dominicana	50,1	48,3	52,9	50,0
Pakistan	-	82,5	79,6	77,7
Filipines	76,2	79,6	83,7	84,4
Itàlia	60,7	57,3	49,8	45,6
França	57,5	50,5	52,7	52,2
Argentina	47,3	42,4	43,1	40,3
Xina	70,2	57,4	50,8	46,2
Alemanya	65,2	64,0	56,1	52,9

Font: Cens de població de 1991 i 2001; Padró de població de 1996; amb les dades de l'Idescat; Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de la web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

representen el 2,4 i 1,2% dels residents al municipi. No cal per tant la construcció de cap indicador per evidenciar la forta concentració d'ambdues nacionalitats. Lluny d'aquests primers valors, un conjunt de nacionalitats com són els marroquins, dominicans, francesos o alemanys, mostren xifres superiors a 50. El 16% dels alemanys o el 13,3% dels francesos resideix a Sant Gervasi (el 6,4% en el conjunt de població), el 21% dels dominicans es reparteix entre Parc i Poble-sec (per un 3,6% en el total), o el 46% dels marroquins que trobem a quatre barris: Raval, Parc, Gòtic i Poble-sec, que no representen més del 7,2% entre el conjunt de residents. Els valors de concentració menors corresponen a colombians

i argentins, al voltant o lleugerament per sota de 40, i similars encara que lleugerament per sobre als del conjunt de població.

Un segon càlcul del mateix indicador s'ha realitzat utilitzant les Zones de Recerca Petita (ZRP), que essent 248 ens aporten un major grau de precisió (veure taula 4.20 i 4.21). Pel conjunt de residents al municipi, el valor de concentració en aquest cas és inferior, de 30 sobre 100. De fet, la menor heterogeneïtat en les característiques d'aquestes unitats provoca per si mateixa el decreixement. Aquesta reducció també es repeteix en el conjunt de ciutadans estrangers, però en canvi no es produeix en tots els agregats continentals o nacionalitats. El conjunt de residents estrangers mostra per 2001 un valor de 38,8, bastant per sobre del total i amb majors diferències que a nivell de ZEG. Per continents, els residents de la Unió Europea i Amèrica mostren valors inferiors als abans ressenyats per ZEG, mentre que en les demés agrupacions el valor s'incrementa.

Taula 4.20.- Índex de Gini calculat pel total de població estrangera i els agregats continentals, per Zona de Recerca Petita (ZRP), 1996, 2001 i 2004.

	Any 1996	Any 2001	Any 2004
Unió Europea	46,5	43,4	41,1
Resta d'Europa	56,7	48,4	47,1
Àfrica	60,0	60,6	58,3
Amèrica	38,8	39,2	37,4
Àsia i Oceania	61,4	65,2	62,2
Total estrangers	39,9	38,8	37,8

Font: Padró de població de 1996 i Cens de població de 2001, amb les dades de l'Idescat; Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de la web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Taula 4.21.- Índex de Gini calculat per les principals nacionalitats presents a Barcelona segons el Cens de 2001, per Zona de Recerca Petita (ZRP), 1996, 2001 i 2004.

	Any 1996	Any 2001	Any 2004
Equador	87,6	50,0	48,5
Marroc	69,1	66,3	63,2
Perú	52,9	51,3	48,2
Colòmbia	59,2	45,1	41,4
Rep. Dominicana	63,7	62,6	60,1
Pakistan	88,3	86,8	85,1
Filipines	80,6	85,0	85,4
Itàlia	56,3	45,2	39,1
França	49,0	48,5	48,0
Argentina	45,7	43,0	36,4
Xina	70,2	59,0	54,0
Alemanya	63,2	52,6	46,8

Font: Padró de població de 1996 i Cens de població de 2001, amb les dades de l'Idescat; Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de la web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Altra vegada per nacionalitats el comportament és també divergent. Les nacionalitats europees demostren amb el decreixement observat en la taula 4.21 una major dispersió en quan refinem la nostra anàlisi, fet que pels americans sols es produeix pels argentins, en els altres casos els augments són relativament petits, a excepció del dominicans, que ja presentaven un valor superior a les altres nacionalitats americanes, i que amb el canvi d'unitat estadística incrementa per l'any 2004 l'índex obtingut en deu punts, de 50,0 a 60,1. Aquest creixement denota una concentració major a l'interior dels barris del municipi per certes nacionalitats. Finalment, cal assenyalar que l'índex de Gini en cap cas ens parla de continuïtat o discontinuïtat territorial, que en definitiva serà un dels aspectes més destacats en la concentració.

La concentració també pot ser observada en relació a la superfície ocupada. Un càlcul des d'aquesta òptica és el que obtenim utilitzant l'índex Delta de Duncan, que es llegeix de manera similar als indicadors de segregació o dissimilaritat. Utilitzant les dades de superfície total de les ZEG, tenim que els aproximadament 100 km² de superfície de la ciutat mostren una gran variabilitat entre barris, amb forces zones sense ús residencial, sigui per exemple bona part dels barris de Zona Franca-Port o de Montjuïc, que conjuntament representen el 23% de la superfície municipal, o els que limiten amb la serra de Collserola. Així, s'ha calculat també l'indicador pel total de residents de la ciutat, essent aquest valor el que hauríem de prendre com a referència al realitzar comparacions. La població de nacionalitat estrangera, llavors, se situa sempre per sobre del valor del conjunt. Asiàtics i africans mostren en tots els càlculs els valors majors, amb tendència descendent entre els africans i ascendent entre asiàtics amb el pas dels anys. Els europeus, tant pertanyin o no a la UE, disminueixen progressivament la seva concentració, mentre que els americans no mostren variació significativa entre 1991 i 2004 tot i la multiplicació del nombre de residents.

Taula 4.22.- Índex Delta de Duncan, per agrupacions continentals, a nivell de ZEG, 1991,1996,2001 i 2004, Barcelona.

	1991	1996	2001	2004
Població total	41,4	41,1	40,8	40,5
Població nacionalitat espanyola	41,5	41,1	40,7	40,3
Població nacionalitat estrangera	46,9	45,6	45,5	45,9
Unió Europea	50,0	46,4	47,0	46,4
Resta Europa	52,9	48,0	44,0	44,0
Àfrica	61,1	53,8	54,1	51,8
Amèrica	45,3	46,1	46,4	44,9
Àsia i Oceania	53,2	55,7	59,3	57,2

Font: Cens de població de 1991 i 2001, Padró de població de 1996, amb dades de l'Idescat; Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Per nacionalitats, els valors més elevats els trobem entre els filipins i els pakistanesos (veure taula 4.23), amb xifres que superen amb escreix les de les altres nacionalitats. Entre

aquestes, dominicans i marroquins mostrarien també valors lleugerament elevats, mentre que els colombians són els que tenen un valor de concentració menor, amb un 43,2, força similar al conjunt de residents de Barcelona.

Taula 4.23.- Índex Delta de Duncan, segons les principals nacionalitats, a nivell de ZEG, 1991,1996,2001 i 2004, Barcelona.

	Any 1991	Any 1996	Any 2001	Any 2004
Equador	48,5	55,7	51,2	49,3
Colòmbia	48,3	54,1	43,1	43,2
Perú	48,1	50,5	49,5	47,9
Marroc	69,4	60,7	57,3	53,8
Rep. Dominic	55,5	50,9	57,6	55,3
Itàlia	50,5	48,3	47,6	46,2
Argentina	50,0	47,2	46,8	44,8
França	50,0	44,9	48,0	48,7
Filipines	65,4	69,3	76,8	78,2
Xina	66,5	56,0	49,7	51,3
Alemanya	53,5	52,0	44,3	47,8
Pakistan	-	74,5	75,0	74,1

Font: Cens de població de 1991 i 2001, Padró de població de 1996, amb dades de l'Idescat; Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

En segon lloc, ens referirem a la segregació entre grups de població mitjançant el càlcul de l'índex de segregació, que es quantifica comparant la distribució en l'espai urbà entre les principals nacionalitats i el total de residents del municipi. Aquest càlcul inicial es realitza utilitzant les Zones Estadístiques Grans, pels anys 1991, 1996, 2001 i 1 de gener de 2004, darrera data que disposem de dades complertes derivades del Padró continu, per més endavant comparar les dades calculades utilitzant la Zona de Recerca Petita (ZRP). Amb aquest càlcul comparem dues distribucions de població entre si, la població total ens servirà de referència i s'expressa en valors entre 0 i 1, tot i que es presentaran multiplicats per 100. En la taula 4.24 s'observa la disminució progressiva de l'índex de segregació (IS) del total de residents estrangers des de 1991 en endavant, coincidint amb l'increment de la població de nacionalitat estrangera i el major pes dels residents americans dins del conjunt. Així, l'índex de segregació pel total d'estrangers es redueix del 31,6 inicial al 20,0 del darrer recompte, valor que podríem considerar-lo com a força baix. Per sota, se situa invariablement l'indicador obtingut per la població del continent americà, que serien els residents estrangers amb una distribució en el territori més similar a la del conjunt de població. L'indicador de segregació se situaria l'any 2004 en un reduït 14. A l'altre extrem trobem l'any 1991 els ciutadans de nacionalitat d'un país africà, amb un valor de 56,6, i que anirà disminuint progressivament fins arribar al 39,0 de l'any 2004. En aquesta mateixa data, per sobre d'aquest valor apareix el guarisme d'Àsia, que creix entre 1991 i 2001 i descendeix lleugerament en el darrer recompte, tot i que se situa en 43,6.

Taula 4.24.- Índexs de Segregació calculats a nivell de Zona Estadística Gran, 1991, 1996, 2001 i 2004, per agrupacions continentals i total de residents estrangers*.

	Any 1991	Any 1996	Any 2001	Any 2004
Unió Europea	36,3	31,3	30,3	28,6
Resta d'Europa	39,8	33,7	19,5	20,3
Àfrica	56,6	43,0	41,8	39,0
Amèrica	21,0	16,9	15,7	14,0
Àsia i Oceania	41,6	42,3	47,5	43,6
Total estrangers	31,6	25,0	20,8	20,0

* per l'any 1991, UE-12; per la resta d'anys, UE-15.

Font: Cens de població de 1991 i 2001; Padró de població de 1996; amb les dades de l'Idescat; Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de la web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Per nacionalitats s'observen situacions contradictòries. En la taula 4.25 es mostra l'índex obtingut per les dotze primeres nacionalitats en nombre d'efectius a la ciutat segons el Cens de l'any 2001. En deu dels casos, la xifra calculada des de 1991 fins a 2004 segueix una evolució descendent, en contraposició, es troben les situacions dels filipins i pakistanesos, que des de 1996 obtenen els valors més alts. Pels ciutadans filipins aquest valor augmenta fins el darrer recompte quan ja se situa com la nacionalitat amb una xifra major, pels pakistanesos, el descens no s'ha produït fins el darrer any 2004 (de fet, és en els dotze mesos precedents on comencen a aparèixer símptomes d'una lleugera desconcentració). Les dades per l'any 1991 ens mostraven els marroquins com a nacionalitat que experimentava majors valors de diferenciació, amb un índex de 65,8, que descendeix fins a situar-se al 43,1 de 2004. Argentins, colombians, equatorians i peruans, en canvi, són les nacionalitats amb una distribució més similar a la del conjunt de residents, mostrant valors de segregació inferiors a 20 i menors als que s'obtindria classificant la població en funció de les seves característiques socioeconòmiques.

Taula 4.25.- Índexs de Segregació calculats a nivell de Zona Estadística Gran, 1991, 1996, 2001 i 2004, per les principals nacionalitats.

	Any 1991	Any 1996	Any 2001	Any 2004
Equador	37,3	37,8	19,8	20,6
Marroc	65,8	53,2	47,9	43,1
Perú	26,0	22,5	21,5	18,7
Colòmbia	24,2	24,2	17,3	13,6
Rep. Dominicana	42,7	31,2	34,2	32,3
Pakistan	-	69,6	70,3	68,5
Filipines	59,6	62,4	68,1	68,6
Itàlia	38,1	29,1	29,2	23,8
França	35,7	33,2	31,5	31,2
Argentina	22,5	19,4	21,7	18,8
Xina	42,4	29,3	26,9	23,8
Alemanya	42,0	41,5	35,7	33,9

Font: Cens de població de 1991 i 2001; Padró de població de 1996; amb les dades de l'Idescat; Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de la web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Aquestes diferències observades ens han portat en altres ocasions a establir tres situacions contraposades entre els residents de nacionalitat estrangera en funció de la distribució en l'espai de les diferents nacionalitats (Domingo i Bayona, 2004):

- 1) Molt alta concentració i segregació, que inclouria als residents amb nacionalitat pakistanesa i filipina com a exemples principals, i que es caracteritzarien per una distribució espacial en la ciutat definida per una alta concentració en l'espai, en concret a Ciutat Vella;
- 2) Concentració i segregació mitjanes, amb marroquins, xinesos, i dominicans com a nacionalitats més representatives, però que també inclouria els nacionals dels països de la Unió Europea; en aquest cas, els valors obtinguts de concentració i segregació són força més baixos que els anteriors, i descendents en el temps, i a més de Ciutat Vella per les tres primeres nacionalitats s'observarien altres espais de distribució; en canvi, els europeus comunitaris es trobarien sobrerrepresentats especialment en els barris amb millors condicions socioeconòmiques del municipi; i
- 3) Model dispers, amb colombians, equatorians, argentins i peruans, així com la majoria de nacionalitats sud-americanes, amb indicadors força baixos i amb una distribució pròxima a la del conjunt de ciutadans de Barcelona.

A continuació, en la taula 4.26 apareixen una sèrie de nacionalitats amb menor nombre d'efectius però que es troben entre les vint-i-cinc primeres nacionalitats a Barcelona l'any 2004, algunes d'elles amb una evolució de les entrades a la ciutat ascendent i que en el darrer recompte de 2005 ja apareixen entre les deu primeres nacionalitats, sigui per exemple la situació dels ciutadans amb nacionalitat boliviana. En alguns anys, no ha estat possible calcular l'indicador ja que el nombre de residents era realment baix, ja que majoritàriament es tracta de nacionalitats que han experimentat creixements importants en els darrers anys partint d'una pràctica inexistència estadística. Entre aquestes nacionalitats, són els indis qui presenten el valor sempre més elevat, que es podria equiparar al presentat anteriorment pels pakistanesos. Els algerians, en menor mesura, també mostren un indicador elevat i en aquest cas similar al que observàvem en el cas dels marroquins. En la resta de nacionalitats, les del continent americà presenten els valors inferiors (especialment per cubans i uruguaians). Per les nacionalitats de l'Europa de l'Est, russos i ucraïnesos, per exemple, les xifres resultants són superiors a les dels americans i similars a la resta d'europeus, encara que la seva localització territorial com es veurà més endavant no coincideixi amb la dels europeus comunitaris.

Tant per l'any 1991 com el 1996 per algunes nacionalitats, les dades han de ser agafades amb cert compte, ja que en algunes ocasions el nombre de casos és reduït, i l'indicador calculat és per tant poc significatiu. Finalment, els britànics i els nord-americans, presenten valors força estables en el temps, assimilables a la dels països de la Unió Europea de la taula 4.25.

Taula 4.26.- Índexs de Segregació calculats a nivell de Zona Estadística Gran, 1991, 1996, 2001 i 2004, per les principals nacionalitats.

	Any 1991	Any 1996	Any 2001	Any 2004
Regne Unit	35,0	31,9	31,5	31,7
Romania	43,9	41,8	28,6	27,2
Rússia	-	-	18,8	24,2
Ucraïna	-	-	26,4	30,4
Cuba	-	15,7	17,1	15,7
EUA	37,5	37,5	37,3	37,3
Mèxic	32,6	29,7	25,2	25,0
Bolívia	39,0	41,7	33,0	31,8
Brasil	28,7	29,1	19,5	20,0
Uruguai	23,0	20,2	21,3	15,8
Veneçuela	34,7	28,8	23,5	20,8
Xile	23,1	24,9	20,8	22,7
Índia	57,2	48,1	55,4	54,4
Algèria	47,8	34,0	40,3	39,8

Font: Cens de població de 1991 i 2001; Padró de població de 1996; amb les dades de l'Idescat; Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de la web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Per l'any 2001 s'ha realitzat l'exercici de comparar les dades obtingudes anteriorment segons la nacionalitat amb la que presentaria la població barcelonina nascuda a la resta de l'Estat, afegint-hi la desagregació segons la Comunitat Autònoma de naixement. D'aquesta comparació observem com el dígit del conjunt de residents estrangers per l'any 2001 no s'allunya en gran mesura del resultat pel conjunt de nascuts a la resta d'Espanya, que seria del 15,1. Calculant-lo per Comunitat de naixement, els nascuts a Andalusia i Extremadura són els que aporten xifres majors, amb un 25,6 i 24,5 respectivament, i que superen les mostrades anteriorment per americans o bé la resta d'Europa. S'observa al mateix temps que forces de les nacionalitats se situarien també per sota d'aquests valors. La nacionalitat, en aquest sentit, en molts casos no aportaria una pauta espacial desconeguda a la ciutat, en general no seria la nacionalitat per si mateixa un factor determinant en la segregació. Igualment, si es comparen aquests valors als calculats pels barcelonins amb estudis primaris o sense estudis, encara que aquests representen la meitat de la població, ens aportaria un índex de 20,1. També llavors, la nacionalitat no imposaria major segregació que la aportada pel nivell d'instrucció.

En aquest càlcul, quan es contempen poblacions de grandària reduïda, l'indicador, per la seva pròpia construcció, té tendència a presentar nombres majors. De la mateixa manera, la

unitat d'anàlisi territorial també influeix en els resultats: a major desagregació territorial major serà el valor obtingut. Encara que l'existència de segregació espacial a un nivell estadístic no implica l'existència d'aquesta a altres nivells (Van Kempen i Özüekren, 1998), usualment el pas a una unitat estadística menor ens mostrarà valors més elevats, producte del fet d'estar calculat amb una unitat territorial força més petita. Tot i això, a continuació es presenten els valors segons la Zona de Recerca Petita. L'any 1991 no s'ha considerat pel reduït nombre de casos amb que es comptava. A més a més de l'efecte estructural en el càlcul, una major segregació espacial al fer més petita l'àrea d'observació, pot significar que una nacionalitat com les esmentades pot ser alhora present a la majoria de barris de Barcelona (des d'aquesta perspectiva poc segregats) però dins de cada barri poden estar força concentrats (presentant alta segregació).

Taula 4.27.- Índexs de Segregació calculats a nivell de Zona de Recerca Petita, 1996, 2001 i 2004, per agrupacions continentals i total de residents estrangers.

	Any 1996	Any 2001	Any 2004
Unió Europea	33,9	32,6	30,4
Resta Europa	42,0	28,5	26,6
Àfrica	46,8	45,3	43,7
Amèrica	20,9	19,0	17,3
Àsia i Oceania	46,9	49,8	46,3
Total estrangers	27,3	23,0	22,8

Font: Cens de població de 2001; Padró de població de 1996; amb les dades de l'Idescat; Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de la web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Taula 4.28.- Índexs de Segregació calculats a nivell de Zona de Recerca Petita (ZRP), 1996, 2001 i 2004, per les principals nacionalitats.

	Any 1996	Any 2001	Any 2004
Equador	74,9	27,7	26,7
Marroc	56,6	51,4	48,0
Perú	29,1	26,4	23,3
Colòmbia	41,1	22,4	18,5
Rep. Dominicana	43,1	42,5	39,9
Pakistan	75,6	71,5	71,3
Filipines	69,3	72,2	72,2
Itàlia	39,0	32,0	26,4
França	34,9	36,1	34,5
Argentina	29,4	27,5	23,1
Xina	51,1	38,6	32,5
Alemanya	47,4	40,3	36,1

Font: Cens de població de 2001; Padró de població de 1996; amb les dades de l'Idescat; Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de la web del Dep. d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Comparant la taula 4.27 amb l'anterior presentada per ZEG, s'observa com els valors obtinguts són lleugerament superiors, i les diferències sempre es produeixen en el mateix sentit. Així, l'ordre entre els agregats continentals es repeteix i els majors increments es

produeixen en funció del nombre de residents, essent les de menor grandària les que en principi experimenten major creixement.

L'any 1996, en el cas dels equatorians, el valor obtingut no és significatiu, i és reflex del baix nombre de casos presents a la ciutat en aquella data. La resta de valors, se situen en un llindar entre tres i cinc punts per sobre de l'observat en el càlcul segons la ZEG. Únicament és significatiu el cas de Xina, on els valors superen en dotze punts els presentats anteriorment, diferència prou significativa i que pot traduir una major concentració dins de cada barri per aquesta nacionalitat.

En la taula 4.29, en canvi, i al tractar-se de poblacions més reduïdes, les diferències experimentades són majors. Evidentment, si es calculessin utilitzant la secció censal altra vegada augmentarien, tot i que es manté la jerarquia per nacionalitats i la relació amb el valor del conjunt de residents (veure Martori i Hoberg, 2003).

Taula 4.29.- Índexs de Segregació calculats a nivell de Zona de Recerca Petita (ZRP), 1996, 2001 i 2004, per les principals nacionalitats.

	Any 1996	Any 2001	Any 2004
Regne Unit	39,8	35,4	36,0
Romania	-	48,2	39,4
Rússia	-	38,9	33,5
Ucraïna	-	45,7	41,2
Cuba	29,2	27,4	22,8
EUA	47,7	42,0	41,0
Mèxic	54,0	36,5	31,0
Bolívia	-	53,5	40,7
Brasil	46,2	29,3	26,8
Uruguai	42,4	38,2	29,2
Veneçuela	46,6	33,5	26,3
Xile	40,2	33,4	28,9
Índia	67,2	64,5	61,7
Algèria	63,3	53,2	50,0

Font: Cens de població de 2001; Padró de població de 1996; amb les dades de l'Idescat; Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de la web del Dep. d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Un tercer indicador, de formulació similar a l'anterior, és l'índex de dissimilaritat, que ens compara la distribució en les diferents unitats estadístiques de dues subpoblacions. D'aquesta manera, es pot comprovar fins a quin punt dues nacionalitats comparteixen o no el territori, independentment de la concentració que presenten o de les diferències abans expressades respecte el conjunt de residents. S'ha calculat també pels anys 1991, 1996, 2001 i 2004, utilitzant les dues unitats estadístiques anteriors, les ZEG i les ZRP. Ara bé, entre nacionalitats el càlcul tan sols s'ha efectuat pels dos darrers anys amb dades.

Taula 4.30.- Índex de dissimilaritat entre residents de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons l'agrupació continental, a nivell de ZEG, 1991 i 1996.

		1991				
		Unió Europea	R. d'Europa	Àfrica	Amèrica	Àsia i Oceania
1996	Unió Europea	-----	9,8	55,1	21,3	26,1
	Resta d'Europa	10,9	-----	60,9	27,5	31,6
	Àfrica	46,3	47,3	-----	47,6	50,2
	Amèrica	23,8	25,6	35,5	-----	25,6
	Àsia i Oceania	34,3	35,0	31,4	31,4	-----

Font: Cens de població de 1991 i Padró de Població de 1996, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Tant per l'any 1991 com 1996, pràcticament no existeixen diferències en la distribució en els barris barcelonins de la població europea sigui o no comunitària (veure taula 4.30). De fet, en aquells instants la major part de no comunitaris, un 85%, pertanyien a Suïssa, Noruega, Andorra, Àustria, Suècia o Dinamarca, els tres darrers països incorporats a la Unió l'any 1995, i els altres amb població de característiques similars als comunitaris. Aquesta situació varia en els dos darrers recomptes de 2001 i 2004, així les tres primeres nacionalitats abans esmentades a 2004 sols representen el 9% dels etiquetats com a “resta d'Europa”, i les altres tres ja consten dins de l'agregat d'Unió Europea. Amb el canvi de composició per nacionalitats de l'agregat de la resta d'Europa, els valors obtinguts de dissimilaritat creixen de forma ben aparent i es tripliquen.

En els dos primers recomptes, 1991 i 1996, són els africans els que mostren majors desigualtats en la distribució en relació als altres grups, especialment quan els comparem amb els europeus, comunitaris o no, tot i que l'any 1996 moderen els valors obtinguts. Els americans són en canvi els que tenen índexs més baixos en general. L'any 1996, els asiàtics s'acosten a la distribució africana alhora que s'allunyen dels altres agregats continentals incrementant les diferències prèvies.

Taula 4.31.- Índex de dissimilaritat entre residents de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons l'agrupació continental, a nivell de ZEG, 2001 i 2004.

		2001				
		Unió Europea	R. d'Europa	Àfrica	Amèrica	Àsia i Oceania
2004	Unió Europea	-----	31,1	45,3	29,5	38,9
	Resta d'Europa	31,0	-----	27,0	17,3	34,1
	Àfrica	41,3	25,0	-----	33,8	30,8
	Amèrica	27,4	16,3	31,0	-----	37,4
	Àsia i Oceania	37,1	34,1	28,0	34,7	-----

Font: Cens de població de 2001 i Padró Continu de 2004, amb dades de l'Idescat i el Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

En els anys 2001 i 2004, en canvi, les diferències menys acusades es produeixen entre americans i els europeus no comunitaris (veure taula 4.31). Els valors més elevats són els aconseguits entre africans i comunitaris, tot i que segueixen un camí descendent des de 1991. Amb valors de concentració en el territori similars, aquest indicador ens aporta la idea abans observada en la representació de la distribució dels efectius de que ambdós orígens continentals no comparteixen un mateix territori.

Entre les dotze primeres nacionalitats a la ciutat també s'ha calculat aquesta relació pels darrers anys 2001 i 2004. Com a primera observació, cal apuntar que les dades de 2001 i 2004 pràcticament són idèntiques. L'increment significatiu en el nombre final de residents entre ambdós recomptes no mostra la mateixa importància al variar les possibles pautes territorials. En la major part de binomis, l'índex obtingut es redueix, tot i que no sempre aquest fet es reproduceix. Segueixen presentant els valors majors pakistanesos i filipins, que entre ells en canvi mostren un 34,8 per 2004 (incrementant el valor de 2003, de 31,8, i que altra vegada ens insisteix en apuntar un inici de desconcentració, o de presència en altres punts de la ciutat, pels ciutadans pakistanesos). Per aquest mateix any, a excepció del 34,1 dels marroquins i el 51,8 dels dominicans, la resta d'ocasions els valors excedeixen o limiten amb 60 entre els pakistanesos, i arriben a 70,9 en comparació als peruans. Els filipins, tot i també mostrar valors generalment per sobre de 50, presenten xifres lleugerament per sota. Les nacionalitats sudamericanes entre si i les europees comunitàries mostren valors baixos que indiquen pautes de distribució territorialment similars.

Taula 4.32.- Índex de dissimilaritat entre residents de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons la nacionalitat, a nivell de ZEG, 2001 i 2004.

		2001											
		Equador	Marroc	Perú	Colòmbia	Rep.Dom.	Pakistan	Filipines	Itàlia	França	Argentina	Xina	Alemanya
2004	Equador	---	38,4	23,9	17,5	24,0	60,8	63,4	37,4	41,2	25,9	29,0	44,3
	Marroc	34,9	---	50,0	40,9	28,6	34,3	54,7	50,3	52,1	40,1	47,1	55,7
	Perú	23,9	46,3	---	18,2	31,0	72,8	63,2	34,1	38,2	24,9	26,0	43,7
	Colòmbia	17,7	38,4	14,3	---	27,4	63,2	60,6	29,0	33,9	16,7	26,6	36,0
	Rep. Dom.	23,3	26,7	30,6	26,4	---	55,1	59,4	41,2	45,8	31,4	34,4	50,7
	Pakistan	59,7	34,1	70,9	63,4	51,8	---	36,7	67,5	67,3	61,6	66,7	68,9
	Filipines	65,7	54,0	65,7	62,2	56,9	34,1	---	58,3	60,1	54,7	58,7	61,6
	Itàlia	36,7	42,4	30,3	23,8	37,2	61,7	57,8	---	10,1	18,3	27,7	12,5
	França	44,3	48,8	38,0	31,8	43,4	65,0	59,4	11,6	---	22,9	30,0	10,4
	Argentina	28,6	37,6	22,8	16,0	31,3	59,9	57,7	10,9	21,2	---	24,1	27,2
	Xina	28,9	41,9	23,9	22,1	31,4	64,7	59,9	24,2	30,6	21,8	---	36,5
	Alemanya	45,7	48,2	40,5	34,1	45,1	63,9	58,6	12,6	10,4	20,9	33,2	---

Font: Cens de població de 2001 i Padró Continu de 2004, amb dades de l'Idescat i el Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Les diferències existents en tots els casos entre els anys 1991 i 1996, o entre aquesta darrera data i 2001 són sempre majors a les variacions entre el Cens de 2001 i el Padró continu de

2004. Entre les primeres dates els canvis en el volum de la població s'acompanyen alhora de canvis en la composició, en contraposició, si des del darrer cens es doblen els efectius, les pautes territorials en canvi es reproduïxen, podent apuntar una menor variabilitat en les característiques sociodemogràfiques de les noves incorporacions que com a resultat produeixen menors canvis espacials.

Resumint la informació que ens aporta el càlcul dels diferents indicadors, cal considerar l'existència de pautes territorials força diferenciades entre nacionalitats, i que no evolucionen en el mateix sentit al llarg dels anys. D'una banda, la població nouvinguda amb nacionalitats americanes, en la seva majoria de països sudamericans, mostren en tots els casos unes pautes territorials que no s'allunyen gaire de les del conjunt de la població, i que al mateix temps no comporten concentracions significatives en el territori. Possiblement tant sols el col·lectiu dominicà i el nord-americà s'allunyen d'aquest model, en el primer cas amb una major concentració per una presència superior a Ciutat Vella, en el segon cas per unes pautes que s'assimilen als europeus comunitaris i reflecteixen grups de població amb major poder adquisitiu que pot estar repetint models territorials propis de les classes amb millor situació socioeconòmica de la ciutat. Africans i asiàtics, en canvi, apareixen en tots els índexs amb els valors més elevats. Entre els africans, en gran proporció marroquins, s'observa un lent decreixement dels valors que coincideix amb nous espais d'assentament. Entre els asiàtics, destaca l'alta concentració en l'espai de dues nacionalitats, pakistanesos i filipins, amb característiques demogràfiques força dispars, per una banda, entre els primers existeix un fort creixement d'efectius en els darrers anys que ha comportat una concentració cada cop major a Ciutat Vella que pot ser relacionada amb un primer moment d'arribada a la ciutat, i que es pot esperar que a l'igual que els marroquins es produeixi gradualment un procés de desconcentració coincidint amb un major assentament, com de fet sembla estar succeint en els darrers recomptes de gener de 2004 i 2005, entre els segons, amb un creixement més moderat i essent un col·lectiu amb forces anys d'estada a la ciutat, la dinàmica de concentració pot relacionar-se en canvi amb una mobilitat dins de la ciutat efectuada en un segon moment, essent més difícil preveure un possible moviment en sentit contrari.

4.4.- PAUTES DE DISTRIBUCIÓ ESPACIAL DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA A NIVELL DE SECCIÓ CENSAL

S'ha deixat per aquest darrer apartat l'anàlisi de les pautes de distribució en l'espai de la població de nacionalitat estrangera utilitzant els màxims nivells de desagregació possibles, que es correspondrà amb la secció censal. Com s'ha observat fins aquests moments, les diferents nacionalitats presents al municipi mantenen comportaments espacials força diversos, en algunes situacions amb alts graus de concentració en l'espai o de segregació en relació al conjunt de residents, i que no evolucionen en el temps de manera similar. Tot i que els indicadors fins ara utilitzats ens sintetitzen la situació de les diferents nacionalitats mesurant-nos quin és el seu nivell de segregació o concentració en una sola xifra, un dels problemes metodològics que apareix és el fet de que no es té en compte, en la seva elaboració, la localització territorial dins de la ciutat, amagant per tant possibles fenòmens de continuïtat territorial, al mateix temps que no ens permeten observar-los cartogràficament. En el primer cas, la confecció d'indicadors similars que incorporin la dimensió territorial, tot i complicar el càlcul de forma considerable no aportaria millores destacades als índexs ja obtinguts, alhora que la utilització de la secció censal com a unitat d'anàlisi comportaria dificultats en la solidesa de les dades, per l'alt grau de desagregació tant de les seccions utilitzades com de les nacionalitats i el seu reduït nombre en relació al conjunt de residents. És per aquesta raó que en les pàgines següents es desenvoluparà una aproximació a la distribució de la població estrangera a la ciutat a partir d'una nova òptica d'anàlisi, les tècniques d'associació espacial, que ens identificaran les àrees on la població estrangera es troba sobrerrepresentada i la seva contigüïtat en l'espai.

Per aquest propòsit es compta amb les dades censals dels anys 1991 i 2001 a nivell inframunicipal, amb 1.812 i 1.491 seccions respectivament, les de 1996 amb el Padró de població i 1.582 seccions, i del Padró continu a 1 de gener de 2004, amb 1.484 seccions censals. L'anàlisi se centrarà en l'evolució temporal dels agregats continentals i del total d'estrangers, i les nacionalitats seran únicament observades amb el darrer Cens i Padró de població. Part de les dades que a continuació s'exposaran han estat publicades en ocasions anteriors (Bayona i Blanco, 2004; Domingo, Bayona i López, 2004; Bayona i Domingo, 2004). La intenció d'aquestes representacions és observar tant la presència d'una nacionalitat sobre el territori com la seva evolució en el temps, intentant sintetitzar tota la informació que ens aporta l'alt grau de desagregació que possibilita la secció censal.

Amb aquest tipus de representació, com s'ha apuntat en l'apartat metodològic, apareixen representades aquelles àrees del municipi on existeix una continuïtat territorial de valors que mantenen una correlació en l'espai. Les trames utilitzades llavors, ens indiquen si aquesta correlació es produeix per valors situats per sobre de la mitjana, és a dir, per valors

alts, o bé per valors inferiors als esperats, a partir d'un interval de confiança. En ambdós casos, valors alts o baixos, se suposa una certa continuïtat espacial. S'utilitzen en els càlculs, en aquesta ocasió, la població estrangera resident en una o altra secció censal. Com s'ha també comentat amb anterioritat, certes seccions censals possiblement pateixen d'un fort sobreregistre per motius que se'ns escapen: és el cas de la secció censal 001 l'any 1991 o de la secció 068 dels anys 2001 i 2004, que s'han eliminat dels càlculs efectuats per la forta distorsió que presenten, en especial en aquest tipus de procediment. L'aparició o desaparició en recomptes successius en una mateixa secció censal de volums de població de nacionalitat estrangera importants i que multipliquen de forma clara els valors màxims obtinguts en la resta del municipi justifiquen la seva exclusió.

Els indicadors emprats consideren una distància crítica a partir d'un punt central de referència, i que s'utilitza per interrelacionar tots els punts que es troben dins d'aquest marge, identificant per tant *clusters* de valors semblants. La distància utilitzada a l'hora de calcular el $G_i(d)^*$ ha estat en el cas de la ciutat de Barcelona la de 500 metres. Aquesta distància, tant per l'any 1991 com per 1996, coincideix amb la màxima distància entre dues àrees, i per tant totes les seccions estaran comparades amb com a mínim una altra, distància usualment utilitzada en aquests casos com a distància estàndard. Pels anys 2001 i 2004 també s'ha mantingut la mateixa distància, tot i que per alguna de les seccions censals perifèriques, s'ha variat el centre geogràfic de la secció per tal de que es trobés inclòs en la distància mínima utilitzada, especialment en alguna secció censal caracteritzada pel seu baix nombre de residents i l'elevada superfície, pels usos no residencials d'aquesta.

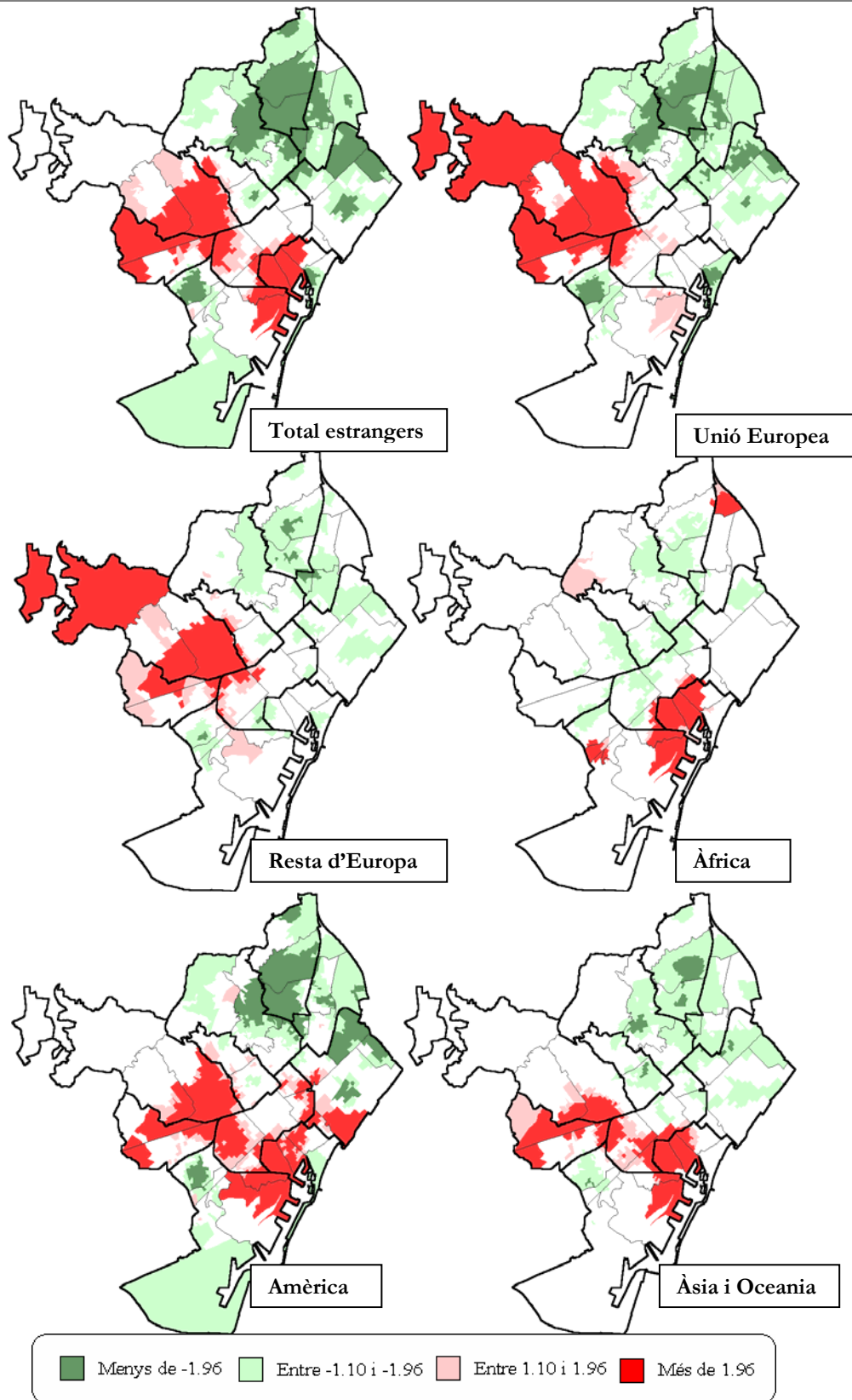
Taula 4.33.- Càlcul de l'indicador d'associació espacial Global Moran's I (estandarditzat), per les agregacions continentals, 1991, 1996, 2001 i 2004.

	1991	1996	2001	2004
Unió Europea	39,8	37,6	46,3	53,2
Resta d'Europa	20,3	17,1	2,1	9,8
Àfrica	44,1	57,4	54,2	48,6
Amèrica	21,2	27,7	27,3	29,4
Àsia	44,9	65,5	84,7	85,2
Total Estrangers	48,5	64,7	62,1	63,7

Font: Cens de població de 1991, Padró de població de 1996 i Cens de 2001, amb dades de l'Idescat; Padró Continu de 2004 amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

El Global Moran's I indica que per tots els anys i casos considerats existeix una associació espacial positiva (taula 4.33), ja que es pot assegurar amb un 95% de confiança que existeix aquesta associació de tots els valors que superen 1.96. El grau d'associació espacial positiu s'incrementa en el temps per la població amb nacionalitats asiàtiques, en els altres casos l'evolució és més aleatòria, a excepció del decreixement entre la Resta d'Europa. Pel

Figura 4.28.- Distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera segons la secció censal utilitzant tècniques d'associació espacial, 1991, total estrangers i principals agrupacions continentals.

Font: Cens de població de 1991, amb dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

conjunt d'estrangers, l'any 1996 és quan l'associació espacial és major (en una evolució similar a la dels indicadors abans analitzats).

En la figura 4.28 s'hi troba representat el resultat d'aquests càlculs per l'any 1991, pel total d'estrangers i les agrupacions continentals distingint-hi la Unió Europea. Amb color vermell es troba representat les àrees que amb un 95% de probabilitat es corresponen amb àrees d'associació espacial de valors alts, i amb colors verds les àrees de subrepresentació.

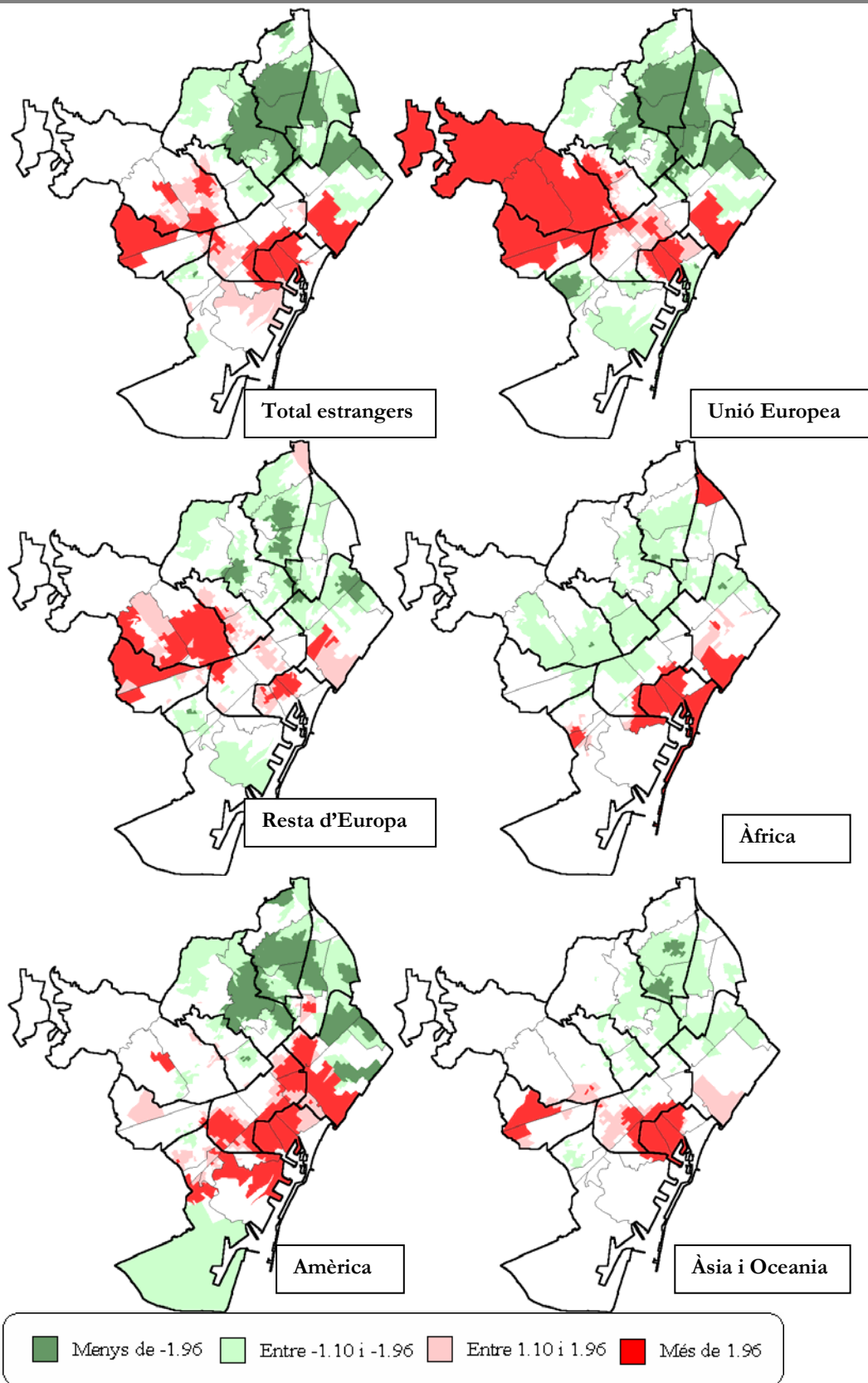
En aquell any, de les 1.812 seccions analitzades, únicament en un 6% d'elles no hi trobàvem estrangers residint, tot i que el màxim nombre d'estrangers es produïa en una secció del barri de Pedralbes amb 286 residents. Els 1.392 estrangers de la secció 001 no han estat introduïts en el càlcul. El nombre reduït de població estrangera censada s'observa si es considera que únicament en 53 seccions censals se superen els 50 residents estrangers.

De totes maneres, la pauta residencial que obtenim pel conjunt de residents estrangers és força clara. La situació de polarització espacial comentada en l'anàlisi per barris encara s'observa amb més força a nivell inframunicipal, amb dos pols clars de sobrerepresentació: un al voltant dels districtes de Les Corts i Sarrià-Sant Gervasi, i l'altre de Ciutat Vella. L'Eixample apareix en una posició intermèdia i sense una pauta específica. En contraposició, els districtes de Nou Barris, Horta-Guinardó, Sant Andreu i Sant Martí és on apareixen més seccions amb associació de valors baixos, fet que també succeeix en altres zones puntuals de la ciutat. En aquest sentit, es pot destacar algunes zones dels barris de Sants, Barceloneta i Gràcia, que destaquen per mostrar valors d'associació per sota dels esperats, i que contrasten per la seva proximitat a àrees d'associació de valors alts.

En els mapes per agrupacions continentals, la Unió Europea i la resta d'Europa mostren pautes espacials força similars. L'any 1991, el perfil dels nacionals de la resta d'Europa era força pròxim al dels ciutadans dels onze països de la Unió. Hi destaca, per sobre de tot, els districtes de Sarrià-Sant Gervasi i de Les Corts, que s'expandeixen a seccions adjacents de Vallcarca i l'Esquerra de l'Eixample. Els quatre districtes d'Horta-Guinardó, Nou Barris, Sant Andreu i Sant Martí, són sobretot zones amb associació espacial de valors baixos, en canvi, a Ciutat Vella no es mostren resultats significatius, a excepció dels valors baixos de la Barceloneta.

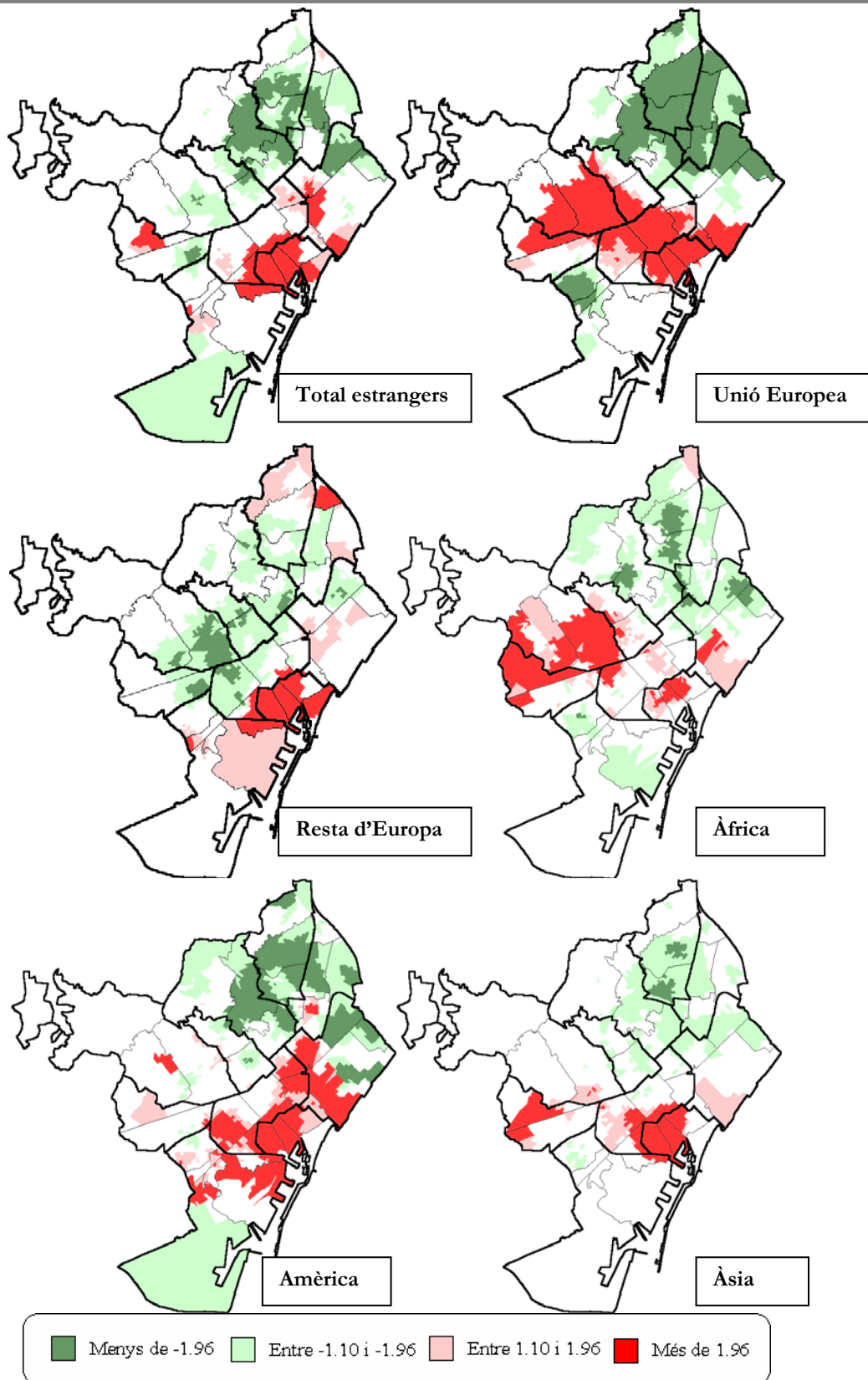
Els originaris del continent africà mostren una pauta territorial que es podria qualificar com a contrària, amb una acumulació de valors alts a les seccions de Ciutat Vella (a excepció altre vegada de la Barceloneta), que s'expandeixen cap al Poble Sec i Montjuïc, barris veïns. Fora d'aquests espais, Trinitat Vella i Bordeta-Hostrafancs apareixen també com a barris amb seccions que mostren associació de valors alts, distribució territorial que s'anirà consolidant amb el pas dels anys.

Figura 4.29.- Distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera segons la secció censal utilitzant tècniques d'associació espacial, 1996, total estrangers i agrupacions continentals.

Font: Padró de població de 1996, amb dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

Figura 4.30.- Distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera segons la secció censal utilitzant tècniques d'associació espacial, 2001, total estrangers i agrupacions continentals.

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Les pautes territorials entre els americans i els asiàtics són més similars al conjunt de residents estrangers. En el primer cas, es mostren ambdues concentracions esmentades tot i que amb menor intensitat, i amb major representació a l'Eixample. Les zones del Poble Nou i Poble Sec també apareixen com indrets amb una presència notable d'aquestes nacionalitats americanes. El cas asiàtic en una tercera part filipins i amb una representativitat important dels japonesos, és similar a l'americà tot i que amb menor extensió territorial i major distinció entre nacionalitats. La concentració a Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts és menor i pròxima a la Diagonal, i que s'anirà reduint amb el pas dels anys, mentre que la presència a Ciutat Vella anirà en progressiva expansió coincidint amb l'entrada del col·lectiu pakistanès.

Per l'any 1996 la pèrdua continuada de població de la ciutat motiva una forta reducció en el seccionat, que quedarà fixat en 1.582 seccions. Els 29.059 estrangers es troben força dispersos i presents en el 99% de les seccions, amb un màxim de 258 residents estrangers a una secció del Poblenou. Pel conjunt de residents estrangers apareix una situació en la distribució similar a 1991 tot i que perden importància les seccions de Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts, amb pocs canvis també en les agrupacions continentals.

Entre els europeus, tant siguin o no comunitaris, apareix Ciutat Vella com a nou espai d'associació, especialment al voltant del barri Gòtic i estenent-se cap a la Dreta de l'Eixample, al mateix temps que també sobresurt en el Poble Nou l'espai de la Vila Olímpica. En la resta de districtes de la ciutat l'associació de valors baixos es fa encara més patent, sobretot entre els comunitaris. Les pautes representades entre els africans reafirmen pràcticament amb exactitud les mostrades cinc anys enrere, amb major extensió al voltant de Ciutat Vella. Entre els americans, en canvi, desapareix les àrees sobrerrepresentades a Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts, coincidint amb un canvi en la composició per nacionalitats on els argentins i xilens tenen menor pes i entren nous col·lectius com el peruà, dominicà o colombià. La concentració a Ciutat Vella s'estén cap a les zones veïnes de Sant Martí i l'Eixample, al voltant dels barris del Clot, Sagrada Família i Estació Nord. Finalment, entre els asiàtics (als quals s'hi ha afegit els pocs casos d'Oceania ja que les dades contenien una categoria de "Resta d'Àsia i Oceania") l'evolució és similar, amb la pèrdua de representativitat de les seccions de Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts i una major concentració al voltant de Ciutat Vella.

L'any 2001 segueix mostrant una evolució lineal amb les representacions precedents. En aquesta ocasió s'analitzen 1.491 seccions censals, amb presència d'estrangers a totes les seccions, amb un màxim de 439 residents en una secció del Raval. En aquesta ocasió, la secció censal 068, al barri Gòtic, no s'ha comptabilitzat, els 3.584 residents estrangers

censats hi representen tres quarts parts dels residents, majoritàriament censats en habitatges col·lectius i dels que no es disposa de més dades que la nacionalitat.

Pel conjunt d'estrangers, l'associació de valors alts a Ciutat Vella és cada cop més evident, alhora que pràcticament desapareix la sobrerepresentació a Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts, tan sols resta alguna secció representada al barri de Pedralbes. Cada cop més, els valors alts de Ciutat Vella s'estenen als barris veïns, abraçant totes les seccions del Poble Sec i pràcticament tot el barri de Sant Antoni. Les àrees de continuïtat de valors baixos són alhora més discontinües, tot i que al voltant d'Horta i Roquetes-Verdum són encara majoritàries. Com espais secundaris d'associació de valors alts apareixen les seccions limítrofes a la plaça de les Glòries, la zona baixa del Poble Nou i alguna secció de Trinitat Vella.

Per agrupacions continentals, el cas de la Unió Europea mostra l'any 2001 el resultat d'una evolució on des de 1991 prenen major importància les seccions de Ciutat Vella, amb una continuïtat des de Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts, amb l'Eixample com a pont d'unió, pauta que cada vegada més es diferencia de la mostrada per la resta d'Europa, coincidint amb l'entrada de noves nacionalitats que provenen de l'Est del continent, que mostren com en altres agrupacions continentals la concentració a Ciutat Vella.

Aquest mateix fet serà la pauta dominant entre americans, asiàtics i africans. En el primer cas, els barris de Sagrada Família i Clot mostren també una associació important de valors alts, que farà que existeixi una major dispersió a la ciutat i comenci a destacar nous espais que fins ara no apareixien, com són seccions de Vilapicina-Turó de la Peira, de la Sagrera o de Font de la Guatlla. En canvi, la major concentració de valors baixos es produeix a Sant Gervasi, fet que contrasta amb la situació oposada dibuixada deu anys enrere.

Pels asiàtics, l'any 2001 coincideix amb la major concentració a Ciutat Vella tal i com mostra la representació, desapareixent la polarització de principis dels noranta. Finalment, els africans mostren les pautes amb menors variacions al llarg de la dècada: a la concentració de Ciutat Vella s'hi afegeix progressivament amb més intensitat els barris de Trinitat Vella i espais de Bordeta-Hostafrancs, situació que caldria analitzar considerant els municipis veïns de Santa Coloma de Gramenet i de l'Hospitalet.

En els darrers mesos, i durant l'any 2005, l'INE ha publicat per primera vegada en la seva plana web (www.ine.es) dades de caràcter inframunicipal del Padró Continu, referides a la darrera explotació de 1 de gener de 2004. Aquestes dades, en la ciutat de Barcelona es troben disponibles per 1.484 seccions censals, amb una reducció de set seccions des de 2001, i les tenim pel total de població i la població de nacionalitat estrangera. Per primera vegada, les dades de la Unió Europea es troben referides als 25 països resultants de la Unió

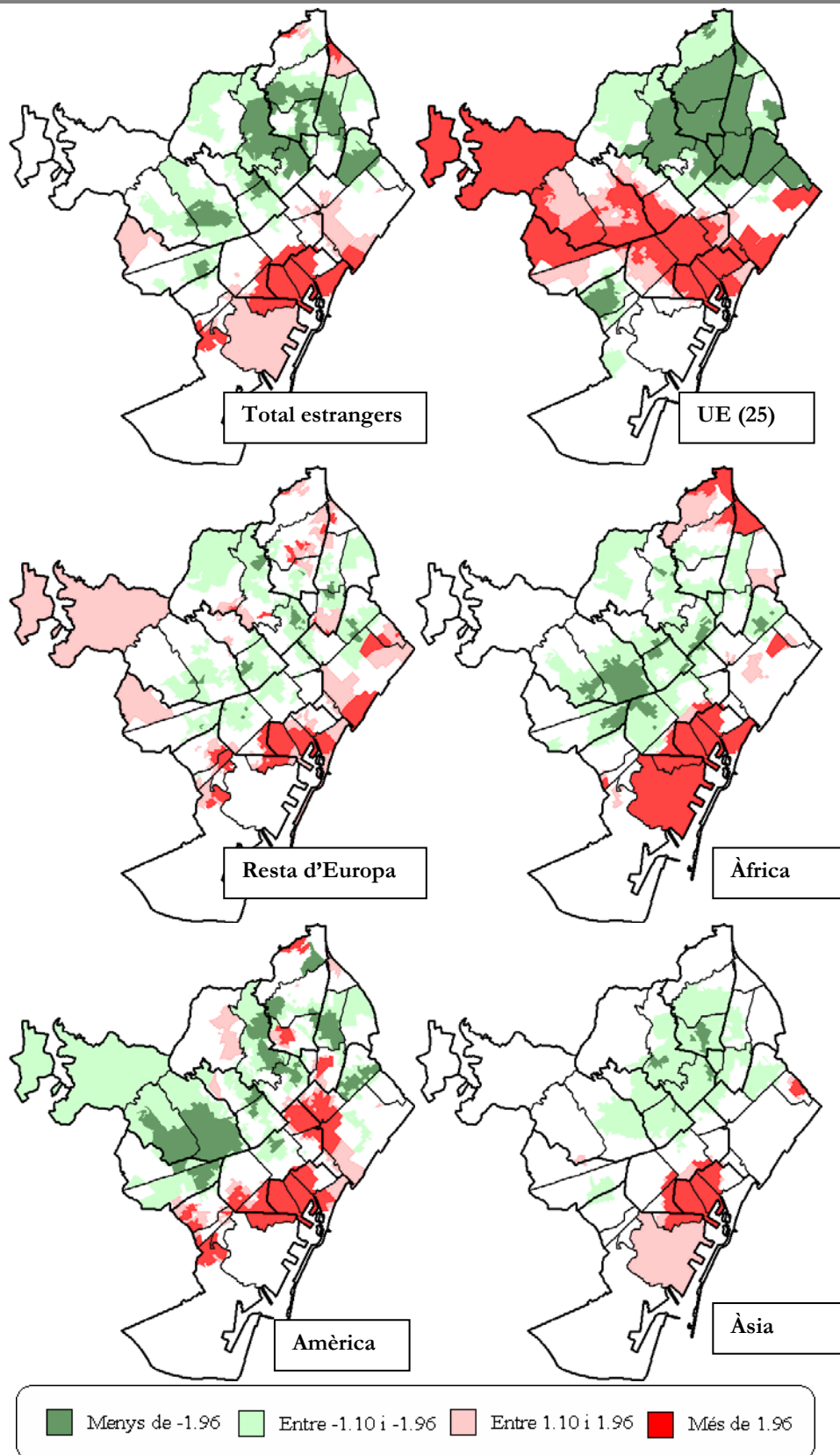
de la darrera ampliació (no ha estat possible mantenir l'agrupació de nacionalitats vigent en aquesta data, de fet, d'una banda l'ampliació de la UE es produeix a maig de 2004, de l'altre, hauria estat interessant mantenir la mateixa subdivisió emprada fins aquest moment). Encara que les agrupacions continentals es trobin desagregades, les principals nacionalitats publicades difereixen de les fins ara utilitzades. Així únicament es tenen dades de vuit nacionalitats: Alemanya, França, Regne Unit, Romania, Marroc, Colòmbia, Equador i Argentina.

Les dades de l'any 2004 ens aporten la distribució territorial d'una població estrangera que ha doblat el seu nombre de residents en relació al Cens de 2001, i que per les característiques i naturalesa de la font poden estar recollint una població més àmplia que la del Cens a part del propi increment degut a l'acceleració dels fluxos. Tot i això, les pautes residencials mostrades són força similars a les comentades dos anys enrere. Pel conjunt de residents estrangers, la configuració espacial de les zones amb associació espacial de valors alts i baixos és força similar a l'any 2001, reforçant les pautes que emergien en aquell any. Així, en els districtes de Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts destaca cada cop més la presència de colors verds, capgirant definitivament la situació d'inicis dels noranta. Ciutat Vella, en canvi, prossegueix amb la sobrerrepresentació en pràcticament les mateixes seccions, exportant-la puntualment als districtes veïns de Sant Martí i Sants-Montjuïc.

Trinitat Vella i Ciutat Meridiana seran els dos espais a destacar entre el conjunt de residents. En el primer cas, existeix una consolidació de la tendència emergent l'any 2001, amb un espai fins ara únicament relacionat amb la residència dels africans que s'expandeix a altres col·lectius. En el segon cas, aquest barri apareix com a nou indret d'assentament i destaca en comparació a principis dels noranta on era un espai pràcticament sense presència d'estrangers. Tot i que amb percentatges que no tenen res a veure amb els dels anys noranta, les zones de sots-representació contínues entre 1991 i 2004 han variat poc, i se situen especialment en els districtes d'Horta-Guinardó, Nou Barris i Sant Andreu. Al voltant del Turó de la Peira, però, poc a poc va apareixent un espai sense significativitat estadística que trenca la continuïtat de 1991.

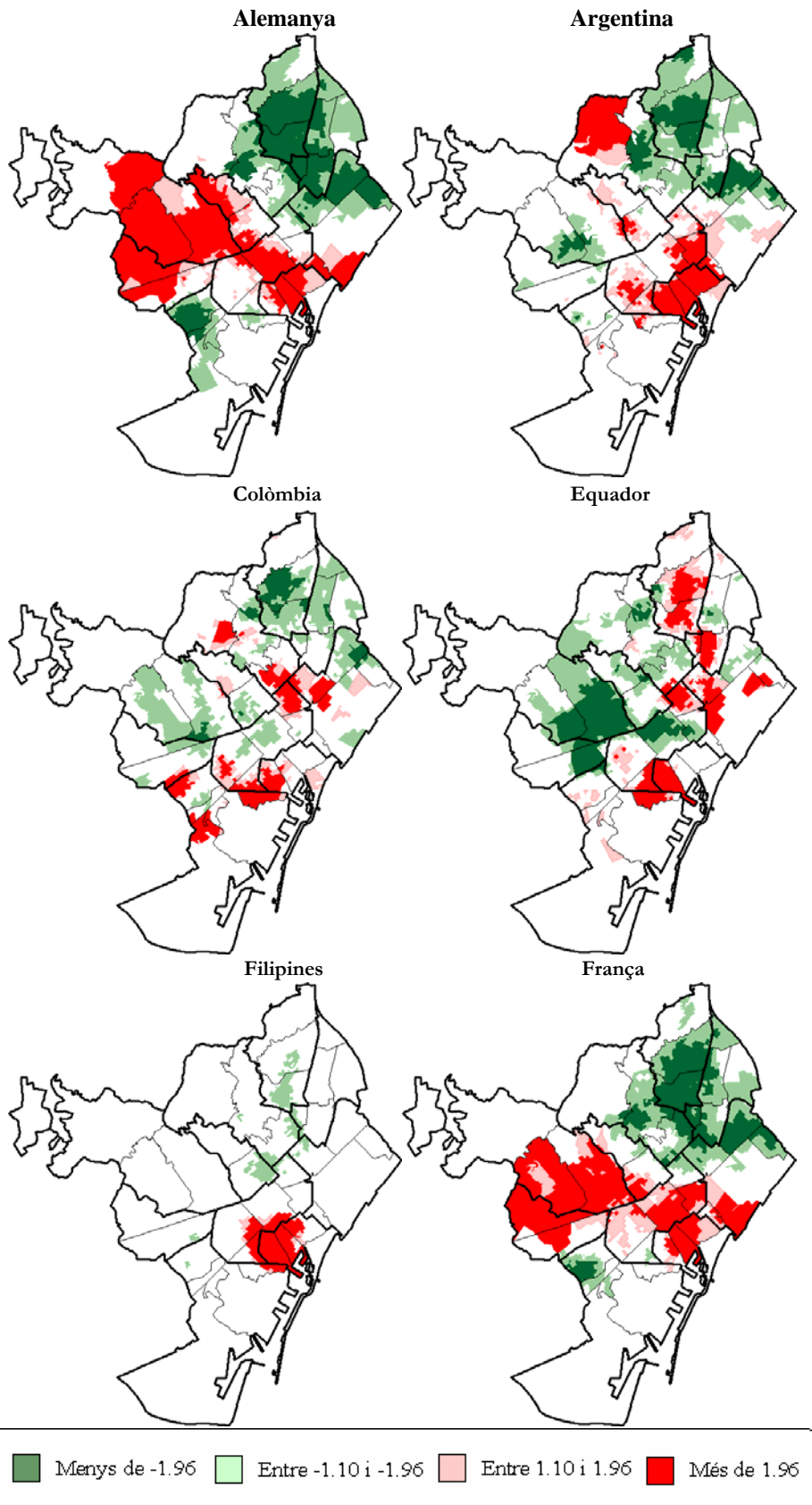
Entre els europeus comunitaris, el mapa de 2004 és el primer construït amb dades de l'Europa dels 25. L'evolució des de 1991 ens dibuixa l'extensió des de Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts cap a Ciutat Vella, on progressivament s'inclou la Dreta de l'Eixample i en els darrers anys les zones de la Vila Olímpica i més recentment la del Fòrum, mentre que les zones altes mantenen la seva representativitat. Horta-Guinardó, Nou Barris, Sant Andreu i Sants-Montjuïc pràcticament en cap de les quatre representacions inclouen zones de representació de valors alts.

Figura 4.31.- Distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera segons la secció censal utilitzant tècniques d'associació espacial, 2004, total estrangers i agrupacions continentals.

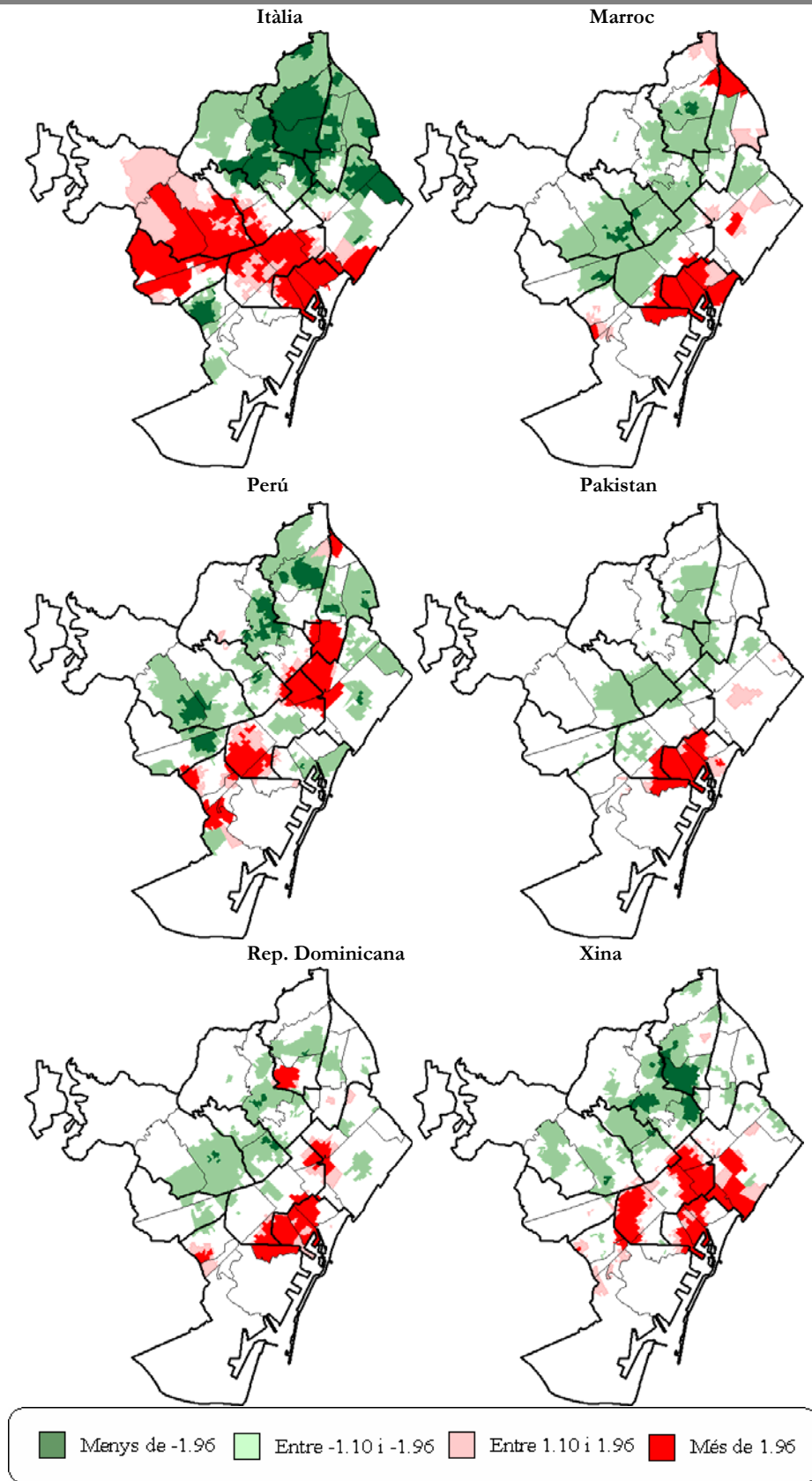
Font: Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de la plana web de l'INE. Elaboració pròpia.

Figura 4.32.- Distribució espacial d'algunes de les principals nacionalitats presents en el municipi de Barcelona, 2001.

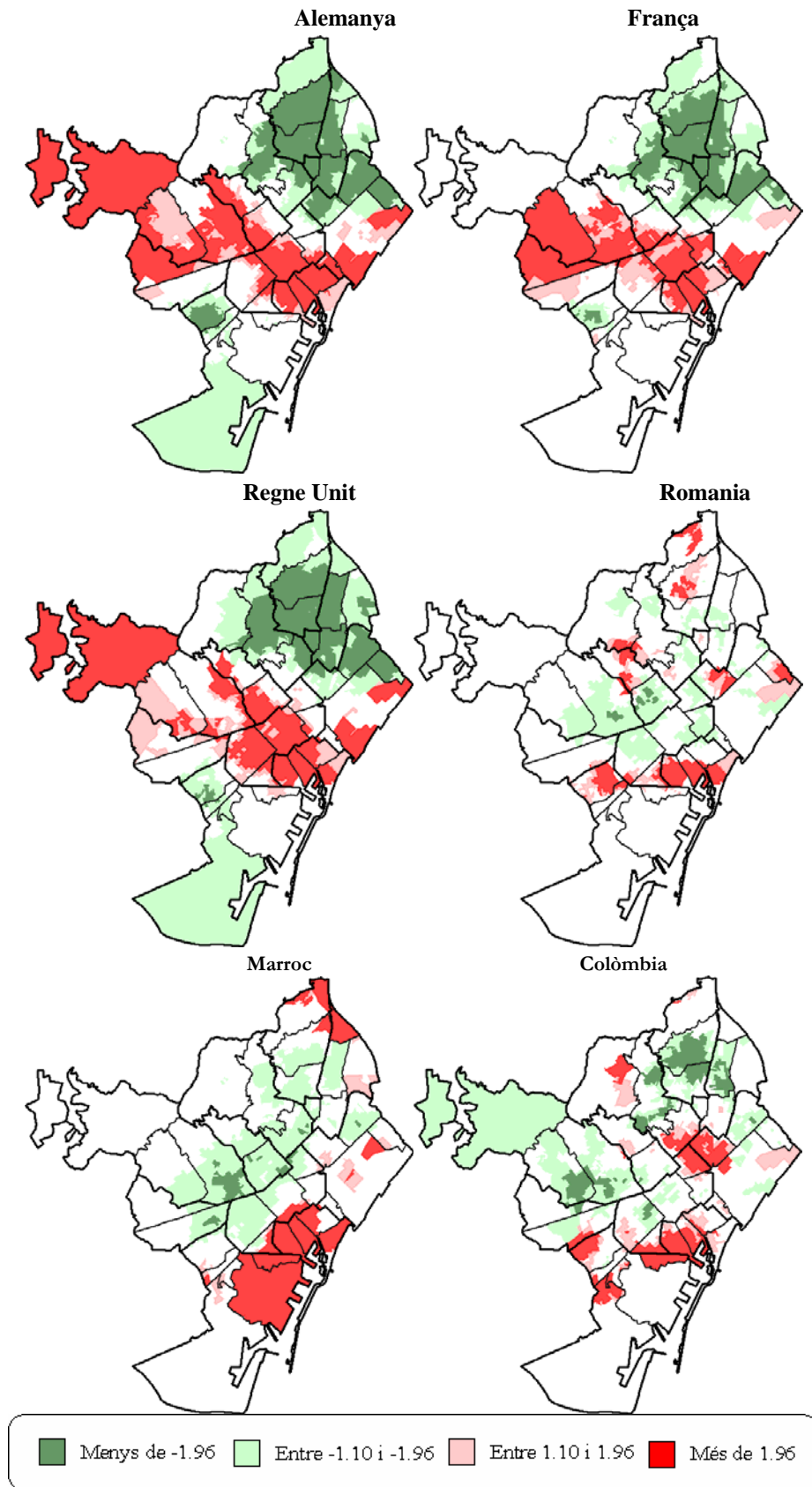
Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Figura 4.33.- Distribució espacial d'algunes de les principals nacionalitats presents en el municipi de Barcelona, 2001.

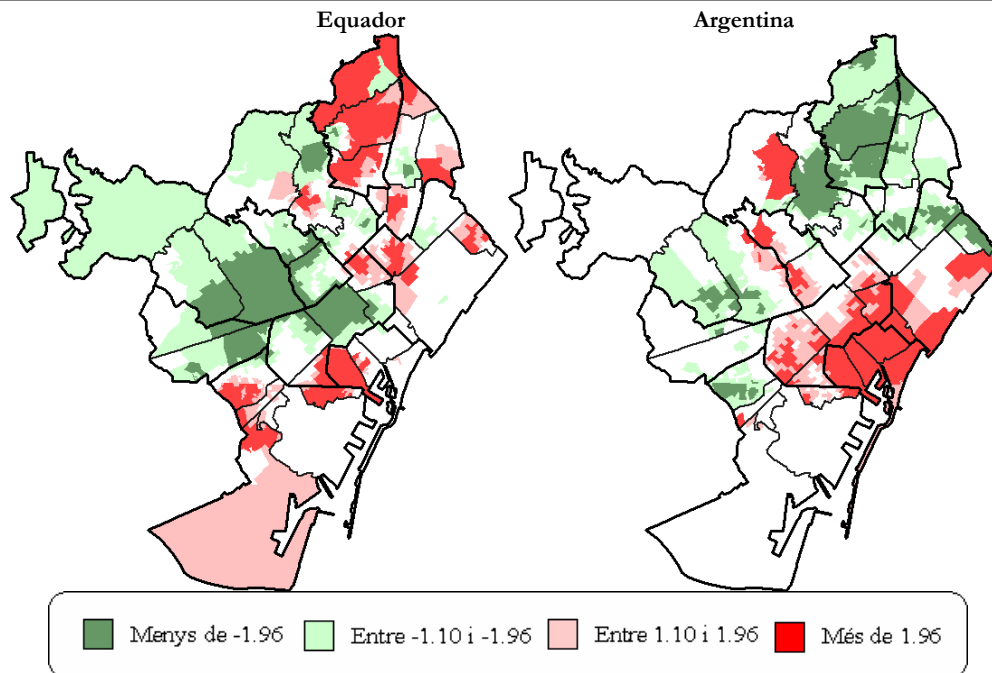
Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Figura 4.34.- Distribució espacial d'algunes nacionalitats presents en el municipi de Barcelona, 2004.

Font: Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de la plana web de l'INE. Elaboració pròpia.

Figura 4.35.- Distribució espacial d'algunes nacionalitats presents en el municipi de Barcelona, 2004.

Font: Padró continu a 1 de gener de 2004, amb dades de la plana web de l'INE. Elaboració pròpia.

Pel continent africà destaca en aquest darrer mapa l'extensió de les concentracions ja existents des de 1991 a Trinitat Vella cap a seccions veïnes de Ciutat Meridiana-Vallbona, tot i que amb les menors variacions espacials en els anys analitzats entre totes les agrupacions continentals.

Finalment, en el cas d'Àsia, les dades de gener de 2004 per primera vegada en els darrers anys mostra els primers símptomes d'altres assentaments al municipi, és el cas de barris Besos (on bàsicament hi trobem pakistanesos).

Taula 4.34.- Indicador Global Moran's I (standarditzat) a una distància de 500 metres, per les 12 nacionalitats amb major nombre d'efectius al Cens de 2001.

	1991	1996	2001	2004
Alemanya	---	---	29,6	36,6
Argentina	8	10,2	22,6	27,2
Colòmbia	(*) 1,1	3,2	10,7	14,1
Equador	2,4	(*) 0,3	19,3	29,2
Filipines	48,5	54,3	74,8	---
França	24,4	21,4	26,8	30,2
Itàlia	26,5	23,3	29,7	---
Marroc	41,5	57,5	51,9	46,3
Pakistan	---	53,0	74,5	---
Perú	7,4	19,0	21,9	---
Rep. Dominicana	2,5	30,6	30,3	---
Xina	4,9	3,2	11,7	---
Regne Unit	---	---	---	45,0
Romania	---	---	---	6,4

(*) no existeix associació espacial

Font: Cens de població de 1991, Padró de Població de 1996, Cens de 2001 i Padró continu de 1 de gener de 2004, amb dades de l'Idescat i de l'INE. Elaboració pròpia.

En darrer lloc representem els resultats segons les nacionalitats, per l'any 2001 i el darrer recompte de gener de 2004 (veure figures 4.32 a 4.35). En la taula 4.34 es mostra el resultat del càlcul de l'indicador Global Moran's I que ens indica que per alguns anys i nacionalitats no sempre existeix associació espacial.

Entre les nacionalitats comunitàries, tant alemanys i francesos els anys 2001 i 2004, com italians el 2001 i britànics el 2004, es mostra una pauta territorial pràcticament similar a la del conjunt de la Unió Europea pels mateixos anys. Una distribució territorial que dibuixa una línia que divideix la ciutat i que uneix Ciutat Vella amb Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts, amb l'Eixample i especialment la Dreta de l'Eixample, com a nexa d'unió. El districte del Poble Nou, apareix en els darrers dos recomptes com espais d'inserció emergents dels europeus comunitaris coincidint amb les profundes reformes urbanístiques centrades al voltant de dos projectes emblemàtics, la Vila Olímpica i el Fòrum.

Les dades de l'INE inclouen Romania entre les nacionalitats desagregades, per situar-se en el conjunt d'Espanya com a quarta nacionalitat en nombre de residents i primera nacionalitat europea, encara que a Barcelona la seva presència sigui menor i se situï tan sols com la divuitena nacionalitat, la cinquena europea, però la primera extracomunitària. La seva inserció espacial ens mostra una pauta on Ciutat Vella esdevé l'àrea amb major continuïtat espacial, tot i que combinada amb altres zones en els barris de Sants, Besòs, Clot, Vallcarca i Roquetes-Verdum.

Com a únic representant de país africà tenim les dades dels marroquins, pels anys 2001 i 2004, que representen el 70% dels africans a Barcelona, i amb unes pautes espacials idèntiques a les del conjunt africà fins ara comentades.

En el cas del continent asiàtic s'han representat tres nacionalitats per l'any 2001, filipins, pakistanesos i xinesos, sense disposar de cap desagregació en les dades del Padró continu. Aquestes tres nacionalitats, però, mostren pautes territorials força diferents. Els filipins i pakistanesos presenten les pautes més concentrades de totes les nacionalitats, a Ciutat Vella però especialment al voltant del barri del Raval. Els xinesos, en canvi, tenen en l'Eixample el districte amb major concentració, tant a la zona de l'Esquerra de l'Eixample com al voltant de Sagrada Família, que s'estén cap a Gòtic i Poble nou.

En el continent americà, colombians, equatorians i argentins es troben representats pels anys 2001 i 2004, als que s'ha afegit en el primer recompte a peruans i dominicans. Aquests darrers, mostren una inserció espacial diferent a la d'altres nacionalitats americanes, amb una concentració inicial a Ciutat Vella en els barris de Raval i Parc, que continua fins al Poble Sec, on s'hi afegeix més recentment nous espais coincidint amb una menor concentració espacial al voltant de la plaça de les Glòries, al barri de Sants i sobretot a

Vilapicina-Turó de la Peira, barri que darrerament ha vist incrementar de forma ràpida el nombre de residents estrangers. Entre les nacionalitats sud-americanes, destaquen els peruans ja que és una de les poques nacionalitats on la concentració a Ciutat Vella no es fa palesa, essent aquest districte poc representat en aquesta nacionalitat. En canvi, mostren una inserció important als dos extrems de l'Eixample, un a l'Esquerra que es prolonga a Sant Antoni i barris propers, i l'altre al voltant de Sagrada Família. Un nou punt d'inserció, a l'igual que els marroquins i anys més tard altres nacionalitats, serà el barri de Trinitat Vella.

Entre equatorians, argentins i colombians les pautes mostrades en els anys 2001 i 2004 són força similars, tot i que es tracta de nacionalitats que experimenten forts creixements entre ambdós recomptes. La presència a Ciutat Vella conjugada amb altres indrets d'implantació és la tònica general, destacant entre els equatorians el districte de Nou Barris, entre els argentins l'Eixample i algunes zones de Gràcia, i entre els colombians la part inferior del barri d'Horta i zones properes, com a fets més destacables en comparació amb la resta de nacionalitats.

En definitiva, les tècniques estadístiques d'associació espacial aquí utilitzades reforcen els indicadors presentats en el capítol anterior alhora que possibiliten una representació cartogràfica que ens indica com evolucionen els diferents col·lectius estudiats. En el procés d'inserció, s'han observat diferents talls temporals, que ens donen una visió de l'evolució de les nacionalitats i agregats continentals. La concentració mostrada, s'ha d'inserir en un procés dinàmic, on no s'està observant a totes les nacionalitats en un mateix moment de la seva incorporació a la ciutat. Com s'ha observat, certes nacionalitats mostren una elevada concentració inicial que el pas dels anys s'encarrega de redistribuir en el municipi, com pot ser el cas dels marroquins, o de manera encara inicial entre els pakistanesos. En d'altres nacionalitats, com els filipins, la concentració és creixent en el temps sense símptomes de dispersió. En canvi, d'altres nacionalitats no arriben a experimentar mai valors elevats de concentració. En les planes que ens seguiran, s'analitzarà aquesta concentració i segregació existents en funció de les característiques sociodemogràfiques dels individus, per tal d'intentar aportar elements de reflexió al voltant del procés espacial d'inserció en el municipi.

TERCERA PART: LES CARACTERÍSTIQUES
SOCIODEMOGRÀFIQUES I LA
DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ

**CAPÍTOL 5.- CARACTERÍSTIQUES
SOCIODEMOGRÀFIQUES DE LA POBLACIÓ A
BARCELONA SEGONS LA NACIONALITAT**

Si partim de la hipòtesi que població amb unes mateixes característiques socioeconòmiques tendeixen a residir en territoris similars, en la distribució de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat, la nacionalitat s'ha de considerar un més, i no el més important, dels factors sociodemogràfics que explicaran les seves pautes residencials.

Si fins aquests instants la nostra atenció s'ha centrat en l'evolució de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona i en la distribució en els barris, és en els dos capítols que segueixen que s'abordaran les característiques sociodemogràfiques tant del conjunt d'estrangers com del total de la població, per Barcelona i a nivell inframunicipal. No en va, tant la diferenciació social entre els barris barcelonins com les diferències sociodemogràfiques dintre del col·lectiu estranger són evidents.

En aquest capítol es realitza una radiografia de les principals característiques sociodemogràfiques de la població enregistrada a Barcelona pel Cens de població i habitatges de l'any 2001. S'analitzen, principalment, la relació amb l'activitat i l'ocupació, el nivell d'instrucció i la composició de la llar, tant per la població de nacionalitat estrangera com pel total de residents de la ciutat, introduint alhora les principals nacionalitats i les desagregacions regionals. Al mateix temps, s'afegeix la descripció de les característiques dels habitatges de la ciutat, per més endavant aproximar-nos a les condicions d'aquests quan hi resideix població estrangera, en funció de la nacionalitat. Les mateixes variables s'analitzen pel conjunt de residents i per la població de nacionalitat estrangera, distingint entre els agregats continentals i les principals nacionalitats.

Després d'un primer cop d'ull utilitzant el conjunt de Barcelona com a unitat bàsica d'anàlisi, en el capítol sisè es descendirà a l'escala territorial del districte i de la Zona Estadística Gran, amb dades pels 38 grans barris de la ciutat. A nivell inframunicipal aquestes mateixes característiques introdueixen major diferenciació en l'espai que les abans trobades per la nacionalitat. El nivell d'instrucció o l'activitat són trets que expliquen els nivells de segregació observats tant com la nacionalitat.

El nivell d'instrucció de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona ciutat, que s'analitza en primer lloc, se situa lleugerament per sota de la del conjunt de la població a la mateixa edat, encara que per les diferents estructures d'edat entre estrangers i total de residents matisin les diferències pel conjunt, i el col·lectiu d'estrangers sense tenir en compte la distribució per edats mostri uns nivells educatius superiors al conjunt de residents de la ciutat. Territorialment, el nivell d'instrucció és possiblement la variable més discriminant per barris entre el total, pautes que algunes nacionalitats reproduiran.

La relació amb l'activitat ens mostrarà una situació caracteritzada per una forta segmentació del mercat laboral entre la població de nacionalitat estrangera. Així, s'observa una evident especialització laboral en pocs sectors d'activitat, i on el sexe es mantindrà com l'element cabdal que marcarà les oportunitats en el camp laboral. Per barris, el nivell d'atur de la població resident arribarà a doblar-se d'una zona a l'altra del municipi, mentre es defineixen unes pautes territorials força clares segons l'ocupació. En el cas dels estrangers, és sobretot entre les dones, i per certes nacionalitats, on la situació es trobarà marcada per unes taxes d'activitat i d'ocupació elevades, lligades a una alta especialització en el mercat laboral i en sectors d'activitat de baixa qualificació.

Les variacions en l'estructura de la llar de la població barcelonina es troben marcades per les pautes imposades per la dinàmica familiar i pel progressiu envelliment dels seus residents. Entre la població de nacionalitat estrangera, en canvi, l'estructura observada ens reflecteix sobretot el moment del projecte migratori en que es troba el resident estranger, sobreposant la dinàmica migratòria a la familiar. Una estructura de la llar més complexa i una talla familiar superior ens diferenciarien les estructures entre població estrangera i població total, compensant el procés progressiu de reducció de la talla de la llar del conjunt de llars barcelonines.

Finalment, l'anàlisi de les característiques dels habitatges, antiguitat, superfície i tinença principalment, denoten per damunt d'altres factors la saturació urbanística del municipi, amb un ritme de creixement dels habitatges a la pràctica insignificant. Estrangers i resta de la població es diferenciarien en la tinença de l'habitatge, majoritària pel conjunt en règim de propietat, i en règim de lloguer pels estrangers. Menor superfície, major antiguitat, un nombre més elevat de residents en habitatges en males condicions i una major ocupació apareixen com a característiques més contrastades, on la localització dels habitatges de lloguer, fortament concentrada en el territori, tindrà un pes especial sobre les pautes residencials.

L'explotació del Cens de 2001, quant a les característiques sociodemogràfiques de la població de nacionalitat estrangera en relació al territori que habita, ens pot proporcionar factors explicatius de la inserció territorial a inicis de la dècada, coincidint amb un moment d'acceleració dels fluxos migratoris i per tant, amb períodes curts d'estada a la ciutat, alhora que aportar elements de reflexió al voltant dels canvis espacials produïts des d'aquesta data fins l'actualitat.

5.1.- EL NIVELL D'INSTRUCCIÓ

El progressiu increment del nivell d'instrucció assolit del conjunt de la població és una de les grans revolucions generacionals que s'han donat durant el darrer quart del segle XX. A Barcelona, de la mateixa manera que en el conjunt de Catalunya, les generacions més joves han protagonitzat, i encara més les femenines, una extensió i un increment dels nivells formatius espectacular. La connexió entre el nivell d'estudis assolits i l'activitat i l'ocupació és alhora evident: a major nivell d'estudis, major és l'activitat declarada i menor és la proporció d'aturats a qualsevol edat, o vist a la inversa, a nivell d'estudis més baix menys declaració d'activitat i major és la proporció d'atur. D'aquesta manera, el nivell d'instrucció, en els seus nivells inferiors, es converteix en un dels principals indicadors utilitzat per preveure el risc d'exclusió social, també en la seva distribució territorial. En contraposició, entre la població de nacionalitat estrangera aquesta relació esmentada no sempre s'acompleix, i un major nivell d'instrucció no es relaciona directament amb una major activitat.

De totes maneres, el nivell d'instrucció manté un paper prou important en l'assentament de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat de Barcelona, quant el grau d'instrucció declarat a la ciutat per la població estrangera és sistemàticament superior al trobat en la resta del territori català (Bayona i Domingo, 2004). Tot i això, en comparació amb el conjunt de residents al municipi, a igual edat, a excepció dels originaris de la Unió Europea, el nivell serà sempre menor. Amb dades del Cens de població de novembre de 2001 es disposa del nivell d'estudis assolit per la població resident a Barcelona de deu i més anys. Aquestes dades es poden analitzar segons el sexe, l'edat i la nacionalitat, en relació amb la seva residència a la ciutat a escala inframunicipal. Tindrem informació detallada per un total de 1.376.537 residents de 10 o més anys, 83.491 dels quals amb nacionalitat estrangera.

Per tal de ser operatius a l'anàlisi s'ha decidit agrupar els deu nivells d'estudis enregistrats al Cens en només quatre: 1) No sap llegir o escriure; 2) Estudis primaris o bàsics, que agrupa les classificacions de "Primària incompleta", "EGB, primera etapa" i "EGB, segona etapa, ESO completa"; 3) Estudis secundaris o mitjans, que inclou "Formació Professional primer grau", "Formació Professional segon grau", i "BUP i COU"; i 4) Estudis superiors o universitaris, que contempla el "Títol mitjà", "Títol superior" i "Doctorat". S'ha decidit mantenir el criteri emprat en ocasions anteriors (veure Domingo, Bayona i Brancós, 2002), enlloc de seguir l'opció d'altres estudis o del propi INE que considera la primària incompleta com a "sense estudis"; els Estudis primaris es corresponen únicament a "EGB, primera etapa"; al mateix temps que "EGB, segona etapa o ESO completa" passaria a Estudis secundaris. Amb aquesta classificació, augmenta el pes dels anomenats com a

segon grau, d'un 24,9 a un 45,3% en el cas de Barcelona ciutat, i disminueix la dispersió en les categories, alhora que amb la progressiva implantació de l'educació obligatòria als setze anys faria que a la llarga aquest fos el nivell mínim predominant. En el nivell secundari, per tant, hem mantingut el criteri de comprendre l'educació no obligatòria, deixant els nivells obligatoris dins de la classificació de nivell primari, encara que els llindars mínims d'escolarització evolucionin amb el temps.

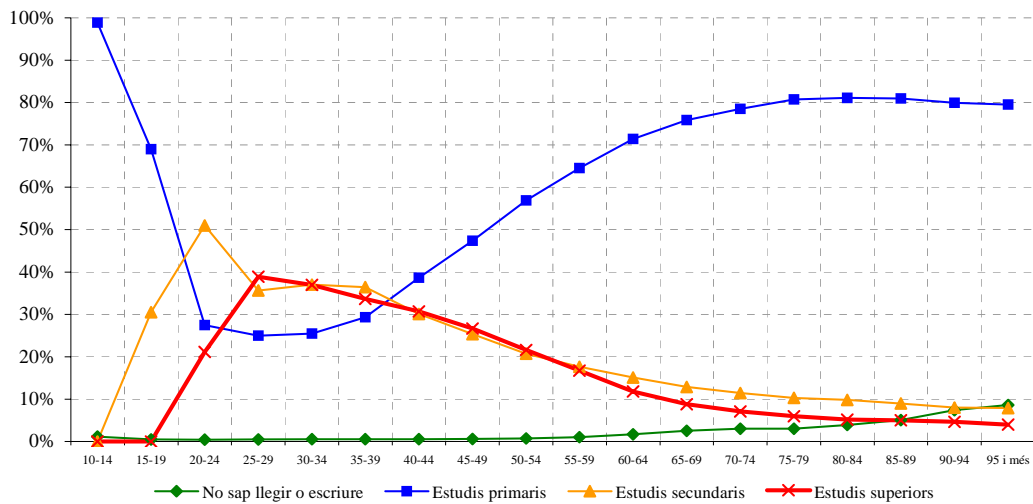
Amb aquesta classificació, entre els majors de 10 anys, el nivell d'estudis majoritari a Barcelona és el dels estudis primaris, amb el 53,7% de la població, seguit dels estudis secundaris amb un 24,9%, del 20,2% amb estudis superiors i un reduït 1,3% que no saben llegir ni escriure. En relació a cinc anys enrere, comparant amb l'estadística de població annexa al Padró de 1996, i degut a la renovació generacional i en part a la immigració, disminueix la importància dels estudis primaris en gairebé quatre punts, es mantenen els secundaris i augmenten els superiors, del 17,1 al 20,2%. Contràriament a aquest lleuger increment dels nivells assolits, es dobla el percentatge dels que no saben llegir o escriure, del 0,6% a l'1,3%, que significa passar de 8.835 residents l'any 1996 a 17.951 cinc anys més tard, amb un creixement on tot i desenvolupar un paper important la immigració estrangera (de 153 a 1.339 persones), el principal augment es produeix entre els espanyols majors de vuitanta anys, que es podria relacionar amb deficiències en el registre o a una major cobertura d'aquest col·lectiu en relació a censos precedents.

Al mateix temps, s'enregistren els estudis en curs pels majors de 16 anys, independentment de la seva situació envers l'activitat, és a dir, estiguin o no actius, on es poden recollir respostes múltiples, fins a tres possibilitats. La major representació de la població de nacionalitat estrangera es produeix en els nivells educatius que es poden considerar com extrems, així, d'una banda, un de cada vuit matriculats en ensenyaments inicials d'adults tenen nacionalitat estrangera, en canvi, també un elevat 25,8% en els estudis de doctorat són estrangers. Barcelona, per tant, es converteix en un centre d'atracció per a estudiants doctorals, alhora que la formació d'adults enregistra una alça en els migrants internacionals. D'aquesta manera, també en la instrucció es fa patent la dualització entre la població immigrada, si bé l'aspecte positiu d'aquesta dada quant a la formació d'adults és la integració al sistema educatiu de part de la població en pitjor situació de nivell d'instrucció. La menor representació dels estrangers, en canvi, es produeix en els cursos de promoció realitzats per les empreses (el 2,5%) i en les llicenciatures o diplomatures universitàries (el 4,2%).

L'edat i el nivell d'instrucció

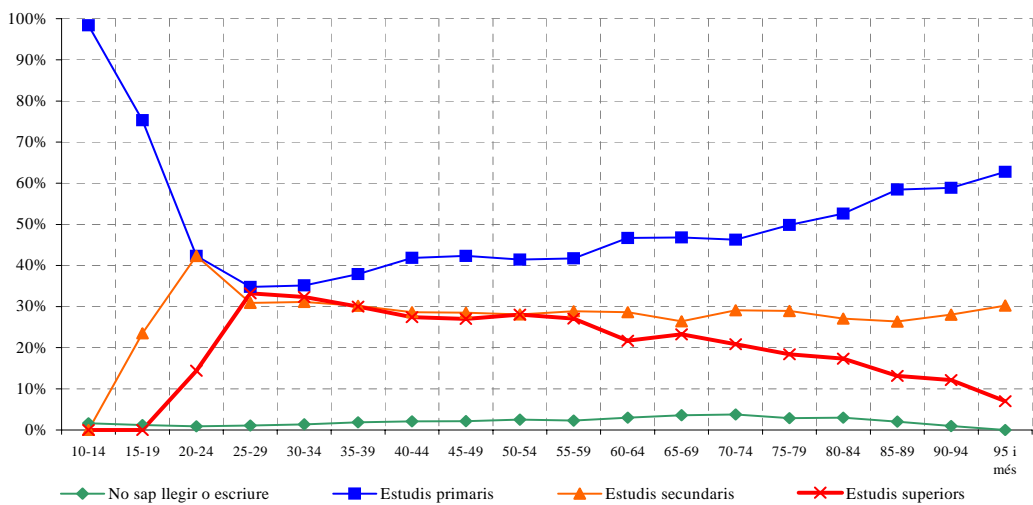
Tornant als estudis assolits, la influència de l'edat és de tal envergadura, que sense considerar-la la població de nacionalitat estrangera presenta en conjunt uns nivells d'educació superiors al total de residents del municipi, a excepció del primer grup, on els que no saben llegir o escriure representen l'1,6% del total d'estrangers. En canvi, els estudis superiors són aconseguits per un 25,2% dels residents estrangers, i els secundaris per un 29,8%. Serà per tant preferible abans de realitzar comparacions recórrer a una estandardització, que ens discrimini els efectes de l'edat i ens proporcioni dades comparables.

Figura 5.1.- Nivell d'estudis assolit a Barcelona segons l'edat pel conjunt de la població, majors de 10 anys. Cens 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

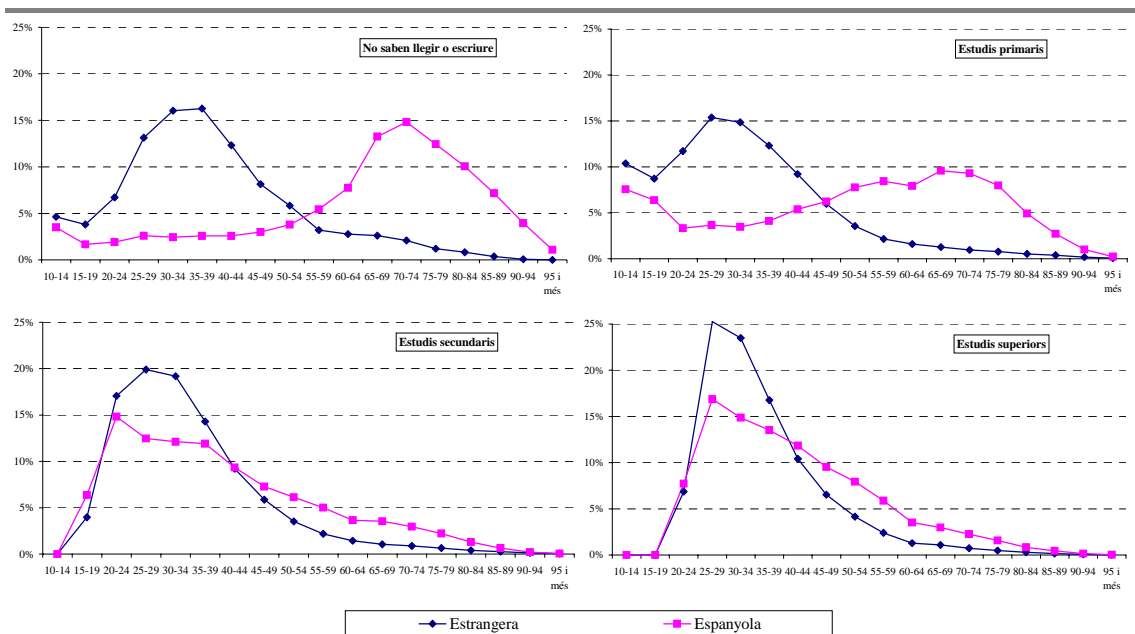
Figura 5.2.- Nivell d'estudis assolit a Barcelona segons l'edat, per la població de nacionalitat estrangera major de 10 anys. Cens 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

En la figura 5.1 s'observa les diferències que introdueix l'edat en el nivell d'estudis assolits. Per sota dels quaranta anys, i a excepció dels dos primers grups d'edat que en la seva majoria es troben encara estudiant, els estudis primaris deixen de figurar com a principal nivell d'instrucció, fins i tot entre els vint-i-cinc i els trenta-quatre anys els estudis superiors són el nivell d'estudis assolit més representat. En la mateixa operació entre la població de nacionalitat estrangera (figura 5.2) els estudis primaris per totes les edats són els més representats, tot i que a partir dels quaranta anys amb menor pes que entre el conjunt. Els estudis secundaris mantenen una proporció uniforme al voltant del 30%, i els estudis superiors s'acaben situant a mesura que avancem en l'edat en percentatges que doblen els del total de la població. Finalment, la importància dels que no saben llegir o escriure es manté en nivells similars als del conjunt, tot i la minsa representació en canvi les proporcions són superiors a les del total en les edats més joves, i inferiors en les edats més avançades. El nivell d'instrucció de la població estrangera és per tant comparativament més elevat en les edats per sobre dels quaranta anys, i inferior per sota d'aquest grup d'edat.

Figura 5.3.- Distribució percentual segons l'edat dels nivells d'estudis assolits, segons la nacionalitat, a la ciutat de Barcelona, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

En la figura 5.3 es compara la distribució percentual de cada nivell d'estudis segons l'edat, distingint entre estrangers i resta de la població resident a Barcelona. En aquesta aproximació, que no té en compte el diferent pes de les edats en la distribució, es pot observar com els nivells d'estudis més baixos se situen entre els espanyols en les edats més avançades, evidenciant que es tracta d'un efecte generacional, quan entre els estrangers els diferents nivells d'instrucció els trobem sempre en uns mateixos grups d'edat. Així, si en el

conjunt de la població el nivell d'estudis es troba influenciat directament per l'edat, entre la població estrangera serà la nacionalitat el principal element diferenciador.

Segons les agrupacions continentals, representades en la taula 5.1, els americans del nord i els europeus comunitaris són els que mostren els nivells educatius més alts, un 58,9% i un 49,2% respectivament acrediten estudis superiors, en canvi, en la resta d'agrupacions, a l'igual que en el conjunt d'estrangers, la primària serà el nivell assolit per una major proporció dels presents. Africans, i en menor mesura asiàtics, són els que mostren les proporcions dels que no saben llegir ni escriure més elevades, i al mateix temps els que tenen una menor proporció de població amb estudis superiors. Segons el sexe, entre els asiàtics i els europeus no comunitaris, les dones tenen una situació caracteritzada per millors nivells d'estudis en comparació als homes respectius; per Àfrica, la situació és la contrària, amb nivells d'estudis lleugerament superiors entre els homes.

Taula 5.1.- Nivell d'estudis assolits per la població de nacionalitat estrangera resident a Barcelona de 10 i més anys, segons el sexe i l'agrupació continental, 2001.

		No sap llegir o escriure	Estudis primaris o bàsics	Estudis secundaris o mitjans	Estudis superiors o universitaris	Total
Africa	Homes	4,1	64,0	21,0	10,9	100,0
	Dones	7,7	66,4	18,1	7,8	100,0
		5,5	64,9	19,9	9,7	100,0
Amèrica del Sud i centre	Homes	0,9	44,9	32,5	21,7	100,0
	Dones	1,2	45,5	32,3	21,0	100,0
		1,0	45,3	32,4	21,3	100,0
Amèrica del Nord	Homes	0,2	14,0	25,9	60,0	100,0
	Dones	0,4	15,0	26,6	58,0	100,0
		0,3	14,5	26,2	58,9	100,0
Àsia	Homes	3,1	61,6	22,4	12,9	100,0
	Dones	2,1	53,4	27,9	16,6	100,0
		2,7	58,5	24,4	14,3	100,0
Unió Europea	Homes	0,4	17,7	30,6	51,3	100,0
	Dones	0,6	20,4	32,1	46,8	100,0
		0,5	19,0	31,3	49,2	100,0
Resta d'Europa	Homes	1,0	39,2	32,6	27,2	100,0
	Dones	0,8	33,6	35,6	30,1	100,0
		0,9	36,4	34,1	28,6	100,0
Total estrangers	Homes	1,6	44,2	28,8	25,4	100,0
	Dones	1,6	42,6	30,7	25,1	100,0
		1,6	43,4	29,8	25,2	100,0

Font: Cens de població de 2001, amb dades de la plana web de l'INE. Elaboració pròpia.

Com a reflex de l'acceleració dels fluxos, bàsicament econòmics, el perfil en el nivell d'instrucció de la població de nacionalitat estrangera l'any 2001 en relació a cinc anys enrere varia en conjunt cap a uns nivells d'instrucció inferiors. Creix la proporció dels que no saben llegir o escriure (del 0,6 a l'1,6%) i dels estudis primaris (del 39,8 al 43,4%), es mantenen els estudis secundaris i disminueixen els superiors (del 29,6% al 25,2%). És un decreixement que afecta sobretot als homes, que a 1996 presentaven uns nivells d'instrucció millors que els de les dones, i que per continents representa una baixa

generalitzada a excepció dels europeus comunitaris, que incrementen substancialment el seu nivell formatiu (d'un 41 a un 49% amb estudis superiors, per exemple), i dels nord-americans. L'acceleració dels fluxos migratoris comporta també una dualització dels nivells educatius de la població estrangera, que es confirma per països.

Les successives explotacions del Padró continu des del Departament d'Estadística de l'Ajuntament ens inclouen també informació per la població de nacionalitat estrangera del nivell d'estudis dels majors de 16 anys. Així, les dades s'estructuren en tres categories, primaris, secundaris i superiors (no comparables amb les abans mostrades). Tot i que el Padró continu no és la millor font per l'anàlisi del nivell d'estudis, per la dificultat d'actualització del grau d'estudis assolit, l'evolució des de 2001 ençà ens reforça la idea de polarització: pel conjunt d'estrangers, es produeix tant el creixement dels estudis primaris (del 39,7% a 2001 al 46,3% de 2005) com dels superiors (del 24,4% al 28,3%).

L'estandardització segons el sexe i l'edat dels nivells d'instrucció

De totes maneres, en la taula 5.2 s'han estandarditzat els nivells d'estudis assolits per la població de nacionalitat estrangera, prenent la població total com a referència i utilitzant els grups d'edat entre els 15 i 54 anys, altra vegada pels pocs casos disponibles per sobre d'aquesta edat a la ciutat. L'estructura per edats de la població de nacionalitat estrangera, amb una forta concentració en les edats joves, i la millora dels nivells educatius en general pel conjunt de ciutadans del municipi, fa que la situació mostrada en l'estandardització amplifiqui les disparitats observades en la taula anterior. Per realitzar els càlculs s'han utilitzat les dades cedides des de l'Idescat, en aquest cas, a diferència de l'apartat anterior, l'agrupació continental contempla l'Amèrica central conjuntament amb l'Amèrica del Nord.

Si els simples percentatges aporten una visió d'una població de nacionalitat estrangera amb un nivell d'estudis assolit, a excepció dels que no saben llegir o escriure, superior al conjunt de residents de Barcelona, l'estandardització ens mostra tant pels homes com per les dones nivells d'estudis pel total d'estrangers inferiors als del conjunt, i amb fortes disparitats entre orígens continentals i nacionalitats.

Pel nivell menor d'instrucció, els que no saben llegir ni escriure, és on s'observa clarament una major sobrerrepresentació entre els estrangers d'un nivell d'estudis, que a més a més de produir-se en més casos que entre el conjunt, se situa en edats diferenciades. D'aquesta manera, si entre el total de residents aquesta situació la trobem en poques ocasions, pels estrangers, tant entre els homes com entre les dones, els valors gairebé tripliquen els del conjunt. Únicament entre els europeus comunitaris per ambdós sexes els valors són inferiors als del total de residents, fet que també succeeix entre els americans del centre i

nord del continent entre els homes, i no entre les dones pel pes negatiu en aquest aspecte que aporten les dominicanes. La resta d'Europa i els americans del Sud, tot i mostrar xifres superiors no arriben a doblar els guarismes del conjunt de residents. En canvi, africans i asiàtics mostren una situació totalment divergent. Entre els homes, uns i altres gairebé multipliquen per sis els valors esperats. Entre les dones, les africanes multipliquen per quinze les dades esperades, entre les asiàtiques es tripliquen. Per nacionalitats els extrems es magnifiquen. Pakistanesos, marroquins i xinesos, en aquest ordre, mostren els nivells més baixos, fet que encara s'amplifica més entre les dones marroquines.

Taula 5.2.- Estandardització indirecta del nivells d'estudis assolits per la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons el sexe, l'edat i la nacionalitat.

		No sap llegir o escriure	Estudis primaris o bàsics	Estudis secundaris o mitjans	Estudis superiors o universitaris
Homes	Total estrangers	2,74	1,23	0,81	0,94
	Unió Europea	0,55	0,43	0,84	1,85
	Resta d'Europa	1,81	1,07	0,92	1,00
	Àfrica	6,67	1,82	0,60	0,42
	Amèrica del Sud	1,54	1,19	0,94	0,84
	Amèrica del Nord i central	0,75	0,95	0,79	1,36
	Àsia	5,69	1,77	0,63	0,47
	Equador	1,58	1,57	0,84	0,50
	Colòmbia	2,13	1,07	0,92	1,00
	Perú	0,97	1,02	1,13	0,79
	Marroc	7,24	1,93	0,53	0,32
	Rep. Dominicana	1,71	1,57	0,74	0,44
	Pakistan	8,80	2,20	0,44	0,23
	Argentina	1,21	0,78	1,06	1,19
	Itàlia	0,95	0,55	0,96	1,55
	Filipines	1,20	1,66	0,76	0,49
	França	0,44	0,32	0,85	1,99
	Xina	6,23	1,54	0,77	0,48
	Alemanya	0,22	0,27	0,85	2,02
Regne Unit	0,38	0,33	0,71	2,11	
Dones	Total estrangeres	2,98	1,22	0,94	0,82
	Unió Europea	0,88	0,43	0,95	1,58
	Resta d'Europa	1,39	0,93	1,06	0,99
	Àfrica	15,27	1,92	0,58	0,28
	Amèrica del Sud	1,79	1,25	1,03	0,72
	Amèrica del Nord i central	2,41	1,39	0,81	0,80
	Àsia	3,94	1,51	0,88	0,55
	Equador	2,43	1,62	0,93	0,48
	Colòmbia	1,59	1,17	1,02	0,80
	Perú	1,39	1,04	1,26	0,69
	Marroc	19,00	2,00	0,50	0,21
	Rep. Dominicana	3,55	1,87	0,72	0,31
	Pakistan	8,15	2,21	0,51	0,20
	Argentina	1,12	0,81	1,06	1,10
	Itàlia	1,33	0,39	0,93	1,61
	Filipines	2,10	1,60	0,95	0,44
	França	0,71	0,38	0,89	1,68
	Xina	7,82	1,74	0,73	0,40
	Alemanya	0,00	0,31	1,07	1,58
Regne Unit	0,59	0,31	0,94	1,77	

Font: Cens de població de 2001, amb les dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

En el segon nivell d'estudis considerat, els primaris o bàsics, la població estrangera, tant per homes i dones, mostren valors que superen en conjunt un 20% els esperats. Altra vegada la situació es repeteix entre les mateixes nacionalitats. Europeus comunitaris i americans del nord entre els homes, comunitaris i resta d'Europa entre les dones, tenen valors inferiors als esperats. Per nacionalitats, els argentins es troben també en la mateixa situació. Asiàtics i africans, en canvi, per ambdós sexes, el nivell primari és també d'un ordre del 70% superior.

En contraposició, la situació en els estudis secundaris i els superiors és gairebé la inversa. Els europeus comunitaris mostren aquí els nivells d'estudis més elevats, fet que entre els homes es torna a produir en els americans del nord i centre. Alemanys, britànics i francesos, entre els homes, arriben a doblar els valors esperats, que són també superiors a la mitjana per argentins i italians. Entre les dones, encara que amb valors no tan alts es torna a repetir la situació. En aquest nivell, la resta d'europeus s'equiparen al que succeeix en el conjunt de barcelonins, els americans del sud mostren valors entorn un 20% més baixos, i africans i asiàtics tornen a repetir els nivells d'estudis inferiors, sobretot entre les dones africanes.

Resumint, és en els dos nivells d'instrucció situats en els extrems on s'observen les majors disparitats entre nacionalitats. D'una banda trobem les nacionalitats europees comunitàries amb uns nivells d'instrucció superiors a la mitjana de la ciutat, al mateix temps, africans i asiàtics se situen en l'extrem contrari, presentant uns nivells força inferiors als del conjunt. Europeus no comunitaris i sud-americans se situen en posicions similars al total de residents tot i que lleugerament per sota.

5.2.- LA RELACIÓ AMB L'ACTIVITAT ECONÒMICA

L'evolució des de 1996

L'increment del nombre de residents amb nacionalitat estrangera a la ciutat de Barcelona dels darrers anys ha estat paral·lel a la millora de l'activitat i de les taxes d'atur del conjunt de la ciutat, fet que, sens dubte, ha facilitat la seva inserció en l'activitat laboral. La situació de crisi econòmica de 1996, en comparació amb l'any 2001, fa que la posició general en la relació amb l'activitat econòmica dels ciutadans barcelonins hagi millorat de forma més que notable al comparar les dades del darrer Cens amb l'Estadística de població annexa al Padró de 1996. D'aquesta manera, ha crescut de forma significativa la proporció d'actius, en especial entre les dones, i la taxa d'atur ha patit una forta davallada. D'aquest guany generalitzat també se n'ha beneficiat la població de nacionalitat estrangera, no tant en l'augment de l'activitat (ja per si elevada) com en un descens força més important del nivell d'aturats, singularment significatiu si es té en compte l'esmentat increment en el nombre d'actius. Tanmateix, la situació laboral de la població estrangera segueix trobant-se, en general, en una posició de desavantatge evident en comparació al conjunt de residents. Una entrada a l'activitat econòmica més primerenca conjugada amb altes taxes d'atur en aquestes edats, i una forta segmentació de la branca d'activitat laboral, amb una manifesta especialització en sectors de baixa qualificació lligada a altes quotes de temporalitat, són els trets més punyents, i que es troben en major o menor mesura segons la nacionalitat.

Si ens remuntem a l'Estadística de població annexa al Padró de 1996, un de cada cinc residents a la ciutat en edat activa es trobava aturat (el 20,8%). Cinc anys més tard aquesta proporció s'havia reduït gairebé a la meitat (amb l'11%), la comparació entre ambdues dates vindrà marcada per tant pel canvi de situació econòmica general. Mentre que la població en edat activa, entre els 15 i els 64 anys, experimentava un clar retrocés entre la dada del Padró de 1996 i el Cens de 2001, quant se situava en 998.555 persones, degut a la pèrdua de població de 19 mil persones per defuncions i migracions, i a l'envelliment, la població activa ha crescut durant el mateix període en 48.613 mil persones, passant de les 661.852 de 1996 a les 710.465 de 2001 (a les que s'hi ha d'afegir 13.656 actius per sobre dels 65 anys i 125 en el grup 10-14 anys, que donen un total de 724.246 actius en el municipi). Com a resultat, la taxa d'activitat ha conegut un creixement de sis punts, del 65,1% al 71,1% de l'últim Cens. Aquest guany ha estat sobretot significatiu entre les dones: d'una taxa d'activitat del 55% es passa a una del 63,8%, mentre que entre els homes aquest augment ha estat força menor, del 76,5% al 78,9%.

Dels 767.363 inactius de Barcelona ciutat¹, 288.090 es troben en els grups d'edat 15-64 anys. Entre aquest col·lectiu, enormement feminitzat, (el 64,4% dels casos són dones), l'estudi és la principal activitat en un 35,7% de les situacions, seguits de les feines de la llar, en el 30,9%. Fins arribar als trenta anys, els estudiants són més de la meitat dels inactius, a partir d'aquesta edat aquest lloc l'acapara les feines de la llar, i en el darrer grup d'edat, 60-64, dominen ja els jubilats. Les feines de la llar, dedicació creixent amb l'edat, representa fins el 46,7% del total d'inactives.

Taula 5.3.- Població activa entre 15 i 64 anys a Barcelona segons el sexe i la nacionalitat, 1996 i 2001.

Any 1996	Homes	Dones	Total
Nac. Espanyola	364.561	281.061	645.622
Nac. Estrangera	8.863	7.367	16.230
Total	373.424	288.428	661.852
Any 2001			
Nac. Espanyola	352.575	300.621	653.196
Nac. Estrangera	31.190	26.079	57.269
Total	383.765	326.700	710.465
Dif. 1996-2001			
Nac. Espanyola	-11.986	19.560	7.574
Nac. Estrangera	22.327	18.712	41.039
Total	10.341	38.272	48.613

Font: Estadística de Població annexa al Padró de 1996 i Cens de Població de 2001 (Idescat). Elaboració pròpia.

La població de nacionalitat estrangera ha tingut en els últims cinc anys un paper important en el creixement del nombre d'actius: aproximadament 41 dels 48 mil nous actius enregistrats són estrangers (veure taula 5.3). Per tant, la població de nacionalitat estrangera es troba al darrera del 85% de l'increment del nombre d'actius del darrer quinquenni. Entre els estrangers, la taxa d'activitat a Barcelona és més elevada que la del conjunt de la població, del 74,7%, 3,6 punts per sobre, com també succeeix en el conjunt d'Espanya (veure per exemple Colectivo Ioé, 2002). Aquesta situació es reproduïx tant entre els homes (81,1% enfront 78,9%) com entre les dones (68,4% davant el 63,8%), encara que com veurem més endavant aquesta major activitat sigui producte d'una estructura per edats favorable a l'activitat, i aquesta situació no es prolongui a tots els grups d'edat i variï entre nacionalitats. Com a resultat d'una taxa d'activitat major, existeix per tant una sobrerrepresentació de la població de nacionalitat estrangera entre els actius. Així, els 57.269 actius estrangers residents a Barcelona constituïen el 8,1% de la població activa del municipi, força per sobre del 2,4% que s'observava cinc anys enrere i del 6,3% que assolien els estrangers en el conjunt de residents (o del 4,9% que segons el Cens de 2001 representaven entre els actius a Espanya).

¹ De la suma dels 724.246 actius i dels 767.363 inactius sorgeixen el 1.491.484 residents en habitatges principals, dels que es disposa de dades desagregades, entre elles la relació amb l'activitat.

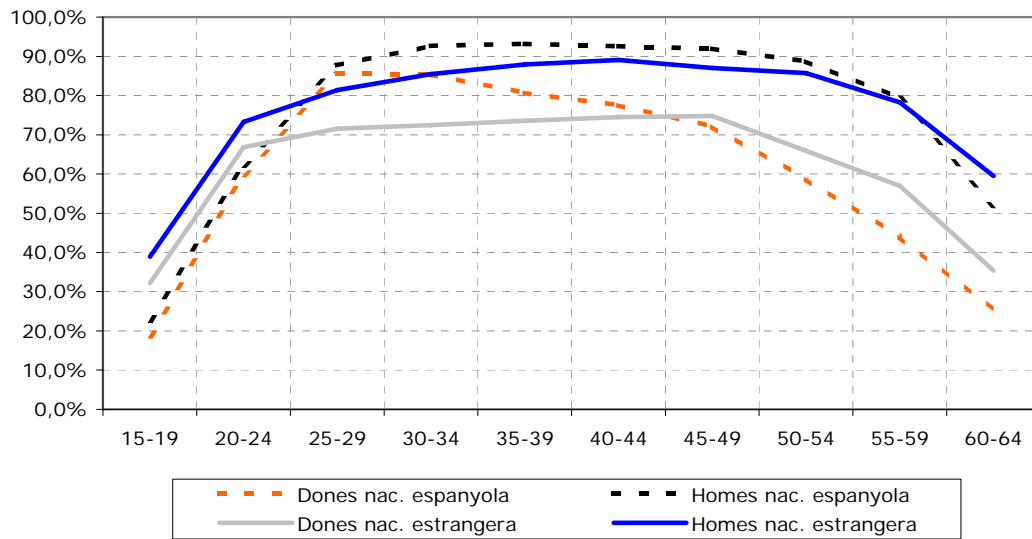
Entre els 15 i 64 anys trobem 19.360 estrangers que es declaren inactius. El percentatge sobre el total d'inactius en aquestes edats és també elevat, del 6,7%, per la concentració en les edats joves que trobem entre la població estrangera, siguin o no actius. En alguns grups d'edat, però, els inactius estrangers superen el 20%, sigui el cas dels dos quinquennis compresos entre els 25 i 34 anys d'edat. A l'igual que el conjunt de la població, en la major part d'ocasions estarem parlant d'estudiants, gairebé quatre de cada deu inactius estrangers. A diferència del conjunt, però, els estudiants tenen menys pes en les edats més joves, i en canvi estudien en major proporció per sobre dels trenta anys. A l'inrevés, les feines de la llar, són més importants per sota dels trenta anys que entre el total de barcelonines, i per sobre d'aquesta edat trobem la situació contrària, una menor representació d'aquesta dedicació entre les inactives estrangeres.

Les taxes d'activitat per edat

Observant les taxes o proporcions d'activitat d'homes i dones de Barcelona segons tinguin o no nacionalitat estrangera (veure figura 5.4), es pot constatar dos fets que es repeteixen sistemàticament, d'una banda, una taxa d'activitat masculina superior a la femenina en un i altre cas, i de l'altra, una entrada en l'activitat econòmica major en les edats més joves en el cas de la població estrangera, tant entre els homes com entre les dones. Segons la nacionalitat, les taxes d'activitat per un o altre sexe s'entrecreuen: dels 15 als 24 anys, l'activitat de la població de nacionalitat estrangera és major per ambdós sexes, mentre que en les edats centrals se situa per sota. La sortida de l'activitat recollirà un nou canvi en la situació comentada, a partir dels 45-49 anys entre les dones i en els 60-64 entre els homes, la taxa d'activitat de la població de nacionalitat estrangera torna a superar la de la resta de població. La intensitat de les diferències entre ambdues corbes és més gran entre les dones, sobretot en les generacions més joves, generacions on les taxes d'activitat femenines globals s'acosten cada cop més a les dels homes. Així, en els grups d'edat compresos entre els 25 i 34 anys, la població amb nacionalitat espanyola presenta taxes d'activitat superiors en gairebé 15 punts a les estrangeres, tot i que aquests valors s'hauran d'afinar en funció de la nacionalitat degut a l'alta diversitat existent entre aquestes.

Com repetidament s'ha avançat, entre la població de nacionalitat estrangera la situació envers l'activitat econòmica varia ostensiblement en funció de la nacionalitat. En una primera aproximació segons l'agregat continental s'observa que les majors diferències es troben altra vegada entre les dones, fent en aquest punt especial referència a la baixa activitat comparativa de les africanes. Encara que amb valors força similars, africans i americans són els que presenten pel conjunt d'individus taxes d'activitat inferiors

Figura 5.4.- Taxes d'activitat per sexe i edat de la població de Barcelona segons la nacionalitat, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

a les del conjunt d'estrangers, en tot cas però sempre superiors en relació a la taxa d'activitat global de la ciutat (veure taula 5.4). Entre els homes es produeix una situació anàloga pels americans, i en el cas de les dones les diferències són encara més significatives. Mentre les americanes són les que es declaren actives de forma més important, el 70,1% de les dones, les africanes tan sols responen afirmativament en el 56,6% dels casos, essent l'únic agregat continental amb una taxa d'activitat inferior a la de la població amb nacionalitat espanyola (valor, per cert, similar al del total de dones de l'any 1996).

Taula 5.4.- Relació amb l'activitat de la població de nacionalitat estrangera de 15-64 anys a Barcelona, segons l'agregat continental, 2001.

	Homes			Dones			TOTAL		
	Actius	Inactius	Total	Actives	Inactives	Total	Actius	Inactius	Total
Àfrica	4.078	895	4.973	1.685	1.291	2.976	5.763	2.186	7.949
Amèrica	14.224	3.696	17.920	16.514	7.030	23.544	30.738	10.726	41.464
Àsia	5.595	1.208	6.803	2.580	1.362	3.942	8.175	2.570	10.745
Europa	7.253	1.486	8.739	5.264	2.373	7.637	12.517	3.859	16.376
TOTAL	31.190	7.291	38.481	26.079	12.069	38.148	57.269	19.360	76.629
Àfrica	82,0	18,0	100	56,6	43,4	100	72,5	27,5	100
Amèrica	79,4	20,6	100	70,1	29,9	100	74,1	25,9	100
Àsia	82,2	17,8	100	65,4	34,6	100	76,1	23,9	100
Europa	83,0	17,0	100	68,9	31,1	100	76,4	23,6	100
TOTAL	81,1	18,9	100	68,4	31,6	100	74,7	25,3	100
Àfrica	13,1	12,3	12,9	6,5	10,7	7,8	10,1	11,3	10,4
Amèrica	45,6	50,7	46,6	63,3	58,2	61,7	53,7	55,4	54,1
Àsia	17,9	16,6	17,7	9,9	11,3	10,3	14,3	13,3	14,0
Europa	23,3	20,4	22,7	20,2	19,7	20,0	21,9	19,9	21,4
TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

L'especificitat urbana en els nivells d'activitat

Barcelona, com totes les grans urbs presenta taxes d'activitat femenina notablement altes respecte la resta del territori, fet que també es reproduïx entre la població de nacionalitat estrangera. Comparant les dades d'activitat de la població de nacionalitat estrangera resident a Barcelona amb les dels residents estrangers en el conjunt de Catalunya o bé en la resta de Catalunya, apareix una pauta on l'activitat del conjunt d'estrangers a Barcelona és superior a la de Catalunya (el 74,7 enfront el 72,7%), resultat d'una taxa d'activitat lleugerament inferior entre els homes (81,1 per 83,7%), i força superior entre les dones (68,4 per 59,5%). Tot i que es podria pensar que una composició per nacionalitats força divergent podria explicar aquests resultats, els diferents nivells d'activitat urbans es repeteixen segons la nacionalitat. Entre els homes, usualment els europeus es troben actius en major mesura a Barcelona, mentre que en les altres agrupacions continentals l'activitat és lleugerament menor que a la resta del país. Una proporció d'estudiants més elevada entre els més joves (i un major nivell d'estudis) explica bona part d'aquestes diferències, a excepció dels europeus, on el conjunt d'altres situacions (pensionistes i rendistes, especialment) és menor a la capital que a la resta del país. En canvi, sistemàticament en totes les agrupacions continentals l'activitat femenina és major a Barcelona ciutat, amb diferències remarcables entre les africanes (quinze punts percentuals per sobre, 56,6 per 41,8%) i europees (70,5 per 60,5%), configurant-se per tant l'activitat com un dels fets diferencials de la població estrangera resident a Barcelona en relació a la resta del territori català (Bayona i Domingo, 2004). Aquestes disparitats òbviament s'incrementen si la referència a contrastar és la resta de Catalunya sense considerar la ciutat comtal (veure taula 5.5).

Taula 5.5.- Taxes d'activitat a Barcelona, resta de Catalunya i Catalunya, de la població en edat activa segons agrupacions continentals, 2001.

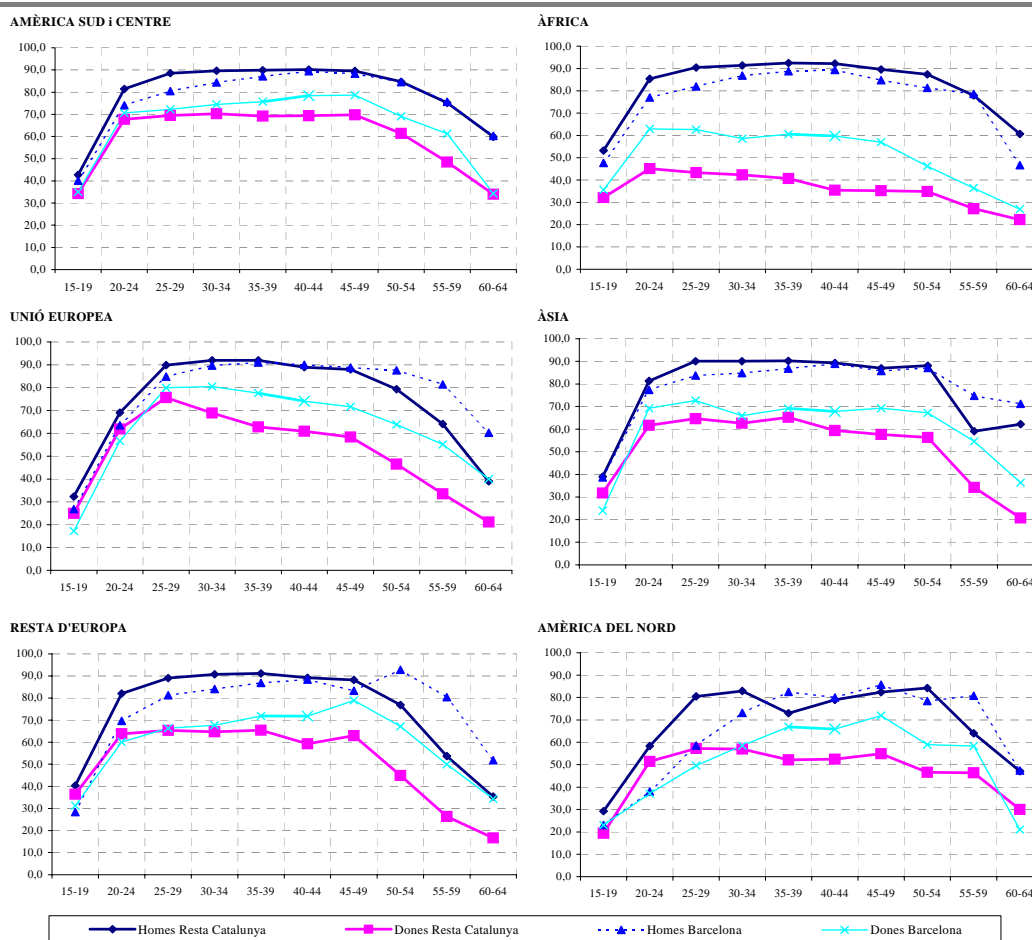
	Barcelona			Resta Catalunya			Catalunya		
	Homes	Dones	TOTAL	Homes	Dones	TOTAL	Homes	Dones	TOTAL
Unió Europea	84,2	70,5	77,9	79,9	55,9	68,3	81,3	60,5	71,5
Resta d'Europa	79,1	64,6	72,0	84,0	59,4	72,4	82,9	60,7	72,3
Àfrica	82,0	56,6	72,5	86,9	39,8	71,6	86,4	41,8	71,7
Amèrica del Sud i Central	79,9	70,8	74,7	83,9	65,7	73,5	82,1	68,0	74
Amèrica del Nord	69,1	55,2	61,9	73,4	51,1	60,5	71,0	53,2	61,2
Àsia	82,2	66,4	76,1	84,7	59,2	75,4	83,2	62,9	75,8
Estrangers	81,1	68,4	74,7	84,8	54,9	71,7	83,7	59,5	72,7
Espanyols	78,7	63,4	70,9	81,9	60,1	71,1	81,2	60,8	71,1
Total	78,9	63,8	71,1	82,1	59,8	71,1	81,4	60,8	71,1

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Representant les taxes d'activitat per sexe i edat entre els residents estrangers a Barcelona i la resta de Catalunya (figura 5.5), s'observa com la menor activitat entre els homes a Barcelona es produeix sobretot entre els grups d'edat més joves, mentre que en les dones generalment l'activitat és major a la ciutat comtal en gairebé tots els grups d'edat. Si els

estudis són el factor que expliquen la menor activitat masculina a Barcelona en els primers anys, per un nombre d'estudiants superior, entre les dones una important dedicació a les tasques de la llar en la resta de Catalunya en serà l'element explicatiu essencial. D'aquesta major activitat es desprèn que els actius estrangers a Barcelona mantenen també un pes important en el conjunt d'actius estrangers de Catalunya, arribant al 33% d'aquests, amb un 41,3% de les dones i un 28,4% dels homes actius.

Figura 5.5.- Taxes d'activitat per sexe i edat de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona i a Catalunya, segons l'agrupació continental, 2001.

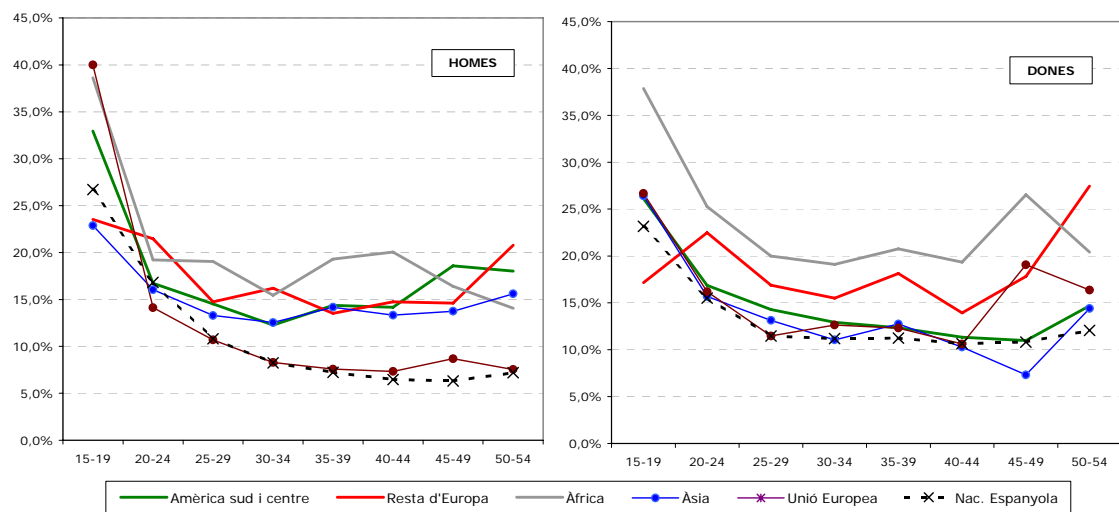
Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Les proporcions d'aturats

Retornant al fet més significatiu l'any 1996 entre els estrangers, la proporció d'aturats, s'observa com entre 1996 i 2001 aquesta xifra ha patit una forta davallada. Com s'ha apuntat, la situació de crisi econòmica de 1996 va comportar que el 20,8% de la població activa de la ciutat es declarés com aturada. La reducció l'any 2001 situa aquest valor en l'11% en el conjunt de la població, amb un 12,4% entre les dones i un 9,7% entre els homes (partint del 25,2 i 17,4% respectivament de l'any 1996) i que mostra alhora la recurrent major taxa d'atur entre les dones, a l'igual que succeeix en el conjunt de Catalunya

o d'Espanya. Com cinc anys enrere, la població de nacionalitat estrangera registra unes taxes més elevades. Si en aquella data era del 23,7%, amb un 26,9% entre les dones i un 21,1% entre els homes, actualment es troba en el 14,4%, amb idèntica repercussió per cadascun dels sexes. Per tant, entre la població estrangera encara l'atur és l'any 2001 més significatiu que entre el conjunt i les diferències entre total i estrangers creixen lleugerament en els darrers cinc anys. En contraposició, entre els estrangers les taxes d'aturats són idèntiques per ambdós sexes, desapareixent el constant desavantatge femení, al mateix temps que la reducció de les taxes d'aturats en els darrers cinc anys ha estat força important. Tanmateix, un de cada deu aturats a la ciutat és estranger (el 10,6%), amb un major pes entre els homes, el 12,1% dels aturats que entre les dones, el 9,3%.

Figura 5.6.- Taxa d'atur entre la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons sexe i edat, per les agrupacions regionals, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Altra vegada la nacionalitat és l'element interpretatiu més important (veure figura 5.6), essent el col·lectiu africà el que presentarà els pitjors registres: el 18,8% dels homes i el 22,3% de les dones africanes es troben a l'atur. Per contra, el 10,8% d'homes europeus i el 12,3% de dones asiàtiques mostren els valors més baixos d'aturats (aquestes últimes tenen per tant una taxa d'atur inferior fins i tot a la del total de dones). Entre africans i europeus es reproduïx la pauta del conjunt: les taxes d'aturades són, com al total de la població, sempre superiors a la dels homes; entre americans i asiàtics la situació és l'oposada: les taxes d'atur són superiors entre els homes. Aquest fet, en principi sorprenent en comparació amb el total, s'ha de relacionar amb els sectors d'activitat econòmica on es troben preferentment treballant els residents d'aquestes nacionalitats. Una alta activitat i una baixa proporció d'aturats caracteritzaran la inserció laboral de la població femenina de certes nacionalitats asiàtiques i americanes a Barcelona.

La població ocupada

L'ocupació de la població censada a Barcelona no hauria de confondre's amb els llocs de treball oferts per la ciutat, en aquest sentit l'anàlisi de la població censada barreja l'assentament de tipus laboral i el residencial, ja que s'inclouen les característiques d'aquells que tot i viure a la ciutat no treballen en ella. De la mateixa manera, no serà tampoc un retrat del mercat laboral barceloní, ja que no es tindran en compte les ocupacions i les característiques dels treballadors que arriben a la ciutat procedents d'altres municipis. Encara que se centrarà l'atenció sobre els residents a la ciutat, abans de tot es realitzarà un breu retrat de l'ocupació generada en la ciutat i de la mobilitat per raó de treball associada a la nacionalitat.

A novembre de 2001 la ciutat de Barcelona ocupava fins a 768.826 persones, 50.655 d'elles estrangeres, el 6,6% del total d'ocupats treballant a Barcelona. De fet, el nombre d'ocupats que treballen a la ciutat per si sol és força superior a la població activa del municipi. D'aquesta ocupació, s'atrau a 264.095 residents en altres municipis, 10.074 d'ells de nacionalitat estrangera, en contraposició aproximadament 140 mil barcelonins treballen fora de la seva ciutat. El saldo d'ocupació pels estrangers és també positiu en 4.117 persones, una vegada hi restem les 5.957 que sortien per treballar en altres municipis. La mobilitat laboral de la població estrangera és força menor que l'apreciada entre la població no estrangera, si més d'un de cada cinc d'aquest darrer grup d'ocupats barcelonins treballa fora del municipi, entre els estrangers aquesta situació es produeix tan sols en un de cada vuit casos. La situació residencial i laboral manté, per tant, un lligam més elevat entre la població de nacionalitat estrangera. Sense voler entrar en el detall de les seves ocupacions, destaca la diferència per nacionalitats en els moviments per raó laboral amb origen i destinació a Barcelona: el 38% dels africans que treballen a la ciutat no hi viuen, quan pels asiàtics únicament hi trobem un 8% en aquesta mateixa situació.

Tot i això, les característiques de l'ocupació no difereixen de manera significativa si observem els sectors d'activitat. De forma breu, a Barcelona arriben treballadors pel sector financer i immobiliari, i surten per treballar en la indústria i el transport. D'ara en endavant es tractarà tan sols de l'ocupació de la població resident a Barcelona, on es veurà com la distribució sexual del treball es converteix en la gran línia divisòria de l'ocupació, per davant fins i tot de la nacionalitat. Les principals característiques diferencials de l'ocupació dels residents a la ciutat, en relació a la resta de Catalunya, és la forta importància del sector serveis, mentre que la indústria, l'agricultura i la construcció mostren quotes menors que en el conjunt del país. A més, certs sectors d'activitat, sigui l'exemple del servei domèstic, assolixen a Barcelona una representació important en relació a Catalunya. En conjunt, els

ocupats en el sector serveis superen les dues terceres parts de l'ocupació total, deu punts per sobre del 55,3% de Catalunya.

L'increment del nombre d'efectius ocupats entre 1996 i 2001 a Barcelona ha estat encara més notori que l'observat en el total d'actius. Així, en aquests gairebé cinc anys els ocupats han augmentat en pràcticament 115 mil persones, dels 529.751 de 1996 als 645.682 de 2001, un creixement percentual del 22%. Entre els estrangers aquest augment ha estat també significatiu, multiplicant per 4 el nombre inicial d'ocupats, dels 12.449 de 1996 als 49.357 del darrer Cens. Conseqüentment, el pes dels estrangers entre els ocupats ha crescut del 2,3% al 7,6% (amb un pes similar per homes i dones), essent els responsables d'aproximadament una tercera part dels nous ocupats del municipi. D'aquests, es pot conèixer a partir de l'explotació del Cens de 2001 quina és la seva situació professional i la branca d'activitat econòmica en que es troben. La situació professional recull si l'ocupat treballa pel seu compte o per compte d'altri, en el primer cas si té o no treballadors a càrrec, i en el segon si és fix o bé temporal. Les dades del Cens, a part de disposar-les a nivell municipal i inframunicipal, i possibilitar el creuament amb altres variables sociodemogràfiques, ens inclou a tota la població independentment de la seva situació regular o no, tant en l'estada al país com en l'activitat laboral, tot i que, això si, desconeixem el grau de cobertura en cada cas.

La temporalitat com a característica de l'ocupació dels estrangers

Comparant població total i estrangera es fa palès que la temporalitat és la millor manera de definir la situació de la població de nacionalitat estrangera envers la resta. Si aquesta representa un 17,1% entre els treballadors amb nacionalitat espanyola, en els estrangers el valor arriba al 40,7%. És entre els africans on aquest fet assoleix major repercussió, un 48,8% d'ells és treballador temporal, mentre que a l'altre extrem trobem els europeus, que comparteixen una situació similar a la dels espanyols (veure taula 5.6).

Contràriament al que s'observa entre la població de nacionalitat espanyola, la temporalitat en el conjunt d'estrangers és superior entre els homes que entre les dones. Aquesta situació, però, únicament es dona en els nacionals del continent americà, i afecta al total d'estrangeres pel pes de les americanes dins del conjunt de dones estrangeres ocupades. La proporció d'empresaris, en canvi, és usualment menor entre els estrangers, a excepció del cas dels residents europeus, on pràcticament un de cada cinc ocupats és empresari (amb força implantació dels empresaris sense personal a càrrec), a l'extrem contrari altra vegada se situen els africans, tan sols el 10,3% dels ocupats ostenta aquesta situació.

Taula 5.6.- Situació professional dels ocupats entre 16 i 64 anys a Barcelona, segons sexe, nacionalitat i agrupacions continentals, 2001.

	Treballadors				Empresaris				Altres		TOTAL	
	Fixes		Temporals		Sense personal	Amb personal						
Homes	212.558	66,5	46.524	14,6	34.614	10,8	24.165	7,6	1.787	0,6	319.648	100,0
Dones	178.946	67,8	53.221	20,2	19.422	7,4	10.492	4,0	1.710	0,6	263.791	100,0
Nac. espanyola	391.504	67,1	99.745	17,1	54.036	9,3	34.657	5,9	3.497	0,6	583.439	100,0
Homes	1.330	40,2	1.563	47,2	301	9,1	96	2,9	21	0,6	3.311	100,0
Dones	528	40,3	691	52,8	56	4,3	25	1,9	9	0,7	1.309	100,0
Àfrica	1.858	40,2	2.254	48,8	357	7,7	121	2,6	30	0,6	4.620	100,0
Homes	5.160	42,8	5.305	44,0	1.031	8,6	451	3,7	103	0,9	12.050	100,0
Dones	6.464	45,5	6.647	46,8	692	4,9	283	2,0	119	0,8	14.205	100,0
Amèrica	11.624	44,3	11.952	45,5	1.723	6,6	734	2,8	222	0,8	26.255	100,0
Homes	2.044	42,5	2.018	42,0	436	9,1	273	5,7	37	0,8	4.808	100,0
Dones	1.200	53,0	794	35,1	149	6,6	104	4,6	16	0,7	2.263	100,0
Àsia	3.244	45,9	2.812	39,8	585	8,3	377	5,3	53	0,7	7.071	100,0
Homes	3.355	51,9	1.580	24,4	966	14,9	524	8,1	45	0,7	6.470	100,0
Dones	2.465	54,7	1.328	29,5	493	10,9	181	4,0	39	0,9	4.506	100,0
Europa	5.820	53,0	2.908	26,5	1.459	13,3	705	6,4	84	0,8	10.976	100,0
Homes	10.678	47,8	9.469	42,4	1.392	6,2	597	2,7	183	0,8	22.319	100,0
Dones	11.905	44,6	10.473	39,3	2.744	10,3	1.348	5,1	207	0,8	26.677	100,0
Total Estrangers	22.583	46,1	19.942	40,7	4.136	8,4	1.945	4,0	390	0,8	48.996	100,0

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Ara bé, la temporalitat es trobarà fortament influenciada per dos fets que caracteritzen la població de nacionalitat estrangera, l'any d'arribada al país i l'estructura per edats. D'una banda, la recent arribada al país (el 56% de la població en edat activa ha arribat a partir de 1996) provoca que ens trobem comparant poblacions que han entrat en el mercat laboral en èpoques diferents, tenint present que és en els darrers anys quan la població de nacionalitat estrangera s'incorpora al mercat coincidint amb un increment notable de la temporalitat (si entre 1991 i 1996, tot i la crisi econòmica, la temporalitat es manté estable en el 16,5% dels ocupats, a 2001 s'incrementa fins el 18,9%). De l'altre, també cal considerar l'efecte edat, amb una població estrangera força més jove que el total, estructura per edats que manté una forta influència en els resultats finals sobretot si es té en compte que la temporalitat és decreixent amb l'edat. Aquest darrer fet serà controlat més endavant amb l'estandardització mostrada en la taula 5.10.

La branca d'activitat econòmica: la segmentació en l'activitat

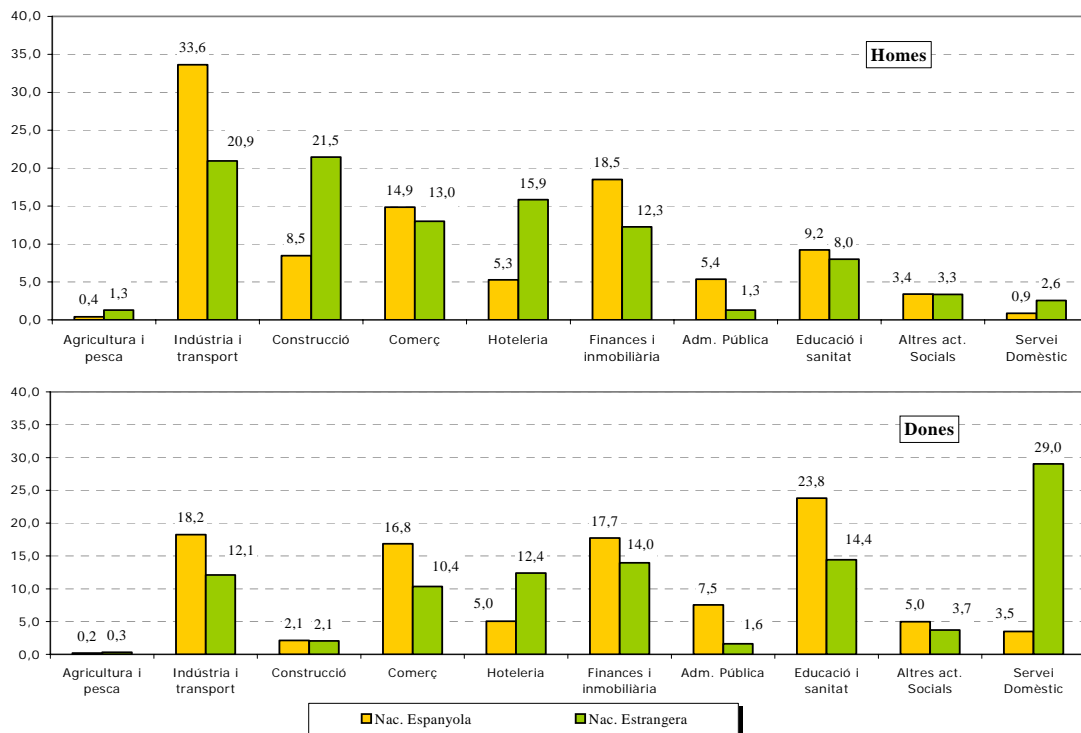
La principal característica de la inserció laboral de la població de nacionalitat estrangera a Espanya és la seva segmentació sectorial (veure per exemple Cachón, 1997, seguint els treballs de Piore, 1979). De manera similar, per Barcelona, és quan s'observa la branca d'activitat econòmica de l'establiment (taula 5.7) que es pot constatar de forma clara aquesta segmentació del mercat laboral i l'espai que hi ocupa la població de nacionalitat estrangera. Tot i això, el principal sector d'activitat entre espanyols i estrangers coincideix, el 26,7% dels espanyols i el 16,9% dels estrangers es localitzen en la indústria i el transport.

Taula 5.7.- Branca d'activitat econòmica dels ocupats a Barcelona, segons sexe i nacionalitat, 2001.

	Espanyols			Estrangers			Població total ocupada		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
Agricultura i pesca	1.295	510	1.805	344	77	421	1.639	587	2.226
Indústria i transport	107.904	47.655	155.559	5.578	2.671	8.249	113.482	50.326	163.808
Construcció	27.004	5.135	32.139	5.742	448	6.190	32.746	5.583	38.329
Comerç	47.369	44.306	91.675	3.453	2.304	5.757	50.822	46.610	97.432
Hoteleria	16.847	13.233	30.080	4.239	2.772	7.011	21.086	16.005	37.091
Finances i immobiliària	59.313	47.312	106.625	3.254	3.125	6.379	62.567	50.437	113.004
Educació i sanitat	29.253	63.641	92.894	2.120	3.203	5.323	31.373	66.844	98.217
Administració pública	17.196	20.077	37.273	321	334	655	17.517	20.411	37.928
Serveis comunitaris	10.839	13.184	24.023	889	829	1.718	11.728	14.013	25.741
Treball domèstic	2.601	8.668	11.269	678	6.495	7.173	3.279	15.163	18.442
Organismes extraterritorials	27	70	97	21	25	46	48	95	143
Total	319.648	263.791	583.439	26.639	22.283	48.922	346.287	286.074	632.361
Agricultura i pesca	0,4	0,2	0,3	1,3	0,3	0,9	0,5	0,2	0,4
Indústria i transport	33,8	18,1	26,7	20,9	12,0	16,9	32,8	17,6	25,9
Construcció	8,4	1,9	5,5	21,6	2,0	12,7	9,5	2,0	6,1
Comerç	14,8	16,8	15,7	13,0	10,3	11,8	14,7	16,3	15,4
Hoteleria	5,3	5,0	5,2	15,9	12,4	14,3	6,1	5,6	5,9
Finances i immobiliària	18,6	17,9	18,3	12,2	14,0	13,0	18,1	17,6	17,9
Educació i sanitat	9,2	24,1	15,9	8,0	14,4	10,9	9,1	23,4	15,5
Administració pública	5,4	7,6	6,4	1,2	1,5	1,3	5,1	7,1	6,0
Serveis comunitaris	3,4	5,0	4,1	3,3	3,7	3,5	3,4	4,9	4,1
Treball domèstic	0,8	3,3	1,9	2,5	29,1	14,7	0,9	5,3	2,9
Organismes extraterritorials	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Figura 5.7.- Distribució de la població ocupada resident a Barcelona segons el sexe, nacionalitat i sector d'activitat econòmic, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

En canvi, per sexes aquest fet no s'acompleix, entre els homes estrangers destaca una evident sobrerrepresentació en la construcció i l'hostaleria (conjuntament el 37,5% enfront el 13,7% dels espanyols), i en les dones en el servei domèstic (el 29,1 i el 3,3% respectivament). Existeixen d'aquesta manera certs sectors d'activitat on la sobrerrepresentació de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona és molt marcada: el 39% dels que declaren dedicar-se al treball domèstic són estrangers, el 19% del sector d'agricultura i pesca (sector que a Barcelona, però, manté un pes reduït sobre el total de treballadors), el 19% en l'hostaleria o bé el 16,5% de la construcció (veure taula 5.8). En la resta d'activitats, en compensació, la seva presència és inferior a l'esperada. En el cas de l'Administració pública, tan sols l'1,7% dels llocs de treball són ocupats per estrangers, en un sector on moltes vegades tenir la nacionalitat espanyola és un requisit per accedir-hi.

Taula 5.8.- Proporció de treballadors de nacionalitat estrangera segons la branca d'activitat econòmica, Barcelona, Cens de 2001.

	Homes	Dones	Total
Agricultura i pesca	21,0	13,1	18,9
Indústria i transport	4,9	5,3	5,0
Construcció	17,5	8,0	16,1
Comerç	6,8	4,9	5,9
Hoteleria	20,1	17,3	18,9
Finances i immobiliària	5,2	6,2	5,6
Educació i sanitat	6,8	4,8	5,4
Administració pública	1,8	1,6	1,7
Serveis comunitaris	7,6	5,9	6,7
Treball domèstic	20,7	42,8	38,9
Organismes extraterritorial:	43,8	26,3	32,2
Total	7,7	7,8	7,7

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

La relació amb l'activitat segons la nacionalitat

En la relació amb l'activitat de la població de nacionalitat estrangera, si es consideren les nacionalitats en lloc de les agrupacions continentals el ventall de situacions és encara més ampli. L'activitat oscil·la, entre les 30 primeres nacionalitats, en una forquilla amb un màxim en els britànics (83%) i un mínim en els mexicans (el 52,5%), amb més de trenta punts de diferència. Per sobre i per sota de l'activitat del conjunt d'estrangers trobem nacionalitats diverses i sense establir una pauta específica. Per sobre se situen, per exemple, els pakistanesos, filipins, equatorians, peruans, italians o algerians, i per sota, dominicans, marroquins, japonesos o indis. Entre les dones és possiblement on es noten majors desigualtats en l'activitat entre col·lectius. Els mínims són força marcats, i per diverses raons: el 54,1% d'actives marroquines i el 48,9% de les pakistaneses es troben relacionades a un alt percentatge de dones dedicades a les tasques de la llar (el 26,3 i 31,2% respectivament), en canvi, el 57,6% de les xilenes i el 46,7% de les mexicanes es

relacionarien amb una alta proporció d'estudiants (20,3 i 31,5% respectivament). Entre les dominicanes, en canvi, la taxa d'activitat és pròxima a la dels homes, 73,4 enfront 75,3%, encara que en la resta de nacionalitats les diferències menors oscil·lin just per sota dels deu punts (és el cas per exemple d'equatorians, peruans, filipins, britànics o bolivians), quan les diferències màximes se situen al voltant dels trenta punts en alguns dels països africans i asiàtics.

Taula 5.9.- Estandardització de la relació amb l'activitat econòmica de la població estrangera a Barcelona, segons la nacionalitat, l'edat, el sexe i el nivell d'instrucció, 2001.

		Estudiants	Ocupats	Altres situacions	Aturats	Tasques de la Llar
Homes	Total estrangers	0,95	0,94	1,16	1,34	2,68
	Unió Europea	1,07	0,96	1,27	1,14	2,37
	Resta d'Europa	0,97	0,90	1,48	1,51	2,36
	Àfrica	0,74	0,95	1,05	1,51	1,63
	Amèrica Centre i Sud	0,96	0,93	1,18	1,41	3,00
	Amèrica del Nord	2,71	0,75	1,66	1,35	3,51
	Àsia	0,77	0,98	1,06	1,16	3,02
	Alemanya	1,42	0,92	1,51	1,14	3,26
	Argentina	1,46	0,84	1,42	1,49	3,42
	Colòmbia	1,05	0,89	1,15	1,62	3,39
	Equador	0,60	1,02	1,09	1,20	2,68
	Filipines	0,47	1,03	1,15	1,03	2,21
	França	0,97	0,99	1,06	1,04	2,76
	Itàlia	1,03	0,97	1,13	1,19	1,72
	Marroc	0,68	0,97	1,00	1,47	1,92
	Pakistan	0,62	1,01	1,00	1,12	2,42
	Perú	0,86	0,97	1,15	1,28	2,66
Regne Unit	1,14	0,96	1,48	0,94	2,90	
República Dominicana	0,75	0,85	1,34	2,20	2,57	
Xina	0,87	0,99	0,87	1,15	4,51	
Dones	Total estrangers	0,95	0,95	1,18	1,07	1,20
	Unió Europea	1,18	0,90	1,26	1,18	1,32
	Resta d'Europa	1,01	0,84	1,51	1,30	1,56
	Àfrica	0,69	0,84	1,12	1,24	1,67
	Amèrica Centre i Sud	0,90	1,00	1,12	1,05	1,04
	Amèrica del Nord	2,66	0,66	1,82	1,03	1,93
	Àsia	0,88	0,96	1,23	0,84	1,25
	Alemanya	1,39	0,88	1,56	1,09	1,23
	Argentina	1,34	0,79	1,54	1,34	1,59
	Colòmbia	1,01	0,95	1,19	1,09	1,13
	Equador	0,58	1,10	1,06	0,92	0,97
	Filipines	0,62	1,17	1,23	0,72	0,60
	França	0,92	0,90	1,31	1,44	1,41
	Itàlia	1,29	0,88	1,25	1,22	1,41
	Marroc	0,68	0,84	1,06	1,08	1,73
	Pakistan	1,03	0,74	0,77	0,93	2,08
	Perú	0,89	1,06	1,17	0,80	0,85
Regne Unit	1,07	1,01	0,76	0,93	1,04	
República Dominicana	0,70	1,11	0,87	1,23	0,75	
Xina	0,79	1,03	1,08	0,94	1,04	

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

En la taula 5.9 s'ha realitzat una estandardització indirecta de la relació amb l'activitat econòmica de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat comtal. Amb aquest senzill mètode, s'intenta evitar l'efecte d'estructures de població molt diferenciades en la comparació de diferents variables referides a aquestes, on l'edat pugui intervenir de forma

important. S'ha utilitzat així l'estructura per sexe i edat de la població total com a referència, considerant els grups d'edat d'entre 15 i 54 anys, ja que a partir d'aquesta edat la població de nacionalitat estrangera és escassa i per tant poc representativa. Al mateix temps s'ha inclòs el nivell d'instrucció, ja que aquest pot ser també determinant en l'accés a l'activitat, repetint la mateixa estandardització que s'ha utilitzat en altres treballs recents per Espanya i Catalunya (Domingo i Houle, 2004; Bayona i Domingo, 2004; i Domingo, 2005), i introduint les agrupacions regionals que ens aportaran un major grau de desagregació que les continentals utilitzades fins ara, així com les principals nacionalitats presents a Barcelona.

Observant els resultats, entre els homes l'atur és la situació més notable, amb un valor superior en un 34% a l'esperat i significatiu en totes les agrupacions regionals, incrementant per tant la distància en relació al conjunt ja comentada. Els estrangers de països de la Unió Europea i els del continent asiàtic són els que mostren valors inferiors, però únicament en el cas dels britànics s'observa una millor posició que en el conjunt de la població. En contraposició, dominicans, i en menor mesura colombians, argentins o marroquins, són els que es troben en més ocasions com a aturats. Un segon tret distintiu és la importància dels estudiants entre els americans del nord i els europeus de la Unió, fet també rellevant entre argentins i colombians. Si observem l'ocupació, en canvi, els equatorians, filipins i pakistanesos són els que mostren valors per sobre dels esperats. La resta d'altres situacions, entre els que destaquen els pensionistes o rendistes, és superior al total gairebé sempre, essent especialment significativa entre els americans del nord i els europeus, tot i que en aquesta categoria comptem amb poques observacions. Finalment, les tasques de la llar també mostren un valor força elevat degut, però, als pocs casos d'aquesta activitat entre els homes.

Per les dones, la situació general entre les estrangeres és força similar a l'observada per als homes, encara que amb una menor incidència de l'atur, únicament un 7% superior al conjunt de dones del municipi. Així, són varies les nacionalitats on les aturades són menys de les esperades: filipines, equatorianes, pakistaneses, peruanes, britàniques o xineses, i en general totes les dones amb nacionalitats asiàtiques. A més, i a excepció de les pakistaneses, l'ocupació en aquestes mateixes nacionalitats és superior a la del total de dones. Les estudiants, en contraposició, estan altra vegada més representades entre les europees, siguin o no de la Unió, i especialment entre les americanes del Nord. Per nacionalitats, a l'igual que entre els homes aquesta situació s'estén a argentines i colombianes, i també per les pakistaneses. En un col·lectiu molt masculinitzat, on les dones són esposes o filles, pot aparèixer una forta divisió generacional: esposes dedicades majoritàriament a les tasques de la llar i filles, en canvi, estudiant. Amb referència a les tasques de la llar, aquestes ocupen en

major mesura a la població estrangera, un 20% més a igual edat i nivell d'estudis. És significatiu que el col·lectiu amb majors valors sigui el de nord-americanes, sobretot perquè bona part de les que es troben en feines de la llar declaren estudis superiors. Per nacionalitats són les pakistaneses i marroquines les que presenten els valors més elevats en aquest apartat.

La situació professional segons la nacionalitat

En les taules 5.8 i 5.9 es torna a realitzar una estandardització indirecta similar en la metodologia amb l'anterior, en aquest cas utilitzant la situació professional i la branca d'activitat econòmica de la població de nacionalitat estrangera de Barcelona. La situació professional reafirma la importància de la temporalitat, major entre els homes, i al mateix

Taula 5.10.- Estandardització per sexe, edat i nivell d'instrucció de la situació professional de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, 2001.

		Empresari amb personal	Empresari sense personal	Treballador fix	Treballador temporal	Altres situacions
Homes	Total estrangers	0,81	1,07	0,72	1,93	1,26
	Unió Europea	1,12	1,56	0,84	1,51	1,29
	Resta d'Europa	0,70	1,05	0,68	2,16	1,75
	Àfrica	0,55	0,96	0,67	1,90	0,88
	Amèrica Centre i Sud	0,61	0,88	0,68	2,08	1,35
	Amèrica del Nord	0,86	1,65	0,76	2,09	2,89
	Àsia	1,02	0,97	0,71	1,78	1,07
	Alemanya	1,17	1,69	0,86	1,09	0,35
	Argentina	1,08	1,51	0,68	1,68	1,31
	Colòmbia	0,64	0,86	0,68	1,92	2,41
	Equador	0,54	0,68	0,64	2,04	1,49
	Filipines	0,43	0,47	0,90	1,60	1,27
	França	1,48	1,42	0,95	0,79	1,30
	Itàlia	1,47	1,51	0,78	1,34	1,44
	Marroc	0,62	0,90	0,69	1,78	0,77
	Pakistan	0,65	0,89	0,62	1,90	0,85
	Perú	0,67	0,78	0,72	2,07	0,74
	Regne Unit	1,01	1,82	0,71	1,72	1,48
	República Dominicana	0,75	0,74	0,77	1,70	1,05
Xina	2,13	1,23	0,70	1,39	2,11	
Dones	Total estrangers	0,79	0,96	0,74	1,74	1,27
	Unió Europea	1,03	1,65	0,86	1,36	1,39
	Resta d'Europa	1,08	1,05	0,68	1,83	1,82
	Àfrica	0,68	0,72	0,67	1,77	0,93
	Amèrica Centre i Sud	0,58	0,74	0,71	1,86	1,24
	Amèrica del Nord	1,31	1,67	0,77	1,73	3,17
	Àsia	1,41	1,03	0,83	1,40	0,98
	Alemanya	1,20	1,43	0,98	0,87	1,76
	Argentina	1,13	1,42	0,70	1,56	1,49
	Colòmbia	0,59	0,97	0,70	1,74	1,04
	Equador	0,50	0,61	0,69	1,76	1,06
	Filipines	0,60	0,55	0,91	1,40	0,24
	França	1,17	1,48	0,98	0,90	1,24
	Itàlia	1,50	1,90	0,78	1,26	1,18
	Marroc	0,58	0,67	0,65	1,75	0,98
	Pakistan	1,65	0,66	0,77	1,39	2,20
	Perú	0,50	0,60	0,72	1,92	1,41
	Regne Unit	1,10	1,85	0,83	1,18	2,36
	República Dominicana	0,57	0,46	0,77	1,67	0,28
Xina	3,24	1,53	0,74	1,17	2,44	

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

temps la dels empresaris, amb personal o sense a càrrec, en algunes agrupacions continentals, com els europeus comunitaris i asiàtics, sobretot entre els xinesos. Per les dones, la temporalitat, tot i que força important, és relativament menor que la mesurada entre els homes per totes les agrupacions continentals. Les europees comunitàries i les asiàtiques són les que mostren menors nivells, fins i tot inferiors als del total de residents.

El segon fet destacable és l'existència d'un major nombre d'empresaris sense personal. Aquesta situació és especialment visible entre europeus comunitaris i americans del nord, estenent-se també a argentins i xinesos, amb valors similars entre homes i dones. De la mateixa manera, els empresaris també es troben més representats en les mateixes nacionalitats, destacant els xinesos que fins i tot arrosseguen el total presentat pel conjunt d'asiàtics.

L'especialització laboral segons la nacionalitat

En la taula 5.11, referida a la branca d'activitat econòmica, l'estandardització ens indica la presència d'estrangers en les diferents branques en comparació amb la distribució del total de residents del municipi. S'han agrupat les disset etiquetes que ens ofereixen l'INE i l'Idescat en deu, per fer-ne més fàcil la interpretació: Agricultura, Indústria, Construcció, Comerç, Hostaleria, Finances i Immobiliària, Administració Pública, Educació i Sanitat, Serveis Personals i Servei Domèstic.

En la Construcció, l'Hostaleria i el Servei domèstic, aquests dos últims sectors per ambdós sexes, els estrangers es troben sobrerrepresentats de forma clara, a l'igual que a Agricultura, encara que en aquest cas, a diferència del que succeeix en la resta de Catalunya, el número reduït d'ocupats faci que les dades siguin poc significatives en relació al total de població. Al contrari, en la Indústria la representativitat és força inferior, de forma similar que a Finances i immobiliària, i especialment a Administració pública. En les dones és on la branca d'activitat econòmica declarada difereix en major mesura en relació al total d'ocupades, en sis del deu sectors els resultats són força inferiors als esperats, en canvi, gairebé trobem cinc vegades més ocupades en el Servei domèstic.

Per agrupacions continentals i nacionalitats apareixen situacions oposades. Els residents amb nacionalitats de la Unió Europea mostren una clara diferenciació amb la resta d'estrangers en quant es troben subrepresentats en el servei domèstic i la construcció, mantenint la seva presència en la hostaleria i en altres sectors d'activitat com l'educació i la sanitat o el comerç, sectors on la resta d'estrangers són poc nombrosos. Entre les dones l'especialització és major: un 53% de les filipines, un 46% de les dominicanes o un 40% de les peruanes les trobem en el servei domèstic, o un 30% de les xineses en l'hostaleria, fet que es tradueix en la taula 5.11 en uns valors elevats que en alguns casos quintupliquen els

esperats. També destaca, en altres camps, l'especialització entre les europees, un 46% de les britàniques es dediquen a l'educació i la sanitat, o un 26% de las alemanyes treballa en la indústria. Entre els homes el servei domèstic és significatiu en els filipins (el 12%), l'hostaleria entre filipins i xinesos (47 i 35%) o la construcció entre colombians, equatorians, marroquins, peruans i dominicans, tot i que entre els homes l'especialització laboral sigui menor.

Taula 5.11.- Estandardització del sector d'activitat econòmic de l'establiment on s'ocupa la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons sexe, edat, nacionalitat i nivell d'instrucció, 2001.

HOMES	Agricultura	Indústria	Construcció	Comerç	Hoteleria	Finances i immobiliària	Adm. pública	Educació i sanitat	Serv. personals	Serv. Domèstic
Total estrangers	2,06	0,69	1,95	0,93	2,19	0,72	0,30	1,01	0,99	3,28
Unió Europea	0,59	0,91	0,93	1,26	2,03	1,06	0,33	1,31	1,54	0,66
Resta d'Europa	2,44	0,69	2,98	0,66	1,49	0,64	0,45	0,99	1,16	3,38
Àfrica	2,40	0,65	1,97	0,95	1,88	0,53	0,38	0,72	0,84	1,94
Amèrica Centre i Sud	1,63	0,67	2,49	0,80	1,91	0,65	0,28	0,89	0,92	4,33
Amèrica del Nord	1,68	0,68	1,10	0,93	2,55	1,01	0,33	1,52	2,08	3,44
Àsia	3,06	0,58	1,30	1,03	3,18	0,47	0,20	0,73	0,56	3,65
Alemanya	0,52	1,03	0,81	1,04	1,60	1,12	0,18	0,98	1,14	0,75
Argentina	2,62	0,65	1,72	0,93	2,38	0,70	0,38	1,10	1,49	2,84
Colòmbia	1,65	0,63	2,59	0,78	1,83	0,63	0,25	0,89	0,98	3,08
Equador	1,63	0,70	2,62	0,77	1,49	0,54	0,20	0,66	0,59	4,02
Filipines	1,89	0,38	0,84	0,48	5,52	0,34	0,03	0,38	0,44	11,80
França	0,00	0,95	0,64	1,42	2,25	0,93	0,42	0,87	1,31	0,24
Itàlia	0,52	0,83	1,10	1,11	2,20	0,97	0,38	0,95	1,56	0,25
Marroc	2,59	0,54	2,10	0,87	1,82	0,49	0,36	0,65	0,76	1,74
Pakistan	3,88	0,63	1,50	1,00	2,18	0,47	0,29	0,62	0,51	1,39
Perú	1,58	0,60	2,82	0,71	1,82	0,67	0,21	0,93	0,55	7,13
Regne Unit	0,00	0,60	0,62	0,88	1,12	0,91	0,23	2,38	1,38	0,32
República Dominicana	0,98	0,56	2,33	0,71	2,18	0,54	0,40	0,41	0,55	5,54
Xina	2,19	0,47	1,15	1,16	3,94	0,41	0,12	0,80	0,44	1,62
DONES										
Total estrangers	1,40	0,69	0,99	0,61	1,86	0,81	0,29	0,79	0,71	4,89
Unió Europea	1,17	1,31	0,96	1,07	1,53	1,12	0,40	1,04	1,17	0,76
Resta d'Europa	1,20	0,93	1,51	0,73	1,92	0,81	0,27	0,74	0,82	4,18
Àfrica	1,23	0,65	1,71	0,57	1,85	0,73	0,40	0,66	0,49	3,36
Amèrica Centre i Sud	1,38	0,53	0,87	0,51	1,79	0,77	0,25	0,73	0,66	5,69
Amèrica del Nord	2,97	0,97	1,31	0,97	1,82	0,93	0,37	1,02	1,16	3,36
Àsia	1,75	0,62	1,02	0,60	2,52	0,52	0,23	0,54	0,54	4,62
Alemanya	2,64	1,51	1,07	0,95	0,69	1,21	0,21	0,83	1,24	0,56
Argentina	2,86	0,78	1,09	0,78	2,67	0,81	0,32	0,77	0,94	3,31
Colòmbia	3,77	0,58	1,05	0,52	1,90	0,79	0,26	0,69	0,67	5,22
Equador	0,85	0,47	0,56	0,47	1,46	0,74	0,18	0,61	0,49	5,97
Filipines	0,89	0,31	0,54	0,35	2,07	0,36	0,10	0,42	0,46	6,65
França	0,00	1,42	0,73	1,18	1,26	1,01	0,35	0,86	1,02	0,39
Itàlia	0,82	1,08	1,13	1,03	2,08	1,06	0,50	0,77	1,64	0,70
Marroc	1,36	0,56	1,33	0,57	1,77	0,65	0,32	0,61	0,33	3,38
Pakistan	0,00	0,88	3,59	0,77	1,96	0,53	0,26	0,79	0,46	1,50
Perú	0,35	0,38	0,70	0,46	1,64	0,68	0,19	0,86	0,47	6,98
Regne Unit	0,00	1,07	0,37	0,60	0,99	0,91	0,20	1,52	0,95	0,32
República Dominicana	0,63	0,38	0,98	0,39	1,72	0,66	0,18	0,44	0,63	5,03
Xina	1,85	0,77	1,10	0,78	3,40	0,50	0,21	0,48	0,52	1,98

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

La categoria socioprofessional

Finalment, i fent referència a l'ocupació professional dels residents al municipi, la població de nacionalitat estrangera ocupada es troba sobrerrepresentada de forma clara en aquelles

tasques de baixa qualificació laboral (veure Garrido i Toharia, 2004, per Espanya). S'han agrupat les nou categories que reporta l'INE en quatre, per fer més fàcil l'anàlisi (de manera similar a l'agrupació realitzada per Pujadas i García, 2005). Es defineixen quatre categories socioprofessionals: Alta (Personal directiu i Tècnics i professionals científics i intel·lectuals); Mitjana-Alta (Tècnics i professionals de suport; empleats de tipus administratiu); Mitjana-Baixa (Treballadors de serveis, treballadors qualificats de l'agricultura i la pesca, artesans i treballadors qualificats de la indústria i construcció, operadors d'instal·lacions i maquinària); i Baixa (Treballadors no qualificats). Fins al 22,2% dels que treballen en tasques definides per la baixa qualificació són estrangers. Aquests, també mostren una proporció important, del 9,2%, en la categoria mitjana-baixa, i en contraposició la seva representació és menor en les dues de major qualificació. D'aquesta manera, per la població de nacionalitat estrangera del conjunt de la ciutat, l'ocupació com a treballadors no qualificats representa un de cada quatre ocupats (per un 7,3% entre els espanyols), i la categoria mitjana-baixa un 39,1%, per sobre del 31,9% de la resta de ciutadans. Segons el continent, els europeus en un 42,8% els trobem en la categoria alta, per un 8,2% dels africans. Pràcticament el 80% d'africans i asiàtics es troben en les dues categories menors.

Taula 5.12.- Distribució percentual de l'ocupació professional de la població de Barcelona segons la nacionalitat.

		ALTA	MITJA-ALTA	MITJA-BAIXA	BAIXA	TOTAL
ÀFRICA	Dones	6,5	13,7	38,3	41,5	100,0
	Homes	8,8	10,1	56,0	25,1	100,0
	Total	8,2	11,1	51,0	29,7	100,0
AMÈRICA	Dones	11,7	15,6	31,6	41,0	100,0
	Homes	15,2	15,0	50,7	19,1	100,0
	Total	13,3	15,3	40,4	30,9	100,0
ÀSIA	Dones	10,9	13,0	34,2	41,9	100,0
	Homes	11,4	9,8	57,7	21,1	100,0
	Total	11,2	10,8	50,2	27,8	100,0
EUROPA	Dones	39,8	31,1	19,7	9,4	100,0
	Homes	44,9	21,2	27,2	6,7	100,0
	Total	42,8	25,3	24,1	7,8	100,0
TOTAL ESTRANGERS	Dones	17,1	18,4	29,9	34,6	100,0
	Homes	21,0	15,0	46,9	17,1	100,0
	Total	19,2	16,5	39,1	25,1	100,0
NAC. ESPANYOLA	Dones	29,7	36,5	25,3	8,5	100,0
	Homes	30,1	26,3	37,3	6,3	100,0
	Total	29,9	30,9	31,9	7,3	100,0
POBLACIÓ TOTAL	Dones	28,7	35,1	25,7	10,5	100,0
	Homes	29,4	25,5	38,0	7,1	100,0
	Total	29,1	29,8	32,4	8,7	100,0

Font: Cens de població de 2001, amb dades de la plana web de l'INE. Elaboració pròpia.

La major línia divisòria entre la població estrangera es produeix per raó de sexe. Les diferències, també existents entre la població espanyola, i concentrades en les dues categories intermèdies a favor dels homes, entre els estrangers es produeix sobretot en les dues categories més baixes. Així, i a excepció dels europeus amb una estructura similar a la del total, en la resta d'estrangers les dones es troben en un 40% en la categoria baixa, per percentatges entorn del 20% entre els homes.

Resumint, la posició envers l'activitat de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona es troba marcada per una evident diferenciació en funció del sexe i la nacionalitat. Mentre que els estrangers de països desenvolupats presenten situacions similars o en millors condicions que les del conjunt de la població, en la resta es fa palesa una forta especialització laboral en certs sectors d'activitat definits per la baixa qualificació, fent evident la dualització de la població estrangera resident al municipi. L'especialització laboral, major entre les dones, en algunes ocasions produeix fins i tot altes quotes d'ocupació i una baixa temporalitat, sobretot entre les asiàtiques i americanes inserides en el sector serveis, en canvi, entre els homes normalment es troba una major taxa d'aturats i una major temporalitat.

5.3.- L'ESTRUCTURA DE LA LLAR ENTRE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA A BARCELONA

L'anàlisi demogràfica de l'estructura de la llar de la població de nacionalitat estrangera ens informarà per sobre d'altres fenòmens del moment del projecte migratori on es troba la població immigrada i de les xarxes migratòries desenvolupades en aquest procés. En el detall territorial, a més a més, les diferències en l'estructura de la llar per una mateixa nacionalitat a Barcelona poden ser utilitzades per discernir el paper de l'espai en el procés d'inserció de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat. D'aquesta manera, la composició familiar i l'estructura de la llar són elements clau per entendre l'evolució futura de la població estrangera i el seu impacte en el territori.

L'estudi de les estructures de la llar en la població de nacionalitat estrangera a Espanya es troba encara en uns estadis inicials del seu desenvolupament, fins aquests moments s'ha prestat major atenció als processos que relacionen migració i família que no pas a les estructures de la llar resultants (veure Domingo i Parnau, en premsa). La dificultat de recollida de dades conjuntament amb la novetat del fenomen, fan que les dades del Cens de 2001 siguin si no les úniques, sí les millors que es poden utilitzar a nivell estatal per definir l'estructura de la llar de la població estrangera. A Catalunya, amb l'Estadística annexa al Padró de 1996, s'inicien les primeres aproximacions que permeten associar l'estructura de la llar amb la tipologia de les cadenes migratòries desenvolupades en el projecte migratori segons la nacionalitat (veure Domingo, Brancós i Bayona, 2002), o que fan referència a l'estructura de la llar que presenten grups concrets d'immigrants (Domingo, Brancós i Bayona, 2000; o Guisande i Olivares, 2001), en ambdós casos fent referència al col·lectiu marroquí. Carrasco i altres (2002), amb la mateixa font, descriuen les característiques familiars de les llars amb menors de 18 anys estrangers per Barcelona i la seva Regió metropolitana. Un treball recent és el de Requena (2005), amb un capítol dedicat a l'explotació de les característiques de les llars amb estrangers per la Comunitat de Madrid amb el Cens de 2001. Altres fonts utilitzades a Espanya per l'estudi de la llar entre la població immigrada ens remetent a enquestes pròpies, com és el cas de l'explotació de l'estructura de la llar entre els estrangers a la regió de Múrcia, treball realitzat per Gómez Fayrén (2002), o el de les famílies marroquines en el cas de Madrid (Pumares, 1996).

La variable familiar és de gran importància en l'estudi dels fenòmens migratoris en general i de la relació amb l'habitatge en particular. En molts casos les migracions responen a estratègies d'ordre familiar, podent-se el propi migrant veure's preseleccionat en la seva sortida pel moment en que es troba en el calendari familiar. A més, l'estructura de la llar resultant ens podrà aportar altres informacions, com és el grau d'assentament en el país

d'acollida, o bé possibilitar la realització d'una primera aproximació a les xarxes de parentiu i a la pròpia situació familiar. Aquestes diferències en el tipus de llar, podrien ser utilitzades a l'hora de preveure l'arribada de possibles fluxos migratoris via reagrupament familiar, com també la possibilitat de formació de noves llars o/i la recomposició de les ja existents. Contextualment, s'ha de considerar que l'anàlisi de l'estructura de la llar de la població estrangera ens aportarà un tall transversal d'un procés dinàmic, i que els residents estrangers a Barcelona l'any 2001 es troben sota la influència directa de la relativa novetat de la seva arribada, amb unes estructures de la llar amb major complexitat i que ens informen per tant en major mesura del desenvolupament d'aquest procés que no de diferències atribuïbles a la nacionalitat o basant-se en fets culturals.

De manera similar, l'estructura de la llar ens pot informar de forma paral·lela de les necessitats d'habitatge i en especial de la previsió d'habitatge en un futur, ja que tot i que la correspondència entre llar i habitatge no sigui ben bé la mateixa, l'estudi de les estructures de la llar i de la seva evolució pot tenir un paper fonamental a l'hora de preveure la demanda futura d'ocupació d'habitatges per part d'aquest col·lectiu, entenent que canvis en l'estructura de la llar poden motivar alhora canvis residencials.

L'estudi de les llars pot ser enfocat des de dos punts de vista principalment. D'una banda, es poden caracteritzar les llars existents en funció d'una sèrie de variables, com pot ser la seva tipologia o bé el nombre de persones que hi resideixen, entenent en aquesta ocasió la llar com a unitat d'anàlisi principal. En el cas de la població de nacionalitat estrangera, es pot conèixer aquelles llars formades completament per estrangers i aquelles on conviuen conjuntament amb població amb nacionalitat espanyola, així com extreure característiques sociodemogràfiques de la persona de referència de cada llar. L'altra opció d'aproximar-nos a l'estructura de la llar és la que s'enfoca des de la perspectiva de la persona. Així, es coneixerà quines són les característiques de la població que viu en un o altre tipus de llar (sexe, edat i nacionalitat, principalment), afinant segons la relació que mantenen amb la persona de referència de cada llar². Aquesta darrera perspectiva ens permet major profunditat en l'anàlisi.

Finalment, el detall territorial adquireix una importància significativa en quant les diferències en l'estructura de la llar per una mateixa nacionalitat ens poden estar informant de diverses concepcions de l'espai de la ciutat per part de la població estrangera, lligada en molts casos a les característiques dels habitatges presents en un o altre punt del municipi, amb barris que desenvolupen un paper d'entrada a la ciutat i mostren estructures de la llar

---

² En aquest sentit, el Cens de 2001, a diferència de l'Estadística de Població annexa al Padró de 1996, no ens permet conèixer en la relació amb la persona de referència de la llar la situació de

més complexes, i d'altres que assenyalen un segon moment del procés migratori amb una major proporció de tipologies familiars. Alhora, cal contemplar que aquesta pot ser una possibilitat que superi els límits estrictament administratius de la ciutat, essent l'accés a l'habitatge un factor discriminant que impulsi a una mobilitat residencial fora de la ciutat de manera similar al que succeeix pel conjunt de la població. La distribució territorial de les llars i les possibles diferències tipològiques entre els diferents districtes i barris de la ciutat ens poden ajudar a identificar pautes d'assentament, a partir de la presència en el territori d'un tipus o altre de llar, lligada a una realitat migratòria diferenciada.

La classificació de les llars

La tipologia de les llars utilitzada per l'Institut Nacional de Estadística parteix de la proposada per Peter Laslett (1972), en funció de la identificació i quantificació dels nuclis familiars i de la presència o absència d'altres persones residents en un mateix habitatge. Entenent per nucli familiar una concepció restringida de la família als vincles de parentiu més estrets, que inclouen els matrimonis o parelles (amb o sense fills, sempre que aquests fills no estiguin residint amb la pròpia parella a la mateixa llar) i les famílies monoparentals (pare o mare amb la respectiva descendència, i que aquests fills, com al cas anterior no resideixin amb la pròpia parella a la llar). Per família, en canvi, s'entén literalment a un *“grupo de personas (dos o más) que, residiendo en la misma vivienda familiar, están vinculadas por lazos de parentesco, ya sean de sangre o políticos, e independientemente de su grado”* (plana web de l'INE), amb una concepció més extensa. De la distinció entre la tipologia del nucli familiar i de la discriminació entre familiars i no familiars en la resta de persones de la llar, en sorgeix una tipologia que no coincideix exactament amb l'utilitzada per l'Institut d'Estadística de Catalunya per l'any 1996 (veure IDESCAT, 2000), però que en general permet la seva reestructuració i comparació amb les dades precedents.

La tipologia de l'INE defineix sis grans grups, a partir del criteri de si formen o no família i de la presència d'altres persones emparentades:

- 1) Llars unipersonals,
- 2) Una família sense altres persones,
- 3) Una família amb altres persones no emparentades,
- 4) Llars multipersonals que no formen família,
- 5) Dos o més famílies sense altres persones,
- 6) Dos o més famílies més altres persones no emparentades,

“servei domèstic” i “hoste”, que en el cas de la població de nacionalitat estrangera tenien, en alguns

En la tipologia de l'Idescat aplicada a les dades de l'Estadística de població de 1996 es podien, en canvi, distingir cinc grans tipus de llar:

- 1) Les **llars unipersonals**, que són aquelles on hi viu una sola persona;
- 2) Les **llars sense nucli**, formades per dues persones o més, que no conformen nucli familiar, però que poden estar emparentades o no, es distingirà entre si formen o no família i si hi resideix o no altres persones;
- 3) Les **llars nuclears simples**, compostes per un sol nucli familiar, en absència d'altres persones, on es distingeix entre: parelles sense fills; parelles amb fills; pares sols amb fills; i mares soles amb fills;
- 4) Les **llars nuclears extenses**, formades per un nucli familiar, però amb la presència d'altres persones. Es distingeix entre: parelles sense fills amb altres persones; parelles amb fills amb altres persones; pares sols amb fills amb altres persones; i mares soles amb fills amb altres persones; i
- 5) Les **llars múltiples**, constituïdes per dos nuclis o més. Es fa la distinció entre aquelles formades per dos nuclis o més segons si hi resideixen persones emparentades.

En l'anàlisi i presentació dels resultats s'ha combinat aquesta categorització amb una nova reorganització de les dades, on les llars nuclears simples i extenses es reformulen en dues altres categories, en funció de si són llars formades per parelles o bé llars monoparentals, ja que donen lloc a estructures força diferenciades en les situacions derivades del fenomen migratori quan les representem des de la perspectiva de la població segons el tipus de llar on resideix, i on les estratègies migratòries prenen important rellevància, existint diferències contrastades entre els diversos orígens nacionals (veure Domingo, Brancós i Bayona, 2002).

5.3.1.- Les llars a la ciutat de Barcelona: evolució i composició

A la ciutat de Barcelona, i segons el Cens de novembre de 2001, existeixen pràcticament sis-centes mil llars. En relació a cinc anys enrere, tot i el descens en cinc mil residents observat entre el Padró de 1996 i el Cens de 2001, el nombre de llars ha augmentat en gairebé 16.500 noves unitats, un increment del 2,86%, de les 577.904 llars existents l'any 1996 a les 594.452 de 2001 (nombre que coincideix pràcticament amb el d'habitatges principals, fent més evident la relació entre ambdós conceptes). Es confirma la tendència apuntada ja en el quinquenni anterior, on amb un fort descens de la població el nombre de llars s'havia mantingut a grans trets estable. Conseqüentment, se segueix amb el

---

barris de la ciutat i per certes nacionalitats, una representativitat important l'any 1996.

decreixement del nombre mig de persones per llar, que ara per ara se situa en 2,51 persones per llar partint de valors de 2,8 i 2,6 en els anys 1991 i 1996 respectivament, al mateix temps que cada cop prenen major importància les llars unipersonals. Aquesta dimensió mitjana de les llars és inferior a la trobada al conjunt de Catalunya, que se situava en 3,1 persones per llar l'any 1991, 2,9 l'any 1996 i 2,72 en el darrer Cens de 2001, o d'Espanya, amb una reducció del 3,26 persones per llar de l'any 1991 al 2,85 de 2001, en una dinàmica de reducció de la dimensió de la llar que es dona en totes les societats contemporànies, i amb valors actuals que en molts casos signifiquen mínims històrics (Requena, 2004).

Taula 5.13.- Distribució de les llars a Barcelona ciutat segons el tipus de llar i la presència d'estrangers, 2001.

	Tots estrangers	Algún estranger	Total estrangers	Sense estrangers	Total Barcelona
Llars Unipersonals	6.832	---	6.832	148.631	155.463
Llars Unipersonals	6.832	---	6.832	148.631	155.463
Llars sense nucli	4.287	4.586	8.873	26.473	35.346
No formen família	1.746	2.578	4.324	6.258	10.582
Una família sense altres persones	873	394	1.267	18.603	19.870
Una família amb altres persones	722	656	1.378	935	2.313
Dos o més famílies sense altres persones	377	584	961	637	1.598
Dos o més famílies amb altres persones no emparentades	569	374	943	40	983
Llars formades per parelles	6.280	12.598	18.878	311.457	330.335
Parelles sense fills	1.936	3.766	5.702	109.795	115.497
Parelles amb fills	1.916	4.471	6.387	175.011	181.398
Parelles sense fills amb altres persones	1.215	1.858	3.073	11.656	14.729
Parelles amb fills amb altres persones	1.213	2.503	3.716	14.995	18.711
Llars monoparentals	1.455	1.991	3.446	62.225	65.671
Pares sols amb fills	171	122	293	8.569	8.862
Mares soles amb fills	549	551	1.100	44.379	45.479
Pares sols amb fills amb altres persones	236	343	579	1.660	2.239
Mares soles amb fills amb altres persones	499	975	1.474	7.617	9.091
Llars múltiples	540	1.038	1.578	6.059	7.637
Dos o més nuclis amb altres persones emparentades	282	353	635	840	1.475
Dos o més nuclis sense altres persones emparentades	258	685	943	5.219	6.162
TOTAL	19.394	20.213	39.607	554.845	594.452

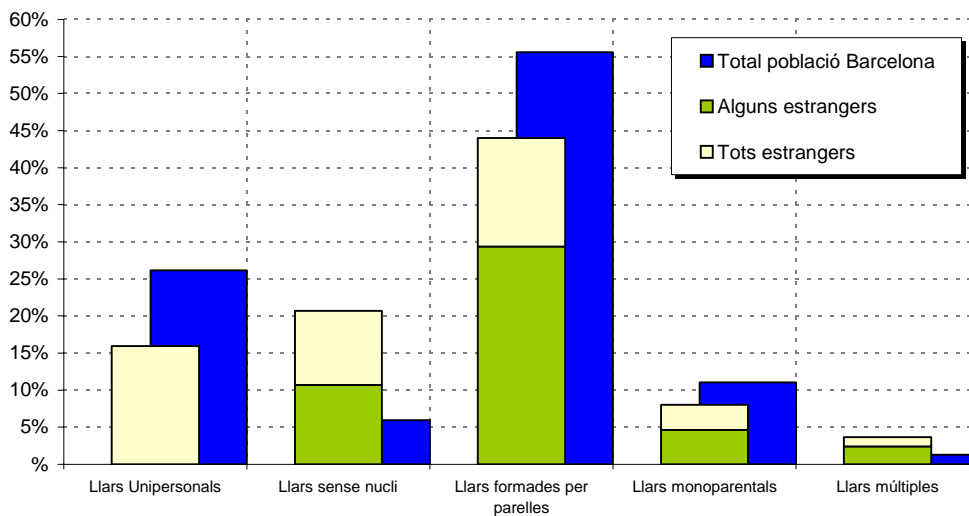
Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

De fet, l'estructura de la llar que trobem a la ciutat de Barcelona és el resultat d'unes dinàmiques demogràfiques pròpies i diferenciades de la resta del territori català, i del progressiu envelliment de la població de la ciutat (veure López, 2002; o Pujadas i López, en premsa). El primer cas es pot resumir en una caiguda i retard de la fecunditat i nupcialitat, un increment en les ruptures de llars i l'aparició de noves formes de convivència, com la cohabitació, que porten a la formació de llars més petites i de llars que es poden considerar com de transició, fet que s'està produint amb major intensitat a Barcelona ciutat que en el seu entorn. Al mateix temps, la perllongació de la vida repercuteix en l'estructura de la llar, envellint els perfils i incrementant les llars unipersonals i les de parelles sense fills, fet que alhora en certa manera eclipsa o compensa altres comportaments. Barcelona presenta per tant unes estructures de la llar que no coincideixen amb la resta de Catalunya o de la Regió

Metropolitana, introduint el resultat de l'adopció de nous comportaments derivats del que s'anomena com a Segona Transició demogràfica (Van de Kaa, 1987 i 1999; Lesthaeghe, 1995) que tindria en les àrees urbanes la punta de llança del que acabaria succeint a tot el país (veure també C. López, 2001). L'emigració observada des de Barcelona en els darrers anys, manté alhora una importància en l'estructura de la llar: la pèrdua de població jove es notarà en la menor existència de parelles amb fills, així, la talla de la llar als municipis més propers, amb major proporció de parelles amb fills, com és la resta de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, s'eleva fins a 2,85.

Figura 5.8.- Llars a la ciutat de Barcelona, total i amb presència d'estrangers, segons si els que hi resideixen són tots o alguns estrangers, per tipus de llar, 2001.

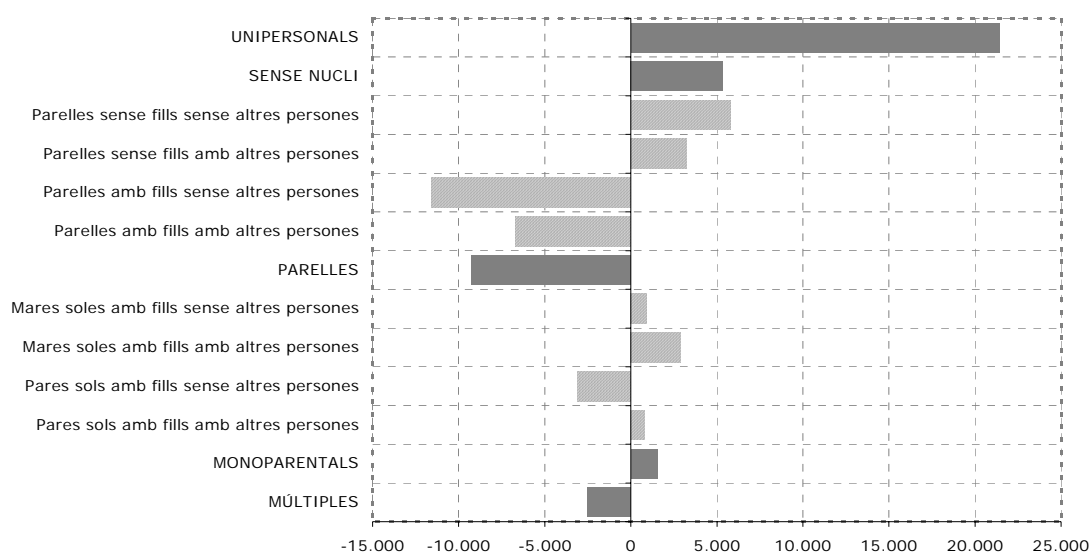
Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

El creixement en el total de llars del darrer quinquenni no es produeix homogèniament en tots els tipus de llar. En comparació a l'any 1996, a Barcelona s'incrementen el nombre de llars unipersonals, de llars sense nucli i de llars monoparentals, i descendeix el nombre de llars formades per parelles i les múltiples (veure figura 5.9). Quantitativament, són les llars unipersonals (amb 21.413 llars noves i un 16% més), les que més creixen, tot i que les llars sense nucli experimenten una variació superior, del 18% i 5.364 llars noves. La variació en les monoparentals, entorn de les mil cinc-cents noves llars, és del 2,4% i inferior a la mitjana de la ciutat. Contràriament, l'any 2001 es registren pràcticament deu mil llars menys compostes per parelles, un descens del 2,7% (i de signe diferent en funció de si tenen o no fills, amb 9 mil llars noves sense fills i 18 mil llars menys amb fills), i es perden dues mil cinc-cents llars múltiples, que descendeixen un 25% en relació a cinc anys enrere. La proporció de llars unipersonals, en constant creixement, està encara molt per sota de la que s'assoleix a d'altres ciutats europees al voltant de les mateixes dates, per exemple, a París l'any 1990 només aquest tipus de llar ja representava el 32% del total, el mateix que a Milà

l'any 1991, quan a Brussel·les ja era del 39% i a Berlín i Amsterdam l'any 1994 s'arribava al 46% (Musterd i Kempen, 2000).

En aquesta evolució, les estructures de la llar presentades per la població de nacionalitat estrangera expliquen el creixement de les llars sense nucli, atenuen l'evolució ascendent de les llars unipersonals i monoparentals, i frenen la caiguda de les llars múltiples. La presència de població de nacionalitat estrangera introdueix una major diversitat en l'estructura de la llar, incrementant especialment el nombre de llars sense nucli i de llars nuclears extenses, amb una incidència menor de les llars composades per la parella més els fills, que és el tipus de llar més estesa entre el conjunt de la població.

Figura 5.9.- Evolució de les llars a la ciutat de Barcelona segons el tipus de llar, 1996-2001.

Font: Estadística de població annexa al Padró de 1996 i Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

La població de nacionalitat estrangera es troba present l'any 2001 en 39.607 llars a Barcelona, un 6,7% del total de llars de la ciutat. En més de la meitat d'aquestes, però, hi trobem residint conjuntament població amb nacionalitat espanyola i estrangera. Aquest fet és el que es correspon amb 20.213 llars, les 19.394 restants, el 49%, hi resideix únicament població de nacionalitat estrangera. En relació a cinc anys enrere el nombre de llars amb població estrangera ha sumat 21 mil unitats a les 17.924 de 1996, i per tant, podríem afirmar, acaparant tot el creixement en el nombre de llars entre 1996 i 2001. L'increment ha estat més significatiu en aquelles llars composades únicament per estrangers, que eren 6.845 l'any 1996, i que tan sols representaven el 38% de les llars amb població estrangera (veure Bayona, 2002), i que actualment són gairebé la meitat de llars amb estrangers (veure taula 5.13). D'aquestes primeres dades es desprèn que l'increment en el nombre de llars on resideixen estrangers és inferior al propi creixement experimentat entre la població de

nacionalitat estrangera. Aquesta constatació ha de comportar, per si mateixa, un augment del nombre de persones de nacionalitat estrangera per llar, valor que passa de l'1,7 de 1996 al 2,3 de 2001.

De totes maneres, aquest valor únicament considera la relació entre estrangers i llars independentment de la seva composició, però difereix ostensiblement en funció de si tots els residents són o no estrangers. Així, si en les llars barcelonines la mitjana d'ocupació és de 2,51 individus per llar, entre les llars sense estrangers aquesta xifra descendeix lleugerament a 2,45, per una ocupació de 3,27 en les llars on resideixen estrangers (que s'incrementa en relació a les 2,9 de cinc anys enrere, veure Bayona, 2002), degut a que en aquestes llars hi trobem residint a 129.691 persones, en un 30% amb nacionalitat espanyola. Si la llar es troba composta només per estrangers, la mitjana és de 2,89 persones per llar, mentre que és de 3,64 quan en la llar hi conviuen espanyols i estrangers. Cal recordar que aquesta darrera xifra no contempla per la pròpia definició les llars unipersonals. En les dues categories anteriors, si no es comptabilitza aquest tipus de llar la mitjana d'ocupació augmentaria a 2,99 quan tots són espanyols i a 3,91 si tots són estrangers.

La tipologia de la llar

Dues de cada tres llars a la ciutat es troben formades a partir d'un nucli familiar, amb independència de la presència d'altres persones o no. Entre aquestes, les llars de parelles amb fills figuren com el primer tipus de llar amb un 30,5% del total, per un 19,5% que representen les parelles sense fills (un 33,4 i 19% l'any 1996 respectivament). Un elevat 26% es correspon amb llars unipersonals, tipologia relacionada amb l'envelliment ja que gairebé la meitat dels que viuen sols tenen més de 65 anys (i que a 1996 agrupaven el 23,2% de les llars), en la seva majoria dones, mentre que les llars sense nucli i les múltiples tenen poca implantació, el 5,9 i l'1,3% respectivament (veure taula 5.14).

La presència d'estrangers varia la tipologia resultant, que es caracteritza també per la transcendència de les llars nuclears (56,4%), encara que amb una importància inferior de la del conjunt, però sobretot en la comparació destaca el 22,4% de les llars sense nucli. Les unipersonals, tenen menor pes que entre el conjunt però de totes maneres arriben a un elevat 17%, encara que com a conseqüència de la major dispersió en la tipologia es configuren com el tipus de llar més freqüent entre les llars amb presència d'estrangers, en un segon nivell de desagregació. Al contrari que en el total, entre els estrangers l'estructura de la població que viu sola serà eminentment jove (i en un 40% europeus comunitaris) i amb menor disparitat entre sexes. Finalment, les llars múltiples, tot i que tan sols arriben al 4%, mantenen una presència força superior a la del conjunt. En relació a aquest, en la comparació s'observa nítidament com les llars nuclears simples (quan no hi trobem altres

persones a la llar), tant les formades per parelles com les monoparentals, tenen menor representació. Així, les llars complexes o extenses, entre el conjunt sumen el 7,5% del total de llars, i tripliquen la proporció entre els estrangers assolint un 22,3%. Si el 89% del total de llars nuclears a Barcelona són simples, és a dir, sense altres persones a la llar, entre les llars amb estrangers aquest percentatge es rebaixa fins al 60%, amb una major propensió a l'existència d'altres persones a la llar, coincidint tant amb una concepció de la família més extensa, com amb un primer moment del procés migratori on les cadenes migratòries i el suport familiar expliquen l'existència d'altres persones a la llar.

Taula 5.14.- Distribució percentual de les llars a Barcelona ciutat segons el tipus de llar i la presència d'estrangers, 2001.

	Tots estrangers	Algún estranger	Total estrangers	Sense estrangers	Total Barcelona
Llars Unipersonals	35,2	----	17,2	26,8	26,2
Llars Unipersonals	35,2	----	17,2	26,8	26,2
Llars sense nucli	22,1	22,7	22,4	4,8	5,9
No formen família	9,0	12,8	10,9	1,1	1,8
Una família sense altres persones	4,5	1,9	3,2	3,4	3,3
Una família amb altres persones	3,7	3,2	3,5	0,2	0,4
Dos o més famílies sense altres persones	1,9	2,9	2,4	0,1	0,3
Dos o més famílies amb altres persones no emparentades	2,9	1,9	2,4	0,0	0,2
Llars formades per parelles	32,4	62,3	47,7	56,1	55,6
Parelles sense fills	10,0	18,6	14,4	19,8	19,4
Parelles amb fills	9,9	22,1	16,1	31,5	30,5
Parelles sense fills amb altres persones	6,3	9,2	7,8	2,1	2,5
Parelles amb fills amb altres persones	6,3	12,4	9,4	2,7	3,1
Llars monoparentals	7,5	9,9	8,7	11,2	11,0
Pares sols amb fills	0,9	0,6	0,7	1,5	1,5
Mares soles amb fills	2,8	2,7	2,8	8,0	7,7
Pares sols amb fills amb altres persones	1,2	1,7	1,5	0,3	0,4
Mares soles amb fills amb altres persones	2,6	4,8	3,7	1,4	1,5
Llars múltiples	2,8	5,1	4,0	1,1	1,3
Dos o més nuclis amb altres persones emparentades	1,5	1,7	1,6	0,2	0,2
Dos o més nuclis sense altres persones emparentades	1,3	3,4	2,4	0,9	1,0
TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

La major proporció de llars sense nucli, múltiples i llars nuclears extenses denoten una major complexitat en la residència de la població estrangera a la ciutat de Barcelona, que encara s'accentuarà en l'anàlisi de la població segons el tipus de llar on resideix i la relació amb la persona de referència de la llar, i sobretot, al fer aquesta operació discriminant segons la nacionalitat. Tipologies de la llar relacionades amb un primer moment del procés migratori (llars sense nucli i complexes, en especial, però també múltiples) es troben sobrerepresentades entre les llars amb població estrangera, coincidint amb un moment d'acceleració dels fluxos migratoris i amb una població caracteritzada per la relativa novetat de la seva arribada. La dificultat d'accés a l'habitatge, coincidint a més a més amb un moment d'alta pressió en l'entrada a aquest, d'acceleració de preus i de baixes proporcions de lloguer, pot condicionar l'estructura de la llar aquí mostrada, entenen la major complexitat com a possible estratègia per minimitzar costos en l'accés a l'habitatge.

Taula 5.15.- Distribució percentual de les llars a Barcelona ciutat segons el tipus de llar i la presència d'estrangers, 2001.

	Tots estrangers	Algún estranger	Total estrangers	Sense estrangers	Total Barcelona
Llars Unipersonals	4,4	----	4,4	95,6	100,0
Llars Unipersonals	4,4	----	4,4	95,6	100,0
Llars sense nucli	12,1	13,0	25,1	74,9	100,0
No formen família	16,5	24,4	40,9	59,1	100,0
Una família sense altres persones	4,4	2,0	6,4	93,6	100,0
Una família amb altres persones	31,2	28,4	59,6	40,4	100,0
Dos o més famílies sense altres persones	23,6	36,5	60,1	39,9	100,0
Dos o més famílies amb altres persones no emparentades	57,9	38,0	95,9	4,1	100,0
Llars formades per parelles	1,9	3,8	5,7	94,3	100,0
Parelles sense fills	1,7	3,3	4,9	95,1	100,0
Parelles amb fills	1,1	2,5	3,5	96,5	100,0
Parelles sense fills amb altres persones	8,2	12,6	20,9	79,1	100,0
Parelles amb fills amb altres persones	6,5	13,4	19,9	80,1	100,0
Llars monoparentals	2,2	3,0	5,2	94,8	100,0
Pares sols amb fills	1,9	1,4	3,3	96,7	100,0
Mares soles amb fills	1,2	1,2	2,4	97,6	100,0
Pares sols amb fills amb altres persones	10,5	15,3	25,9	74,1	100,0
Mares soles amb fills amb altres persones	5,5	10,7	16,2	83,8	100,0
Llars múltiples	7,1	13,6	20,7	79,3	100,0
Dos o més nuclis amb altres persones emparentades	19,1	23,9	43,1	56,9	100,0
Dos o més nuclis sense altres persones emparentades	4,2	11,1	15,3	84,7	100,0
TOTAL	3,3	3,4	6,7	93,3	100,0

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

En la taula 5.15 hi figura el pes de les llars amb estrangers dintre de cada tipus de llar, amb proporcions que oscil·len entre un mínim del 2,4% de les mares soles amb fills fins a un elevat 95,9% en les llars sense nucli compostes per dues o més famílies amb altres persones no emparentades. És sobretot significatiu el fet que en una de cada quatre llars sense nucli i en una de cada cinc múltiples hi trobem residint estrangers. De fet, únicament en sis de les setze tipologies les llars amb estrangers es troben subrepresentades, coincidint amb els tipus de llars més usuals a la ciutat i sobretot amb l'absència d'altres persones en la seva definició. Aquestes són les llars unipersonals, les nuclears simples (tant formades per parelles com per un dels progenitors), i també les sense nucli quan es componen tan sols per persones que guarden una relació familiar.

Entre les llars amb presència de població estrangera, un 72% d'aquestes es troben també encapçalades per una persona de nacionalitat estrangera, és a dir, 28.519 llars, amb una ocupació mitjana de 3,17 persones per llar. Gairebé la meitat, 13.309, es troben encapçalades per una persona amb nacionalitat del continent americà, llars on hi trobem de mitjana a 3,55 persones; en un elevat 32% d'aquestes (és a dir, 9.069 llars), la persona de referència és europea, amb una menor ocupació, de 2,32 persones, i inferior a qualsevol altra categoria calculada; en un 11,6%, en 3.298 llars, per un asiàtic, amb una mitjana d'ocupació elevada, de 3,75 persones per llar. En darrer lloc, les llars encapçalades per un africà són 2.786, amb 3,47 persones per llar.

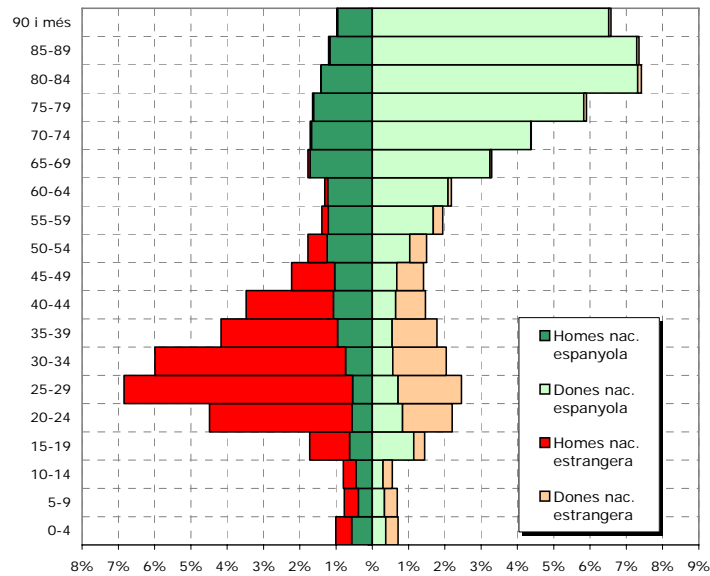
5.3.2.- La població segons el tipus de llar on resideix

L'altre perspectiva existent en l'estudi de l'estructura de les llars parteix d'observar la població segons el tipus de llar on resideix. En aquest cas, es podrà conèixer les característiques dels individus segons el tipus de llar on resideixen, entre les quals s'analitzen principalment el sexe, l'edat i la nacionalitat, a més de la relació amb la persona de referència de la llar, que ens informarà sobretot del grau de parentiu existent. Aquesta òptica adquireix força importància degut a l'estructura demogràfica peculiar de la població de nacionalitat estrangera, eminentment jove, amb diferències importants en l'edat i el sexe que varien per cada nacionalitat, i on la posició en la llar pot informar més fidelment del tipus d'estratègia desenvolupada en el procés migratori i de la seva novetat que no d'aspectes culturals que determinin composicions específiques de la llar. En comparació a l'estructura de les llars fins ara comentada, la distribució de la població difereix ja que el nombre mig de persones per llar segons el tipus és força desigual, i en el conjunt de Barcelona varia entre l'evidència de les llars unipersonals, formades per una sola persona, i les 5,5 de mitjana que resideixen en les llars múltiples, passant per les 2,6 i 3,1 en les monoparentals i en les parelles respectivament, i les 2,7 entre les llars sense nucli.

Al parlar de la població que viu en llars ens estarem referint a aquella que resideix en habitatges principals, sense comptabilitzar els que es troben residint en establiments col·lectius, tant siguin els que entenem com a tals, com poden ser els convents, casernes militars, asils, residències d'estudiants o presons, com en hotels, pensions o establiments similars. Entre el conjunt de barcelonins, aquesta situació poc freqüent es produeix en 12.278 casos, menys de l'1% del total de residents, entre els quals 4.341 són estrangers, i que representen una tercera part dels que es troben en aquesta situació i gairebé el 5% dels residents estrangers, amb una estructura per sexe i edat (veure figura 5.10) que es correspon sobretot amb homes adults joves entre els estrangers (en el 72% dels casos són homes), i dones d'avançada edat entre la població amb nacionalitat espanyola (en un 42% en residències de gent gran). Aquest conjunt d'individus restaran exempts dels posteriors anàlisis, centrats en els residents en habitatges principals.

Entre els estrangers, pakistanesos, marroquins i equatorians són els que es troben en més ocasions censats en habitatges col·lectius, en 634, 582 i 517 casos respectivament, i que representen fins al 15%, 7,8% i 3,5% dels residents d'aquestes nacionalitats a la ciutat. Es troben censats, majoritàriament, en institucions religioses, i en segon lloc en institucions d'assistència social (considerant per tant que poden no disposar d'una residència fixa a la ciutat en el moment de l'operació censal).

Figura 5.10.- Població censada a Barcelona que no resideix en habitatges familiars, segons el sexe, l'edat i la nacionalitat, Cens de 2001.

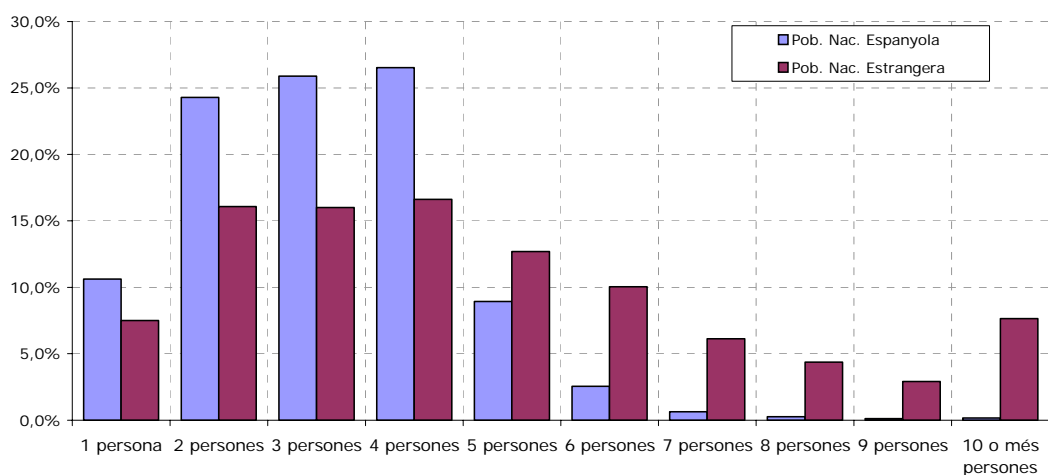

Font: Cens de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

La distribució de la població espanyola i estrangera en les llars difereix en varis aspectes, començant per la grandària de la llar on resideixen. Si el 87% de la població amb nacionalitat espanyola resideix en llars amb quatre o menys membres, entre els estrangers aquesta proporció baixa al 56% (veure figura 5.11). Al contrari, les llars compostes per sis o més persones són pràcticament habitades per estrangers, i representen el 3,7 i el 31% de les llars segons la nacionalitat. Discriminant entre la població estrangera segons el continent de nacionalitat, els europeus presenten la situació més pròxima al total, un 81% resideix en llars de quatre o menys membres, percentatge que disminueix al 51% entre els africans, al 49,7% pels americans i un 45,8% pels asiàtics. De la mateixa manera, la sobrerepresentació en llars de sis o més persones és poc significativa entre els europeus (un 9,3%), però arriba a valors del 39% dels asiàtics (veure figura 5.13), amb una major dimensió de les llars que es conjuga, com es veurà més endavant, amb una menor grandària dels habitatges.

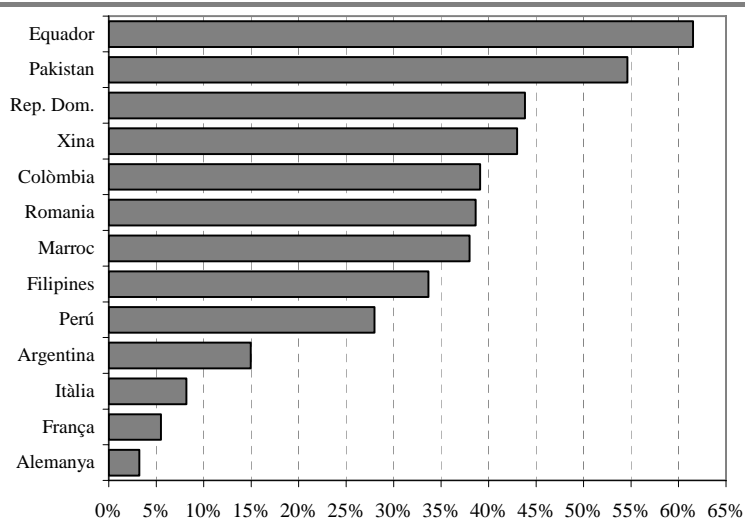
Per algunes nacionalitats, més de la meitat de la població viu en llars de sis o més persones, com és el cas dels equatorians o pakistanesos, nacionalitats que l'any 2001 havien, en gran part, arribat recentment a la ciutat. Al contrari, aquest tipus de llar és poc present entre els europeus comunitaris, entre italians, francesos o alemanys no s'arriba al 10% dels residents, tot i que tan sols entre alemanys i britànics la proporció és inferior a la d'espanyols. Segons la nacionalitat de la persona de referència, s'incrementa la dispersió observada.

Figura 5.11.- Població segons la nacionalitat i la grandària de la llar on resideix, Barcelona, 2001.

Font: Cens de població i habitatges de 2001, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Figura 5.12.- Proporció de residents estrangers en llars de sis i més persones, principals nacionalitats, a Barcelona, 2001.

Font: Cens de població i habitatges de 2001, amb les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Segons si la llar es troba encapçalada per una o altra persona en funció de la nacionalitat, pel conjunt de llars encapçalades per una persona amb nacionalitat espanyola, la dimensió mitjana és de 2,48 persones per llar, superior a les encapçalades per alemanys, francesos i italians (2,08; 2,18; i 2,36 respectivament), i força similar a la d'argentins (2,58). En canvi, entre les nacionalitats amb major representació a la ciutat destaca la dimensió de les llars amb equatorians, que arriben a les 5,12 persones per llar, superior al 4,24 de les pakistaneses, o al 3,63 de les marroquines.

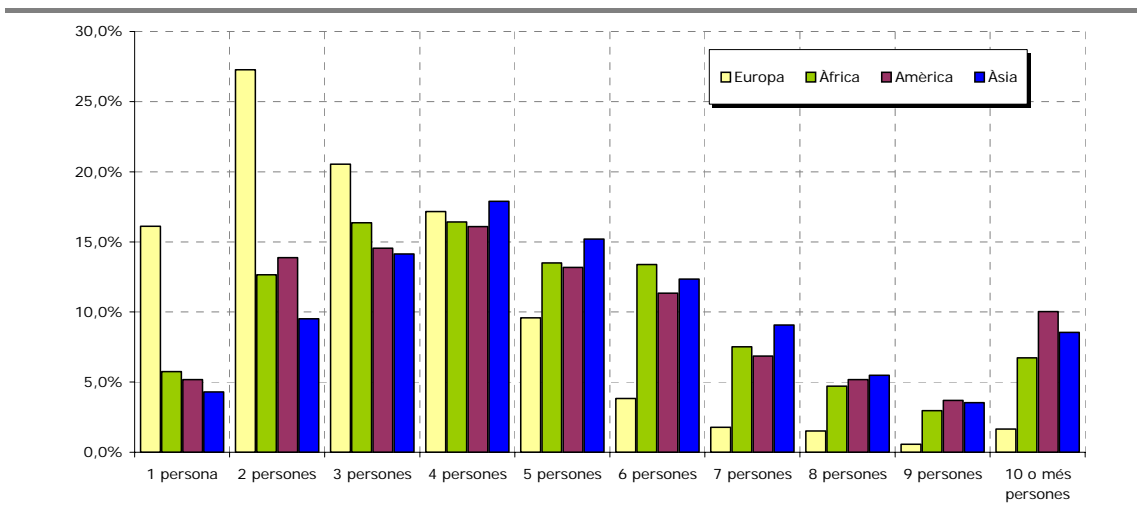
En les taules 5.16, 5.17 i 5.18 figura la població segons la nacionalitat i el tipus de llar on resideix, així com els percentatges que representa cada tipus de llar sobre el total i la proporció de la població de nacionalitat estrangera en cada una de les categories, introduint

les diferències segons el sexe per cada tipus de llar. Al contrari que en les taules vistes anteriorment, el pes de la població que viu sola és menor, i descendeix fins a situar-se en el 10,4% del conjunt de barcelonins. Aquest decreixement és compensat per l'increment significatiu de persones que resideixen en llars formades per parelles: si aquestes llars representaven el 55,6% del total de llars, hi resideix en canvi el 69% dels barcelonins. Entre la població estrangera, en canvi, l'increment percentual no es produeix en les llars amb parelles (el 47,7% de les llars i el 46,2% de la població, ja que dues de cada tres d'aquestes llars es troben compostes per població estrangera i espanyola), sinó en les múltiples (el 4 i el 7,8% respectivament) i les sense nucli (el 22,7 i el 29,2%), augmentant les diferències en l'estructura de la llar on resideixen segons la nacionalitat.

Per sexes s'incorporen noves diferències, que en algun dels casos es trobaran estretament relacionades amb l'edat i amb la major supervivència femenina, en d'altres, entre certes nacionalitats, a una estratègia migratòria amb predomini d'un o altre sexe com resultat d'estratègies on un dels sexes actuï com a pioner del procés migratori (veure Domingo, Brancós i Bayona, 2002). Com exemple del primer cas apareixen les llars unipersonals, on s'hi troben el 13% de dones de la ciutat per tan sols un 7,5% dels homes. Fins a cinquanta mil dones més que homes resideixen soles, essent la tipologia de la llar amb majors disparitats per sexe, si obviem les pròpies de les categories monoparentals definides a partir del sexe del progenitor. En contrapartida, els homes es troben més representats en les llars formades per parelles, categoria on hi trobem tres de cada quatre homes. Entre la població estrangera les disparitats per sexe i tipus de llar són a priori menors, si no s'entra a l'anàlisi segons la nacionalitat.

Figura 5.13.- Població de nacionalitat estrangera segons el continent i la grandària de la llar on resideix, Barcelona, 2001.

Font: Cens de població i habitatges de 2001, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Taula 5.16.- Població resident a Barcelona segons la nacionalitat, el sexe i el tipus de llar on resideix, en nombres absoluts, 2001.

	Pob. Nacionalitat estrangera			Pob. Nacionalitat espanyola			Població total		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
Unipersonals	3.487	3.345	6.832	49.025	99.606	148.631	52.512	102.951	155.463
Unipersonals	3.487	3.345	6.832	49.025	99.606	148.631	52.512	102.951	155.463
Sense nucli	13.978	12.592	26.570	27.320	40.356	67.676	41.298	52.948	94.246
Sense nucli	8.177	6.791	14.968	24.334	37.077	61.411	32.511	43.868	76.379
Més d'una família	5.801	5.801	11.602	2.986	3.279	6.265	8.787	9.080	17.867
Parelles	21.229	20.806	42.035	499.397	487.088	986.485	520.626	507.894	1.028.520
Parella sense fills	3.891	3.747	7.638	112.012	111.344	223.356	115.903	115.091	230.994
Parella amb fills	7.004	6.501	13.505	332.404	313.966	646.370	339.408	320.467	659.875
Parella sense fills amb altres persones	4.214	4.029	8.243	18.481	21.158	39.639	22.695	25.187	47.882
Parella amb fills amb altres persones	6.120	6.529	12.649	36.500	40.620	77.120	42.620	47.149	89.769
Monoparentals	3.570	4.951	8.521	62.566	100.669	163.235	66.136	105.620	171.756
Mare sola amb fills	544	1.496	2.040	33.643	73.630	107.273	34.187	75.126	109.313
Pare sol amb fills	449	115	564	15.280	5.386	20.666	15.729	5.501	21.230
Mare sola amb fills amb altres persones	1.436	2.614	4.050	9.640	18.970	28.610	11.076	21.584	32.660
Pare sol amb fills amb altres persones	1.141	726	1.867	4.003	2.683	6.686	5.144	3.409	8.553
Múltiples	3.369	3.688	7.057	16.105	18.462	34.567	19.474	22.150	41.624
Més d'un nucli familiar	3.369	3.688	7.057	16.105	18.462	34.567	19.474	22.150	41.624
Total general	45.633	45.382	91.015	654.413	746.181	1.400.594	700.046	791.563	1.491.609

Font: Cens de 2001, amb les dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

Taula 5.17.- Població resident a Barcelona segons la nacionalitat, el sexe i el tipus de llar on resideix, en percentatges, 2001.

	Pob. Nacionalitat estrangera			Pob. Nacionalitat espanyola			Població total		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
Unipersonals	7,6	7,4	7,5	7,5	13,3	10,6	7,5	13,0	10,4
Unipersonals	7,6	7,4	7,5	7,5	13,3	10,6	7,5	13,0	10,4
Sense nucli	30,6	27,7	29,2	4,2	5,4	4,8	5,9	6,7	6,3
Sense nucli	17,9	15,0	16,4	3,7	5,0	4,4	4,6	5,5	5,1
Més d'una família	12,7	12,8	12,7	0,5	0,4	0,4	1,3	1,1	1,2
Parelles	46,5	45,8	46,2	76,3	65,3	70,4	74,4	64,2	69,0
Parella sense fills	8,5	8,3	8,4	17,1	14,9	15,9	16,6	14,5	15,5
Parella amb fills	15,3	14,3	14,8	50,8	42,1	46,1	48,5	40,5	44,2
Parella sense fills amb altres persones	9,2	8,9	9,1	2,8	2,8	2,8	3,2	3,2	3,2
Parella amb fills amb altres persones	13,4	14,4	13,9	5,6	5,4	5,5	6,1	6,0	6,0
Monoparentals	7,8	10,9	9,4	9,6	13,5	11,7	9,4	13,3	11,5
Mare sola amb fills	1,2	3,3	2,2	5,1	9,9	7,7	4,9	9,5	7,3
Pare sol amb fills	1,0	0,3	0,6	2,3	0,7	1,5	2,2	0,7	1,4
Mare sola amb fills amb altres persones	3,1	5,8	4,4	1,5	2,5	2,0	1,6	2,7	2,2
Pare sol amb fills amb altres persones	2,5	1,6	2,1	0,6	0,4	0,5	0,7	0,4	0,6
Múltiples	7,4	8,1	7,8	2,5	2,5	2,5	2,8	2,8	2,8
Més d'un nucli familiar	7,4	8,1	7,8	2,5	2,5	2,5	2,8	2,8	2,8
Total general	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Cens de 2001, amb les dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

Tenint en compte el pes que assoleixen els estrangers segons el tipus de llar (taula 5.18), la major representació de la població estrangera és en les llars sense nucli, un de cada tres

homes i una de cada quatre dones, i també entre les llars múltiples, on arriben al 17%. En les parelles, sobretot si són sense altres persones a la llar, i en les llars unipersonals entre les dones (per un menor envelliment entre els estrangers), són les categories on la proporció d'estrangers és menor. En les llars nuclears complexes la presència d'estrangers també és elevada, entre el 12 i el 22%, contrastant amb les mateixes categories quan en la llar no hi viuen altres persones. Aquestes dades tornen a denotar l'existència d'una major complexitat que ens remet directament a la presència de xarxes i cadenes migratòries, que en l'estructura de la llar apareixen en la categoria d'altres persones. En les llars nuclears simples, en canvi, els estrangers representen proporcions al voltant del 2 i el 3%.

Taula 5.18.- Proporcions segons la nacionalitat i el sexe dels residents a Barcelona segons la el tipus de llar on resideix, 2001.

	Pob. Nacionalitat estrangera			Pob. Nacionalitat espanyola			Població total		
	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total	Homes	Dones	Total
Unipersonals	6,6	3,2	4,4	93,4	96,8	95,6	100,0	100,0	100,0
Unipersonals	6,6	3,2	4,4	93,4	96,8	95,6	100,0	100,0	100,0
Sense nucli	33,8	23,8	28,2	66,2	76,2	71,8	100,0	100,0	100,0
Sense nucli	25,2	15,5	19,6	74,8	84,5	80,4	100,0	100,0	100,0
Més d'una família	66,0	63,9	64,9	34,0	36,1	35,1	100,0	100,0	100,0
Parelles	4,1	4,1	4,1	95,9	95,9	95,9	100,0	100,0	100,0
Parella sense fills	3,4	3,3	3,3	96,6	96,7	96,7	100,0	100,0	100,0
Parella amb fills	2,1	2,0	2,0	97,9	98,0	98,0	100,0	100,0	100,0
Parella sense fills amb altres persones	18,6	16,0	17,2	81,4	84,0	82,8	100,0	100,0	100,0
Parella amb fills amb altres persones	14,4	13,8	14,1	85,6	86,2	85,9	100,0	100,0	100,0
Monoparentals	5,4	4,7	5,0	94,6	95,3	95,0	100,0	100,0	100,0
Mare sola amb fills	1,6	2,0	1,9	98,4	98,0	98,1	100,0	100,0	100,0
Pare sol amb fills	2,9	2,1	2,7	97,1	97,9	97,3	100,0	100,0	100,0
Mare sola amb fills amb altres persones	13,0	12,1	12,4	87,0	87,9	87,6	100,0	100,0	100,0
Pare sol amb fills amb altres persones	22,2	21,3	21,8	77,8	78,7	78,2	100,0	100,0	100,0
Múltiples	17,3	16,7	17,0	82,7	83,3	83,0	100,0	100,0	100,0
Més d'un nucli familiar	17,3	16,7	17,0	82,7	83,3	83,0	100,0	100,0	100,0
Total general	6,5	5,7	6,1	93,5	94,3	93,9	100,0	100,0	100,0

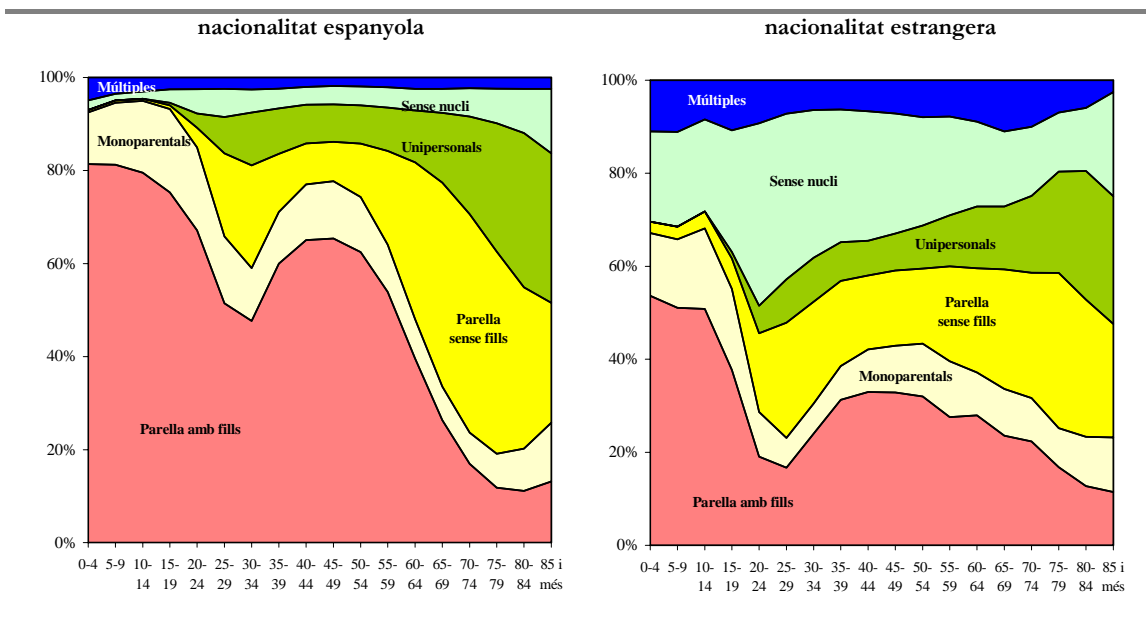
Font: Cens de 2001, amb les dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

Les diferències segons l'edat i el tipus de llar apareixen reflectides en la figura 5.14. El menor pes dels nuclis formats per parelles amb fills entre la població de nacionalitat estrangera és sobretot evident en les edats inicials, on és significatiu el nombre de menors que viuen en llars sense nucli familiar. Al mateix temps, la proporció dels estrangers en llars múltiples duplica a totes les edats la de la població espanyola. De fet, entre la població espanyola les llars formades per parelles amb fills són majoritàries fins el grup d'edat 65-69 anys (arribant entre els menors de deu anys a superar el 80% de la població), substituïts per les parelles sense fills fins els 85 anys, essent a partir d'aquesta edat majoritària la població que viu sola. Entre la població de nacionalitat estrangera la població que viu en llars sense nucli supera la que trobem en llars de parelles amb fills o sense entre els 20 i 44 anys i en el conjunt d'estrangers, mentre que per sobre dels 45 anys s'assimilen al conjunt fent

majoritaris els mateixos tipus de llar, però amb valors inferiors, coincidint amb una proporció d'europèus més elevada per sobre d'aquesta edat i amb una major estada mitjana al país. Les dues estructures ens informen de situacions diferents: entre els espanyols, s'observa sobretot una estructura que reflecteix el cicle de vida dels individus, entre els estrangers, en canvi, el resultat és una estructura afectada intensament pel procés migratori.

Serà en les edats centrals, entre els 20 i 44 anys, capdavanteres en els processos migratoris, on la diferenciació en l'estructura de la llar serà major entre espanyols i estrangers, on s'observarà una major proporció dels que viuen en llars sense nucli. Al mateix temps, tot i

Figura 5.14.- Distribució de la població segons l'edat, nacionalitat i el tipus de llar on resideix a Barcelona ciutat, 2001.

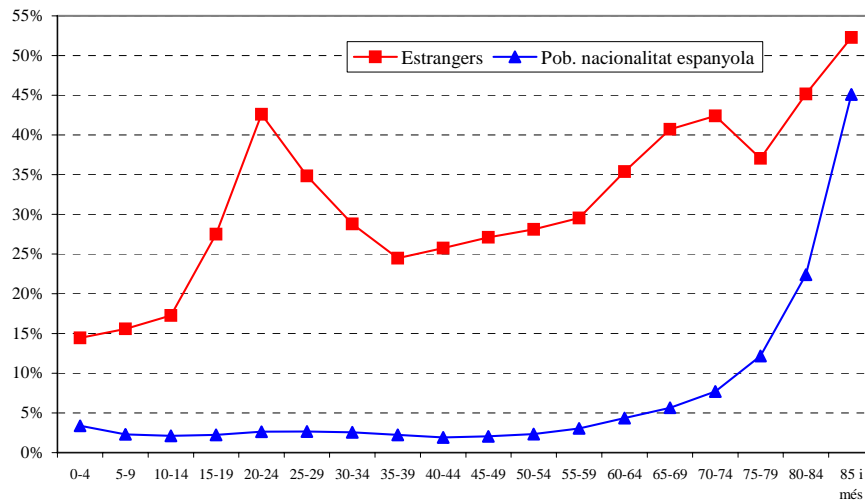
Font: Cens de 2001, amb les dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

que puguin aparèixer uns i altres dins de les mateixes tipologies de la llar, la seva situació dins d'aquesta no és ben bé la mateixa en funció de la nacionalitat. Com exemple, en la figura 5.15 es representa la població present en llars organitzades entorn d'un nucli familiar a partir de la relació declarada amb la persona de referència de la llar³. Representant els que dins d'un nucli familiar no formen part directa d'aquest, la població estrangera es trobarà en forces ocasions sense formar part del nucli (persona de referència, possible cònjuge i fills), mentre que per la població no estrangera aquesta situació serà inferior al 5% dels casos, i no superarà aquest llindar fins el grup 65-69 anys, essent una possibilitat estretament relacionada amb les edats més avançades. Entre els estrangers, en canvi, la situació és creixent amb l'edat però amb una sobrerrepresentació al voltant dels 20-24 anys, mantenint-

³ La relació amb la persona de referència de la llar no es correspon a una pregunta directa del qüestionari censal, sinó que passa per un procés de càlcul i reelaboració a partir de l'elecció prèvia d'una persona de referència, i que per tant és possible que en alguns casos aquesta posició pugui restar mal assignada.

se sempre en unes proporcions força elevades. De fet, la població barcelonina segons la relació amb la persona de referència de la llar mostra que la meitat dels no emparentats són estrangers, el 38% dels cunyats, el 36% dels gendres/joves, el 23% d'altres parentius i el 20% dels germans, demostrant la dimensió familiar i no familiar de les xarxes migratòries.

Figura 5.15.- Proporció de la població segons la nacionalitat i l'edat resident en llars nuclears i que no formen part del nucli familiar, Barcelona ciutat, 2001.

Font: Cens de 2001, amb les dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

Taula 5.19.- Proporcions segons l'agrupació continental i el sexe dels residents a Barcelona segons la el tipus de llar on resideix, 2001.

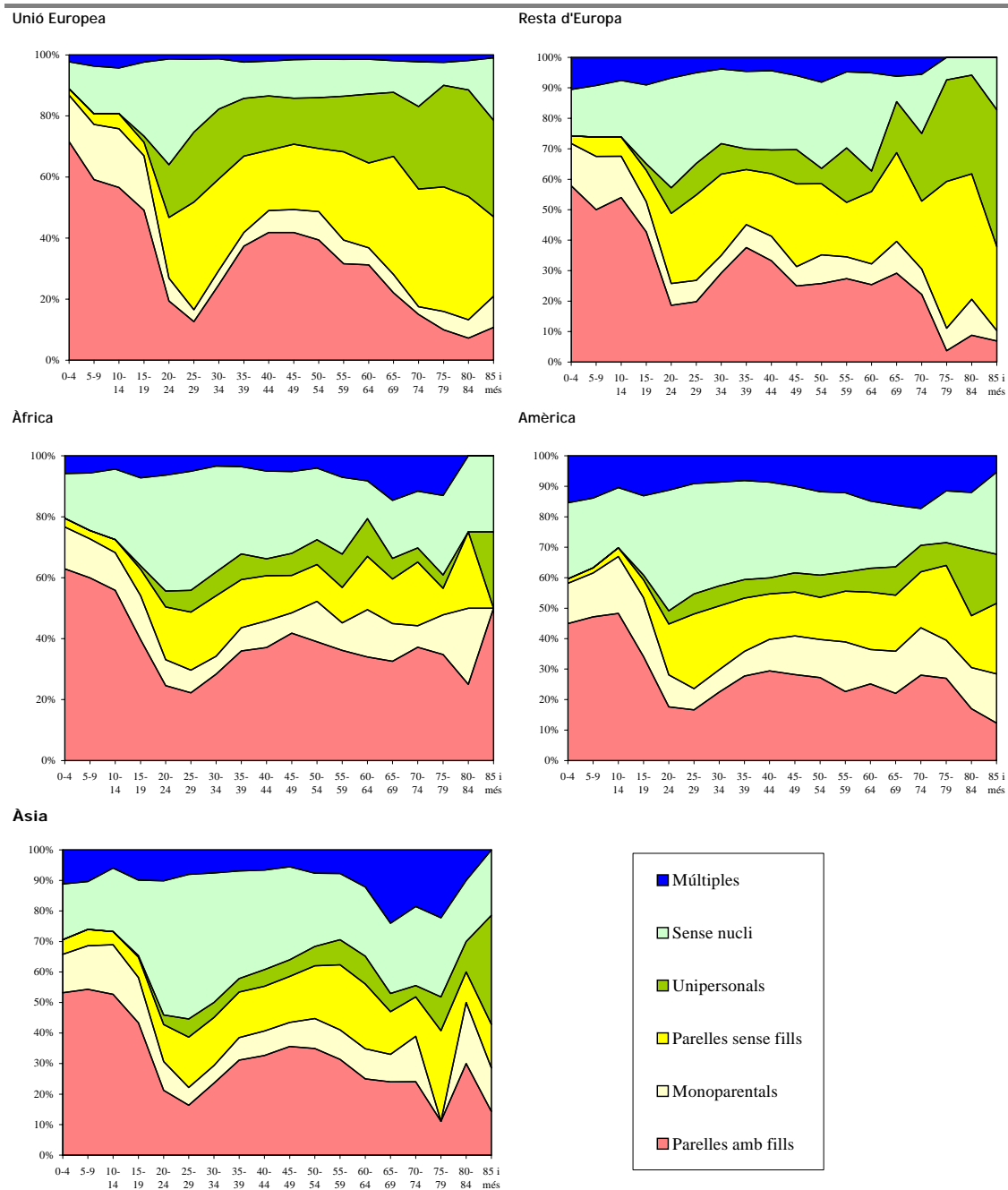
	Resta Europa			Unió Europea			Àfrica			Amèrica			Àsia		
	Home	Dona	Total	Home	Dona	Total	Home	Dona	Total	Home	Dona	Total	Home	Dona	Total
Unipersonals	7,3	9,2	8,2	17,1	20,6	18,7	7,0	3,8	5,7	5,5	4,9	5,2	4,4	4,0	4,3
Unipersonals	7,3	9,2	8,2	17,1	20,6	18,7	7,0	3,8	5,7	5,5	4,9	5,2	4,4	4,0	4,3
Sense nucli	27,8	23,9	25,9	15,7	17,8	16,7	33,1	25,9	30,3	31,8	31,5	31,6	41,7	24,4	35,1
Sense nucli	17,0	14,9	16,0	13,5	15,3	14,4	23,8	16,6	20,9	13,3	15,0	14,2	31,2	12,9	24,2
Més d'una família	10,8	9,0	9,9	2,2	2,5	2,4	9,3	9,3	9,3	18,6	16,5	17,4	10,5	11,5	10,8
Parelles	51,8	51,8	51,8	59,2	52,1	55,9	47,2	54,1	49,9	44,0	41,3	42,5	38,2	53,0	43,9
Parella sense fills	8,8	11,0	9,9	21,3	17,6	19,6	5,0	4,8	4,9	6,6	6,6	6,6	3,1	5,2	3,9
Parella amb fills	15,4	14,6	15,0	26,3	23,5	25,0	15,5	18,9	16,9	12,6	10,7	11,5	11,7	17,9	14,1
Parella sense fills, amb altres persones	12,0	10,8	11,4	6,2	5,2	5,7	9,4	9,5	9,5	9,9	9,3	9,6	9,4	10,1	9,7
Parella amb fills amb altres persones	15,7	15,4	15,5	5,4	5,8	5,5	17,2	20,9	18,7	14,9	14,6	14,8	14,0	19,9	16,2
Monoparentals	7,6	9,0	8,3	6,0	8,0	6,9	8,0	10,6	9,0	8,4	12,1	10,5	8,1	9,3	8,6
Mare sola amb fills	1,2	2,9	2,1	1,4	4,7	2,9	0,3	1,6	0,8	1,7	3,5	2,7	0,3	1,8	0,9
Pare sol amb fills	1,2	0,2	0,7	1,5	0,4	1,0	1,1	0,5	0,9	0,6	0,1	0,4	1,2	0,6	1,0
Mare sola amb fills amb altres persones	2,4	4,2	3,3	1,6	1,7	1,6	2,5	5,1	3,5	4,4	7,4	6,1	1,8	3,9	2,6
Pare sol amb fills amb altres persones	2,7	1,7	2,2	1,4	1,3	1,3	4,1	3,4	3,8	1,6	1,2	1,4	4,7	3,1	4,1
Múltiples	5,5	6,1	5,8	2,0	1,5	1,8	4,7	5,6	5,1	10,3	10,2	10,2	7,5	9,2	8,2
Més d'un nucli familiar	5,5	6,1	5,8	2,0	1,5	1,8	4,7	5,6	5,1	10,3	10,2	10,2	7,5	9,2	8,2
Total general	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Cens de 2001, amb les dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

La distribució en un o altre tipus de llar entre la població de nacionalitat estrangera observada segons l'agrupació continental mostra una situació on els europeus comunitaris

es diferencien dels altres subgrups presentats (veure taula 5.19). Una major proporció dels que viuen sols, el 18,7% que supera fins i tot el 10,6% dels espanyols per una major freqüència d'aquest tipus de llar en les edats joves, una menor incidència de les llars sense nucli i múltiples, i un major pes de la població que viu en parella (especialment la parella sense fills) sense experimentar l'increment de representativitat en les formes de llar complexes, denoten una major proximitat a l'estructura del total de residents del municipi, tot i les evidents disparitats segons l'edat (veure figura 5.16).

Figura 5.16.- Distribució percentual de la població segons l'edat, la nacionalitat i el tipus de llar on resideix, Barcelona, 2001.

Font: Cens de 2001, amb les dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

Els que viuen en llars unipersonals se situen en valors al voltant del 5% en les altres agrupacions continentals, en aquest cas, els residents amb nacionalitats de la resta d'Europa es troben a mig camí entre els comunitaris i la resta de nacionalitats. Entre africans, americans i asiàtics destaca per sobre de tot els percentatges que assolixen els residents en llars sense nucli, entorn del 30%, i amb diferències significatives entre homes i dones en els casos d'africans i asiàtics. Les llars múltiples són especialment considerables entre els americans, i en menor mesura els asiàtics, mentre que les estructures nuclears complexes, a excepció dels europeus comunitaris, ostenten per cada agrupació continental valors per sobre del 30%. La presència destacada en altres tipologies es produeix, per exemple, en l'11% de dones americanes que resideixen en llars monoparentals encapçalades per una dona, o les diferències entre sexes en les llars sense nucli per africans i asiàtics, en el primer cas aquestes varien del 33% dels homes al 26% entre les dones, i en el segon del 41,7% al 24,4%. Entre els africans aquesta pauta prové sobretot dels marroquins i en menor mesura dels algerians, i en el cas dels asiàtics dels pakistanesos (entre els filipins la situació és la contrària, hi ha més dones que homes en aquest tipus de llar).

L'estructura de la llar entre la població de nacionalitat estrangera ens mostra per tant una situació força més complexa que la del conjunt de residents del municipi. Si entre aquests, el creixement de les llars unipersonals és el clar reflex d'un procés de disminució de la talla familiar, alhora que creixen les famílies sense fills, entre els estrangers dominen tant les llars sense nucli familiar com les estructures complexes, que en un o altre cas es troben en constant disminució entre la població amb nacionalitat espanyola. La recent arribada en la major part de situacions de la població de nacionalitat estrangera i la complexitat de la llar resultant ens pot estar parlant, en bona part dels casos i per l'any 2001, tant d'unes estructures marcades per la transitorietat com d'estratègies alhora d'accedir a un habitatge en condicions, i en un o altre cas, amb un potencial elevat de creació de noves llars.

5.4.- EL PARC D'HABITATGES DE LA CIUTAT DE BARCELONA: MIRALL D'UNA ESTRUCTURA URBANA SATURADA

L'evolució del parc d'habitatges de la ciutat de Barcelona és un clar reflex de la progressiva saturació urbanística que experimenta gradualment el municipi, i que es manifesta a partir de la dècada dels vuitanta amb l'aturada de l'increment del nombre total d'habitatges. Aquesta circumstància coincideix amb la fi del creixement demogràfic i amb l'inici de la pèrdua de població, fenomen on la disponibilitat i la qualitat de l'habitatge s'han configurat com dos dels principals arguments interpretatius de la sortida de població cap a municipis veïns (Serra, 1997), i on la mobilitat intermunicipal es troba fortament determinada pels canvis residencials amb una estreta relació amb la dinàmica demogràfica (Cabré i Módenes, 1997). D'aquesta manera s'explicaria la menor activitat constructora en els darrers vint anys, però també la recuperació en l'últim Cens com a habitatges principals d'habitatges construïts en anys anteriors, tant per una major pressió en el mercat davant del canvi de conjuntura demogràfica com per una major exhaustivitat en el recompte, assumint la importància del paper de l'habitatge en el desenvolupament demogràfic del municipi.

¿Quines característiques relacionen l'habitatge amb la població de nacionalitat estrangera? L'habitatge s'ha configurat en una de les qüestions centrals al parlar d'immigració, sobretot en els àmbits urbans. Per un cantó, les característiques i disponibilitats del parc d'habitatges existent tenen una forta influència en la distribució de la població de nacionalitat estrangera, per exemple, la relació entre la localització en els barris de la ciutat de l'habitatge en règim de lloguer i la sobrerrepresentació de la població estrangera en aquest tipus de tinença; per l'altre, apareix l'interès per conèixer quines són les condicions d'habitabilitat d'aquest col·lectiu, sobretot tenint en compte la possible sobreocupació o degradació dels habitatges on acaben residint en un primer estadi. L'arribada de migrants estrangers fa perdurar o fins i tot entrar en el mercat habitatges que d'altra manera no hi serien, per presentar condicions per sota de les demandades per la mitjana de la població no immigrada (Martínez Veiga, 1999). L'evolució i millora en el temps d'aquestes característiques inicials és estudiada com a reflex del procés d'integració. Tot i aquest notable interès, les dades que ens relacionen habitatge i població de nacionalitat estrangera són escasses. Els censos de població i habitatge són ara per ara les úniques eines disponibles per conèixer aquesta relació a escala inframunicipal en una ciutat com Barcelona. El Cens de 1991, per la seva antiguitat i el subregistre que pateix no és actualment un instrument vàlid. El Cens de 2001, en canvi, ens aporta la primera possibilitat de conèixer les característiques de l'habitatge de la població estrangera, entenent que la situació dibuixada es correspon a la d'un moment d'acceleració dels fluxos migratoris

i de, majoritàriament, de primer assentament a la ciutat. En aquest apartat, d'una banda s'aporta una anàlisi exhaustiva de les característiques de l'habitatge del Cens i de la població que hi resideix, per més endavant aprofundir en el mateix sentit però a escala inframunicipal.

Com s'ha avançat, les darreres dades disponibles sobre el nombre d'habitatges a la ciutat de Barcelona provenen del Cens de població i habitatges de 2001, amb data de referència a 1 de novembre. En aquells instants, Barcelona assolia el seu màxim històric en quant al nombre d'habitatges existents en el municipi en un recull censal, amb 757.928 unitats, amb un augment considerable en relació a 1991, 88 mil habitatges més i un 13,2% d'increment en comparació als 669.459 de deu anys enrere, fet especialment rellevant si tenim en compte l'evolució dibuixada en la taula 5.20, on el nombre d'habitatges havia fins i tot disminuït lleugerament en la dècada precedent.

Taula 5.20.- Evolució del nombre d'habitatges a la ciutat de Barcelona i mitjana d'ocupació per habitatge, 1910-2001.

Any	Nombre d'habitatges	Increment percentual	Persones per habitatge ocupat (mitjana)
1910	163.217	-	4,80
1920	185.326	13,5	4,51
1930	229.031	23,6	4,43
1940	243.617	6,4	4,44
1950	279.500	14,7	4,66
1960	330.273	18,2	4,08
1970	520.263	57,5	3,74
1980	673.514	29,5	3,02
1991	669.459	-0,6	2,85
2001	757.928	13,2	2,51

Font: Plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

En aquest recompte únicament apareixen els habitatges adjectivats com a familiars. Es considera amb l'adjectiu de familiar aquells habitatges destinats a la residència d'una o varies persones. S'exclouen del recompte, per tant, els destinats a altres usos com poden ser el d'oficines o magatzems. De totes maneres, no totes aquestes unitats censades com a familiars es troben funcionant en el seu ús residencial. Així, els habitatges destinats a la residència de forma continuada són els anomenats principals, en els quals se centrà l'anàlisi de les seves característiques. En els altres tipus, desocupats i secundaris, les característiques resultants tenen menor fiabilitat per la seva pròpia definició d'ús, que en dificulta la recollida exhaustiva de dades. De fet, tan sols el 86% dels habitatges enregistrats el 1981 i 1991 es dediquen a la residència continuada, per un percentatge inferior, del 78%, en el darrer Cens. Aquesta menor incidència dels habitatges principals l'any 2001 es deu a un increment dels censats com a secundaris (del 3,3% al 7,6% del total), i dels desocupats

(del 10,4% al 13,3%), encara que el nombre de residències principals també hagi augmentat considerablement en pràcticament 18 mil unitats, com es pot veure en la taula 5.21. Gairebé el 21% dels habitatges no es troben per tant ocupats com a habitatges principals, destacant especialment la xifra dels cent mil habitatges declarats com a desocupats a la ciutat.

Entre els censos de 1991 i 2001 existeix una diferència positiva de 88 mil habitatges. No obstant, únicament 34.256 habitatges, siguin del tipus que siguin, es registren com a construïts en la dècada dels noranta (veure taula 5.22). Aquest total és el resultat dels aproximadament 3 o 4 mil habitatges nous que es construeixen anualment a la ciutat, xifra que d'altra banda està lluny de la necessària per atendre la forta dinàmica interna de la població dels darrers anys (Esteban, 1998). Tot i una evolució demogràfica on les defuncions superen els naixements, la progressiva disminució del nombre mitjà d'ocupació de les llars i la creixent dinàmica de noves creacions, degut a l'arribada de les generacions plenes dels anys seixanta i setanta al moment de formació de noves llars, no pot ser assumida per la pròpia ciutat.

Taula 5.21.- Tipologia dels habitatges familiars de la ciutat de Barcelona, 1981-2001.*

	1970	1981	1991	2001
Total habitatges	512.839	673.506	669.459	757.928
Principals	466.861 91,0	579.831 86,1	576.640 86,1	594.451 78,4
Secundaris	6.469 1,3	14.399 2,1	21.952 3,3	57.719 7,6
Desocupats	39.509 7,7	79.276 11,8	69.908 10,4	100.771 13,3
Altres	-	-	959 0,1	4.987 0,7

*les dates de referència són 31 de desembre per 1970, 1 de març per 1981 i 1991, i 1 de novembre per 2001.

Font: Cens d'habitatges, amb dades del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona i de Ràfols (1997). Elaboració pròpia.

Els 88 mil nous habitatges apareguts en l'interval intercensal, per tant, no són producte tan sols d'un augment de producció. Més de cinquanta mil habitatges, aproximadament, apareixen de bell nou. Aquest fet s'hauria d'atribuir tant a canvis d'usos d'habitatges preexistents com a una possible major cobertura del Cens, sobretot d'aquells habitatges no destinats a residència principal, que de fet són els que experimenten un major increment percentual. Així, els habitatges principals en la darrera dècada augmenten en 17.811 (el 3,1%), per creixements dels habitatges secundaris de 35.767 unitats (un 163%), i de 30.863 unitats entre els desocupats (el 44% més que deu anys enrere). Al mateix temps, l'increment del 3,1% en els habitatges principals coincideix amb una pèrdua en l'interval intercensal de prop de 140 mil residents, un 8,5% dels 1.643.542 residents de 1991. D'ambdues dades es

desprèn una important reducció de l'ocupació de l'habitatge, de les 2,85 persones per habitatge de 1991 a les 2,51 de deu anys més tard.

Taula 5.22.- Tipologia dels habitatges de la ciutat de Barcelona segons el Cens de 2001 i l'any de construcció.

	Principals		Secundàries		Desocupades		Altres		Total
Abans de 1900	51.790	71,4	5.614	7,7	14.026	19,3	1.073	1,5	72.503
1900-1920	42.428	75,6	4.109	7,3	9.200	16,4	381	0,7	56.118
1921-1940	56.436	76,3	5.784	7,8	11.197	15,1	539	0,7	73.956
1941-1950	38.486	77,8	4.102	8,3	6.556	13,3	318	0,6	49.462
1951-1960	85.568	80,8	6.869	6,5	12.911	12,2	527	0,5	105.875
1961-1970	158.122	81,6	13.476	7,0	21.281	11,0	897	0,5	193.776
1971-1980	112.881	81,0	10.882	7,8	14.898	10,7	693	0,5	139.354
1981-1990	22.691	78,9	2.914	10,1	2.974	10,3	181	0,6	28.760
1991-2001	23.357	68,2	3.631	10,6	6.932	20,2	336	1,0	34.256
No es aplicable	2.692	69,6	338	8,7	796	20,6	42	1,1	3.868
TOTAL	594.451	78,4	57.719	7,6	100.771	13,3	4.987	0,7	757.928

Font: Cens de població i habitatges de 2001, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

L'alta representació dels habitatges desocupats o buits i secundaris, més del 20% del parc d'habitatges familiars, no sempre es correspon amb la realitat d'ús d'aquests. Esteban (1998), especula que aproximadament el 50% dels habitatges buits a Barcelona es troben ocupats, i l'altre meitat es correspondria a habitatges en mal estat de conservació. Aquesta dada, en un moment com l'actual de forta pressió sobre el mercat de l'habitatge, implica un potencial menor de sortida al mercat de nous habitatges, i en canvi té una evident repercussió sobre el nombre final de residents al municipi (que es trobaria força per sota del real). De totes maneres, encara romandria un nombre important d'habitatges desocupats que podrien retornar al mercat. La desocupació entre els habitatges construïts en la darrera dècada, en canvi, i que arriba al 20%, pot ser altrament motivada pel fet de tractar-se d'habitatges encara en procés de venda o de finalització.

Les característiques de l'habitatge: any de construcció, superfície i tinença

A continuació l'anàlisi se centrarà en els habitatges principals. Les característiques fonamentals disponibles d'aquests fan referència a la seva superfície, a l'any de construcció, al règim de tinença i a les instal·lacions bàsiques disponibles, encara que aquesta darrera característica s'hagi vist reduïda a poques variables l'any 2001 en comparació a censos precedents.

Observant la taula 5.23 on es mostra la distribució, pels anys 1981, 1991 i 2001 de l'any de construcció dels habitatges principals de la ciutat, es pot veure com encara s'observa la forta activitat constructora de la dècada dels seixanta, una quarta part dels habitatges de 2001 són construïts en aquells deu anys. La presència d'habitatges anteriors a 1940 és no obstant significativa, una altra quarta part del parc d'habitatges actual és construït abans

d'aquesta data. A diferència de 1981 i com ja s'observava l'any 1991, aquests edificis històrics han deixat de constituir-se com a principal grup d'habitatges, tot i que encara mantenen una representativitat considerable. La dècada dels setanta i dels cinquanta, en aquest ordre, representen també un alt volum entre els habitatges principals existents. En canvi, de 1981 ençà, l'activitat constructora ha estat significativament inferior, fet que es tradueix en una menor presència d'habitatges construïts en aquests vint anys. D'aquesta evolució en resulta que únicament un de cada tretze habitatges principals de la ciutat ha estat edificat en els darrers vint anys, considerant com a referència la data censal. Aquesta situació d'estancament és encara més evident si es fa la comparació amb el total de Catalunya, on el 22,6% dels habitatges són construïts a partir de 1981, o Espanya, amb el 29,1%. Si la comparació es realitza en un àmbit similar, i introduint dades de la ciutat de Madrid, aquest valor és del 19,2%, per tan sols el 7,7% a Barcelona, fet que tradueix sobretot la manca de sòl urbanitzable a la ciutat comtal.

Taula 5.23.- Habitatges principals de la ciutat de Barcelona, segons any de construcció. 1981-2001.

	1981		1991		2001	
Abans de 1940	180.343	31,1	152.263	26,4	150.654	25,3
1941-1950	24.144	4,2	23.050	4,0	38.486	6,5
1951-1960	88.175	15,2	73.853	12,8	85.568	14,4
1961-1970	165.824	28,6	165.434	28,7	158.122	26,6
1971-1980	121.076	20,9	136.814	23,7	112.881	19,0
1981-1990 (1)	269	0,0	25.226	4,4	22.691	3,8
1991-2001	-	-	-	-	23.357	3,9
No és aplicable	-	-	-	-	2.692	0,5
TOTAL	579.831	100,0	576.640	100,0	594.451	100,0

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Un dels fets destacats al comparar les dades de l'any 1991 amb les més recents de 2001 és l'increment del 28% observat en el nombre d'habitatges principals construïts en el període 1941-60. Aquest fet, en principi no esperable en tant que un habitatge amb el pas dels anys hauria de desaparèixer progressivament ja fos per la seva desaparició física o bé perquè passessin a integrar altres categories (secundaris o desocupats), pot considerar-se com a indicador d'una major pressió sobre el mercat immobiliari que hauria fet retornar al mercat un cert nombre d'habitatges, hipòtesi que es veuria condicionada per la fiabilitat del procés de recollida de dades. D'aquesta mateixa taula (taula 5.23) es desprèn també com el parc d'habitatges de la ciutat és cada cop de major edat. L'antiguitat mitjana dels habitatges principals de Barcelona es trobaria, aproximadament, en uns 49 anys l'any 2001. La poca activitat constructora de la darrera dècada així com el retorn d'habitatges del període 1941-60, fa que en relació a la mitjana de 1991, calculada entorn als 41 anys (Bayona, 2002), la mitjana dels habitatges barcelonins hagi envellit gairebé una dècada. A tall comparatiu,

Barcelona mostraria un envelliment dels seus habitatges força superior al del conjunt de Catalunya (39,2 anys), Espanya (35,3), o la ciutat de Madrid (37,4 anys).

Taula 5.24.- Habitatges principals de la ciutat de Barcelona, segons superfície útil, 1981-2001.

	1981		1991		2001	
		(%)		(%)		(%)
Fins a 30 m ²	15.853	2,7	9.253	1,6	3.339	0,6
31-60 m ²	175.361	30,2	161.449	28,0	156.732	26,4
61-90 m ²	269.136	46,4	280.870	48,7	301.291	50,7
91-120 m ²	76.871	13,3	82.734	14,3	94.280	15,9
121-150 m ²	21.166	3,7	21.476	3,7	20.185	3,4
Més de 150 m ²	21.444	3,7	20.858	3,6	18.624	3,1
TOTAL	579.831	100,0	576.640	100,0	594.451	100,0

Font: Censos d'habitatges, 1981, 1991 i 2001, amb dades del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona i de l'INE. Elaboració pròpia.

Una segona variable que ens caracteritza l'habitatge és la seva superfície. La mitjana de superfícies que presenten els habitatges de Barcelona es troba situada l'any 2001 en una xifra aproximada⁴ de 77,7 m². Més de la meitat del parc existent es localitza en l'interval al voltant d'aquesta xifra, entre els 61 i 90 metres quadrats, per gairebé una quarta part en l'interval precedent, entre els 31 i 60 m², amb un 16% entre els 91 i els 120 m². En els extrems, en la part inferior de la distribució trobem un 0,6% d'habitatges inferiors als 30 m², per un 6,5% que superen els 120 m². Cal destacar, per tant, l'elevada proporció d'habitatges petits existents a la ciutat, que a la reduïda superfície molts cops s'hi ha de sumar un any de construcció elevat o una baixa qualitat en l'edificació. Tot i aquesta xifra, en relació a anys anteriors s'observa una reducció de les superfícies menors (i també de les majors), i un pes cada cop més important d'aquelles pròximes a la mitjana. La superfície disponible a la ciutat és com s'esperava menor que en el conjunt de Catalunya o d'Espanya (86,5 i 89,7 m²), i de característiques similars a la de Madrid (78,1 m²).

Relacionada estretament amb la superfície, coneixem també el nombre d'habitacions disponibles, que en mitjana és de 4,5 per habitatge (sense incloure el bany). Aquesta vegada, en la comparació, la variabilitat és menor, tot i que Barcelona mostra la xifra inferior: Madrid ostenta un nombre pràcticament idèntic (4,6), i són lleugerament superiors les dades del conjunt de Catalunya (4,8) i d'Espanya (5,0).

En darrer lloc, el règim de tinença dels habitatges barcelonins segueix una evolució on la propietat aconsegueix cada vegada major representativitat. Així, l'any 2001 el 68,1% dels habitatges principals es troben en règim de propietat, per un 28,5% en règim de lloguer i un

3,4% catalogat com a altres situacions. El pes del lloguer és cada cop menor: essent majoritari l'any 1970, un 62,3% dels habitatges eren de lloguer, disminueix al 46,4% de l'any 1981, al 35,6% de 1991 fins situar-se al 28,5% actual, mentre que la tinença augmenta de forma gairebé complementària, del 33,4% a 1970, el 49,5% el 1981, el 61,5% el 1991 fins el 68,1% del darrer recompte. S'observa, per tant, com en pràcticament trenta anys s'ha capgirat la relació entre els dos principals règims d'accés a l'habitatge. Així, fins a 405.090 habitatges es troben l'any 2001 en règim de propietat, amb un augment considerable de més de 60 mil unitats en relació als 343.599 de deu anys enrere. D'aquests, en poc més de 100 mil habitatges, un 29%, els propietaris encara es trobaven l'any 2001 pagant l'habitatge, mentre que en el 71% restant aquest es troba ja totalment pagat. Els habitatges de lloguer, en canvi, disminueixen el seu nombre dels 205.182 de 1991 als 169.137 de l'any 2001. La disminució prové tant del trànsit dels habitatges d'un règim de tinença a un altre com per la pràctica desaparició de noves ofertes de lloguer. Aquesta tendència d'increment de la propietat es produeix de forma similar en el conjunt d'Europa, tot i que amb majors quotes de lloguer. No en va, Espanya és un dels països europeus on la propietat és més elevada (Trilla, 2001). Tot i aquesta dinàmica, Barcelona encara mostra una permanència del règim de lloguer força superior al conjunt espanyol o català, on el lloguer se situa en valors de l'11,4 i el 16,6% respectivament, i alhora és força major que en d'altres grans ciutats de l'Estat. Així, a Madrid el lloguer tan sols representa el 16,5% dels habitatges familiars, el 12% a València i Màlaga, o el 10,5% a Sevilla i a Valladolid.

Aquestes mateixes característiques explotades pel conjunt d'habitatges són també disponibles, en major o menor mesura, per la població que hi resideix, amb la diferència de que únicament es coneixen les dades d'aquells que resideixen en habitatges familiars, d'altra banda grup que conforma la gran majoria de la població. El 26,2% dels habitatges són ocupats per una única persona, situació creixent en el temps (aquesta proporció era del 18,1% a 1991 i del 22,1% el 1996), per un 29,8% on hi trobem dues persones. Conjuntament amb la categoria de tres persones, que representa el 21,2%, sumen el 77,2% dels habitatges de la ciutat, indicant una baixa ocupació generalitzada. La categoria de quatre persones agrupa al 16,3% dels habitatges, amb tan sols el restant 6,6% amb cinc o més persones per habitatge. L'habitatge majoritari és per tant aquell on hi trobem tan sols dues persones residint, i en menys de la meitat dels habitatges hi resideixen més de dues persones. L'alta presència d'habitatges unipersonals s'ha de relacionar estretament amb l'envelliment, ja que gairebé la meitat dels casos es corresponen amb persones de 65 anys i més.

---

⁴ El càlcul s'ha efectuat utilitzant els intervals que ens dona l'INE per les dades agregades. Tenint en compte la tendència en aquesta variable de declarar xifres rodones, la mitjana es pot veure més o menys allunyada del valor real segons l'interval.

5.4.1.- Les característiques dels habitatges on resideix població de nacionalitat estrangera

Entre la població de nacionalitat estrangera el percentatge de residents en habitatges principals és lleugerament menor que en el total, del 95,4% i, per tant, enlloc de les 95.356 persones de nacionalitat estrangera censades s'analitzen els 91.015 residents que es troben en aquests. Entre les diferents variables disponibles que ens relacionen la població estrangera amb l'habitatge, la tinença és possiblement la que mostra majors diferències entre la població total de la ciutat i la població de nacionalitat estrangera. El fet que la major part dels residents estrangers porti pocs anys residint en el municipi i es pugui trobar en molts casos en situació de transitorietat o de precarietat, es veu reflectida en l'accés i les característiques de l'habitatge on resideix. L'habitatge, en el cas de la població estrangera accentua si és possible el seu paper de filtre poblacional. Les llars amb rendes inferiors, i que no poden accedir al mercat en propietat, o bé marxen de la ciutat cap a altres municipis propers, o bé acaben concentrant-se en aquelles zones del municipi amb major presència d'habitatges en lloguer. Si per la població en general la capacitat econòmica que dóna accés a l'habitatge acaba segregant la població de forma jerarquizada, en el cas de la població de nacionalitat estrangera no es pot menystenir els prejudicis que reordenen de forma encara més exclouent les característiques de l'habitatge i la ubicació del mateix. Aquests prejudicis actuaran de forma ben palesa en el lloguer de l'habitatge, que és al que la majoria dels estrangers accedeixen en un primer instant, si descomptem l'estança en pensions o el relloguer de cambres. En aquest sentit, s'haurà de tenir en compte, com recorda Leal (2001), que el mercat de lloguer presenta característiques espacials i de condicions de l'habitatge diferenciades del que seria el mercat d'habitatges en propietat, i que la seva localització manté al mateix temps una clara correlació estadística amb la presència d'estrangers (veure, per exemple, Vázquez Varela, 2003, per la ciutat de Madrid). Així, i amb dades de l'any 2001 per la ciutat de Barcelona, els habitatges de lloguer són més petits (80,1 m² els de propietat i 72,6 m² els de lloguer), amb menor nombre d'habitacions (4,6 per 4,2 respectivament) i major antiguitat (43,8 per 60,1 anys de mitjana cadascun). A més, en certes tipologies d'habitatge el lloguer és encara major que la propietat, com són els habitatges construïts abans de 1900, els que consten d'una o dues habitacions, o bé els de superfície útil menor als 45 m². Si quan augmentem l'any de construcció o disminuïm el nombre d'habitacions creix la proporció de lloguer, la superfície manté un altre comportament, ja que a partir de superfícies superiors als 105 m² la proporció d'habitatges en lloguer torna a incrementar-se, encara que lleugerament. Territorialment, com s'observarà més endavant, les diferències són encara més acusades: en certs barris el parc d'habitatges en lloguer és majoritari i supera el 60%, en d'altres, no arriba al 10% dels habitatges principals.

La propietat, com s'ha comentat predominant al fer referència als habitatges, ho és encara més entre la població. El 70,6% dels barcelonins viu sota règim de propietat, xifra que s'eleva a un 73,6% entre els que disposen de nacionalitat espanyola. En contraposició, el lloguer és predominant entre la població de nacionalitat estrangera, el 73% dels estrangers viuen en lloguer, essent aquesta xifra del 77% entre africans i americans, del 69% entre asiàtics i del 62% entre els europeus. En el conjunt de la població, en canvi, tan sols un 26% es troben residint en lloguer, valor que descendeix al 23% si es considera únicament la població de nacionalitat espanyola. Aquestes dades diferenciades provoquen que l'impacte de la població de nacionalitat estrangera en un o altre tipus d'habitatge sigui, l'any 2001, dispar. Entre els que viuen en propietat, el 2,1% són estrangers, per un 17% entre els que viuen en règim de lloguer.

Taula 5.25.- Població segons el règim de tinença de l'habitatge a Barcelona, segons nacionalitat. En nombres absoluts i percentatges, 2001.

	ALTRES	LLOGUER	PROPIETAT	TOTAL
Àfrica	224	7.416	1.979	9.619
Amèrica	1.326	37.944	9.562	48.832
Àsia	304	8.779	3.556	12.639
Europa	609	12.350	6.856	19.815
Altres	3	64	43	110
Estrangers	2.466	66.553	21.996	91.015
Espanyols	43.886	325.642	1.031.066	1.400.594
Total població	46.352	392.195	1.053.062	1.491.609
Àfrica	2,3	77,1	20,6	100,0
Amèrica	2,7	77,7	19,6	100,0
Àsia	2,4	69,5	28,1	100,0
Europa	3,1	62,3	34,6	100,0
Altres	2,7	58,2	39,1	100,0
Estrangers	2,7	73,1	24,2	100,0
Espanyols	3,1	23,3	73,6	100,0
Total població	3,1	26,3	70,6	100,0
Àfrica	0,5	1,9	0,2	0,6
Amèrica	2,9	9,7	0,9	3,3
Àsia	0,7	2,2	0,3	0,8
Europa	1,3	3,1	0,7	1,3
Altres	0,0	0,0	0,0	0,0
Estrangers	5,3	17,0	2,1	6,1
Espanyols	94,7	83,0	97,9	93,9
Total població	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Cens de població i habitatges de 2001, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Encara que el règim de lloguer sigui a hores d'ara el model de tinença prioritari entre la població de nacionalitat estrangera de Barcelona, cal no extrapolar la situació actual a la possible evolució futura, i observar aquesta xifra tenint en compte l'any d'arribada al municipi i el paper de la ciutat com a redistribuïdora de població cap a la resta de Catalunya en el moment de plantejar-se un probable canvi en la tinença de l'habitatge. El 24% de propietaris entre la població estrangera prové de percentatges inferiors al 15% entre els arribats en els dos darrers anys fins a xifres superiors al 35% entre aquells que porten un mínim de deu anys en el municipi, amb un màxim del 43% entre els arribats abans de 1961,

amb una correlació positiva entre any d'arribada i propietat per totes les agrupacions continentals i nacionalitats (taula 5.26). Al mateix temps, aquests percentatges es mouen en valors inferiors als observats en el conjunt de Catalunya, on un de cada tres residents estrangers viu en un habitatge de propietat, percentatge superior al 40% entre aquells que porten més de deu anys residint al país. L'accés a l'habitatge per tant pot tenir un caràcter territorialment selectiu, tant dintre el propi municipi de Barcelona com orientant una redistribució de la població de nacionalitat estrangera en direcció a la regió metropolitana (Domingo i Bayona, 2004).

Taula 5.26.- Proporció de residents estrangers en règim de propietat, segons l'any d'arribada a Espanya i l'origen continental, 2001.

	Àfrica	Àsia	Amèrica	Europa	Total Estrangers
Abans de 1961	33,0	33,9	41,3	58,9	44,3
1961-1970	28,4	28,2	33,5	56,4	36,5
1971-1980	29,1	30,3	35,0	53,1	36,8
1981-1990	25,0	30,7	38,0	48,4	35,8
1991-1995	19,5	28,1	32,5	40,7	30,6
1996-2001	16,1	14,0	21,2	17,7	15,7
	20,6	19,6	28,1	34,6	24,1

Font: Cens de població i habitatges, 2001, amb dades de la plana web de l'INE. Elaboració pròpia.

L'any de construcció de l'habitatge

L'antiguitat de l'habitatge també marcarà diferències significatives dins de la població en funció de la seva nacionalitat. Aquest fet, d'altra banda, és ja esperable per la relació positiva existent entre any de construcció i règim de tinença de l'habitatge, a major any de construcció majors possibilitats de trobar-se en règim de lloguer. Així, els estrangers es troben sobrerrepresentats en tot el parc d'habitatges construït abans de 1950, especialment el més antic (veure taula 5.27). D'aquesta manera, gairebé la meitat de la població estrangera resideix en habitatges construïts abans de 1950.

Segons la nacionalitat, és entre els asiàtics i africans on aquests valors són superiors, situació lligada a la seva presència a Ciutat Vella. Amb més o menys intensitat, aquesta sobrerrepresentació és notable entre tots els orígens continentals, únicament en el cas dels europeus els habitatges construïts més endavant de 1950 tenen un pes important, com és el 5,6% d'europeus residents en habitatges construïts en la dècada dels noranta, i que se situen fins i tot per sobre del 4,1% general.

La mitjana d'antiguitat de l'habitatge pel total de la població se situa en 47,6 anys, lleugerament per sota de la dels habitatges prèviament calculada i en funció de la desocupació desigual, és a dir, de diferències entre el nombre de persones a cada habitatge segons l'any de construcció, i que oscil·len entre un mínim de 2,3 persones en els habitatges

anteriors a 1900, fins a un màxim de 2,8 en els construïts en la dècada dels vuitanta. Aquest valor és lleugerament inferior entre els barcelonins de nacionalitat espanyola, amb 46,7 anys, i puja fins als 61,5 entre els estrangers. Asiàtics i africans, amb 78 i 72 anys respectivament, i americans i europeus amb 57 anys, mostren però diferències prou significatives en funció de la localització residencial dins de la ciutat.

Taula 5.27.- Població en habitatges principals segons la nacionalitat i l'any de construcció de l'habitatge, 2001.

	Abans de 1940	1941-50	1951-60	1961-70	1971-80	1981-90	1991-2001	No és aplicable	TOTAL
Àfrica	5.070	576	1.121	1.628	734	175	293	22	9.619
Amèrica	17.628	3.517	6.528	11.366	6.866	1.121	1.566	240	48.832
Àsia	7.656	853	898	1.470	1.143	244	343	32	12.639
Europa	7.062	1.408	2.511	3.866	2.986	740	1.108	134	19.815
Altres	48	9	13	22	14	3	1	0	110
Estrangers	37.464	6.363	11.071	18.352	11.743	2.283	3.311	428	91.015
Espanyols	310.452	86.111	199.099	385.784	293.783	61.173	58.103	6.089	1.400.594
TOTAL	347.916	92.474	210.170	404.136	305.526	63.456	61.414	6.517	1.491.609
Àfrica	52,7	6,0	11,7	16,9	7,6	1,8	3,0	0,2	100,0
Amèrica	36,1	7,2	13,4	23,3	14,1	2,3	3,2	0,5	100,0
Àsia	60,6	6,7	7,1	11,6	9,0	1,9	2,7	0,3	100,0
Europa	35,6	7,1	12,7	19,5	15,1	3,7	5,6	0,7	100,0
Altres	43,6	8,2	11,8	20,0	12,7	2,7	0,9	0,0	100,0
Estrangers	41,2	7,0	12,2	20,2	12,9	2,5	3,6	0,5	100,0
Espanyols	22,2	6,1	14,2	27,5	21,0	4,4	4,1	0,4	100,0
TOTAL	23,3	6,2	14,1	27,1	20,5	4,3	4,1	0,4	100,0
Àfrica	1,5	0,6	0,5	0,4	0,2	0,3	0,5	0,3	0,6
Amèrica	5,1	3,8	3,1	2,8	2,2	1,8	2,5	3,7	3,3
Àsia	2,2	0,9	0,4	0,4	0,4	0,4	0,6	0,5	0,8
Europa	2,0	1,5	1,2	1,0	1,0	1,2	1,8	2,1	1,3
Altres	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Estrangers	10,8	6,9	5,3	4,5	3,8	3,6	5,4	6,6	6,1
Espanyols	89,2	93,1	94,7	95,5	96,2	96,4	94,6	93,4	93,9
TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Cens de població i habitatges de 2001, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Altra vegada, i segons el segment del parc d'habitatges, la proporció de residents estrangers difereix entre el 10,8% que representen entre els que viuen en habitatges anteriors a 1940, al 3,6% en els construïts en la dècada dels vuitanta. La proporció d'estrangers és descendent quan més nou és l'habitatge, a excepció dels habitatges de la darrera dècada, on la població estrangera és el 5,4%.

La superfície i la grandària de la llar

La població de nacionalitat estrangera a Barcelona resideix, en mitjana, en habitatges de superfície menor. Si calculem aquesta mitjana se situa en 74,3 m², per 81,1 entre els espanyols, fet que pel total ens produeix uns 80,7 m², registre altra vegada superior a la del conjunt d'habitatges. Els residents estrangers, per tant, viuen en conjunt en habitatges 6,8 m² més petits. Per agrupacions continentals aquest cop s'observen majors discrepàncies, tenint en compte que la població amb nacionalitats europees se situa per sobre del conjunt

de barcelonins, amb habitatges que de mitjana fan 85 m². La resta d'agrupacions continentals es troben per sota del conjunt d'estrangers, amb asiàtics i americans amb superfícies entorn dels 72 m², i africans per sota, amb 65,6 m². Altra vegada la presència d'estrangers és notòria en el parc d'habitatges situat per sota dels estàndards que gaudeixen la resta de la població.

L'any d'arribada segueix configurant-se com a variable explicativa, a major antiguitat a la ciutat, major superfície: els que arribaren abans de 1961 disposen de 83 m², els arribats des de 1996, únicament 71, disminució que tot i amagar diferents composicions per nacionalitats és també és significativa per tots els agregats continentals.

En relació directa amb la superfície disposem de dades sobre el nombre d'habitacions. El total de residents de Barcelona viu, de mitjana, en un habitatge de 4,6 habitacions, lleugerament superior entre els espanyols, 4,7, i inferior entre els estrangers, de 4,2, amb un ventall que oscil·la entre les 3,8 d'africans, 4 d'asiàtics, 4,2 d'americans i 4,6 d'europes.

Taula 5.28.- Població en habitatges principals segons la nacionalitat i la superfície de l'habitatge, 2001.

	Fins 30 m ²	31-60 m ²	61-90 m ²	91-120 m ²	121-150 m ²	Més de 150 m ²	Total
Àfrica	123	4.515	3.994	722	134	131	9.619
Amèrica	593	16.842	23.558	5.727	846	1.266	48.832
Àsia	143	5.137	5.103	1.565	331	360	12.639
Europa	206	4.998	8.218	3.713	1.199	1.481	19.815
Altres	2	27	47	19	7	8	110
Estrangers	1.067	31.519	40.920	11.746	2.517	3.246	91.015
Espanyols	4.602	309.316	724.092	251.639	56.648	54.297	1.400.594
TOTAL	5.669	340.835	765.012	263.385	59.165	57.543	1.491.609
Àfrica	1,3	46,9	41,5	7,5	1,4	1,4	100,0
Amèrica	1,2	34,5	48,2	11,7	1,7	2,6	100,0
Àsia	1,1	40,6	40,4	12,4	2,6	2,8	100,0
Europa	1,0	25,2	41,5	18,7	6,1	7,5	100,0
Altres	1,8	24,5	42,7	17,3	6,4	7,3	100,0
Estrangers	1,2	34,6	45,0	12,9	2,8	3,6	100,0
Espanyols	0,3	22,1	51,7	18,0	4,0	3,9	100,0
TOTAL	0,4	22,9	51,3	17,7	4,0	3,9	100,0
Àfrica	2,2	1,3	0,5	0,3	0,2	0,2	0,6
Amèrica	10,5	4,9	3,1	2,2	1,4	2,2	3,3
Àsia	2,5	1,5	0,7	0,6	0,6	0,6	0,8
Europa	3,6	1,5	1,1	1,4	2,0	2,6	1,3
Altres	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Estrangers	18,8	9,2	5,3	4,5	4,3	5,6	6,1
Espanyols	81,2	90,8	94,7	95,5	95,7	94,4	93,9
TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Cens de població i habitatges de 2001, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Com passa amb l'antiguitat, la proporció de residents estrangers segons la superfície segueix una relació lineal, amb un 18,8% en habitatges de menys de 30 m², que descendeix fins el 4,2% entre aquells situats entre els 120 i 150 m². Aquesta relació, com en l'apartat anterior, únicament es trenca en els habitatges amb major superfície, on el 5,6% dels residents són estrangers. La dualització entre la població estrangera (amb una clara

sobrerrepresentació d'europaus en les categories d'habitatge més altes, però on no s'ha de descartar també l'existència d'estrangers treballant en el servei domèstic com interns per d'altres nacionalitats), ens expliquen aquesta inversió de la tendència al capdamunt de l'estructura de l'habitatge.

Les diferències en la superfície venen, però, determinades pel règim d'accés a l'habitatge. Així, els estrangers que viuen en habitatges de propietat disposen de major superfície que el total de barcelonins (85,2 m² respecte 82,8), tot i que aquesta relació únicament és certa entre els d'origen europeu. Així, a igual tinença de l'habitatge, la superfície és inferior, i el canvi de lloguer a propietat comporta entre els estrangers majors guanys en superfície que entre el total: si entre la població amb nacionalitat espanyola un i altre règim de tinença es diferencien en 7 m² de superfície, entre els estrangers es dobla aquest valor.

Aproximacions a la sobreocupació dels habitatges

Les diferències en la superfície de l'habitatge abans comentades s'incrementen si es considera la talla de la llar. Així, creuant la superfície mitjana de l'habitatge amb la talla de la llar per la població en funció de la nacionalitat, resulta que cada resident de la ciutat disposa, en mitjana, d'aproximadament⁵ 25 m². Per la població amb nacionalitat espanyola, aquesta xifra augmenta fins als 26 m², i disminueix entre els estrangers a uns 15,9 m² aproximadament. Per continents, els europeus comunitaris altra vegada se situen per sobre del conjunt de ciutadans, amb 30,8 m², per 18 dels no comunitaris, mentre americans, africans i asiàtics, en aquest ordre, disposarien teòricament en el conjunt del municipi de 14,2, 13,7 i 13,5 m² per cada resident. A més, si el conjunt de població amb nacionalitat espanyola mostra unes xifres similars a les trobades per Espanya, ja que la menor superfície dels habitatges abans esmentada es compensa amb una menor grandària de la llar, entre els estrangers la situació és inferior als que resideixen a la resta de l'Estat, ja que en conjunt un estranger a Espanya disposaria teòricament de 18,5 m². Les diferències majors es troben entre els asiàtics, amb 16,3 m² per persona en el conjunt d'Espanya.

La relació entre habitants i metres quadrats disponibles també ens permet parlar de sobreocupació (en aquest cas fent referència al concepte, en castellà, de "hacinamiento" o a l'anglès de "*overcrowded housing*"), com a indicador d'habitatge per sota dels estàndards (veure Myers i Baer, 1996) . En aquest cas, es considera com a tal el fet de no disposar de més de 10 m² per persona, i s'adjectiva com a greu quan la superfície és menor als 6 m² (veure, per exemple, la recent publicació del Colectivo Ioé, 2005, amb dades d'una enquesta pròpia). Posant en relació la població segons la grandària de la llar i la superfície de l'habitatge, a

---

⁵ Les dades provenen de creuar la talla de la llar amb les superfícies mitjanes, utilitzant els intervals de l'INE, i que poden reproduir i incrementar les diferències abans esmentades per la superfície.

Barcelona fins el 22,9% dels residents estrangers disposarien de menys de 10 m² per persona, i un 4,1% es trobarien per sota del llindar crític. En el primer cas, el 29,7% dels asiàtics i el 28,4% dels africans, però també el 27% dels americans mostrarien sobreocupació, per un 6,1% entre europeus (un 2,4% entre els comunitaris i un 17,2% entre la resta), mentre que la sobreocupació crítica abraçaria al 6,2% dels asiàtics, 4,9% dels americans, 4,5% dels africans i un reduït 0,7% entre els europeus (0,1 i 1,7% respectivament). Entre la població de nacionalitat espanyola, ambdues situacions es troben molt poc representades, 24.154 persones i l'1,7% en el primer cas, i 1.069 i tan sols el 0,08% en el segon.

Un segon indicador de sobreocupació fa referència al nombre d'habitacions per càpita de que es disposa. Aquest índex, anomenat també de densitat (veure també Colectivo Ioé, 2005), es dividiria en crític i moderat, en el primer cas quan el nombre d'habitacions per persona és inferior a 0,5, i el segon inferior a 1. Pel conjunt de barcelonins, creuant la població segons la talla de la llar i la disponibilitat d'habitacions de l'habitatge, un 28% es trobaria dintre d'aquesta definició: un 2,6% dels barcelonins en el primer cas i un 25,4% en el segon. Per la població estrangera aquests valors són força més elevats. Així, la densitat crítica assoleix valors del 26% dels asiàtics, 25,4% dels africans, 21,2% dels americans i un 6,3% entre els europeus, per un total del 19,1% en el conjunt d'estrangers. La densitat moderada, més representada, oscil·la entre un màxim pels asiàtics (el 46,2%) i el mínim entre europeus (el 23,9%). Un i altre valor, conjuntament, signifiquen que un total del 72% dels asiàtics i 71% dels africans disposen de menys d'una habitació per persona, per un 64% dels americans i un 30% dels europeus. Així, un de cada cinc estrangers disposa de menys de 0,5 habitacions per persona, i més de la meitat (el 58%), de menys d'una per cap.

La percepció de l'estat de l'habitatge segons el Cens

En darrer terme, el Cens de 2001 també ens proporciona la percepció de l'estat de conservació de l'habitatge, informació recollida en el Cens d'edificis pels agents censals i que per tant no s'hauria de trobar influenciada per la percepció dels seus residents (veure taula 5.29). En aquest cas, amb dades referides a la població (i no als habitatges), trobem que la majoria de barcelonins (el 85,5%), tant siguin espanyols (el 86,3%) o estrangers (el 74,4%), viuen en habitatges considerats en bones condicions. Tot i això, fins el 14% dels barcelonins, poc més de dos-cents mil residents, viuen en habitatges que la seva situació no pot ser declarada com a tal. Entre els estrangers, aquest fet es dona en un de cada quatre casos, 22.900 estrangers dels 90.587 individus amb dades, i se situa en valors entorn del 40% entre africans i asiàtics, 23% entre americans i 18% entre els estrangers d'origen europeu. En els edificis en estat dolent, deficient o ruïnós, els estrangers es troben sobrerrepresentats, i la proporció de residents estrangers supera sempre el 10%.

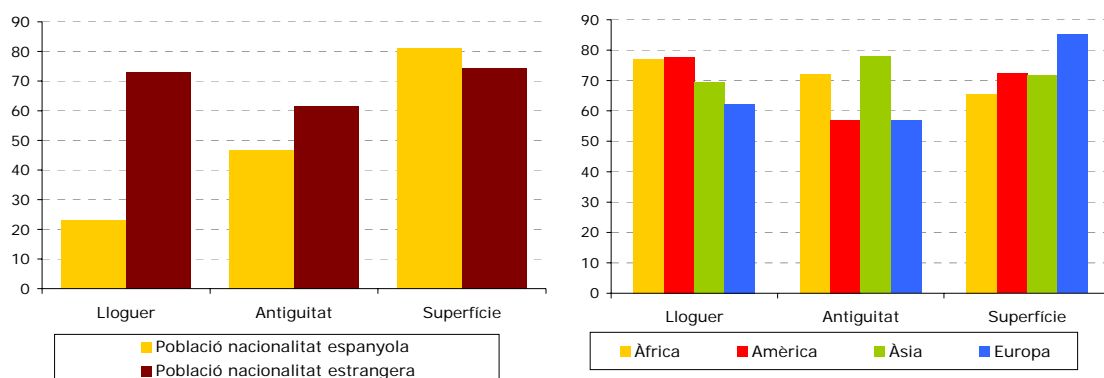
Antiguitat, superfície i règim de tinença es troben resumits en la figura 5.17 i en la taula 5.30, segons si els residents són o no estrangers, i en aquest darrer cas en funció de l'agregat continental. Un resum, per tant, de les característiques dels habitatges on es troba la població de nacionalitat estrangera a la ciutat de Barcelona indica que en conjunt resideixen en habitatges de menor superfície, major antiguitat, amb prevalença del règim de lloguer i amb una important repercussió de la sobreocupació.

Taula 5.29.- Població resident a Barcelona segons la nacionalitat i l'agregat continental, en funció de l'estat de l'habitatge on resideix. 2001.

	Bona	Deficient	Dolenta	Ruïnosa	No és aplicable	Total
Àfrica	5.949	2.243	1.137	268	22	9.619
Amèrica	37.723	7.964	2.358	547	240	48.832
Àsia	7.692	2.957	1.623	335	32	12.639
Europa	16.229	2.507	789	156	134	19.815
Altres	94	13	3	0	0	110
Estrangers	67.687	15.684	5.910	1.306	428	91.015
Nacionalitat espanyola	1.208.361	137.401	38.106	10.637	6.089	1.400.594
Total	1.276.048	153.085	44.016	11.943	6.517	1.491.609
Àfrica	61,8	23,3	11,8	2,8	0,2	100,0
Amèrica	77,3	16,3	4,8	1,1	0,5	100,0
Àsia	60,9	23,4	12,8	2,7	0,3	100,0
Europa	81,9	12,7	4,0	0,8	0,7	100,0
Altres	85,5	11,8	2,7	0,0	0,0	100,0
Estrangers	74,4	17,2	6,5	1,4	0,5	100,0
Nacionalitat espanyola	86,3	9,8	2,7	0,8	0,4	100,0
Total	85,5	10,3	3,0	0,8	0,4	100,0
Àfrica	0,5	1,5	2,6	2,2	0,3	0,6
Amèrica	3,0	5,2	5,4	4,6	3,7	3,3
Àsia	0,6	1,9	3,7	2,8	0,5	0,8
Europa	1,3	1,6	1,8	1,3	2,1	1,3
Altres	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Estrangers	5,3	10,2	13,4	10,9	6,6	6,1
Nacionalitat espanyola	94,7	89,8	86,6	89,1	93,4	93,9
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Figura 5.17.- Principals variables dels habitatges en funció de la nacionalitat i de l'agregat continental entre la població de nacionalitat estrangera, Cens de 2001.

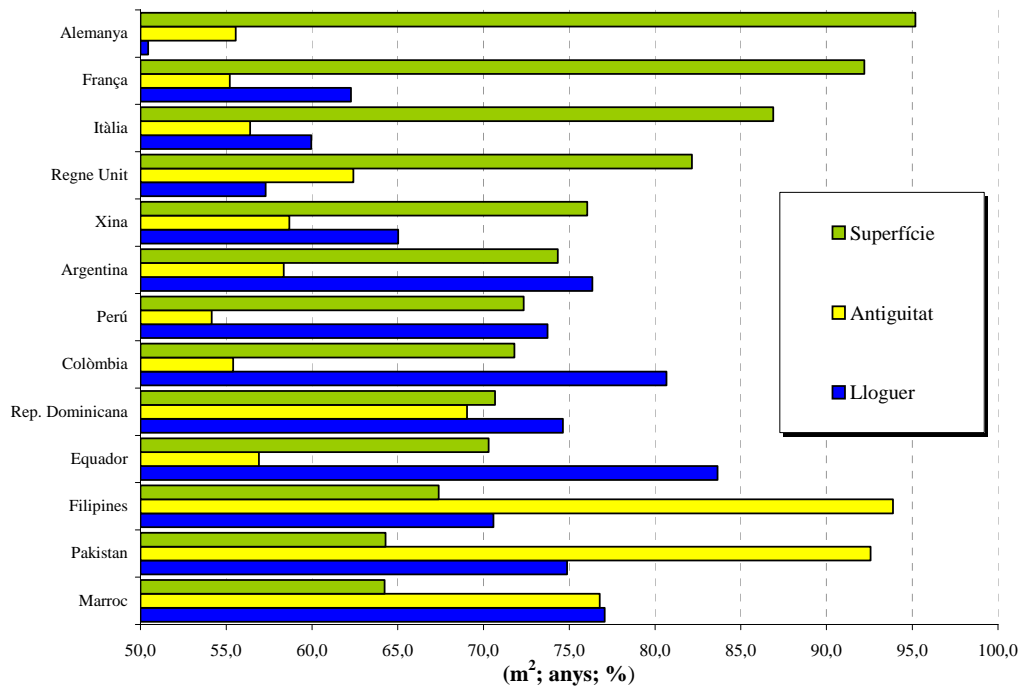
Font: Cens de població i habitatges de 2001, amb les dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Taula 5.30.- Població resident a Barcelona segons la nacionalitat i les principals característiques dels habitatges on resideix, 2001.

	% Lloguer	Antiguitat	Superfície	Habitacions	m ² persona
Població total	26,3	47,6	80,7	4,6	25,1
Nacionalitat espanyola	23,3	46,7	81,1	4,6	26,0
Nacionalitat estrangera	73,1	61,5	74,3	4,2	15,9
Àfrica	77,1	72,2	65,6	3,8	13,5
Amèrica	77,7	57,1	72,3	4,2	14,2
Àsia	69,5	77,9	71,7	4,0	13,8
Europa	62,3	56,8	85,2	4,6	26,6

Font: Cens de població i habitatges de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Figura 5.18.- Població a Barcelona segons la nacionalitat (principals nacionalitats a 2001) i les característiques de l'habitatge on resideix, superfície, antiguitat i tinença.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de la plana web de l'INE. Elaboració pròpia.

Per tant, una persona amb nacionalitat estrangera resideix, de mitjana, en una habitatge amb una superfície inferior en 6,8 m² a la població amb nacionalitat espanyola, en un edifici amb 14,8 anys d'antiguitat major, disposen de 0,5 habitacions menys en cada habitatge, i conviuen, en general, 1,6 persones més en cada unitat, fet que significa una major densitat d'ocupació. Si per la població amb nacionalitat espanyola s'acostuma a disposar, de mitjana, d'1,5 estances per cap, entre els estrangers no arriba a les 0,9, reflex de l'alta sobreocupació generalitzada. Aquesta situació no difereix gaire de la trobada per altres ciutats europees, on es conclou que els estrangers resideixen, en conjunt, en pitjors condicions de la resta de població. Thave (1999) indica que les famílies estrangeres a França resideixen en habitatges de superfícies menors i amb menys peces per persona que el conjunt de francesos, i que la

proporció de llogaters és força superior; amb una situació similar a la descrita per Bolt i Van Kempen l'any 1997 pel cas holandès.

En l'anàlisi per agregats continentals se'ns escapa la multiplicitat de situacions segons la nacionalitat, per això en darrer terme i en la figura 5.18 consten per les tretze nacionalitats amb majors efectius l'any 2001 tres de les característiques de l'habitatge dels seus residents, antiguitat mitjana de l'edifici, superfície mitjana de l'habitatge i proporció de residents en règim de lloguer. Els residents europeus comunitaris són els que viuen en habitatges més grans i alhora en menor proporció en lloguer, superant això si el 50%. L'antiguitat de l'edifici, en canvi, no és una variable que els diferenciï dels residents americans, a excepció dels dominicans. Aquests darrers, conjuntament amb marroquins, filipins i pakistanesos, són els que mostren major antiguitat en l'edifici on resideixen, fet lligat a la seva presència a Ciutat Vella, i que no guarda relació directa amb el lloguer ni, necessàriament, amb la superfície.

**CAPÍTOL 6.- CARACTERÍSTIQUES SOCIODEMOGRÀFIQUES
I DE L'HABITATGE EN ELS BARRIS BARCELONINS**

En la inserció de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, com a totes les ciutats, la diferenciació residencial prèvia entre els barris del municipi intervé com a factor explicatiu a l'hora d'interpretar la distribució de la població immigrant. Les comparacions efectuades entre diversos països i àrees metropolitanes europees, tendeixen a ressaltar que la diversitat en la distribució territorial de la població de nacionalitat estrangera depèn més del lloc d'arribada que de l'origen o nacionalitat dels migrants (Musterd i Kempen, 2000; o Musterd i Murie, 2001). En aquest sentit, s'ha d'esperar que les diferències internes en la distribució es reproduïxin entre la població acabada d'arribar al municipi, al mateix temps que la seva inserció a més de reproduir-les pot crear-ne de noves.

De manera similar, les característiques sociodemogràfiques i econòmiques de la població immigrant han estat considerades com a factors clau alhora d'interpretar la seva distribució inicial, i especialment en el desenvolupament de la posterior segregació residencial (veure Engstrom, 1997; o Boal, 1976). En aquest capítol s'analitzaran les característiques sociodemogràfiques que ens proporciona el Cens de població de 2001 a nivell inframunicipal tant pel conjunt de residents com per la població de nacionalitat estrangera. Desconeixent de manera directa dades sobre el nivell de renda dels individus a nivell inframunicipal, la instrucció o l'activitat es configuren com les millors variables explicatives de la distribució. L'estructura de la llar o les característiques de l'habitatge, al mateix temps, ens ajudaran a identificar el procés d'assentament de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat i ens aproximaran a les seves condicions de vida. També, les oportunitats o restriccions en l'accés a l'habitatge, relacionats amb el moment d'arribada del migrant i les característiques del mercat immobiliari, s'ha configurat com una de les variables més sensibles per explicar la distribució.

La distribució territorial de la població a principis del segle XXI segons el nivell d'instrucció assolit i la situació envers l'activitat i l'ocupació mostraran no una, sinó varies barcelones. La cohabitació en el territori de la població està directament relacionada amb la jerarquia del nivell d'estudis. La població amb estudis superiors és la que viu més separada de la resta, tot i que cal remarcar que els nivells de segregació per raó d'estudis assolits no són gaire alts a la ciutat de Barcelona. L'activitat, especialment en la proporció d'aturats, mostrarà al mateix temps unes diferències territorials similars a les del nivell d'instrucció, sobretot considerant que ambdós fets es troben estretament relacionats, a major nivell d'instrucció menor el nivell d'atur enregistrat, diferències que es repetiran si s'observa la professió declarada pels actius. Alhora, la inversió en la millora del nivell d'estudis mostra la seva repercussió en una entrada en l'activitat econòmica més tardana, que sembla compensar-se més endavant retardant la sortida de l'activitat. Les estructures de la llar, en

canvi, deixen entreveure canvis menors entre districtes, tot i que les diferències en la grandària de la llar són significatives a aquest nivell. En darrer terme, l'evolució històrica de la ciutat haurà configurat una estructura territorial on els diferents períodes de creixement es tradueixen en unes característiques de l'habitatge discontinües, i que degut a la manca de sòl urbanitzable es mantenen força constants en els darrers anys. L'edat dels habitatges és una variable determinant de les característiques que aquests presenten, amb unes diferències territorialment remarcables i correlacionades amb la presència de població de nacionalitat estrangera.

La població de nacionalitat estrangera, al mateix temps, es defineix per la seva heterogeneïtat. Les característiques sociodemogràfiques i de l'habitatge de la població europea, i en especial de l'europea comunitària, mantenen una intensa relació amb l'estratificació social de la ciutat en la seva distribució. La concentració a Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts es trobarà relacionada amb unes característiques d'activitat i d'instrucció per sobre de la mitjana barcelonina, que també es reflecteixen en les condicions de l'habitatge on acaben residint. Amb major diversitat, europeus extra-comunitaris i americans mantenen distribucions similars en funció de les seves característiques sociodemogràfiques amb la resta de residents del municipi. El nivell d'instrucció, en aquestes dues agregacions continentals, serà la variable més determinant en la distribució, amb un habitatge però força per sota de la mitjana, i amb una estructura de la llar complexa en funció de la novetat de la seva presència a la ciutat i de les estratègies d'accés a l'habitatge. Africans i asiàtics, que en capítols precedents mostraven les pautes de segregació i concentració majors, presenten menors correlacions entre les seves característiques i les de la resta de residents del barri o districte. En l'habitatge, en contraposició, tenen d'una banda un perfil associat a la seva concentració a Ciutat Vella, especialment en la major antiguitat de construcció d'aquest, la resta de variables se situen en una mateixa perspectiva que per la població americana.

La ciutat de Barcelona, com totes les ciutats, jerarquitzava els seus residents en funció de la seva capacitat econòmica. L'accés a l'habitatge en règim de propietat majoritari, en un entorn de mercat lliure, pot encara més condicionar la residència en un barri o altre de la ciutat. En aquest context, l'assentament territorial de la població de nacionalitat estrangera es trobarà relacionat tant amb les característiques sociodemogràfiques d'aquesta com amb les de la resta de residents del municipi. L'arribada recent a la ciutat entre la major part d'estrangers pot, en canvi, condicionar unes pautes que no s'adeqüin a aquesta correlació.

L'esperada major concentració territorial entre la població de nacionalitat estrangera no es produeix en la mateixa intensitat per totes les nacionalitats. Si la concentració i segregació pot relacionar-se amb les opcions dels individus dins del mercat de l'habitatge, per un

cantó, i a les discriminacions en l'accés a aquest, per l'altre, l'observació de les característiques sociodemogràfiques i de l'habitatge a aquest nivell ens han d'aportar elements interpretatius en la distribució de la immigració a la ciutat de Barcelona.

En darrer lloc, s'ha introduït també una síntesi de les diferents maneres de delimitar una classificació dels barris en funció de la seva categorització econòmica. Desconeixent el nivell de renda de la població a nivell inframunicipal, diversos treballs han insistit en provar d'especificar a partir d'altres indicadors indirectes la diferenciació econòmica i social en l'espai barceloní. Un breu repàs a aquests intents ens denoten com s'arriba a resultats similars, on Ciutat Vella, però també els barris construïts preferentment en els anys seixanta a remolc de les fortes migracions interprovincials d'aquells anys són els que encara, anys després, surten més malparats. En un cas, la immigració internacional mostra altes xifres de concentració, en l'altre, l'entrada de població de nacionalitat estrangera en aquests barris és, a hores d'ara, encara un fet incipient, però que trenca ja amb la pràctica inexistència d'estrangers en aquests espais a principis dels noranta, amb una tendència emergent a tenir en compte de cara el futur immediat.

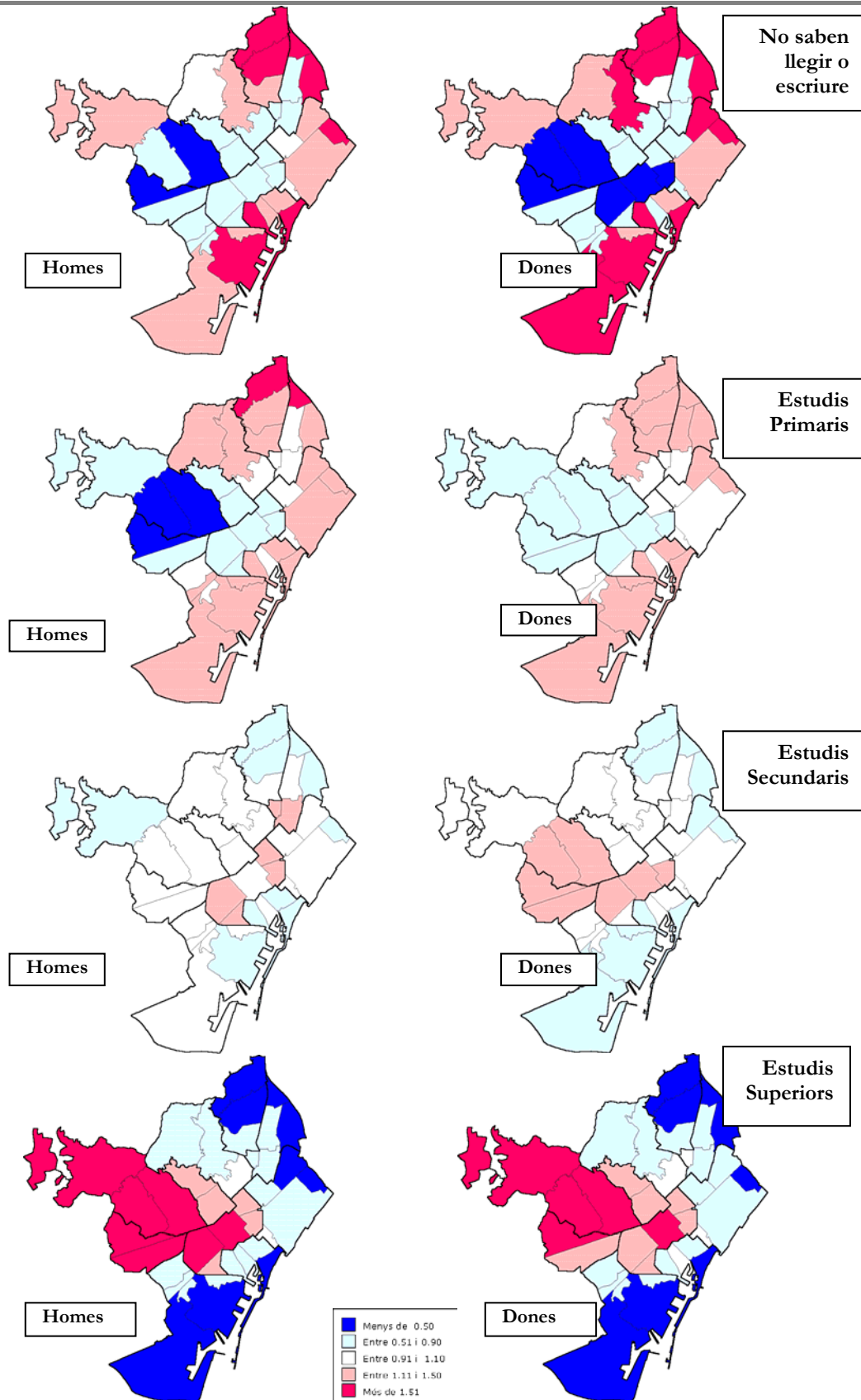
6.1.- EL NIVELL D'INSTRUCCIÓ ALS BARRIS

Per conèixer la situació dels barris barcelonins respecte al nivell d'instrucció dels seus residents s'ha realitzat igualment una estandardització indirecta dels nivells d'instrucció assolits dels habitants de cada barri de la ciutat, prenent l'estructura per edats i nivell educatiu del conjunt del municipi com a unitat de referència. L'estandardització indirecta permet esborrar en la comparació els efectes de l'edat, bàsics també a l'hora d'observar el nivell d'instrucció, i del sexe, al mateix temps importants en quant la feminització es produeix al capdamunt de la piràmide, repercutint aquest fet en les edats amb menors nivells d'instrucció.

D'aquest exercici (figura 6.1) es desprèn com a principal conclusió una elevada heterogeneïtat en el nivell d'instrucció, sobretot en els mínims i màxims nivells assolits. Prenent únicament els percentatges dels majors de 10 anys, si la mitjana a Barcelona en l'apartat *No sap llegir o escriure* se situa en l'1,3%, al barri de Bon Pastor arriba al 4,8%, quan a Sant Gervasi no se supera el 0,5%. De la mateixa manera, els *Estudis primaris* oscil·len entre el 77,5% dels residents a Montjuïc fins al 28,4% a Pedralbes, per un 53,6% al conjunt de Barcelona. Els *Estudis secundaris*, per la seva banda, passen del 29,8% a Pedralbes al 15,7% de Ciutat Meridiana-Vallbona (amb un 24,9% pel conjunt del municipi) i menor grau de diferenciació territorial, i finalment els *Estudis superiors*, on les diferències s'eixamplen, del 42,3% dels habitants de Sarrià al 2,8% de Montjuïc, amb un 20,2% en el conjunt. En les edats més joves, on l'increment en el nivell d'estudis assolit és espectacular, les diferències lluny d'atenuar-se s'amplifiquen territorialment: en el grup d'edat 25-29 anys, els joves amb estudis superiors de Sarrià, Pedralbes o Sant Gervasi superen el 60%, mentre que a Bon Pastor o a Ciutat Meridiana-Vallbona no arriben al 15%. Disparitats de similar ordre es trobarien, per exemple, analitzant els majors de 65 anys en relació als que saben llegir o escriure.

De les estandarditzacions resultants, es destaca en primer lloc les diferències territorials dels nivells extrems. Entre els que *No saben llegir o escriure*, per un cantó, i els *Estudis superiors* per l'altre, la representacions mostren situacions contraposades que es poden identificar amb el nivell socioeconòmic del barri. Als districtes de Les Corts, Sarrià-Sant Gervasi, l'Eixample i Gràcia és on els estudis superiors es troben força per sobre dels esperats, coincidint a més a més amb exactitud amb els quatre districtes assenyalats. Als districtes de Nou Barris i Sant Andreu, i en especial en els barris de Roquetes-Verdum, Ciutat Meridiana-Vallbona, Bon Pastor i Trinitat Vella, que també es podria ampliar a Montjuïc i Zona Franca-Port, és on els nivells educatius mostren els valors més desfavorits, amb una sobrerrepresentació dels

Figura 6.1.- Estandardització indirecta del nivell d'estudis assolit, segons el sexe i l'edat als barris barcelonins, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

que no saben llegir o escriure, en menor mesura dels estudis primaris i una forta subrepresentació dels titulats superiors i amb valors més reduïts dels estudis secundaris.

En l'evolució més recent, prenent com a referència l'Estadística de població del Padró de 1996, els resultats de l'estandardització oscil·len pels estudis primaris entre un mínim de 0,52 a Pedralbes i un màxim d'1,42 a Ciutat Meridiana, amb una desviació típica calculada de 0,22. Cinc anys més tard, i amb el decreixement dels estudis primaris en el conjunt de la població, els nivells extrems es mantenen en els mateixos barris, amb 0,52 i 1,47, augmentant la desviació típica a 0,24. Pel màxim nivell d'estudis considerat, els estudis superiors, la desigualtat territorial és major. Amb un creixement entre 1996 i 2001 del 17,1 al 20,2% de la població, l'estandardització ens proporciona uns valors per l'any 1996 compresos entre el 0,17 de Ciutat Meridiana i el 2,54 de Pedralbes, amb una desviació típica de 0,6 que es redueix a 0,52 l'any 2001, amb valors extrems de 0,22 i 2,15, també en els mateixos barris. Si es calcula entre ambdues categories d'estudis, primaris i superiors, un índex de dissimilaritat, aquest varia entre el 30,6 observat l'any 1996 al 28,3 de 2001. Acompanyant a l'increment del nivell d'instrucció, la diferenciació territorial entre els barris del municipi disminueix lleugerament, especialment pel que fa a l'accés a l'educació superior. Finalment, es pot assenyalar com a grans trets les diferències territorials en el nivell d'instrucció d'homes i dones no són elevats, presenten nivells d'instrucció en el mateix sentit encara que pugui variar lleugerament en la intensitat.

L'índex de segregació, utilitzat fins ara per comparar les distribucions espacials dels residents estrangers en relació al conjunt d'habitants del municipi, ens proporciona pel nivell d'estudis un resum de les diferències espacials fins ara comentades. Així, utilitzat pel total de barcelonins segons el seu nivell d'instrucció assolit, aquest ens assenyala que els que posseeixen estudis superiors són els que mostren majors diferències en la distribució en relació al total (25,6 sobre 100), valor més elevat que entre els que no saben llegir o escriure o bé els estudis primaris (23,9 i 18,9 respectivament), essent el resultat del grup d'estudis més heterogeni, els secundaris, de tan sols 6,0, xifra que ens revela una pràctica inexistència de diferències territorials entre aquest nivell d'instrucció. Amb l'índex de dissimilaritat, i comparant la distribució dels residents amb nivells d'instrucció diferents entre si, els estudis superiors i els que no saben llegir o escriure mostren les majors desigualtats, amb un valor de 40,7 sobre 100. Entre els que tenen estudis superiors i primaris (entre ambdós sumen tres de cada quatre barcelonins), aquesta xifra se situa en 29,2. Les diferències per nivell d'estudis assolit són, per tant, fins i tot majors que les aportades simplement a partir de la nacionalitat.

Els nivells assolits entre els estrangers a escala inframunicipal

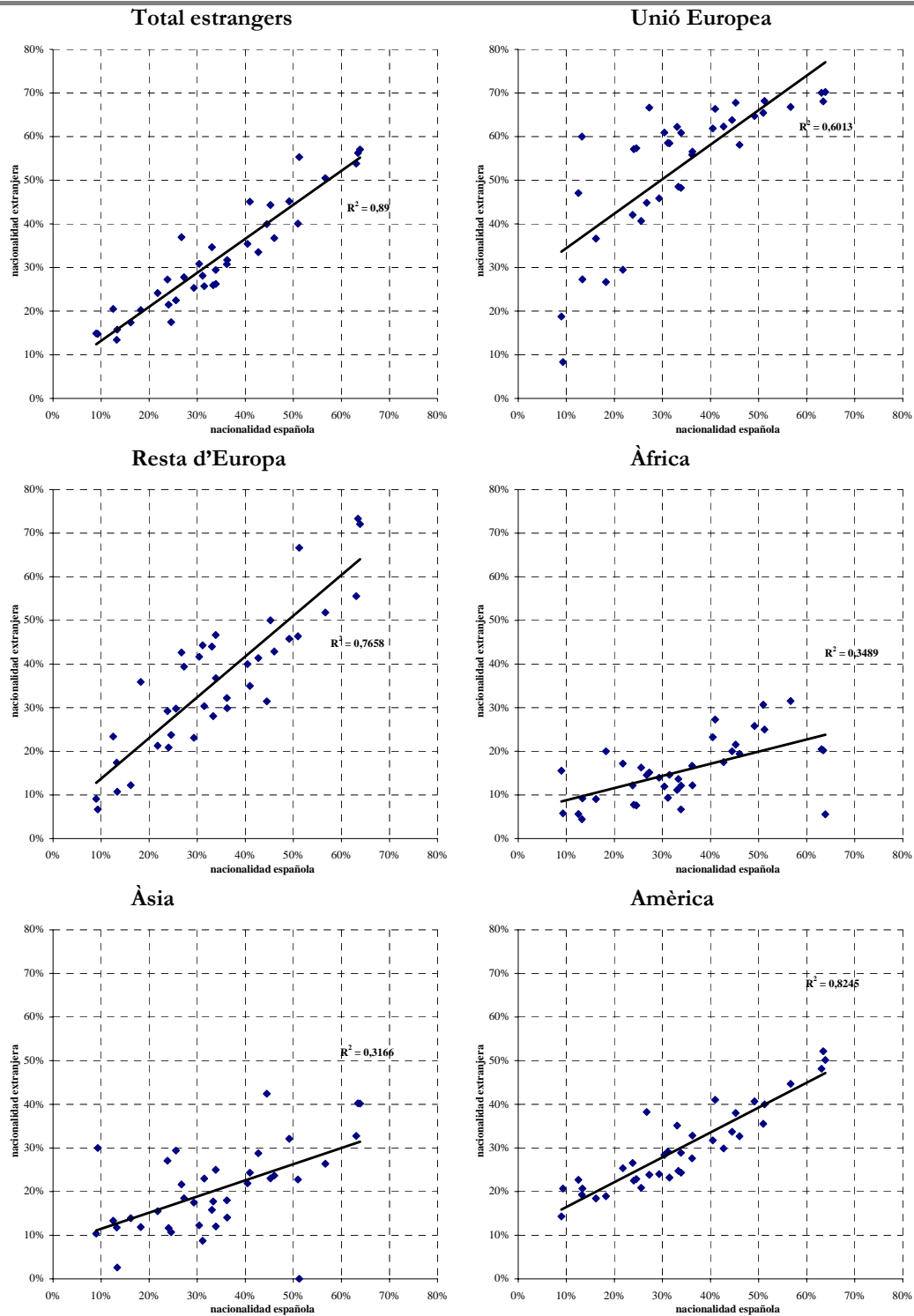
Els districtes de Sarrià-Sant Gervasi i Nou Barris, són per la major part d'estrangers, de manera similar al que succeeix entre el conjunt de població, els territoris on es mostren els nivells educatius extrems en el municipi. Per europeus comunitaris i no comunitaris, i també americans, el primer districte mostra uns percentatges de titulats superiors per sobre dels deu anys del 54, 43 i 40% respectivament, i a Nou Barris del 26, 13 i 14% cadascun (per 41,6 i 9% en cada districte entre els espanyols). Per africans i asiàtics, amb pautes de concentració espacials significatives, és a Ciutat Vella on es donen els mínims (6 i 10%), amb màxims a Les Corts (22 i 28%).

La distribució segons el nivell d'estudis assolit d'estrangers i resta de població a nivell de barri, manté per tant fortes simetries pel conjunt d'estrangers, que es manifesten amb major significativitat sobretot entre els barcelonins amb nacionalitats europees no comunitàries i els americans. Representat la proporció d'estudis superiors d'uns i altres, a nivell de ZEG, i per la població entre 25 i 44 anys (ja que per sota es poden trobar encara estudiant, i per sobre els efectius de residents estrangers són escassos), s'observa com entre els estrangers, i per les dues agrupacions abans esmentades, l'heterogeneïtat d'aquests col·lectius possibilita que la distribució per barris i nivells d'instrucció siguin molt similars als del conjunt de la població. En els altres casos, pels europeus comunitaris es manté també una forta correlació tot i que usualment amb millors proporcions d'estudis superiors per cada barri seleccionat, entre africans i asiàtics la relació és menor i molt poc significativa, al mateix temps que en gairebé tots els barris se situen per sota de la del conjunt.

Si per la major part de nacionalitats el nivell d'estudis, a aquesta escala territorial, pot ser molt similar a la resta de població resident, esdevenint el nivell d'instrucció (i per tant, les característiques sociodemogràfiques del migrant), un element indispensable per entendre la seva distribució en un o altre barri del municipi, la concentració, i per tant segregació, de les altres nacionalitats, afegeix un element de distorsió evident, no guardant relació els nivells d'instrucció d'uns i altres en el territori.

Recurrent altra vegada als indicadors de segregació, entre la població de nacionalitat estrangera les diferències internes en la distribució són, fins i tot, menors en el nivell d'instrucció assolit que entre el conjunt. Així, els estrangers amb estudis primaris i superiors mostren un valor de 20,6, essent les altres comparacions similars a les del total. Per orígens continentals, no apareixen diferències significatives, i se situen gairebé sempre per dessota dels del conjunt de barcelonins. Entre els estrangers, per tant, existeixen menors diferències en el territori pel que fa al nivell d'estudis assolit.

Figura 6.2.- Relació entre el nivell d'instrucció (proporció d'estudis superiors), entre els espanyols i estrangers de 25 a 44 anys a Barcelona, segons ZEG, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat, elaboració pròpia.

Aquesta és una de les hipòtesis centrals d'aquest treball: la distribució de les nacionalitats guarda una estreta relació amb les característiques sociodemogràfiques dels residents, tant estrangers com espanyols. Si això es compleix majoritàriament per americans i europeus extra-comunitaris, i en menor mesura entre els europeus comunitaris, per africans i asiàtics

no s'observa aquesta relació. La major concentració en el territori, circumscrita en algunes nacionalitats a Ciutat Vella, serà possiblement el factor que intervindrà en evitar una major correlació entre els nivells d'uns i altres. La desconcentració hauria de comportar una major dispersió en el municipi.

6.2.- L'ACTIVITAT: LA PROPORCIÓ D'ATURATS I LA CATEGORIA SOCIOPROFESSIONAL COM A INDICADORS DE DIFERÈNCIES TERRITORIALS

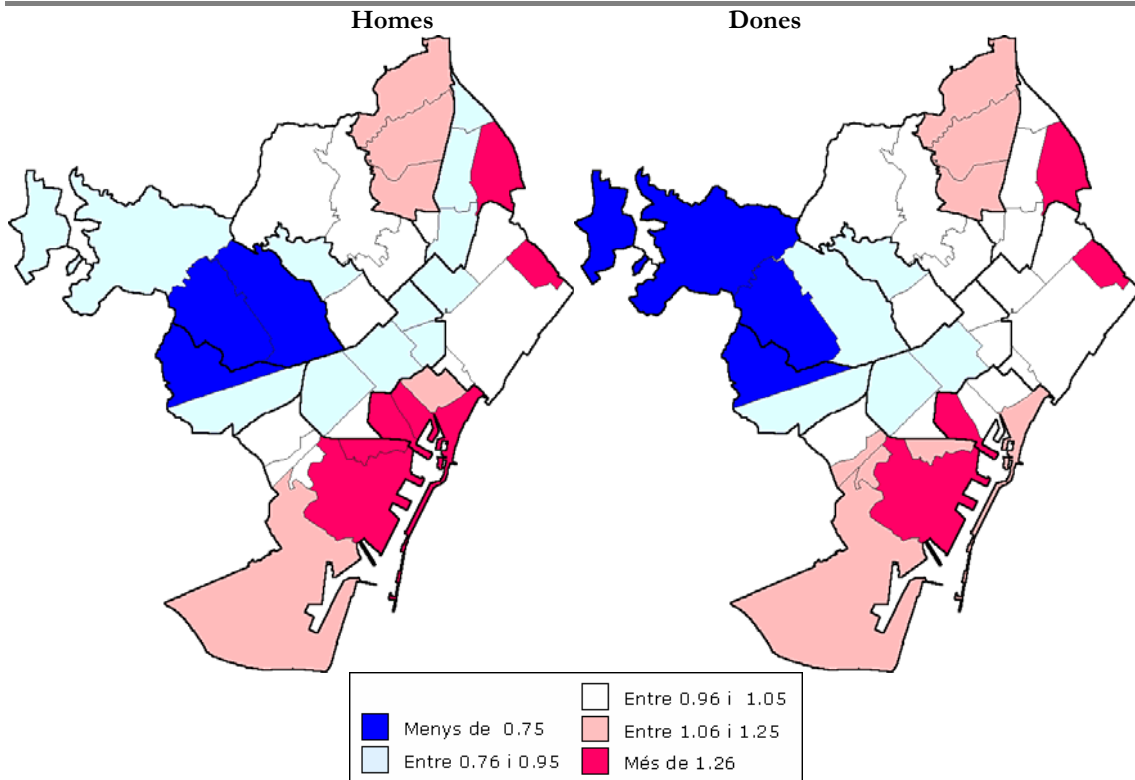
En la relació amb l'activitat dels barcelonins, la declaració com a actiu difereix, tot i que sense grans oscil·lacions, segons el lloc de residència en la ciutat. D'una banda, com s'ha observat en el capítol cinquè, la proporció d'actius varia sobretot en les edats més joves i en les majors, i també en la relació entre sexes. Si aquest darrer factor comporta poques diferències territorials (és a dir, les pautes per homes i dones són gairebé similars en la distribució en el territori), en el primer cas l'entrada a l'activitat mostrarà comportaments definits en funció del nivell d'estudis assolit. L'atur, en contraposició, serà el factor territorialment més discriminatori i on es registren taxes més desiguals. Una entrada a l'activitat econòmica més tardana, un millor nivell d'estudis i una menor taxa d'atur es trobaran associats i territorialment discriminats a la ciutat, sense però poder analitzar-los com a factors determinants d'una mobilitat residencial diferenciada, que acabessin fixant o no a la població en el territori en funció d'aquesta sèrie de característiques.

La proporció d'actius, tant entre els homes com entre les dones, mostra variacions al voltant dels deu punts percentuals entre els barris barcelonins. Pels homes, els màxims s'assoleixen per la població en edat activa al barri de Trinitat Vella, on el 82% dels homes entre 15 i 64 anys es declara actiu, i el mínim a Pedralbes, amb el 72% (en l'anàlisi inframunicipal no es tindrà en compte el barri de Montjuïc pel nombre reduït de residents). Entre les dones, i de manera similar, els màxims a Parc i Dreta de l'Eixample se situen pràcticament en el 70%, i els mínims en el 55% del Bon Pastor, en aquesta ocasió amb una major amplitud entre els extrems de la distribució. De totes maneres, més que en la intensitat les diferències es concentren en el calendari: en certs barris, l'entrada a l'activitat es retarda fins als 25-29 anys coincidint amb nivells educatius superiors, en contraposició, la sortida es produeixen de forma més esglaonada. Aquesta dinàmica es repeteix per ambdós sexes.

En la proporció d'aturats és però quan les diferències territorials són més acusades. Entre els homes els aturats oscil·len d'un 16% al Raval a un 6,5% a Pedralbes, i en les dones d'un 20,5% a Bon Pastor fins al 7,8% a Vallvidrera-Les Planes. S'han estandarditzat les taxes per edat, especialment tenint en compte les diferències en l'edat en la declaració com actius, tant per homes i dones, i la seva relació amb la proporció d'aturats (veure figura 6.3). Barris dels districtes de Les Corts i Sarrià-Sant Gervasi mostren, per ambdós sexes, unes taxes d'atur inferiors en més d'un 25% a les esperades per la seva estructura. Al contrari, Ciutat

Vella entre els homes i alguns barris de Sants-Montjuïc i el districte de Nou Barris en ambdós sexes presenten taxes superiors a les esperades, fet que també succeeix a Bon Pastor i Barris Besòs.

Figura 6.3.- Estandardització indirecta de la relació amb l'activitat econòmica (aturats), segons el sexe i l'edat (15-64 anys) als barris barcelonins, 2001.

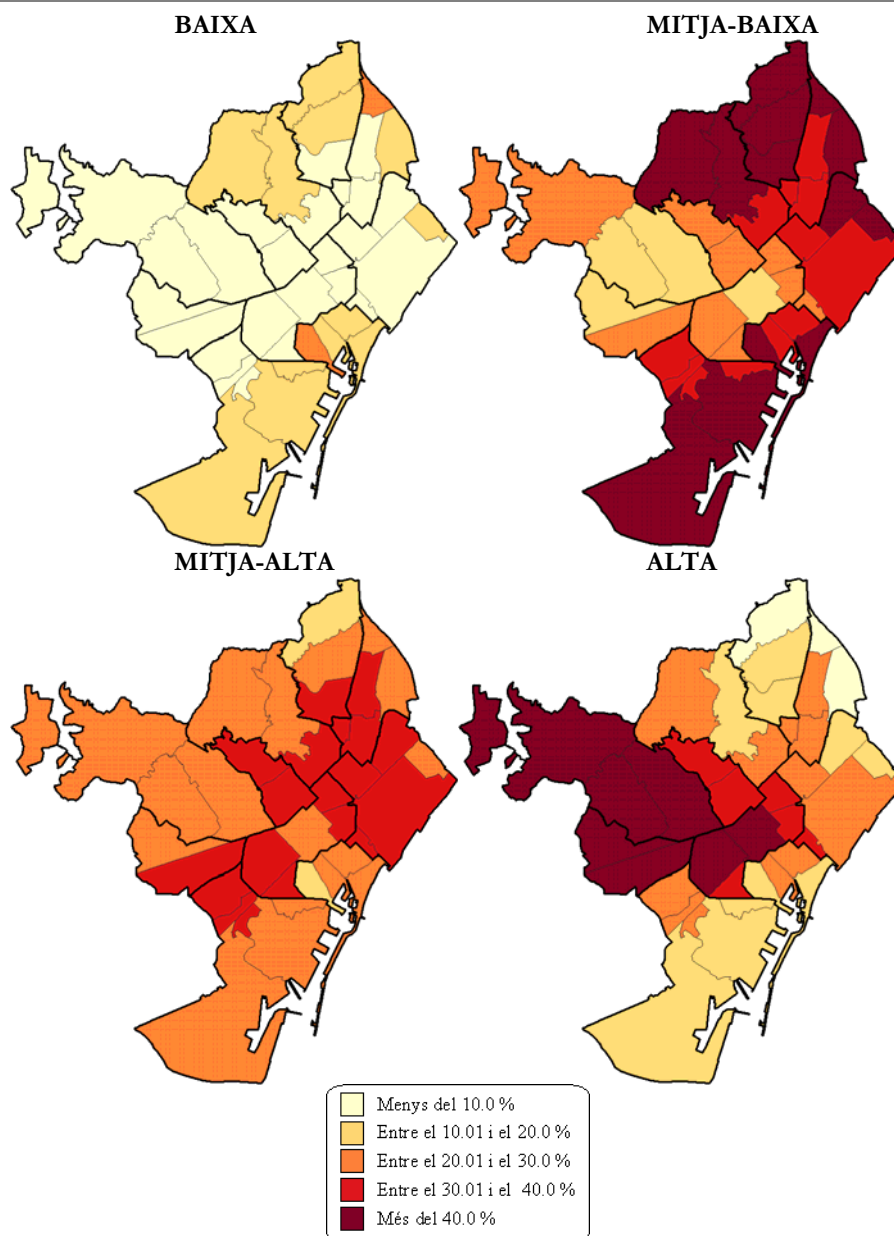

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Comparant aquestes dades amb les presentades pels barcelonins l'any 1996, la millora general de la desocupació ha estat també repercutida en els barris. Si les dades de 1996 es trobaven marcades per una evident crisi econòmica que mantenia els nivells d'aturats en xifres elevades, del 17,4% i del 25,2% per homes i dones respectivament, la mateixa desocupació estandarditzada per barris oscil·lava entre valors d'1,84 al Raval i 0,46 a Pedralbes entre els homes i 1,44 al Raval o Trinitat Vella i 0,58 a Pedralbes per les dones, amb desviacions típiques de 0,30 i 0,21 respectivament. L'any 2001, la situació ha millorat en tots els nivells a causa del canvi en la situació econòmica general, amb una desocupació del 9,7% entre homes i 12,4% entre les dones. Al mateix temps, han disminuït les diferències internes, i el resultat de l'estandardització ens aporta valors extrems d'1,60 i 0,63 entre els homes (en els mateixos barris de 1996) i d'1,44 i 0,63 entre les dones (al Bon Pastor i Vallvidrera, respectivament), amb desviacions típiques inferiors i calculades en 0,24 i 0,17 per cada cas. La millora en la situació econòmica general ha significat també la disminució de la diferenciació interna produïda per la desocupació, en major mesura entre els homes, tot i que es manté la mateixa jerarquia en el territori

Tanmateix, una segona característica que ens presenta diferències territorials notables és la que fa referència a la categoria socioprofessional (veure figura 6.4), definida en el capítol precedent, i on la seva representació a nivell de Zona Estadística Gran torna a mostrar la classificació ja apareguda en la desocupació.

Figura 6.4.- Categoria socioprofessional de la població ocupada a Barcelona per barris, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de la web de l'INE. Elaboració pròpia.

La categoria mitjana-baixa és la que manté una major representació en el conjunt de la ciutat, un de cada tres ocupats, seguida per la mitjana-alta i la alta (ambdues amb aproximadament el 30% dels ocupats), sumant totes tres gairebé nou de cada deu ocupats barcelonins. En la darrera categoria, la baixa, hi trobem al voltant del 10% dels treballadors. Per districtes, la categoria alta és fins i tot majoritària a Sarrià-Sant Gervasi, Les Corts,

l'Eixample i Gràcia (55,8%; 43,4%; 39,2% i 36,7% respectivament), en la resta de districtes la categoria mitjana-baixa és la dominant (amb valors entre el 47% de Nou Barris i el 37% de Sant Martí). Per barris el ventall és més ampli, la categoria socioprofessional que s'ha definit com alta oscil·la entre el 57,2% dels ocupats a Sarrià i el 6,6% a Ciutat Meridiana-Vallbona; a l'extrem contrari, la categoria baixa supera el 20% dels ocupats a Trinitat Vella i el Raval, i en canvi se situa tan sols en el 4% a Sarrià. L'ocupació professional dibuixa per tant un mapa força segmentat de l'ocupació per barris a Barcelona.

L'activitat dels estrangers als barris barcelonins

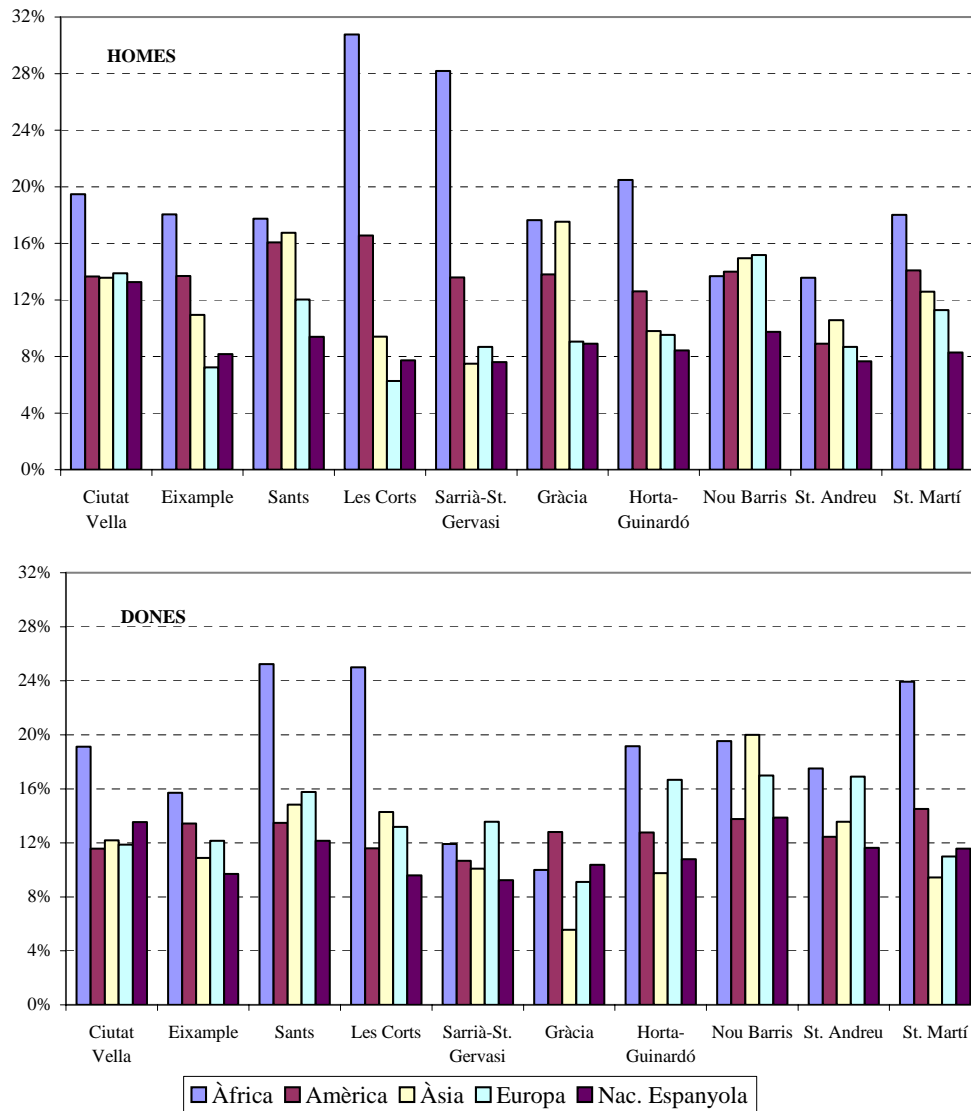
Les dades pel conjunt d'estrangers referides a l'activitat i la desocupació ens indiquen encara uns intervals majors que els abans esmentats pel conjunt de residents de Barcelona, on el sexe, però també i de manera significativa la nacionalitat, marquen les pautes territorials. Així, els percentatges d'actius que ens proporciona el Cens a nivell de ZEG, pels homes varia del 87% dels africans entre 15 i 64 anys a Nou Barris que es declaren com actius, al 70,3% dels americans a Sarrià-Sant Gervasi. Entre les dones, es troben fins a trenta punts de diferència, del 75,1% de les europees a Ciutat Vella fins el 45,6% de les africanes a Sant Andreu. En la desocupació, aquests valors entre els homes oscil·len d'un màxim del 26,1% i un mínim del 7,5% entre africans i europeus a Les Corts; per les dones, el màxim a Sants és el de les africanes, un 27,7% d'aturades, per un mínim a Gràcia d'un 7% de dones asiàtiques a l'atur.

En la figura 6.5 es comparen, a nivell de districte, les proporcions d'aturats per homes i dones segons l'agregat continental i en les franges d'edat compreses entre els 25 i 44 anys (on es concentra més del 70% de la població estrangera activa, i coincideix amb les edats amb major activitat). La major proporció d'aturats per les dones en tots els districtes és la constant més significativa entre la població de nacionalitat espanyola, essent a Ciutat Vella on la distància entre sexes és menor. El conjunt d'actius europeus reproduceix aquesta pauta, tot i que amb valors més extrems, així, a Ciutat Vella o a Sant Martí, les dones fins i tot tenen una proporció d'atur inferior, mentre que en la resta de districtes majoritàriament augmenta la distància en relació als homes. De totes maneres, ambdues poblacions mostren valors força similars en el territori.

Entre els americans, en canvi, les proporcions d'aturats de les dones acostumen a ser inferiors a la dels homes respectius, en set dels deu districtes. Si els valors mostrats pels homes són repetidament superiors als de la població amb nacionalitat espanyola, entre les dones són similars i fins i tot inferiors a Ciutat Vella o Nou Barris. Aquest fet també es produeix entre els asiàtics, significant una millor posició en el mercat laboral per les dones,

encara que entre aquests darrers existeix una major diversitat associada a la diferent especialització laboral d'un agregat continental marcat per l'heterogeneïtat.

Figura 6.5.- Proporció d'aturats entre 25 i 44 anys als districtes de Barcelona, segons el sexe i l'agregat continental, 2001.

Font: Cens de població i habitatges de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

En darrer terme, la desocupació entre els africans és la major en el municipi. Entre aquests, sistemàticament i en ambdós sexes les proporcions d'aturats són sempre superiors als valors de la població de nacionalitat espanyola (amb l'excepció de les dones a Gràcia). Entre sexes, existeix una pauta territorial força diferenciada, allà on les proporcions d'aturats entre els homes són majors (Sarrià-Sant Gervasi), són menors entre les dones, tot i que es tracta de pocs residents. Així, fins a sis districtes mostren taxes d'aturats similars o fins i tot més baixes entre les dones. Entre aquests, i per la seva representativitat en el nombre de residents africans, destaca Ciutat Vella, on existeix un 19,5% d'aturats entre els homes i un 19,1% entre les dones. Si en els altres agregats continentals definíem una millor

condició en el mercat laboral entre les dones, per les africanes la situació no és ben bé la mateixa, ja que parteixen de proporcions d'actives força inferiors als homes del mateix origen continental.

Taula 6.1.- Categoria professional de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons el continent i el districte de residència, 2001.

	Homes				Dones			
	Alta	Mitja-Alta	Mitja-Baixa	Baixa	Alta	Mitja-Alta	Mitja-Baixa	Baixa
Àfrica	6,3	8,3	58,8	26,6	4,6	11,2	39,0	45,2
Amèrica	14,6	16,6	49,8	19,0	11,9	14,9	32,5	40,8
Àsia	5,7	8,3	62,1	23,9	5,9	9,4	30,4	54,4
Europa	39,8	21,4	30,9	7,9	44,4	24,5	22,3	8,9
CIUTAT VELLA	13,2	12,4	53,7	20,7	15,7	14,8	30,6	38,9
Àfrica	15,2	14,2	49,1	21,5	8,0	15,9	42,8	33,3
Amèrica	18,8	15,2	48,8	17,3	13,0	17,8	30,6	38,7
Àsia	16,8	12,2	54,4	16,6	15,4	14,6	37,2	32,9
Europa	52,0	21,8	22,0	4,3	41,5	34,5	17,6	6,4
EIXAMPLE	28,2	16,7	41,6	13,6	19,5	21,1	28,8	30,6
Àfrica	9,7	9,5	54,5	26,4	9,3	10,7	34,6	45,3
Amèrica	11,7	11,9	53,9	22,5	7,6	14,4	32,4	45,6
Àsia	9,8	9,5	60,9	19,9	11,7	11,1	40,9	36,3
Europa	34,7	20,5	35,4	9,5	34,2	31,9	22,8	11,1
SANTS-MONTJUÏC	15,1	12,6	52,0	20,3	11,8	16,4	31,7	40,1
Àfrica	31,4	17,1	40,0	11,4	16,1	22,6	25,8	35,5
Amèrica	31,6	17,4	40,0	11,0	17,2	20,8	26,3	35,8
Àsia	45,9	12,8	30,1	11,3	16,0	17,3	38,3	28,4
Europa	57,7	20,7	18,8	2,9	41,4	36,4	17,2	5,0
LES CORTS	45,3	18,2	29,1	7,4	24,6	25,3	24,6	25,4
Àfrica	36,4	13,6	31,8	18,2	13,3	13,3	20,0	53,3
Amèrica	43,1	19,9	24,5	12,5	23,3	15,9	23,4	37,4
Àsia	40,0	13,7	27,4	18,9	18,7	15,2	25,1	40,9
Europa	63,3	21,2	12,7	2,7	53,5	28,7	13,9	4,0
SARRIÀ-SANT GERVASI	54,2	19,8	18,3	7,8	33,9	20,5	19,9	25,7
Àfrica	13,5	12,8	62,8	10,8	6,5	22,6	51,6	19,4
Amèrica	17,9	17,2	49,5	15,4	16,4	16,2	28,8	38,7
Àsia	18,1	11,6	56,5	13,8	17,3	18,5	33,3	30,9
Europa	49,9	22,0	24,0	4,0	42,0	36,1	14,1	7,8
GRÀCIA	28,9	18,2	42,1	10,9	23,9	22,5	25,3	28,3
Àfrica	9,2	14,1	54,3	22,3	6,1	21,2	39,4	33,3
Amèrica	13,3	13,6	53,0	20,1	12,0	15,3	33,7	39,0
Àsia	14,9	8,8	61,4	14,9	16,7	20,8	50,0	12,5
Europa	31,6	22,7	36,2	9,6	33,5	31,0	21,1	14,4
HORTA-GUINARDÓ	17,3	15,5	49,8	17,5	15,6	18,4	32,2	33,8
Àfrica	4,5	8,9	60,8	25,8	4,9	11,3	40,1	43,7
Amèrica	7,5	13,3	57,5	21,7	7,3	13,0	33,3	46,5
Àsia	6,5	11,1	59,3	23,1	7,5	17,0	43,4	32,1
Europa	16,3	15,4	49,0	19,2	16,2	26,3	29,3	28,3
NOU BARRIS	8,4	12,8	56,8	22,0	8,1	14,5	33,7	43,8
Àfrica	4,1	9,6	49,6	36,7	2,2	8,8	42,9	46,2
Amèrica	9,7	14,7	53,7	21,8	7,2	13,6	36,3	42,9
Àsia	11,0	16,5	50,4	22,0	6,1	19,7	43,9	30,3
Europa	27,8	20,7	42,1	9,4	21,2	33,3	28,5	17,0
SANT ANDREU	11,9	15,0	50,8	22,3	8,5	16,0	36,2	39,3
Àfrica	8,8	9,3	59,2	22,7	6,7	19,3	34,8	39,3
Amèrica	11,5	15,7	53,1	19,7	10,8	16,2	33,1	39,9
Àsia	11,6	9,9	56,7	21,8	15,2	18,8	39,1	26,8
Europa	35,9	21,6	32,6	9,9	33,1	29,2	25,1	12,6
SANT MARTÍ	16,6	15,3	49,8	18,2	14,9	18,9	32,1	34,1

Font: Cens de població de 2001, amb dades de la plana web de l'INE. Elaboració pròpia.

La distribució territorial de la proporció d'aturats ens repeteix la visió de l'estandardització del capítol cinquè: les dones de nacionalitat estrangera mantenen majors possibilitats en el mercat laboral de la ciutat que els seus homes respectius, encara que sigui a costa d'una alta especialització en sectors d'activitat de baixa qualificació laboral.

En segon lloc, i fent referència a les dades de l'ocupació, representant la categoria socioprofessional, es confirma l'especialització laboral de les dones en sectors de baixa qualificació. Així, entre la població de nacionalitat estrangera es tornen a mostrar com en el conjunt de la població diferències per districte en la categoria socioprofessional, en la mateixa direcció que entre el conjunt. Pels europeus, per exemple, la categoria socioprofessional alta és majoritària a Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts (el 59,4 i el 51,8% dels ocupats), per tan sols el 16,3% a Nou Barris, en contraposició, en aquest districte la categoria baixa entre els europeus pesa un 22,7%, i la mitja baixa un 41,4%. Entre els africans, es triplica la presència d'ocupats en categories altes als districtes de Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts, de manera similar al que succeeix entre asiàtics i americans. En canvi, sumant els percentatges de les dues categories inferiors, no coincideixen els mateixos districtes: els africans tenen en el districte de Sant Andreu la major representació, els americans a Nou Barris i els asiàtics a Ciutat Vella.

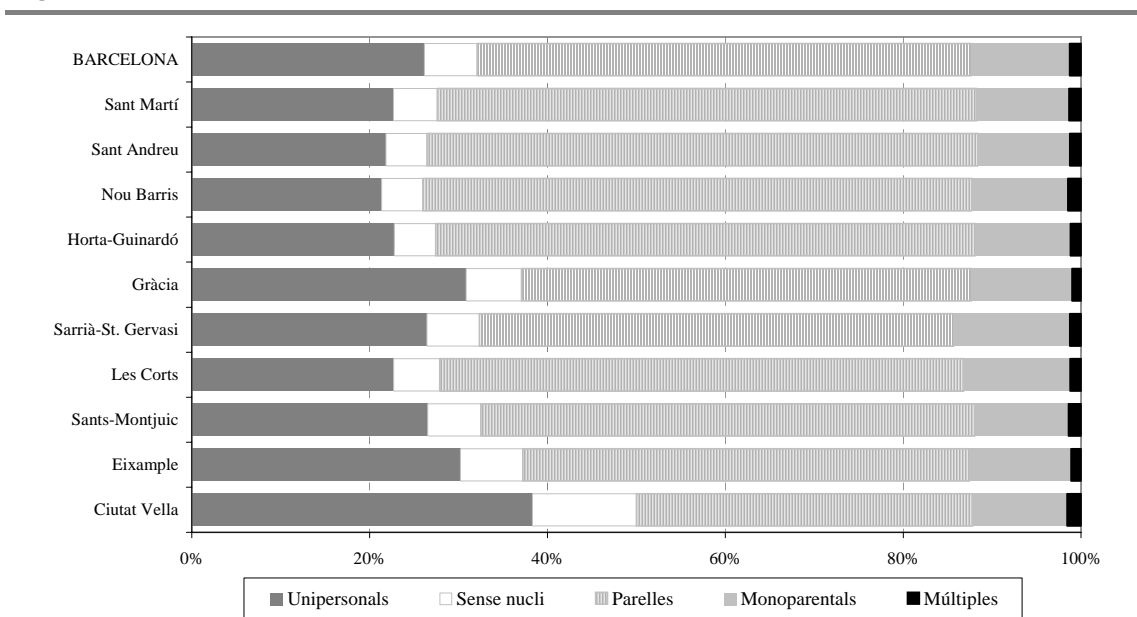
Entre sexes i per un mateix origen continental (veure taula 6.1), els homes majoritàriament mostren una categoria socioprofessional més elevada. Una major proporció en les categories altes per els homes contra les categories mitjanes-altes en les dones, que de manera similar es reproduïx entre les categories mitjanes-baixes (major pes entre els homes), i baixa (entre les dones). A més, i a excepció dels europeus (amb un perfil similar al conjunt), el percentatge en la categoria baixa dobla al dels homes en tots els districtes. Si entre districtes existeix diferències entre categories, per sexes es mantenen independentment dels seus nivells assolits.

6.3.- L'ESTRUCTURA DE LA LLAR ALS DISTRICTES I BARRIS BARCELONINS

L'estructura de la llar com a variable censal apareix recollida per primera vegada en el Cens de 1970, però no serà fins l'any 1991 quan es disposarà d'aquesta informació a nivell municipal. Els estudis que incorporen les perspectives inframunicipals són encara més tardans, i en el cas de la ciutat de Barcelona no és sinó amb l'Estadística annexa del Padró de 1996 quan es realitzaran els primers treballs (veure com exemple C. López, 2001 i 2002 pel conjunt de llars, o Bayona, 2002, per les llars amb població de nacionalitat estrangera).

Per aquesta variable, i a diferència d'altre apartats, el districte és la millor unitat territorial per observar les llars a escala inframunicipal, ja que desagregacions menors dificulten la interpretació de les variacions entre barris, sobretot si s'hi afegeix les llars amb estrangers.

Figura 6.6.- Distribució percentual dels tipus de llar, Barcelona i districtes, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

Les diferències fins ara observades en l'estructura de la llar entre els deu districtes barcelonins no és de grans dimensions. Cristina López (2002) distingeix els districtes de la ciutat en funció de la tipologia de les seves llars per l'any 1996, a partir de definir tres categories d'agrupacions de llars que anomena com a "modernes", "tradicionals" i "residuals". Les formes "modernes" (que assimila a llars unipersonals quan no coincideix amb població envellida, i monoparentals procedents d'una ruptura matrimonial) es trobarien més representades a Les Corts, Gràcia i Sarrià-Sant Gervasi, i en algunes situacions als districtes amb l'habitatge més assequible (Sant Martí, Nou Barris o Sant Andreu). Les formes que anomena com a "tradicionals" (parelles amb fills i llars extenses)

predominen a Nou Barris, Sant Martí i Sant Andreu, coincidint amb una població menys envellida; i les formes “residuals” que resultarien de l’erosió de les anteriors (unipersonals o parelles sense fills quan coincideixen amb gent gran i monoparentals per viduitat) es trobarien a Ciutat Vella, l’Eixample i Gràcia. S’aprecien per tant lleugeres diferències tipològiques en l’estructura de la llar a nivell inframunicipal lligades a l’estructura per edats dels residents i a la seva categoria socioeconòmica.

Una primera variable amb fortes oscil·lacions entre districtes, l’any 2001, és la pròpia dimensió de les llars: des d’un màxim a Les Corts i Sarrià-Sant Gervasi de 2,65 i 2,63 persones per llar, a uns mínims de 2,39, 2,35 i 2,27 a l’Eixample, Gràcia i Ciutat Vella, assenyalant aquests últims valors els districtes més envellits del municipi.

En la figura 6.6 i amb major desagregació en la taula 6.2, es mostra la distribució del tipus de llar per districte per l’any 2001. Les llars unipersonals, que en el conjunt signifiquen poc més d’una de cada quatre llars (el 26,2%), mantenen aquesta representació a Sants-Montjuïc i a Sarrià-Sant Gervasi, mentre que a Ciutat Vella, Eixample i Gràcia el seu pes és força superior, amb el màxim de Ciutat Vella, on un elevat 38,3% de les llars del districte són unipersonals. En els cinc districtes restants, en canvi, les llars unipersonals se situen al voltant del 22%, quatre punts per sota del conjunt de la ciutat.

Les llars sense nucli (molt envellides en el conjunt de residents, però joves i amb una gran importància entre els estrangers), i en menor mesura les múltiples, també tenen un pes major a Ciutat Vella, encara que en aquesta darrera tipologia, i per la seva poca representació entre el conjunt de llars, les diferències entre districtes siguin poques. En les llars formades per parelles, que en el conjunt de la ciutat representen el 55,6% de les llars, oscil·len entre el 61,9% de Sant Andreu i el 37,8% de Ciutat Vella. Tots aquests elements defineixen una estructura de la llar per l’any 2001 on les majors discrepàncies internes entre districtes provenen, d’una banda, de l’envelliment, però cada vegada més de la presència i del pes de les llars amb població de nacionalitat estrangera.

Dades similars, però aquest cop observades des del punt de vista de la població segons el tipus de llar en que resideix, ens reafirmen en aquesta idea (veure taula 6.3). En el cas de Ciutat Vella, i fent referència a la població, la importància de la població resident en llars sense nucli triplica a la d’altres districtes barcelonins (un 15,5% dels residents a Ciutat Vella es troben en aquest tipus de llar, per un mínim a Sant Andreu del 4,6%). Alhora, es fa més evident la diferenciació interna en les llars monoparentals i especialment en les formades per parelles (que oscil·len entre el 50,9% a Ciutat Vella i el 74,1% a Sant Andreu). A Ciutat Vella, i com a resultat del pes evident de la població estrangera, les estructures simples de la llar, és a dir, sense altres persones fora del nucli familiar, acostumen a situar-se en els valors

més baixos dels districtes de la ciutat, algunes estructures complexes, en canvi, mantenen altes representacions en comparació al conjunt.

Taula 6.2.- Distribució del tipus de llar per districte, Barcelona, 2001.

	Ciutat Vella	Eixample	Sants-Montjuic	Les Corts	Sarrià-St. Gervasi	Gràcia	Horta-Guinardó	Nou Barris	Sant Andreu	Sant Martí	BARCELONA
Unipersonals	38,3	30,2	26,5	22,7	26,4	30,8	22,8	21,4	21,8	22,7	26,2
Sense nucli	10,6	6,6	5,5	4,9	5,6	5,9	4,3	4,2	4,3	4,6	5,5
Més d'una família	1,1	0,4	0,5	0,3	0,3	0,3	0,4	0,5	0,3	0,4	0,4
Sense nucli	11,7	7,0	6,0	5,2	5,9	6,2	4,6	4,7	4,6	5,0	5,9
Parella amb fills	14,8	26,5	30,1	35,6	31,4	26,4	34,2	33,8	35,7	34,3	30,5
Parella amb fills, amb altres persones	3,6	2,9	3,2	3,3	3,3	2,7	3,1	3,3	3,3	3,2	3,1
Parella sense fills	15,9	18,3	19,8	17,7	16,2	19,2	21,1	22,2	20,5	20,8	19,4
Parella sense fills, amb altres persones	3,5	2,5	2,4	2,4	2,5	2,3	2,3	2,5	2,4	2,4	2,5
Parelles	37,8	50,2	55,5	59,0	53,4	50,6	60,7	61,7	61,9	60,7	55,6
Mare sola amb fills	1,3	1,6	1,4	1,8	1,9	1,5	1,4	1,5	1,4	1,4	1,5
Mare sola amb fills, amb altres persones	0,8	0,4	0,4	0,3	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4
Pare sol amb fills	6,5	7,9	7,3	8,3	8,9	8,1	7,6	7,5	7,3	7,2	7,7
Pare sol amb fills, amb altres persones	2,0	1,6	1,6	1,5	1,7	1,4	1,4	1,5	1,3	1,4	1,5
Monoparentals	10,6	11,5	10,6	11,9	13,0	11,3	10,7	10,8	10,3	10,3	11,0
Múltiples	1,6	1,1	1,4	1,2	1,3	1,0	1,2	1,5	1,3	1,4	1,3
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Cens de població de 2001, amb dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

Els altres dos tipus de llar, unipersonals i múltiples, tenen en Ciutat Vella el districte amb major representativitat. Fins el 16,9% de la població a Ciutat Vella viu sola, valor que a Nou Barris tan sols se situa en el 8,2%. De la mateixa manera, a Ciutat Vella el 4% de la població resideix en llars múltiples, per un 2,3% com a valor inferior al districte de Gràcia.

Taula 6.3.- Distribució de la població barcelonina segons el tipus de llar on resideix i el districte, 2001.

	Ciutat Vella	Eixample	Sants Montjuic	Les Corts	Sarrià-St. Gervasi	Gràcia	Horta-Guinardó	Nou Barris	Sant Andreu	Sant Martí	BARCELONA
Unipersonals	16,9	12,6	10,7	8,6	10,1	13,1	8,9	8,2	8,4	8,8	10,4
Sense nucli	12,1	6,3	5,1	4,2	4,9	5,7	3,8	3,7	3,7	4,1	5,1
Més d'una família	3,4	1,3	1,4	0,8	0,7	1,0	1,0	1,3	0,9	0,9	1,2
Sense nucli	15,5	7,6	6,6	5,0	5,6	6,7	4,7	5,0	4,6	5,1	6,3
Parella sense fills	14,0	15,3	15,9	13,4	12,3	16,3	16,4	17,1	15,8	16,1	15,5
Parella amb fills	23,5	40,3	43,3	50,0	46,5	40,7	48,2	46,7	49,4	47,9	44,2
Parella sense fills, amb altres persones	5,4	3,4	3,2	2,9	3,0	3,2	2,8	3,0	2,9	3,0	3,2
Parella amb fills amb altres persones	8,0	5,8	6,1	5,9	6,3	5,4	5,7	6,0	6,0	5,9	6,0
Parelles	50,9	64,8	68,6	72,1	68,1	65,5	73,1	72,8	74,1	72,9	69,0
Mare sola amb fills	6,7	7,8	6,9	7,8	8,6	8,2	7,1	6,9	6,7	6,7	7,3
Mare sola amb fills amb altres persones	3,3	2,4	2,3	2,0	2,3	2,2	1,9	2,1	1,8	2,0	2,2
Pare sol amb fills	1,3	1,6	1,3	1,7	1,9	1,5	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4
Pare sol amb fills amb altres persones	1,4	0,6	0,6	0,5	0,7	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6
Monoparentals	12,8	12,4	11,0	11,9	13,5	12,4	10,7	10,8	10,3	10,4	11,5
Múltiples	4,0	2,6	3,1	2,4	2,7	2,3	2,5	3,1	2,6	2,8	2,8
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Cens de població de 2001, amb dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia

L'envelliment i la presència de població estrangera són, a hores d'ara, els dos principals elements que ens diferencien l'estructura de la llar entre districtes pel total de residents a Barcelona, amb l'afegit que la major proporció d'ambdues situacions es produeixen, i sobretot al districte de Ciutat Vella, de manera simultània.

Les llars amb residents estrangers en els districtes

Entre els anys 1996 i 2001 el nombre de llars existents a la ciutat de Barcelona s'havia incrementat en 16.548 noves unitats, amb un fort protagonisme de les llars amb presència de població de nacionalitat estrangera en aquest creixement. A nivell inframunicipal es repeteix aquesta dinàmica, a excepció de Ciutat Vella, on decreix el nombre de llars en poc més d'un miler. La creació de llars amb presència d'estrangers (o a la incorporació d'aquests a llars ja existents), és positiva en tots els districtes. En canvi, tan sols a quatre districtes (veure taula 6.4) les llars composades exclusivament per població amb nacionalitat espanyola creixen, i únicament a Sant Andreu aquest creixement és superior al de les llars amb estrangers. És al districte de Sant Martí on l'increment del nombre de llars és major, 4.104 llars noves (un 25% del creixement de la ciutat, i un 5,4% en relació a les llars de 1996), amb increments relatius similars a Sant Andreu i Sarrià-Sant Gervasi. Les llars amb estrangers, en canvi, creixen sobretot a l'Eixample i Ciutat Vella, coincidint en ambdós casos amb decreixements de la resta de llars.

Taula 6.4.- Increment del nombre de llars a Barcelona segons el districte i la composició per nacionalitat, 1996-2001.

	Increment llars 1996-2001				
	Llars 1996	Llars 2001	Total	Amb estrangers	Sense estrangers
Ciutat Vella	37.536	36.322	-1.214	3.385	-4.599
Eixample	100.689	103.809	3.120	4.556	-1.436
Sants-Montjuïc	65.256	66.933	1.677	2.689	-1.012
Les Corts	29.355	30.324	969	688	281
Sarrià-St. Gervasi	47.398	49.896	2.498	1.508	990
Gràcia	47.103	48.114	1.011	1.758	-747
Horta-Guinardó	62.668	64.301	1.633	1.690	-57
Nou Barris	62.177	62.332	155	1.625	-1.470
Sant Andreu	49.413	52.008	2.595	1.285	1.310
Sant Martí	76.309	80.413	4.104	2.499	1.605
BARCELONA	577.904	594.452	16.548	21.683	-5.135

Font: Estadística annexa al Padró de 1996 i Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

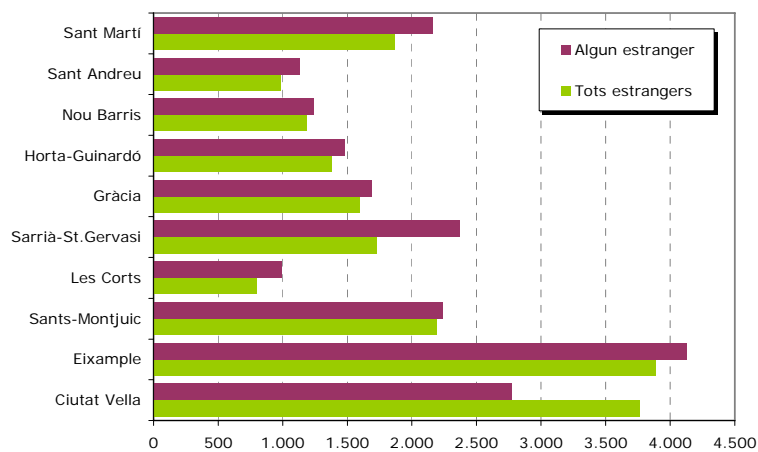
La dinàmica de creació de noves llars es troba deslligada del creixement o decreixement de la població dels districtes en l'interval quinquennal, així, si Ciutat Vella és el districte amb majors increments de població des de 1996, tant en termes absoluts com relatius, en canvi el nombre de llars disminueix. L'evolució diferencial de la població estrangera i espanyola en els districtes, i la diferent grandària de la llar per uns i altres expliquen aquest fet: les variacions en la població espanyola es reflecteixen en major mesura en el nombre de llars finals que no els increments de població estrangera.

Si ens remetem a l'estructura de la llar en els diferents districtes, a priori entre la població de nacionalitat estrangera s'esperaria una major diversificació interna entre els barris i

districtes barcelonins que en el total de llars de la ciutat. Les desigualtats en la distribució territorial d'una o altre nacionalitat en els districtes conjuntament amb les diferències en l'estructura de la llar segons la nacionalitat haurien per si soles d'aportar-nos majors valors de diferenciació, que hi podríem afegir la possibilitat de considerar que l'estructura de la llar està lligada estretament a l'estadi del procés migratori, presentant estructures més o menys consolidades en funció del desenvolupament d'aquest procés, i on certs espais de la ciutat, com podria ser el districte de Ciutat Vella, representessin per algunes nacionalitats el paper de port d'entrada a la ciutat, i per tant amb major presència de llars lligades a aquesta etapa, llars sense nucli o bé llars complexes. Pels estrangers amb nacionalitats llatinoamericanes, en canvi, serien algunes zones de Nou Barris les que juguessin aquest paper.

Referint-nos tan sols al fet de si la llar és formada per tots els membres estrangers o bé són llars amb presència d'espanyols, Ciutat Vella apareix com l'únic districte barceloní on les llars estrictament formades per estrangers superen en nombre a les d'algun estranger (el 57,6%), en contraposició i a l'altre extrem se situa Sarrià-Sant Gervasi, on el 57,8% de les llars són d'aquesta darrera tipologia (veure figura 6.7). Les llars amb presència d'espanyols i estrangers poden respondre a tipologies clarament diferenciades: parelles mixtes, servei domèstic com interns, o llars amb alguns dels estrangers nacionalitzats.

Figura 6.7.- Distribució de les llars amb estrangers en funció de si tots són estrangers o no, Barcelona per districtes, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

En segon lloc, desglossant les llars en funció de la seva composició i el districte on es troben, s'arriben a resultats similars als comentats amb anterioritat. Les llars formades únicament per estrangers tenen dimensions superiors a aquelles on tots tenen nacionalitat espanyola, a excepció dels districtes de Les Corts i Sarrià-Sant Gervasi, on mostren dimensions en el primer districte similars i en el segon clarament per sota, fet derivat de la seva composició on majoritàriament s'hi troben europeus comunitaris. Entre aquestes llars,

els valors més elevats es presenten a Nou Barris i Sant Andreu, fet que en major o menor mesura es repeteix entre les llars formades per espanyols i estrangers o en el conjunt de llars amb estrangers (veure taula 6.5). Aquestes diferències tenen principalment origen en la nacionalitat, situació a la que podem aproximar-nos mitjançant la nacionalitat de la persona de referència de cada llar. Així, la grandària de la llar quan aquesta es troba encapçalada per un estranger oscil·la entre un màxim de 4,03 persones a Nou Barris i un mínim de 2,50 a Sarrià-Sant Gervasi, on la nacionalitat majoritària de la persona de referència explica uns i altres valors per sobre del lloc de residència. Discernint segons l'agrupació continental, les llars encapçalades per africans mostren un màxim a Sants-Montjuïc amb 3,86 persones per llar i un mínim a Sarrià-St. Gervasi (amb 2,78). Entre els americans la distància és major, amb xifres situades entre el 2,60 de Sarrià-St. Gervasi i el 4,43 de Nou Barris. Aquest darrer districte mostra també la màxima ocupació entre els europeus, amb 3,07 persones per llar, amb un mínim de 2,07 a Ciutat Vella. En darrer terme, entre els asiàtics és a Gràcia on es presenten els valors menors (2,97), trobant els màxims al districte de Sants (amb 4,05 persones per llar).

Taula 6.5.- Dimensió de la llar a Barcelona segons la composició de la llar, 2001.

	TOTS ESTRANGERS	ESPANYOLS + ESTRANGERS	LLARS AMB ESTRANGERS	TOTS ESPANYOLS	TOTAL LLARS
Ciutat Vella	2,84	3,90	3,29	2,05	2,27
Eixample	2,68	3,43	3,07	2,33	2,39
Sants-Montjuïc	3,29	3,76	3,53	2,41	2,49
Les Corts	2,61	3,58	3,15	2,62	2,65
Sarrià-Sant Gervasi	2,05	3,54	2,91	2,60	2,63
Gràcia	2,42	3,34	2,89	2,31	2,35
Horta-Guinardó	3,07	3,67	3,38	2,53	2,56
Nou Barris	3,90	4,05	3,98	2,54	2,60
Sant Andreu	3,40	3,78	3,61	2,56	2,61
Sant Martí	3,18	3,68	3,45	2,53	2,58
BARCELONA	2,89	3,64	3,27	2,45	2,51

Font: Cens de població de 2001, amb dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

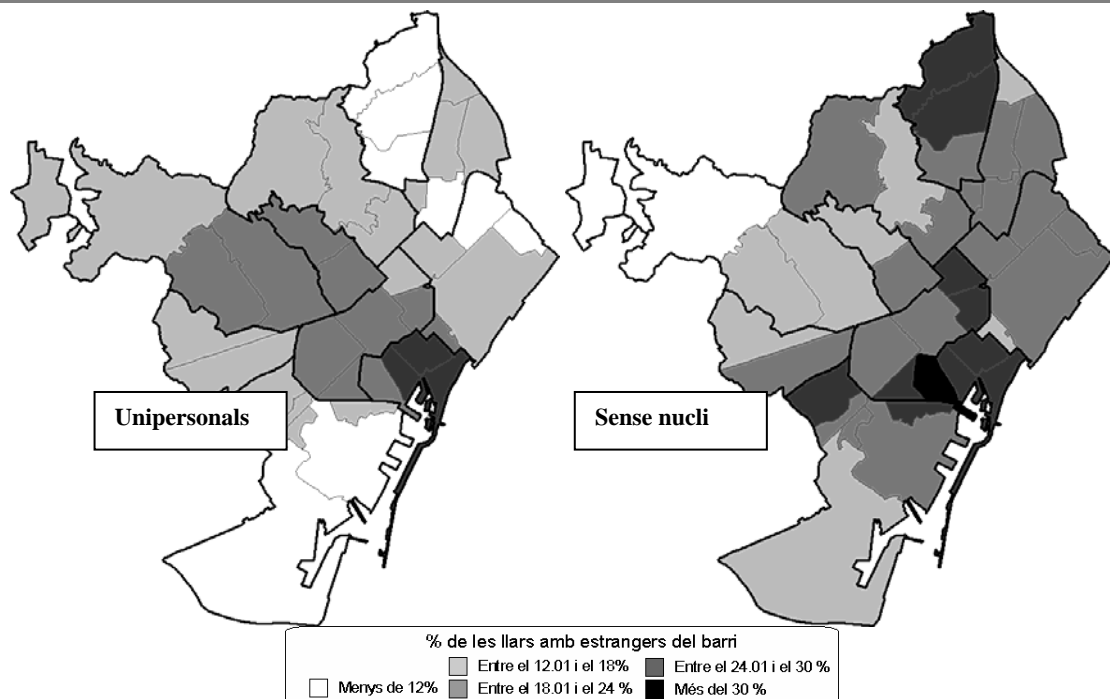
Dintre de la ciutat de Barcelona, de la mateixa manera que la concentració de la població estrangera per nacionalitats, la variació de la distribució territorial per llars és molt rellevant. Però si la diferència en la distribució i la tipologia de les llars on viuen exclusivament espanyols, ve determinada primordialment per l'estructura d'edats (l'envelliment, que també reflecteix la història migratòria del darrer segle), la de les llars amb estrangers, revela sobretot el ritme del procés migratori per a les principals nacionalitats que el protagonitzen. La diversitat se situa entre els extrems del districte de Ciutat Vella per un costat i Sarrià-Sant Gervasi de l'altre. Ciutat Vella és el districte amb menor nombre de llars formades a partir d'un nucli familiar. La importància de les llars unipersonals (el 22%) i sense nucli (el 28%) entre els estrangers, fa que les llars formades entorn d'un nucli familiar (parelles,

monoparentals i múltiples) no arribin al 50%, quan a Nou Barris o Sant Andreu són dues de cada tres llars amb estrangers. Sarrià-Sant Gervasi destaca per la proporció menor de llars sense nucli, i per la importància de les llars unipersonals.

Nou Barris o Sant Andreu, en contraposició, mostren entre les llars amb estrangers les proporcions de llars nuclears majors de tot el municipi, de manera similar al que succeeix entre el conjunt de llars. Són també les llars de major dimensió, situant-se gairebé al voltant de les quatre persones per llar, dimensions que quadrarien amb la novetat de l'assentament en aquests barris de la població estrangera, on certa provisionalitat és directament proporcional a la grandària de la llar en les primeres etapes migratòries.

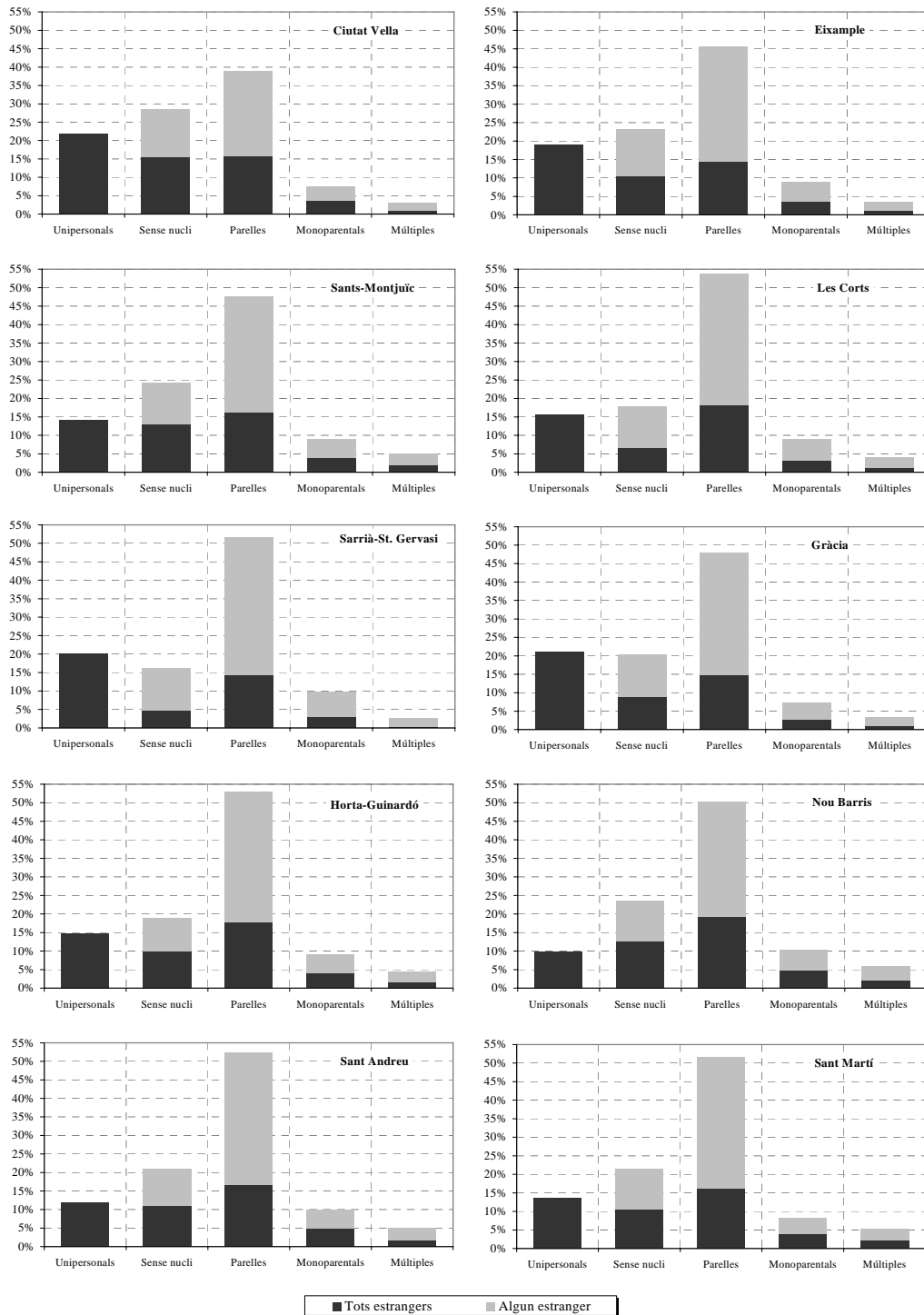
Figura 6.8.- Proporció de llars unipersonals i sense nucli entre les llars amb estrangers, Barcelona segons els barris, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

La perspectiva de l'estudi de les llars a partir de la població que resideix en un o altre tipus de llar segons el districte, ens ha de permetre aprofundir en les diferències territorials en les llars amb estrangers des de la perspectiva de la nacionalitat. Així, els europeus comunitaris es caracteritzen en relació al conjunt d'estrangers per una proporció elevada de persones que viuen soles i en parella, i per una menor presència en les llars sense nucli. Dins d'aquesta tipologia, Ciutat Vella difereix de manera ostensible, amb la major proporció dels que viuen sols (un elevat 27,5%) i en llars sense nucli (un 24,7%), i la menor presència en llars formades per parelles, el 42,3%. Aquestes dues darreres característiques es repeteixen, en menor mesura, en la resta d'europeus.

Figura 6.9.- Distribució percentual de les llars amb presència d'estrangers segons el tipus de llar i el districte, a Barcelona, 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

Els africans són el grup continental amb una distribució en les llars més similar al conjunt d'estrangers, amb una major proporció dels que viuen en parelles (el 49,9%), i menor en les unipersonals i múltiples. Per districtes, Ciutat Vella torna a mostrar la major representativitat de les llars sense nucli i la menor de les parelles, de manera similar al que

succeeix a Gràcia. A l'extrem contrari, al districte de Sant Andreu és on la proporció de parelles és major i menor les sense nucli.

Taula 6.6.- Distribució de la població segons la tipologia de la llar, el districte i l'agrupació continental, 2001.

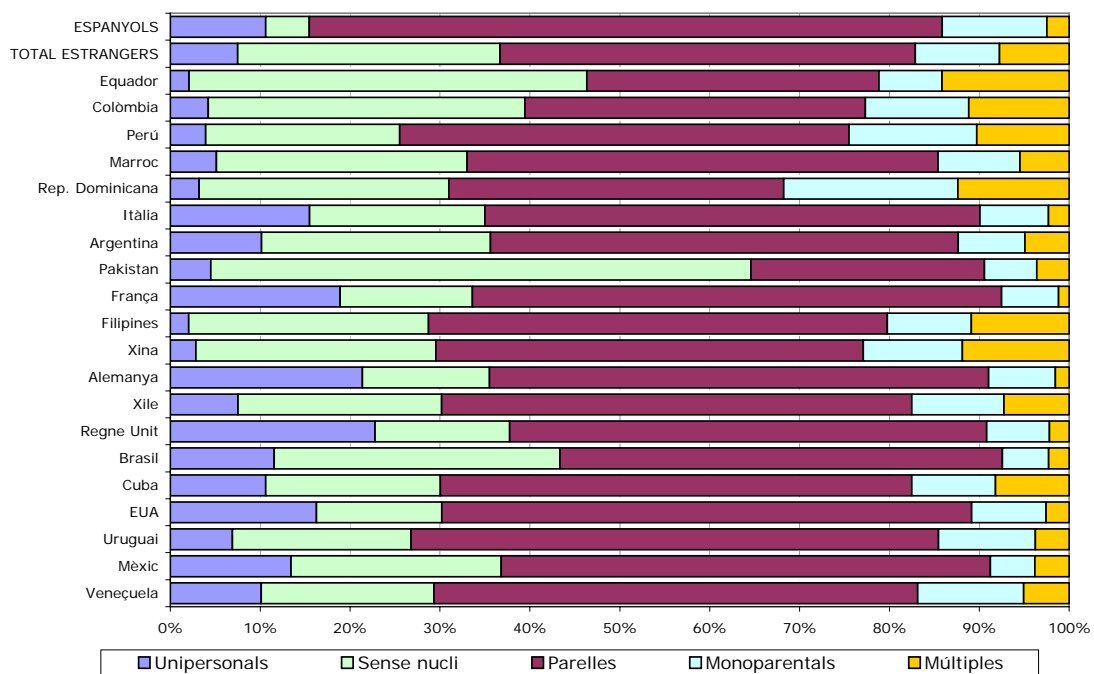
	Unipersonals	Sense nucli	Parelles	Monoparentals	Múltiples	Total	
Unió Europea	Ciutat Vella	27,5	24,7	42,3	4,7	0,7	100,0
	Eixample	19,9	18,5	54,0	6,3	1,4	100,0
	Sants Montjuic	18,3	16,3	56,5	6,5	2,4	100,0
	Les Corts	9,8	14,0	64,0	9,9	2,3	100,0
	Sarrià-Sant Gervasi	16,6	11,9	60,0	9,4	2,1	100,0
	Gràcia	22,4	16,6	54,0	5,6	1,5	100,0
	Horta-Guinardó	17,6	12,6	60,4	7,6	1,8	100,0
	Nou Barris	10,7	15,9	63,7	6,9	2,9	100,0
	Sant Andreu	14,4	13,3	61,5	6,8	3,9	100,0
	Sant Martí	15,5	17,6	59,4	5,5	2,0	100,0
TOTAL UE	18,7	16,7	55,9	6,9	1,8	100,0	
Reste Europa	Ciutat Vella	9,4	37,3	42,0	6,1	5,2	100,0
	Eixample	9,9	26,9	47,1	12,7	3,5	100,0
	Sants Montjuic	6,2	31,9	49,3	7,8	4,8	100,0
	Les Corts	9,8	21,4	47,4	14,0	7,4	100,0
	Sarrià-Sant Gervasi	15,4	12,9	54,4	11,4	5,8	100,0
	Gràcia	10,7	23,6	56,0	8,1	1,6	100,0
	Horta-Guinardó	6,8	20,2	61,2	4,8	7,0	100,0
	Nou Barris	3,3	30,5	51,9	5,8	8,5	100,0
	Sant Andreu	6,0	26,6	52,8	6,0	8,6	100,0
	Sant Martí	6,6	18,0	60,4	7,3	7,8	100,0
TOTAL RESTA EUROPA	8,2	25,9	51,8	8,3	5,8	100,0	
Àfrica	Ciutat Vella	6,1	33,6	45,4	9,9	4,9	100,0
	Eixample	7,8	30,3	51,7	7,0	3,2	100,0
	Sants Montjuic	3,9	28,0	52,3	9,1	6,7	100,0
	Les Corts	8,7	32,9	47,7	5,4	5,4	100,0
	Sarrià-Sant Gervasi	4,8	27,5	50,3	14,4	3,0	100,0
	Gràcia	9,4	32,9	43,9	7,5	6,4	100,0
	Horta-Guinardó	7,6	31,5	47,8	9,1	4,0	100,0
	Nou Barris	5,3	30,2	48,2	11,1	5,1	100,0
	Sant Andreu	4,3	22,2	62,3	6,4	4,8	100,0
	Sant Martí	4,7	28,9	52,8	8,6	5,0	100,0
TOTAL ÀFRICA	5,7	30,3	49,9	9,0	5,1	100,0	
Amèrica	Ciutat Vella	8,1	34,9	39,0	10,4	7,5	100,0
	Eixample	5,9	34,3	38,7	11,2	9,9	100,0
	Sants Montjuic	4,1	33,4	41,0	10,2	11,3	100,0
	Les Corts	7,0	24,1	50,3	8,1	10,5	100,0
	Sarrià-Sant Gervasi	9,6	24,4	51,2	10,1	4,8	100,0
	Gràcia	6,1	31,4	42,6	9,6	10,3	100,0
	Horta-Guinardó	4,0	28,2	47,1	10,2	10,5	100,0
	Nou Barris	2,5	35,0	41,5	10,4	10,6	100,0
	Sant Andreu	3,4	29,0	45,1	12,4	10,1	100,0
	Sant Martí	3,8	28,8	43,5	10,2	13,7	100,0
TOTAL AMÈRICA	5,2	31,6	42,5	10,5	10,2	100,0	
Àsia	Ciutat Vella	3,9	43,0	38,2	8,3	6,5	100,0
	Eixample	4,8	29,4	46,4	8,3	11,1	100,0
	Sants Montjuic	3,9	36,3	38,4	7,3	14,1	100,0
	Les Corts	4,5	17,8	65,2	9,6	2,9	100,0
	Sarrià-Sant Gervasi	5,2	18,2	60,4	12,7	3,5	100,0
	Gràcia	9,1	21,8	53,2	9,1	6,8	100,0
	Horta-Guinardó	5,4	15,9	52,9	14,0	11,8	100,0
	Nou Barris	2,0	34,8	45,2	9,2	8,9	100,0
	Sant Andreu	4,0	29,6	56,1	6,4	4,0	100,0
	Sant Martí	3,5	36,2	43,9	7,8	8,5	100,0
TOTAL ÀSIA	4,3	35,1	43,9	8,6	8,2	100,0	
BARCELONA	7,5	29,2	46,2	9,4	7,8	100,0	

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

La població amb nacionalitats americanes mostra a Ciutat Vella una proporció de població que viu sola elevada, similar a la de Sarrià-Sant Gervasi, i on predominen els argentins i

xilens. Al mateix temps, la proporció de llars sense nucli segueix en el mateix districte sent elevada, conjuntament amb l'Eixample i Nou Barris, i la proporció de parelles és la més baixa per darrere de Gràcia. L'altre característica dels americans és la importància de les llars monoparentals i les múltiples a gairebé tots els districtes barcelonins. Entre els asiàtics és on existeix la major diferenciació interna degut a la composició per nacionalitats de cada districte. A Ciutat Vella fins el 43% dels asiàtics viuen en llars sense nucli, per valors del 17,8% a Les Corts. De manera similar, les parelles representen el 38% de la població a Ciutat Vella, per un 65% a Les Corts, i les múltiples oscil·len entre un reduït 2,9% a Les Corts i un 14% a Sants.

Figura 6.10.- Distribució percentual de la població de nacionalitat estrangera segons els grans tipus de llar i la nacionalitat, principals nacionalitats, Cens de 2001.

Font: Cens de població de 2001, amb les dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Si des de la perspectiva de la població es consideren les principals nacionalitats segons els tipus de llar on resideixen, es mostren situacions més extremes. Per un cantó, les nacionalitats europees més representades a la ciutat doblen fins i tot la presència en llars unipersonals del total de la població, amb valors que superen el 20%. Les llars sense nucli, independentment de la nacionalitat tenen una representació molt per sobre de la del conjunt d'espanyols, tot i que els valors menors entorn del 14% els mostren els alemanys, i els més elevats passen pel 44% dels equatorians i el 60% dels pakistanesos, coincidint amb col·lectius arribats recentment a la ciutat i que en el cas dels pakistanesos coincideix amb desigualtats notòries entre sexes.

Taula 6.7.- Distribució percentual de la població de nacionalitat estrangera, segons el districte i tipus de llar, principals nacionalitats, 2001.

	EQUADOR						ARGENTINA						
	Unipers.	S. nucli	Parelles	Monopar.	Múltiples		Unipers.	S. nucli	Parelles	Monopar.	Múltiples		
	C. Vella	3,0	49,5	32,1	5,4	10,0		C. Vella	13,9	31,9	44,4	6,2	3,6
	Eixample	2,3	51,9	23,3	8,0	14,5		Eixample	10,6	28,2	48,7	7,1	5,4
	Sants-M.	1,5	47,4	31,9	5,7	13,5		Sants-M.	5,9	29,4	53,6	9,4	1,6
	L. Corts	3,3	35,4	36,2	4,4	20,7		L. Corts	9,0	9,6	61,7	5,9	13,8
	Sarrià-St.G.	5,4	40,9	38,9	8,1	6,8		Sarrià-St.G.	14,4	22,3	50,2	8,6	4,5
	Gràcia	1,7	40,6	32,1	7,2	18,4		Gràcia	12,5	25,5	48,0	10,6	3,4
	Horta-G.	2,3	37,4	38,5	8,2	13,5		Horta-G.	7,2	17,9	62,8	4,8	7,2
	N. Barris	1,3	46,4	32,4	6,7	13,2		N. Barris	6,6	26,5	50,0	11,2	5,6
	St. Andreu	2,4	37,7	36,9	8,6	14,4		St. Andreu	8,1	23,7	56,1	10,4	1,7
	St. Martí	1,6	37,7	37,1	7,0	16,7		St. Martí	8,5	22,4	59,3	4,0	5,8
	C. Vella	6,0	40,1	42,4	6,9	4,5		C. Vella	5,1	61,2	24,0	7,1	2,6
	Eixample	5,6	37,3	36,3	12,9	7,9		Eixample	3,3	65,7	24,8	2,4	3,8
	Sants-M.	3,4	34,1	38,0	9,6	14,8		Sants-M.	3,1	58,8	26,7	3,4	8,0
	L. Corts	5,8	33,7	42,2	9,7	8,5		L. Corts	5,6	22,2	72,2	0,0	0,0
	Sarrià-St.G.	8,1	29,4	42,6	14,3	5,7		Sarrià-St.G.	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0
	Gràcia	3,7	34,1	35,8	12,3	14,1		Gràcia	0,0	72,2	27,8	0,0	0,0
	Horta-G.	1,8	34,8	40,2	9,6	13,6		Horta-G.	7,1	34,3	41,4	17,1	0,0
	N. Barris	3,4	27,5	44,0	14,8	10,2		N. Barris	0,0	65,8	31,5	2,7	0,0
	St. Andreu	3,8	37,3	31,2	13,8	13,8		St. Andreu	9,5	55,6	34,9	0,0	0,0
	St. Martí	3,2	38,1	30,9	12,9	14,8		St. Martí	3,6	58,2	29,6	3,6	5,1
	C. Vella	5,1	27,0	45,8	14,3	7,8		C. Vella	28,5	24,1	42,6	4,6	0,3
	Eixample	3,7	25,3	45,1	14,8	11,1		Eixample	23,9	13,6	56,4	5,3	0,7
	Sants-M.	3,6	20,8	49,0	14,7	11,9		Sants-M.	20,8	13,8	58,1	5,4	1,9
	L. Corts	5,3	21,7	43,9	18,0	11,1		L. Corts	8,3	18,2	64,7	6,6	2,2
	Sarrià-St.G.	5,8	32,6	43,6	11,0	7,0		Sarrià-St.G.	13,3	12,2	64,6	8,6	1,2
	Gràcia	4,3	26,1	53,1	6,2	10,3		Gràcia	22,6	15,0	53,8	7,9	0,6
	Horta-G.	4,2	18,1	54,1	16,3	7,3		Horta-G.	17,6	10,7	64,2	7,5	0,0
	N. Barris	4,3	18,6	57,3	11,5	8,3		N. Barris	9,9	13,9	65,3	7,9	3,0
	St. Andreu	2,6	14,6	61,4	17,0	4,3		St. Andreu	18,2	11,1	62,6	6,1	2,0
	St. Martí	3,7	15,7	47,8	15,1	17,8		St. Martí	16,8	11,5	66,4	3,1	2,3
	C. Vella	5,3	29,4	48,7	11,0	5,7		C. Vella	1,9	28,4	50,8	9,1	9,8
	Eixample	8,1	27,0	55,1	6,5	3,3		Eixample	2,2	24,7	47,8	10,3	15,1
	Sants-M.	3,5	28,4	52,1	8,5	7,6		Sants-M.	0,0	20,4	50,5	11,2	17,9
	L. Corts	7,9	25,0	60,5	1,3	5,3		L. Corts	6,4	31,9	48,9	10,6	2,1
	Sarrià-St.G.	4,8	30,5	50,5	13,3	1,0		Sarrià-St.G.	3,6	30,1	53,6	10,2	2,4
	Gràcia	8,6	36,5	41,9	5,4	7,7		Gràcia	5,1	11,9	62,7	5,1	15,3
	Horta-G.	5,8	31,4	50,5	10,0	2,3		Horta-G.	5,6	11,1	77,8	5,6	0,0
	N. Barris	5,8	31,4	48,4	12,2	2,3		N. Barris	3,8	3,8	50,0	7,7	34,6
	St. Andreu	3,6	19,8	66,7	5,0	4,9		St. Andreu	0,0	12,1	84,8	3,0	0,0
	St. Martí	4,6	23,9	56,4	9,0	6,1		St. Martí	5,7	22,9	54,3	5,7	11,4
	C. Vella	3,6	25,4	34,7	22,8	13,5		C. Vella	2,4	18,3	58,5	11,8	8,9
	Eixample	2,7	29,9	34,7	18,8	13,9		Eixample	3,6	31,8	40,5	10,0	14,1
	Sants-M.	3,6	26,8	37,1	19,7	12,7		Sants-M.	4,2	23,0	45,3	12,2	15,3
	L. Corts	6,3	27,5	58,8	7,5	0,0		L. Corts	4,6	23,0	57,5	5,7	9,2
	Sarrià-St.G.	7,7	31,9	41,8	16,5	2,2		Sarrià-St.G.	0,8	32,8	43,8	14,8	7,8
	Gràcia	2,6	37,5	30,3	18,4	11,2		Gràcia	4,2	18,9	64,3	12,6	0,0
	Horta-G.	3,8	28,9	42,7	17,6	7,1		Horta-G.	4,3	0,0	61,4	11,4	22,9
	N. Barris	1,4	27,1	39,8	19,8	11,8		N. Barris	1,5	31,8	45,5	9,1	12,1
	St. Andreu	3,9	25,0	40,9	20,3	9,9		St. Andreu	1,5	28,1	51,9	11,9	6,7
	St. Martí	2,4	28,6	37,4	15,5	16,1		St. Martí	0,8	28,5	46,3	11,6	12,7
	C. Vella	24,3	32,0	38,0	4,6	1,0		C. Vella	32,6	21,7	39,9	4,3	1,4
	Eixample	16,1	21,4	53,2	7,5	1,7		Eixample	20,8	19,4	51,0	6,4	2,4
	Sants-M.	14,9	20,7	55,9	4,4	4,1		Sants-M.	16,7	14,2	56,7	11,7	0,8
	L. Corts	7,3	12,1	63,7	15,0	1,9		L. Corts	13,3	8,6	67,6	9,5	1,0
	Sarrià-St.G.	15,9	14,4	56,2	10,4	3,0		Sarrià-St.G.	18,7	10,5	60,2	9,3	1,2
	Gràcia	17,6	19,1	55,6	5,5	2,2		Gràcia	26,9	12,6	53,1	5,4	2,0
	Horta-G.	14,2	15,5	58,4	9,6	2,3		Horta-G.	23,1	6,0	63,4	6,7	0,7
	N. Barris	8,0	13,6	70,4	5,6	2,4		N. Barris	14,9	17,0	51,1	14,9	2,1
	St. Andreu	8,9	16,7	59,5	8,3	6,5		St. Andreu	19,5	4,9	61,0	12,2	2,4
	St. Martí	11,8	17,9	64,7	4,1	1,5		St. Martí	18,1	15,9	60,4	4,9	0,5

Font: Cens de població de 2001, amb dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

Les parelles, en la major part de nacionalitats se situen amb una representativitat tot just per sobre del 50%, amb uns mínims del 26% i 32% entre pakistanesos i equatorians, o del 37% entre els dominicans. Aquest darrer cas, es caracteritza de manera singular per la

importància de les estructures monoparentals, pràcticament hi resideix el 20% de la població, que amb valors no tan elevats es repeteix també en forces nacionalitats sud-americanes.

En darrer terme, les llars múltiples en nacionalitats sud-americanes de fluxos recents acostumen a representar valors per sobre del 10%, a l'igual que entre filipins i xinesos. A l'extrem contrari, els europeus comunitaris es troben en aquestes llars en una proporció inferior al conjunt de la població.

Resumint, Ciutat Vella es caracteritza en totes les agrupacions per una presència superior de les llars sense nucli i una menor proporció de població que viu en parelles. Simultàniament, per algunes nacionalitats americanes i els europeus comunitaris, és un districte amb una sobrerrepresentació de llars unipersonals. A l'altre extrem, Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts, en la major part de situacions són els districtes amb major representativitat de les parelles.

6.4.- LES CARACTERÍSTIQUES DE L'HABITATGE ALS BARRIS DEL MUNICIPI

La ciutat de Barcelona s'ha conformat urbanísticament creixent de manera successiva al voltant del seu centre històric, primer a finals del segle XIX amb l'extens Eixample (aprovat l'any 1860), annexionant posteriorment els municipis veïns del Pla de Barcelona (entre 1897 i 1921), fins que coneix els majors creixements urbans gràcies a l'increment de la població aportada per les diferents onades migratòries del segle passat, especialment durant la dècada dels seixanta. Si l'Eixample aconseguí en aquells temps fixar en la ciutat a les classes socials més benestants (Durà, 2003), el creixement dels anys seixanta i setanta acaba per saturar la ciutat, amb una estructura urbana que segons alguns autors adquireix la forma d'un complex mosaic característic de les ciutats industrials, i que no mostra la diferenciació social entre centre i perifèria característica d'altres ciutats amb major tradició en el camp dels serveis (Leal, 2005). Els barris construïts per allotjar antics migrants presenten actualment uns alts percentatges d'habitatge en propietat, amb característiques per sota dels estàndards del municipi, i on la immigració estrangera fins a dates molt recents era pràcticament inexistent.

En la darrera dècada, el Cens de 2001 detecta un augment de prop de 88 mil habitatges, fet que s'ha produït de manera uniforme en tots els districtes del municipi, malgrat que en el districte de Sant Martí és on l'increment d'habitatges ha estat més significatiu, amb un creixement del 20,6% i prop de 17 mil nous habitatges. El creixement dels habitatges principals, però, s'ha realitzat de forma més concentrada, un 42% dels habitatges principals que s'han afegit durant el període es troben a Sant Martí, un 20% a Sant Andreu i un 19% més a Horta-Guinardó, mentre que a Ciutat Vella i Nou Barris l'increment ha estat insignificant. De totes maneres, es trenca la tendència enregistrada a Ciutat Vella i a l'Eixample de pèrdua d'habitatges principals observada en la dècada dels vuitanta (veure, per exemple, Ràfols, 1997).

La diversitat en les característiques dels habitatges per barris, comença per la pròpia definició en el seu ús (veure taula 6.8). D'aquesta manera, els habitatges principals representen des d'un màxim del 87% dels habitatges a Zona Franca-Port fins a uns mínims del 57 i 62% a Vallvidrera-Les Planes o a Gòtic. En aquest darrer barri, el nombre reduït d'habitatges principals es deu al pes que assoleixen els desocupats, que arriben a representar fins al 27% dels habitatges, mentre en el cas de Vallvidrera-Les Planes és l'habitatge secundari el que té una gran implantació (el 32%). En contraposició, com a valors inferiors,

els habitatges buits superen lleugerament el 8% a la Vall d'Hebrón o a Pedralbes, i els secundaris no arriben a l'1% a Montjuïc.

Taula 6.8.- Tipologia dels habitatges als barris i districtes de Barcelona, 2001.

	Principals (%)	Desocupats (%)	Secundaris (%)	Altres (%)	Total
Barceloneta	6.299 70,5	2.044 22,9	498 5,6	91 1,0	8.932
Parc	8.814 65,5	3.351 24,9	716 5,3	583 4,3	13.464
Gòtic	5.963 61,8	2.653 27,5	698 7,2	333 3,5	9.647
Raval	15.246 72,9	4.390 21,0	1.129 5,4	135 0,6	20.900
Ciutat Vella	36.322 68,6	12.438 23,5	3.041 5,7	1.142 2,2	52.943
Sant Antoni	15.316 79,6	2.528 13,1	1.264 6,6	135 0,7	19.243
Esquerra Eixample	39.668 75,9	8.083 15,5	4.292 8,2	224 0,4	52.267
Dreta Eixample	16.469 71,4	3.575 15,5	2.948 12,8	79 0,3	23.071
Estació Nord	11.646 80,2	1.322 9,1	1.501 10,3	58 0,4	14.527
Sagrada Família	20.710 80,6	2.806 10,9	1.979 7,7	197 0,8	25.692
Eixample	103.809 77,0	18.314 13,6	11.984 8,9	693 0,5	134.800
Poble-Sec	14.723 80,7	2.638 14,5	717 3,9	155 0,9	18.233
Montjuïc	484 85,7	69 12,2	3 0,5	9 1,6	565
Zona Franca-Port	10.127 86,8	1.016 8,7	443 3,8	78 0,7	11.664
Font de la Guatlla	3.942 82,2	593 12,4	197 4,1	61 1,3	4.793
Bordeta-Hostafrancs	7.141 80,6	1.207 13,6	447 5,0	66 0,7	8.861
Sants	30.516 78,3	4.525 11,6	3.720 9,5	204 0,5	38.965
Sants-Montjuïc	66.933 80,6	10.048 12,1	5.527 6,7	573 0,7	83.081
Les Corts	25.841 76,7	3.248 9,6	4.310 12,8	288 0,9	33.687
Pedralbes	4.483 73,5	505 8,3	1.028 16,9	82 1,3	6.098
Les Corts	30.324 76,2	3.753 9,4	5.338 13,4	370 0,9	39.785
Sant Gervasi	36.910 72,2	6.274 12,3	7.572 14,8	343 0,7	51.099
Sarrià	11.959 75,3	1.752 11,0	2.129 13,4	35 0,2	15.875
Vallvidrera-Les Planes	1.027 57,5	181 10,1	576 32,2	3 0,2	1.787
Sarrià-Sant Gervasi	49.896 72,6	8.207 11,9	10.277 14,9	381 0,6	68.761
Gràcia	36.036 75,1	6.588 13,7	4.893 10,2	478 1,0	47.995
Vallcarca	12.077 78,7	1.789 11,7	1.379 9,0	110 0,7	15.355
Gràcia	48.113 75,9	8.377 13,2	6.272 9,9	588 0,9	63.350
Guinardó	26.959 77,8	5.058 14,6	2.423 7,0	223 0,6	34.663
Horta	26.194 81,5	4.083 12,7	1.702 5,3	148 0,5	32.127
Vall d'Hebrón	11.148 85,0	1.081 8,2	750 5,7	136 1,0	13.115
Horta-Guinardó	64.301 80,5	10.222 12,8	4.875 6,1	507 0,6	79.905
Vilapicina-Turó de la Peira	25.802 84,8	3.235 10,6	1.196 3,9	192 0,6	30.425
Roquetes-Verdum	32.193 85,7	4.440 11,8	896 2,4	48 0,1	37.577
Ciutat Meridiana-Vallbona	4.337 82,1	809 15,3	133 2,5	3 0,1	5.282
Nou Barris	62.332 85,1	8.484 11,6	2.225 3,0	243 0,3	73.284
Sagrera	19.607 84,0	2.721 11,7	962 4,1	54 0,2	23.344
Congrés	5.535 83,6	843 12,7	241 3,6	0 0,0	6.619
Sant Andreu	19.181 80,2	3.086 12,9	1.592 6,7	45 0,2	23.904
Bon Pastor	4.538 86,2	642 12,2	54 1,0	32 0,6	5.266
Trinitat Vella	3.147 80,7	652 16,7	102 2,6	1 0,0	3.902
Sant Andreu	52.008 82,5	7.944 12,6	2.951 4,7	132 0,2	63.035
Fort Pius	4.525 75,1	775 12,9	687 11,4	36 0,6	6.023
Poble-nou	20.710 76,2	5.009 18,4	1.252 4,6	190 0,7	27.161
Barris Besòs	9.134 85,9	1.303 12,3	175 1,6	24 0,2	10.636
Clot	24.891 81,1	3.618 11,8	2.088 6,8	90 0,3	30.687
Verneda	21.153 86,4	2.279 9,3	1.027 4,2	17 0,1	24.476
Sant Martí	80.413 81,2	12.984 13,1	5.229 5,3	357 0,4	98.983
BARCELONA	594.451 78,4	100.771 13,3	57.719 7,6	4.986 0,7	757.927

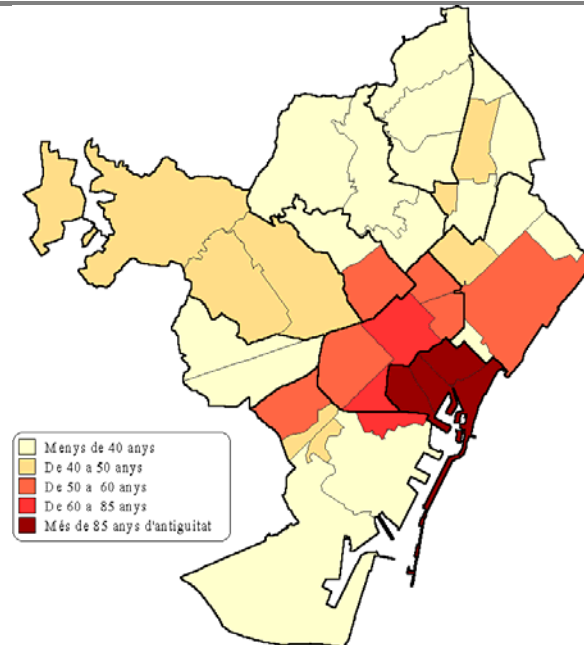
Font: Cens de població i habitatges 2001, amb dades cedides per l'Idescat. Elaboració pròpia.

Les variables que ens informen de les característiques dels habitatges a Barcelona tenen en el nivell inframunicipal una marcada diferenciació espacial. El desenvolupament progressiu

del municipi a mesura que incrementava la seva població, fa que el creixement per barris s'hagi produït amb clares diferències temporals, i que aquest fet es transmeti a les característiques dels habitatges.

Figura 6.11.- Antiguitat mitjana dels habitatges principals a Barcelona, segons Zona Estadística Gran, 2001.

Font: Cens de població i habitatges de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

L'antiguitat és possiblement una de les característiques que ens aporta una tipologia més contrastada, en quant els habitatges dels barris de la ciutat es troben fortament influenciats pel procés de construcció d'aquesta. Amb una antiguitat mitjana de la ciutat força elevada, si observem els barris únicament 14 dels 38 mostren una antiguitat mitjana superior a la del conjunt de Barcelona. Els barris dels districtes de Ciutat Vella, especialment, i l'Eixample, en segon lloc, es diferencien en aquest aspecte de la resta, als que s'haurien d'afegir alguns dels nuclis originaris dels antics municipis del pla de Barcelona que s'agregaren a la ciutat a finals del segle XIX i principis del XX. Si l'època de construcció que concentra la major part dels habitatges actuals, en els trenta anys compresos entre 1951 i 1980, aplega fins al 60% dels habitatges recomptats l'any 2001, a Ciutat Vella únicament el 6,4% dels habitatges són del mateix període, per pràcticament el 90% a Nou Barris. Així, Parc i Gòtic tenen més del 60% dels edificis construïts abans de 1900. En el conjunt del districte, el 55% dels habitatges, prop de vint mil, són anteriors a 1900, segment del parc també important a l'Eixample, amb 13 mil habitatges. A l'altre extrem, en els districtes d'Horta-Guinardó i Nou Barris, quatre de cada deu habitatges es varen construir en la dècada dels seixanta. Els barris amb un parc d'habitatges més recent són Vallvidrera-Les Planes i el Poblenou, amb el 26,5% i el 15% dels habitatges respectivament construïts en els darrers deu anys, fet que al mateix temps significa un increment en cada cas del 46 i el 24% del parc d'habitatges

principals. En la figura 6.11 s'ha representat l'edat mitjana dels habitatges de Barcelona per ZEG, on s'observa d'una banda el caràcter històric del centre de la ciutat i de l'altre les fortes diferències territorials en l'evolució de la construcció dels habitatges. L'estreta relació entre antiguitat, característiques físiques i estructurals de l'habitatge i règim de tinença desenvoluparan un paper determinant en l'assentament de la població de nacionalitat estrangera.

En la figura 6.12, en canvi, s'han representat la superfície mitjana i el règim de tinença en lloguer dels habitatges barcelonins. En el primer cas, a més de la relació amb l'antiguitat la característica dominant és la jerarquia socioeconòmica del territori, el districte de Sarrià-Sant Gervasi i alguns dels barris de Les Corts i l'Eixample mostren les superfícies majors. Els barris dels districtes d'Horta-Guinardó, Nou Barris i Sant Andreu, sobretot els més perifèrics, i de Sants-Montjuïc, tenen les superfícies inferiors, que es relacionen estretament amb la tipologia constructiva dels anys seixanta i setanta, i la seva funció d'allotjar els antics migrants interiors, amb barris com Ciutat Meridiana-Vallbona on més del 70% dels habitatges tenen entre 50 i 69 m².

Taula 6.9.- Característiques dels habitatges en Barcelona segons el districte, 2001.

	<i>Any construcció (%)</i>				<i>Lloguer (%)</i>	<i>Superfície (m2)</i>
	Abans de 1900	1900-1950	1951-1980	1981-2001		
Ciutat Vella	54,9	34,5	6,5	4,1	57,9	69,5
Eixample	13,4	39,5	41,6	5,5	35,8	89,7
Sants-Montjuïc	9,1	30,5	52,6	7,8	26,8	73,3
Les Corts	0,8	12,8	76,5	9,9	21,9	94,1
Sarrià-Sant Gervasi	2,0	24,5	64,4	9,1	33,7	115,5
Gràcia	8,9	32,4	50,3	8,4	36,8	80,5
Horta-Guinardó	0,7	14,1	78,1	7,1	23,3	74,0
Nou Barris	0,5	5,9	88,7	4,9	16,8	69,2
Sant Andreu	2,4	13,2	75,0	9,4	21,6	75,8
Sant Martí	5,7	16,1	66,1	12,1	18,7	76,1
BARCELONA	8,8	23,2	60,3	7,8	28,5	81,3

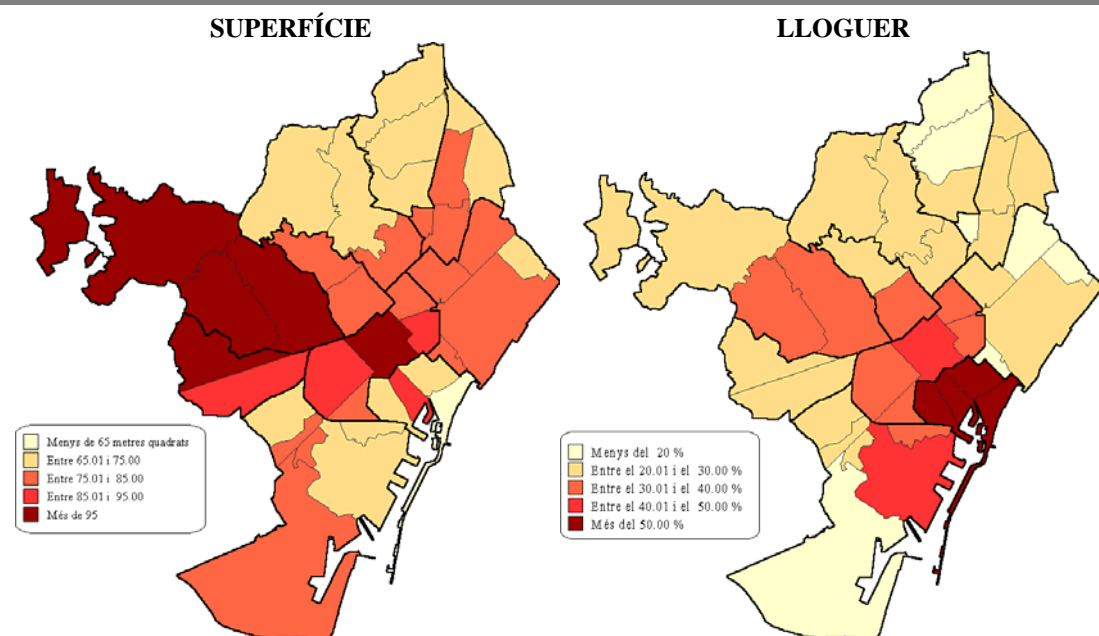
Font: Cens de població i habitatges de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

Ciutat Vella, a excepció del Gòtic, presenta d'igual manera superfícies mitjanes força baixes, sobretot a la Barceloneta. De fet, en aquest darrer barri un de cada vint habitatges no arriba als 30 m², i un de cada tres se situa en l'interval 30-39 m², essent en conjunt el barri amb superfícies menors de tota la ciutat. Els tres barris restants del districte tenen, així mateix, un paper important els habitatges per sota dels 40m² (un 15% dels habitatges del districte). Les superfícies majors també es troben distribuïdes desigualment, el 55% dels habitatges de Sarrià-Sant Gervasi superen els 100 m², quan a Nou Barris aquest percentatge és inferior al 4%. Per barris, fins al 31% dels habitatges a Pedralbes superen els 150m², al Bon Pastor aquesta proporció és de tan sols del 0,2%. En relació directa amb la superfície, els

habitatges de la Barceloneta presenten una mitjana aproximada de 3,1 habitacions per habitatge, força inferior a les 4,5 de Barcelona o les 5,3 que s'arriben al barri de Pedralbes.

El règim de tinença en lloguer, en canvi, es troba estretament relacionat amb l'edat de l'habitatge, a major edat major incidència del règim de lloguer. Tot i que respecte deu anys enrere aquesta modalitat de tinença hagi disminuït del 35,6 al 28,5% del parc d'habitatges principals, amb un decreixement de 36 mil habitatges de lloguer, en alguns barris la proporció ha conegut una evolució oposada: així, a Barris Besos, ha passat del 5,6 al 9,6% del total del parc. De totes maneres, en aquest apartat les diferències són amples, amb un màxim en el 60,1% de Parc i un mínim en el 9% de la Verneda. El mapa resultant, recorda el de l'antiguitat mitjana, a excepció d'alguns dels barris de Sarrià-Sant Gervasi, on a l'igual que a Les Corts, la proporció de lloguer és superior a l'esperada atenent a la seva antiguitat, en aquest darrer cas, els habitatges més qualificats tenen major proporció de règim de lloguer que en el conjunt. L'elevada demanda d'aquest tipus de règim d'accés a l'habitatge per part de la població de nacionalitat estrangera pot estar frenant el descens en el nombre d'habitatges en lloguer a la ciutat, sobretot en els darrers anys de la dècada dels noranta i principis del segle XXI, tot i que difícilment es pot esperar un canvi en la tendència general observada des de meitats de segle.

Figura 6.12.- Superfície mitjana dels habitatges principals a Barcelona i règim de tinença en lloguer, 2001, segons Zona Estadística Gran.

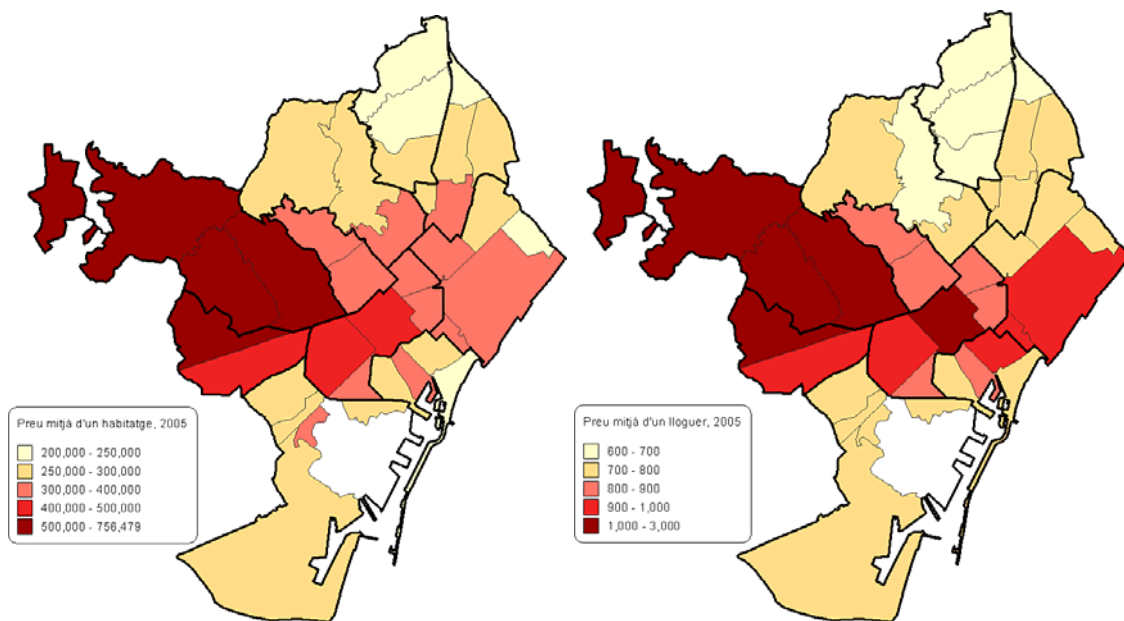

Font: Cens de població i habitatges de 2001, amb dades de l'Idescat. Elaboració pròpia.

La demanda d'habitatge en règim de lloguer actualment és molt superior a l'oferta que disposa la ciutat (veure Cambra Propietaris de Barcelona, 2004), on s'afirma que cada vegada més es tendeix a un increment de la rotació dins del mercat de lloguers, amb

contractes més curts (i també més cars). Aquesta evolució inflacionista del mercat, conjuntament amb la presència de població estrangera, ha suposat que el districte de Ciutat Vella, un dels més barats a inicis de la dècada dels noranta, hagi a partir de 2002 superat la mitjana del cost del lloguer per metre quadrat a Barcelona, i que en els darrers tres anys s'estableixi fins i tot com el districte on el lloguer per metre quadrat és més car a la ciutat. Tanmateix, i com s'ha representat en la figura 6.13, l'accés a l'habitatge, tant de compra com de lloguer, es troba fortament segmentat en funció de les característiques socioeconòmiques del territori.

Figura 6.13.- Preu mitjà de compra i de lloguer d'un habitatge a Barcelona durant l'any 2005, segons la ZEG.

Font: Departament d'Estudis Fiscals de l'Ajuntament de Barcelona, amb dades de la plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

L'habitatge i la població estrangera en els barris barcelonins

El parc d'habitatges de la ciutat de Barcelona a nivell inframunicipal, com hem vist fins aquest moment, és un parc d'habitatges fragmentat en les seves característiques en funció del desenvolupament del municipi, amb grans diferències en l'any de construcció, en la seva superfície o en el regim de tinença d'aquest, i de la jerarquia socioeconòmica. La població de nacionalitat estrangera, amb la polarització que caracteritza la seva composició i la distribució territorial concentrada en algunes nacionalitats, mostrarà unes condicions d'habitabilitat inferiors a les del conjunt de residents del municipi. Major antiguitat, menor superfície, elevada proporció de lloguer i sobreocupació de l'habitatge, seran característiques comuns, amb incidència desigual en funció del barri o districte per cada nacionalitat.

En relació a la tinença, segons l'agrupació continental i el districte es reafirma el lloguer com a majoritari en totes les ocasions (veure taula 6.10). A Ciutat Vella, però, és on els valors són més elevats en totes les categories. Entre els africans, el lloguer oscil·la entre els mínims del 71% a Les Corts i Nou Barris i el màxim del 82,6% a Ciutat Vella, entre els americans del 81,6% a Ciutat Vella al 65,5% a Sarrià-Sant Gervasi; entre els asiàtics, i pels mateixos districtes, entre un màxim del 75,3% i un mínim del 54,9%, o entre el 71,9% a Ciutat Vella i el 53,2% a Les Corts entre els europeus, respectivament.

Taula 6.10.- Proporció de població estrangera en règim de lloguer segons l'agrupació continental i el districte de residència.

	Àfrica	Amèrica	Àsia	Europa
Ciutat Vella	82,6	81,6	75,3	71,9
Eixample	77,4	81,3	73,3	64,5
Sants-Montjuïc	76,4	79,0	63,4	62,5
Les Corts	71,1	69,2	58,2	53,2
Sarrià-St. Gervasi	56,3	65,5	54,9	54,8
Gràcia	78,3	80,6	67,3	67,5
Horta-Guinardó	75,5	78,0	59,2	60,7
Nou Barris	71,1	72,9	56,7	65,2
Sant Andreu	76,6	75,6	63,1	60,6
Sant Martí	72,6	77,6	63,1	58,7
BARCELONA	77,1	77,7	69,5	62,3

Font: Cens de població de 2001, amb dades de la plana web de l'INE. Elaboració pròpia

Taula 6.11.- Distribució percentual de la població estrangera en els districtes segons l'agregat continental, i el règim de tinença de l'habitatge, Cens de 2001.

	Àfrica			Amèrica			Àsia			Europa		
	Llog.	Prop.	Tot.	Llog.	Prop.	Tot.	Llog.	Prop.	Tot.	Llog.	Prop.	Tot.
Ciutat Vella	33,5	22,0	31,3	11,7	9,1	11,1	47,1	35,8	43,4	14,9	9,4	12,9
Eixample	9,4	9,2	9,3	21,0	16,1	20,1	18,6	15,0	17,6	21,9	19,9	21,2
Sants-Montjuïc	16,8	18,0	17,0	14,0	13,9	13,7	10,4	14,5	11,4	8,6	8,6	8,6
Les Corts	1,4	2,1	1,5	2,8	4,4	3,2	3,4	5,6	4,1	5,9	8,5	6,9
Sarrià-St. Gervasi	1,3	2,8	1,7	4,5	7,7	5,3	4,4	7,3	5,6	14,1	19,6	16,1
Gràcia	4,0	3,6	3,9	7,9	6,5	7,6	3,0	3,4	3,0	10,7	8,6	9,9
Horta-Guinardó	5,4	6,3	5,5	9,5	9,5	9,5	2,1	3,1	2,5	6,4	6,9	6,5
Nou Barris	8,4	12,2	9,1	9,7	12,9	10,3	2,0	3,1	2,4	5,0	4,4	4,7
Sant Andreu	8,3	8,7	8,4	6,9	7,8	7,1	2,4	3,0	2,6	3,7	3,9	3,8
Sant Martí	11,4	15,1	12,1	11,9	12,1	11,9	6,7	9,3	7,4	8,8	10,2	9,4
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Cens de població de 2001, amb dades de la plana web de l'INE. Elaboració pròpia.

A Ciutat Vella, per tots els orígens, el lloguer es troba sobrerrepresentat. La propietat, en canvi, mantindrà sempre major pes a Sarrià-Sant Gervasi i a Les Corts. És però especialment significatiu com en els districtes on la immigració a 2001 era emergent, i que posteriorment ha assolit alts percentatges, com a Nou Barris, la propietat sempre estigui, a excepció dels europeus, més representada. Aquest fet pot comportar una sensible variació

en la tinença des de 2001 en endavant, amb un increment d'aquesta coincidint amb una major estada al país i una redistribució territorial de les nacionalitats.

L'alta proporció de residents estrangers en habitatges de lloguer, i la desigual distribució d'aquest parc d'habitatges, té en els districtes un impacte territorial elevat. Si en el conjunt de la ciutat el 17% dels residents en règim de lloguer són estrangers, a Ciutat Vella s'arribava al 27%, però també a Sants-Monjuïc, Nou Barris o Sant Martí aquests percentatges se situaven al voltant del 20%. Existeixen menys diferències en la distribució considerant el tipus de tinença, el lloguer, i la seva distribució, que considerant tant sols la població. El creixement de la població de nacionalitat estrangera de 2001 ençà, a la ratlla dels dos-cents cinquanta mil residents estrangers actualment a finals de 2005, i que amb una ocupació de la llar similar a la de 2001 significaria l'existència de gairebé cent mil llars amb estrangers (i per tant habitatges), més el canvi en les pautes territorials, ha de comportar necessàriament una modificació important en el règim de tinença de l'habitatge. O bé varien les característiques del parc, amb un creixement del lloguer que trencaria la sèrie històrica de creixement de la propietat des dels anys cinquanta, o bé produir-se un increment significatiu de la propietat entre els estrangers.

Una segona característica de l'habitatge, l'any de construcció, ens mostrava fortes variacions en la tipologia entre els barris i districtes barcelonins, fruit del desenvolupament històric del municipi, que també es traduïa en la població resident segons l'any de construcció. En canvi, per un mateix districte la nacionalitat no aportarà diferències significatives. Tan sols a Sant Martí i Sants-Monjuïc, els residents estrangers viuen en habitatges més vells que la resta, resultat que tan sols ens informa de la variabilitat en l'any de construcció dels habitatges del districte considerat. De fet, la població estrangera a tots els districtes es troba sobrerrepresentada en els habitatges més antics, tot i que la uniformitat tipològica dins d'un mateix districte fa que les antiguitats mitjanes siguin força coincidents.

En l'any de construcció de l'habitatge, el districte de residència es trobarà per sobre de qualsevol diferenciació per nacionalitat. Les variacions en aquest camp es troben únicament lligades a la presència en un o altre barri de la ciutat, essent l'any de construcció de l'habitatge pràcticament similar per tots els orígens continentals dins d'un mateix districte de residència.

En la taula 6.12 es relaciona la superfície de l'habitatge, districte i nacionalitat. Generalment, i a excepció de les Corts, la població de nacionalitat estrangera resideix en habitatges més petits, tot i que la distribució varia dels poc més de seixanta metres quadrats a Ciutat Vella dels africans, als cent catorze dels europeus a Sarrià-Sant Gervasi. És a Ciutat

Vella i a Nou Barris on els habitatges són més petits, coincidint amb dos dels districtes amb major ocupació de les llars.

Taula 6.12.- Població de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons l'agrupació continental, el districte, i la superfície de l'habitatge on resideixen, Cens de 2001.

DISTRICTE	Europeus	Africans	Americans	Asiàtics	Estrangers	Espanyols	Total
Ciutat Vella	72,4	61,9	65,2	63,3	65,1	70,2	69,1
Eixample	87,6	71,7	76,8	78,0	79,4	89,3	88,7
Sants-Montjuïc	68,0	64,9	67,0	66,9	66,9	72,9	72,5
Les Corts	108,8	86,5	82,5	94,2	94,4	94,0	94,0
Sarrià-Sant Gervasi	114,3	106,5	98,8	111,2	107,7	116,8	116,4
Gràcia	77,0	67,6	71,6	69,5	72,9	80,8	80,4
Horta-Guinardó	75,3	64,2	68,2	71,0	69,4	73,0	72,9
Nou Barris	65,9	64,4	67,3	66,0	66,7	67,9	67,8
Sant Andreu	73,5	62,0	69,8	72,0	69,2	74,6	74,4
Sant Martí	75,4	65,6	71,7	72,5	71,7	75,2	75,1
BARCELONA	85,1	65,5	72,2	71,6	74,3	81,1	80,7

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

Considerant la relació de metres quadrats disponibles segons la nacionalitat, a partir de la grandària de la llar i la superfície de l'habitatge, entre el conjunt de residents amb nacionalitat espanyola els metres disponibles varien poc, i oscil·len entre un màxim de 34,3 metres quadrats a Sarrià-Sant Gervasi i un mínim de 21,5 de Nou Barris. Entre els estrangers sistemàticament s'amplia el ventall de situacions. Així, els residents europeus comunitaris a Barcelona disposen, a excepció de Nou Barris i Sant Andreu, de majors superfícies que els espanyols, amb un màxim de 37,7 m² per persona a Sarrià-Sant Gervasi i un mínim a Nou Barris de 20,6. Els districtes de Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts, en la resta d'agrupacions, també se situen en els valors més elevats del municipi, tot i que en algunes agregacions continentals els residents en aquests districtes siguin pocs.

Taula 6.13.- Superfície de l'habitatge disponible per càpita, segons l'agregat continental, Barcelona, 2001.

DISTRICTE	Nac. Estrangera	Àfrica	Amèrica	Àsia	UE (15)	Resta Europa	Nac. Espanyola
Ciutat Vella	13,4	12,4	13,2	11,5	29,7	14,4	24,4
Eixample	18,0	17,1	15,5	15,4	32,9	22,3	29,6
Sants-Montjuïc	13,1	12,2	12,5	11,8	25,8	14,3	23,8
Les Corts	23,8	18,3	19,1	23,8	32,5	25,1	28,6
Sarrià-Sant Gervasi	31,5	28,1	27,3	27,5	37,7	31,8	34,3
Gràcia	17,8	16,7	15,0	17,2	29,9	18,4	27,1
Horta-Guinardó	14,7	14,7	13,3	14,5	26,1	17,7	23,3
Nou Barris	11,9	13,1	11,2	12,7	20,6	12,1	21,5
Sant Andreu	14,1	12,4	13,4	15,8	22,4	17,0	23,6
Sant Martí	14,7	13,7	13,5	13,7	25,1	18,0	23,9
BARCELONA	15,9	13,5	14,2	13,8	30,8	18,0	26,0

Font: Cens de població de 2001, amb dades de l'INE. Elaboració pròpia.

La sobreocupació, en canvi, mostra tres districtes on afecta gairebé a un de cada tres estrangers, Nou Barris, on el 34,3% dels estrangers disposen de menys de 10 m² per

persona, Ciutat Vella, en un 32,3% dels seus residents estrangers, i Sants-Montjuïc, amb el 30,6%. La sobreocupació extrema, en canvi, és major a Ciutat Vella (6,5%) que a Nou Barris (6,2%), essent també significativa a Sants-Montjuïc (6,4%). A la resta de districtes, els estrangers que disposen de menys de 10 m² oscil·len entre el 16,7% de l'Eixample i el 24,1% de Sant Andreu, mentre que a Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts aquest fet té molta menys transcendència, el 4 i 8% dels estrangers residents. Per orígens continentals, la concentració marca la tendència observada. Així, els asiàtics experimenten els màxims, a Ciutat Vella i Sants-Montjuïc, amb gairebé el 40% dels asiàtics en sobrerrepresentació, i amb valors extrems en el 10% dels casos. Tot i que no disposem de la desagregació d'aquestes dades a nivell de barri, la sobreocupació al segon districte podria situar-se fàcilment en el barri del Poble-sec, amb clara continuïtat territorial amb Ciutat Vella. Aquests mateixos espais mostren també valors per sobre del 30% entre africans i americans. En canvi, pels primers cal considerar també el districte de Sant Andreu (on vista la distribució dels efectius hauríem de parlar de Trinitat Vella), i pels segons el de Nou Barris. Aquests dos darrers districtes, que poden ser considerats com a emergents en quant a la distribució, mostren pautes de sobreocupació similars o fins i tot superiors a les de Ciutat Vella. Tot i això, cal considerar un possible origen diferent a la sobreocupació, principalment llars sense nucli a Ciutat Vella i llars familiars complexes o múltiples en el segon cas. Finalment, si els europeus comunitaris els nivells de sobreocupació són similars als del conjunt de residents en el municipi, pels europeus no comunitaris tant Ciutat Vella com Nou Barris mostren elevades proporcions de residents que poden ser inclosos en aquesta categoria, el 25,8% i el 35,7% respectivament.

6.5.- L'ESTRUCTURA SOCIOECONÒMICA DELS BARRIS BARCELONINS

Les diferències fins ara esmentades entre barris i districtes barcelonins tenen el seu origen en la jerarquia socioeconòmica del territori, així, la veritable diferenciació entre aquests es produeix essencialment des de la vessant socioeconòmica. El nivell d'instrucció i la relació amb l'activitat, degut a l'absència de dades a nivell inframunicipal sobre els nivells de renda familiar, han estat fins ara les millors variables per conèixer l'estratificació interna de la ciutat. Tanmateix, la manca de dades ha propiciat l'existència de diversos intents d'aproximar-se indirectament a aquesta realitat. Així, i des de l'Ajuntament de Barcelona s'han elaborat, des de finals dels anys vuitanta, dos indicadors que volen reflectir les característiques socioeconòmiques del barris barcelonins. Tot i partir d'entrada de formulacions diferents, com es veurà més endavant, aquests dos indicadors que responen als noms d'Índex Sintètic de Desigualtats Socials (ISDS) i d'Índex de Capacitat Econòmica Familiar (ICEF), mantenen una alta correlació en els seus resultats.

En primer lloc, l'*Índex Sintètic de Desigualtats Socials* (ISDS), desenvolupat per Gómez (1994 i 1999), vol aproximar-se al que ell mateix defineix com la distribució espacial de fenòmens com "la necessitat social, la pobresa o la qualitat de vida". Basant-se en l'anàlisi de 13 indicadors disponibles a nivell inframunicipal referits a l'estructura de la població, la situació laboral, la salut i el nivell d'instrucció, i de les seves correlacions estadístiques, se'n seleccionen tres (taxa d'atur, esperança de vida en néixer, i un tercer construït a partir de la proporció de titulats superiors i del percentatge de població amb instrucció insuficient, de la suma dels analfabets i sense estudis) per la construcció de l'índex.

Metodològicament, la seva elaboració es basa en l'Índex de Desenvolupament Humà de les Nacions Unides, i es recolza en les dades dels censos i Padrons coneguts (1991, 1996 i 2001). Tenim aquest indicador construït pels anys 1991, 1996 i de manera ben recent, pel 2001. L'any 2000 es canvia la metodologia de construcció de l'indicador base, utilitzant com a referència del càlcul uns valors esperats d'esperança de vida i una escala de valors per les altres variables, fent més comparables els valors resultants. Es reformulen, en el cas de Barcelona, els indicadors de 1991 i 1996. Pel primer any, la mitjana de Barcelona considerant-la com a territori global es situa en un valor de 734, amb una variabilitat que oscil·la entre el mínim de Montjuïc (615), fins al màxim de Pedralbes (805). Cinc anys més tard, el conjunt de la ciutat descendeix lleugerament fins a 729 com a conseqüència directa de l'increment significatiu de la taxa d'atur, i els límits se situen en els mateixos barris (amb valors de 605 i 814 cadascun), amb poques variacions en les situacions extremes i petits

canvis d'ordre en els barris situats al voltant de la mitjana (veure taula 6.14 i figura 6.14). Per l'any 2001, la jerarquia és molt similar, i varia entre el 712 de Raval i el 842 de Pedralbes, en una ciutat on el valor global augmenta fins a 780.

Per l'any 2001, l'ISDS situa tres barris amb valors força per sobre del conjunt de la ciutat: Pedralbes, Sarrià i Sant Gervasi mostren valors compresos entre 842 i 836, amb la Dreta de l'Eixample al darrere. Per sota de la mitjana de la ciutat trobem 21 barris, amb els valors més baixos a Raval i Barceloneta, al districte de Ciutat Vella, i a Bon Pastor i Ciutat Meridiana-Vallbona, als districtes de Sant Andreu i Nou Barris respectivament. En relació a anys anteriors, la jerarquia entre barris es manté, si entre 1991 i 1996 la tendència generalitzada és a la disminució, entre 1996 i 2001 l'increment es produeix en tots els barris. De fet, dues de les variables base de l'indicador pateixen retrocessos en el primer quinquenni: l'increment en la taxa d'atur de 1991 a 1996 és força important (del 13,7 al 20,6%, amb dades del Cens de 1991 i el Padró de 1996), i l'esperança de vida, es pot trobar en alguns barris afectada per la sobremortalitat en edats joves que aporta la SIDA a inicis dels noranta (Gómez, 1999).

Per la construcció de l'*Índex de Capacitat Econòmica Familiar* (ICEF) s'utilitzen sis variables a nivell inframunicipal, d'origen més o menys econòmiques: estatus social, potència fiscal mitjana i edat mitjana dels turismes, valor mitjà cadastral del sòl i de la construcció i els serveis dels habitatges, i la despesa mensual mitjana de les famílies en telèfon. Aquest índex es calcula per primera vegada l'any 1988, disposant-se de les actualitzacions pels anys 1991 i 1996. La correlació entre els resultats d'ambdues construccions estadístiques, ISDS i ICEF és elevada. Utilitzant per exemple per l'any 1996 el coeficient de correlació de Pearson, aquest és positiu i significativament alt, de 0,80. En aquest indicador, si utilitzem l'ICEF centrat, Barcelona apareix com a punt de referència amb un valor de 100. En el darrer any (veure taula 6.14), els extrems se situen entre el 59,2 del Raval i en el 208,6 de Pedralbes. En la figura 6.14 també s'hi troba representat aquest indicador. Per sobre del valor 125 apareixen cinc barris: Pedralbes, Sant Gervasi, Sarrià, Vallvidrera-Les Planes i la Dreta de l'Eixample. En contrapartida, per sota de 75 tenim únicament tres barris: Barceloneta, Parc i Raval. En comparació a 1991, les variacions són menors però amb major diversitat. Disminueixen els seus guarismes els barris millor situats, i guanyen posicions els del nord-est del municipi. A Ciutat Vella el comportament no és homogeni, mentre que els barris que obtenen ascensos majors són Montjuïc (però cada vegada amb menys residents), i sobretot el Poblenou, on l'efecte de la Vila Olímpica pot començar a ser important.

De 1996 en endavant és difícil conèixer com evolucionarà aquest indicador en quant alguna de les categories utilitzades pel seu càlcul pot haver perdut significativitat (el consum telefònic, per exemple). De totes maneres, de cara a l'any 2001 i posteriors serà interessant

veure quina és l'evolució dels barris amb major proporció de població estrangera, per la possible reactivació econòmica de l'entorn, o el possible creixement del Poblenou coincidint amb els processos de renovació urbana. En contraposició, caldria segons alguns autors esperar un allunyament dels índexs, sota la hipòtesis que la segregació urbana a Espanya augmenta a partir de la segona meitat dels anys noranta, increment motivat per un creixement de les diferències socials, econòmiques i de formació, a les que s'hauria d'afegir l'arribada de població estrangera (Leal, 2005).

Taula 6.14.- Indicadors socioeconòmics per Zona Estadística Gran a Barcelona, 1991, 1996 i 2001.

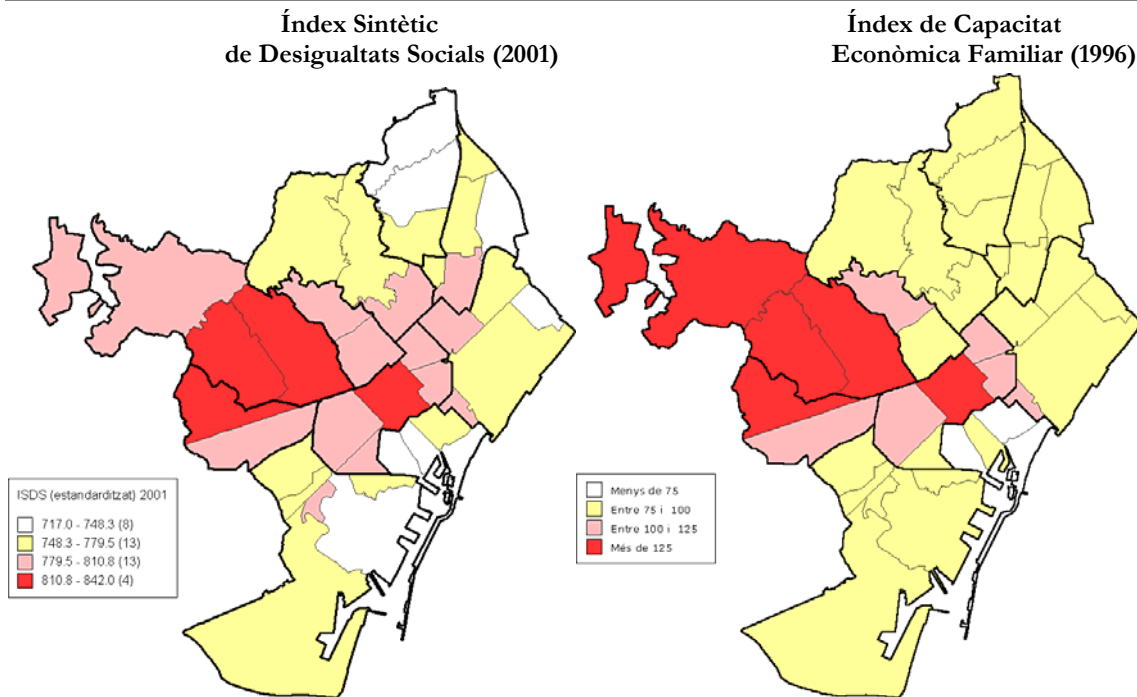
	Índex Sintètic de Desigualtats Socials Estandarditzat			Índex de Capacitat Econòmica Familiar	
	1991	1996	2001	1991	1996
	Barceloneta	663	630	722	62,4
Parc	684	669	750	68,3	69,6
Gòtic	680	661	746	78,6	77,2
Raval	654	626	717	60,0	59,2
Sant Antoni	748	743	791	100,4	99,1
Esquerra Eixample	768	764	807	114,4	113,7
Dreta Eixample	779	781	817	134,4	130,5
Estació Nord	761	760	798	109,7	109,1
Sagrada Família	751	748	793	100,9	100,3
Poble Sec	703	691	750	76,7	78,1
Montjuïc	615	605	734	68,6	81,1
Zona Franca-Port	695	695	752	89,4	92,8
Font de la Guatlla	733	741	782	95,4	95,0
Bordeta-Hostafrancs	735	725	771	94,8	93,9
Sants	732	728	775	90,8	91,6
Les Corts	772	774	809	121,7	120,4
Pedralbes	805	814	842	210,1	208,6
Sant Gervasi	797	797	836	149,9	147,9
Sarrià	796	798	838	156,5	155,4
Vallvidrera-Les Planes	742	759	808	126,6	129,6
Gràcia	754	748	795	96,3	96,3
Vallcarca	753	750	794	109,1	109,1
Guinardó	740	739	784	98,7	98,1
Horta	718	705	768	89,8	91,6
Vall d'Hebrón	722	704	766	90,4	92,8
Vilapicina-Turó Peira	721	712	768	86,0	87,0
Roquetes-Verdum	696	682	748	78,8	81,5
Ciutat Meridiana-Vallbona	668	643	721	73,0	76,8
Sagrera	742	736	787	97,0	97,3
Congrés	738	735	777	91,3	91,0
Sant Andreu	735	730	779	91,8	92,7
Bon Pastor	660	644	719	73,6	76,0
Trinitat Vella	683	664	752	72,6	77,4
Fort Pius	740	749	791	106,2	104,4
Poblenou	707	715	775	86,5	94,5
Barris Besós	685	672	737	79,6	79,8
Clot	738	737	785	92,5	93,3
Verneda	711	708	759	88,5	89,9
BARCELONA	734	729	780	100,0	100,0

Font: Plana web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Resumint, de la comparació d'ambdós indicadors, podem extreure que els barris dels districtes de Les Corts i Sarrià-Sant Gervasi són els millors situats socioeconòmicament del

municipi, on s'hi pot afegir algun dels barris del districte de l'Eixample, com és el cas de la Dreta de l'Eixample. A l'extrem contrari, entre els barris més desfavorits inclourem en tot cas els barris del districte de Ciutat Vella, als que s'hauria de sumar-hi sempre el barri de Montjuïc, i també alguns dels barris dels districtes de Sant Andreu i Nou Barris, barris que essencialment foren construïts en la dècada dels seixanta i setanta amb la intenció d'allotjar la creixent població arribada al municipi com a producte dels fluxos immigratoris.

Figura 6.14.- Indicadors socioeconòmics per Zona Estadística Gran a Barcelona.

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona (1999) i plana web (www.bcn.es/estadistica).
Elaboració pròpia.

6.6.- CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA EN LA CONCENTRACIÓ

És en aquest darrer apartat que s'ha relacionat de manera directa la segregació i concentració de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona amb les característiques sociodemogràfiques dels residents estrangers i amb l'habitatge on resideixen. Per això, s'ha realitzat una anàlisi multivariant amb un model de regressió logística, a partir de les microdades del Cens de 2001, originàries d'una explotació específica que ens ha cedit l'Institut d'Estadística de Catalunya i disponibles en els instants finals de redacció d'aquest treball. Ens plantejem específicament quines són les característiques dels individus relacionades amb la concentració espacial, i com intervé l'accés a l'habitatge i les seves prestacions en la concentració.

Amb aquesta intenció, s'han emprat com a valors de referència per definir la concentració els calculats i representats en l'apartat 4.4. pel Cens de 2001, quan s'utilitzaven les eines estadístiques d'associació espacial, i en concret l'indicador $G_i(d)^*$, per cartografiar la concentració. Seran aquests mateixos valors, calculats a nivell de secció censal per les nacionalitats amb major nombre d'efectius a Barcelona, els que es posen en relació amb les característiques sociodemogràfiques dels individus, atribuint a cada individu el valor de concentració de la secció censal on resideix.

S'ha fet servir una regressió logística, mètode estadístic que ens permet relacionar varies variables, que anomenarem com a independents, amb la que volem explicar la variable dependent o concentració en aquest cas. La intenció d'aquesta aproximació és la d'identificar aquelles variables individuals, de la llar o de l'habitatge que es relacionen i influeixen amb la possibilitat de residir en àrees definides com de concentració. La utilització d'aquesta metodologia es justifica per la possibilitat d'analitzar de manera agrupada les variables sociodemogràfiques i de l'habitatge, desgranades individualment en apartats anteriors, i al mateix temps posar-les en relació amb la concentració. Així, podrem conèixer si la concentració es troba, per exemple, relacionada amb el nivell d'estudis, aïllant els efectes d'aquesta variable tenint en compte tota una altra sèrie de factors que poden intervenir en la concentració.

S'ha efectuat aquesta operació per a les principals nacionalitats, considerant que el conjunt de residents estrangers, degut a la seva diversitat en les característiques i en les pautes residencials, és poc representatiu.

Les nacionalitats considerades i el càlcul de la concentració

S'ha considerat com a variable dependent del treball els valors de concentració calculats amb l'indicador $G_i(d)^*$ per dotze de les nacionalitats amb major nombre de residents al municipi en el Cens de 2001: Alemanya, Argentina, Colòmbia, Equador, França, Filipines, Itàlia, Marroc, Perú, República Dominicana, Pakistan i Xina. Són nacionalitats que mostraven indicadors de segregació i concentració dispars, des dels màxims de filipins i pakistanesos, als mínims de colombians, equatorians, o peruans. Alhora, no es trobaven concentrats en les mateixes zones del municipi, així trobem des d'una presència pràcticament circumscrita a Ciutat Vella (i més concretament al Raval), de pakistanesos o filipins, a una concentració en seccions de Sarrià-Sant Gervasi dels alemanys, o l'aparició de nous barris emergents en el cas d'equatorians.

En el càlcul del $G_i(d)^*$ s'ha utilitzat el total de residents per cada nacionalitat triada que es troben residint en llars familiars, ja que són aquests els individus de que disposem a més a més del sexe, l'edat i la nacionalitat, de les seves característiques sociodemogràfiques, de la llar i de l'habitatge on resideixen. S'ha de considerar també, que la presència en habitatges col·lectius pot ser reflex d'una inexistència d'un habitatge fix a la ciutat durant l'operació censal. En algunes de les seccions censals emprades, la variació entre un i altre valor és força destacada, especialment en la secció 68 de Ciutat Vella, com ja s'ha esmentat amb anterioritat, i que per les característiques de càlcul de l'indicador emprat podrien aportar un alt grau de distorsió. De manera similar als càlculs del capítol quart del treball, la distància de referència ha estat la dels 500 metres, que a més a més de relacionar totes les seccions censals amb com a mínim una altra, és una distància que es pot considerar com a idònia en relació a les interaccions en el veïnatge. Els resultats obtinguts ens proporcionen un valor de concentració per cada secció censal de Barcelona i cada nacionalitat. En la regressió tan sols s'han pres com a referència de població concentrada aquelles xifres situades per sobre d'1,96, és a dir, amb un interval de confiança del 95%, i que es corresponen amb les seccions representades en les figures 4.32 i successives. La concentració s'ha utilitzat, per tant, com a variable dependent. Pren aparença dicotòmica, és a dir, amb dues formes en funció de l'existència o no de concentració (1=presència del fenomen o concentració; 0=absència del fenomen o no concentració).

Les variables que intervenen en la concentració

La tria de les variables seleccionades es basa en la descripció de les característiques sociodemogràfiques de la població de nacionalitat estrangera que s'ha realitzat en els

capítols 5 i 6. Aquestes entren en el model com a variables independents (les x_i), model que al cap i a la fi ens aportarà la relació existent entre les variables independents i la dependent (la concentració). La intenció d'aquesta aplicació estadística és la de conèixer quines d'aquestes variables incideixen en el fet de viure en zones de concentració, i quines es troben en canvi relacionades amb la dispersió en el municipi. S'ha decidit eliminar de la regressió la població menor de setze anys, considerant que les seves característiques no ens informen de la seva distribució (en tot cas serien les dels progenitors), al mateix temps que ens aportaven una forta distorsió en introduir variables com l'activitat o bé dels nivells d'instrucció assolits, amb unes dades no comparables amb la resta de la població.

S'ha elegit, en primer lloc, introduir l'estructura demogràfica de les nacionalitats, a partir del sexe i l'edat dels individus. En la variable sexe, creiem *a priori* que pot intervenir de formes diferents en la concentració, a partir de tres fets:

- 1) pot ser una variable significativa tenint en compte les diferències entre sexes per nacionalitats en els estocs presents, podent associar la reagrupació familiar amb canvis en la distribució;
- 2) pel paper del sexe en les estratègies migratòries de les nacionalitats, i sobretot a l'hora d'identificar pautes noves o emergents; i
- 3) per algunes nacionalitats l'activitat fortament segmentada amb l'especialització en el servei domèstic pot provocar que les dones es trobin menys representades en la concentració.

S'ha establert els homes com a categoria de referència, essent els valors presentats per les dones llegits en relació a la concentració d'aquests.

La utilització d'un model de regressió logística ens demana l'agrupació de les categories de les variables, simplificant-les en el seu nombre. En l'edat s'han considerat tres grans grups d'edat, d'una banda els majors de quaranta-cinc anys, poc representatius en la majoria de nacionalitats, i que sense poder disposar de l'any d'arribada a la ciutat o bé a Espanya (variable que a més a més presenta fortes distorsions en alguna de les nacionalitats aquí analitzades), podria en algunes ocasions relacionar-se amb una arribada a la ciutat anterior a la resta de compatriotes, i també amb una major dispersió. El segon grup d'edat considerat ha estat el de 25-44 anys, on s'engloba la major part de residents estrangers i coincideix amb les edats dominants en els fluxos migratoris arribats recentment a la ciutat, essent aquesta categoria la que s'ha utilitzat com a referència. Finalment, el tercer grup d'edat és el de 16-24 anys, que pot mostrar una situació més heterogènia, en quant no són majoritaris en els fluxos migratoris que arriben a la ciutat.

Un segon grup de variables es troben relacionades amb l'activitat econòmica realitzada a la ciutat. En primer lloc, s'ha considerat la variable d'activitat, que ens informa de la situació d'actiu o d'inactiu, en el primer cas subdividida entre els que es troben treballant i els desocupats. La desocupació podria correspondre's directament amb una major precarietat que comportés més concentració territorial. Una segona variable connectada amb l'activitat fa referència a la categoria socioeconòmica representada en capítols anteriors. S'ha agrupat aquesta en tres situacions, d'una banda els que no es troben treballant, de l'altre els que treballen en feines categoritzades com a altes o mitjanes-altes (agrupades en un sol grup), i de l'altre les dues categories que ens manquen, les baixes i mitjanes baixes, agrupades en la categoria baixes. En aquest cas, es vol veure quin és el paper de la qualitat en l'ocupació en relació amb la distribució, que pot intervenir en sentits oposats en funció de la nacionalitat (en sentit d'afavorir que l'individu es trobi concentrat entre els europeus comunitaris, i a la inversa en la resta de nacionalitats). Per la interacció que ha existit entre ambdues variables, s'ha creat finalment una de nova com a resum de les dues precedents, dividida en quatre categories: Inactius, Aturats, Ocupats en categories Baixes i Ocupats en categories Altes. Aquest darrer factor és el que s'ha considerat com a referència.

Una quarta variable que s'ha utilitzat en el model és la del nivell d'estudis assolit. Es preveu comprovar si un nivell d'estudis més elevat porta a una menor propensió a la concentració (sobretot en aquelles nacionalitats més concentrades), tot i que entre els europeus comunitaris es podria esperar just el contrari. Aquesta s'ha dividit en les mateixes quatre categories emprades en apartats precedents: Analfabets; Estudis Primaris; Estudis Secundaris i Estudis Superiors. Com a variable de referència s'ha triat la categoria d'estudis primaris, representada en totes les nacionalitats.

Dues variables més fan referència a l'estructura de la llar. Aquesta s'ha considerat com un dels factors que intervenen en la segregació, des d'una vessant demogràfica (Rhein, 1988), i a partir de la seva estructura i dimensió. D'una banda s'ha utilitzat la divisió en cinc categories del tipus de llars: Unipersonals, Sense nucli, Nuclears simples, Nuclears complexes i Múltiples, entenent que la pertinença a una estructura de la llar sobrerrepresentada en un primer instant del procés migratori (és a dir, sense nucli, llars nuclears complexes i llars múltiples) pot trobar-se relacionada positivament amb la concentració. Al mateix temps, s'ha considerat si l'individu resideix en una llar amb presència de població de nacionalitat espanyola o bé en una llar on tots són estrangers. D'entrada es podria esperar una major propensió a la concentració entre aquelles llars compostes tan sols per població estrangera. L'estructura nuclear simple i les llars on no tots són estrangers són les que s'han escollit com a referència.

Totes aquestes variables s'han tractat conjuntament en un model de regressió logística. Les tres variables restants que s'havien seleccionat s'han decidit tractar en un model apart. Aquestes tres variables esmentades fan referència al règim de tinença de l'habitatge, a la densitat en la seva ocupació i amb la qualitat de l'habitatge, i no es troben lligades de manera estreta a l'individu, i sí a l'habitatge on resideix. L'habitatge, sota el prisma de l'estructura del mercat immobiliari de la ciutat s'ha considerat com un dels components explicatius de la segregació i concentració de la població estrangera (Kemper, 1998). Així, la intenció del model és definir el tipus i qualitat de la residència vinculada a la concentració. En la tinença es consideren tres categories, propietat (que serà la categoria de referència), lloguer i altres situacions, que tot i els pocs casos amb que compta aquesta variable, no s'ha pogut relacionar en la concentració amb cap de les altres dues. L'accés a la propietat teòricament s'hauria de trobar estretament associada a una menor concentració residencial. En segon lloc tenim l'estat de l'habitatge, variable del Cens d'habitatges recollida pels agents censals, i per tant deslligada de la percepció dels seus residents. S'ha dividit la variable en dues, és a dir, si es considera l'estat de l'habitatge com a bo o no. La categoria de referència utilitzada ha estat la segona. L'accés a un habitatge en millors condicions s'hauria d'enllaçar amb la desconcentració per la majoria de nacionalitats. En tercer lloc, s'ha calculat la variable de densitat, posant en relació la superfície de l'habitatge amb el nombre de residents en aquest. Quatre categories han estat considerades: menys de deu metres quadrats per habitant, entre deu i vint, entre vint i trenta, i més de trenta. La primera d'elles coincideix amb el llindar considerat en la sobreocupació (veure Colectivo Ioé, 2005), i que s'estima connectada amb la concentració. És aquesta mateixa categoria la que s'ha fet servir com a referència per la majoria de nacionalitats: entre les europees comunitàries, la poca representativitat d'aquesta entre el total de residents ens ha fet variar la categoria de referència, recorrent a l'extrem contrari, la de més de trenta.

En les taules següents es presenten els resultats de les regressions logístiques, dues per cada una de les dotze nacionalitats triades. Els coeficients seleccionats representen dues regressions més: les que es duen a terme considerant les variables de manera independent, i les del model conjunt. Únicament s'han mostrat aquelles variables que han estat significatives en el model conjunt, obviant-ne les altres. S'ha de considerar que les $\text{Exp}(\beta)$ són els coeficients exponencials de la regressió logística, presentats d'aquesta manera per facilitar-ne la lectura (també coneguts com a *odd ratio*). Els resultats es llegeixen prenent el valor 1 com a absència de diferència, que indicaria que es comportaria com la categoria de referència de la variable, si se situa per sobre d'aquest valor ens indicarà una major concentració associada a aquesta variable, i per sota una menor concentració. El valor *Sig.* que l'acompanya ens informa de la significació de la categoria, entenent que és

realment significativa quan es troba per sota de 0,05 i que no podem assegurar la seva influència en els valors que se situen per sobre.

L'anàlisi dels resultats

Els resultats de la regressió logística es presenten a continuació per cada una de les dotze nacionalitats, en primer lloc el model referit a les variables sociodemogràfiques, i en segon lloc el de les característiques de l'habitatge. Abans de passar als resultats, però, en la taula 6.15 es mostra la proporció de residents de cada nacionalitat que trobem en les seccions censals definides com a concentrades. Aquestes proporcions, oscil·len entre un màxim del 71,9% dels filipins fins a un mínim del 24,6% dels argentins, considerant tant sols la població de setze anys i més. La gradació entre les nacionalitats i la proporció de residents concentrats ens recorda de manera evident la dels diferents indicadors de segregació i concentració calculats en el capítol quart, i que ens indica la bondat de la metodologia utilitzada per definir la concentració.

Taula 6.15.- Proporció dels residents en seccions censals definides com a concentrades per cadascuna de les nacionalitats.

Nacionalitat	(%)	Nacionalitat	(%)
Alemanya	47,9	Itàlia	43,3
Argentina	24,6	Marroc	51,8
Colòmbia	25,5	Pakistan	68,7
Equador	33,5	Perú	39,3
Filipines	71,9	República Dominicana	42,0
França	40,9	Xina	34,4

Font: Elaboració pròpia a partir de l'estadístic Gi(d)* i les dades del Cens de 2001 (Idescat).

Taula 6.16.- Variables significatives en el primer model de concentració en funció de la nacionalitat.

	Activitat	Estudis	Edat	Presència de nacionals	Sexe	Tipologia de la llar
Alemanya	Si	No	Si	Si	No	Si
Argentina	No	Si	Si	No	No	Si
Colòmbia	Si	No	No	Si	No	Si
Equador	Si	Si	Si	Si	No	Si
Filipines	No	Si	Si	Si	Si	Si
França	No	Si	Si	Si	No	Si
Itàlia	Si	Si	Si	Si	No	Si
Marroc	No	Si	Si	No	No	Si
Pakistan	No	Si	No	No	No	Si
Perú	Si	No	No	Si	No	Si
República Dominicana	Si	Si	No	Si	Si	Si
Xina	No	No	Si	No	No	No

Font: elaboració pròpia.

En les taules 6.16 i 6.17 s'han resumit les variables utilitzades en els dos models en funció de si hi han entrat o no en aquests per cada una de les dotze nacionalitats. En les nacionalitats amb un major nombre de variables (Equador, Filipines, Itàlia o República Dominicana), cinc de les sis han resultat importants en relació a la concentració. A l'extrem contrari, en el cas de Xina, tan sols una d'elles s'ha introduït en el model.

La tipologia de la llar ha estat la variable que s'ha mostrat més vegades com a significativa, en els models, a excepció del cas xinès. En canvi, el sexe únicament entre filipins i dominicans (les nacionalitats més feminitzades) ha resultat significatiu. En el segon model, referit a l'habitatge, la densitat d'ocupació intervé en la concentració en onze de les dotze nacionalitats, l'estat de l'edifici en deu de les dotze (a excepció d'alemanys i italians), i la tinença també en deu de les dotze analitzades.

Taula 6.17.- Variables significatives en el segon model de concentració en funció de la nacionalitat.

	Densitat	Estat de l'edifici	Tinença
Alemanya	Si	No	Si
Argentina	Si	Si	Si
Colòmbia	Si	Si	Si
Equador	Si	Si	Si
Filipines	Si	Si	Si
França	Si	Si	Si
Itàlia	Si	No	No
Marroc	Si	Si	Si
Pakistan	Si	Si	No
Perú	Si	Si	Si
República Dominicana	Si	Si	Si
Xina	No	Si	Si

Font: elaboració pròpia.

El model de concentració referit a les variables sociodemogràfiques

Entre les taules 6.18 i 6.29 es presenten els valors dels models per les dotze nacionalitats. S'ha de considerar que el fet de viure en concentració o no, delimitat a partir del valor atribuït a la secció censal, no es correspon amb viure en una mateixa zona per les nacionalitats, i si amb una major presència de compatriotes.

Per un cantó, els models referits a les nacionalitats europees comunitàries ens aporten resultats en una mateixa direcció. En els casos d'alemanys, francesos i italians, viure en seccions concentrades es correspon a viure en àrees de Sarrià-Sant Gervasi, l'Eixample i algunes zones de Ciutat Vella. Entre un quaranta-un i quaranta-nou per cent d'aquests els

trobem en seccions de concentració. Les característiques que ens informen d'una major probabilitat de trobar-se en aquestes àrees passen per:

- 1) Viure en llars on tots els seus components són estrangers (amb una menor intensitat entre els italians),
- 2) Tenir nivells d'estudis més elevats (francesos i italians), no essent significatiu pels alemanys,
- 3) Ser major de quaranta-cinc anys,
- 4) Viure en llars nuclears simples, o també en múltiples entre els francesos,
- 5) Trobar-se inactius entre els alemanys i italians, mentre que una activitat en categories baixes o trobar-se aturat es trobarien relacionades amb una major dispersió.
- 6) El sexe no esdevé significatiu en cap de les nacionalitats.

Taula 6.18.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat alemanya en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001.

ALEMANYA	Model bivariabile		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
EDAT				
16-24	0,871	0,387	1,305	0,117
25-44	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
45 i més	1,465	0,000	1,675	0,003
Constant	0,811	0,000		
TIPOLOGIA DE LA LLAR				
Unipersonals	0,837	0,100	0,485	0,000
Sense Nucli	0,764	0,042	0,691	0,008
Nuclears simples	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Nuclears complexes	0,972	0,833	1,008	0,955
Múltiples	1,219	0,483	1,388	0,258
Constant	0,991	0,880		
ACTIVITAT				
Inactius	1,387	0,001	1,264	0,027
Aturats	0,613	0,007	0,613	0,008
Ocupats (Categ. Baixa)	0,805	0,143	0,822	0,195
Ocupats (Categ. Alta)	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Constant	0,865	0,019		
PRESENCIA DE NACIONALS				
Algun estranger	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Tots estrangers	1,623	0,000	2,229	0,000
Constant	0,719	0,000		
		Constant	0,523	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Taula 6.19.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat francesa en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001.

FRANÇA	Model bivariable		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
PRESENCIA DE NACIONALS				
Algun estranger	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Tots estrangers	1,653	0,000	2,158	0,000
Constant	0,520	0,000		
TIPOLOGIA DE LA LLAR				
Unipersonals	0,868	0,133	0,577	0,000
Sense Nucli	0,928	0,522	0,899	0,377
Nuclears simples	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Nuclears complexes	1,007	0,948	1,134	0,285
Múltiples	1,404	0,088	1,882	0,002
Constant	0,712	0,000		
EDAT				
16-24	1,126	0,317	0,872	0,272
25-44	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
45 i més	1,493	0,000	1,513	0,002
Constant	0,608	0,000		
ESTUDIS				
Analfabets	0,781	0,685	0,584	0,400
Primaris	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Secundaris	1,295	0,023	1,482	0,001
Superiors	1,253	0,033	1,491	0,001
Constant	0,569	0,000		
		Constant	0,338	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Aquests resultats, que es troben en les taules 6.18, 6.19 i 6.20, ens reafirmen la idea de que els residents europeus comunitaris mostren unes pautes residencials que es poden equiparar als barcelonins amb majors possibilitats econòmiques. El nivell d'estudis o la categoria de l'activitat funcionen en aquesta direcció. En sentit contrari, el fet de no viure en concentració es relacionaria a viure en llars amb espanyols, a un nivell d'estudis menor, i en viure en tipologies de llar com les unipersonals o sense nucli pels francesos i alemanys. Pels italians, en aquesta darrera variable, la dispersió es relaciona amb les llars complexes i múltiples, on s'hauria de comprovar quin és l'efecte del país de naixement en aquesta variable (en referència a l'alta proporció d'italians nascuts a l'Argentina, que poden mostrar unes estructures de la llar més relacionades amb un estadi inicial del procés migratori).

En segon lloc, disposem dels models d'un seguit de nacionalitats amb pautes de distribució en l'espai que ens reflectien els nivells menors de segregació residencial, i per tant, la màxima dispersió en el municipi. Són els casos dels argentins (taula 6.21), colombians (taula 6.22), equatorians (6.23) i peruans (6.24), que tenen entre un 25 i 40% dels residents en les seccions definides com de concentració. Tot i això, es diferencien en la periodització de

L'arribada dels seus fluxos a la ciutat, si els argentins a 2001 es trobaven en instants d'acceleració d'uns fluxos que ja havien estat importants vint anys enrere, els equatorians pràcticament havien arribat tots des de 1996, i peruans i colombians mantenien entrades importants des d'inicis dels noranta.

Taula 6.20.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat italiana en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001.

ITÀLIA	Model bivariabile		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
ESTUDIS				
Analfabets	2,290	0,056	2,674	0,028
Primaris	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Secundaris	1,632	0,000	1,757	0,000
Superiors	2,252	0,000	2,485	0,000
Constant	0,437	0,000		
EDAT				
16-24	1,047	0,684	0,805	0,076
25-44	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
45 i més	1,499	0,000	1,291	0,047
Constant	0,680	0,000		
PRESENCIA DE NACIONALS				
Algun estranger	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Tots estrangers	1,480	0,000	1,328	0,000
Constant	0,607	0,000		
ACTIVITAT				
Inactius	1,183	0,034	1,253	0,012
Aturats	0,598	0,000	0,655	0,002
Ocupats (Categ. Baixa)	0,587	0,000	0,790	0,019
Ocupats (Categ. Alta)	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Constant	0,840	0,000		
TIPOLOGIA DE LA LLAR				
Unipersonals	1,318	0,003	1,124	0,257
Sense Nucli	1,120	0,223	1,176	0,095
Nuclears simples	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Nuclears complexes	0,740	0,002	0,785	0,016
Múltiples	0,592	0,002	0,669	0,022
Constant	0,768	0,000		
	Constant		0,374	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

En la seva distribució, destaca la inexistència de seccions concentrades a Ciutat Vella entre els peruans (fet que pràcticament no es repeteix en cap altra nacionalitat), en contraposició, els argentins que a inicis dels noranta s'equiparaven als europeus comunitaris en la seva distribució, fruit de l'acceleració recent dels fluxos mostren una evident sobrerrepresentació a Ciutat Vella (i també a Gràcia), destacant en conjunt la seva residència en àrees de Nou Barris, Horta-Guinardó o Sant Andreu, pautes que no es troben en la resta de nacionalitats.

Taula 6.21.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat argentina en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001.

ARGENTINA	Model bivariabile		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
EDAT				
16-24	0,968	0,762	1,089	0,440
25-44	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
45 i més	0,727	0,002	0,803	0,098
Constant	0,352	0,000		
TIPOLOGIA DE LA LLAR				
Unipersonals	1,588	0,001	1,608	0,000
Sense Nucli	1,696	0,000	1,667	0,000
Nuclears simples	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Nuclears complexes	1,254	0,035	1,248	0,041
Múltiples	1,289	0,087	1,298	0,081
Constant	0,251	0,000		
ESTUDIS				
Analfabets	3,665	0,002	3,545	0,003
Primaris	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Secundaris	1,191	0,076	1,126	0,236
Superiors	1,051	0,627	0,972	0,785
Constant	0,298	0,000		
		Constant	0,239	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Taula 6.22.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat colombiana en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001.

COLÒMBIA	Model bivariabile		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
TIPOLOGIA DE LA LLAR				
Unipersonals	0,973	0,865	0,921	0,613
Sense Nucli	1,413	0,001	1,371	0,003
Nuclears simples	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Nuclears complexes	1,411	0,000	1,356	0,002
Múltiples	1,518	0,000	1,432	0,000
Constant	0,252	0,000		
PRESENCIA DE NACIONALS				
Algun estranger	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Tots estrangers	1,155	0,023	1,142	0,040
Constant	0,308	0,000		
ACTIVITAT				
Inactius	0,944	0,522	0,928	0,406
Aturats	1,304	0,012	1,234	0,049
Ocupats (Categ. Baixa)	1,335	0,000	1,268	0,004
Ocupats (Categ. Alta)	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Constant	0,295	0,000		
		Constant	0,213	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Taula 6.23.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat equatoriana en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001.

EQUADOR	Model bivariabile		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
ESTUDIS				
Analfabets	1,006	0,974	1,026	0,892
Primaris	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Secundaris	0,826	0,000	0,815	0,000
Superiors	0,754	0,000	0,775	0,000
Constant	0,559	0,000		
EDAT				
16-24	1,188	0,000	0,859	0,001
25-44	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
45 i més	0,985	0,814	0,827	0,010
Constant	0,485	0,000		
TIPOLOGIA DE LA LLAR				
Unipersonals	0,756	0,097	0,714	0,047
Sense Nucli	1,286	0,011	1,316	0,006
Nuclears simples	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Nuclears complexes	1,743	0,000	1,711	0,000
Múltiples	1,770	0,000	1,710	0,000
Constant	0,314	0,000		
PRESENCIA DE NACIONALS				
Algun estranger	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Tots estrangers	1,283	0,000	1,255	0,000
Constant	0,412	0,000		
ACTIVITAT				
Inactius	0,888	0,081	0,807	0,002
Aturats	1,007	0,934	0,897	0,185
Ocupats (Categ. Baixa)	0,984	0,782	0,881	0,040
Ocupats (Categ. Alta)	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Constant	0,521	0,000		
		Constant	0,377	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

El sexe és l'única variable que no és significativa en cap de les nacionalitats. L'edat, en canvi, intervé en els equatorians, amb l'edat central més concentrada. La tipologia de la llar és la variable que intervé en els quatre casos. En comparació a les llars nuclears simples, les llars sense nucli, complexes i múltiples (a excepció de les primeres entre els peruans) indiquen una major possibilitat de concentració. És entre els equatorians, els darrers arribats a la ciutat, on la probabilitat de trobar-se en concentració si es resideix en llars múltiples o complexes és major: un 77% superior a les llars simples. Les unipersonals actuen en sentit contrari entre equatorians i peruans, i en canvi entre els argentins també són sinònim de concentració (recordem que les llars unipersonals a Ciutat Vella entre els estrangers, a més a més de ser representatives entre els europeus comunitaris, també ho eren entre argentins i xilens). En aquesta darrera nacionalitat totes les categories, prenent de referència les llars nuclears simples, ens indiquen concentració.

Taula 6.24.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat peruana en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001.

PERÚ	Model bivariabile		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
PRESENCIA DE NACIONALS				
Algun estranger	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Tots estrangers	1,328	0,000	1,382	0,000
Constant	0,534	0,000		
TIPOLOGIA DE LA LLAR				
Unipersonals	0,734	0,023	0,664	0,003
Sense Nucli	0,839	0,038	0,855	0,065
Nuclears simples	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Nuclears complexes	1,167	0,020	1,181	0,013
Múltiples	1,213	0,014	1,228	0,009
Constant	0,612	0,000		
ACTIVITAT				
Inactius	1,020	0,809	1,010	0,907
Aturats	0,742	0,007	0,724	0,004
Ocupats (Categ. Baixa)	0,996	0,960	0,962	0,607
Ocupats (Categ. Alta)	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Constant	0,662	0,000		
		Constant	0,511	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

El nivell d'estudis no apareix com a significatiu entre colombians i peruans, entre els equatorians un increment del nivell d'estudis es relaciona amb la dispersió. Pels argentins únicament és significativa la major propensió a trobar-se concentrat dels analfabets, tot i que en aquesta nacionalitat no és un nivell d'estudis que es trobi gaire present.

Si les llars es troben formades per tots els components estrangers, aquest fet a excepció dels argentins és sempre sinònim de major concentració. La darrera variable incorporada al model, l'activitat, tampoc és representativa entre els argentins. Prenent les categories altes com a referència, entre els colombians els aturats i els nivells baixos indiquen propensió a la concentració, per una menor incidència entre els aturats pels peruans, essent els valors d'equatorians poc significatius estadísticament.

Com a nacionalitats que mostraven nivells de segregació i concentració mitjanes, a més a més dels europeus comunitaris consideràvem els marroquins, dominicans i els xinesos, que es trobaven en àrees concentrades en un 52%, 42% i 34% respectivament. En les dues primeres nacionalitats, coincidí la presència a Ciutat Vella amb nous espais d'inserció a la ciutat emergents, mentre que els xinesos tenien en l'Eixample les seccions de major concentració.

Entre els marroquins (taula 6.25), tan sols tres variables entren en el model: el nivell d'estudis, l'edat i la tipologia de la llar. L'increment en el nivell d'estudis és sinònim de menors probabilitats de trobar-se en concentració, els que tenen estudis superiors

presenten la meitat de probabilitats en relació als que tenen estudis primaris, essent la nacionalitat on l'increment d'estudis proporciona major desconcentració. És significatiu com entre els marroquins les llars complexes s'associen a una menor concentració territorial, però també el fet cap estructura mostri major concentració que les llars nuclears simples. Aquest fet, conjuntament amb una major concentració entre els majors de quaranta-cinc anys, pot estar indicar-nos una concentració on l'assentament familiar, i els anys d'estada al municipi no comportin major dispersió, és a dir, un segon moment del procés migratori no s'acompanyi necessàriament de dispersió, en canvi les característiques sociodemogràfiques, com el nivell d'estudis, si que mantinguin una forta relació amb la dispersió.

Taula 6.25.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents de nacionalitat marroquina en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001.

MARROC	Model bivariabile		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
ESTUDIS				
Analfabets	1,354	0,006	1,266	0,035
Primaris	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Secundaris	0,660	0,000	0,676	0,000
Superiors	0,477	0,000	0,495	0,000
Constant	1,206	0,000		
EDAT				
16-24	1,067	0,334	0,962	0,574
25-44	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
45 i més	1,593	0,000	1,393	0,000
Constant	0,991	0,789		
TIPOLOGIA DE LA LLAR				
Unipersonals	0,749	0,017	0,804	0,078
Sense Nucli	0,842	0,034	0,895	0,176
Nuclears simples	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Nuclears complexes	0,827	0,009	0,834	0,014
Múltiples	1,086	0,367	1,118	0,232
Constant	1,205	0,001		
		Constant	1,280	0,002

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Entre els dominicans (taula 6.26), la variable amb major repercussió és la que fa referència a la composició de la llar: si la llar es troba formada per tots els membres estrangers, la probabilitat de viure concentrat s'incrementa és un 47% més gran que si hi ha una presència de nacionals. Al mateix temps, i fent referència a la llar, les llars complexes i múltiples es tornen a trobar relacionades amb la concentració. En l'activitat únicament és significativa la situació dels aturats, entre els quals la probabilitat de residir concentrats és molt més gran que a la resta de categories. El nivell d'estudis, com passava entre els

marroquins, actua de manera similar: un major nivell d'estudis significa una menor concentració. Finalment, cal destacar la significativitat de la variable sexe, les dones es troben menys concentrades que els homes entre els dominicans. Aquest fet tan sols es reproduïx pels filipins, coincidint ambdues nacionalitats amb els majors desequilibris entre sexes favorables a una major presència de dones, i que alhora són les capdavanteres en el procés migratori. Aquest fet podria relacionar-se amb les darreres onades migratòries on s'ha reagrupat congèneres masculins. En les nacionalitats on aquest desequilibri es formula en direcció contrària (pakistanesos o marroquins), en canvi, el sexe no apareix com a significatiu en la distribució.

Taula 6.26.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat dominicana en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001.

REPÚBLICA DOMINICANA	Model bivariante		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
PRESENCIA DE NACIONALS				
Algun estranger	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Tots estrangers	1,421	0,000	1,474	0,000
Constant	0,588	0,000		
TIPOLOGIA DE LA LLAR				
Unipersonals	0,886	0,540	0,786	0,233
Sense Nucli	0,821	0,124	0,828	0,149
Nuclears simples	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Nuclears complexes	1,287	0,014	1,303	0,011
Múltiples	1,280	0,021	1,270	0,028
Constant	0,636	0,000		
ACTIVITAT				
Inactius	0,891	0,392	0,815	0,148
Aturats	1,588	0,001	1,373	0,038
Ocupats (Categ. Baixa)	1,133	0,317	1,001	0,993
Ocupats (Categ. Alta)	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Constant	0,653	0,000		
SEXE				
Homes	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Dones	0,794	0,003	0,829	0,018
Constant	0,855	0,016		
ESTUDIS				
Analfabets	0,858	0,559	0,871	0,603
Primaris	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Secundaris	0,822	0,018	0,826	0,024
Superiors	0,724	0,008	0,738	0,019
Constant	0,788	0,000		
		Constant	0,627	0,005

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Entre els xinesos (taula 6.27) es produeix una situació paradoxal, únicament l'edat intervé com a variable significativa en la concentració, on altra vegada els majors de quaranta-cinc anys es troben més dispersos. La no aparició en el model de la resta de variables ens indiquen una menor importància d'aquestes en la distribució residencial dels xinesos. Cal

considerar aquí un fet, que en aquest col·lectiu té major importància que en d'altres, com és la contínua sots-representació dels xinesos en el padró continu, essent de les poques nacionalitats on la presència en el padró és força menor que la dels permisos de residència concedits (veure Recaño i Domingo, 2005). Al mateix temps, en els indicadors de concentració, els xinesos eren la nacionalitat on s'incrementava de manera més significativa els valors al considerar unitats estadístiques més petites, que poden indicar una major fragmentació en la residència.

Taula 6.27.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat xinesa en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001.

XINA	Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.
EDAT		
16-24	0,978	0,863
25-44	<i>referència</i>	
45 i més	0,702	0,007
Constant	0,549	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Les dues nacionalitats que ens manquen per comentar, filipins (taula 6.28) i pakistanesos (taula 6.29), són les que es troben més concentrades a Barcelona, ambdues a Ciutat Vella, i majoritàriament al Raval, i al voltant del 70% dels efectius resideixen en concentració. Mostren, com s'ha vist fins ara, una estructura per sexe oposada, únicament coincideixen pel fet de situar-se en els extrems, feminització entre filipins, i forta masculinització entre pakistanesos. Si els filipins eren ja a 1991 entre les nacionalitats amb un nombre més elevat de residents estrangers al municipi, els pakistanesos l'any 2001 es trobaven en uns instants de forta acceleració dels fluxos, i acabaven d'arribar recentment a la ciutat.

Entre els filipins, la variable més important en la distribució és el fet de viure en llars on tots els components són estrangers, amb una probabilitat de trobar-se concentrats que multiplica per 2,5 la dels que viuen en llars amb algun estranger. Aquest fet, conjuntament amb la intervenció de la variable sexe (el valor per les dones és de 0,76), pot traduir-nos l'existència d'un important nombre de dones filipines que treballen, i viuen, com internes en el servei domèstic en altres zones de la ciutat. De fet, l'any 1991 en el districte de Sarrià-Sant Gervasi existeix un nombre important de filipines, que amb l'exploració de l'Estadística de població del Padró de 1996 ens indicava la seva situació de servei domèstic.

Un increment en el nivell d'estudis es relaciona amb la dispersió, de manera similar a l'edat, els majors de quaranta-cinc anys tenen més probabilitats de no trobar-se en concentració, fet que es podria relacionar amb una estada més prolongada a la ciutat. En darrer lloc, i

relacionat amb aquesta darrera explicació, les llars nuclears simples són les que es trobarien menys presents en la concentració.

Taula 6.28.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat filipina en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001.

FILIPINES	Model bivariabile		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
PRESENCIA DE NACIONALS				
Algun estranger	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Tots estrangers	2,221	0,000	2,496	0,000
Constant	1,764	0,000		
TIPOLOGIA DE LA LLAR				
Unipersonals	0,868	0,590	0,673	0,141
Sense Nucli	1,236	0,141	1,410	0,022
Nuclears simples	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Nuclears complexes	1,366	0,006	1,645	0,000
Múltiples	1,494	0,001	1,731	0,000
Constant	1,994	0,000		
SEXE				
Homes	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Dones	0,766	0,001	0,765	0,002
Constant	3,010	0,000		
ESTUDIS				
Analfabets	1,342	0,523	1,440	0,437
Primaris	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Secundaris	0,739	0,001	0,757	0,003
Superiors	0,669	0,001	0,685	0,002
Constant	2,981	0,000		
EDAT				
16-24	1,153	0,242	0,837	0,156
25-44	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
45 i més	0,740	0,002	0,676	0,007
Constant	2,683	0,000		
		Constant	1,892	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Finalment, entre els pakistanesos únicament el nivell d'estudis i la tipologia de la llar són variables introduïdes en el model, i que per tant es troben associades amb la variable dependent. En el nivell d'estudis, tenir estudis superiors és sinònim d'una menor probabilitat a la concentració (Exp(B)=0,65). En la tipologia de la llar, totes les que no es corresponen amb la llar nuclear simple es troben més concentrades, tot i que aquest valor no és significatiu entre les complexes i múltiples, com a conseqüència probablement de la seva baixa incidència.

D'aquesta anàlisi es desprèn, les següents consideracions:

- **El fet de viure en una llar on tots els residents són estrangers sempre es relaciona amb la concentració territorial.** Les llars composades per

espanyols i estrangers, per tant, es troben lligades a la dispersió. Aquestes, poden indicar varis fets diferents, més o menys probables segons la nacionalitat: llars sense nucli amb estudiants estrangers, parelles exògames segons la nacionalitat, situacions de servei domèstic, o bé llars on algun dels estrangers s'ha nacionalitzat.

- **Les variables intervenen en sentits oposats entre els europeus comunitaris i la resta de residents estrangers.** Per uns la concentració es troba lligada a millor activitat i nivell d'instrucció, pels altres, aquestes característiques es relacionen amb la dispersió.

Taula 6.29.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents de nacionalitat pakistanesa en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001.

PAKISTAN	Model bivariabile		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
ESTUDIS				
Analfabets	0,762	0,116	0,751	0,098
Primaris	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Secundaris	0,887	0,235	0,904	0,322
Superiors	0,652	0,003	0,654	0,004
Constant	2,343	0,000		
TIPOLOGIA DE LA LLAR				
Unipersonals	1,844	0,014	1,839	0,015
Sense Nucli	1,624	0,008	1,607	0,010
Nuclears simples	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Nuclears complexes	1,346	0,120	1,329	0,138
Múltiples	1,481	0,054	1,454	0,067
Constant	1,455	0,032		
		Constant	1,565	0,012

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Entre els residents no comunitaris, es destaca:

- **La importància de la tipologia de la llar en la distribució és major de l'esperada, ja que intervé en gairebé totes les nacionalitats.** Les llars nuclears simples són les que es relacionen preferentment amb la dispersió, en alguns casos essent el tipus de llar més relacionat amb aquest fet. Tant sols entre els marroquins les llars nuclears simples es relacionen amb la concentració.
- **A major edat, menor concentració.** L'edat és un factor que intervé de manera prou important en la no concentració, podent ser un reflex de l'any d'arribada al país, a excepció altra vegada dels marroquins.

- El sexe és únicament determinant en les nacionalitats amb majors desequilibris quan aquests es corresponen amb una major presència de dones.
- Un major nivell d'estudis és sinònim, majoritàriament, de dispersió, en alguns casos amb una intensitat força important (marroquins o pakistanesos). Les característiques sociodemogràfiques del col·lectiu mantindran una gran importància en la dispersió.
- L'activitat únicament és significativa entre els llatinoamericans, tot i que no sempre en el mateix sentit en funció de la dispersió existent en les característiques dins d'una mateixa nacionalitat (la dispersió de les ocupacions altes entre els colombians), o la major o menor presència a Ciutat Vella (equatorians i peruans).

El segon model de regressió logística que s'ha efectuat és el que ens relaciona les característiques de l'habitatge amb la concentració, i que es troba resumit en les taules compreses entre la 6.30 i 6.41. Les tres variables analitzades, estat de l'edifici, densitat i tinença, intervenen per gairebé totes les nacionalitats en el model, essent gairebé sempre significatives.

Taula 6.30.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat alemanya en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.

ALEMANYA	Model bivariable		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
DENSITAT				
<10	0,533	0,117	0,567	0,161
10-20	0,450	0,000	0,452	0,000
20-30	0,670	0,000	0,647	0,000
>30	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Constant	1,104	0,059		
TINENÇA				
Propietat	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Lloguer	0,771	0,003	0,764	0,002
Altra forma	0,684	0,131	0,723	0,204
Constant	1,060	0,350		
		Constant	1,276	0,001

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

L'estat de l'habitatge, a excepció dels alemanys i italians, intervé per la resta de nacionalitats en el model explicatiu. En aquestes dues nacionalitats, l'estat de l'edifici no es relaciona amb la presència en unes seccions o altres del municipi, coincidint amb una qualitat de l'habitatge força elevada. En tres nacionalitats més, aquesta variable intervé de manera positiva en la concentració, és a dir, les possibilitats de trobar-se concentrat augmenten si l'estat de l'edifici és bo. Són els casos de francesos, peruans i xinesos. Pels francesos, la

concentració es relaciona amb unes condicions econòmiques més elevades, i per tant amb una millor qualitat en l'edifici. Entre xinesos i peruans, en canvi, el fet significatiu són les seccions en concentració, en cap cas significatives a Ciutat Vella.

Taula 6.31.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat francesa en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.

FRANÇA	Model bivariabile		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
DENSITAT				
<10	0,925	0,780	1,003	0,991
10-20	0,689	0,000	0,708	0,001
20-30	0,606	0,000	0,615	0,000
>30	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Constant	0,829	0,000		
ESTAT DE L'EDIFICI				
No bo	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Bo	1,343	0,004	1,339	0,005
Constant	0,536	0,000		
TINENÇA				
Propietat	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Lloguer	1,232	0,007	1,219	0,011
Altra forma	1,086	0,701	1,075	0,738
Constant	0,609	0,000		
		Constant	0,563	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Taula 6.32.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat italiana en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.

ITÀLIA	Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.
DENSITAT		
<10	0,268	0,000
10-20	0,417	0,000
20-30	0,514	0,000
>30	<i>referència</i>	
Constant	1,132	0,008

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Per la resta de nacionalitats, el fet d'accedir en un edifici en bones condicions està en connexió amb la desconcentració, amb valors prou importants (entre el 0,28 dels filipins i el 0,61 dels equatorians), i de major importància que qualsevol de les categories sociodemogràfiques del model anterior.

Taula 6.33.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat argentina en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.

ARGENTINA	Model bivariabile		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
DENSITAT				
<10	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
10-20	0,495	0,000	0,504	0,000
20-30	0,496	0,000	0,515	0,000
>30	0,584	0,000	0,591	0,000
Constant	0,584	0,000		
ESTAT DE L'EDIFICI				
No bo	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Bo	0,466	0,000	0,473	0,000
Constant	0,580	0,000		
TINENÇA				
Propietat	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Lloguer	1,461	0,000	1,461	0,000
Altra forma	2,037	0,002	1,992	0,003
Constant	0,238	0,000		
		Constant	0,734	0,053

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Taula 6.34.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat colombiana en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.

COLÒMBIA	Model bivariabile		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
DENSITAT				
<10	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
10-20	0,806	0,001	0,822	0,004
20-30	0,636	0,000	0,660	0,000
>30	0,504	0,000	0,532	0,000
Constant	0,440	0,000		
ESTAT DE L'EDIFICI				
No bo	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Bo	0,560	0,000	0,574	0,000
Constant	0,534	0,000		
TINENÇA				
Propietat	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Lloguer	1,338	0,000	1,211	0,019
Altra forma	0,460	0,001	0,404	0,000
Constant	0,274	0,000		
		Constant	0,577	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

La segona variable, la densitat, intervé en el model d'onze de les dotze nacionalitats, a excepció dels xinesos. S'han utilitzat categories de referència diferents en funció de la nacionalitat. Així, entre els europeus comunitaris, i pel que respecte a aquells que disposen de més de trenta metres quadrats per cap, la concentració és menor per la resta de

categories. És a dir, la categoria de referència és la que es relaciona millor amb la concentració.

Taula 6.35.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat equatoriana en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.

EQUADOR	Model bivariable		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
DENSITAT				
<10	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
10-20	0,695	0,000	0,695	0,000
20-30	0,599	0,000	0,635	0,000
>30	0,395	0,000	0,414	0,000
Constant	0,636	0,000		
ESTAT DE L'EDIFICI				
No bo	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Bo	0,597	0,000	0,612	0,000
Constant	0,734	0,000		
TINENÇA				
Propietat	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Lloguer	1,327	0,000	1,093	0,138
Altra forma	1,103	0,454	0,803	0,116
Constant	0,397	0,000		
		Constant	0,840	0,012

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Taula 6.36.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat peruana en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.

PERÚ	Model bivariable		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
DENSITAT				
<10	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
10-20	1,364	0,000	1,302	0,000
20-30	1,056	0,537	1,030	0,739
>30	0,783	0,008	0,793	0,013
Constant	0,569	0,000		
ESTAT DE L'EDIFICI				
No bo	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Bo	1,365	0,000	1,333	0,000
Constant	0,503	0,000		
TINENÇA				
Propietat	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Lloguer	1,235	0,000	1,213	0,001
Altra forma	0,387	0,000	0,428	0,000
Constant	0,563	0,000		
		Constant	0,406	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Per la resta de nacionalitats, un increment en els metres quadrats disponibles s'associa sempre amb una menor concentració. Entre els peruans difereix lleugerament la situació, la major concentració es produeix en els que disposen d'entre 10 i 20 metres quadrats, per

sobre es tendeix a la desconcentració. Concentració i sobreocupació es trobaran estretament relacionats pels estrangers extracomunitaris.

Taula 6.37.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat marroquina en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.

MARROC	Model bivariabile		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
DENSITAT				
<10	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
10-20	0,652	0,000	0,659	0,000
20-30	0,489	0,000	0,539	0,000
>30	0,385	0,000	0,423	0,000
Constant	1,622	0,000		
ESTAT DE L'EDIFICI				
No bo	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Bo	0,354	0,000	0,375	0,000
Constant	1,986	0,000		
TINENÇA				
Propietat	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Lloguer	1,618	0,000	1,343	0,000
Altra forma	1,202	0,313	1,086	0,664
Constant	0,740	0,000		
		Constant	2,228	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Taula 6.38.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat dominicana en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.

REPÚBLICA DOMINICANA	Model bivariabile		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
DENSITAT				
<10	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
10-20	0,699	0,000	0,685	0,000
20-30	0,455	0,000	0,464	0,000
>30	0,397	0,000	0,417	0,000
Constant	1,048	0,454		
ESTAT DE L'EDIFICI				
No bo	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Bo	0,542	0,000	0,545	0,000
Constant	1,090	0,155		
TINENÇA				
Propietat	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Lloguer	1,248	0,009	1,154	0,100
Altra forma	0,329	0,000	0,331	0,000
Constant	0,626	0,000		
		Constant	1,440	0,001

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Taula 6.39.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat xinesa en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.

XINA	Model bivariable		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
ESTAT DE L'EDIFICI				
No bo	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Bo	1,514	0,000	1,565	0,000
Constant	0,383	0,000		
TINENÇA				
Propietat	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Lloguer	1,291	0,016	1,347	0,005
Altra forma	1,678	0,079	1,747	0,059
Constant	0,437	0,000		
		Constant	0,302	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Taula 6.40.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat filipina en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.

FILIPINES	Model bivariable		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
DENSITAT				
<10	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
10-20	0,729	0,002	0,720	0,003
20-30	0,494	0,000	0,543	0,000
>30	0,156	0,000	0,210	0,000
Constant	4,117	0,000		
ESTAT DE L'EDIFICI				
No bo	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Bo	0,235	0,000	0,280	0,000
Constant	6,135	0,000		
TINENÇA				
Propietat	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Lloguer	2,097	0,000	1,558	0,000
Altra forma	0,507	0,009	0,711	0,220
Constant	1,588	0,000		
		Constant	6,319	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Finalment, la tercera variable és la tinença. De les variables que s'han introduït en aquest segon model és la que intervé en menys casos, en vuit de les dotze nacionalitats. La tinença no és significativa entre equatorians i pakistanesos (en ambdós casos acabaven l'any 2001 d'arribar a la ciutat en la major part de situacions, i el lloguer pot ser majoritari independentment de la seva localització), però tampoc entre els dominicans ni entre els italians.

Per la resta de nacionalitats, la propietat es relaciona amb la concentració en el cas dels alemanys, mentre que lloguer i concentració es trobaran vinculats en la resta (en un valor

que arriba entre els filipins a trobar-se en un 58%). Un habitatge en lloguer és sinònim de viure en concentració. Canvis en el règim d'accés a l'habitatge poden trobar-se estretament relacionats amb la dispersió, o com a mínim amb un canvi de residència en el municipi que signifiqui canviar de barri.

Les característiques de l'habitatge, per tant, esdevenen determinants en la concentració en el territori. Tot i això, tant en les nacionalitats més concentrades com en aquelles que no ho estan, l'accés a un habitatge en millors condicions (més metres quadrats i un millor estat), o el canvi de tinença cap a la propietat, significarien una major dispersió en el municipi. Únicament els europeus comunitaris mostren, altra vegada, la seva millor situació també en aquest camp, la concentració no es troba relacionada amb pitjors condicions d'habitabilitat.

Taula 6.41.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat pakistanesa en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.

PAKISTAN	Model bivariabile		Model conjunt	
	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	Sig.
DENSITAT				
<10	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
10-20	0,582	0,000	0,598	0,000
20-30	0,650	0,002	0,694	0,008
>30	0,966	0,803	1,028	0,845
Constant	2,774	0,000		
ESTAT DE L'EDIFICI				
No bo	<i>referència</i>		<i>referència</i>	
Bo	0,526	0,000	0,535	0,000
Constant	3,005	0,000		
		Constant	3,686	0,000

Font: elaboració pròpia a partir de les microdades del Cens de 2001 (Idescat).

Les característiques sociodemogràfiques i de l'habitatge dels individus intervenen en les pautes de concentració a Barcelona. La dispersió es troba relacionada amb uns nivells educatius superiors per bona part de les nacionalitats, i possiblement amb un major temps d'estada a la ciutat.

QUARTA PART. CONCLUSIONS

**CAPÍTOL 7.- CONCLUSIONS: SOBRE ELS DETERMINANTS
SOCIODEMOGRÀFICS DE LA DISTRIBUCIÓ TERRITORIAL
DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA A LA CIUTAT DE
BARCELONA**

El anys compresos entre 1991 i 2005, aquí analitzats, han estat determinants en l'evolució recent de la dinàmica demogràfica de la ciutat de Barcelona. Si a principis dels noranta la immigració internacional era un fenomen incipient que amb prou feines es deixava notar en l'evolució de la població del municipi, a inicis del segle XXI la població de nacionalitat estrangera s'ha convertit en el principal motor demogràfic de la ciutat. D'aquesta manera, una ciutat immersa en un continuat procés de pèrdua de població veu capgirar el signe de la seva evolució demogràfica: torna a guanyar residents alhora que veu frenat el seu envelliment. Són també anys de gran importància en relació a l'assentament de la població de nacionalitat estrangera, en quant representen els estadis inicials d'incorporació a la ciutat de la major part d'estrangers, i que poden condicionar les seves pautes d'inserció futures.

Territorialment, l'impacte dels nous corrents migratoris protagonitzats per població estrangera s'ha incrementat i diversificat amb el pas dels anys. Partint d'una situació caracteritzada per la polarització espacial on la major part de barris del municipi no participaven del fenomen migratori, quinze anys més tard ens trobem amb una ciutat on la immigració internacional s'ha fet present en tots els barris, en algunes ocasions assolint alts percentatges en relació al conjunt de la població. D'aquesta manera, proporcions d'estrangers que a principis de la dècada dels noranta eren estigmatitzades i adjectivades com a guetos incipients s'han generalitzat no únicament a tota la ciutat sinó al conjunt de Catalunya o fins i tot a la major part de comunitats autònomes espanyoles.

Tant la distribució territorial com les pautes d'activitat, l'estructura de la llar o les condicions de l'habitatge ens informaran del desenvolupament del procés d'assentament de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat. Som conscients que aquest és un procés de caràcter dinàmic, del qual en la major part d'ocasions n'haurem observat els seus estadis inicials. En aquest sentit, cal remarcar una de les principals limitacions d'aquest treball, com és l'observació estàtica del moment que ens proporcionen les fonts estadístiques aquí emprades. Aquest fet no ens ha permès abordar fenòmens com la mobilitat ocupacional dels estrangers, que podria relacionar-se amb una posterior mobilitat residencial, i que en definitiva ens informaria d'un fet cabdal en la integració, com la mobilitat social de la població estrangera.

És en aquest capítol de conclusions on donarem resposta al que era l'objectiu principal de la recerca, enunciat al propi títol de la tesi, ¿Quins són els factors sociodemogràfics determinants de la distribució territorial a la ciutat de Barcelona? Per aconseguir aquesta fita es farà una síntesi dels principals resultats assolits, que s'han estructurat a partir dels cinc eixos definits en l'apartat introductori, i que ens han de permetre també aconseguir una

visió de conjunt sobre els principals impactes demogràfics i territorials de la immigració internacional a Barcelona. Els cinc àmbits considerats, recordem, han estat els següents: 1) L'impacte en la dinàmica i l'evolució demogràfica de la ciutat; 2) La repercussió de l'increment de la població estrangera en la seva distribució i característiques, 3) La concentració i segregació de les nacionalitats; 4) L'impacte sobre el conjunt territorial de Barcelona i en la distribució de la seva població; i 5) La repercussió sobre el mercat de l'habitatge.

7.1.- L'IMPACTE DE LES MIGRACIONS

7.1.1.- L'impacte de la immigració en l'estructura i la dinàmica demogràfica de la ciutat

En aquest treball s'ha considerat l'impacte de la immigració en l'estructura i la dinàmica de la ciutat de Barcelona, però cenyint-nos tant sols a la pròpia mobilitat de la població, és a dir, no s'ha considerat l'impacte sobre els altres fenòmens de la dinàmica demogràfica, nupcialitat, fecunditat i mortalitat, que acabaran influint al seu torn en l'estructura poblacional.

La immigració internacional s'ha convertit en el principal element de l'evolució demogràfica barcelonina, compensat la balança migratòria negativa primer i provocant un guany net de residents més tard, trencant amb un llarg període de decreixement de la població. La població de nacionalitat estrangera, situada en tot el segle XX en percentatges al voltant o per sota del 2%, supera en el primer quinquenni del segle XXI el 15% dels residents de la ciutat. Des d'una perspectiva demogràfica, els anys recents han significat per la ciutat de Barcelona el retorn a una tradició històrica on la immigració ha esdevingut cabdal en el desenvolupament de la ciutat. La immigració internacional enllaça amb la dinàmica demogràfica barcelonina basada en un intens saldo migratori positiu, podent-se per tant considerar com a continuació transfronterera d'un sistema específic de creixement demogràfic, i que acaba amb l'excepcionalitat que representa el darrer quart del segle XX en l'evolució. Després de gairebé vint-i-cinc anys de pèrdua de població continuada, l'arribada progressiva d'aproximadament dos-cents cinquanta mil estrangers torna a recuperar el nombre de residents de la ciutat, actualment al llindar del milió sis-cents mil habitants, tot i que el ritme de creixement és força inferior al d'entrades des de l'estranger que rep la ciutat. Encara que les xifres assolides en pocs anys signifiquin un canvi important en la dinàmica, en cap cas la ciutat de Barcelona tornarà a recuperar el nombre de residents de 1981, màxim poblacional relacionat amb una estructura per edats de la població força jove i una major dimensió de les llars.

L'arribada de migrants estrangers ha accelerat la sortida ja existent d'autòctons, en el procés de substitució de la població, seguint la dinàmica de l'oferta immobiliària, afavorida per la pròpia estructura de la població de nacionalitat espanyola als barris. En el decreixement sostingut que experimenta Barcelona des d'inicis dels vuitanta, la mobilitat residencial amb origen a Barcelona i destinació a la Regió Metropolitana, lligada a la formació de noves llars, ha estat el component més decisiu. Des de finals dels noranta, però, l'arribada de la immigració internacional obre un nou escenari, caracteritzat per

intensos moviments d'entrada i sortida a la ciutat, on la mobilitat residencial originada a Barcelona lluny d'aturar-se es veu incrementada. La immigració internacional, en aquest sentit, intervé augmentant les sortides en quant acapara un nombre prou important dels habitatges de la ciutat. D'una banda, creix la competència en l'accés a l'habitatge en uns instants d'acceleració dels preus immobiliaris, on una pitjor posició en el mercat laboral de la població estrangera es compensa amb estratègies familiars i no familiars d'accés a l'habitatge, com es comprova en la complexitat de l'estructura de la llar, i amb uns estàndards en quant a les característiques finals de l'habitatge assolit situats per sota de la mitjana de la resta de residents.

La pressió de la immigració també actua revaloritzant habitatges de certs barris, facilitant la mobilitat dels antics residents, creixent així la velocitat del canvi en la composició per nacionalitats del barri. Com a resposta a aquest doble procés, la mobilitat residencial originada a la ciutat central s'incrementa progressivament, procés on la immigració adquireix també, poc a poc, un pes més important. Si per uns la mobilitat es produeix essencialment en el moment de formació d'una nova llar, essent els municipis de la segona corona metropolitana els destinataris de bona part dels fluxos, pels altres la mobilitat significa l'extensió i difusió de la immigració fora del municipi de Barcelona, moviment produït coincidint amb una estada al país més prolongada, i en direcció als municipis més propers, assolint aquesta cada cop més una lògica metropolitana per sobre de les fronteres municipals.

La recuperació de la immigració en el seu efecte sobre l'estructura i la dinàmica de la mobilitat, ha contribuït a la revitalització de la ciutat, com espai de centralitat demogràfica en el conjunt de Catalunya. Barcelona manté una funció innovadora i capdavantera respecte el conjunt del país, amb un paper pioner inicial d'inserció per la major part de nacionalitats, que en un primer moment d'arribada han estat sobretot significatives a Barcelona. Actua en l'espai, al mateix temps, com a filtre seleccionador, redistribuint la població en el territori català. Barcelona selecciona residents estrangers a partir de la seva activitat, amb una sobrerrepresentació en el sector dels serveis que beneficia a les dones, però que també es produeix entre els estrangers amb nivells d'estudis assolits elevats. La immigració internacional fa recuperar la centralitat demogràfica de Barcelona en el conjunt de Catalunya, avançant noves realitats demogràfiques, en aquesta ocasió la forta repercussió de la immigració internacional.

El principal efecte sobre l'estructura demogràfica dels residents a la ciutat ha estat aturar momentàniament el procés d'envelliment, que ha estat més significatiu en els barris més envellits de la ciutat. L'arribada dels darrers fluxos migratoris, amb una estructura per edats eminentment jove, ha significat paral·lelament l'aturada d'un dels

processos demogràfics que s'estava produint de manera continuada i amb major intensitat en el municipi, com és el progressiu envelliment mitjà dels residents de la ciutat. La suma d'unes generacions noves cada vegada menys nombroses, de l'allargament de l'esperança de vida, i de la migració residencial cap a la Regió Metropolitana protagonitzada per parelles joves, havia fet de l'envelliment un procés de forta repercussió a la ciutat de Barcelona. La immigració internacional rejuenex el conjunt del municipi alhora que l'impacte territorial és més important en els barris més envellits. Aquest rejueniment no es produeix per un creixement dels menors, sinó per una estructura dels estrangers on els grups d'edat entre els 25 i 34 anys tenen un pes cabdal, i on l'acceleració dels fluxos provoca entre 1996 i 2004 un rejueniment de gairebé cinc anys en la població estrangera, que acaba fent descendir en dos anys la mitjana d'edats barcelonina (45,3 entre els espanyols i 43,3 pel total de residents a juny de 2005). Territorialment, els districtes més rejuenits són els que fins a dates molt recents tenien una estructura més envellida. Ciutat Vella, en un interval d'anys especialment curt, passa de ser el districte més envellit del municipi a ser el que presenta una edat mitjana inferior. La immigració internacional representa una forta renovació de la població de la ciutat, on les diferències en l'edat en els barris poden ser fins i tot més remarcables que les del lloc de naixement o la nacionalitat, amb una relació envers la resta de residents de caràcter intergeneracional.

En canvi, en la composició per sexes de la ciutat la immigració té una menor repercussió. Fins a dates molt recents, la feminització de la població immigrant era similar a la del conjunt de residents, tot i que aquesta no es produïa en les mateixes edats. Des de 2001, la masculinització de la població estrangera únicament frena i redueix lleugerament la feminització entre el total. Aquest fet, pot significatiu pel conjunt de la ciutat, té en canvi un major impacte en els districtes. Així, la masculinització de la població a Ciutat Vella n'és el fet més evident, essent l'únic districte barceloní on els efectius masculins superen els femenins. A la diferència per edats entre autòctons i estrangers a Ciutat Vella, s'hi afegeix una diferència per sexes: homes joves estrangers i dones grans amb nacionalitat espanyola.

7.1.2.- La repercussió de l'increment de la població estrangera en la seva distribució i característiques

No podem parlar de la distribució de la població de nacionalitat estrangera sense tenir en compte el fort creixement d'aquesta, i l'efecte que aquest increment provoca sobre la distribució. L'estructura sociodemogràfica dels residents estrangers i la jerarquia socioeconòmica dels barris, observada en les característiques dels seus residents, esdevenen

els factors principals en l'explicació de les pautes residencials, conjuntament amb l'accés a l'habitatge.

El menor creixement del nombre de residents estrangers dels darrers recomptes pot establitzar a curt termini les xifres de residents estrangers just per sobre del 20% en els propers deu anys, a l'espera del que pugui succeir davant canvis en el desenvolupament econòmic. En els darrers recomptes estadístics, es dona un fet significativament nou des de mitjans dels anys noranta. Algunes nacionalitats, tot i seguir experimentant entrades relativament importants de nous migrants, mantenen el nombre final de residents al municipi, o fins i tot entre els equatorians, aquesta xifra decreix. Un possible retorn, un impacte de les nacionalitzacions per certes nacionalitats amb una legislació favorable en comparació a la resta, o el més probable ascens de la mobilitat cap a municipis veïns en són les causes. D'aquesta manera, les Estadístiques de Variacions Residencials han de veure, a curt termini, incrementar el nombre de moviments originats en la ciutat, seguint amb la tendència ja observada a 2004, on una de cada tres sortides de la ciutat cap a la resta de Catalunya o Espanya estaven protagonitzades per població estrangera. Serà coincidint amb un major assentament que s'esperarà una possible reducció de la mobilitat.

La dades recents ens informen, per tant, d'una tendència al menor creixement de la població de nacionalitat estrangera resident. A l'espera dels canvis en el volum i composició d'aquesta població que aportarà amb tota seguretat la propera aplicació de les darreres modificacions legislatives, segons les quals s'ha de renovar bianualment la inscripció al padró dels estrangers extracomunitaris sense autorització permanent de residència, procés del que desconeixem el seu abast exacte i el grau d'acompliment que tindrà per part dels ajuntaments, cal suposar un menor creixement que l'experimentat fins ara per part de la població de nacionalitat estrangera resident en els propers anys. Aquest fet, pot portar a curt termini una estabilització de les xifres al voltant i just per sobre de percentatges del 20%, pendent de la futura evolució davant de possibles variacions en la conjuntura econòmica.

El creixement de la població de nacionalitat estrangera s'ha vist acompanyat per una diversificació de les nacionalitats i de les seves característiques sociodemogràfiques, essent la llatinoamericanització dels fluxos, la concentració en les edats i la masculinització els resultats més evidents d'aquest increment. Coincidint amb la superació de la darrera crisi econòmica, a finals dels noranta es produeix una forta acceleració dels fluxos migratoris. La diversificació de les nacionalitats n'és una de les característiques més importants, amb trenta-nou nacionalitats que superen els mil residents a inicis de 2006, al mateix temps que una única nacionalitat, l'equatoriana, supera

en nombre els residents estrangers de 1996. Així, cal destacar l'increment dels llatinoamericans, colombians i peruans primer, equatorians i bolivians més recentment, dels pakistanesos entre els asiàtics, o més recentment de les nacionalitats procedents de l'Europa de l'Est. Lligat a aquesta acceleració s'ha produït una intensa concentració en les edats protagonistes dels fluxos migratoris: el 51% dels residents estrangers actuals tenen entre 25 i 40 anys. Al mateix temps, els processos de regularització, adreçats a treballadors, la reunificació familiar entre els llatinoamericans, protagonitzada en bona part per homes, i el creixement de les nacionalitats del sud-est asiàtic, amb forts desequilibris entre sexes en favor dels homes, han actuat conjuntament incrementat la masculinització. Aquest fet, que a Espanya o Catalunya és una constant en la composició de la població estrangera, representa tota una novetat per una ciutat com Barcelona, on fins ara la presència de dones havia estat sempre superior. És a més una situació paradoxal, la masculinització coincideix amb una millor situació en el mercat laboral de les dones immigrades en relació als homes dels mateixos orígens nacionals. S'ha d'esperar, després de l'acceleració dels fluxos, un creixement de la proporció de dones entre els estrangers, per una major demanda en el camp laboral i per una reunificació familiar en alguns dels orígens més masculinitzats.

Territorialment, s'ha produït des de 1996 en endavant una extensió i difusió de la població de nacionalitat estrangera a tots els barris barcelonins, lligada a l'increment del nombre d'efectius, la diversificació de les nacionalitats, i canvis en les pautes territorials de l'assentament lligades a una major estada a la ciutat. Si a 1991 la polarització en la presència a uns barris o altres de la ciutat, però també en les nacionalitats i en les característiques socioeconòmiques dels migrants, era la situació dominant en la inserció d'una incipient immigració internacional a la ciutat, que es repeteix a 1996, amb l'increment de la població estrangera resident es produeix la difusió i dispersió en els barris barcelonins. La llatinoamericanització dels fluxos, la dispersió de les nacionalitats més concentrades coincidint amb l'increment d'efectius i una major estada a la ciutat, i una creixent heterogeneïtat del col·lectiu europeu comunitari, comporten una major dispersió de la immigració a Barcelona, on tan sols els barris situats en l'extrem superior de la jerarquia barcelonina mostren menors valors en el creixement de residents estrangers. Amb el Cens de 2001 es comença a apreciar la major difusió i dispersió de les nacionalitats, tot i que serà amb els padrons continus més recents on aquest fet es farà més evident. Difusió en quant la concentració inicial a Ciutat Vella, circumscrita a unes poques seccions censals l'any 1991, s'ha refermat en el territori, sobrepasant els límits territorials del districte, i fent-se sobretot patent en el barri veí del Poble-Sec, alhora que el nombre de residents estrangers creixia a un ritme similar que el del conjunt de Barcelona. Dispersió, en canvi, relacionada amb l'aparició i emergència de nous espais d'assentament. Aquí, caldria

comentar dos fets que es produeixen alhora. Per un cantó, l'extensió de la immigració a tots els barris del municipi (en aquests instants és difícil trobar un barri amb baixes proporcions de residents de nacionalitat estrangera), acompanyada al mateix temps de noves concentracions emergents. Els barris de Trinitat Vella, Barris Besòs o Ciutat Meridiana-Vallbona en són el millor exemple.

Ciutat Vella ha desenvolupat un paper de porta d'entrada al municipi davant de la immigració internacional, especialment aquella de caràcter econòmic, de forma similar al paper desenvolupat anys ençà amb altres fluxos migratoris, i afavorida pel constant decreixement de la població del districte. Des de meitats dels anys setanta, Ciutat Vella ha desenvolupat aquest paper d'acollir immigrants en un primer contacte amb la ciutat. El decreixement en que el districte es veu immers des de 1955, data on assolía el màxim de població i on, des d'aleshores, perd fins l'any 1996 cent setanta-cinc mil residents que representen dos de cada tres residents inicials, és l'element cabdal que facilita aquesta entrada, conjuntament amb un parc d'habitatges antic, on el lloguer és més important que a la resta del municipi, i que ha facilitat el canvi poblacional. Ambdós factors són determinants en possibilitar l'entrada de nous col·lectius (Andersson, 1998). La centralitat del districte, l'existència primer d'un parc de pensions important, que desapareix progressivament, i del propi habitatge en lloguer, molts cops antic i en males condicions, ha fet més fàcil l'entrada d'una població caracteritzada pels baixos recursos econòmics i una situació de precarietat. Ja l'any 1996 els barris del districte apareixen com els barris on la proporció de residents estrangers és més gran, situació que s'ha anat repetint en els recomptes successius de que s'ha disposat. La població de nacionalitat estrangera, en alguns grups d'edat, arriba a representar més de la meitat dels residents en el districte. Com a conseqüència d'aquest paper d'inserció inicial, el districte coneix una elevada mobilitat cap a la resta de la ciutat, que arriba a doblar la coneguda en altres districtes i és protagonitzada sobretot pels residents estrangers, en una mobilitat de redistribució coincidint amb un major coneixement de la ciutat i una possible millora de la seva situació. Un aspecte que no s'ha pogut abordar és la situació regular o irregular del resident estranger, que pot tenir una relació directa amb el tipus i qualitat de l'habitatge on resideix. Ciutat Vella podria allotjar una major proporció de residents estrangers amb una situació irregular, per l'existència d'un parc d'habitatges més precari, i perquè la irregularitat ha passat a ser la situació definitiva de molts migrants en l'etapa inicial del procés migratori al país.

La immigració internacional pot acabar reproduint les pautes residencials de fluxos migratoris anteriors, on les característiques sociodemogràfiques dels migrants i la jerarquia socioeconòmica dels barris barcelonins expliquen les pautes d'inserció per sobre de la nacionalitat. La jerarquia dels barris en funció de la seva situació

socioeconòmica, i la qualitat dels seus habitatges, esdevenen en un segon moment d'inserció posterior a la primerenca acceleració dels fluxos, les variables que expliquen de millor manera les noves incorporacions. Els barris barcelonins amb un preu menor d'accés a l'habitatge no es corresponen, ara per ara, amb els barris amb la major proporció de residents estrangers, tot i que des de l'any 2001 experimenten progressivament un creixement accelerat de la població estrangera present. Aquests barris, es corresponen amb aquells construïts, en la seva major part, durant els anys seixanta i setanta per acollir els antics migrants que arribaren a la ciutat. Les característiques dels seus habitatges se situen en la jerarquia inferior de la ciutat, visible sobretot en la superfície o en la seva tipologia de construcció. Un habitatge on dominava el règim d'accés en propietat ha provocat la menor mobilitat dels antics residents i la dificultat d'entrada dels estrangers. Tot i aquest panorama, l'accés progressiu a la propietat dels immigrants ha de significar l'increment dels residents estrangers d'aquests barris. En la seva arribada, a més a més de la dispersió dels llatinoamericans, que de fet en la major part de recomptes, i en especial els equatorians, apareixen com a primeres nacionalitats, se'ls hi ha d'afegir l'arribada de noves nacionalitats fins fa pocs anys molt concentrades en el territori. Aquest és el cas de marroquins o pakistanesos, que han experimentat una progressiva dispersió en el territori, amb nous espais d'assentament.

L'estructura de la llar de l'any 2001 entre els estrangers reflexa l'estructura d'un primer moment d'arribada a la ciutat, amb una sobrerepresentació de les llars sense nucli, les llars nuclears complexes i les múltiples, amb una sobrerepresentació d'aquestes estructures en els districtes que acullen majoritàriament migrants en un primer estadi d'incorporació. L'acceleració dels fluxos, que comporta una arribada recent a la ciutat, té el seu reflex en l'estructura de la llar, que per sobre d'altres fenòmens ens tradueix aquest fet puntual. Les xarxes migratòries de suport que funcionen sobretot en un primer moment d'arribada, però que també representen estratègies per accedir a l'habitatge, són les raons de l'aparició d'aquestes llars. Una dimensió de les llars superior, amb un pes molt important de les llars amb sis o més residents, i un nombre important de residents estrangers en llars sense formar part del nucli familiar, en són les dues principals característiques. L'existència d'aquestes llars és territorialment més significativa en els barris que desenvolupen un funció de porta d'entrada al municipi, sigui a Ciutat Vella entre africans o asiàtics, o Nou Barris pels americans. Existeix per tant un fort potencial de creació de noves llars lligades a una reducció de la seva dimensió i a un temps d'estada al país més elevat.

7.1.3.- Les pautes territorials de segregació i concentració de les nacionalitats

La variabilitat de situacions entre la població estrangera resident a Barcelona es tradueix en l'existència d'estratègies d'inserció peculiars, amb una variada gamma en els nivells de segregació i concentració observats. Si les característiques sociodemogràfiques poden explicar les pautes del conjunt de residents, però especialment la d'americans i europeus, siguin o no comunitaris, entre algunes nacionalitats africanes i asiàtiques s'han d'apuntar altres raons que ens expliquin els alts nivells assolits.

El creixement dels estocs de residents comporta per gairebé totes les nacionalitats una desconcentració en les seves pautes territorials. Tots els indicadors calculats per la segregació i concentració de la població estrangera, els agregats continentals, i gairebé totes les nacionalitats, mostren un decreixement significatiu dels valors inicials coincidint amb un creixement dels efectius presents i amb el pas dels anys. Tot i que l'increment dels estocs, en l'efecte sobre el càlcul dels indicadors, per si mateix indueix aquest decreixement, les xifres mostrades van més enllà d'aquesta interacció estadística en el càlcul. Creixement en el nombre d'immigrants i concentració en l'espai, no han estat fins ara directament relacionats. Tant sols entre els pakistanesos el creixement inicial es relaciona amb una major concentració i segregació, tot i que aquesta relació es troba sobretot influenciada per la recent arribada a la ciutat, als seus moments inicials, i que els darrers recomptes han capgirat. En canvi, la concentració creixent dels filipins s'hauria de relacionar més amb estratègies residencials intrínseques del grup concentrat que no pas amb un increment reduït dels efectius.

Els nivells de segregació observats per la població de nacionalitat estrangera, en el seu conjunt, se situen en nivells força baixos, i fins i tot inferiors als trobats considerant variables sociodemogràfiques del conjunt de la població. La segregació, per tant, o almenys els valors fins ara trobats, no es relacionaria directament amb l'estrangeria. Tot i que la concentració dels residents estrangers es consideri com a fet força destacat a Barcelona, els nivells observats no esdevenen nous en un grup de població a la ciutat, ni els valors obtinguts pel conjunt d'estrangers poden considerar-se com a elevats. És en canvi, la nacionalitat, o si es prefereix l'estrangeria, el fet que visibilitza aquesta concentració. El lloc de naixement dins d'Espanya, sobretot en els grups d'edat per sobre dels cinquanta anys, o el nivell d'instrucció assolit, en aquest cas els estudis superiors, ens assenyalen majors nivells de segregació residencials que els obtinguts a partir de la nacionalitat.

La saturació urbanística de la ciutat, tot i dificultar l'accés a l'habitatge, pot provocar a la llarga menor segregació residencial en comparació a fluxos migratoris precedents. La construcció de nous barris per acollir la població que acabava d'arribar a Barcelona en els seixanta, tot i que va solucionar el greu problema de l'habitatge, va provocar una menor diversitat en la composició de la població resident. La segregació que encara s'observa a hores d'ara considerant el lloc de naixement a Espanya és superior a la presentada pels residents nascuts a l'estranger. La saturació de la ciutat, que comporta un creixement poc significatiu dels habitatges familiars en el municipi, en canvi pot provocar una major diversitat en la residència dels nous immigrants en comparació a etapes precedents de la ciutat. Territorialment, per tant, les diferències seran menors, i els indicadors de segregació més baixos. Un altre fet ben diferent és la qualitat d'aquest habitatge o el seu règim de tinença. La saturació, en aquest cas, actua en el sentit contrari: la major pressió sobre el parc d'habitatges relegarà la població estrangera cap al sector menys atractius d'aquest.

A Barcelona, ara per ara, no es pot parlar de l'existència de guetos, tot i les evidents concentracions d'immigrants. En canvi, existeix un perill creixent d'exclusió social si els residents estrangers no són capaços d'assolir amb èxit una mobilitat social ascendent. El centre de Barcelona pot ser considerat polimòrfic: per alguns migrants i algunes nacionalitats constitueix la porta d'entrada al món desenvolupat (a la Regió Metropolitana de Barcelona, a Catalunya, a Espanya, a Europa si es vol), i per tant transitori, per d'altres podria esdevenir un enclavament ètnic, on la majoria del grup viu concentrada i s'ha fet seu el territori, per d'altres a la fi, pot esdevenir un espai físic on la fixació tradueixi la marginalitat, i per últim, en la pitjor de les hipòtesis podria convertir-se també en un gueto, si fos l'únic espai de la ciutat on les persones pertanyents a un col·lectiu determinat trobessin habitatge. Si fem referència a la definició estricta del concepte gueto, podem afirmar que a Barcelona no es reproduïen ara per ara els trets definitoris d'aquest. En contra dels discursos alarmistes que equiparen concentració amb gueto, fruit de l'estigmatització de la concentració dels immigrants, i de la poca rigorositat en l'aplicació del concepte, no es donen les situacions que el caracteritzen: ni tots els residents d'un barri són d'un grup immigrant exclusiu (Peach, 1996), ni existeixen unes fronteres clarament delimitades (Iosifides i King, 1999), ni esdevé impossible pels seus residents escapar-ne (Massey i Denton, 1993). La situació ara per ara presentada es troba lluny de la viscuda en el context nord-americà ni es donen, al mateix temps, condicions similars. Tampoc els residents estrangers d'aquestes àrees mostren nivells d'activitat o de desocupació significativament diferents que en d'altres barris de la ciutat, en la definició que el gueto seria la plasmació espacial de la pobresa (Musterd, 2003). Més que no pas la concentració

d'una població, és la concentració de la pobresa relacionada amb la immigració que es pot donar a determinats territoris el que realment seria preocupant.

Un segon moment en el procés migratori, amb la descomposició de les llars lligades a un primer instant d'arribada i la creació de noves, es trobarà lligat a una major dispersió. Les llars nuclears simples, majoritàries entre el conjunt de la població, són les que entre els residents estrangers es relacionen directament amb la desconcentració. Les llars sense nucli, complexes i múltiples, que són les llars que entre els estrangers es troben sobrerrepresentades, acompanyen a la concentració, i responen a l'existència de xarxes migratòries de suport. Desmuntar les llars que responen a estratègies davant d'un primer moment en l'arribada a la ciutat, coincidint amb un major assentament, pot i serà acompanyat d'una major dispersió territorial en el municipi, i pot tenir un efecte important sobre la sobreocupació.

Les pautes de segregació de la població de nacionalitat estrangera observades a Barcelona no són, ara per ara, superiors a la d'altres ciutats europees. Aquesta possibilitat es desprèn dels estudis realitzats en els països europeus receptors des dels setanta de fluxos migratoris, que justifiquen els nivells menors de segregació en relació als Estats Units per un major desenvolupament de l'Estat del Benestar (Deurloo i Musterd, 1998; Bolt i altres, 2002). Comparativament, i des d'aquesta justificació, l'existència d'un menor Estat del Benestar i d'un parc d'habitatges on domina el règim d'accés en propietat, teòricament portarien a les ciutats del Sud d'Europa a uns valors intermedis de segregació entre una i altra situació. Tot i això, actualment els valors assolits pel conjunt d'estrangers a Barcelona no superen els trobats en altres ciutats europees. Encara que la comparació sigui relativa, ja que no observem poblacions en un mateix moment del seu projecte migratori, ni ha passat un interval temporal prou significatiu en la inserció territorial de la immigració a Barcelona, la segregació de la major part de nacionalitats a Barcelona es realitza en uns valors força reduïts. En canvi, l'accés a l'habitatge, concentrat en el règim de lloguer, i l'alta sobreocupació en aquest, ens indiquen una possible exclusió social que no es visibilitzaria en els indicadors clàssics de segregació. Segregació residencial i segregació social no es trobarien relacionades per moltes nacionalitats presents a Barcelona. Aquesta és una situació similar a la trobada en altres ciutats del Sud d'Europa (Malheiros, 2001), tot i que a Barcelona no es produeixi l'alt grau de suburbanització característica d'altres ciutats i que alguns grups concrets d'immigrants, sigui el cas dels marroquins, si que mostrin nivells de segregació significatius.

La concentració dels europeus comunitaris, que hem definit com a mitjana en relació a la resta de nacionalitats, es produeix en unes condicions totalment oposades a la resta. Millors condicions en les característiques de l'habitatge o la

inexistència de sobreocupació, ens indiquen una concentració lligada a una millor situació en l'activitat i un nivell d'instrucció superior. La concentració, quan no va lligada amb la pobresa no resulta preocupant, com exemplifiquen aquestes nacionalitats. Els barris on aquesta es produeix, ens fa assimilar les seves pautes residencials amb les de les classes més benestants de la ciutat (Kesteloot i Van der Haegen, 1997). Tan sols un canvi en la composició dels residents d'aquests orígens al voltant de l'edat, amb l'entrada de joves, ha provocat canvis en la concentració, emergent espais de Ciutat Vella en la concentració. Aquest fet, s'hauria de lligar a l'existència d'un procés de gentrificació en algunes zones del districte (Aramburu, 2001), amb l'entrada de nous residents amb majors possibilitats econòmiques.

Les altes concentracions que experimenten filipins o pakistanesos, i en menor grau marroquins i dominicans, no sempre es poden explicar a partir de les característiques dels immigrants. En aquest sentit cal apuntar l'existència de processos agregatius, tant vinguin del propi grup immigrant com siguin motivats per causes externes. En el primer cas, els filipins, únicament es pot especular amb una intenció de reagrupament comunitari, en un col·lectiu on l'activitat en el servei domèstic pot explicar el procés de concentració a Ciutat Vella. La concentració, entesa com a mecanisme intern de cohesió, no s'hauria d'avaluar com a negativa. Entre els pakistanesos, per exemple, la creació de negocis ètnics seria un efecte positiu de la concentració (Murdie i Borgegård, 1998). En els dos casos restants, cal considerar l'efecte de la discriminació en la concentració, que no permetria als individus realitzar les seves preferències residencials (Castles i Kosak, 1984). Encara que ens hagi estat impossible valorar aquest fet, la possible existència d'aquests processos, que acaben assimilant la població d'un grup a un territori determinat, poden trobar-se en la base de constitució de guetos. Tot i això, aquests mateixos grups experimenten una forta mobilitat residencial i una evident redistribució a la ciutat, on l'accés a la propietat es relaciona amb la desconcentració.

7.1.4.- L'impacte sobre el conjunt territorial de barcelona i en la distribució de la seva població

L'arribada de dos-cents cinquanta mil nous residents en menys de deu anys ha d'haver provocat un impacte en les condicions de vida de la resta de residents. En aquest apartat s'intentarà reflexionar sobre aquests canvis, centrats en l'impacte sobre la composició sociodemogràfica del conjunt de residents del municipi i en la seva distribució.

La immigració internacional no incrementa les desigualtats prèvies entre la població barcelonina, en tot cas pot consolidar-les i fer-les més visibles. Els nivells

d'instrucció o d'activitat, per exemple, no difereixen dels presentats per la resta de població de manera significativa. El nivell d'instrucció dels individus, com s'ha observat, és l'element que fins ara introdueix majors graus de diferenciació interna si s'observa des de la perspectiva del barri de residència. En aquest sentit, tant amb les dades de l'any 1996 com amb les de 2001, l'arribada de migrants de nacionalitat estrangera no hauria de representar una davallada dels nivells d'instrucció assolits pel conjunt de la població: en general, estaven per sobre del total de residents degut a una estructura per edats més jove, i a la mateixa edat mantenien nivells elevats, amb força contrastos segons la nacionalitat. Aquests, expliquen perquè, i des d'aquesta perspectiva, la població estrangera nodreixi la polarització en la distribució geogràfica, o dit d'una altra manera, el nivell d'estudis pot determinar la seva ubicació territorial. El que sembla ser una regla d'or per a europeus i americans, no es compleix en canvi per a africans i asiàtics. Si dels asiàtics es pot dir que l'heterogeneïtat de l'agregat continental explica una distribució geogràfica poc significativa a aquest nivell, en el cas dels africans hi ha una dissonància entre la instrucció alta i el lloc de residència. Les dades més recents del padró continu ens informen sobre l'increment dels nivells d'estudis primaris i superiors, augmentant els contrastos entre la població de nacionalitat estrangera. A nivell de segregació espacial hauria nodrit i consolidat la segregació ja preexistent, alhora que dificultaria els avenços introduïts per l'increment en el nivell d'estudis de la resta de residents.

En l'activitat, són els nivells de desocupació i la categoria socioeconòmica dels ocupats les variables més rellevants en la distribució. Entre 1996 i 2001, l'increment d'immigrants no aguditza les disparitats internes prèvies, tot i que coincideix amb un període de creixement econòmic. L'ocupació de les dones, és fins i tot millor per la major part de nacionalitats que la resta de població, sigui quin sigui el barri considerat. Únicament els africans tenen valors d'aturats significativament per sobre. En la categoria professional, la segmentació en l'ocupació significa una sobrerrepresentació significativa en els estrats laborals de menor qualificació, visibles en tota la ciutat i únicament matisats en els districtes de millor situació socioeconòmica.

L'impacte en algun dels barris pot provocar el retard o l'aturada d'un possible procés de convergència de les característiques dels residents en aquells situats en l'extrem inferior de la jerarquia social barcelonina, afectant en sentit contrari els nivells d'instrucció i l'activitat. De fet, l'entrada de població estrangera tan sols reafirmaria la dinàmica existent, si es considera que la millora en el nivell d'estudis i en l'activitat poden actuar incrementant la probabilitat de sortida del barri dels joves residents. Així, una millora en el nivell d'estudis o en l'activitat dels individus barcelonins no es traduirà en la mateixa intensitat en el territori. La immigració internacional consolida i

visibilitza les condicions preexistents. L'entrada d'immigrants, tot i que difícilment pot incrementar els baixos nivells d'instrucció d'aquests barris, consolidarà la distribució segons la categoria professional dels barcelonins en el territori, almenys en uns primers anys d'incorporació.

La mobilitat intermunicipal es veu i veurà incrementada, tant per la major mobilitat dels estrangers com pel seu efecte en la resta de residents. La major mobilitat dels estrangers incrementa el nombre de moviments enregistrats en el municipi, on la mobilitat intramunicipal representa bona part dels moviments totals. La redistribució en el territori de la població de nacionalitat estrangera es produeix sobretot dins dels límits del municipi barceloní, tot i que el mercat de l'habitatge superi les fronteres municipals. La mobilitat entre districtes es veu per tant incrementada per aquesta major mobilitat lligada a la transitorietat en l'habitatge dels immigrants, però també per la dinamització que provoca en tot el mercat immobiliari de la ciutat.

7.1.5.- La repercussió sobre el mercat de l'habitatge

L'habitatge, en el seu paper de filtre poblacional està en la base de bona part de les desigualtats en la distribució dels efectius al municipi. Així, si l'atracció que ofereix la ciutat de Barcelona com a punt de destinació de moviments internacionals depèn de múltiples factors, entre els que destaca el mercat laboral, la seva distribució dins del municipi depèn principalment del mercat de l'habitatge. Aquest no només actua com a factor d'atracció i exclusió, a l'igual com succeeix en la resta de ciutadans, sinó que el propi ús de l'habitatge i la seva tinença no es pot entendre si no és a través de la pròpia lògica migratòria. Al mateix temps, l'habitatge és utilitzat per transmetre les condicions de vida de la població immigrant. És en aquesta doble vessant, que es destaquen els següents punts:

La recent arribada a la ciutat de la major part d'estrangers censats a 2001 es veu reflectida en l'accés i les característiques de l'habitatge on resideixen, amb una presència notòria en el parc d'habitatges situat per sota dels estàndards que gaudeixen la resta de la població. En un context de fort creixement dels preus immobiliaris, la inserció de la població estrangera s'ha realitzat en relació a l'habitatge en aquells situats per sota dels estàndards de la resta de la ciutat, amb una sobrerrepresentació en habitatges en estat deficient, en habitatges més antics i preferentment en règim de lloguer, i de menor superfície. Aquest darrer fet, al coincidir amb una grandària de la llar més gran, comporta que un de cada quatre estrangers es trobi en situacions de sobreocupació de l'habitatge. Aquestes característiques es troben sobretot lligades a la recent arribada a la ciutat. L'accés a un habitatge en millors condicions pot ser realment

important en un moment de major assentament a Barcelona. Aquest accés, al mateix temps comporta una major dispersió a la ciutat.

La sobreocupació dels habitatges no es troba relacionada amb el barri de residència, i si amb un moment d'arribada a la ciutat, amb estratègies d'accés a l'habitatge i amb la concentració. Si l'antiguitat de l'habitatge es relaciona directament amb la presència a Ciutat Vella, la sobreocupació afecta percentatges similars de residents estrangers independentment de la seva nacionalitat i sobretot, del barri de residència a la ciutat. Ciutat Vella per africans i asiàtics, i Nou Barris entre els americans, esdevenien l'any 2001 els districtes de primera inserció al municipi, i on es manifestaven els nivells més elevats de sobreocupació. Uns valors més baixos en els índexs de segregació i concentració en els barris del municipi, no tenen perquè significar, ni de fet signifiquen, unes millors condicions en l'accés a l'habitatge. S'estaria per tant produint una segregació en funció de les característiques d'aquest, menys visible en el territori.

La possibilitat de discriminació en l'accés a l'habitatge, procediment que es produiria sobretot en el règim de lloguer, per algunes nacionalitats i sobretot en els grups més estigmatitzats, pot conduir la localització en el territori a les parts del parc d'habitatges més antigues i precàries, i es convertiria en un dels elements determinants en la localització inicial de la població de nacionalitat estrangera a Ciutat Vella. Des d'aquesta perspectiva, es podria explicar la major concentració de certes nacionalitats a Ciutat Vella, i en el parc d'habitatges més precari de la ciutat. La possibilitat de discriminació s'ha apuntat com un dels factors que intervenen de manera més decisiva, i per certes nacionalitats, en la distribució territorial a la ciutat. És també en els habitatges de lloguer, on els estrangers accedeixen en un primer instant, on aquesta possibilitat es produeix amb més facilitat, tant per part dels propietaris com de les agències immobiliàries. Tot i que des de la nostra perspectiva d'estudi aquest fet no s'ha pogut copsar, podria explicar la concentració entre algunes nacionalitats, com marroquins (segons el Colectivo Ioé, 2005, la nacionalitat amb major discriminació) o pakistanesos, on el nivell d'instrucció presentat no s'acaba de correlacionar amb el de la resta de residents. Un accés a la propietat significaria llavors una major desconcentració, en quant els mecanismes de discriminació serien menors en l'accés a la propietat. El perjudici seria, d'aquesta manera, un dels factors principals en la constitució de concentracions, que pel seu origen podrien desencadenar en guetos si els estrangers no són capaços d'escapar d'aquesta constricció.

L'increment de residents estrangers des de 2001 en endavant haurà provocat una forta demanda d'habitatges a la ciutat, a la que s'ha de sumar la demanda provocada per una possible millora en la qualitat de l'habitatge actual. Els diferents càlculs que es poden efectuar reproduint pels dos-cents cinquanta mil residents estrangers

actuals les llars amb estrangers de 2001 i la seva dimensió, i considerant, de la mateixa manera que en el Cens, una correspondència directa entre llar i habitatge, ens produïrien unes xifres al voltant dels cent mil habitatges on hi hagués presència de població de nacionalitat estrangera a la ciutat de Barcelona, que oscil·laria per sobre o per sota d'aquest valor en funció de com creixin les llars on tots són estrangers i aquelles amb presència d'espanyols. En aquest sentit, possiblement l'increment de les primeres haurà estat superior per l'efecte de l'acceleració dels fluxos. De totes maneres, representaria una xifra d'habitatges prou elevada per considerar un fort impacte en el mercat immobiliari, sobretot en el mercat de lloguer, més reduït. Així, si la població estrangera mantingués la mateixa proporció de residents en lloguer, el pes sobre aquest parc hauria de superar el 60% dels habitatges de lloguer. És més sensat considerar tant un major accés a la propietat com un possible increment de la sobreocupació.

El potencial de creixement de la demanda d'habitatges per part de la població estrangera és d'una intensitat elevada en quant les estructures de la llar presentades actualment reflecteixen clarament un primer moment del procés migratori, tot i que no podem saber si la creació d'una nova llar pot produir, com en el conjunt de la població, una mobilitat residencial que comporti sortir de la ciutat. Entre els estrangers de 25-29 anys, un 35% dels que es troben en llars nuclears complexes no formen part del nucli familiar. Aquests, més els que es troben en llars sense nucli (tres de cada deu estrangers), o també en llars múltiples, representen un fort potencial en la creació de noves llars, relacionada a un temps d'estada més prolongat a la ciutat, i a una possible millora de la seva situació econòmica. Totes aquestes situacions són més presents entre les nacionalitats que l'any 2001 havien incrementat més recentment la seva població. La creació d'una nova llar, però, pot trobar-se relacionada amb la sortida de la ciutat, de manera similar que entre el conjunt de la població, tot i que desconeixem si aquest fet es pot produir amb major o menor intensitat.

L'assentament progressiu de la població estrangera haurà de representar, poc a poc, un accés major a la propietat, d'igual manera que entre el conjunt de la població. El canvi en la tinença de l'habitatge pot comportar variacions en la distribució en el territori. En aquest sentit, l'any 2001 és possiblement el pitjor moment temporal per observar la tinença de l'habitatge entre els estrangers, essent un tall transversal que ens aportarà per sobre d'altres fenòmens un primer moment d'arribada a la ciutat, on el règim de lloguer és majoritari. S'ha d'esperar un increment en l'accés a la propietat, tant pel reduït pes del mercat immobiliari en lloguer de la ciutat, com per la millora de les condicions dels estrangers i per l'equiparació dels comportaments, també en l'accés a l'habitatge, amb la resta de barcelonins. La propietat, al mateix temps, pot comportar un

canvi en les pautes residencials. Si els recursos disponibles són escassos, els barris amb habitatges més assequibles seran on creixerà més la població de nacionalitat estrangera, com de fet està succeint a hores d'ara a Trinitat Vella o Ciutat Meridiana-Vallbona. Aquest fet, pot comportar a curt termini el decreixement dels valors de segregació i concentració observats, a més a més d'un canvi important en els espais de concentració: de la centralitat de Ciutat Vella als barris perifèrics que ja havien acollit als migrants dels anys seixanta. Serà en aquests darrers barris, i a diferència de la dècada dels noranta, on cada vegada més es desenvoluparà el procés d'assentament de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona ciutat.

7.2.- FACTORS SOCIODEMOGRÀFICS DETERMINANTS DE LA DISTRIBUCIÓ:

Podem, després de tot, resumir en quatre grans tipus de factors els determinants de la distribució de la població de nacionalitat estrangera en els barris barcelonins, i que intervenen de manera significativa:

- 1) factors purament territorials o lligats a les característiques de la població ja resident en el territori.
- 2) factors estrictament demogràfics, tant de la població autòctona com dels residents estrangers.
- 3) les característiques socials de la població estrangera.
- 4) les característiques del mercat immobiliari i de l'habitatge de la ciutat.

7.2.1.- Els factors territorials

Entre els **factors territorials** a Barcelona, es destaca en primer lloc la saturació urbanística de la ciutat, que comporta que la immigració s'hagi d'inserir en un parc d'habitatges consolidat, amb poques perspectives de modificacions rellevants. Aquest fet, que provoca una major dificultat en l'accés a l'habitatge i una major precarietat en uns estadis inicials d'incorporació, en canvi ha de comportar, en l'evolució en el temps, una menor segregació residencial de la població estrangera en comparació a fluxos migratoris precedents.

Un segon element determinant és la jerarquia socioeconòmica preexistent dels barris barcelonins. Aquesta, actua filtrant i consolidant les diferències entre la població estrangera, en cap cas creant-les. A nivell de barri, el procés d'assentament de la població immigrada ha de significar, paulatinament, un canvi en la distribució de la població estrangera. Els barris que s'ha considerat com a nous espais emergents, situats al capdavall d'aquesta jerarquia, acolliran gradualment una major proporció de residents estrangers, mentre Ciutat Vella pot continuar essent el districte d'entrada dels fluxos que acabin d'arribar a la ciutat. Serà en els barris emergents, que coneixen els efectes de la migració molt recentment, en els que en un futur molt proper es desenvoluparà el procés d'assentament i d'integració de la població estrangera.

7.2.2.- Els factors estrictament demogràfics

Entre els **factors estrictament demogràfics**, ens hem de referir a l'estructura de la població autòctona i a la de la població de nacionalitat estrangera. Entre els primers,

l'estructura per edats, centrada sobretot al voltant de l'envelliment d'alguns dels barris, condiciona el possible canvi poblacional i l'entrada de residents estrangers, potencial d'incorporació ara per ara més visible en el centre històric del municipi, més envellit, però que en els propers anys es desplaçarà progressivament cap a altres zones de la ciutat.

Entre la població de nacionalitat estrangera, tres variables són especialment significants. D'una banda la pròpia estructura per sexe i edat de la població immigrant relacionada amb la dinàmica familiar, de l'altre, l'estructura de la llar, i finalment el desenvolupament del propi procés migratori, factors d'altra banda estretament relacionats. L'estructura per sexe i edat de la població immigrant, jove i amb notables desequilibris entre sexes, mostra un potencial d'increment endogen important, tant per la possible reagrupació familiar, com per un impacte creixent en els naixements o en la composició de parelles a Barcelona. El creixement de la població estrangera i la seva distribució al territori pot, per tant, cada vegada més deslligar-se del flux laboral de treballadors, de manera similar al que succeí a l'Europa dels vuitanta. L'estructura de la llar, alhora, mostra també aquest potencial de creixement, on la complexitat residencial lligada a l'arribada recent pot desgranar-se progressivament en un nombre prou important de noves llars, que no tenen perquè comportar-se territorialment com les llars originàries, podent-se esperar una major dispersió. Si la mobilitat dels estrangers per raons laborals ha estat assenyalada com un fenomen cada cop més a tenir en compte, a partir d'ara haurem de considerar també la mobilitat per raons residencials, enllaçades amb la dinàmica familiar. En darrer lloc, i en relació estreta amb els dos fets apuntats, l'any d'arribada al municipi esdevindrà un factor cabdal en la distribució. Tot i que aquesta variable hagi estat poc utilitzada en aquesta recerca, per la deficiència en el seu enregistrament per alguns col·lectius i per les poques diferències que ens aporta en uns instants de primera arribada dels fluxos, l'any d'arribada, com a reflex d'un segon estadi en el moment migratori, s'associarà a canvis en les pautes territorials.

7.2.3.- Les característiques socials de la població estrangera

En el tercer factor apuntat, les **característiques socials de la població immigrant** condicionen, i condicionaran encara més en un futur immediat, les pautes territorials d'assentament. El nivell d'instrucció s'ha mostrat determinant en la desconcentració territorial, mentre que una ocupació en categories altes també es relaciona amb una major dispersió. La segmentació del mercat laboral comporta una alta especialització dels residents estrangers no comunitaris, on les dones mostren majors possibilitats. Una alta activitat i una baixa desocupació caracteritzaran l'any 2001 la situació laboral de les dones

americanes i per algunes nacionalitats asiàtiques. L'elevada activitat, però, prové d'una alta concentració en les categories ocupacionals més baixes, on la seva presència multiplica per cinc la de les dones amb nacionalitat espanyola. Aquesta sobrerepresentació, s'ha de produir en detriment del nivell d'estudis assolit, amb una major proporció de dones estrangeres amb nivells d'instrucció alts en les categories ocupacionals més baixes. S'amaga per tant un fort potencial d'ascens en la categoria professional d'aquestes dones un cop millori la seva situació legal al país. Entre les dones d'altres orígens, existeix en canvi un alt potencial d'incorporació al mercat laboral. La situació legal, on el reagrupament com a via d'entrada pot retardar l'accés al mercat laboral, o una arribada encara recent a la ciutat, poden provocar que es mostri una activitat per sota del potencial existent. És d'esperar, vista la demanda en l'activitat, també una major incorporació d'aquestes en l'activitat.

La dispersió, llavors, depèn tant de que l'immigrant pugui rentabilitzar el seu nivell educatiu en l'ocupació, com de l'heterogeneïtat de les característiques del grup immigrant. El desenvolupament econòmic pot resultar clau en aquest procés, una situació de crisi econòmica pot, com succeïa l'any 1996, afectar en major probabilitat a la població estrangera, incrementant-ne les taxes d'atur. Desocupació i estigmatització, relacionada amb la concentració, poden ser origen d'exclusió social.

7.2.4.- les característiques del mercat immobiliari i de l'habitatge de la ciutat

En darrer lloc, però no per això menys important, apareixen les **característiques del mercat immobiliari** de la ciutat. L'accés a l'habitatge, especialment entre els primers migrants, condicionen per sobre d'altres variables la distribució espacial de la població estrangera. La tinença de l'habitatge, en un context com el barceloní on la propietat és majoritària, provoca que la preeminència del lloguer coincidint amb uns estadis inicials caracteritzats per la recent arribada a la ciutat, sigui la variable discriminant més destacada. Això que és cert per l'any 2001, no té perquè reproduir-se amb posterioritat. Les reduïdes dimensions del mercat immobiliari en règim de lloguer, conjuntament amb un major assentament a la ciutat, han de redistribuir la població estrangera en el municipi en funció de les seves possibilitats socioeconòmiques. Aquest fet, que ja s'acompleix en major mesura entre els europeus comunitaris i els americans, progressivament s'hauria d'anar generalitzant per la resta de població de nacionalitat estrangera. Únicament la discriminació i l'estigmatització de certs grups poden retardar aquest procés, sempre i quant no es produeixin moviments en sentit contrari d'agrupació.

7.3.- UNA SEGREGACIÓ FRAGMENTADA?

La distribució de la població de nacionalitat estrangera a nivell inframunicipal a Barcelona, que és l'objecte d'estudi d'aquesta Tesi doctoral a partir de les característiques dels migrants, de la resta de residents i de l'estructura de la pròpia ciutat, ens ha informat d'un procés d'assentament marcat per la recent arribada de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat, i per tant condicionada per la transitorietat i precarietat d'aquest primer moment d'incorporació. Aquest procés d'assentament, ha implicat una progressiva desconcentració en el territori amb el pas dels anys, amb una evolució creixent de la immigració a tots els barris de la ciutat. La novetat dels fluxos, de la mateixa manera, ha condicionat l'existència d'àmplies àrees de concentració de la població de nacionalitat estrangera, notablement a Ciutat Vella, i que ha d'evolucionar en funció de la continuació dels fluxos migratoris i de l'èxit en els processos de dispersió lligats a un major assentament. Així, per sobre d'altres fets, la concentració i dispersió en el territori que observem a hores d'ara s'ha de relacionar directament amb els diferents moments del procés migratori.

És evident, si no contemplem els europeus comunitaris, la precarietat de la situació residencial de la població estrangera que viu a Barcelona. Les característiques de l'habitatge on resideixen és possiblement el factor que copsa més acertadament aquesta realitat, considerant a més a més que el Cens de 2001 podria subenregistrar els estrangers en condicions més precàries. Els baixos nivells de segregació residencial existents per algunes nacionalitats, sigui el cas dels llatinoamericans o europeus de l'Est, no ens informen del seu procés d'assentament. Distància social i distància espacial, en aquest cas no es trobarien relacionades. Com en altres ciutats del Sud d'Europa (Arbaci, 2004; Malheiros, 2002), l'exclusió social de la població immigrant no es veu necessàriament repercutida en les seves pautes territorials a la ciutat.

És en aquest sentit que podem apuntar l'existència d'una segregació fragmentada, fonamentada en l'accés a l'habitatge. Territorialment, aquesta podria ser observada des de perspectives encara més reduïdes, es produeixi en un carrer determinat o en un tros d'aquest, o sigui en un edifici en particular i en condicions d'habitabilitat precàries. Aquesta situació, que hem identificat sobretot amb estadis inicials del procés migratori, està carregada de fortes implicacions polítiques. Actuacions adreçades a combatre la concentració, i basades en una consideració negativa d'aquesta, no necessàriament signifiquen millores en les condicions d'habitabilitat ni en la possible exclusió social.

Aquest fet és aplicable sobretot a les nacionalitats americanes i europees no comunitàries. Entre africans, majoritàriament marroquins, i en la majoria de nacionalitats asiàtiques,

xinesos a part, la concentració és una constant en la seva inserció, tot i que s'intueixin moviments en sentit contrari. La diversitat entre poblacions immigrades fa que no puguem considerar de la mateixa forma totes les situacions: coexisteixen en el municipi diverses estratègies d'assentament.

És la percepció de la concentració d'una població determinada el fet determinant. Els col·lectius més concentrats a Barcelona, en algunes ocasions amb nivells de segregació similars, són valorats de manera diferent en funció de la nacionalitat (europeus comunitaris o no) i de l'espai que ocupen. La concentració, per ella mateixa, no és un fet preocupant: no és causa de la pobresa, de l'exclusió o una amenaça a la cohesió social d'una societat, tot i que la seva presència pot i sol estar acompanyada per aquests i d'altres fenòmens negatius que es poden donar en un territori determinat. La concentració i la segregació acostumen a ser símptomes, i no causes, de la manca d'oportunitats per a una població determinada.

L'accés a l'habitatge es configura com a cabdal: la dispersió es relaciona amb la propietat, amb la millora en l'estat de l'habitatge, i amb una menor sobreocupació. El filtre que aporta el lloguer en uns estadis inicials d'assentament pot ser el factor més important en les diferències en la concentració residencial de les nacionalitats, on els prejudicis enfront una o altra nacionalitat esdevenen factors explicatius importants. Un segon moment del procés migratori, amb un major assentament i millores en l'activitat, pot relacionar-se amb un accés a la propietat de forma similar a la resta de la població. La concentració, en aquest cas, ens informaria també de l'èxit en aquest procés, on les característiques de l'immigrant, nivell educatiu especialment, poden condicionar aquest salt qualitatiu.

La precarietat inicial lligada a un primer estadi del procés migratori pot ser superada en quant l'immigrant aconseguixi una mobilitat social ascendent, possibilitat lligada estretament amb la millora i qualitat de l'ocupació, i que entre d'altres factors, repercuteixi en el seu habitatge i en les seves condicions de vida.

BIBLIOGRAFIA

- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2005) *Anuari Estadístic de la ciutat de Barcelona, 2004*.
Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2005) *La població estrangera a Barcelona, Gener 2005*.
Departament d'Estadística.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2004) *Anuari Estadístic de la ciutat de Barcelona, 2003*.
Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2004) *La població estrangera a Barcelona, Gener 2004*.
Departament d'Estadística.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2003) *Anuari Estadístic de la ciutat de Barcelona, 2002*.
Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2002) *Anuari Estadístic de la ciutat de Barcelona, 2001*.
Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2002) *100 Anys d'Estadística Municipal*. Barcelona:
Ajuntament de Barcelona. Departament d'Estadística.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2001) *Anuari Estadístic de la ciutat de Barcelona, 2000*.
Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2000) *Anuari Estadístic de la ciutat de Barcelona, 1999*.
Barcelona.
- AJUNTAMENT DE VALÈNCIA (2004) "Població de nacionalitat estrangera a la ciutat de
València. Padró municipal a 1 de gener de 2004". *Documents i informes estadístics*, núm. 16.
- ALBA, Richard i NEE, Victor (1997) "Rethinking Assimilation Theory for a New Era of
Immigration" *International Migration Review*, vol. 31, núm. 4, pàg. 826-874.
- AMERSFOORT, Hans van (1987) "Résidence et groupes ethniques dans les villes néerlandaises:
classe, race, ou culture?" *Revue Européenne des Migrations Internationales*, Vol. 3, núm. 3, pàg. 91-115.
- AMERSFOORT, J. M. M. van (1990) "La répartition spatiale des minorités ethniques dans un État
providence: les leçons des Pays-Bas 1970-1990" *Espace, Population, Sociétés*, núm. 2, 1990, pàg. 241-
255.
- AMERSFOORT, J. M. M. van (1980) "Woonsegregatie, gettovorming en de overheid" BLAUW, P.
i PASTOR, C. (Eds.) *Soort bij soort: Beschouwingen over Ruimtelijke Segregatie als Maatschappelijk Probleem*,
pàg. 113-138. Deventer: Van Loghum Slaterus
- ANDERSSON, Roger (1998) "Socio-spatial Dynamics: Ethnic Divisions of Mobility and Housing
in Post-Palme Sweden" *Urban Studies*, vol. 35, núm. 3, pàg. 397-428.
- ANDERSSON, Roger (1998b) "Segregation Dynamics and urban Policy Issues in Sweden",
Metropolis interconference.
- ANSELIN, L. (1995) "Local indicators of spatial association-LISA", *Geographical Analysis*, núm. 27
vol. 2, pàg. 93-115.

- ANTHIAS, Floya i LAZARIDIS, Gabriella (1999) "Introduction" ANTHIAS, Floya i LAZARIDIS, Gabriella (Eds.) *Into the Margins: Migration and Exclusion in Southern Europe*. pàg. 1-11.
- APPARICIO, Philippe (2000) "Les indices de segregation residentielle. Un outil integre dans un systeme d'information Geographique" *Cybergeo*, núm. 134.
- ARAMBURU, Mikel (2001) "El mito de la "huida" autóctona. El caso de Ciutat Vella, Barcelona" *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. Núm. 94 (63), Universidad de Barcelona.
- ARAMBURU, Mikel (2000) *Bajo el signo del gueto, Imágenes del "inmigrante" en Ciutat Vella*. Tesis Doctoral, Departament d'Antropologia Social, Universitat de Barcelona.
- ARANGO, Joaquín (2003) "Inmigración y diversidad humana. Una nueva era en las migraciones internacionales" *Revista de Occidente*, núm. 268, pàg. 5-20.
- ARANGO, Joaquín (2002) "La inmigración en España a comienzos del siglo XXI: un intento de caracterización" GARCÍA, F. Javier i MURIEL, Carolina (Eds) *La inmigración en España: contextos y alternativas. Volumen II. Actas del III Congreso sobre la inmigración en España (Ponencias)*, pàg. 57-70. Granada: Laboratorio de Estudios Interculturales.
- ARBACI, Sonia (2004) "Southern European Multiethnic Cities and the Enduring Housing Crisis: Framing the Urban and Residential Insertion of Immigrants" *ENHR Conference*, Cambridge, July 2004.
- ATKINSON, Rowland (2000) "Measuring Gentrification and Displacement in Greater London" *Urban Studies*, vol. 37, núm. 1, pàg. 149-165.
- AYUNTAMIENTO DE MADRID (2004) *Población extranjera en el municipio de Madrid*. Madrid Datos. Concejalía de Gobierno de Hacienda y Administración Pública.
- BAUDER, Harald (2002) "Neighbourhood Effects and Cultural Exclusion" *Urban Studies*, vol. 39, núm. 1, pàg. 85-93.
- BAUMAN, Zygmunt (2001) *Globalització, les conseqüències humanes*, Barcelona: Pòrtic.
- BAYONA, Jordi i LÓPEZ, Antonio (2006) "La movilidad residencial de la población de nacionalidad extranjera generada en Barcelona, 2000-2004" " Comunicació al X Congreso de la Población Española, AGE. Juny 2006.
- BAYONA, Jordi i DOMINGO, Andreu (2004) "Determinantes sociodemográficos en la localización espacial de la población extranjera en Barcelona" Ponència al IV Congreso sobre la Inmigración en España. Girona, 10-13 novembre de 2004. CD-Room.
- BAYONA, Jordi i DOMINGO, Andreu (2002). "Vivienda y población de nacionalidad extranjera en Barcelona: una aproximación demográfica." *Papers de Demografia*, núm. 216. Comunicació al III Congreso de la Inmigración en España.
- BAYONA, Jordi (2004) "Pautas de distribución espacial de la población de nacionalidad marroquí en Barcelona, 1991-2004" Comunicació al IX Congreso de Población Española, organitzat per l'AGE, Granada, 23-25 Setembre 2004. *Papers de Demografia*, núm. 251.
- BAYONA, Jordi i BLANCO, Maria José (2004) "Pautas d'associació en l'espai de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona" *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 43, pàg. 107-122.

- BAYONA, Jordi (2002) *Una aproximació demogràfica a l'habitatge i a la població de nacionalitat estrangera a la ciutat de Barcelona, 1991-2001*. Memòria de recerca de Tercer Cicle. UAB i Centre d'Estudis Demogràfics.
- BERGALLI, Valeria (2001) "La reacción de la sociedad receptora a nivel local. Una aproximación al caso de Ciutat Vella de Barcelona" SOLÉ, Carlota (dir.) *El impacto de la inmigración en la economía y en la sociedad receptora*. Pàg. 213-248. Anthropos Editorial. Autores, Textos y Temas. Ciencias Sociales, 27.
- BLANCO, Cristina (2005) "Movimientos migratorios: Aproximaciones teóricas y metodológicas desde las CC.SS." dins del curs *Ciudadania i Immigració: polítiques d'inclusió i polítiques d'acomodació*. Sabadell Universitat.
- BLANCO, Cristina (2000) *Las migraciones contemporáneas*. Madrid: Alianza Editorial.
- BOAL, Frederick W. (1999) "From Undivided Cities to Undivided Cities: Assimilation to Ethnic Cleaning?" *Housing Studies*, vol. 14, núm. 5, pàg. 585-600.
- BOAL, Frederick W. (1976) "Ethnic Residential Segregation" HERBERT, David T. i JOHNSTON, Ronald J. (1976) *Social Areas in Cities. Vol. 1. Spatial Processes and Forms*, pàg. 41-79.
- BOLT, Gideon (2002) "Turkish and Moroccan couples and their first steps on the Dutch housing market: Co-residence or independence?" *Journal of Housing and the Built Environment*, núm. 17, pàg. 269-292.
- BOLT, Gideon; HOOIMEIJER, Pieter i Van KEMPEN, Ronald (2002) "Ethnic Segregation in the Netherlands: New Patterns, New Policies?" *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, vol. 93, núm. 2, pàg. 214-220.
- BOLT, Gideon i VAN KEMPEN, Ronald (2002) "Moving Up or Moving Down? Housing careers of Turks and Moroccans in Utrecht, the Netherlands" *Housing Studies*, vol. 17, núm. 3, pàg. 401-422.
- BOLT, Gideon i Van KEMPEN, Ronald (1997) "Segregation and Turk's housing conditions in middle-sized Dutch cities" *New Community*, vol. 23, núm. 3, pàg. 363-384.
- BONAL, Xavier; RAMBLA, Xavier i AJENJO, Marc (2004) *Les desigualtats territorials en l'ensenyament a Catalunya*. Fundació Jaume Bofill, col·lecció Polítiques, núm. 43.
- BONVALET, Catherine; CARPENTER, Juliet i WHITE, Paul (1995) "The Residential Mobility of Ethnic Minorities: A Longitudinal Analysis" *Urban Studies*, vol. 32, núm. 1, pàg. 87-103.
- BORJA, Jordi i CASTELLS, Manuel (1999) *Local y global. La gestión de las ciudades en la era de la información*. Taurus. Colección Pensamiento.
- BORJAS, George J. (2002) "Homeownership in the immigrant population" *Journal of Urban Economics*, núm. 52, pàg. 448-476.
- BORJAS, George J. (2001) "Long-run Convergence of Ethnic Skill differentials, Revisited" *Demography*, vol. 38, núm. 3, pàg. 357-361.
- BRANCÓS, Inés (2004) "Los niños y niñas adoptados: una inmigración especial. El caso de Cataluña", Ponència en el *IV Congreso sobre la Inmigración en España, Ciudadanía y Participación*. CD-Room.

- BRESCHI, Marco i FORNASIN, Alessio (2000) “Migrazione e formazione delle società moderne” AGENZIA ROMANA PER LA PREPARAZIONE DEL GIUBILEO (2000) *Migrazioni: scenari per il XXI secolo. Roma 12-14 luglio 2000*, Dossier di ricerca, vol. I, pàg. Roma.
- BRUN, Jacques (1994) “Essai critique sur la notion de ségrégation et sur son usage en géographie urbaine” BRUN, Jacques i RHEIN, Catherine (Eds.) *La Ségrégation dans la ville*. Paris: L’Harmattan, pàg. 21-58.
- BURGESS, Ernest W. (1925) “La croissance de la ville. Introduction a un projet de recherche” GRAFMAYER, Yves i JOSEPH, Isaac (1979) *L’école de Chicago. Naissance de l’écologie urbaine*, Paris, pàg. 131-147.
- BURGESS, Ernest W. (1928) “Residential Segregation in american Cities”, *Annals of the American academy of Political and social Science*, núm. 140, pàg. 107-115.
- BUTLER, Tim i ROBSON, Garry (2003) “Negotiating Their Way In: The Middle Classes, Gentrification and the Deployment of Capital in a Globalising Metropolis” *Urban Studies*, núm. 9, pàg. 1.791-1.809.
- CABRÉ, Anna; DOMINGO, Andreu i MENACHO, Teresa (2002) “Demografía y crecimiento de la poblacion española durante el siglo XX” *Mediterraneo Economico*, núm. 1, Monografico: PIMENTEL, Manuel (Coord.) Procesos migratorios, economía y personas, pàg. 121-138. Almeria: Caja Rural Intermediterranea, Cajamar.
- CABRÉ, Anna i DOMINGO, Andreu (2002) “Flujos migratorios hacia Europa: Actualidad y perspectivas” *Arbor*, núm. 678, pàg. 325-344.
- CABRÉ, Anna i MÓDENES, Juan Antonio (2003) “Homeownership and social inequality in Spain” en KURZ, Karin; BLOSSFELD, Hans-Peter (ed.) *Social Inequality and Home-Ownership in Europe*, Standford University Press.
- CABRÉ, Anna i MÓDENES, Juan Antonio (1997) “Dinàmiques demogràfiques recents a la Regió Metropolitana de Barcelona”, *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 33, pàg. 66-76.
- CABRÉ, Anna i MUÑOZ, F. M. (1997) “Evolució demogràfica. La població de Barcelona, 1930-1996”, *Història de Barcelona*, vol. VIII. Barcelona: Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, pàg. 107-133.
- CABRÉ, Anna (1999) *El sistema català de reproducció*. Barcelona: Proa.
- CACHÓN, Lorenzo (1997) “Segregación sectorial de los inmigrantes en el mercado de trabajo en España”, *Relaciones Laborales*, núm. 10, pàg. 49-73.
- CAMBRA PROPIETAT URBANA DE BARCELONA (2004) *Informe estudi de lloguers; 2º trimestre 2004*. www.cambrapropbcn.com.
- CANALS, Ramon; CÀRCEL, Cristina; PUJOL, Carme, TOMÀS, Pura i VENTURA, Anna (1994) “Sobre la immigració: Estrangers i nacionalitzats a Barcelona” *Barcelona Societat, Revista d’Informació i Estudis Socials*, núm. 2, pàg. 109-109.
- CAPEL, Horacio (1997) “Los inmigrantes en la ciudad. Crecimiento económico, innovación y conflicto social” *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. Universitat de Barcelona, núm 3.

CARRASCO, Sílvia; BALLESTÍN, Beatriz; HERRERA, Diego i OLIVÉ, Cristina (2002) “Volum IV: Infància i immigració: entre els projectes dels adults i les realitats dels infants” dins de INSTITUT D'INFÀNCIA I MÓN URBÀ (2002) *Informe 2002, La infància i les famílies al segle XXI*.

CARVAJAL, Carmen (2004) “Áreas residenciales de los extranjeros en los núcleos urbanos costeros y en el hábitat rural disperso en el interior: los casos de Estepona, Torrox, Cómputa y Sayalonga en la provincia de Málaga” Comunicació al IX Congreso de Población Española, organitzat per la AGE, Granada, 23-25 Setembre 2004.

CASACCHIA, Oliveiro i NATALE, Luisa (2002) “L'insediamento degli extracomunitari a Roma: Un'analisi sul rione Esquilino” MORELLI, Roberta; SONNINO, Eugenio i TRAVAGLINI, Carlo (2002) *I territori di Roma, storie, popolazioni, geografie*. Università degli Studi di Roma, La Sapienza, Tor Vergata, Rome Tre. Roma, pàg. 609-639.

CASACCHIA Oliveiro, NATALE Luisa, STROZZA Salvatore (1997) “Migrazioni interne e migrazioni internazionali: il nuovo ruolo del Mezzogiorno nel sistema migratorio nazionale” Workshop su *Le migrazioni interne meridionali*, IRP-CNR, Roma.

CASTELLS, Manuel (2003) *La societat xarxa*. Barcelona: Editorial UOC.

CASTLES, Stephen i KOSACK, Godula (1984) *Los trabajadores inmigrantes y la estructura de clases en la Europa Occidental*. Fondo de Cultura Económica. México.

CASTRO, Miguel Ángel de (2004) “Fuentes estadísticas sobre la inmigración” *Economistas*, núm. 99 “España, país de inmigración”, pàg. 128-145.

CENTRO ITALIANO DE FORMAZIONE EUROPEA (2000) “Le migrazioni interne in Europa”, dins de AGENZIA ROMANA PER LA PREPARAZIONE DEL GIUBILEO (2000) *Migrazioni: scenari per il XXI secolo. Roma 12-14 luglio 2000*, Dossier di ricerca, vol. I, Roma., pàg. 463-533.

CHECA, Juan Carlos, ARJONA, Ángeles (2005) “Factores que determinan el proceso de exclusión de los barrios periféricos: el caso de El Puche (Almería)” *Geo Crítica / Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*. Barcelona: Universidad de Barcelona, vol. IX, núm. 186. <<http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-186.htm>> .

CLARK, William A. i DREVER, Anita I. (2000) “Residential mobility in a constrained housing market: implications for ethnic populations in Germany” *Environment and Planning A*, vol. 32, pàg. 833-846.

CLARK, William A. (1992) “Residential Preferences and Residential Choices in a Multiethnic Context” *Demography*, vol. 29, núm. 3, pàg. 451-466.

CLARK, William A. (1986) “Residential Segregation in American Cities: A Review and Interpretation” *Population Research and Policy Review* núm. 5; pàg. 95-127.

COLECTIVO IOÉ (2005) *Inmigración y vivienda en España*. Ministerio de Asuntos Sociales. Documentos del Observatorio Permanente de la Inmigración.

COLECTIVO IOÉ (2002) *Immigració, escola i mercat de treball. Una radiografia actualitzada*. Col·lecció Estudis Socials, núm. 11. Fundació “La Caixa”.

- COLEMAN, David (1993) "Los indicadores demográficos de la integración", en TAPINOS, Georges (1993) *Inmigración e integración en Europa*. Barcelona: Fundación Paulino Torras Domènech.
- COMITÉ ECONÓMICO Y SOCIAL EUROPEO (2002) *Inmigración, Asilo e Integración Social*.
- COSTA, Joan; GARCIA, Emili; TATJER, Merçè et al. (2003) "Infrahabitatge a Catalunya" *Scripta Nova. Revista electronica de geografia y ciencias sociales*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Vol. VII, núm. 146(049).
- CRESSEY, Paul F. (1938) "Population Succession in Chicago: 1898-1930", *American Journal of Sociology*, vol. 44, núm. 1, pàg. 59-69.
- CRISTALDI, Flavia (2002) "Multiethnic Rome: Toward Residential Segregation?" *Geojournal*, 58, vol. 2/3, pàg. 81-90.
- DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA (1999) *Índex de Capacitat econòmica familiar a la ciutat de Barcelona II*. Ajuntament de Barcelona, 157 planes.
- DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA (1998) "La població de la Ciutat Vella" *Barcelona Societat. Revista d'Informació i Estudis Socials*, núm. 9, pàg. 5-13.
- DEURLOO, Marinus i MUSTERD, Sako (1998) "Ethnic Clusters in Amsterdam, 1944-96: A Micro-area Analysis", *Urban Studies*, vol. 35, núm. 3, pàg. 385-396.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA (2004) "Consultes resoltes per la Permanent del Consell d'Empadronament", www.diba.es/padro.
- DOMINGO, Andreu (en premsa) "Reinventando España. Migración internacional estrenando el siglo XXI" en CABRAL, Alcinda i VARGAS, Maria dolores (Ed.) *Inmigración y sociedad. Portugal y España*. Lisboa: Prensa Nacional.
- DOMINGO, Andreu (2005) "Internacionalització de la immigració i població estrangera a Catalunya" en les *II jornades de població. La població a Catalunya*. Centre d'Estudis Demogràfics.
- DOMINGO, Andreu (2002) "Reflexiones demográficas sobre la inmigración internacional en los países del sur de la Unión Europea" en GARCÍA, F. Javier i MURIEL, Carolina (Eds) *La inmigración en España: contextos y alternativas. Volumen II. Actas del III Congreso sobre la inmigración en España (Ponencias)*, pàg. 197-212.
- DOMINGO, Andreu (1996) "La integración como el proceso de apropiación de espacios sociales ascendentes", en KAPLAN, Adriana (Coord.) *Procesos migratorios y relaciones interétnicas, Simposio VII. VII Congreso de Antropología Social*. Zaragoza: Instituto Aragonés de Antropología. Federación de Asociaciones de Antropología del Estado Español, pàg. 107-118.
- DOMINGO, Andreu i BRANCÓS, Inés (2002) *Migracions internacionals i població de nacionalitat estrangera a Catalunya: un diagnòstic*, Direcció General d'Avaluació i Estudis de la Generalitat de Catalunya. (Mimeo).
- DOMINGO, Andreu; BRANCÓS, Inés i BAYONA, Jordi (2002) "Estrategias migratorias y estructuras del hogar en Cataluña, 1996" *Papers de Demografia*, núm. 202.
- DOMINGO, Andreu, BRANCÓS, Inés i BAYONA, Jordi (2000). "Joven y marroquí en Cataluña: una situación singular". *Papers de Demografia*, 179.

- DOMINGO, Andreu i BAYONA, Jordi (2005). "Immigració i Territori: Concentració i segregació al municipi de Barcelona, 1991-2002" *Barcelona-Societat*, núm 13, pàg. 114-128. Ajuntament de Barcelona.
- DOMINGO, Andreu; BAYONA, Jordi i LÓPEZ, Antonio (2004) "Impacto demoespacial de la internacionalización de los flujos migratorios en la ciudad de Barcelona" *Migraciones*, núm. 16, pàg. 157-198.
- DOMINGO, Andreu i BAYONA, Jordi (2003) Evolució de la distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera al municipi de Barcelona, 1991-2002, C.E.D. per el Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona (Mimeo).
- DOMINGO, Andreu i BAYONA, Jordi (2002a) "Habitatge i assentament de la població de nacionalitat estrangera als barris de Barcelona, 1991-2001", *Qüestions d'Habitatge*, núm. 8. Patronat municipal de l'Habitatge de l'Ajuntament de Barcelona.
- DOMINGO, Andreu i BAYONA, Jordi (2002b) *Efectes demogràfics de l'ampliació de la Unió Europea sobre Catalunya*. C.E.D. per la Fundació Jaume Bofill, (Mimeo)
- DOMINGO, Andreu, BAYONA, Jordi i BRANCÓS, Inés (2002). *Migracions internacionals i població jove de nacionalitat estrangera*. Barcelona. Generalitat de Catalunya, Secretaria General de Joventut. Col·lecció Estudis, núm. 7.
- DOMINGO, Andreu i BAYONA, Jordi (2001) *Habitatge i població de nacionalitat estrangera a la ciutat de Barcelona*, C.E.D. per el Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona (Mimeo).
- DOMINGO, Andreu i HOULE, René (2004) "La actividad de la población de nacionalidad extranjera en España, entre la complementariedad y la exclusión" Ponència en el *IV Congreso sobre la Inmigración en España*. Girona, 10-13 novembre de 2004. CD-Room.
- DOMINGO, Andreu, PARNAU, Maria (en premsa) "Familia y estructura del hogar de la población de nacionalidad extranjera en España, 2001". *Inmigración: aspectos sociales y económicos*. Sevilla: Instituto de Estadística de Andalucía.
- DOMINGO, Andreu; RECOLONS, Lluís; OSACAR, Raquel (1997) *Integración de la población inmigrada de origen africano y de su descendencia en Cataluña: escenarios prospectivos para el horizonte 2006*. Mimeo. 152 planes.
- DUNCAN, Otis Dudley i DUNCAN, Beverly (1957) *The Negro Population of Chicago*. Chicago: University of Chicago Press.
- DUNCAN, Otis Dudley i DUNCAN, Beverly (1955a) "Residential Distribution and Occupational Stratification" *American Journal of Sociology*, vol. 60, núm. 5, pàg. 493-503.
- DUNCAN, Otis Dudley i DUNCAN, Beverly (1955b) "A Methodological Analysis of Segregation Indexes" *American Sociological Review*, vol. 20, núm. 2, pàg. 210-217.
- DUNCAN, Otis Dudley i LIEBERSON, Stanley (1959) "Ethnic Segregation and Assimilation" *American Journal of Sociology*, vol. 64, núm. 4, pàg. 364-374.
- DURÀ, Antoni (2003) "Population deconcentration and social restructuring in Barcelona, a European Mediterranean city", *Cities*, vol. 20, núm. 6, pàg. 387-394.

- ENGSTROM, David M. (1997) "The economic determinants of Ethnic Segregation in post-war Britain" *Discussion Papers*, Oxford University, Economic and social History.
- ESTEBAN, Alfonso; CURIEL, Javier i PERELLÓ, Salvador (2003) "Inmigración y Segregación Urbana" *Papeles de Economía Española, Inmigración en España*, núm. 98, pàg. 262-273. Fundación de las Cajas de Ahorro.
- ESTEBAN, Juli (1998) "L'habitatge a Barcelona: Estat de la qüestió i alternatives" *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona*, núm. 29, pàg. 9-22.
- ESTEVE, Albert (2005) "Concentración y asociación espacial del poblamiento: una aplicación a Cataluña en el siglo XX" *Estudios Geográficos*, LXVI, 259, pàg. 481-505.
- ESTEVE, Albert (2003) *El Nomenclàtor com a font per a l'estudi territorial de la població a Catalunya: Aplicacions 1857-1998*. Tesis Doctoral, Departament de Geografia UAB i Centre d'Estudis Demogràfics.
- ESTEVE, Albert; RECAÑO, Joaquín i TORRENTS, Àngels (2003) "An ecological study of urban mortality using spatial analysis: the case of Barcelona (Spain) in the late nineteenth century" Comunicació a la *EAPS Conference*. Varsovia, Agost 2003.
- FARLEY, Reynolds; FIELDING, Elaine i KRYSAN, Maria (1997) "The Residential Preferences of Blacks and Whites: A Four-Metropolises Analysis" *Housing Policy Debate*, vol. 8, núm. 4, pàg. 763-800.
- FARLEY, Reynolds i FREY, William (1994) "Changes in the Segregation of Whites from Blacks during the 1980s: Small Steps toward a more Integrated Society" *American Sociological Review*, vol 59, núm. 1, pàg. 23-45.
- FERNÁNDEZ, Fernando i CHECA, Juan Carlos (2003) "Vivienda y segregación de los inmigrantes en Andalucía". *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*. Barcelona: Universidad de Barcelona, vol. VII, núm. 146(061). [http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-146\(061\).htm](http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-146(061).htm).
- FINDLAY, Allan i WHITE, Paul (1986) *West European Population Change*. London: Croom Helm.
- FORD, Richard G. (1950) "Population Succession in Chicago", *American Journal of Sociology*, vol. 56, núm. 2, pàg. 156-160.
- FREEMAN, Lance (2002) "Does Spatial Assimilation Work for Black Immigrants in the US?" *Urban Studies*, vol. 39, núm. 11, pàg. 1.983-2.003.
- FRIEDRICH, Jürgen (1998) "Ethnic Segregation in Cologne, Germany, 1984-1994" *Urban Studies*, vol. 35, núm. 10, pàg. 1.745-1.763.
- FULLAONDO, Arkaitz (2003) "Análisis de la distribución territorial de la inmigración extranjera en Barcelona" Centre de Política de Sòl i Valoracions (CPSV) *Working Paper*, núm. 11.
- GARCÍA HERRERA, Luz M. (2001) "Elitización: propuesta en español para el término gentrificación" *Biblio 3W Revista bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*, vol. VI, núm. 332. Universitat de Barcelona, 5 de desembre de 2001.
- GARRIDO, Luis i TOHARIA, Luis (2004) "La situación laboral de los españoles y los extranjeros según la encuesta de Población Activa" *Economistas*, núm. 99, pàg. 74-87.

- GIFFINGER, Rudolf (1998) "Segregation in Vienna: Impacts of Market Barriers and Rent Regulations" *Urban Studies*, vol. 35, núm. 10, pàg. 1.791-1.812.
- GIMENEZ, Carlos (Comp.) (1993) *Inmigrantes extranjeros en Madrid*. Madrid: Comunidad de Madrid.
- GLASS, Ruth (1964) "Introduction: aspects of change" CENTRE FOR URBAN STUDIES (Ed.) *London: Aspects of Change*, pàg. 13-42. Londres: MacGibbon and Kee.
- GLEBE, Günter (1997) "Urban Economic Restructuring and Ethnic Segregation in Düsseldorf" *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, vol. 88, núm. 2, pàg. 147-157.
- GOLDSMITH, William. (1997) "The metropolis and globalization: the dialectics of racial discrimination, deregulation, and urban form", *American Behavioral Scientist*, núm. 41, pàg. 299-310.
- GOLINI, Antonio (2000) "I movimenti di popolazione nel mondo contemporaneo" en AGENZIA ROMANA PER LA PREPARAZIONE DEL GIUBILEO (2000) *Migrazioni: scenari per il XXI secolo. Roma 12-14 luglio 2000*, Dossier di ricerca, vol. I, Roma.
- GOLINI, Antonio; STROZZA, Salvatore i AMATO, Flavia (2001) "Un sistema di indicatori di integrazione: un primo tentativo di costruzione" en ZINCONE, Giovanna (Coord) *Secondo Rapporto sull'integrazione degli immigrati in Italia*. Bologna, Il Mulino.
- GÓMEZ, Pep (1999) "Desigualtats socials a la ciutat de Barcelona, 1996" *Barcelona Societat*, núm. 10, pàg. 4-21.
- GÓMEZ, Pep (1994) "Desigualtats socials a la ciutat de Barcelona" *Barcelona Societat*, núm. 2 pàg. 4-23.
- GÓMEZ FAYRÉN, Josefa; PELLICER, Carmen M^a i MONLLOR, Carmen M^a (2002) "Familia e inmigración en la región de Murcia. Una mirada a través de la encuesta" *Papeles de Geografía*, núm. 36, pàg. 105-131.
- GORDON, Milton M. (1964) *Assimilation in American Life. The Role of Race, Religion and National Origins*. New York: Oxford University Press. 276 planes.
- GRAFMEYER, Yves (1994) "Regards sociologiques sur la ségrégation" BRUN, Jacques i RHEIN, Catherine (1994) *La Ségrégation dans la ville*; Paris: L'Harmattan., pàg. 85-117
- GRAFMEYER, Yves i JOSEPH, Isaac (1998) *L'École de Chicago. Naissance de l'écologie urbaine*. Paris: Ed. Aubier.
- GUEST, Avery M. i WEED, James A. (1976) "Ethnic Residential Segregation: Patterns of Change", *American Journal of Sociology*, vol. 81, núm. 5, pàg. 1.088-1.111.
- GUILLON, Michelle (1990) "Français et étrangers en Ile-de-France: dynamiques de localisation divergentes" dins de BONVALET, Catherine i FRIBOURG, Anne-Marie (Eds.) *Stratégies résidentielles*, Paris, INED-Plan Construction et Architecture, MELTM, (Congrès et Colloques, vol. 2). Pàg. 419-440.
- GUILLON, Michelle (1996) "Inertie et localisation des immigrés dans l'espace parisien", *Espace, Populations, Sociétés*, vol. 1, pàg. 55-64.

- GUISANDE, Cristina i OLIVARES, Dolors (2001) "Los hogares de extranjeros en Catalunya: el caso de la población marroquí" *VII Congreso Español de Sociología*; Grupo de Sociología de la Familia; Salamanca, setembre de 2001.
- HARVEY, David (1989) *The Urban Experience*. Baltimore. Johns Hopkins University Press.
- HAWLEY, Amos (1950) *Human ecology: a theory of community structure*. New York: The Ronald Press.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2005) *Població de Catalunya segons les diferents fonts existents*. Document de treball de l'Àrea de producció d'Estadístiques Demogràfiques.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2000) *Llars i famílies a Catalunya, 1996*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, Generalitat de Catalunya.
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2004) *España en la UE de los 25*. www.ine.es.
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2001) *Censo de Población y Viviendas. Proyecto*. www.ine.es.
- IOSIFIDES, Theodoros i KING, Russell (1999) "Socio-Spatial Dynamics and Exclusion of Three immigrant groups in the Athens Conurbation" en BALDWIN-EDWARDS, Martin i ARANGO, Joaquín (Eds.) *Immigrants and the Informal Economy in Southern Europe*. London: Frank Cass. pàg. 205-229.
- IZQUIERDO, Antonio; LÓPEZ DE LERA, Diego i MARTÍNEZ, Raquel (2002) "Los preferidos del siglo XXI: la inmigración latinoamericana en España" *Actas del 3º Congreso de la Inmigración en España*, Vol. 2, pàg. 237-250.
- JENNISSSEN, Roel; Van der GAAG, Nicole i Van Wissen, Leo (2001) "Searching for similar international migration trends across countries in Europe" *Workingpaper* 2001/1. NIDI.
- JUNTA DE CASTILLA Y LEÓN (2001) *VI jornadas de estadística de las comunidades autónomas*, CD-Room, Zamora.
- KAA, Dirk J. Van de (1987) "Europe's Second Demographic Transition" *Population bulletin*, vol. 42, núm. 1., pàg. 1-57.
- KAA, Dirk J. Van de (1999) "Without Maps and Compass? Toward a New European Transition Project" *European Journal of Population*, núm. 15, pàg. 309-316.
- KEARSLEY, Geoffrey i SRIVASTAVA, S.R. (1974) "The spatial evolution of Glasgow's Asian Community", *Scottish Geographical Magazine*, núm. 88, pàg. 75-85.
- KEMPEN, Ronald Van i ÖZÜEKREN, A. Sule (1996) "Condiciones de vivienda de los turcos en Europa" dins de LEAL, Jesús i MAYEUR Carolina (1996) *Vivienda e integración social de los inmigrantes. Seminario Europeo*, pàg. 23-42. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- KEMPEN, Ronald Van, i ÖSÜEKREN, Sule (1998) "Ethnic Segregation in Cities: New Forms and Explanations in a Dynamic World". *Urban Studies*, Vol. 35, num. 10, 1998, pàg. 1.631-1.656.
- KEMPEN, Ronald Van, i PRIEMUS, Hugo (1999) "Undivided Cities in the Netherlands: Present Situation and Political Rhetoric" *Housing Studies*, vol. 14, núm. 5, pàg. 641-657.

- KEMPEN, Ronald Van i WEESEP, Jan Van (1997) "Segregation, Housing and Ethnicity in Dutch cities" *Tijdschrift voor economische en sociale geografie (Journal of Economic and Social Geography)*, Vol. 88, núm. 2, pàg. 188-195.
- KEMPEN, Ronald Van i WEESEP, Jan Van (1998) "Ethnic Residential Patterns in Dutch Cities: Backgrounds, Shifts and Consequences" *Urban Studies*, vol. 35, núm. 10, pàg. 1.813-1.833.
- KEMPEN, Ronald Van (2003) "Segregation and housing conditions of Immigrants in Western European Cities", *Eurex Lecture 7*.
- KEMPER, Franz-Josef (1998) "Restructuring of Housing and Ethnic Segregation: Recent Developments in Berlin" *Urban Studies*, Vol. 35, núm. 10, pàg. 1.765-1.789.
- KESTELOOT, Christian (1986) "Concentration d'étrangers et politique urbaine à Bruxelles" *Revue Européenne des Migrations Internationales*, vol. 2, núm. 3, pàg. 151-167.
- KESTELOOT, Christian i Van der HAEGEN, Herman (1997) "Foreigners in Brussels 1981-1991: Spatial Continuity and Social Change", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, vol. 88, núm. 2, pàg. 105-119.
- KING, Russell; FIELDING, Anthony i BLACK, Richard (1997) "The International Migration Turnaround in Southern Europe" KING, Russell i BLACK, Richard (Eds.) *Southern Europe and the New Immigrations*, pàg. 1-25, Sussex Academic Press.
- KNOX, Paul i PINCH, Steven (2000) *Urban Social Geography, An Introduction*. 4ª Ed. Harlow: Pearson Education Limited.
- LABRADOR i MERINO (2002) "Características y usos del hábitat que predominan entre los inmigrantes de la Comunidad Autónoma de Madrid" *Migraciones*, núm. 11, pàg. 122-173.
- LASLETT, Peter (1972) "Introduction: The History of the family", LASLETT, P. (Ed.) *Household and Family in Past Time*. Cambridge: Cambridge University Press, pàg. 1-86.
- LEAL, Jesús (2005) "La segregación urbana y el impacto de los mercados de viviendas" *Economistas. Economía y política de vivienda*. Colegio de Economistas de Madrid, núm. 103, pàg. 37-51.
- LEAL, Jesús (2001) "Ciudad global y segregación: El impacto del mercado inmobiliario", ponència en el *VII Congreso español de Sociología*. Salamanca, 2001.
- LESTHAEGHE, R. (1995) "The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation". OPPENHEIM, Karen; JENSEN, An-Magritt (eds.) *Gender and family change in industrialized countries*. Oxford: Clarendon Press. pàg. 82-101.
- LIEBERSON, Stanley (1961) "The Impact of Residential Segregation on Ethnic Assimilation" *Social Forces*, vol. 40, núm. 1, pàg. 52-57.
- LOGAN, John R.; ALBA, Richard D.; i ZHANG, Wenquan (2002) "Immigrant Enclaves and Ethnic Communities in New York and Los Angeles" *American Sociological Review*, vol. 67, pàg. 299-322.
- LÓPEZ, Pere (1986) *El Centro histórico, un lugar para el conflicto*. Publicacions de la UB. Geocrítica. Textos de apoyo.

- LÓPEZ, Antonio (2004) *Els components migratoris en la dinàmica demogràfica de la ciutat de Barcelona, 1834-2003*. Memòria de Recerca del Doctorat en Demografia. Departament de Geografia de la UAB i Centre d'Estudis Demogràfics.
- LÓPEZ, Antonio (2003) "Intensidad y calendario de la movilidad residencial en la Union Europea", *Papers de Demografia*, núm. 229.
- LÓPEZ, Cristina (2002) *Transformacions de les famílies i les llars a la Regió Metropolitana de Barcelona, 1991-1996*. Tesis Doctoral. Universitat de Barcelona.
- LÓPEZ, Cristina (2001) "Estructura familiar i social a la ciutat de Barcelona", *Revista Catalana de Sociologia*, núm. 14, pàg. 215-237.
- LÓPEZ TRIGAL, Lorenzo (2000) "La aportación de los geógrafos españoles al estudio de la inmigración extranjera" en *II Congreso sobre la Inmigración Extranjera en España*. Madrid. Universidad Pontificia de Comillas – Instituto Ortega y Gasset (CD-R).
- LORA-TAMAYO D'OCÓN, Gloria (2003) "Evolución reciente y perfil de la población extranjera en Madrid". *Migraciones*, núm. 13, pàg. 7-59.
- LORA-TAMAYO D'OCÓN, Gloria (1999) *Extranjeros en la Comunidad de Madrid, 1999*. Madrid: Delegación Diocesana de Migraciones- A.S.T.I.
- MALGESINI, Graciela i GIMÉNEZ, Carlos (2000) *Guía de conceptos sobre migraciones, racismo e interculturalidad*. Madrid, Los libros de la catarata, 108.
- MALHEIROS, Jorge (2002) "Ethni-cities: Residential Patterns in the Northern European and Mediterranean Metropolises – Implications for Policy Design" *International Journal of Population Geography*, núm. 8, pàg. 107-134.
- MALHEIROS, Jorge (2000) "Urban Restructuring, Immigration and the Generation of marginalised Spaces in the Lisbon Region" en KING, Russell, LAZARIDIS, Gabriella, i TSARDANIDES, Charalambos (Eds.) *Eldorado or Fortress: Migration in Southern Europe*. Macmillan Press. London, pàg. 207-232.
- MARCUSE, Peter (1997) "The Enclave, the Citadel, and the Gueto. What Has Changed in the Post-Fordist U.S. City" *Urban Affairs Review*, vol. 33, núm. 2, pàg. 228-264.
- MARCUSE, Peter i KEMPEN, Ronald Van (2000) "Conclusion: A Changed Spatial Order" dins de MARCUSE, Peter i KEMPEN, Ronald Van (2000) *Globalizing cities: a New Spatial order?*, Malden: Blackwell, pàg. 249-275.
- MARTÍNEZ, Emilio (1999) "Estudio preliminar" dins de PARK, Robert E. (1999) *La ciudad y otros ensayos de Ecología urbana*. Barcelona: Ediciones La Serbal, pàg. 7-37.
- MARTINEZ VEIGA, Ubaldo (1999) *Pobreza, segregación y exclusión espacial. La vivienda de los inmigrantes extranjeros en España*. Barcelona: Icària, Institut Català d'Antropologia.
- MARTORI, Joan Carles i HOBERG, Karen (2003) *La segregació residencial de la població estrangera a Catalunya*. Informe de la Fundació Jaume Bofill.
- MARTORI, Joan Carles i HOBERG, Karen (2004) "Distribución espacial de la población inmigrante en los municipios catalanes: igualdad, exposición, concentración y centralidad" Comunicació al *IV Congreso de la inmigración en España*. Girona, novembre 2004.

- MARTORI, Joan Carles i HOBERG, Karen (2004) "Indicadores cuantitativos de segregación residencial. El caso de la población inmigrante en Barcelona" *Geo Crítica. Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 15 de juliol de 2004, vol. VIII, núm. 169. <http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-169.htm>.
- MASSEY, Douglas S. (1996) "The Age of Extremes: Concentrated Affluence and Poverty in the Twenty-First Century" *Demography*, vol. 33, núm. 4, pàg. 395-412.
- MASSEY, Douglas S. (1990) "American Apartheid: Segregation and the Making of the Underclass" *American Journal of Sociology*, vol. 96, núm. 2, pàg. 329-357.
- MASSEY, Douglas S. (1985) "Ethnic Residential Segregation: A Theoretical Synthesis and Empirical Review" *Sociology and Social Research*, vol. 69, núm. 3, pàg. 315-50.
- MASSEY, Douglas i DENTON, Nancy (1993) *American Apartheid*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- MASSEY, Douglas S. i DENTON, Nancy (1989) "Hypersegregation in U.S. Metropolitan Areas: Black and Hispanic Segregation along Five Dimensions" *Demography*, vol. 26, núm. 3, pàg. 373-391.
- MASSEY, Douglas S. i DENTON, Nancy (1988) "The dimensions of Residential Segregation" *Social Forces*, vol. 67, núm. 2, pàg. 281-315.
- MASSEY, Douglas S. i FISCHER, Mary J. (2000) "How Segregation Concentrates Poverty", *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 23, núm. 4, pàg. 670-691.
- McCAA, Robert (1993) "Ethnic intermarriage and gender in New York City" *Journal of Interdisciplinary History*, vol. 24, nú. 2, pàg. 207-231.
- MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES (2002) *Anuario de Migraciones, 2002*.
- MINISTERIO DEL INTERIOR (2002) *Anuario Estadístico de Extranjería, 2002*. Delegación del Gobierno para la Extranjería y la Inmigración.
- MIRET, Naïk (1998) *Métropolisation et recomposition d'un espace d'immigration méditerranéen: le cas de Barcelone*. Tesi Doctoral. Poitiers: Université de Poitiers.
- MÓDENES, Juan Antonio (1999) "Residential mobility, household dynamics and location choice in Barcelona area" *Papers de Demografia*, núm. 166.
- MÓDENES, Juan Antonio (1998) *Flujos espaciales e itinerarios biográficos: La movilidad residencial en el área de Barcelona*. Tesis Doctoral. Departament de Geografia. Universitat Autònoma de Barcelona.
- MORÉN, Ricard (1998) *Immigració estrangera, integració i organitzacions socials a Barcelona*. Memòria Tercer Cicle. Universitat Autònoma de Barcelona.
- MORERAS, Jordi (Coord.) (1998) *La immigració estrangera a Barcelona. L'Observatori permanent de la immigració a Barcelona, 1994-1997*, Barcelona: Fundació CIDOB, Ajuntament de Barcelona.
- MORERAS, Jordi (1998b) "Ciutat Vella, passat i present migratori" *Barcelona Societat. Revista d'Informació i Estudis Socials*, núm. 9, pàg. 84-90.
- MÜNZ, Rainer (1995) "Where did they all come from? Typology and geography of European mass migration in twentieth century", EAPS, IUSSP (Eds.) *Evolution or Revolution in European Population*. European Population Conference, Milano, 1995. Milano: Franco Agnelli, pàgs. 95-154.

- MUÑOZ-PÉREZ, Francisco i IZQUIERDO, Antonio (1989) “L’Espagne, pays d’immigration” *Population*, vol. 2, pàg. 257-289.
- MURIE, Alan i MUSTERD, Sako (2004) “Social Exclusion and Opportunity Structures in European Cities and Neighbourhoods”. *Urban Studies*, núm. 8, pàg. 1441-1459.
- MURDIE, Robert A. i BORGEGÅRD, Lars-Erik (1998) “Immigration, Spatial Segregation and Housing Segmentation of Immigrants in Metropolitan Stockholm, 1960-95” *Urban Studies*, Vol. 35, núm. 10, pàg. 1.869-1.888.
- MUSTERD, Sako (2003) “Segregation and integration: a contested relationship” *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 29, núm. 4, pàg. 623-641.
- MUSTERD, Sako; PRIEMUS, Hugo i KEMPEN, Ronald VAN (1999) “Towards Undivided Cities: The Potential of Economic Revitalisation and Housing Redifferentiation” *Housing Studies*, vol. 14, núm. 5, pàg. 573-584.
- MUSTERD, Sako; KESTELOOT, Christian; MURIE, A. i OSTENDORF, W. (1999) “Urban Social Exclusion and Modes of Integration. Literature Review” *Urbex Series* n° 1.
- MUSTERD, Sako i KEMPEN, Ronald van (2000) *The spatial dimensions of urban social exclusion and integration: a European comparison*. Amsterdam: Fourth RTD Framework Programme, Targeted Socio-Economic Research (TSER), URBEX Series, núm. 8.
- MUSTERD, Sako i MURIE, Alan (2001) *The Spatial Dimensions of Urban Exclusion and Integration*. Amsterdam: Fourth RTD Framework Programme, Targeted Socio-Economic Research (TSER), URBEX Series, núm. 20.
- MUSTERD, Sako i SMAKMAN, Nicole (2000) “Integration of Caribbean Immigrants in a Welfare State City: Surinamese and Antilleans in Amsterdam” *International Journal of Population Geography*, núm. 6, pàg. 303-320.
- MUSTERD, Sako i DEURLOO, Marinus (2002) “Unstable Immigrant Concentrations in Amsterdam: Spatial Segregation and Integration of Newcomers” *Housing Studies*, Vol. 17, núm. 3, pàg. 487-503.
- MUSTERD, Sako i DEURLOO, Marinus (1997) “Ethnic Segregation and the Role of Public Housing in Amsterdam” *Tijdschrift voor economische en sociale geografie (Journal of Economic and Social Geography)*, Vol. 88, núm. 2, pàg. 158-168.
- MUSTERD, Sako; OSTENDORF, Wim i BREEBAART, Matthijs (1998) *Multibi-Ethnic Metropolis: Patterns and Policies*. The Geojournal Library, vol.43. Kluwer Academic Publishers.
- MUSTERD, Sako; OSTENDORF, Wim i BREEBAART, Matthijs (1997) “Segregation in European Cities: Patterns and Policies” *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, vol. 88, núm. 2, pàg. 182-187.
- MUSTERD, Sako i WINTER, Mariëlle de (1998) “Conditions for Spatial Segregation: Some European Perspectives” *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 22, núm. 4, pàg. 665-673.

- MYERS, Dowell (1990) "Filtering in Time: Rethinking the Longitudinal behavior of Neighborhood Housing Markets", dins de MYERS, Dowell (ed.) *Housing Demography. Linking demographic structure and housing markets*, Madison: Wisconsin University Press (Social Demography), pàg. 274-296.
- MYERS, Dowell i BAER, William (1996) "The changing problem of overcrowded housing" *Journal of the American Planning Association*, vol. 62, núm. 1, pàg. 66-85.
- NATALE, Luisa (2000) "Not EC Immigrants in Rome: The Housing Inclusion" *Meeting Rome-New York*. Rome, 19-22 June 2000. Session IV, Integration and Immigration.
- NEL·LO, Oriol (2004) "Las grandes ciudades españolas en el umbral del siglo XXI" *Papers Regió Metropolitana*, Institut d'Estudis Metropolitans, núm. 42, 67 pàg.
- NEL·LO, Oriol (2001) *Ciutat de ciutats, Reflexions sobre el procés d'urbanització a Catalunya*. Barcelona: Ed. Empúries. Biblioteca Universal, 154.
- NEL·LO, Oriol (1998) "Les dinàmiques metropolitanes: la difusió de la ciutat sobre el territori" dins de GINER, S. (1998) *La societat catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pàg. 307-329.
- OBSERVATORI PERMANENT DE LA IMMIGRACIÓ (1998) *La immigració estrangera a Barcelona. L'Observatori permanent de la immigració a Barcelona, 1994-1997*, Ajuntament de Barcelona, Fundació CIDOB.
- OCAÑA, Carmen (2005) "Microanálisis sociodemográfico de espacios urbanos" *Boletín de la AGE*, núm. 40, pàg. 5-34.
- OECD (1998) *Immigrants, Integration and Cities, Exploring the Links*. Paris. 196 planes.
- ÖZÜEKREN, Sule i KEMPEN, Ronald Van (2002) "Housing Careers of Minority Ethnic Groups: Experiences, Explanations and Prospects" *Housing Studies*, Vol. 17, núm. 3, pàg. 365-379.
- PACIONE, Michael (2001) *Urban Geography, a global perspective*. London, Routledge. 663 pàg.
- PARK, Robert E. (1936) "Human Ecology" *American Journal of Sociology*, vol. 42, núm. 1, pàg. 1-15.
- PARK, Robert E. (1999) *La ciudad y otros ensayos de ecología urbana*. Barcelona: Ediciones del Serbal. La Estrella Polar, 18. 148 pàg.
- PARK, Robert E. i BURGESS, Ernest W. (1921) *An introduction to the Science of Sociology*.
- PASCUAL, Àngels i CARDELÚS, Jordi (1998) "Migracions a Catalunya: entre la mobilitat i l'assentament" dins de GINER, Salvador (Dir.) *La Societat Catalana*, pàg. 189-200, Generalitat de Catalunya, Institut d'Estadística de Catalunya.
- PEACH, Ceri (2001) "The Gueto and the Ethnic Enclave" en *International Seminar on Segregation in the City*. Lincoln Institute of Land Policy, Cambridge, 2001.
- PEACH, Ceri (1999) "London and New York: Contrasts in British and American Models of Segregation", *International Journal of Population Geography*, núm. 5, pàg. 319-351.
- PEACH, Ceri (1997) "Pluralist and Assimilationist models of Ethnic settlement in London 1991" *Tijdschrift voor economische en sociale geografie (Journal of Economic and Social Geography)*, Vol. 88, núm. 2, pàg. 120-134.
- PEACH, Ceri (1996a) "Does Britain Have Guetos?" *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, vol. 21, núm. 1, pàg. 216-235.

- PEACH, Ceri (1996b) "The Meaning of Segregation", *Planning Practice and Research*, vol. 11, núm. 2, pàg. 137-150.
- PEACH, Ceri (1996c) "Good segregation, bad segregation" *Planning Perspectives*, núm. 11, pàg. 379-398.
- PEACH, Ceri (1975) "Immigrants in the Inner City" *Geographical Journal*, vol. 141, núm. 3, pàg. 372-379.
- PÉREZ, Maria del Mar (2004) "La Llei d'Estrangeria i l'accés a les dades del Padró", dins de AJA, Eliseo i NADAL, Mònica (dir.) *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2003*, pàg. 71-82. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- PETSIMERIS, Pétros, (1995) "Une méthode pour l'analyse de la division ethnique et sociale de l'espace intra-métropolitain du Grand Londres" *L'Espace géographique*, 2, pàg. 139-153.
- PETSIMERIS, Pétros, (1998) "Urban Decline and the New Social and Ethnic Divisions in the Core Cities of the Italian Industrial Triangle" *Urban Studies*, 35 vol. 3, pàg. 449-465.
- PHILPOTT, Thomas (1978) *The slum and the ghetto: neighborhood deterioration and middle class reform, Chicago, 1880-1930*. Oxford University Press, New York.
- PICKLES, Andrew i DAVIES, Richard (1991) "The empirical analysis of housing careers: a review and a general statistical framework" *Environment and Planning A*, núm. 23, pàg. 465-484.
- PIMENTEL, Alcides (2001) "Dominicanos en España. Los dominicanos en Barcelona" *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. Universitat de Barcelona. Núm. 94 (65), 1 de agosto de 2001.
- PIORE, Michael (1979) *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*, New York: Century University Press.
- PORTES, Alejandro (2004) "Un diálogo transatlántico: El progreso de la investigación y la teoría en el estudio de la migración internacional" Conferència inaugural del *IV Congrés sobre la immigració*. Girona, novembre de 2004.
- PORTES, Alejandro i Zhou, Min (1993) "The New Second Generation: Segmented Assimilation and its Variants among Post-1965 Immigrant Youth" *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, núm. 530, pàg. 74-96.
- PRIEMUS, Hugo (1998) "Redifferentiation of the Urban Housing Stock in the Netherlands: A Strategy to Prevent Spatial Segregation?" *Housing studies*, vol. 13, núm. 3, pàg. 301-310.
- PRIEMUS, Hugo (1996) "Colourful Districts: West European cities moving towards multi-ethnicity" *Planning Practice and Research*, vol. 11, núm. 2, pàg. 159-165.
- PUJADAS, Isabel (2005) "From the concentrated to the dispersed city: residential mobility in the Metropolitan Region of Barcelona, 1982-2000" *IUSSP, XXV International Population Conference*, Tours, 18-23 juliol.
- PUJADAS, Isabel (2005) "Movilidad Residencial y dispersión urbana: ¿mito o realidad? La movilidad residencial en la Región Metropolitana de Barcelona, 1982-2000" Comunicació a la *XXI Reunión de Estudios Regionales*, Alcalá de Henares, 17-18 novembre 2005.

- PUJADAS, Isabel (1985). “L'expansió demogràfica de 1857 a 1980: de la ciutat industrial a la ciutat metropolitana” en *Història urbana del Pla de Barcelona, I. Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona*. Barcelona, Institut Municipal d'Història, Ajuntament de Barcelona, pàg. 193-204.
- PUJADAS, Isabel i LÓPEZ, Cristina (en premsa) “Hogares y cambios residenciales: La diferenciación espacial de los hogares en la región metropolitana de Barcelona 1986-2001” *Cuadernos Geográficos*. Universidad de Granada.
- PUJADAS, Isabel i GARCÍA, Arlinda (2005) “Movilidad residencial y polarización social: la diferenciación de los nuevos espacios residenciales en la Región Metropolitana de Barcelona” Comunicació al XIX Congreso de la AGE, Santander, Cd-room.
- PUJADAS, Isabel, GARCIA, Arlinda, LÓPEZ, Cristina i NAVARRO, Montserrat (2003) “La immigració estrangera a les Terres de l'Ebre: canvis recents i reptes de futur” *Perspectives Territorials*, núm. 4.
- PUMARES, Pablo (2003) “La inmigración en España: perspectivas desde el territorio” dins de AUBARELL, Gemma (dir.) *Perspectivas de la inmigración en España. Una aproximación desde el territorio*. Barcelona. Icaria-Antrazyt, pàg. 177-204.
- PUMARES, Pablo (1996) *La integración de los inmigrantes marroquíes. Familias marroquíes en la Comunidad de Madrid*. Barcelona. Fundación “La Caixa”.
- RÀFOLS, Joan (1997) *Dinàmiques Residencials a la ciutat de Barcelona*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Patronat Municipal de l'Habitatge.
- RATCLIFF, Richard (1949) *Urban Land Economics*. New York: McGraw-Hill.
- RECAÑO, Joaquín (2004) “Las migraciones internas de retorno en España durante la primera mitad de la década de los noventa: implicaciones demográficas y territoriales” *Geo Crítica / Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*. Barcelona: Universidad de Barcelona, 15 de enero de 2004, vol. VIII, núm. 157.
- RECAÑO, Joaquín (2002) “La movilidad geográfica de la población extranjera en España: un fenómeno emergente” *Cuadernos de Geografía*, núm. 72, pàg. 135-156. Universitat de València.
- RECAÑO, Joaquín i DOMINGO, Andreu (en premsa) “Evolución de la distribución territorial y la movilidad geográfica de la población extranjera en España” en AJA, Eliseo i ARANGO, Joaquín (eds.) *Anuario de las migraciones de España*, Fundació Bofill-Fundació Ortega y Gasset, Barcelona.
- RECAÑO, Joaquín i DOMINGO, Andreu (2005) “Factores sociodemográficos y territoriales de la inmigración irregular en España”, ponència al *XXV Congrés Internacional de la population* de la IUSSP, Tours, juliol 2005.
- REQUENA, Miguel (2005) *Características de los hogares y familias de la comunidad de Madrid según el Censo de 2001*. Instituto de Estadística. Comunidad de Madrid. Estudios y análisis.
- REQUENA, Miguel (2004) “Tamaño y composición de los hogares y familias en España” en LEAL, Jesús (Coord.) *Informe sobre la situación demográfica en España, 2004*. Fundación Fernando Abril Martorell, pàg. 135-160.
- RHEIN, Catherine (1998) “The working class, minorities and housing in Paris, the rise of fragmentations” *Geojournal*, núm. 46, pàg. 51-62.

- RHEIN, Catherine (1994) “La Segregation et ses mesures” dins de BRUN, Jacques i RHEIN, Catherine (eds.) (1994) *La Segregation dans la ville*. Paris: L’Harmattan.
- RHEIN, Catherine (1988) “La ségrégation démographique” en BONVALET, Catherine i MERLIN, Pierre (Eds.) *Transformation de la famille et habitat*. Paris: INED.
- RIBAS-MATEOS, Natàlia (2004) “How Can We Understand Immigration in Southern Europe?” *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 30, núm. 6, pàg. 1.045-1.063.
- RIOL, Eduardo (2003) “La vivienda de los inmigrantes en Barcelona: el caso del colectivo pakistani” *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1 de agosto de 2003, vol. VII, núm. 146(059).
- ROBINSON, Vaughan (1984) “Asians in Britain: a study in encapsulation and marginality” dins de CLARKE, Colin; LEY, David i PEACH, Ceri (1984) *Geography & Ethnic Pluralism*, pàg 231-257, London, Ed. George Allen & Unwin.
- ROBINSON, Vaughn (1981) “The development of South Asian settlement in Britain and the myth of return” en PEACH, Ceri; ROBINSON, Vaughn i SMITH, Susan (Eds.) *Ethnic Segregation in Cities*, pàg. 149–169 (London, Croom Helm).
- ROQUER, Santiago, i BLAY, Jordi (2002) “El censo de población de 2001: análisis y valoración de los principales cambios introducidos”, *Revista de Geografía*, núm. 1, pàg. 107-118.
- ROSENBAUM, Emily (1994) “The Constraints on Minority Housing Choices, New York City, 1978-87” *Social Forces*, vol. 72, núm. 3, pàg. 725-747.
- SABATER, Albert (2004) *El fenomen dels empadronaments atípics a Catalunya. Metodologia i indicadors per a un estudi de casos*. Memòria del Doctorat de Demografia. CED i Departament de Geografia de la UAB.
- SALT, John, CLARKE, James, i SCHMIDT, Sandra (2000) *Patterns and trends in international migration in Western Europe*. Brussels: Eurostat, European Commission.
- SALVÀ, Pere A. (2002) “Tourist Development and Foreign Immigration in balearic Islands” *Revue Européenne des Migrations Internationales*, vol. 18, núm. 1, pàg. 87-101.
- SARGATAL, M. Alba (2001) “Gentrificación e inmigración en los centros históricos: el caso del barrio del Raval en Barcelona” *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. Universitat de Barcelona. Núm. 94 (66), 1 de agosto de 2001.
- SASSEN, Saskia (1994) *Cities in a World Economy. Sociology for a new century*. Thousand Oaks, California: Pine Forge Press.
- SASSEN, Saskia (1999) *Migranti, coloni, rifugiati. Dall'emigrazione di massa alla fortezza Europa*. Milano: Giangiacomo Feltrinelli Editore.
- SCHELLING, Thomas C. (1978) *Micromotives and Macrobehavior*. New York: WN Norton & Company, Inc.
- SCHILL, Michael; FRIEDMAN, Samantha i ROSENBAUM, Emily (1998) “The Housing Conditions of Immigrants in New York City”, *Journal of Housing Research*, Vol. 9, núm. 2, pàg. 201-235.

- SERRA, Josep (1997) "Migracions metropolitanes i desconcentració demogràfica", *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 33, pàg. 77-88.
- SIMKUS, Albert A. (1978) "Residential Segregation by Occupation and Race in ten Urbanized areas, 1950-1970" *American Sociological Review*, vol. 43, pàg. 81-93.
- SIMON, Patrick (2002) "París: la división social y étnica del espacio parisiense" dins de DUREAU, Françoise (Coord.) *Metrópolis en movimiento. Una comparación internacional*. Alfaomega Colombiana; Institut de Recherche pour le Développement (IRD).
- SIMON, Patrick (1993) "Les quartiers d'immigration: «ports de première entrée» ou espaces de sédentarisation? L'exemple de Belleville" *Espace, Populations, Sociétés*, vol. 2, pàg. 379-388.
- SIMON, Patrick (1998) "Mobilité résidentielle et milieu de vie des immigrés" dins de GRAFMEYER, Yves i DANSEREAU, Francine (eds.) *Trajectoires familiales et espaces de vie en milieu urbain*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon, pàg. 417-445.
- SOPEMI (2001) *Tendances des migrations internationales*. OCDE, París.
- SOPEMI (2004) *Tendances des migrations internationales, 2003*. OCDE, París.
- TAPINOS, Georges (1993) "Inmigración e integración en Europa" dins de TAPINOS, Georges (Ed.) *Inmigración e integración en Europa*, pàg. 17-34.
- THAVE, Suzanne (1999) "Les étrangers et leurs logements", *INSEE Première*, núm. 689.
- THEODORSON, George A. (1974) *Estudios de Ecología Humana*, vol. 1. Biblioteca Universitaria Labor. Ed. Labor. 525 pàg.
- TORNER, Issac (2002) *La població de nacionalitat estrangera al municipi de Mataró: aproximació al seu espai relacional de veïnatge*. Memòria de Tercer Cicle. Centre d'Estudis Demogràfics i Departament de Geografia de la UAB.
- TORRES PÉREZ, Francisco (2003) "Els immigrants a la ciutat de València. La inserció urbana dels nous veïns" *Quaderns de Geografia*, vol. 72, pàg. 259-288.
- TOURAINÉ, Alain (1998) "La transformación de las metrópolis" *La Factoria*, núm. 6.
- TRILLA, Carme (2001) *La política d'habitatge en una perspectiva europea comparada*. Fundació La Caixa. Col·lecció Estudis Socials, núm. 9. Barcelona.
- VÁZQUEZ VARELA, Carmen (2003) "Inmigración Extranjera y renta familiar disponible en la Comunidad de Madrid: pautas de localización y relaciones espaciales" en MORENO, Antonio (Coord.) *La distribución espacial de la renta en la Comunidad de Madrid*. Instituto de Estadística. Comunidad de Madrid.
- VIDAL i BENDITO, Tomás (1985). "El papel de Barcelona en la transición demográfica catalana (1857-1920)" en *Estudios Geográficos* XLVI, 178-179, pàg. 189-210.
- VILLÁN, Ildefonso (2002) "El padrón continuo como instrumento para el conocimiento sobre la inmigración en España" *Revista Fuentes Estadísticas*, núm. 69. Noviembre-Diciembre 2002, pàg. 14-15.
- WACQUANT, Loïc (1997) "Three Pernicious Premises in the Study of American Gueto" *International Journal of Urban and Regional Research*, núm. 2, pàg. 341-353.

WHITE, Paul (1989) "Immigrants, immigrant areas and immigrant communities in post war Paris" dins de OGDEN, Philip i WHITE, Paul (Ed.) *Migrants in Modern France. Population Mobility in the Later Nineteenth and Twentieth Centuries*, pàg. 195-211. Londres: Unwin Hyman.

WHITE, Michael J. (1983) "The Measurement of Spatial Segregation" *American Journal of Sociology*, vol. 88, núm. 5, pàg. 1.008-1.018.

WIEVIORKA, Michel (1992) *El espacio del racismo*. Barcelona: Paidós.

WILSON, William J. (1987) *The Truly Disadvantaged: the Inner City, the Underclass and Public Policy*, Chicago: The University of Chicago Press. 254 pànes.

WIRTH, Louis (1927) "The Ghetto" *American Journal of Sociology*, vol. 33, núm. 1, pàg. 57-71.

WIRTH, Louis (1938) "Urbanism as a Way of Life" *American Journal of Sociology*, vol. 44, núm. 1, pàg. 1-24.

WIRTH, Louis (1945) "Human Ecology" *American Journal of Sociology*, volum 50, núm. 6, pàg. 483-488.

WOLPERT, Julian (1965) "Behavioral aspects of the decision to migrate" *Papers of the Regional Science Association*, vol. 15, pàg. 159-169.

ZÁRATE, Antonio (1991) *El espacio interior de la ciudad*, Madrid: Ed. Síntesis, Espacios y Sociedades, Serie General, núm. 12.

Pàgines web utilitzades:

www.bcn.es/estadistica

www.ced.uab.es

www.diba.es/padro

www.idescat.net

www.ine.es

www.reicaz.es/extranjeria; plana web del col·legi d'advocats de Saragossa.

ÍNDIX DE TAULES

Taula 2.1.- Resum del contingut censal del Cens de població i habitatges de 1991.....	120
Taula 2.2.- Resum del contingut de l'Estadística de Població annexa al Padró de 1996.....	121
Taula 2.3.- Resum del contingut censal del Cens de població i habitatges de 2001.	123
Taula 2.4.- Divisions dels districtes de Barcelona, 1991-2004.....	137
Taula 3.1.- Evolució de la població de la ciutat de Barcelona, en relació a la Regió Metropolitana, la província de Barcelona i el total de Catalunya, segons els censos i padrons, 1960-2004.....	163
Taula 3.2.- Altes i baixes de població amb destí o origen a la ciutat de Barcelona, 1988-2004.	174
Taula 3.3.- Altes i baixes de població de nacionalitat estrangera amb destí o origen a la ciutat de Barcelona, 1988-2004.	175
Taula 3.4.- Evolució del pes dels grans grups d'edat en la població de Barcelona, 1960-2004.	178
Taula 3.5.- Evolució de la població estrangera a la ciutat de Barcelona, segons els Censos i Padrons, 1950-2001.	183
Taula 3.6.- Evolució de la població de nacionalitat estrangera segons el Padró continu, 1996-2005.	185
Taula 3.7.- Població total i població de nacionalitat estrangera, a partir de diverses fonts estadístiques, 2001-2004.....	186
Taula 3.8.- Població de nacionalitat estrangera a Barcelona, Regió Metropolitana i Catalunya segons agrupacions regionals, Cens 2001 i Padró continu de 2003.....	193
Taula 3.9.- Principals nacionalitats presents a Barcelona i Catalunya, Cens 2001 i Padró continu 2004.....	196
Taula 3.10.- Municipis amb major nombre de residents estrangers a Catalunya, 1991-2004.	198
Taula 3.11.- Municipis catalans amb majors proporcions de població de nacionalitat estrangera, 1996, 2001 i 2004.....	199
Taula 3.12.- Ciutats de més de 100.000 habitants amb la proporció de població de nacionalitat estrangera superior a la mitjana espanyola, Cens de 2001.	204
Taula 3.13.- Població de nacionalitat estrangera i població total segons la grandària dels municipis, Cens de 2001.....	204
Taula 3.14.- Proporció de població de nacionalitat estrangera en diversos països i ciutats de la Unió Europea, 1991 a 2001.....	208
Taula 3.15.- Proporció de població estrangera en algunes ciutats europees, 1991,1996 i 2001.	209

Taula 3.16.- Població de nacionalitat estrangera, segons el sexe i l'origen continental, a la ciutat de Barcelona, 1991.	213
Taula 3.17.- Nacionalitats amb major nombre de residents a Barcelona, 1991.	215
Taula 3.18.- Població de nacionalitat estrangera, segons el sexe i l'origen continental, a la ciutat de Barcelona, 1996.	218
Taula 3.19.- Població de nacionalitat estrangera, segons grans grups d'edat i origen continental, Barcelona, 1996.	223
Taula 3.20.- Principals nacionalitats en nombre d'efectius a la ciutat de Barcelona, relació entre sexes, 1996.	225
Taula 3.21.- Població de nacionalitat estrangera, segons el sexe i l'origen continental, a la ciutat de Barcelona, 2001.	230
Taula 3.22.- Principals nacionalitats en nombre d'efectius a la ciutat de Barcelona, relació entre sexes, 2001.	233
Taula 3.23.- Evolució de la població de nacionalitat estrangera i de les agrupacions continentals segons el padró continu, 2002, 2003 i 2004, a 1 de gener.	243
Taula 3.24.- Nacionalitats amb major nombre d'empadronats a Barcelona a 1 de gener de 2005, i evolució des de 2002.	245
Taula 4.1.- Evolució de la població total a Barcelona segons districtes, en nombres absoluts i base 100 (1981); 1970-2004.	255
Taula 4.2.- Proporció dels residents de Barcelona nascuts al propi municipi, 1920-2001.	260
Taula 4.3.- Mobilitat interna enregistrada a la ciutat de Barcelona entre districtes, 2000-2004.	266
Taula 4.4.- Taxes de mobilitat interna per districte de baixa, 2000-2004.	267
Taula 4.5.- Distribució de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat de Barcelona, segons la Zona Estadística Gran i els Districtes, 1991-2005.	270
Taula 4.6.- Proporció de residents de nacionalitat estrangera en els barris i districtes del municipi, 1991-2004.	272
Taula 4.7.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional al qual pertanyen, 1991.	286
Taula 4.8.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional al qual pertanyen, 1991.	287
Taula 4.9.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional al qual pertanyen, 1996.	288
Taula 4.10.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional al qual pertanyen, 1996.	289
Taula 4.11.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional a la qual pertanyen, 2001.	290
Taula 4.12.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional al qual pertanyen, 2001.	291

Taula 4.13.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional al qual pertanyen, 2004.....	292
Taula 4.14.- Distribució percentual de la població estrangera en els barris i districtes de la ciutat segons l'agrupació regional al qual pertanyen, 2004.....	293
Taula 4.15.- Principals nacionalitats en nombre d'efectius segons el districte de residència, 1991 i 1996.....	299
Taula 4.16.- Principals nacionalitats en nombre d'efectius segons el districte de residència, 2001 i 2004.....	300
Taula 4.17.- Distribució percentual de les dotze nacionalitats amb major nombre d'efectius a la ciutat segons el districte, 2001.....	301
Taula 4.18.- Índex de Gini calculat pel total de població estrangera i els agregats continentals, per Zona Estadística Gran, 1991, 1996, 2001 i 2004.....	311
Taula 4.19.- Índex de Gini calculat per les principals nacionalitats presents a Barcelona segons el Cens de 2001, per Zona Estadística Gran, 1991, 1996, 2001 i 2004.....	311
Taula 4.20.- Índex de Gini calculat pel total de població estrangera i els agregats continentals, per Zona de Recerca Petita (ZRP), 1996, 2001 i 2004.....	312
Taula 4.21.- Índex de Gini calculat per les principals nacionalitats presents a Barcelona segons el Cens de 2001, per Zona de Recerca Petita (ZRP), 1996, 2001 i 2004.....	312
Taula 4.22.- Índex Delta de Duncan, per agrupacions continentals, a nivell de ZEG, 1991,1996,2001 i 2004, Barcelona.....	313
Taula 4.23.- Índex Delta de Duncan, segons les principals nacionalitats, a nivell de ZEG, 1991,1996,2001 i 2004, Barcelona.....	314
Taula 4.24.- Índexs de Segregació calculats a nivell de Zona Estadística Gran, 1991, 1996, 2001 i 2004, per agrupacions continentals i total de residents estrangers.....	315
Taula 4.25.- Índexs de Segregació calculats a nivell de Zona Estadística Gran, 1991, 1996, 2001 i 2004, per les principals nacionalitats.....	315
Taula 4.26.- Índexs de Segregació calculats a nivell de Zona Estadística Gran, 1991, 1996, 2001 i 2004, per les principals nacionalitats.....	317
Taula 4.27.- Índexs de Segregació calculats a nivell de Zona de Recerca Petita, 1996, 2001 i 2004, per agrupacions continentals i total de residents estrangers.....	318
Taula 4.28.- Índexs de Segregació calculats a nivell de Zona de Recerca Petita (ZRP), 1996, 2001 i 2004, per les principals nacionalitats.....	318
Taula 4.29.- Índexs de Segregació calculats a nivell de Zona de Recerca Petita (ZRP), 1996, 2001 i 2004, per les principals nacionalitats.....	319
Taula 4.30.- Índex de dissimilaritat entre residents de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons l'agrupació continental, a nivell de ZEG, 1991 i 1996.....	320
Taula 4.31.- Índex de dissimilaritat entre residents de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons l'agrupació continental, a nivell de ZEG, 2001 i 2004.....	320
Taula 4.32.- Índex de dissimilaritat entre residents de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons la nacionalitat, a nivell de ZEG, 2001 i 2004.....	321

Taula 4.33.- Càlcul de l'indicador d'associació espacial Global Moran's I (estandarditzat), per les agregacions continentals, 1991, 1996, 2001 i 2004.....	324
Taula 4.34.- Indicador Global Moran's I (estandarditzat) a una distància de 500 metres, per les 12 nacionalitats amb major nombre d'efectius al Cens de 2001.	336
Taula 5.1.- Nivell d'estudis assolits per la població de nacionalitat estrangera resident a Barcelona de 10 i més anys, segons el sexe i l'agrupació continental, 2001.	349
Taula 5.2.- Estandardització indirecta del nivells d'estudis assolits per la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons el sexe, l'edat i la nacionalitat.....	351
Taula 5.3.- Població activa entre 15 i 64 anys a Barcelona segons el sexe i la nacionalitat, 1996 i 2001.....	354
Taula 5.4.- Relació amb l'activitat de la població de nacionalitat estrangera de 15-64 anys a Barcelona, segons l'agregat continental, 2001.....	356
Taula 5.5.- Taxes d'activitat a Barcelona, resta de Catalunya i Catalunya, de la població en edat activa segons agrupacions continentals, 2001.....	357
Taula 5.6.- Situació professional dels ocupats entre 16 i 64 anys a Barcelona, segons sexe, nacionalitat i agrupacions continentals, 2001.....	362
Taula 5.7.- Branca d'activitat econòmica dels ocupats a Barcelona, segons sexe i nacionalitat, 2001.	363
Taula 5.8.- Proporció de treballadors de nacionalitat estrangera segons la branca d'activitat econòmica, Barcelona, Cens de 2001.....	364
Taula 5.9.- Estandardització de la relació amb l'activitat econòmica de la població estrangera a Barcelona, segons la nacionalitat, l'edat, el sexe i el nivell d'instrucció, 2001.	365
Taula 5.10.- Estandardització per sexe, edat i nivell d'instrucció de la situació professional de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, 2001.	367
Taula 5.11.- Estandardització del sector d'activitat econòmic de l'establiment on s'ocupa la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons sexe, edat, nacionalitat i nivell d'instrucció, 2001.....	369
Taula 5.12.- Distribució percentual de l'ocupació professional de la població de Barcelona segons la nacionalitat.....	370
Taula 5.13.- Distribució de les llars a Barcelona ciutat segons el tipus de llar i la presència d'estrangers, 2001.	376
Taula 5.14.- Distribució percentual de les llars a Barcelona ciutat segons el tipus de llar i la presència d'estrangers, 2001.	380
Taula 5.15.- Distribució percentual de les llars a Barcelona ciutat segons el tipus de llar i la presència d'estrangers, 2001.	381
Taula 5.16.- Població resident a Barcelona segons la nacionalitat, el sexe i el tipus de llar on resideix, en nombres absoluts, 2001.	386
Taula 5.17.- Població resident a Barcelona segons la nacionalitat, el sexe i el tipus de llar on resideix, en percentatges, 2001.	386

Taula 5.18.- Proporcions segons la nacionalitat i el sexe dels residents a Barcelona segons la el tipus de llar on resideix, 2001.....	387
Taula 5.19.- Proporcions segons l'agrupació continental i el sexe dels residents a Barcelona segons la el tipus de llar on resideix, 2001.....	389
Taula 5.20.- Evolució del nombre d'habitatges a la ciutat de Barcelona i mitjana d'ocupació per habitatge, 1910-2001.....	393
Taula 5.21.- Tipologia dels habitatges familiars de la ciutat de Barcelona, 1981-2001.....	394
Taula 5.22.- Tipologia dels habitatges de la ciutat de Barcelona segons el Cens de 2001 i l'any de construcció.....	395
Taula 5.23.- Habitatges principals de la ciutat de Barcelona, segons any de construcció. 1981-2001.....	396
Taula 5.24.- Habitatges principals de la ciutat de Barcelona, segons superfície útil, 1981-2001.....	397
Taula 5.25.- Població segons el règim de tinença de l'habitatge a Barcelona, segons nacionalitat. En nombres absoluts i percentatges, 2001.....	400
Taula 5.26.- Proporció de residents estrangers en règim de propietat, segons l'any d'arribada a Espanya i l'origen continental, 2001.....	401
Taula 5.27.- Població en habitatges principals segons la nacionalitat i l'any de construcció de l'habitatge, 2001.....	402
Taula 5.28.- Població en habitatges principals segons la nacionalitat i la superfície de l'habitatge, 2001.....	403
Taula 5.29.- Població resident a Barcelona segons la nacionalitat i l'agregat continental, en funció de l'estat de l'habitatge on resideix. 2001.....	406
Taula 5.30.- Població resident a Barcelona segons la nacionalitat i les principals característiques dels habitatges on resideix, 2001.....	407
Taula 6.1.- Categoria professional de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons el continent i el districte de residència, 2001.....	425
Taula 6.2.- Distribució del tipus de llar per districte, Barcelona, 2001.....	429
Taula 6.3.- Distribució de la població barcelonina segons el tipus de llar on resideix i el districte, 2001.....	429
Taula 6.4.- Increment del nombre de llars a Barcelona segons el districte i la composició per nacionalitat, 1996-2001.....	430
Taula 6.5.- Dimensió de la llar a Barcelona segons la composició de la llar, 2001.....	432
Taula 6.6.- Distribució de la població segons la tipologia de la llar, el districte i l'agrupació continental, 2001.....	435
Taula 6.7.- Distribució percentual de la població de nacionalitat estrangera, segons el districte i tipus de llar, principals nacionalitats, 2001.....	437
Taula 6.8.- Tipologia dels habitatges als barris i districtes de Barcelona, 2001.....	440
Taula 6.9.- Característiques dels habitatges en Barcelona segons el districte, 2001.....	442

Taula 6.10.- Proporció de població estrangera en règim de lloguer segons l'agrupació continental i el districte de residència.....	445
Taula 6.11.- Distribució percentual de la població estrangera en els districtes segons l'agregat continental, i el règim de tinença de l'habitatge, Cens de 2001.....	445
Taula 6.12.- Població de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons l'agrupació continental, el districte, i la superfície de l'habitatge on resideixen, Cens de 2001.....	447
Taula 6.13.- Superfície de l'habitatge disponible per càpita, segons l'agregat continental, Barcelona, 2001.....	447
Taula 6.14.- Indicadors socioeconòmics per Zona Estadística Gran a Barcelona, 1991, 1996 i 2001.....	451
Taula 6.15.- Proporció dels residents en seccions censals definides com a concentrades per cadascuna de les nacionalitats.....	458
Taula 6.16.- Variables significatives en el primer model de concentració en funció de la nacionalitat.....	458
Taula 6.17.- Variables significatives en el segon model de concentració en funció de la nacionalitat.....	459
Taula 6.18.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat alemanya en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001	460
Taula 6.19.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat francesa en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001	461
Taula 6.20.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat italiana en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001	462
Taula 6.21.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat argentina en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001	463
Taula 6.22.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat colombiana en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001	463
Taula 6.23.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat equatoriana en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001	464
Taula 6.24.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat peruana en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001.....	465
Taula 6.25.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents de nacionalitat marroquina en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001	466
Taula 6.26.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat dominicana en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001	467
Taula 6.27.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat xinesa en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001.....	468
Taula 6.28.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els estrangers de nacionalitat filipina en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001	469
Taula 6.29.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents de nacionalitat pakistanesa en funció de les seves característiques sociodemogràfiques, 2001.....	470

Taula 6.30.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat alemanya en funció de les característiques de l'habitatge, 2001	471
Taula 6.31.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat francesa en funció de les característiques de l'habitatge, 2001	472
Taula 6.32.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat italiana en funció de les característiques de l'habitatge, 2001	472
Taula 6.33.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat argentina en funció de les característiques de l'habitatge, 2001	473
Taula 6.34.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat colombiana en funció de les característiques de l'habitatge, 2001	473
Taula 6.35.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat equatoriana en funció de les característiques de l'habitatge, 2001	474
Taula 6.36.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat peruana en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.....	475
Taula 6.37.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents de nacionalitat marroquina en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.....	475
Taula 6.38.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents de nacionalitat dominicana en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.	475
Taula 6.39.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat xinesa en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.....	476
Taula 6.40.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents de nacionalitat filipina en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.....	476
Taula 6.41.- Model explicatiu de la incidència de la concentració entre els residents estrangers de nacionalitat pakistanesa en funció de les característiques de l'habitatge, 2001.....	477

ÍNDIX DE FIGURES

Figura 2.1.- Divisió territorial de la ciutat de Barcelona segons el Districte i la Zona Estadística Gran, 2004.....	134
Figura 2.2.- Proporció de població de nacionalitat estrangera segons el Cens de 2001, Barcelona, per diferents unitats estadístiques.	136
Figura 2.3.- Exemplificació del càlcul de l'indicador de dissimilaritat.	146
Figura 3.1.- Evolució dels naixements, defuncions i creixement natural a la ciutat de Barcelona, 1960-2004.....	166
Figura 3.2.- Immigració, emigració i saldo migratori enregistrat anualment a la ciutat de Barcelona, 1960-2004.....	169
Figura 3.3.- Altes per Omissió a la ciutat de Barcelona, 1984-2004.....	170
Figura 3.4.- Creixement vegetatiu, saldo migratori i creixement total a la ciutat de Barcelona, 1961-2004.....	171
Figura 3.5.- Fluxos migratoris amb origen o destí a la ciutat de Barcelona protagonitzats per població de nacionalitat estrangera, 1988-2004.	176
Figura 3.6.- Perfil per sexe i edat de les altes i baixes de població de nacionalitat estrangera i espanyola a Barcelona amb origen o destí a un altre municipi de Catalunya, 1999-2004.	177
Figura 3.7.- Piràmides de la població resident a Barcelona, 1960-2004.....	179
Figura 3.8.- Evolució de la població de nacionalitat estrangera a la ciutat de Barcelona, 1986-2005.	187
Figura 3.9.- Evolució de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona i Catalunya, i proporció dels residents estrangers entre ambdós unitats territorials, 1981-2005.	191
Figura 3.10.- Pautes de distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera a Catalunya, segons l'agregat continental, 2001.....	194
Figura 3.11.- Població de nacionalitat estrangera als municipis de Catalunya, en nombres absoluts. Cens 2001 i Padró continu 2004.	197
Figura 3.12.- Proporció de població de nacionalitat estrangera en els municipis catalans. Cens 2001 i Padró continu 2004.	199
Figura 3.13.- Distribució a nivell provincial de la població de nacionalitat estrangera a Espanya, Cens de 2001.....	202
Figura 3.14.- Proporcions de població de nacionalitat estrangera, en relació al total de població, Cens de 2001, Espanya.....	203
Figura 3.15.- Proporció de població de nacionalitat estrangera en els municipis d'Espanya, Cens de 2001.	205
Figura 3.16.- Pautes de distribució territorial de la població de nacionalitat estrangera als municipis espanyols, 2001.	206

Figura 3.17.- Piràmides de població total, estrangera i agrupacions continentals a la ciutat de Barcelona, 1991.	214
Figura 3.18.- Piràmide d'edats de les principals nacionalitats presents a la ciutat de Barcelona, 1991.	216
Figura 3.19.- Població de nacionalitat estrangera i població total al municipi de Barcelona, 1996.....	220
Figura 3.20.- Piràmides de població de nacionalitat estrangera al municipi de Barcelona, segons el continent d'origen, 1996.....	221
Figura 3.21.- Piràmides de població de nacionalitat estrangera a Barcelona, principals nacionalitats, 1996.	226
Figura 3.22.- Piràmides de població de nacionalitat estrangera a Barcelona, principals nacionalitats, 1996.	227
Figura 3.23.- Població de nacionalitat estrangera segons el continent d'origen, Barcelona, 1991, 1996 i 2001.....	229
Figura 3.24.- Piràmides de població de nacionalitat estrangera, total i orígens continentals a la ciutat de Barcelona, 2001.....	231
Figura 3.25.- Principals nacionalitats en nombre d'efectius l'any 2001 a Barcelona en comparació a anys anteriors.....	232
Figura 3.26.- Població resident a Barcelona ciutat segons la nacionalitat, Cens de 2001.	234
Figura 3.27.- Piràmides de les principals nacionalitats estrangeres a Barcelona, 2001.	235
Figura 3.28.- Piràmides de les principals nacionalitats de la població estrangera a Barcelona, 2001.....	236
Figura 3.29.- Piràmides de població resident a Barcelona segons el continent de naixement i la nacionalitat, 2001.	238
Figura 3.30.- Piràmides de població segons país de naixement i nacionalitat, 2001.....	240
Figura 4.1.- Distribució espacial de la població a Barcelona, per Zona Estadística Gran, Cens de 2001.	256
Figura 4.2.- Creixement vegetatiu, saldo migratori* i creixement total als districtes de la ciutat de Barcelona, 1991-2003.	257
Figura 4.3.- Percentatge de la població de 65 anys i més en els barris de la ciutat de Barcelona, població total i població amb nacionalitat espanyola, 2001.....	259
Figura 4.4.- Població de Barcelona segons el lloc de naixement i l'edat, 2001.....	259
Figura 4.5.- Població de Barcelona ciutat segons el lloc de naixement, per Zona Estadística Gran (barri), 2001.....	261
Figura 4.6.- Població segons el lloc de naixement i l'edat en quatre districtes de Barcelona, 2001.....	262
Figura 4.7.- Piràmides d'edat de la població de Barcelona segons el districte de residència i lloc de naixement, Ciutat Vella, Eixample, Sants-Montjuïc i Les Corts, 2001.	263

Figura 4.8.- Piràmides d'edat de la població de Barcelona segons el districte de residència, Sarrià-Sant Gervasi, Gràcia, Horta-Guinardó, Nou Barris, Sant Andreu i Sant Martí, 2001.....	264
Figura 4.9.- Evolució de la població de nacionalitat estrangera als districtes de Barcelona, 1991-2005.	273
Figura 4.10.- Evolució de la proporció de la població estrangera al districte en relació a Barcelona, 1991-2005.	275
Figura 4.11.- Proporció que representa la població de nacionalitat estrangera en relació a la població total del districte, 1991-2004.	276
Figura 4.12.- Distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, 1991,1996, 2001 i 2005, per Zona Estadística Gran.....	277
Figura 4.13.- Proporció que representa la població de nacionalitat estrangera sobre el conjunt de residents de la Zona Estadística Gran, Barcelona, 1991,1996, 2001 i 2004.....	278
Figura 4.14.- Piràmides de població de nacionalitat estrangera als districtes de Barcelona i piràmides de població total segons la nacionalitat, 2001.....	279
Figura 4.15.- Piràmides de població de nacionalitat estrangera als districtes de Barcelona i piràmides de població total segons la nacionalitat, 2001.....	280
Figura 4.16.- Piràmides de població de nacionalitat estrangera als districtes de Barcelona i piràmides de població total segons la nacionalitat, 2001.....	281
Figura 4.17.- Distribució per districtes i agregats continentals de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, 1991	283
Figura 4.18.- Distribució percentual de la població de nacionalitat estrangera en els districtes segons al continent al qual pertanyen, 2001	283
Figura 4.19.- Distribució percentual de la població de nacionalitat estrangera en els districtes segons al continent al qual pertanyen, 2004.....	285
Figura 4.20.- Distribució en l'espai dels agregats continentals a la ciutat de Barcelona, segons Zona Estadística Gran, 1991	295
Figura 4.21.- Distribució en l'espai dels agregats continentals a la ciutat de Barcelona, segons Zona Estadística Gran, 1996	296
Figura 4.22.- Distribució en l'espai dels agregats continentals a la ciutat de Barcelona, segons Zona Estadística Gran, 2001	297
Figura 4.23.- Distribució en l'espai dels agregats continentals a la ciutat de Barcelona, segons Zona Estadística Gran, 2004	298
Figura 4.24.- Distribució en els barris de Barcelona de la població de nacionalitat estrangera segons la nacionalitat, principals nacionalitats, Cens de 2001	302
Figura 4.25.- Distribució en els barris de Barcelona de la població de nacionalitat estrangera segons la nacionalitat, principals nacionalitats, Cens de 2001	303
Figura 4.26.- Proporció de residents de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons la secció censal, 1991, 1996, 2001 i 2004	305

Figura 4.27.- Corbes de Lorenz per la població de nacionalitat estrangera, 1991-2004, i pels agregats continentals, 2004, a nivell de ZRP.....	309
Figura 4.28.- Distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera segons la secció censal utilitzant tècniques d'associació espacial, 1991, total estrangers i principals agrupacions continentals	325
Figura 4.29.- Distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera segons la secció censal utilitzant tècniques d'associació espacial, 1996, total estrangers i agrupacions continentals.....	327
Figura 4.30.- Distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera segons la secció censal utilitzant tècniques d'associació espacial, 2001, total estrangers i agrupacions continentals.....	328
Figura 4.31.- Distribució espacial de la població de nacionalitat estrangera segons la secció censal utilitzant tècniques d'associació espacial, 2004, total estrangers i agrupacions continentals	332
Figura 4.32.- Distribució espacial d'algunes de les principals nacionalitats presents en el municipi de Barcelona, 2001.....	333
Figura 4.33.- Distribució espacial d'algunes de les principals nacionalitats presents en el municipi de Barcelona, 2001.....	334
Figura 4.34.- Distribució espacial d'algunes nacionalitats presents en el municipi de Barcelona, 2004.....	335
Figura 4.35.- Distribució espacial d'algunes nacionalitats presents en el municipi de Barcelona, 2004.....	336
Figura 5.1.- Nivell d'estudis assolit a Barcelona segons l'edat pel conjunt de la població, majors de 10 anys. Cens 2001.....	347
Figura 5.2.- Nivell d'estudis assolit a Barcelona segons l'edat, per la població de nacionalitat estrangera major de 10 anys. Cens 2001.....	347
Figura 5.3.- Distribució percentual segons l'edat dels nivells d'estudis assolits, segons la nacionalitat, a la ciutat de Barcelona, 2001.....	348
Figura 5.4.- Taxes d'activitat per sexe i edat de la població de Barcelona segons la nacionalitat, 2001.....	356
Figura 5.5.- Taxes d'activitat per sexe i edat de la població de nacionalitat estrangera a Barcelona i a Catalunya, segons l'agrupació continental, 2001.	358
Figura 5.6.- Taxa d'atur entre la població de nacionalitat estrangera a Barcelona, segons sexe i edat, per les agrupacions regionals, 2001.....	359
Figura 5.7.- Distribució de la població ocupada resident a Barcelona segons el sexe, nacionalitat i sector d'activitat econòmic, 2001.	363
Figura 5.8.- Llars a la ciutat de Barcelona, total i amb presència d'estrangers, segons si els que hi resideixen són tots o alguns estrangers, per tipus de llar, 2001.....	377
Figura 5.9.- Evolució de les llars a la ciutat de Barcelona segons el tipus de llar, 1996-2001.	378

Figura 5.10.- Població censada a Barcelona que no resideix en habitatges familiars, segons el sexe, l'edat i la nacionalitat, Cens de 2001.....	383
Figura 5.11.- Població segons la nacionalitat i la grandària de la llar on resideix, Barcelona, 2001.....	384
Figura 5.12.- Proporció de residents estrangers en llars de sis i més persones, principals nacionalitats, a Barcelona, 2001.....	384
Figura 5.13.- Població de nacionalitat estrangera segons el continent i la grandària de la llar on resideix, Barcelona, 2001.....	385
Figura 5.14.- Distribució de la població segons l'edat, nacionalitat i el tipus de llar on resideix a Barcelona ciutat, 2001.....	388
Figura 5.15.- Proporció de la població segons la nacionalitat i l'edat resident en llars nuclears i que no formen part del nucli familiar, Barcelona ciutat, 2001.....	389
Figura 5.16.- Distribució percentual de la població segons l'edat, la nacionalitat i el tipus de llar on resideix, Barcelona, 2001.....	390
Figura 5.17.- Principals variables dels habitatges en funció de la nacionalitat i de l'agregat continental entre la població de nacionalitat estrangera, Cens de 2001.....	406
Figura 5.18.- Població a Barcelona segons la nacionalitat (principals nacionalitats a 2001) i les característiques de l'habitatge on resideix, superfície, antiguitat i tinença.....	407
Figura 6.1.- Estandardització indirecta del nivell d'estudis assolit, segons el sexe i l'edat als barris barcelonins, 2001.....	415
Figura 6.2.- Relació entre el nivell d'instrucció (proporció d'estudis superiors), entre els espanyols i estrangers de 25 a 44 anys a Barcelona, segons ZEG, 2001.....	418
Figura 6.3.- Estandardització indirecta de la relació amb l'activitat econòmica (aturats), segons el sexe i l'edat (15-64 anys) als barris barcelonins, 2001.....	421
Figura 6.4.- Categoria socioprofessional de la població ocupada a Barcelona per barris, 2001.....	422
Figura 6.5.- Proporció d'aturats entre 25 i 44 anys als districtes de Barcelona, segons el sexe i l'agregat continental, 2001.....	424
Figura 6.6.- Distribució percentual dels tipus de llar, Barcelona i districtes, 2001.....	427
Figura 6.7.- Distribució de les llars amb estrangers en funció de si tots són estrangers o no, Barcelona per districtes, 2001.....	431
Figura 6.8.- Proporció de llars unipersonals i sense nucli entre les llars amb estrangers, Barcelona segons els barris, 2001.....	433
Figura 6.9.- Distribució percentual de les llars amb presència d'estrangers segons el tipus de llar i el districte, a Barcelona, 2001.....	434
Figura 6.10.- Distribució percentual de la població de nacionalitat estrangera segons els grans tipus de llar i la nacionalitat, principals nacionalitats, Cens de 2001.....	436
Figura 6.11.- Antiguitat mitjana dels habitatges principals a Barcelona, segons Zona Estadística Gran, 2001.....	441

Figura 6.12.- Superfície mitjana dels habitatges principals a Barcelona i règim de tinença en lloguer, 2001, segons Zona Estadística Gran.	443
Figura 6.13.- Preu mitjà de compra i de lloguer d'un habitatge a Barcelona durant l'any 2005, segons la ZEG.....	444
Figura 6.14.- Indicadors socioeconòmics per Zona Estadística Gran a Barcelona.....	452

